

W3252.

**SOSYO-EKONOMİK İLİŞKİLER BAĞLAMINDA
İZMİR GECEKONDULARINDA
KİMLİK YAPILANMALARI: Karşıyaka-
Onur Mahallesi ve Yamanlar Mahallesi Örnekleri**

119704

**T.C. YÖNEKÖRETİM KURULU
BOKÜMANİYON MERKEZİ**

Hayat ÜNVERDİ

**Nisan, 2002
İZMİR**

119704

**SOSYO-EKONOMİK İLİŞKİLER BAĞLAMINDA
İZMİR GECEKONDULARINDA
KİMLİK YAPILANMALARI: Karşıyaka-
Onur Mahallesi ve Yamanlar Mahallesi Örnekleri**

Dokuz Eylül Üniversitesi

Fen Bilimleri Enstitüsü

Doktora Tezi

Şehir ve Bölge Planlama Bölümü, Şehir Planlama Ana Bilim Dalı

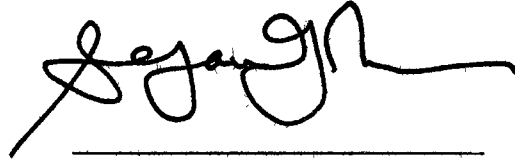
Hayat ÜNVERDİ

**Nisan, 2002
İZMİR**

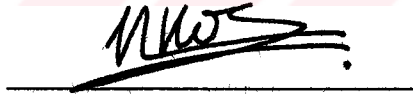
119704

Doktora Tezi Sınav Sonuç Formu

**Hayat Ünverdi tarafından Prof. Dr. Sezai Göksu yönetiminde hazırlanan
“SOSYO-EKONOMİK İLİŞKİLER BAĞLAMINDA İZMİR
GECEKONDULARINDA KİMLİK YAPILANMALARI: Karşıyaka-
Onur Mahallesi ve Yamanlar Mahallesi Örnekleri” başlıklı tez tarafımızdan
okunmuş, kapsam ve niteliği açısından bir doktora tezi olarak kabul edilmiştir.**

Yönetici
Prof. Dr. Sezai GÖKSU

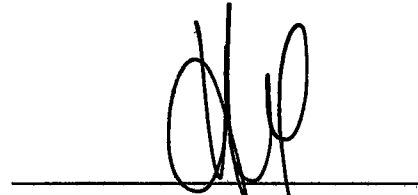
Jüri Üyesi

Döndü Hilmiye Koc

Jüri Üyesi

Prof. Dr. Tanrı Şenyapulu

Prof. Dr. Cahit HELVACI

Müdür

Fen Bilimleri Enstitüsü

TEŞEKKÜR

Bu çalışmaya nasıl başladığımı hiç hatırlamıyorum. Ancak çalışıkça sevdiğim ve sevdiğe de üzerinde daha çok çalıştığım bu konuya, yirmili yaşlarımmın sonlarında başlamış olduğumu biliyorum. Otuzlu yaşlarımmı neredeyse yarladığım şu dönemde ise geriye dönüp baktığımda, bu çalışma sırasında yaşanmış acı,tatlı bir çok anı, bana destek ve güç veren pek çok değerli insan, edinilmiş sayısız dostluk, ve bu yolda önümü açan bana yol gösteren nice akademisyen görüyorum. Elbette danışmanım Sayın Prof. Dr. Sezai Göksu bu isimlerin başında geliyor. Bu çalışmayı onun desteğı, sabrı ve hoşgörüsü sayesinde tamamlayabildim. Danışman ve hoca kimliğinin yanısıra her zaman yanımda bulabildiğim anlayışlı bir dost olduğu için kendisine teşekkürü borç biliyorum.

Çalışmamın içeriğı, kent planlama alanı dışında çalışan uzmanlardan da yardım almamı gerekli kıldı. Ege Üniversitesi Sosyoloji Bölümü Öğretim Üyesi, sevgili Doç. Dr. Havva Neşe Özgen, bugüne dek gecekondü, kent yoksulluğı, kimlik ve benzeri konular üzerinde çalışmış ve sayısız başarılı çalışma üretmiş bir kişi, ama aynı zamanda çok değerli bir arkadaş olarak bu çalışma sırasında görüşlerine en çok başvurduğum kişilerden biri oldu. Aynı koridor üzerinde hayatımızın büyük bir bölümünü paylaştığımız ve süreç içerisinde birbirimizi dinlemeyi, desteklemeyi ya da eleştirmeyi, gelenekselleştirdiğimiz, mesai arkadaşlarım, ablalarım, ağabeylerim, hocalarım ise hep kapılarını çaldığım ya da zaten hep kapımı çalan kişilerdi. Beni sürekli izleyen bir çift göz olduğunu bildiğim Sevgili Hocam Yrd. Doç. Dr. Yıldırım Oral ve Sevgili oda arkadaşım, Ar. Gör. Şebnem Gökçen Dündar ise bu tezin üretilme sürecinin en yakın tanıkları oldular. Hepsine bana verdikleri moral ve destek için ayrı ayrı teşekkür ediyorum .

Araştırmalarımı Onur ve Yamanlar mahallelerinde sağlıklı bir biçimde gerçekleştirmeme yardımcı olan, beni mahallede yaşayan akrabalarımın, tanıdıklarımın arasına sokup nice ilişki kanalları oluşturmamı sağlayan ve anketler

konusunda yardımlarını esirgemeyen Lütfü Demir, Tacettin Pınarbaşı, Bilgin Pekşirin, Resul Şebin ve geçtiğimiz yıl bölümümüzden mezun olan Yıldırım Birsin'e teşekkürü borç biliyorum, Karşıyaka'nın Onur ve Yamanlar Mahalleleri ise, yalnızca bu tezin üzerine odaklandığı bir örnek çalışma bölgesi olmakla kalmadı ve üzerimde hem akademik bakışımı, hem de sade vatandaş kimliğimi derinden etkileyen önemli izler bıraktı. Öncelikle hiçbirşeyi dışarıdan görüldüğü biçimiyle, ve görüldüğü kadarıyla anlamlandırmaya çalışmamak, gerektiğini bana öğretti. Bir de başka hayatların ve başka deneyimlerin bizlerden görüldükleri kadar uzak olmadıklarını... Bana bu eşsiz deneyimi yaşatan küçük büyük herkese, tüm mahalle sakinlerine teşekkür ediyorum.

Çok şanslıyım ki, bu zorlu yolculukta beni destekleyen, koruyan dostlarım, arkadaşlarım ve de geniş bir de ailem vardı ve zor şartlarımda sığınacak yürekler, sarılacak kollar ve ağlayacak omuzlar bulabildim. Bütün öğrenim hayatım boyunca bıkmadan usanmadan aynı telaşı yaşayan ve beni bugünlere getiren, Sevgili annem Buket Zengin ve babam Çetin Zengin yine her türlü destekleri ile yanbaşımdalardı. Annem, bitmeyen sabrıyla çocuklarıma veremediğim ilgi ve sevgi, evime sağlayamadığım destek, ve her zaman yanbaşımda bulabildiğim şefkat dolu bir yürek oldu. Onlara ne kadar teşekkür etsem azdır.

Evim ise, tezim ve bitmeyen sağlık problemleri nedeniyle çok zor bir dönem geçirdi. Bütün bu sıkıntıları, yine tıpkı benim gibi bir doktora tez süreci içerisinde bulunan, okul arkadaşım, iş arkadaşım ve hayat arkadaşım, Levent Ünverdi ile birlikte omuzlamaya çalıştık. Yüksek lisans eğitimlerimizle birlikte başladığımız onbir yıllık evliliğimiz ve bu zorlu tez çalışmasında yanımda hep o vardı... Sevgili oğlum Berke, okul hayatına ve okuma yazma öğrenmeye başladığı zorlu döneminde bana her gün bıkmadan "tez'in bitmedi mi?" diye sorduysa da inanılmaz bir sabır ve anlayış gösterdi. İki yaşındaki minik kızım Selin ise, zaten dünyaya gelir gelmez kendisini içerisinde bulduğu bu tez sürecini her halde hayatın akışı içerisinde normal bir şey sanıyor ve annelerin hep bilgisayarda yazı yazan kişiler olduğunu düşünüyor... Dolayısıyla bu tez, hayatımdaki herkese ama en çok da canımdan çok sevdiğim çocuklarıma çok şey borçlu...

ÖZET

Bir “**değişim**” süreci içerisinde bulunuyoruz. Yalnızca gördüklerimiz, yaşadıklarımız değil, tariflerimiz ve anlamlandırma biçimlerimiz de değişti. Ancak hayatımızın her alanını kasıp kavuran ve bizlere herşeyi bir altüst oluş biçiminde gösteren gelişmeleri, tarihsel bir dönüm noktası olarak ele alırken, değişmeyen üretim ilişkileri ve yönü değişse de hep var olan merkez-çevre kutuplaşmalarını gözden kaçırmamak gerekiyor. Çünkü önümüze yeni formlarda sunulmuş olan herşeyin, aslında süreklilik arz eden bir işleyişin uzantısı olduğunu gösteren bu veriler, “**Yeni Zamanlar**”ın da, önceki zamanlara ait bozulma ve dağılımlıkların yeniden adlandırılmış bir durumu olduğunu anlamamızı sağlıyor. Bu bozulma ve dağılmalar içerisinde çarpıcı bir biçimde artan toplumsal ve mekansal yarılmalar ve “yeni kentsel yoksulluk” olarak kavramsallaştırılan durum ise, kentlerin bugünkü toplumsal ve mekansal yapılanmasını belirleyen sosyo-ekonomik süreçlerin ve bu süreçlere konu olan tüm unsurların, sorgulayıcı bir biçimde ele alınması gerektiğini ortaya koyuyor.

Bu çalışma da, son dönemde ön plana çıkan ve çok geniş bir alana işaret eden “**Kimlik**” temelli kavramsallaştırmaları, böyle bir şüpheli ele alış içerisinde değerlendirmeyi ve bireye, özneye referansla ortaya konan özgürleştirici içeriğinden öte, telafi edici rolü ve araçsal konumu açısından tartışmayı amaçlamaktadır. Böyle bir araçsal rolü, Türkiye’nin özgün koşulları ve yine özgün bir deneyim olarak yaşadığı “**gecekondu**”nun değişen içeriği bağlamında tariflemekte ve doğrudan bir örnek alana odaklanarak, somut veriler çerçevesinde çözümlenmeye çalışmaktadır. Böylece, Türkiye’de genel olarak “kimlik krizi” nitelmesi ile sorunlu bir alana işaret eden ve çoğunlukla medya aracılığıyla, tüketim kültürünün hizmetine sunulan, bu

oluşumun, küresel etkileşimlerin yanısıra, hangi yerel koşulların etkisi altında, hangi içerikte ortaya çıktığı ve kentsel yapıları nasıl biçimlediği sorularına da yanıt aranmaktadır.

Türkiye'nin belki ilk kez dünya ile eş zamanlı olarak yaşadığı bir deneyim olmakla birlikte **1980 sonrası gelişmeler**, dünyadaki örneklerinden önemli ölçüde kopan özellikler içermektedir. Öncelikle liberal politikalar aracılığıyla dışa açılmaya çalışan bir azgelişmişlik pratiğinin, henüz tamamlanmamış bir modernite projesi üzerine inşa etmeye çalıştığı bir yeni durum oluşu ile, modernlik ile post-modernlik arasında sıkışıp kalmaktadır. Bu açıdan bir arada kalmışlık deneyimi olarak ortaya çıkmakta, ama aynı zamanda söz konusu arada kalmışlıktan doğan gerilimleri de içerisinde barındırmaktadır.

Böyle bir gerilimin en temel göstergesi ise, kentleri çepeçevre kuşatmakta olan ve giderek farklılaşan özellikleri çerçevesinde “arka mahalle” ya da “varoş” gibi **dışlayıcı** tanımlamalar içerisinde ele alınmaya başlayan “gecekondu”lardır. Türkiye'nin kentleşme pratiğine 1950'li yıllarla birlikte damgasını vuran bu oluşum, hem kentleşmenin yeni dinamikleri hem de göçün değişen şartları çerçevesinde, büyük bir dönüşüme uğramış ve bugünkü ilişkiler düzeninin önemli bir elemanı haline almıştır. Özellikle 1980 sonrasındaki liberal ekonomik politikalar, yani rant dağılımındaki yeni politikalar aracılığıyla kentsel kapital piyasasında yaşanan hareketlenme ve giderek şiddeti artan rant savaşları çerçevesinde ortaya çıkan yeni konumu, Doğu ve Güneydoğu Anadolu bölgelerinden gerçekleşmiş olan “**yoksul göçü**” ile daha da belirginlik kazanmıştır. Böylece giderek kentsel ölçekte bozulan dengelerin ve artan “**kentsel yoksulluk**” un merkezinde yer almaya başlayan söz konusu “göçle oluşmuş yaşama bölgeleri” aynı zamanda yeni yaşama stratejilerinin de üretilme noktaları olarak bambaşka bir içeriğe kavuşmuşlardır.

Böyle bir gelişme ise, kentsel yapının **varoş** ve **kent** bağlamında varolan ikili yapısını, çok farklı dinamikler ile temellenen yeni ayrışma biçimlerine dönüştürecek etkiler ortaya çıkarmıştır. Bu çerçevede enformel, marjinal, hukuk dışı, gibi karşıtlıklar içeren her türlü ayrışma biçimi geçerliliğini yitirirken, göçle oluşmuş

yaşama bölgelerini toplumsal ve mekansal düzeyde ayrıştıran dayanışma formları da bambaşka içeriklere bürünmüştür. Dolayısıyla her türlü ilişki biçiminin içiçe geçmeye başladığı bir ortamda, dayanışma ilişkileri de yalnızca aile-akrabalık ve giderek hemşehrilik ile temellenen özelliklerini yitirerek, etnik dinsel ya da politik unsurların belirleyiciliği çerçevesinde yeniden örgütlenmeye, yeni farklılaşmalar ve ayrışma biçimleri ortaya koymaya başlamışlardır.

Üstelik söz konusu farklılıklar ve ayrışmalar giderek, yeni post-modern kent imajının ve dolayısıyla tüketim kültürünün de ön plana çıkararak araçsallaştırdığı öğeler halini de almaya başlamışlardır. Böylece tam bir post-modernlik içerisine düşen kentler, bir yandan tek tek bireysel özneler aracılığıyla ön plana çıkan, sayısız çeşitlilikte, birbiri içine geçebilen, zaman içinde değişebilen, esnek kimlik öğeleri, diğer yandan da söz konusu kimlik öğelerini araçsallaştırarak kullanan değişik etnik dinsel ya da siyasi örgütlenmeler ya da popüler tüketim kültürünün sermayeye hizmet eden araçları ile donatılmış yapılar halini almışlardır.

Böyle bir gelişmenin en çarpıcı biçimde yaşandığı kent ise “İstanbul” olmuştur. 1980’li yıllarla unutulmaya yüz tutmuş olan bölgesel rolünü yeniden elde etmeye başlayan kent, küreselleşmiş tüketim kalıplarının ve onlara eşlik eden her türlü kültürel akımın ülkeye taşınmasıyla son derece keskin bir kentleşme pratiği yaşamaya başlamıştır. Kendisini hem mekansal, hem de toplumsal düzeydeki kutuplaşmalar ile gözler önüne seren bu pratik, ayakta kalma mücadelesi veren kesimleri, sorgulamaksızın sözkonusu karmaşık ve birbiri içine geçen ilişki ağlarının içerisine çekmiş ve zaman zaman da çatışmalar düzeyine ulaşan ciddi gerilimlere yol açacak olan yapısıyla ön plana çıkararak, çeşitli araştırmalara konu olmuştur.

Ne var ki, böyle özel bir pratiği tüm Türkiye kentleri için genelleştirmek ve tüm kentlerin benzer yarılmalar ve hatta çatışmalar yaşadığı sonucuna ulaşmak mümkün değildir. Çünkü her kent ve dolayısıyla her yerel ortam, değişen şartlar içerisinde yarılmalar ve çelişkiler yaşasa da öncelikle kendi özgün koşulları ve kendi potansiyelleri içerisinde biçimlenmektedir. Nitekim “İzmir” de, yaşamakta olduğu yoğun göç ve geçekondulaşma deneyimi, süreç içerisinde Türkiye’de ortaya çıkmış

her türlü değişim ve dönüşümlerin etkilenerak değişmiş olan toplumsal ve mekansal mozaiki ile, özgün bir örnek olarak karşımızda durmaktadır. Ancak İstanbul gibi özel bir deneyimden farklı olarak, ülkesel düzeyde daha yaygın bir durumu temsil etmekte ve bu nedenle de belirli bir bağlama otursa da, göçle oluşmuş yaşama bölgelerinin bugünkü yapısını anlamayı sağlayacak önemli ipuçları sağlamaktadır. Dolayısıyla İzmir, Karşıyaka-Onur ve Yamanlar mahallelerine odaklanarak gerçekleştirilen bu çalışma, özgün ve belirli kriterle göre seçilmiş örnek bir alanın analizini yapan ama aynı zamanda da, Türkiye'nin 1980 sonrası kentleşme deneyimlerine ışık tutma ve dolayısıyla başlangıçta ortaya konan sorulara yanıt arama potansiyellerini de içerisinde taşımaktadır.

ABSTRACT

We currently go through an age of “change”. It is not just what we have seen and experienced that has changed dramatically, but also the way we interpret and construe meaning. However, while regarding those developments, which oppress every bit and piece of our lives and are displayed as if all has been turned upside down, all as a historical turning point, it is required to consider the unchanging production relations and though in differing directions, the ever-existing polarization of center-periphery. Because these developments, which indicate that all that has been presented in new forms in fact constitute the extensions of a continuous process, help us to conceive of the “**New Times**” as a renamed circumstance of destruction and disintegration of the previous times. As for the circumstances conceptualized as the “new urban poverty” and as the social and spatial cleavages that strikingly are increased within the mentioned destruction and disintegration, they indicate that the socio-economical processes and all accompanying issues, which all together determine the current social and spatial structuring of cities, should be approached within a questioning manner.

In this study, it is aimed to elaborate those “**Identity**”-based conceptualizations, which point to a recently-emerging wide field of work, within such a skeptic consideration and to discuss these conceptualizations beyond their emancipating content held out with reference to the subject, that is, in terms of their compensating role and instrumental position. Such an instrumental role is also aimed to be defined in context of the specific conditions of Turkey and the changing content of “**squatter**” as a similarly specific experience the country goes through and to analyze them within the framework of concrete data focused directly on a case study

area. By this way, the answers are sought for the questions to how and within which context such a formation that points to a problematic field in the name of a general description as the “identity crisis” in Turkey and that is put in serve of the consumption culture mostly via media, has emerged under the effect of which local conditions and how they have shaped the urban structures.

Although they appear to constitute an experience Turkey has gone through simultaneously with the world for the first time, **the post-1980 developments** bear such characteristics that differ considerably from those of the world. With a new structuring where the undevelopment practice that tries to get internationalized first via liberal policies constructed upon a yet-unfinished modernity project, it has got stuck in between modernity and postmodernity. In this sense, the emerging practice seems to be of an experience of being caught in between, but it, at the same time, bears such a resistance that have been born out of this position of being in between.

The most fundamental indicator of such a resistance are the “**squatters**”, which besieges the cities and within the framework of their different characteristics, which are considered in terms of exclusion-based definitions like “rear neighbourhoods” or “suburbs”. As it has marked the urbanization practice of Turkey during the 1950s, within the context of both the new dynamics of urbanization and the changing conditions of migration, this formation has gone through considerable shifts and has become a crucial component of the current order of relations. Particularly through the post-1980 liberal economical policies, in other words, the new policies regarding the distribution of rent, its new position emerging within the movements experienced in urban capital market and the struggles for rent that have increasingly gained some intensity, has become further evident due to the “migration of poverty” from the Eastern and Southern-east regions of the country. By this way, those living areas of migration which have taken a central position following the destructed balances on urban scale and the increasing “**urban poverty**”, have also gained a completely different context as the production points of new living strategies.

Such a development, on the other hand, has had such impacts as to transform the dual urban structure that exists in the form of **suburban** and **urban** contexts into new forms of decomposition based on much different dynamics. Within this framework, whereas all sorts of decomposition that involve informal, marginal, illegal and alike contrasts lose their validity, those forms of solidarity which decompose the migration-based living areas in social and spatial levels have attained a much different context. Thus, within a context where all forms of relations have begun to be intertwined, the solidarity relations have gradually lost their characteristics based on family-relative and increasingly countryman relations and have then begun to be re-structured through the determinability of ethnic, religious or policy-based identity components.

Furthermore, in course of time, the differences and decompositions in question have been transformed into such elements that have been set forth and **instrumentalized** through the new post-modern urban image, and therefore the culture of consumption. By this way, the cities that have found themselves totally within post-modernity, have become such structures that have been equipped with flexible identity elements, which are held out via single individual subjects, can be intertwined, can change in time and which bear a high level of diversity on one hand; those different ethnical, religious or political organizations which make instrumental use of these identity elements, or those elements of the popular culture of consumption which are in serve of the capital on the other.

The city, which has gone through such a development process in the most dramatic way, has been “**Istanbul**”. As a city that has begun to regain its regional role forgotten till the 1980s, Istanbul has gone through an extremely acute urbanization practice with the arrival of globalized modes of consumption and all sorts of accompanying cultural flows. Embodied in polarizations on both spatial and social grounds and without any questioning, this practice has attracted those groups, who struggle to survive, into the mentioned complex and intertwined network of relations and as this practice has been set forth with such a structure that occasionally

is to cause serious resistances that are reflected on emerging conflicts, it has become the subject matter of various researches held.

Nevertheless, it is not possible to generalize this specific practice for all Turkish cities and to conclude by claiming that all cities experience similar breakdowns and even conflicts. Because every city, and therefore every local environment is shaped within its own potentials and own specific conditions, no matter how severe breakdowns and conflicts one may go through within its changing conditions. Accordingly, in “**Izmir**”, the intense levels of migration and squatter practice of the city constitutes an original case with its social and spatial mosaic that has changed with the effect of all kinds of changes and transformations Turkey has experienced in the course of time. However, different from a special case like Istanbul, it represents a rather widespread experience throughout the country and for this reason, though it is based on a particular context, it provides for such prominent hints that may aid in understanding the current structure of the migration-based living regions. Therefore, with its focus on Karşıyaka – Onur and Yamanlar districts of Izmir, this study not only analyzes a particular case area selected in terms of specifically determined criteria, but also highlights the post-1980 urbanization practices of Turkey and therefore bears the potential to search for answers to the initially put questions.

İÇİNDEKİLER

	Sayfa
Teşekkür	i
Özet	iii
Abstract	vii
İçindekiler	xi
Tablolar Listesi	xix
Grafikler Listesi	xxiii
Şekiller Listesi	xxiv
Haritalar Listesi	xxvi

Birinci Bölüm GİRİŞ

1.1 Konunun Açınımı	1
1.1.1 Çok Kimlikli Kent Mekanı ve Temsil Unsurları	2
1.1.2 Kentsel Mekanı Farklılıkları ile Okuyabilmek	3
1.2 Çalışmanın Amacı	4
1.2.1 Çalışmaya Yaklaşım Sağlayacak Açılımlar	5
1.2.2 Çalışmanın Dayandığı Temel Varsayımlar	7
1.2.3 Araştırmaya Yön Veren Yardımcı Varsayımlar	8
1.2.3.1 Ekonomik Temelli Varsayımlar	8
1.2.3.2 Toplumsal Temelli Varsayımlar	9
1.2.3.3 Mekansal Temelli Varsayımlar	11
1.3 Çalışmanın Kapsamı	12
1.4 Çalışmanın Yöntemi	17

1.4.1 İzmir’de Göçün Mekansal Profilini İnceleyen Araştırmanın Tasarımı ..	18
1.4.2 Onur ve Yamanlar Mahallelerinde Gerçekleştirilen Alan Araştırmasının Tasarımı	19

İkinci Bölüm
DÜNYADA “DEĞİŞİM”İN 1980 SONRASI
DİNAMİKLERİ, YENİ KENTSEL YOKSULLUK
VE FARKLILAŞAN TOPLUMSAL VE MEKANSAL İLİŞKİLER

2.1 Dünyada Değişimin Ekonomik ve Politik Boyutları ve Kentsel Yoksulluğu Ortaya Çıkaran Süreçler	23
2.1.1 Sermayenin Yeniden Yapılanması Sürecinde Değişen Küresel-Yerel İlişkiler	24
2.1.2 Devletin Değişen İşlevi ve Yeni Liberal Politikalar	27
2.1.3 Değişen Emek İlişkileri ve Postfordist Üretim Biçimine Geçiş	32
2.2 Dünyada Değişimin Demografik Boyutları ve Nüfus Hareketlerinin Kentsel Yoksullaşmaya Temel Oluşturan Yeni İçeriği	36
2.2.1 Göçün Değişen İçeriği ve Yoksullaşma Sürecindeki Etkileri	39
2.2.2 Yoksulluğun Yeni Yüzü, Etnik Farklılaşma ve Ayrımcılık	42
2.2.2.1 Etnik Dışlama Temelli Mekansal Bölünme	44
2.2.2.2 Cinsiyet Temelli Ayrışma	46
2.3 Yeni Kentsel Yoksulluk ve Değişen Toplumsal ve Mekansal İlişkileri Kavramsallaştırma Çabaları	47
2.3.1 Mutlak ve Görelî Yoksulluk Tanımlamaları Arasındaki Ayrım	50
2.3.2 Yeni ve Eski Yoksulluk Ayrımını Belirleyen Gelişmeler ve Toplumsal Dışlanmışlık	54
2.3.2.1 Dışlanmanın Değiştirdiği Toplumsal ve Mekansal İlişkiler	58
2.3.2.2 Alt sınıf Tartışmaları ve “Sınıfdışı”nın Keşfi	60
2.3.2.3 Yoksulluk Kültürü	63
2.3.3 Dışlanmış Grupların Yaşama Stratejileri ve Dayanışma	65
2.3.3.1 Kitlesele Toplumsal Hareketler ve Kentsel Gerilim	65
2.3.3.2 Dayanışmanın Beslediği Sosyo-ekonomik Süreçler	67
2.3.3.2.1 Enformel Örgütlenme-Enformel Sektör	68
2.3.3.2.2 Akrabalık ve Etnik Kökene Dayalı İlişkiler	69

2.3.3.3 Mekana Yönelen Yaşama Stratejileri	71
2.4 Değişen Toplumsal ve Mekansal İlişkiler Bağlamında Kimlik	
Yapılanmaları	74
2.4.1 Kimliğin Araçsal İnşasını Nedenleyen Süreçler	76
2.4.1.1 Değişimin Kültürel Boyutu	76
2.4.1.1.1 Ulusal Kimlikten farklılıklara	77
2.4.1.1.2 Kolektif Kimlik	78
2.4.1.1.3 Dışlamanın Ürünü Olarak Kimlik	80
2.4.1.2 Değişimin Politik Boyutu	81
2.4.1.2.1 Kimlik Politikası	82
2.4.1.2.2 Çoğulculuk	84
2.4.2 Stratejik Bir Seçim Alanı Olarak Kimlik	86
2.4.2.1 Kimliği Belirleyen Tercih Özgürlüğü	87
2.4.2.2 Kimliğin Sahte Açılımları	89
2.4.2.3 Bir Strateji Olarak “Etnik” Kimlik	90

Üçüncü Bölüm
TÜRKİYE’DE DEĞİŞEN
TOPLUMSAL VE MEKANSAL İLİŞKİLER VE
1980 SONRASI KENTSEL YOKSULLUĞUN
GÖÇ TEMELLİ YENİ DİNAMİKLERİ

3.1 1980 Sonrası Gelişmelere Yön Veren Birikimler ve Yerleşme Sistemlerinin	
Değişen Toplumsal ve Mekansal Özellikleri	95
3.1.1 Ulus Devletin Kentleşmesi ve Değişen Sermaye Kaynakları	96
3.1.1.1 Yerleşme Sistemlerinin Değişen Yapısı	98
3.1.1.2 Modernite Projesinin Kentlerdeki İzleri	99
3.1.2 1950 Sonrası İthal İkameci Sanayileşme Politikaları ve Emegın	
Kentleşmesi Sürecine Geçiş	102
3.1.2.1 Türkiye Kentleşmesinin Göç Temelli Yeni İçeriği ve Enformel	
Yapılara Geçiş.....	103
3.1.2.1.1. Enformel İş Piyasası ve 1980 Öncesi Kent Yoksulları.	105
3.1.2.1.2. Gecekondunun Gelişimi ve Değişen Mekansal	
Stratejiler.....	108

3.1.2.1.3. Değişen toplumsal ilişkiler ve Yeniden Biçimlenen Kentsel İlişki Ağları	112
3.2. 1980 Sonrası Yeni Liberal politikalar ve Yeni Ulusal ve Yerel İlişkiler Düzenine Geçiş	115
3.2.1. 1980 Sonrasında Göçün Değişen Niteliğini Açıklamaya Yardımcı Olacak Bölgesel Gelişmeler	118
3.2.1.1. Sanayi Alanında Yaşanan Gelişmeler	118
3.2.1.2. Tarım ve Hayvancılık Alanında Yaşanan Gelişmeler	120
3.2.1.3. Doğu ve Güneydoğu’da Göçü Zorunlu Hale Getiren Gelişmeler..	121
3.2.2. 1980 Sonrasında Yaşanan Toplumsal ve Mekansal Dönüşümleri Açıklamaya Yardımcı Olacak Kentsel Gelişmeler	122
3.2.2.1. Sermayenin Kentleşmesi Sürecinin Ortaya Çıkardığı Gelişmeler.	123
3.2.2.2. 1980 Sonrası Değişen İstihdam Yapısı ve Gelir Dağılımının Ortaya Çıkardığı Gelişmeler	127
3.2.2.3. Modernitenin Yeniden Örgütlenişi Çerçevesinde Post-modern Yönelimlerin Ortaya Çıkardığı Gelişmeler	131
3.2.3. 1980 Sonrasında Göçün Değişen Niteliği ve Yeni Kentsel Dinamikler Çerçevesinde Ortaya Çıkan “Kimlik Yapılanmalarını” Açıklamaya Yardımcı Olacak Gelişmeler.....	135
3.2.3.1. Kentlerde Göç Temelli bir Yarılma Sürecine Geçiş	136
3.2.3.2. Toplumsal Yarılma ve Çok Parçalı Kent Mekanı	137
3.2.3.3. Göçe Dayalı Yerleşme Alanlarında Dayanışma Temelli İlişki Ağları ve Farklı Kimlik Yapılanmaları	140

Dördüncü Bölüm
İZMİR’DE TOPLUMSAL VE MEKANSAL
YARILMANIN DEĞİŞEN YAPISI VE
GÖÇE DAYALI YERLEŞME PRATİĞİ

4.1. Dünya Ekonomik Sistemi İle Bütünleşme Çabaları ve İlk Toplumsal ve Mekansal Yarılma Dönemi	147
4.1.1. Kurtuluş Savaşı Öncesi Çok Kültürlü Dönem	148
4.1.1.1 Toplumsal Yapıda Ortaya Çıkan Dönüşümler	149
4.1.1.2 Mekansal Yapıda Ortaya Çıkan Dönüşümler	151

4.1.2. Kurtuluş Savaşı sonrası Yeniden Yapılanma Yılları	157
4.1.2.1. Toplumsal Yapıda Ortaya Çıkan Dönüşümler	159
4.1.2.2. Mekansal Yapıda Ortaya Çıkan Dönüşümler	160
4.1.2.3. İlk Mekansal Düzenleme Çalışmaları	162
4.2. İzmir'in Göçe Dayalı Yerleşme Pratiği ve Gecekondu Temelli Yarılmaya Geçiş Süreci	164
4.2.1. Sanayiye Dayalı Kalkınma Politikalarının Yarattığı Etkiler ve 1950 Sonrası Gelişmeler	166
4.2.1.1. Toplumsal Yapıda Ortaya Çıkan Dönüşümler	167
4.2.1.2. Mekansal Yapıda Ortaya Çıkan Dönüşümler	170
4.2.1.3. Planlama Çalışmaları	171
4.2.2. Ulusal Kalkınmacı Politikaların Etkisi ve 1960 Sonrası Gelişmeler.....	175
4.2.2.1. Toplumsal Yapıda Ortaya Çıkan Dönüşümler	177
4.2.2.2. Mekansal Yapıda Ortaya Çıkan Dönüşümler	180
4.2.2.3. Planlama Çalışmaları	183
4.3. 1980 Sonrası Yeni Liberal Politikalar ve İzmir'de Kentleşme Pratiğinin Değişen Yapısı	186
4.3.1. İzmir'de 1980 sonrası Göçe Dayalı Yerleşme Pratiğinin Değişen Yapısı	188
4.3.1.1. Mekansal Yayılma Stratejileri	189
4.3.1.2 Demografik Özellikler	192
4.3.2. Göçün Yöresel Profili ve Köken Temelli Ayrışmalar	194
4.3.3. 1985-1990 Sürecinde Yaşanan Göçün Yöresel İçeriği ve Kentsel Mekan Üzerindeki Yayılma Stratejileri	206
4.3.4. Toplumsal ve Mekansal Yarılmanın Göç ve Gecekondu Temelli Yeni İçeriği	220
4.3.5. Planlama Çalışmaları	227
4.4 Değerlendirme	235
4.4.1. Toplumsal Yapıda Ortaya Çıkan Dönüşümler	236
4.4.2. Mekansal Yapıda Ortaya Çıkan Dönüşümler	238
4.4.3. Planlama Çalışmalarının Ortaya Çıkardığı Dönüşümler	241

Beşinci Bölüm
KARŞIYAKA - ONUR MAHALLESİ
VE YAMANLAR MAHALLESİ ÖRNEKLERİ

5.1. Çalışmanın Varsayımları	244
5.1.1. Temel Varsayımlar	245
5.1.2. Yardımcı Varsayımlar	246
5.1.2.1. Ekonomik Temelli Varsayımlar	246
5.1.2.2. Toplumsal Temelli Varsayımlar	247
5.1.2.3. Mekansal Temelli Varsayımlar	250
5.2. Alan Araştırmasının Tasarımı	252
5.3. Araştırma Alanının Mekansal ve Toplumsal Bulguları	252
5.3.1. Mahallelerin Mekansal ve Toplumsal Gelişme Süreçleri	252
5.3.2. Nüfus Hareketleri ve Kökenlere Göre Dağılım	255
5.3.3. Kamusal ve Ticari Faaliyetler	259
5.4. Hanehalkı Araştırması ve Sonuçları	261
5.4.1. Hanehalkının Aile Yapısı	263
5.4.1.1. Aile Büyüklüğü	264
5.4.1.2. Yaş Yapısı	266
5.4.1.3. Medeni Durum	268
5.4.1.4. Eğitim Durumu	268
5.4.2. Ekonomik Göstergeler	271
5.4.2.1. Meslek Grupları	272
5.4.2.2. Gelir Durumu	279
5.4.2.3. Sosyal Güvence Olanakları	281
5.4.2.4. İş Devingenliği	282
5.4.2.5. Kentte Çalışılan İş Kollarına İlişkin Tercihler	285
5.4.2.6. Ek İşlerde Çalışma Eğilimleri	287
5.4.2.7. Evde Üretim	288
5.4.2.8. Tasarruf Biçimi	289
5.4.2.9. Arsa ve Konutlara Yatırılan Birikimi Oluşturma Biçimi	291
5.4.2.10. Konut Sahipliliği	292

5.4.3. Toplumsal Göstergeler	295
5.4.3.1. Köken	296
5.4.3.2. Göç Veren Yerleşme ve Özellikleri	299
5.4.3.3. “Göç”ü Nedenleyen Süreçler	302
5.4.3.4. Göç Etme Biçimi.....	304
5.4.3.5. Göç Sonrası Karşılaşılan Sorunlar	306
5.4.3.6. Hanehalklarının İzmir’i Tercih Etme Nedenleri	308
5.4.3.7. Kent İçi Hareketlilik	309
5.4.3.8. Kente Gelme Aşamasında Kurulan ve Süreç İçerisinde Geliştirilen Dayanışma İlişkileri	313
5.4.3.8.1. Kente Yerleşme Aşamasında Kullanılan İlişkiler	313
5.4.3.8.2. İş Piyasasına Ulaşmada Kullanılan İlişkiler.....	315
5.4.3.8.3. Konut Piyasasına Ulaşmada Kullanılan İlişkiler	317
5.4.3.8.4. Kamusal Ortam ve Özel Yaşamda Geliştirilen İlişkiler..	318
5.4.3.9. Memleketle Sürdürülen İlişkiler	324
5.4.3.10. Kentsel Yaşam ve Kentle Kurulan İlişkiler	328
5.4.3.10.1. Geri Dönme İsteği	328
5.4.3.10.2. Gelecek Konusundaki Beklentiler	330
5.4.3.10.3. İzmir’e ve İzmir’in Kentsel Sorunlarına Bakış.....	331
5.4.3.10.4. İzmir Kenti ile İlişkiler	333
5.4.3.11. Kendini Kentsel Yaşantı İçerisinde Tanımlama Biçimi	336
5.4.3.11.1. Kendini Kentli Olarak, İzmirli Olarak Görme Eğilimi..	336
5.4.3.11.2. “İzmirli”yi Tanımlama Biçimi.....	338
5.4.3.11.3. Kendini Tanımlama Biçimi	340
5.4.3.11.4. İzmir’i Tanımlama Biçimi	341
5.4.3.11.5. Kent ve Kır Ayrışmasını Tanımlama Biçimi	343
5.4.4. Mekansal Göstergeler	344
5.4.4.1. Arazi ve Konutlara Sahip Olma Biçimi	345
5.4.4.2. Yaşanan Çevrenin Koşullarına İlişkin Değerlendirmeler	348
5.4.4.3. Yaşanan Konutun Koşullarına İlişkin Değerlendirme	350
5.4.4.4. Gelecekte İstenen Konutun Niteliği ve Konumu	352

5.5. Değerlendirme.....	355
5.5.1. Ekonomik Temelli Varsayımların Değerlendirilmesi	356
5.5.2. Toplumsal Temelli Varsayımların Değerlendirilmesi	364
5.5.3. Mekansal Temelli Varsayımların Değerlendirilmesi.....	376

Altıncı Bölüm

SONUÇ

6.1 Dünya Pratiğinin Anlattıkları.....	383
6.2 Türkiye Pratiğinin Anlattıkları	385
6.3 İzmir Pratiğinin Anlattıkları	389
6.4 Onur ve Yamanlar Mahallelerine İlişkin Yerel Deneyimlerinin Anlattıkları ..	394
6.5 Pratiklerden Hareketle Geleceğe Bakmak ve Kent Planlaması Alanına	
Yönelmek	398
6.5.1 Metni Yeniden Kurabilmek İçin Metni Okumak	399
6.5.2 Metni Yeniden Kurarken Araçsal Açılımları Kullanmak	399
6.6 Bu Çalışmadan Geriye Kalanlar	403

Kaynakça.....	404
---------------	-----

EKLER

TABLolar LİSTESİ

		Sayfa
Tablo 3.1	OHAL Uygulaması İle Boşaltılan Köy ve Mezralar	122
Tablo 4.1	1894 İzmir İl Merkezi Nüfus Yapısı	150
Tablo 4.2	1928-1930 Yılları Arasında İzmir’de Göçmen Konutlarının Dağılımı	161
Tablo 4.3	1950 Sonrası İzmir’de Gecekondu Sayıları	182
Tablo 4.4	İzmir’de Gecekondu Nüfusun Oransal Artışı	192
Tablo 4.5	İzmir Büyükşehir Bütünü 1986 yılı Gecekondu Nüfusunun İlçelere Göre Oransal Dağılımı (%).....	193
Tablo 4.6	İBKB’de Gecekondu Kısmen Gecekondu ve Gecekondu Olmayan Yerleşim Alanlarında Yaşayan Nüfusun Bölgelere Göre Dağılımı..	193
Tablo 4.7	Başka İllerde Doğanların İzmir Kent Nüfusuna Katılım Oranları (1980)	194
Tablo 4.8	Başka Bölgelerde Doğanların İzmir Kent Nüfusuna Katılım Oranları (1990)	195
Tablo 4.9	Doğum Yerlerinin Yıllar İtibariyle Oransal Dağılımı	196
Tablo 4.10	İlçeler Bazında Doğum Yerlerinin Dağılımı	196
Tablo 4.11	Bir Önceki Sayım Döneminde Başka İllerde Olanların İzmir Kent Nüfusuna Katılım Oranları (1990)	206
Tablo 4.12	İlçeler Bazında Göç Değerlerinin Dağılımı	207
Tablo 4.13	Göçün Mekansal Dağılımı	221
Tablo 4.14	1985 Yılında Tastik Edilen İslah İmar Planları	231
Tablo 4.15	1986 Yılında Tastik Edilen İslah İmar Planları	231
Tablo 4.16	İBŞB Tarafından İhale Edilen İslah İmar Planları	231
Tablo 4.17	İslah Kapsamındaki Bölgelerin İmara Aykırılık Biçimleri.....	231

Tablo 4.18	İzmir Büyük Kent Bütününde Yapılan İslah İmar Planı Çalışmaları	233
Tablo 4.19	İzmir’de 1980 Sonrası Toplu Konut Uygulamaları	234
Tablo 5.1	Araştırma Yapılan Mahallelerin 1997 Nüfus Sayımına Göre Nüfusları ve Tahmini Hanehalkı Sayıları	262
Tablo 5.2	Hanedeki Kişi Sayıları	265
Tablo 5.3	Hanedeki Çocuk Sayıları	265
Tablo 5.4	Kentte Kalış Sürelerine Göre Hanehalkı Büyüklükleri	266
Tablo 5.5	Hanehalklarının Yaş Yapısı	267
Tablo 5.6	Hanehalkı Reislerinin Yaş Yapısı	267
Tablo 5.7	Eğitim Durumu	268
Tablo 5.8	Hanehalkı Reislerinin Yaş Gruplarına Göre Eğitim Durumu	269
Tablo 5.9	Hanehalklarının Yaş Yapısına Göre Eğitim Durumu	270
Tablo 5.10	Hanehalkı Reislerinin Yaş Gruplarına Göre Eğitim Durumu	270
Tablo 5.11	Hanehalkı Reislerinin Çalıştıkları İş kolları	273
Tablo 5.12	İş Kollarının Niteliklerine Göre Dağılımı	275
Tablo 5.13.	Çalışanların Geldikleri Yörelere İtibariyle Dağılımı	278
Tablo 5.14.	Hane Halkı Reislerinin Gelir Durumu	279
Tablo 5.15.	Meslek Kolları Çerçevesinde Gelir Düzeyi	280
Tablo 5.16	Çalışanların Bağlı Buldukları Sosyal Güvenlik Kuruluşları	281
Tablo 5.17	Hanehalkı Reislerinin İzmir’e Geldikten Sonra Çalıştıkları İlk İşler	283
Tablo 5.18	İşin Türü ve Kentte Kalınan Süre	284
Tablo 5.19	Yapılan İşe Duyulan Memnuniyet	286
Tablo 5.20	İş Kolları Dağılımında Tercihler	287
Tablo 5.21.	Hanehalklarının Tasarruf Biçimleri	290
Tablo 5.22	Taşınmaz Piyasasına Aktarılan Birikimlerin Elde Edilme Biçimleri	291
Tablo 5.23	Konut Sahipliliği	293
Tablo 5.24	Doğum Yerleri İtibariyle Dağılımı	297
Tablo 5.25	Doğum Yerlerinin Bölgelere Göre Dağılımı	298
Tablo 5.26	Doğum Yerlerinin Yaş Gruplarına Göre Dağılımı	298

Tablo 5.27	Hanehalklarının Geldikleri Yerleşmeler ve Özellikleri	300
Tablo 5.28	Göç Dönemlerine Göre Geline Yörelere	302
Tablo 5.29	Hanehalklarının İzmir'e Geliş Nedenleri	303
Tablo 5.30	Hanehalkı Reislerinin Kente Gelme Biçimleri	306
Tablo 5.31	Hanehalklarının Kente Gelme Aşamasında Yaşamış Oldukları Sorunların, Göç Dönemlerine Göre Dağılımı	307
Tablo 5.32	Hanehalklarının İzmir'i Tercih Etme Nedenleri	309
Tablo 5.33	Hanehalklarının Halen Yaşadıkları Mahallelere Taşınmadan Önce Nerede Oturdıkları	310
Tablo 5.34	Mahallelerin neden seçildiği	312
Tablo 5.35	İzmir'e gelişte ilk Temas Kurulan Kanallar	314
Tablo 5.36	İşin Elde Ediliş Biçimi	316
Tablo 5.37	Kiralık Konut Edinme Yolları	318
Tablo 5.38	Geline Yöre ve kurulan İlişki Biçimi	321
Tablo 5.39	Hanehalklarının İzmir'de Sahip oldukları Akrabalarının Oturdıkları Semtler	322
Tablo 5.40	Hanehalklarının Güç Koşullarda Destek Sağladığı Kanallar	323
Tablo 5.41	Hanehalklarının Güç Koşullarda Destek Sağladığı Kurumlar	324
Tablo 5.42	Hanehalklarının Memleketlerine Gitme Nedenleri	325
Tablo 5.43	Hanehalklarının Memlekette Sağladıkları Desteğin Türü	326
Tablo 5.44	Hanehalklarının Memleketlerine Gönderdikleri Yardımların Türü	327
Tablo 5.45	Hanehalklarının Göç Dönemlerine Göre Geri Dönme İstekleri	329
Tablo 5.46	Hanehalklarının Gelecek Konusundaki Değerlendirmeleri	330
Tablo 5.47	İzmir kentinin en önemli kentsel sorunu	331
Tablo 5.48	Alışveriş İçin İzmir'le Kurulan İlişkinin Niteliği	334
Tablo 5.49	Eğlence İçin İzmir'le Kurulan İlişkinin Niteliği	335
Tablo 5.50	Sağlık Hizmetleri İçin İzmir'le Kurulan İlişkinin Niteliği	335
Tablo 5.51	Kendisini İzmirli Olarak Görme Eğilimi	337
Tablo 5.52	Hanehalkı Reislerinin İzmirliyi Tanımlama Biçimleri	339
Tablo 5.53	Hanehalkı Reisinin Kentsel Ortamda Kendisini Tanımlama Biçimi.....	341

Tablo 5.54	Hanehalkı Reislerinin İzmir Kenti'ni Tanımlama Biçimleri	342
Tablo 5.55	Hanehalkı Reislerinin Kent-Kır Arasındaki Farkı Tanımlama Biçimleri	344
Tablo 5.56	Arazinin Elde Edilme Biçimi.....	346
Tablo 5.57	Konutların İnşa Edilme Dönemleri	348
Tablo 5.58	Mahallelerin En önemli Sorunları	349
Tablo 5.59	Alan genelinde İhtiyacı Duyulan Sosyal Altyapı Tesisleri	349
Tablo 5.60	Konut konfor durumu	350
Tablo 5.61	Gelecekte istenen konut türü	353
Tablo 5.62	Oturmak istenilen Yerleşme Bölgeleri	354

GRAFİKLER LİSTESİ

	Sayfa
Grafik 5.1 Hanehalkı Reislerinin Eğitim Durumu	269
Grafik 5.2 Hanehalkı Reislerinin Çalıştıkları İş Kolları	276
Grafik 5.3 Hanehalkı Reislerinin Gelirlerinin Oransal Dağılımı	280
Grafik 5.4 Hanehalkı Reislerinin Doğum Yerlerinin Bölgelere Göre Dağılımı	298
Grafik 5.5 Göç Veren Bölgelerin Dağılımı	301
Grafik 5.6 Hanehalklarının İzmir'e Yerleşme Aşamasında Yaşadıkları En Önemli Sorunlar	307
Grafik 5.7 Mahalle İçindeki Hanehalkları En Çok Gidip-Geldiği Çevre	320
Grafik 5.8 Hanehalklarının Göçe Yardım Eğilimi	327

ŞEKİLLER LİSTESİ

		Sayfa
Şekil 2.1	Dünyanın En Büyük 30 Kenti Sıralamasındaki Değişim	37
Şekil 2.2	Dünya Üzerinde Kentleşmiş Bölgeler (2000)	38
Şekil 2.3	Kentleşmekte Olan Dünya	38
Şekil 2.4	Dünyanın Yok Saydıkları	43
Şekil 2.5	Kentsel Yoksulluk ve Etkileri	54
Şekil 4.1	18. yy'da İzmir'in Mekansal Örüntüsü	150
Şekil 4.2	19. yy'ın Sonunda İzmir'in Mekansal Şeması	152
Şekil 4.3	Rene Danger Planı	163
Şekil 4.4	1940'lı Yıllarda İzmir	164
Şekil 4.5	1944-50 Döneminde İzmir'de Oluşan Gecekondulu Alanları	165
Şekil 4.6	1950 Sonrası Toplumsal Tabakalaşma Biçimi	169
Şekil 4.7	1960-75 Döneminde İzmir'de Oluşan Gecekondulu Alanları	170
Şekil 4.8	Le Corbusier Planı – 1948	172
Şekil 4.9	K Ahmet Aru Planı	173
Şekil 4.10	Bodmer Planı	174
Şekil 4.11	1960'lı Yıllarda İzmir	176
Şekil 4.12	Düşük Prestijli Mesleklerde Çalışan Oranının Yüksek Olduğu Mahalleler	178
Şekil 4.13	Gecekondulu Tipi Konut Oranı Yüksek Olan Mahalleler	181
Şekil 4.14	Az Gelirli Aile Oranı Yüksek Olan Mahalleler	182
Şekil 4.15	1973 Planı	185
Şekil 4.16	İzmir Büyükşehir Bütününde Gecekonduların Alansal Gelişimi ...	190
Şekil 4.17	1980'li yılların Başında İzmir'de Gecekondulu Alanları	191
Şekil 4.18	Toplumsal Sınıfların İzmir Kentsel Mekanında Dağılımı	152
Şekil 4.19	İzmir Gecekondularında Plan Stratejileri (1983)	232

Şekil 5.1	Onur ve Yamanlar Mahallelerinin Kent İçerisindeki Konumları ...	251
Şekil 5.2	Karşıyaka İlçesinde Planlama Sürecinin Gelişimi	253
Şekil 5.3	Karşıyaka İlçesinde Mekansal ve Toplumsal Yarılmamın İzdüşümü	255
Şekil 5.4	Onur ve Yamanlar Mahallelerinde Yörelere Bağlı Gruplaşmalar ..	256
Şekil 5.5	Onur ve Yamanlar Mahallelerinde yer alan Kahvehaneler ve Dayanışma Dernekleri	260

HARİTA LİSTESİ

		Sayfa
Harita 4.1	Marmara Bölgesi Doğumluların İBKB'deki Mekansal Dağılımı....	197
Harita 4.2	Ege Bölgesi Doğumluların İBKB'deki Mekansal Dağılımı.....	198
Harita 4.3	Akdeniz Bölgesi Doğumluların İBKB'deki Mekansal Dağılımı....	199
Harita 4.4	İç Anadolu Bölgesi Doğumluların İBKB'deki Mekansal Dağılımı.	200
Harita 4.5	Doğu Anadolu Bölgesi Doğumluların İBKB'deki Mekansal Dağ..	201
Harita 4.6	Güneydoğu Anadolu Bölgesi Doğ. İBKB'deki Mekansal Dağılımı.	202
Harita 4.7	Karadeniz Bölgesi Doğumluların İBKB'deki Mekansal Dağılımı..	203
Harita 4.8	1985-1990 Döneminde Marmara Bölgesinden İzmir'e Göç Etmiş Olan Nüfusun Mekansal Dağılımı	208
Harita 4.9	1985-1990 Döneminde Ege Bölgesinden İzmir'e Göç Etmiş Olan Nüfusun Mekansal Dağılımı	209
Harita 4.10	1985-1990 Döneminde Akdeniz Bölgesinden İzmir'e Göç Etmiş Olan Nüfusun Mekansal Dağılımı	210
Harita 4.11	1985-1990 Döneminde İç Anadolu Bölgesinden İzmir'e Göç Etmiş Olan Nüfusun Mekansal Dağılımı	211
Harita 4.12	1985-1990 Döneminde Doğu Anadolu Bölgesinden İzmir'e Göç Etmiş Olan Nüfusun Mekansal Dağılımı	212
Harita 4.13	1985-1990 Döneminde Güneydoğu Anadolu Bölgesinden İzmir'e Göç Etmiş Olan Nüfusun Mekansal Dağılımı	213
Harita 4.14	1985-1990 Döneminde Güneydoğu Anadolu Bölg. İzmir'e Göç Etmiş Olan Nüf. Mekansal Dağ.(Merkez ve Çeperi Odaklanma)...	214
Harita 4.15	1985-1990 Döneminde Karadeniz Bölgesinden İzmir'e Göç Etmiş Olan Nüfusun Mekansal Dağılımı	215
Harita 4.16	1985-1990 Dönemi Göçünün İzmir Kentsel Mekanında Ortaya Çıkardığı Yöresel Mozaik	219

BİRİNCİ BÖLÜM

GİRİŞ

1.1. Konunun Açılımı

Toplumsal yaşantımızı temellendiren “kent mekanı”, kendisini var eden yapıların tarihsel süreç içerisinde geçirdikleri dönüşümden etkilenecek sürekli bir değişim süreci içerisinde yer almıştır. Yönünü ve gücünü birikim ilişkilerinden alan sözkonusu yapıların, her tarihsel dönemde biçimlediği, mekansal örüntü ve toplumsal ilişkiler bugün ise, özellikle ekonomik-politik yeniden yapılanmalar, demografik eğilimler ve sınırları eriten bilgi ve iletişim teknolojisindeki gelişmelerle, tarihsel birikim ve toplumsal örgütlenme sisteminde değişimler yaratan yeni bir dönem olarak karşımızda durmaktadır.

-sanayi toplumundan, bilgi toplumuna geçiş,

-ulus devletten, küresel düzene geçiş,

-fordist üretimden, esnek üretime geçiş,

-modernizmden, postmodernizme geçiş, gibi dört farklı oluşum çerçevesinde tariflenen son döneme ait “değişim” böylece kendisini yeni bir kurgu içerisinde somutlaştırmakta ve bugünü, bilgi toplumu, küresel düzen, esnek üretim ve post-modern durum bağlamında ele alan tanımlamalar içerisinde gündeme taşınmaktadır.

Dolayısıyla son derece geniş kapsamlı bir açılım içerisinde yer almakta, işaret ettiği uzun vadeli ve köklü dönüşümler nedeniyle de önceki koşulları bütünüyle sarsacak bir altüst oluş ve yeni bir tarihsel sürecin başlangıcı olduğu yönündeki algılamalara yol açmaktadır. Oysa, Hall’ın, “Yeni Zamanlar” tezi çerçevesinde de işaret ettiği gibi bu durum, tarihsel bir değişim olmaktan daha çok, önceki zamanlara ait bozulmaları ve parçalanmaları yeniden ele alıp kurgulayan bir proje ve dolayısıyla da kapitalizmin yeniden örgütlenişidir.

Bu yeni örgütlenişin ve dönüştürücü projenin merkezinde ise **mekan** ve **toplum** ayrı ayrı ama birbiri üzerinde belirleyici olan kategoriler olarak yer almaktadır. Bütün ilişkilerin ve sermayenin ulusal ve bölgesel sınırları aştığı bu baş döndürücü proje içerisinde; mekansal düzlemde “**kent mekanı**”, tüm tarihsel, kültürel ve doğal değerleri ve toplumsal düzlemde ise, “**kimlik**”, doğal ya da yapay yollarla ortaya çıkmış olan tüm açılımları ile, hiçbir dönemde olmadığı kadar ön plana çıkartılıp, küresel düzlemde pazarlanacak birer meta haline dönüştürülmüştür. Böyle bir gelişmenin en çarpıcı sonuçları ise, yeni mekansal ve toplumsal bölünmeler, eskilerinin üzerine kurulan yeni eşitsizlikler, kutuplaşmalar, zıtlaşmalar ve giderek toplumsal hareketler çerçevesinde ortaya çıkmıştır. “Mekan” çok kimlikli bir hale dönüşürken, “Kimlik”de mekansal olarak temsil edilen ve farklı mekansal parçaları, “yer”leri içermeye başlayan bir yapı halini almıştır.

1.1.1.Çok Kimlikli Kent Mekanı ve Temsil Unsurları

Bu gün kendimizi ait kıldığımız her “**yer**” ve ait kılamadığımız her “**mekan**” böylece büyük bir projenin ürünleri olarak sürekli olarak üretilip, sürekli olarak kendisini yeniden üretirken, aradığımız yeni aidiyetler ve yeni kimlik oluşumları da bizleri hiç yaşamadığımız deneyimlerle yüzyüze bırakmıştır. Çünkü “ekonomik sistemin” ve onlara hizmet eden “politik işleyişin” ürünü olan kentsel mekan, toplumsal yapıları sürekli olarak dönüşüme uğratarken, ortaya çıkan her türlü toplumsal deneyimden de benzer biçimde etkilenmiştir. Bu bağlamda ekonomik sistemin krizlerini telafi etmek amacıyla yöneldiği iki alan olan toplum ve mekan, bugün her anlamda pazarın hizmetine girmiş olan politik yapılanmaların, araçsal açılımları olarak karşılıklı bir etkileşim sürecinin içerisinde yer almaya başlamıştır.

Dolayısıyla mekan, bir yandan tüm ilişkilerin içerisinde eğrildiği bir ana gövdenin parçası, diğer yandan da sürekli olarak parçalanan ve her gün farklı bir içerikte yeniden biçimlenen ilişkiler örüntüsünün bir sonuç ürünü olarak karşımıza çıkmaktadır. Ancak ne parçalar ana gövdeyi ne de gövde parçaları “**temsil**” ettiğinden, birbiri üzerinde dönüştürücü projeler üreten bu iki alan, sürekli bir

gerilimi de içerisinde barındırmaktadır. Bu çerçevede ortaya çıkan gerilim ise artık, yalnızca modernitenin, kollektif kimlikler ve tarifler üretmeye çalışan bütünleştirici yapısından kaynaklanan gövde-parça gerilimi olmaktan çok daha öte anlamlar içermektedir. “Mekan”ı ve “Kimlik”i iktidar kurulabilecek bir alan olarak gören her türlü oluşum kendisine, giderek bozulan, dağılan parçalar arasında çok daha kolay hareket edebilme olanağı bulmakta ve kentsel alanda da buna bağlı olarak, farklılıkların örgütlenişiyle belirginlik kazanan yeni bir toplumsal ve mekansal parçalanma deseni içerisinde yer almaya başlamaktadır.

1.1.2. Kentsel Mekanı Farklılıkları ile Okuyabilmek

Mekanı, fiziksel mekan anlayışından kurtaran yaklaşım, temelde mekanın toplumsal ilişkiler tarafından belirlendiği, mekanın da toplumsal ilişkilerde önemli bir yerinin bulunduğu görüşü ile temellenmektedir. Castells, Giddens, Harvey, Scott ve Massey gibi toplumbilimcilerin etkinliğinde gelişmiş olan bu görüş, son dönemde giderek tüm disiplinlerde yaşanmakta olan sorgulayıcı ve sınırları eriten dönüşümün ürünü olarak, kent planlaması disiplini içinde de bir yeniden yapılanma süreci başlatmıştır. Disiplinlerin sınırlarını erittiği bu süreç, her ne kadar “Batı” ürünü olan tüm oluşumların ve modernitenin meşruiyetini sürekli kılmak adına gerçekleştirdikleri bir çabanın ürünü olsa da, gerçekte şüpheli ve sorgulayıcı bir bakış açısıyla değerlendirilmek koşulu ile, üzerinde değişik seçenekler geliştirilebilecek bir olanaklar deposu olarak da karşımızda durmaktadır.

Böyle bir çerçevede modernitenin yine geleceği kontrol etmeye yönelik eğiliminin bir sonuç ürünü olmakla beraber, tamamen farklı stratejiler üzerinden kurgulanmış olan bugüne ait yeni durum, yani her türlü ilişkinin içiçe geçebildiği, yan yana ama bir o kadar da ayrı durabildiği kentsel biçimleniş, şüpheli ve sorgulayıcı çözümler aracılığıyla, bir olanaklar deposu haline dönüştürülme potansiyelini de içerisinde taşımaktadır. Ne var ki bizleri bu potansiyele ulaştıracak olan çabanın, öncelikle, artık hiç bir bildik tanımlama ile açıklayamadığımız kentsel yapılara yönelik okuma biçimlerimizi revize etmek yoluyla başlaması gerektiği açıktır.

Yeni okuma biçimi ise; mevcut sistemin araçsal sınırları içerisinde kalmayacak ve hatta araçsal olarak ortaya çıkmış her türlü gelişme ve tanımlamaları deşifre edebilecek bir nitelik taşımak zorundadır. Çünkü ancak bu kapsam içerisinde, yani bugün sistemin telafi edici öğeleri haline gelmiş olan toplumsal ve mekansal farklılıkların, çoğulcu pratiklerin araçsal unsurları olan bağlamlarını anlamak yoluyla kent plancısı, yeniden kurgulayacağı kentsel ilişkiler sistemi için, söz konusu farklılıkları bu bağlamların dışında değerlendirebilmeye olanak sağlayacak verilerle donanmış olacaktır.

Söz konusu verilere sağlıklı bir biçimde ulaşabilmek için ise, kentsel mekânın, üzerinde her gün hayat bulan pek çok farklı pratik aracılığı ile, sürekli olarak değişim gösterdiği ve değişimin gündelik pratiklerden, yani yerel pratiklerden öte, çok daha geniş kapsamlı ilişki ağları ile biçimlenmekte olduğu kabulünü yapmak gerekecektir. Üstelik bu iki aşamalı veri tabanının, yalnızca bugünü, bu anı içeren bir kesitte kalmayarak bugünleri belirleyen her türlü geçmiş birikimi de değerlendirmeye alacak bir kapsam olarak tarif edilmesi en doğru yaklaşım biçimi olacaktır. Nitekim bugünün, geçmişin bilgisi içerisinde saklı olması, geleceğe yönelecek yaklaşımlarımızın da, geçmişin ve bugünün bilgisi ile yönlendirilmesi gerektiğini bize açıkça göstermektedir.

1.2. Çalışmanın Amacı

Yukarıda ortaya konan çerçeveden hareketle, “Kentsel Mekan”, onun yeniden üretilme koşullarını belirleyen sosyo-ekonomik süreçlerin, 1980 sonrasında değişen içeriği ve dolayısıyla ön plana çıkan “kimlik temelli yapılanmalar” bağlamında okumaya çalışmak, bu tezin en temel amacıdır. Böyle bir okuma biçimi ise, yukarıda çerçevesi çizilen iki aşamalı süreç ile temellendirilmekte ve öncelikle Türkiye kentleşme pratiği içerisinde “öteki”leştirilen göçe dayalı yerleşme bölgelerine odaklanılmaktadır. Böylece Türkiye’de genel olarak “kimlik krizi” nitelenmesi ile sorunlu bir alana işaret eden ve çoğunlukla medya aracılığıyla, tüketim kültürünün hizmetine sunulan, bu oluşumun, hangi küresel etkileşimler ve hangi

yerel koşulların etkisi altında, nasıl bir içerikte ortaya çıktığı ve kentsel yapıları nasıl biçimlediği sorularına da yanıt aranmaktadır.

1.2.1. Çalışmaya Yaklaşım Sağlayacak Açılımlar

Yukarıda ortaya konan açılım, amaç ve yanıtları aranan sorular çerçevesinde biçimlenmiş olan bu çalışma, aslında kent planlaması disiplininin, kente ve kentin biçimlenişinde etkili olan süreçlere ilişkin bakışı ve kentsel mekanı okuma biçimi konularında değiştirmesi gereken tavrına yönelik bir yaklaşım oluşturmaya çalışmaktadır. Böyle bir yaklaşım ise, interdisipliner bir yapıda gelişmiş olduğu kabulü ile birlikte artık kent planlamasının, sosyal, ekonomik ve mekansal süreçlere ilişkin bizzat kendi uğraş alanı ile ilgili sentezler oluşturması ve dolayısıyla, sosyoloji, ekonomi ya da coğrafya alanından alması gereken yardımları ileriye taşıyacak biçimde planlamanın uğraş alanı haline getirmesi gerektiği görüşü ile temellenmektedir. Böyle bir görüş çerçevesinde kurgulanmış olması gereği bu çalışma da, söz konusu alanlardan aldığı yardımları bizzat mesleki bir problem olarak tarifleyen yapısı ile, geniş kapsamlı açılımlarda yer almaktadır. Çalışmanın en alt kademedede “birey”den başlayarak, “toplum”a, “mekan”a ve daha özelden de “kent mekanı”na yönelik bakış açısı ve bütün bunları biçimleyen ekonomik ve politik yapılara ilişkin de kabulleri de bu çerçevede biçimlenmektedir.

Farklı disiplinler içerisinde birbirinden farklı yaklaşım biçimlerine konu olan “birey” bu çalışma içerisinde, sadece biyolojik bir varlık olarak değil, çevresinde olup bitenleri anlama ve kavrama yeteneğine sahip, bilinçli, ama bilinci çevresel ve tarihsel olarak gelişim ve değişim gösteren özellikleri çerçevesinde ele alınmaktadır. Bu çerçevede de ihtiyaçları tüketici talepleri ve toplumun refah düzeyi çerçevesinde belirlenmekte olan birey, bu ihtiyaçların tariflediği toplumsal tabakalaşma sistemleri içerisindeki konumunu değiştirme amacı içinde bir yaşam deneyimi oluşturmaktadır. “**Toplum**” ise bu çalışmada, bireyin yaşam koşullarını tarif eden, ama bunu sistemin belirlediği kalıplara göre gerçekleştiren ve bu bağlamda da politik süreçlerin egemenliğinde gelişen bir yapı olarak ele alınmaktadır. Nitekim bugün parçalanmış bir desen içerisinde görebildiğimiz toplumsal yapılar, hakim üretim sisteminin sonuç

ürünü olmanın ötesinde, onun sürekliliğini sağlama yönünde kullandığı en önemli araçlardan biri olarak görülmektedir. Toplumsal ilişkilerdeki bu durum, benzer biçimde mekan açısından da ortaya çıkmaktadır. Dolayısıyla “mekan” bu çalışmaya da yön veren içeriği ile, politik olarak ya da politik süreçlere konu edilen toplumsal ilişkiler aracılığı ile üretilen, eş zamanlı olarak da tüketilen oluşumlar olarak yer almaktadır. Daha spesifik olarak “kentsel mekanı” a ise, bireysel deneyimler ve ekonomi politikalarının etkinlik alanı olarak sürekli gelişim gösteren bir ilişkisel örüntü olarak bakılmaktadır. Söz konusu bu ilişkisel örüntü, hergün üzerinde cereyan eden pratikler aracılığı ile, sürekli olarak yeniden biçimlenmekte ve böylece de yeni deneyimlerin yaşanmasına aracılık etmektedir. Tıpkı mekanın kendisi gibi politiktir ve bireysel ya da toplumsal yaşamları risk üretmeyecek bir düzende gerçekleştirme rolünü üstlenmiştir.

Bu kapsamda politik ve ekonomik işleyişe ilişkin kabuller ise, birbirini destekleyen ve hatta birbirinin içerisine geçen yapılar olarak benzer açılımlar içerisinde yer almaktadır. Çünkü bu çalışmanın değişik bölümlerinde de vurgulandığı biçimi ile, ekonomik işleyişin ve dolayısıyla da birikim fazlasının sağlanmasında politik yapılanmaların, hem küresel hem de yerel düzlemlerde etkin araçlar olarak rol oynamakta olduğu genel kabulü ile yola çıkılmaktadır. Bununla ilişkili olarak da, ekonomi-politikalarının, küresel düzlemde yarattıkları etkilerle, artan bir “yoksullaşma” biçimini yalnızca yerel ortamlara değil, dünya geneline taşıyarak, mekansal ve toplumsal düzeydeki yarılımları ve kentler özelinde de farklı bir parçalanma desenlerini beraberinde getirmekte olduğu, yerel ortamlarda ise, pazar ilişkileri içinde eriyerek, bireysel ve toplumsal ilişkileri karşılıklı bir müşteri ilişkisine dönüştürmeye başladığı; bu çerçevede, kentlerde özellikle göçle oluşmuş yaşama alanlarında ortaya çıkan parçalanma deseni ve dünyada yaşanan demografik dönüşümlerin kentler özelinde ortaya çıkardığı farklılıkların ve çokkültürlü yapıların da, politikanın kullanım alanına girerek, ekonomik olarak pazarlanan metalar haline dönüştürülmüş oldukları, “kimlik”in ise söz konusu pazarın ön plana çıkarıp araçsallaştırdığı bir alan olduğu görüşlerine dayanılmaktadır.

Bugünkü işleyişi ile söz konusu ekonomi-politikalarının en önemli araçlarından bir olarak ele alınan “kent planlaması” ise, tüm bu kabuller çerçevesinde, çokkültürlülük ya da farklılıklar üzerine temellenmiş olan düşünce ve eylem biçimleri, ya da farklı kimlik yapılanmaları biçiminde okuyabildiğimiz her türlü toplumsal ya da mekansal oluşumu sorgulayıcı bir gözle ele almak ve yeni düşünce ve eylem biçimleri üretmek zorunluluğu içerisinde bulunan bir çalışma alanı olarak ele alınmaktadır.

1.2.2. Çalışmanın Dayandığı Temel Varsayımlar

Bütün bu açılımlar ise, dünya pratiğinden başlayarak, Türkiye pratiği, İzmir deneyimi ve giderek İzmir’in kuzey aksında göçle oluşmuş bir yaşama bölgesi olan Onur ve Yamanlar Mahalleleri çerçevesinde gerçekleştirilen tartışmalara yön veren temel çıkış noktalarıdır. Bununla birlikte her bağlamın kendi özgün niteliklerinden kaynaklanan sayısız farklı açılımları ayrı ayrı bölümlerde ele alınmakta ve aşağıda başlıklandırılan varsayımlar çerçevesinde tartışmaya açılmaktadır.

- 1- 1980 sonrasında ekonomik ve politik süreçleri, yaşama koşullarını daha da ağırlaştırarak geniş yoksul kitleler ortaya çıkarmış ve kentsel ortamın yaşanmakta olan yarıma ve çelişkinin fiziksel mekanı haline gelmiştir.
- 2- Göçe dayalı yerleşme alanları, yaşanan yarıma ve çelişkinin en alt basamağında yer alan parçalardan biri haline gelirken, kentin değişen şartlarına rağmen ayakta kalma mücadelesi, kendisini, bu alanlarda ortaya çıkan dayanışma temelli ilişkiler çerçevesinde ortaya koymuştur.
- 3- Dayanışma temelli ilişkiler, kentin zor şartlarına karşı bir mücadele verebilme amacı üzerine temellendiğinden, bu amaca ulaşmayı sağlayacak her türlü bir araya gelme biçimi farklı kimlik yapılanmaları çerçevesinde ön plana çıkmıştır.
- 4- Kimlik, yaşam mücadelesinin merkezinde yer alan, inanç sistemi, etnik ya da politik oluşumlar çerçevesinde biçimlenen bir stratejik seçim meselesi olarak araçsal bir hale gelmiştir.

1.2.3. Araştırmaya Yön Veren Yardımcı Varsayımlar

Yukarıda dört alt açılım çerçevesinde ortaya konan temel varsayımları, beşinci bölümde ele alınan araştırmaya taşıyacak ve dolayısıyla da saha araştırmasını yönlendirecek bir dizi yardımcı varsayımlara daha gereksinim duyulmuştur. Çalışmanın yöneldiği ekonomik, sosyolojik ve mekansal süreçlerle ilişkili olarak belirlenen söz konusu varsayımlar, aşağıda yer alan üç farklı açılımda gruplandırılarak ele alınmıştır.

1.2.3.1. Ekonomik Temelli Varsayımlar; 1980 sonrasında kentlere göçle gelen kitleler, ekonomik yarılmının en alt basamağında yer alan yoksul topluluklardır.

- 1980 sonrasında koşulları kentlerde var olan sınıfsal tabakalaşma sisteminin içeriğini değiştirmiş, önceki dönemlere göre çok farklı özellikler taşıyan ve çoğunlukla da göçle gelen kesimleri içine alan geniş “yoksul kitleler” yaratmıştır.
- 1980 sonrasında Türkiye’de izlenmiş olan ekonomik politikalar, bölgeler arasında var olan ve büyük kentlere göçle sonuçlanan dengesizliklerin artmasına, böylece iş bulma amaçlı göç akışının hızlanmasına neden olmuştur. Ayrıca 1990’lı yıllardan sonra Doğu ve Güneydoğu Anadolu’dan, terör kaynaklı, zorunlu ve aileleri topyekün yerinden eden bir göç dalgası da bu oluşuma eklemlenmiştir.
- Terör nedeniyle yaşadıkları yörelerden topyekün bir kopuş yaşayan grupların önemli bir bölümü kırdaki mal varlıklarını, arazilerini ve gelir sağladıkları işlerini geride bırakmak zorunda kalmışlardır.
- Bu dönemde kente göçenler, eğitim düzeyi düşük, vasıfsız ve genellikle de çiftçilikle uğraşan kitleler olmaları nedeni ile kentteki iş piyasasında içerisinde yüksek gelir getiren ve sosyal güvencesi olan ve sürekli işlerde yer edinememekte ve bu nedenle de marjinal olarak tarif edilen emek gücüne dayalı ve esnek, örgütsüz iş kollarında çalışmaktadırlar.
- Kentteki marjinal iş kollarına yer edinebilmek, akrabalık ve/veya kente yerleştikten sonra kurulan tanışıklık ilişkileri ile mümkün olabilmektedir.

- Kentte kalma süresine bağlı olarak göçle gelen toplulukların iş piyasasındaki konumları ve ekonomik durumları iyileşmektedir. Dolayısıyla en son gelenler ekonomik olarak en kötü durumda olanlardır.
- Göçe dayalı yerleşme alanlarında yaşayan topluluklar ekonomik yetersizlikleri nedeniyle kent yaşantısına katılamamakta ve kentin sunduğu sosyal olanaklardan faydalanamamaktadırlar.
- Günümüz koşullarında, ekonomik yeterlilik, kent yaşantısına eklenme koşullarını belirleyen en temel ölçüt haline gelmiştir. Sözkonusu ekonomik bariyerleri aşabilmenin, iyi gelir getiren işlerde çalışabilmenin koşulları ise yine bazı “güç odakları”nın etkisi ile gelişen ilişki ağları çerçevesinde belirlenmektedir.
- Formel iş piyasası, ekonomik temelli tabakalaşmanın koşulları içerisinde tek ve en önemli güç olma özelliğini yitirmiştir. İş kariyeri yerini, “Tercih özgürlüğü” ve “hareketlilik” gibi yeni belirleyicilere bırakmış, tüm tercihlere açık, değişebilen, esnek bir kimlik geliştirmek çağdaş yaşama meydan okumanın tek aracı haline gelmiştir.

1.2.3.2. Toplumsal Temelli Varsayımlar; 1980 sonrasının değişen şartları, göçe dayalı yerleşme alanlarında yaşayan toplulukların kentte tutunabilme ve kentin zor şartlarına rağmen ayakta kalabilme mücadelesi içerisinde kendilerine özgü ilişki ağları oluşturmalarına yol açmıştır.

- 1980 sonrası gelişmeler, toplumsal düzeyde, sınıf temelli bir ayrışmayı ön plana çıkarmış, kentler sadece gelir ile temellenen izole ve birbirine hiç değmeyen grupların yan yana yaşadığı ortamlar haline gelmiştir.
- Göçe dayalı yerleşme alanları içerisinde yaşayan topluluklar, sınıfsal ayrışmanın en alt basamağında yer alan yoksul topluluklar olarak kendi izolasyon alanlarını yaratmışlardır.
- Kente özellikle 1990’lı yıllarda can güvenliği nedeni ile göçen kitleler, tüm aile ve akrabaları ile topyekün bir göç yaşadıklarından, kırla olan tüm sosyal bağları ortadan kalkmıştır. Sosyal yaşantılarının tüm unsurlarını yaşadıkları mahallelere taşıyan ve kent yaşantısına hiçbir şekilde

katılmayan sözkonusu gruplar kendi içlerine kapalı ve başta akrabalık ilişkileri ile temellenen bir toplumsal yaşantı sürdürmektedirler.

- Göç eden kitleler, büyük kentlere ilk yerleşme aşamasında bir gecekondu bölgesinde olmayı toplumsal açıdan güvence olarak görmekte ve bu da göç eden kitlelerin yerleşmek için ilk önce bir gecekondu bölgesini tercih etmelerindeki en temel belirleyici olmaktadır.
- Yeni tabakalaşma sistemi içerisinde yer edinebilme ve kentin zor şartları içerisinde ayakta kalabilme mücadelesi, akrabalık ve hemşehrilik temelli ilişki biçimlerinin dışında dinsel, etnik ya da politik temellere dayanan yeni ilişki ağlarının kurulmasını beraberinde getirmektedir.
- İnanç, köken ya da politik temelli, zaman içerisinde değişebilen, şartlara bağlı olarak da, bir ya da birden fazla kimlik ögesinin çakışmasıyla oluşan ilişki ağları, çeşitli güç odakları tarafından örgütlenmekte ve göçe dayalı yerleşme alanlarındaki kamusal yaşantı üzerinde önemli bir etki yaratmaktadır.
- Göçe dayalı yerleşme alanlarında yaşayan toplulukların birbirleri arasındaki inanç, köken ya da politik temelli ayrışmalar ve çatışmalar günümüzde yerini, ekonomik temelli çatışmalara bırakmıştır. Böylece gerilim, göçe dayalı yerleşme alanları ile kent arasında ya da göçe dayalı topluluklar içerisinde ekonomik sıçrama yaşayan gruplar arasında ortaya çıkmaya başlamıştır.
- Yalnızca ekonomik farklılığı ön plana çıkaran ve diğer tüm farklılık unsurlarını ikincil plana iten günümüz koşulları kendisini, birbiri içerisine geçen, karmaşık ilişki ağları biçiminde ortaya koyduğundan, yeni oluşan mahallelerdeki toplumsal ve mekansal yapı çok daha heterojen ve karmaşık bir düzende gelişme göstermektedir.
- Ekonomik olarak son derece yetersiz koşullara sahip olan kitleler günlük hayata katılmanın, kentin formel süreçlerine entegre olabilmenin olanaklarını aradıkları sözkonusu ilişki ağları içerisinde himaye edilip, ekonomik olarak desteklenmekte, ancak bu koşulları yaratan güç odakları tarafından araçsal bir konumda kullanılmaktadırlar.

1.2.3.3. Mekansal Temelli Varsayımlar; 1980 sonrasında değişen şartları içerisinde artık kent mekanı, yarılmaları ve çelişkileri gizleyemez olmuştur. Toplumsal düzeyde kent merkezi ile çeperlerde gelişen göçe dayalı yerleşme alanları arasında ortaya çıkan toplumsal yarıma, izlerini mekansal düzlemde de ortaya koymaktadır.

- 1980 sonrası keskinleşen ekonomik parçalanma ve yarıma, kentlerde yaşayan farklı gelir gruplarının, kendi izolasyon alanlarını toplumsal ve mekansal düzeyde oluşturmalarını beraberinde getirirken, kentlerdeki sınıfsal katmanlaşmanın izleri mekansal düzeyde çok açık bir biçimde okunabilir olmuştur.
- Kent mekanı, alt ve üst gelir gruplarının konum olarak yan yana ancak bir o kadar da uzak olduğu, toplumsal ya da fiziksel bariyerlerle ayrılmış bir fiziksel örüntü haline gelmiştir.
- Kent çeperlerinde gelişen göçe dayalı yerleşme alanlarının konumu ve fiziksel şartları, kamusal yaşantının fiziksel ve toplumsal olarak organizasyon biçimini belirlerken, fiziksel yetersizlik yoksulluğun sürekli bir hale gelmesinin koşullarını da yaratmaktadır.
- Göçe dayalı yerleşme alanlarında kamusal yaşantısı üzerinde belirleyici olan ilişki ağları kendisini mekansal düzeyde inanca, kökene ya da politik temellere dayalı gruplanmalar biçiminde ortaya koymaktadır.
- Ekonomik mücadelenin ön plana çıktığı günümüz gelişmeleri içerisinde kimlik, stratejik bir seçim meselesi haline geldiğinden ve çok karmaşık süreçlerin etkisi ile gelişmeye başladığından, bu oluşumun göçe dayalı yerleşme alanları içerisindeki mekansal izlerini okumak da özellikle yeni gelişen mahallelerde giderek zorlaşmaya başlamıştır.
- Ağırlaşan şartların, göçle gelmiş ve kente tutunmaya çalışan kitleler için kente rağmen ayakta kalma mücadelesi olarak adlandırılabilir tek bir temel hedef yaratması, bu topluluklar içerisinde yer alan bireylerin kimlik seçimleri konusunda çok daha kaygan, değişebilen hatta birbirinin içerisine geçebilen tercihler üretmeleri ile sonuçlanmaya ve buna bağlı olarak değişen farklılaşma ve çatışma deseni içinde, heterojen bir mekansal örüntü oluşmaya başlamıştır.

1.3 Çalışmanın Kapsamı

Son döneme ait “değişim” çerçevesinde, kentsel ortamlarda ağırlaşan yaşama şartlarının, göçle oluşmuş yaşama bölgeleri için, yoksulluk temelli bir yaşama stratejisi ve kente tutunabilmenin yegane koşulu olarak önem kazanan, dayanışma temelli ilişki ağlarını nasıl biçimlediğini, böyle bir çerçevede farklı “kimlik” öğelerinin nasıl araçsal bir hale geldiğini, İzmir’in genel göç yapısı ve Karşıyaka İlçesi içerisinde yakın tarihli göçleri barındıran Onur ve Yamanlar Mahalleleri üzerine odaklanarak okumayı ve tartışmayı amaçlayan çalışma, amaç, kapsam ve yöntemin ortaya konduğu bu bölüm ve sonuçla birlikte altı ayrı bölümde gerçekleştirilmiştir.

İkinci Bölüm: Dünyada yaşanan değişimin ekonomik ve politik boyutlarını ve bu kapsamda kentsel yoksulluğu ortaya çıkaran süreçleri, sermayenin yeniden yapılanması sürecinde değişen yerel-küresel ilişkiler, yeni liberal politikalar aracılığıyla devletin değişen işlevleri ve değişen emek ilişkileri açısından ele almıştır. Ayrıca dünyadaki demografik değişim ve göçün neden olduğu kentsel parçalanmaları, “getto”, “slum” ya da “gecekondu” biçimindeki açılımları ile inceleyerek, kentsel yoksulluğu yeni kılan özellikler, yani yarılmaları derinleştiren koşullar açısından, etnik dışlama ve ayrımcılık konularına odaklanmıştır.

Buna ilave olarak üçüncü açılımda ise, bugün kentsel gelişmelerin en önemli sorunlarından biri olarak ortaya çıkan ve “yeni kentsel yoksulluk” olarak kavramsallaştırılan gelişmelerin birbirinden farklı ve son derece karmaşık etkileşimlerin bir ürünü olarak, hangi yaklaşım biçimleri çerçevesinde ele alınmakta olduğu ortaya konmaya çalışılmıştır. Bu kapsamda yoksulluğu kişisel özelliklere indirgeyen, altsınıf ve yoksulluk kültürü tartışmaları, “dışlanma süreçleri”nin nasıl biçimlendiğini ortaya koyabilmek açısından ele alınmıştır. Dışlanmışlık ise, tüm çalışmanın üzerine odaklandığı farklı kimlik yapılanmalarının ortaya çıkış koşullarını belirleyen en temel oluşumlardan biri olarak, dışlanmış grupların yaşama stratejileri ve yarattığı dayanışma gereksinimi, kentsel ortamlarda giderek belirgin bir hale gelen

gerilim, yeni parçalanma desenini oluşturan enformel örgütlenmeler, etnik gruplaşmalar ve aile, akrabalık ilişkileri bağlamında ele alınarak tartışılmıştır.

Dördüncü açılım ise, çok geniş bir alana işaret eden “kimlik” konusunu, çalışmanın kurgusuna uygun olarak, değişimin dünyada ve yerel ortamlarda yarattığı yeni dinamikler ve artan toplumsal ve mekansal yarılmalar bağlamında ele alıp, böylece onu nedenleyen ve aynı zamanda araçsallaştıran süreçlere odaklanmıştır. Bu doğrultuda kimlik tartışmalarını dünya kapitalizmin yeniden örgütlenişi çerçevesinde değişen küresel-yerel ilişkilerin kentlerde açığa çıkarmış olduğu çokkültürlü yapılar ve değişimin kültürel ve politik boyutları açısından tartışma konusu haline getirmiştir. Böylece değişim kültürel olarak, ulusal kimliklerden etnik farklılaşmalara geçen, kolektif ve dışlamanın ürünü olan açılımları ile, politik olarak da, kimlik politikaları haline dönüşen ve çoğulcu yaklaşımlar biçiminde ortaya çıkan içerikleri ile ele alınıp incelenmiştir. Son olarak da kimliği stratejik bir seçim meselesi haline getiren etkileşim biçimlerine, değişen toplumsal tabakalaşma sistemlerinin belirleyicisi haline gelen tercih özgürlüğü bağlamında ve kimliğin sahte açılımları ve etnik temeli çerçevesinde yaklaşım sağlamaya çalışılmıştır.

Üçüncü Bölüm: Kentsel ölçekte yaşamakta olan **yoksullaşma ve yarılmanın toplumsal ve mekansal yansımalarını**, bu oluşumları en keskin biçimde yaşamakta olan **göçe dayalı yerleşme alanları** aracılığı ile ortaya koyarken, Türkiye kentlerinin 1980 sonrasında yaşadığı gelişmeler üzerine temellendirilmiştir. Böylece konu, bu dönemden sonra belirginlik kazanmış olan ekonomik ve politik seçimler çerçevesinde, yerleşme sistemlerinin ve kentsel mekânın değişen yapısını, kentsel yapılar içerisinde 1950’lerden beri yoğun olarak deneyimlenen göç olgusunun ve gecekondulaşmanın aldığı yeni durumu ve farklı **kimlik** oluşumları biçiminde kendisini ortaya koyan yeni ilişki ağlarını ortaya koyacak bir içerikle ele alınıp incelenmiştir. Ancak 1980 sonrası döneme odaklanırken, öncelikle bu döneme ait gelişmelere yön veren ve dolayısıyla da bugünkü kentleşme deneyimlerini açıklamaya yardımcı olan birikimlerden yola çıkılmıştır. 1980 sonrası dönüşümlere temel olan iki önemli dönem dikkat çekmektedir ve bu nedenle ilk açılım öncelikle;

- Cumhuriyetin kurulması aşamasıyla başlayan, yeni ulus-devletin yapılandırılması sürecinin yerleşme sistemleri ve kentler üzerinde yaratmış olduğu değişim ve dönüşümlere odaklanmıştır.
- İkinci olarak da 1950 sonrası ithal ikameci sanayileşme politikaları ile birlikte, kentleşmeye başlayan emeğin ve beraberinde gelen göç ve gecekondulaşmanın kentlerde ortaya çıkarmış olduğu dönüşümleri, bu çerçevede belirginlik kazanan enformel yapıları, 1980 öncesi kent yoksullarının durumlarını, gecekonduyunun başlangıç aşamasındaki yayılma stratejilerini ve göç aracılığıyla değişen toplumsal ilişkileri ve yeniden biçimlenen kentsel ilişki ağlarını ortaya koymak amaçlamıştır.

İkinci açılımda ise, 1980 sonrası liberal politikalarla birlikte değişen bölgesel ve kentsel ilişkiler ele alınmıştır. Ancak çalışmanın temel amacının bu dönemden sonra belirginlik kazanmış olan kimlik temelli oluşumları açıklamak olması, Türkiye’de bu dönemden sonra yaşanmış olan gelişmelerin, bu oluşumların ortaya çıkmasını sağlayan etmenler çerçevesinde kurgulanmasını gerektirmiştir. Böyle bir kapsamda ise iki yönlü gelişmelere, yani hem kentlerde ortaya çıkan değişim ve dönüşümlere, hem de göçün değişen niteliğine açıklık getirmek gerekliliği ortaya çıkmıştır. Bu nedenle;

- İlk olarak göçün değişen niteliğini açıklamaya yardımcı olacak bölgesel gelişmelere odaklanılarak, sanayi, tarım ve hayvancılık alanında yaşanan gelişmelerin ve bu dönemde Doğu ve Güneydoğu Anadolu’da yaşanmış olan terör olaylarının göçe olan etkileri incelenmiştir.
- İkinci olarak da, 1980 sonrasında gerek sermayenin yaşadığı krizi kentler üzerinden aşmaya çalışan stratejilerin yani sermayenin kentleşmesinin ve gerekse de İşgücü Piyasası ve Emek İlişkilerinin değişmesinin kentleri nasıl bir yaşam alanı haline getirdiği ortaya konmaya çalışılmıştır. Bununla birlikte farklı “kimlik yapılanmaları”nın nasıl bir stratejinin ürünü olduğunu ortaya koyabilmek açısından, kentlerde değişen koşulların ve görünür hale gelmeye başlayan bozulma ve parçalanmaların, ulus-devletin kurulması aşamasıyla uygulamalarına başlamış olan

modernite projesi kapsamında nasıl araçsal bir hale getirilerek, post-modern görüntüler çerçevesinde sunulmaya başladığına ilişkin anlatımlara da yer verilmiştir.

- Son olarak da tüm bu gelişmelerin özellikle göçle oluşmuş yaşama bölgelerindeki dayanışma ilişkilerini nasıl yeniden biçimlediği, hangi tür yeni yapılanmaların ortaya çıktığı ve yine bu yapılanmaların etnik, dinsel ya da politik oluşumlarca nasıl araçsallaştırılarak kullanıldığı anlatılmaya çalışılmıştır.

Dördüncü Bölüm: Bugün İzmir kentinde yaşanmakta olan toplumsal ve mekansal yarılmanın belirlediği yeni ilişkiler sistemini, göçe dayalı yerleşme pratiği çerçevesinde incelemeye alırken, kentin bugüne geçmişten taşıdığı birikimin özel konumunu ve sahip olduğu ilişkiler sisteminin ülke pratiği ile olan etkileşimini de değerlendirmeye alacak biçimde kurgulanmıştır. Dolayısıyla, kentin yapısal dönüşümünü etkileyen her türlü oluşum, kentin özgün koşullarını ortaya çıkaran her türlü ilişki biçimi ve kimlik temelli yapılanmalar, öncelikle kentin tarihsel gelişim süreci ve bu süreçleri belirleyen politik seçimlerle bağlantılı olarak ortaya çıkan ekonomik ve toplumsal formlar ve bu formlara planlama aracılığı ile yöneltilen fiziksel müdahaleler kapsamında ele alınmıştır. Böyle bir çerçevede kurgulanan anlatımlar ise öncelikle;

- Dünya Ekonomik sistemine eklemlenme çabalarının başladığı dönemde İzmir kentinin üstlenmiş olduğu roller ve bu rolleri biçimlemiş olan ulusal politikalarının kentin toplumsal ve mekansal kurgusu üzerindeki etkileri,
- 1940'lı yıllardan sonra ortaya çıkan göçe dayalı yerleşme pratiği ve bu pratiğin kentin biçimlenişinde yarattığı etkiler üzerine odaklanmıştır.

Böylece İzmir kentini 1980'lere getiren politik ve ekonomik süreçler çerçevesinde, kentin fiziksel ve toplumsal yapısının çok önemli bir unsuru haline gelmiş olan gecekonduların gelişme süreci ve mekansal yayılma stratejileri ortaya konmaya çalışılmıştır. Nitekim elde edilen bulgular bugün İzmir kentinin dört bir yönden çevre gecekondularla çevrili olduğunu gözler önüne sermiştir.

1980 sonrasına yani esas inceleme konusu döneme gelindiğinde de yine öncelikle, göçün nasıl bir mekansal yayılma stratejisi izlemiş olduğu konusuna odaklanılmış ve öncelikle bu yayılma biçiminin ve göçün yöresel profilinin nasıl olduğu konusunda bir araştırma yapılmıştır. Dolayısıyla çalışmanın üzerine odaklandığı **“kimlik” temelli yapılanmaların hangi yerel koşullar altında, nasıl ortaya çıkmış olduğu** sorularına yanıt ararken, göçün temel özelliklerinden biri olan, aile-akrabalık ve hemşehrilik dayanışmasının İzmir kent mekanına nasıl yansıdığı ortaya çıkarılmaya çalışılmıştır. Bu çerçevede 1990 nüfus verileri kullanılarak yapılan değerlendirmeler aracılığıyla, kentin yöresel temelli toplumsal mozaiki elde edilmiştir. Aynı zamanda İzmir kenti içerisinde 1985-1990 kesitinde göç almış mahalleleri de gösteren bu verilerle birlikte, 1980 sonrası değişen toplumsal ve mekansal yayılma deseni de incelenerek, kentin yaşadığı yayılma biçiminin **“göç temelli”** olup olmadığı anlaşılmaya çalışılmıştır. Son olarak da planlama çalışmalarının taşınmaz piyasasına hizmet eden bir araç olarak, söz konusu yayılma desenine ne ölçüde müdahale etmiş olduğunu ortaya koyacak bazı bulgular değerlendirmeye alınmıştır.

Beşinci Bölüm: Bütün tartışmaların özgün bir örnek üzerinde sınındığı bir aşamayı oluşturmaktadır. Bir önceki bölümde 1990 nüfus verilerinin değerlendirilmesi ile elde edilmiş olan bilgiler ışığında, 1985-90 periyodunda İzmir’de, Konak ilçesinden sonra en fazla iç göç kazanmış ilçe olan Karşıyaka İlçesi sınırları içerisinde yer alan ve yine büyük ölçüde bu dönemlerdeki göçlerle nüfus kazanmış olan Onur ve Yamanlar mahalleleri çalışma alanı olarak seçilmiştir.

Böylece İzmir’de kent çeperinde yer alan ve büyük ölçüde 1980 sonrası göçlerle oluşmuş bir yerleşme bölgesindeki dayanışma formlarının ve **“kimlik” yapılanmalarının hangi temellere dayandığını** ortaya çıkarmayı hedefleyen çalışmanın bu bölümü, karşılıklı görüşmelere ve anketlere dayanan iki aşamalı bir saha araştırması çerçevesinde öncelikle bölgede yaşayanların;

- Toplumsal profillerini,
- Konut piyasası içindeki konumlarını ve
- İş piyasası içerisindeki konumlarını,

ortaya koyacak biçimde kurgulanmıştır. Böylece söz konusu kesimlerin yaşama koşullarını ortaya koyacak olan bu bulgular, kente katılım, kentle kurulabilen ilişkiler, mahalle içerisindeki dayanışma kanalları ve hakim olan ilişki biçimleri ile de desteklenerek, Onur ve Yamanlar mahallelerinin toplumsal ve mekansal yarılma deseni ve geliştirdikleri yaşama stratejileri ortaya çıkarılmıştır. Yine elde edilmiş olan bulgular, başta ortaya konmuş olan varsayımlar çerçevesinde ve ekonomik, toplumsal ve ekonomik açımları içerisinde değerlendirilmiş ve karşılaştırmalı bir analize ulaşılmıştır.

1.4 Çalışmanın Yöntemi

Yeni biçimi ile yoksulluğun, kentsel ilişkileri hem mekansal hem de toplumsal olarak nasıl biçimlediğini, yoksulluğun, dışlama süreçleri çerçevesinde keskinleşen içeriğinin, kentteki ayakta kalma mücadeleleri çerçevesinde kimliği nasıl ön plana çıkartıp araçsallaştırdığını tartışmayı amaçlayan bu çalışmada **“yoksulluk”**, genelleştirmeye açık tanımlamalardan oluşamayacak kadar karmaşık bir alan olarak ele alınmaktadır. Dünya üzerinde değişen açımları da dikkate alınarak, bu oluşumun ancak yerel koşullarda ve özel bağlamlara referansla açıklanabileceği görüşüne dayanılmakta ve **çok değişkenli yoksulluk açıklamalarının** üzerine basılmaktadır. Bu çerçevede de mutlak ve görel yoksulluk ayırımından başlayarak genelleştirmeyi tercih etmediği açımları, yalnızca yoksulluğu yeni kılan bağlamlarını tariflemeye kullanarak ve dolayısıyla konuyu yoksulluğu yeni kılan **“dışlanma”** süreçlerine odaklayarak, Türkiye Pratiği ve İzmir bağlamına ilişkin bir yaklaşım sağlamaya çalışmaktadır.

Böyle bir yaklaşım sağlamaya çalışırken izlenecek yöntem açısından ise, iki farklı alana ışık tutma gerekliliği ortaya çıkmaktadır. Öncelikle kente göç etmiş grupların gerçekten de yarılmaları en keskin biçimde yaşayan kesimler olduğunu doğrulayacak bulgulara ulaşmak ve ikinci olarak da söz konusu grupların, 1980 sonrasında kentlerin değişen koşulları içerisinde ayakta kalabilme, kente tutunabilme şartlarını oluşturmada bazı stratejiler geliştirdiklerini ve bazı ilişki ağlarını kullandıklarını doğrulamak.

Bu bilgilere ulaşmayı sağlayacak olan çalışma ölçekleri ise, Türkiye, İzmir ve Onur ve Yamanlar mahalleleri olarak üç farklı seviyede yer almaktadır. Birinci ölçek yani ülkesel ölçekte Türkiye'nin 1980 sonrası pratiğine yön veren ve bu dönemden sonra yaşadığı kentleşme ve göç olgusu incelenirken, ekonomik, toplumsal ve mekansal düzeyde pek çok araştırma ve pek çok analizden yararlanılmıştır. İkinci çalışma ölçeği olan İzmir'e ilişkin değerlendirmeler ise yine öncelikle, ekonomik, toplumsal ve mekansal düzeyde gerçekleştirilmiş pek çok araştırmanın bulguları ile desteklenerek ortaya konmuştur. Ancak İzmir kenti için göç konusunda yapılmış çok sınırlı araştırma bulunduğundan bazı alanlarda, özgün araştırma ve değerlendirmeler yapmak zorunluluğu doğmuştur. Bu kapsamda, özellikle göçün İzmir'deki mekansal profilini okuyabilmeyi sağlayacak, haritalaştırılmış bulgular, tıpkı Onur ve Yamanlar mahallelerinde gerçekleştirilmiş alan çalışmasının sonuçları gibi bu araştırmanın özgün değerlendirmeleri ve bulguları olarak ortaya çıkmıştır.

1.4.1 İzmir'de Göçün Mekansal Profilini İnceleyen Araştırmanın Tasarımı

İzmir'de 1980 sonrası gelişmelere odaklanan üçüncü bölüm içerisinde yer alan ve İzmir'in mahalleler itibariyle yöresel profilini ve göçün değişen yapısını ortaya koyan bulgular, bu çalışmaya ait özgün çalışmaların ürünüdür. Göçün en belirgin özelliklerinden biri olan ve aile-akrabalık hemşehrilik dayanışmasının mekansal yansıması olarak ortaya çıkan yöresel temelli biraraya gelişlerin, İzmir kentinde hangi düzeyde ve içerikte yer aldığı ortaya koymayı amaçlayan çalışmanın bu bölümünde 1990 nüfus verilerinin bazı soruları kullanılmıştır.

- İlk olarak, 12. soruda sorulan “doğduğunuz İl” ve
- İkinci olarak, 17. soruda sorulan “1985 genel nüfus sayımı günü devamlı oturduğunuz yerin bağlı bulunduğu il ve ilçenin adı” bilgileri örnekleme yapılmaksızın birebir SPSS’ de değerlendirilmiş ve bağlı olunan 7 bölge bazında kodlanmıştır. Bu kodlama sonucu, doğum yeri ve 1985 genel nüfus sayımı günü ikamet edilen yerler, bölgeler itibariyle tespit edildikten sonra her bir mahalle için İzmir dışı doğumluların ve İzmir dışında ikamet etmiş olanların (yurt dışı hariç)

sayısının her bir mahalle için bölgeler bazında oransallaştırılmış ve belirli yüzde oranları ile gruplandırılmak suretiyle Geo-Media Professional programı aracılığıyla İzmir mahallelerini gösteren haritalara aktarılmıştır¹. Bu çerçevede mekansallaştırılmış sayısal veriler aracılığıyla, hangi mahallelerin ağırlıklı olarak göç almış olduklarını ve hangi yörelerin hangi mahallelerde gruplaşma eğilimi göstermiş olduklarını ayırtmak olanağı doğmuş ve İzmir'in nasıl bir yöresel mozaik oluşturduğunu mekansal düzlemde okumayı sağlayacak iki boyutlu bir belge ortaya çıkarılmıştır.

1.4.2 Onur ve Yamanlar Mahallelerinde gerçekleştirilen Alan Araştırmasının Tasarımı

Çalışmada belirlenen varsayımlara ve çalışmanın kurgulanmasında etkili olan kavramsal çerçeveye uygun bir saha araştırmasının tasarımı yapmak iki aşamalı bir süreci gerektirmiştir. İlk aşamada, öncelikle araştırma konusuna uygun bir bölgenin seçilmesi gerekliliğinden hareketle, bazı kriterlerin saptanması yoluna gidilmiştir. Sözkonusu kriterler, yoksul göçün kente yerleşme süreçlerinde ve daha sonra oluşturdukları özgün “kamusal ortamı” ve bu ortamı belirleyen “ilişki ağlarını” anlamayı sağlayacak biçimde kurgulanmış ve böylece çalışılacak bölgenin ne yalnızca yeni yerleşilen bir gecekondu bölgesi olmasının, ne de yalnızca düzenli yerleşik bir alan olmasının yeterli olacağı kanaatine varılmıştır. Buna göre araştırma alanı seçilirken;

- 1- 1980 sonrasındaki değişim sürecini aktarabilmesi açısından bu dönemden sonra ortaya çıkmış gelişmeleri içeren ve hala nüfus kazanan,
- 2- Bazı parametreler açısından karşılaştırma olanağı sunması açısından 1980 öncesine ait yerleşikleşmiş ilişkileri içeren bir bölge olmasına dikkat edilmiştir.

¹ -Mahalle sınırlarını içeren baz harita Auto-Cad programında Öğr. Gör. Ömür Saygın tarafında hazırlanmıştır.

- İzmir'deki yöresel profili doğum yeri ve göç itibarıyla ortaya koyan haritalar, SPSS ortamına aktarılmış sayısal veriler ve Geo-Media Professional programı aracılığıyla Ar. Gör. Levent Ünverdi tarafından üretilmiştir.

Bu kriterler çerçevesinde İzmir'deki göçe dayalı yerleşme alanları arasında yapılan değerlendirme sonucunda İzmir'in kuzey aksında Karşıyaka ilçe sınırları içerisinde yer alan Onur (Küçük Yamanlar) ve Yamanlar (Büyük Yamanlar) Mahalleleri araştırma alanı olarak seçilmiştir. Onur Mahallesi bütünüyle 1980 sonrasında ortaya çıkmış ve hala göç almakta olan bir mahalle olması sebebiyle birinci grup kriterler açısından araştırma alanı olmaya uygun bir bölge olarak değerlendirmeye alınmıştır. Bu açıdan ikinci grup kriterleri de göz önüne alarak, Onur Mahallesi'nin, ortaya çıkma ve gelişme süreci açısından bazı farklılıklar içeren Yamanlar Mahallesi ile birlikte ele alınmasına karar verilmiştir. Birbirleri ile pek çok yönden farklılıklar gösterebilir de Onur Mahallesi'nin, Yamanlar Mahallesi'nin mekansal ve toplumsal açılarından bir uzantısı olarak ortaya çıkmış olması bu birlikte ele alışı zorunlu kılan başka bir faktör olmuştur. Böylece değişik temellere dayanan her türlü ilişki biçimini, farklı tarihsel kesitlerde gözlemleyebilme olanağı sağlayan, geniş bir çalışma bölgesi elde edilmiştir.

Araştırma alanının seçiminden sonra başlayan veri toplama çalışmaları da yine iki farklı düzeyde araştırma yapılmasını gerekli kılmıştır; Örnekleme ve anket çalışmalarının söz konusu yapıyı ekonomik, toplumsal ve mekansal göstergeler açısından çözümlenmekte ve bir başka açıdan da, kentsel mekanı okumada tek başına yetersiz kalacağı görüşünden hareketle, çalışmanın araştırma bölümü anket çalışması dışındaki verileri de içerecek biçimde kurgulanmamıştır. Elde edilen bulguları destekleyecek her türlü kaynak ve özellikle de mahallelerde yaşayan kesimlerle gerçekleştirilmiş olan karşılıklı görüşmeler, değişik seviyelerde gelişmeleri açıklama yönünde önemli kaynaklar olarak değerlendirmeye alınmıştır. Böylece;

1. Araştırmanın ilk aşamasında bölgede var olan "ilişki ağlarını" tespit ve analiz etme çalışmalarına yön verecek olan, harita, istatistik, rapor ve benzeri bilgiler toplanmış, çeşitli gözlemler ve derinlemesine görüşmeler yapılmıştır.
2. Araştırmanın ikinci aşamasında "ilişki ağlarını"nın ortaya çıkma süreçlerini belirlemeye yönelik hane halkı araştırması gerçekleştirilmiştir.

Göçe dayalı yerleşme alanlarında son dönem gelişmeler çerçevesinde ortaya çıkan kendine özgün kamusal dünyayı Onur ve Yamanlar mahalleleri özelinde deşifre etmeyi amaçlayan çalışmanın bu bölümde aktarılmakta olan bulgular böylece önemli ölçüde, muhtarlarla ya da yaşayan yerleşik toplulukla yapılan karşılıklı görüşmeler sırasında derlenmiştir. Ancak bu bilgilerin yanında mahallelerin niceliksel ve niteliksel açımlarının yapılabilmesine olanak tanıyacak diğer destekleyici veriler de değerlendirmeye alınmıştır. Sonuçlar ise, başta belirlenmiş olan ekonomik, toplumsal ve mekansal açımlar çerçevesinde, yani çalışmanın varsayımları ile karşılaştırmalı bir biçimde ortaya konmuştur.

Dolayısıyla aslında altı farklı bölümden oluşan bu çalışmanın, ele alınan konular ve bu konular üzerinden yürütülmüş olan tartışmalar ışığında, iki farklı düzeyde özgün bulgusu ortaya çıkmıştır. İzmir kentine odaklanan dördüncü ve Onur ve Yamanlar mahallelerine odaklanmış olan beşinci bölümlerde yer alan söz konusu özgün bulgular, farklı düzeylerde tartışmalara konu olmaları bakımından, öncelikle ilgili olan bölümlerin sonunda ayrı ayrı değerlendirilmiş, ardından da tüm tartışmaları içerisine alan altıncı bölümde, başta belirlenmiş olan temel varsayımları da test edecek biçimde ele alınmıştır. Çalışmanın böylece biçimlenmiş olan ve özellikle dört alt açımdan oluşan temel varsayımlarını tartışan sonuç bölümü, İzmir ve İzmir'in göçle oluşmuş bir yaşama bölgesi olan Onur ve Yamanlar mahallelerinin bulgularını tartışırken ise, iki farklı noktadan hareket etmiştir. Bunlardan ilki söz konusu araştırmaların işaret ettiği özgün ve genellenemez özellikler taşıyan yerel bağlamlardır. İkincisi ise, sözkonusu özgün deneyimlerin diğer pratiklere ve bu pratiklerin, gelecek kurgularına oluşturacağı temel altyapıdır. Bir başka ifade ile çalışmanın bulguları genellenebilir olanlar ve olmayanlar biçiminde iki ayrı açılıma sahiptir. Böyle bir kapsam yani ikinci düzey tartışmaların varlığı ise, çalışmayı yalnızca mevcut bir yapının deşifasyonu ile sınırlı kalma riskinden kurtarmaktadır. Nitekim tüm tartışmalar son aşamada "kent planlama disiplini"nin bugün meşruiyetini yitirmiş bir eylem alanı olarak, yeniden yapılanmaya gidişinde geliştirmesi gereken yaklaşım biçimlerine odaklanmakta ve gerek kente bakışı ve gerekse de kente yönelik müdahale biçimleri konularında değiştirmesi gereken tavrına ilişkin öneriler sumaktadır.

İKİNCİ BÖLÜM

DÜNYADA “DEĞİŞİM”İN 1980 SONRASI DİNAMİKLERİ, YENİ KENTSEL YOKSULLUK VE FARKLILAŞAN TOPLUMSAL VE MEKANSAL İLİŞKİLER

1980 sonrası dönem, hayatın her alanında ve bilebildiğimiz, görebildiğimiz tüm ilişkilerde önemli izler bırakan bir “değişim” dönemi olarak karşımızda durmaktadır. Öncelikle uluslararası işbölümünde yaşanan farklılaşmalar ve küreselleşme olarak özetlenebilecek yeni mekansal düzen ile kendisini ortaya koyan değişim, gelişme, kalkınma, ilerleme biçiminde ifade bulan bir dünya görüşünün, yeni mekansal stratejiler çerçevesinde harekete geçmesinin ve 1970’lerin son yarısında dünya petrol krizi ile derinleşen bir bunalımla karşı karşıya gelinmesinin sonuç ürünleri olarak ortaya çıkmış bulunmaktadır. Dolayısıyla aslında bu dönemde tıpkı öncekiler gibi, kapitalist birikim ilişkilerinin genel işleyiş düzeninin ve bu düzenin sürekli olarak arızalanmaya açık yapısının karşı karşıya olduğu yeni bir bunalım noktasının, “mekansal” ve “toplumsal” ifade biçimi olmanın ötesinde bir anlam taşımamaktadır. Ancak içerdiği çarpıcı özellikler nedeniyle farklı adlandırmalara konu olan ve adeta tarihsel bir dönüm noktası olarak yaşanan bu süreç, dünyada yaşanmakta olan kentsel sorunların da, söz konusu yeni adlandırmalar çerçevesinde ve bu nedenle de çoğunlukla içeriğinden kopan açılımlarda ele alınmasına neden olmaktadır.

Çalışmanın bu bölümü böyle bir çerçevede, dünya platformunda ortaya çıkan dönüşümleri ele almayı ve özellikle son yirmi yıla damgasını vuran kentsel gelişmelere odaklanarak, değişen toplumsal ve mekansal özellikleri, gündemde olan

yeni tanımlamalar ve bu tanımlamaların gerisinde var olan temel oluşumlar açılardan ortaya koymayı amaçlamaktadır. Bu çerçevede öncelikle, son dönemde dünya tarihinde benzerine rastlanmayacak bir düzeyde yaygınlaşmış olan “yoksulluk” olgusunu, bugün dünyada ve yerel ortamlarda ortaya çıkan yarılmalar ve yarılmaların beraberinde getirdiği, politik ve toplumsal yapılanmalar bağlamında ele alınırken, söz konusu yarılma deseninin Türkiye ve İzmir’deki formlarını tartışacak olan ileriki bölümlere de, belirleyici olan ve olmayan açılımları çerçevesinde ışık tutmaya çalışmaktadır.

2.1 Dünyada Değişimin Ekonomik ve Politik Boyutları ve Kentsel Yoksulluğu Ortaya Çıkaran Süreçler

Son 20 yıllık dönemde dünyada yaşanan değişimi özetleyecek olan gelişmeleri, tarihsel bir toplumsal sistem olarak kapitalizmin² her zamankinden daha fazla bir dünya sistemi olarak örgütlenişi içerisinde aramak gerekmektedir. Nitekim yine bir kriz ile ortaya çıkan bu yeniden yapılanmanın coğrafyaya bağımlı stratejileri, Dünya Bankası (WB), Uluslararası Para Fonu (IMF) ve Uluslararası sermaye tekelleri aracılığı ile, dünyanın her yöresini etkisi altına alan ve özellikle az gelişmiş bölgelerin ciddi bir borç batağına sürüklenmesine yol açan yapısı ile, son dönemin uluslararası ve yerel yapılanmalarında çok önemli izler bırakmıştır (Göksu,1999,s.4).

Bu bağlamda, emek süreçlerinden, tüketici alışkanlıklarına, coğrafi ve jeopolitik kümelenmelerden, devletin işlevleri ve uygulamalarına kadar her alanda ortaya çıkan değişim ve dönüşümler, modern sonrası, post-fordizm, gibi genel tanımlamalar olsa da, kimlik ve farklılıklara vurgu yapan yeni bir toplum ve mekan kavramsallaştırması ile ortaya çıksa da aslında tarihsel olarak süreklilik arz eden bir sistemin ürünü olarak karşımızda durmakta³ ve pek çok araştırmaya, tartışmaya da konu olmaktadır. Marxist kuramın yeniden ele alınmasından başlayarak, kapitalizmin monopol niteliği

² Wallerstein (1992), kapitalizmi herşeyden önce “tarihsel bir toplumsal sistem” olarak ele almakta ve bu tarihsel toplumsal sistemin ayırt edici özelliğinin sermayenin çok özel bir yolla kullanıma girmesi olduğunu belirterek, tarihsel olarak eşitsizliği arttıran mekanizmalara vurgu yapmaktadır.

³ Harvey (1997), “Düzenleme Okulu” olarak bilinen bir düşünce akımının içerisinde yer alan görüşleri ile, değişimin “birikim rejimi” ve “toplumsal-politik düzenleme tarzları”nda bir geçiş dönemi olduğuna vurgu yapmakta ve kapitalist üretim tarzının temel kuralları ile tarihsel ve coğrafi gelişmede biçimlendirici güç olarak işlerliğini devam ettirmekte olduğunu ortaya koymaktadır.

monopol niteliği ile mekanı devlet, sosyal yapı ve sınıfsal mücadele içinde ele alan bu çalışmalar ağırlıklı olarak, yeni üretim ve yeni birikim süreçlerine işaret etmektedir. Ancak bu dönemin tanımlanması yalnızca üretim süreci ile kısıtlı kalacak nitelikte değildir. Düzenlemeci okulun öğretisinde de yer aldığı biçimi ile, birikim rejimleri dışında, emeğin üretim süreci içindeki konumu ve sermaye-emek ilişkileri toplumdaki yeni düzenleme mekanizmaları ile ve devletin bu süreçteki rolü çerçevesinde şekillenmektedir. Üstelik liberal politikalar aracılığı ile, gelişmiş ülkelerden, azgelişmişlere doğru aktarılan söz konusu üretim yapısı, birikim ilişkileri ve düzenleme tarzları ise, kutuplaşmaları yerel ortamlardan başlayarak küresel düzene taşınmasına ve yaygınlaştırmasına aracılık etmektedir.

Ve sonuç olarak yaşanan gelişmelerden fazlasıyla yararlanan, yani hızla zenginleşen sosyal kesimlerin yanında, giderek yoksullaşan, hiçbir sosyal güvencesi olmadan çalışan ve hatta giderek, çalışma hayatının ve sosyal yaşantının dışında kalan yığınlar ortaya çıkmakta, gelişmiş ülkelerin kentlerine doğru giderek artan bir uluslar arası göç, kent içerisinde büyüyen zengin yoksul farkı, enformel işlerin yaygınlaşması, kent merkezlerinin yoksullaşması ile belirginlik kazanan bir mekansal ve toplumsal yarıma örüntüsü tüm dünyanın gündemini oluşturmaya başlamaktadır. “Yeni kentsel yoksulluk” olarak kavramsallaştırılan bu yeni durum, kentsel yapılarda yeni bir sorun alanı olarak ortaya çıkarken, bu oluşuma ve bu oluşuma neden olan süreçlere ilgi de gün geçtikçe artmaktadır.

2.1.1 Sermayenin Yeniden Yapılanması Sürecinde Değişen Küresel-Yerel İlişkiler

1980’li yıllarla birlikte sermayenin yeniden değerlendirilmesi için daha değişik bir siyasal, sosyal ve ideolojik çerçeve hazırlanması çabası başlamış, yaşanan krizin hızı arttıkça bu süreçte hızlanmıştır. Bu çerçevede siyasal egemenliğin yeniden yapılanması da gündeme gelmiş, getirilen istikrar programları ile, gelişmiş kapitalist ülkelerde mali bunalımı, vergi gelirlerinin tüketim gelirlerine kaydırılması, tam istihdamdan vazgeçilmesi, çalışanların sosyal güvenlik alanındaki haklara karşı savaş

açılması ve öncelikle sermaye birikim sürecinin yeni kar alanlarına yönlendirilmesi gibi eğilimlerle çözüme arayışları başlamıştır.

İlk krizlerin sermaye birikiminde yaşanan sıkıntı ve kar oranlarının düşmesi kaynaklı olması, politikaları bu yönde bir yapılanmaya götürmüş ve bu süreçte teknolojik olanaklarda da yaşanan gelişmeye paralel olarak, **küreselleşme** olarak kavramsallaştırılan bir süreç ortaya çıkmıştır. Kapitalist birikimin geniş bir coğrafya üzerinden sağlanması ifade eden ve bu açılımı ile de aslında yeni olmayan bu strateji, sermayenin yeniden yapılanması sürecinde, farklı bir kurgu ve bu kurguyu meşru kılacak araçlarla ortaya çıkararak, her türlü ilişkiyi biçimlemeye başlamıştır. **Sassen**'in (1990) de belirttiği gibi kısmen fiili mekanda kısmen de küresel sayısal mekanda işlem yapan ağ bağlantılı ekonominin belirlediği bu kurgu, ulusal sınırları aşan ve yerelin küresel ile artık doğrudan ilişki içerisinde olduğu stratejik bir coğrafya yaratmıştır. Bu stratejik coğrafyada, küresel ekonominin her dokunduğu “yer”, “yerel”in açığa çıkmasını beraberinde getirirken, küresel etkileşimin stratejik mekanları olarak ulus-devletler etkinliğini korumuştur. Finans kapitalinin küresel ölçekte aşırı devingenliğini olanaklı kılacak altyapı, ulusal yönetim bölgelerine yerleşmiştir (Sassen, 1990, ss.117-123).

Böylece hız kazandırılmış sermaye hareketleri ile, çok uluslu şirketler ve ulusal sınırları aşan yatırımlar gündeme gelmiştir. Sermayeyi yeni bunalımların eşğine getirmeden birikim fazlasını oluşturabilmek için, büyük sermaye hareketlerinden vazgeçilerek, daha kısa vadeli sermaye hareketlerine yönelmeler başlamış ve dolaysız yatırımlar arka planda itilerek, spekülatif sermaye hareketlerine öncelik verilmiştir. Böylece ön plana çıkan **finans kapitali**, gelişmiş ülkelerde azalan yatırım olanaklarını ve düşük finans getirilerini, yoksul ve az gelişmiş ülkelere fon aktararak yüksek getiriler sağlayarak gidermeye çalışma yolunu benimserken, yoksul ve az gelişmiş ülkeler de gelişmiş ülkeler için yeni yatırım olanakları haline gelmiştir (Yıldızoğlu, 1996, s.44).

Böyle bir çerçevede, finans getirileri yoluyla sermayeye genişleme kanalları oluşturma senaryosunun bir parçası olarak, az gelişmiş ülkelere doğru bir kredi akışı

da başlatılmış, “ulusal kalkınma Kredileri” adı altında borç verme programları da devreye sokulmuştur. Yoksulluk sorunu politik istikrarlılığın sağlanmasının ve yeterli birikimin oluşturulabilmesinin önünde bir engel olarak gören bu yapı, az gelişmiş ülkelere doğru gerçekleşen resmi kredileri, bu ülkelerin ticaret açıklarını düşük faizli ve uzun erimli kredilerle finanse etmek ve böylece mal ihracını kolaylaştırabilmek amacıyla kullanmıştır. Diğer yandan bu uygulamalar aracılığıyla, sermayenin serbestleştirilmesi için de ortam hazırlanarak, bu ülkelerin sermaye giriş ve çıkış üzerindeki denetimleri azaltılmaya çalışılmıştır

Kısa erimli sermaye hareketleri sermaye giriş anında rezerv birikmesine yol açarak döviz kurlarını ucuzlatıp ithalat kapasitesini arttırırken, az gelişmiş ülkelerde ödemeler dengesi olumsuz yönde etkilenmiştir. Bu tür yatırımlar az gelişmiş ülke piyasalarında geçici bir canlılık sağlamakla beraber, bu ülkelerin borçlarını ödeyememeleri ile sonuçlanacak bir krize yol açmıştır. 1982 de bir borç krizi olarak yaşanan bu gelişme, bir yandan alacaklı durumda olan ülkelerin bankalarının mali yapılarının bozulması ile sonuçlanırken, diğer yandan da fazla sermayenin ihraç edilerek değerlendirilebileceği pazarların giderek daralmasını beraberinde getirmiştir (Yıldızoğlu, 1996, s.44).

Türkiye ve Latin Amerika gibi bazı ülkelerde 1970’li yılların sonunda patlak veren borç krizinin ilk büyük aleni ifadesi, 1980’de Polonya’da ortaya çıkmıştır. Polonya hükümeti diğer ülkeler gibi borç alarak ve harcayarak geçirdiği sürecin olumsuzluklarını fiyatları arttırıp maliyetleri işçi sınıfının omuzlarına çökeltmekle aşmaya çalışmıştır. Bunu izleyen süreçte ise çevre ve yarı çevre ülkeler için ekonomik güçlükler dönemi başlamıştır. Eşitsizliklerin, yarılmaların çok keskin formlarda yaşanmaya başladığı bu dönem, hemen hemen her ülkede, iktidardaki rejim konusunda siyasal hayal kırıklıklarını da beraberinde getirmiş, OECD ülkelerini ise mali tahammülsüzlükler içerisine sokarak, IMF’nin sert koşullarını ortaya çıkartmıştır (Wallerstein, 1998, s.119)

Bütün bunlara 1987’deki borsa krizi de eklenince, merkez ülkelerde ekonomik faaliyetler yavaşlamaya, derin ve global bir ekonomik durgunluk dönemi yaşanmaya

başlamıştır. Yavaşlama 1989-90 arasında önce ABD sonra da Avrupa’da hızla yaygınlaşmış ve yeni bir katmanlaşma desenini beraberinde getirmiştir (Yıldızoğlu, 1996,s.44). Kapitalizmin alternatifsiz bir dünya düzeni haline geldiği iki kutuplu dünyada, eşitsizlikler şiddetlenmeye ticari ve politik bloklaşmalar belirginleşmeye başlamıştır. Nitekim 1989’da doğu bloğunun çökmesi ve soğuk savaşın sona ermesini ile belirginleşen bu kutuplaşma deseni, “yeni dünya düzeninin” başladığı inancını yaygınlaştırırken, yeni düzende ideolojik kutuplaşma; **Batı-Doğu** arasında, gelişmişlik ve azgelişmişlik farkı ise; **Kuzey-Güney** arasında bir kutuplaşma yaratmıştır.

2.1.2 Devletin Değişen İşlevi ve Yeni Liberal Politikalar

İnsanlığın gelişme tarihinde artı ürünün gerçekleşmesi ile başlayan kentleşme ve beraberinde ortaya çıkmaya başlayan eşitsizlik ve yoksulluk, hep yanyana yer alarak gelişen olgular olmuştur. Kapitalist üretim ilişkilerinin kentlerde giderek artan eşitsiz yaşam koşulları ise, süreç içerisinde bu yapıyı meşru kılacak araçların üretilmesini zorunluluğunu ortaya çıkarmıştır. Aydınlanma sonrasının **modernite projesi**, böyle bir aşamada devreye girerek, **ulus-devlet** ve onun belirli haklara ve sorumluluklara sahip bireylerden oluşan yurttaşlık anlayışı ile, toplumda ortaya çıkacak olan eşitlik talebine yanıt vermeye çalışmıştır. Ancak öte yandan modernite projesinin, dayandığı kapitalist birikim ilişkileri ile, eşitsiz yaşama koşullarını ve yoksulluğu da sürekli olarak yeniden üretmeye devam etmiştir (Tekeli, 2000, s. 1).

Böyle bir iç çelişkiyi giderme yönündeki çabalar ise, II. Dünya Savaşı sonrası kurulan Birleşmiş Milletler Teşkilatının, 1948 yılında kabul edilen İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi, aracılığıyla, “**insan hakları**” olarak adlandırılan sosyal ve ekonomik hakların gündeme gelmesi ile başlamıştır. Böylece insanların sosyal ve ekonomik haklar çerçevesinde onurlu bir yaşam sürdürebilmelerini sağlayacak düzenlemelerin yapılması gerekliliği düşüncesi yaygınlaşırken, Keynes’in ekonomi kuramının sağladığı çözümlenme olanakları ile biraraya gelen bu düşünce biçimi, “**Refah Devleti**” uygulamalarının hayata geçmesini sağlamıştır. Refahı sağlamanın devletin görevi olduğunu savunan “Refah Devleti” uygulamaları, modernitenin iç

çelişkinsini giderme görevini de devlete yükleyerek, 1970’li yıllara kadar önemli sorunlarla karşılaşmadan uygulamalarına devam etmiştir (Tekeli, 2000, s.2).

“Refah düzenlemeleri, o zamanlar bütün bir toplum tarafından tüm üyelerinin altına gerilen bir güvenlik ağı olarak görülüyordu. Bu ağ herkese yaşamın zorlukları ile başedebilme gücü veriyordu. Amaç, mümkün olduğunca az insanın bu ağı kullanma zorunluluğuyla, karşı karşıya kalmasını ve bu zorunlulukla karşılaşmaların ise bu ağı gittikçe daha az kullanmalarını sağlamaktı. Toplum, işsizden yeniden çalışmaya başlaması için gerekli ve yeterli sağlık ve beceriye kavuşmanın ve bunları yaşamın acı sürprizlerine karşı korunmasını garanti etmek için bu ağı öriyordu” (Bauman, 2000, s.55).

Bu süreç içerisinde refah devletsiz bir modern toplum modeli olamayacağı inancı hakim olmuştur. Çünkü refah devleti tüm diğer işlevlerinin yanında öncelikle **“emeğin yeniden metalaştırılması”**nda çok önemli bir rol oynamıştır. Kapitalist üretimin devamlılığı emeğin daimi satışına bağlı olduğundan, gelecekte işverenlerin satın alabileceği bir emek gücü için **“Refah Devleti”** hep **sınai bir yedek orduyu** hazır tutmuştur (Bauman, 1999, s.77).

Ne var ki 1970’li yıllarda ortaya çıkan ekonomik bunalımın yol açtığı yeni yapılanma, devletin sahip olduğu işlevlerin de yeniden tarif edilmesini beraberinde getirmiştir. Çünkü post-endüstriyel kentin yaşadığı sorunları aşmanın yolu, kamu harcamalarının kesintiye uğratılması biçimindeki uygulamalarda aranmış, bu doğrultuda da Keynesçi politikalarından kopuş ve refah devletinin kamu harcamalarının sınırlandırılması gündeme gelmiştir (Şaylan, 1994, s.88). 1980’lerin başında Ronald Reagan’ın devletin problemlerin çözüm kaynağı değil, bizzat kendisinin bir problem kaynağı olduğunu belirten açıklaması da bu çerçevede, yeni oluşacak dünya modelinin de ilk işaretlerini ortaya koymuştur. Böylece kapitalizmin yeniden yapılanması sürecinde, refah devletinin oluşumunu sağlayan politik süreç, yani emekçi kesimler, iş dünyası ve devlet arasındaki büyük uzlaşma 1980’li yıllarda tamamen çökmüş, devlet bu döneme kadar üstlenmiş olduğu rollerin büyük bir bölümünden sıyrılmak ve önemli ölçüde gerileye çekilmek durumunda kalmıştır.

Ancak böyle bir nokta yani, söz konusu geri çekilme, devletin işlevlerine son veren ve dolayısıyla da devleti işlevsizleştiren bir aşama olmamıştır. Çünkü

sermayenin genişlemesine olanak sağlayan yeni küresel döngüsünde, az gelişmiş bölgelere sermaye ihraç ederken ulus-devletlerin önemli bir yeri bulunmakta ve böyle bir aşamada ulus-devlete her zamankinden daha fazla gereksinim olduğu ortaya çıkmaktadır. *“Devlet otorite çöküşünden ötürü daha zayıf hale gelmiş değildir; yalnızca iktidarını yeniden üretecek ve pekiştirecek daha iyi, daha etkili yollar bulmuştur; otorite bir fazlalık durumuna gelmiş ve otoritenin yeniden üretimin hizmet etmede uzmanlaşan kesim gereksizleşmiştir.”* (Bauman, 1996, s.148).

Dolayısıyla, küçülme, özelleştirme, ulus-devletlerin aşınması biçiminde karşımızda duran süreçler, aslında yeniden yapılanma senaryosunun bir parçasıdır ve bu senaryoya göre devlete, uluslarüstü sermayenin yatırımlarına beçlilik etme biçiminde özetlenebilecek bir görev biçilmektedir (Göksu, 1999, s.4). Friedman’ın da işaret ettiği gibi, yaşanmış olan hiçbir gelişme, ulus-devlet ve onun değerlerinin ortadan kalkmasını sağlayamamıştır. (Ülsever, 2000, s.200).

Ancak “yeni liberal ideolojinin” ürünü olan “Yapısal Uyum Politikaları” ile, devletin yeniden yapılandırılması, serbest piyasaya endeksli bir devlet sisteminin kurulması hedeflenmiştir. “Özelleştirme”ler yoluyla gerçekleştirilecek bu süreçte, devletin sosyal ve ekonomik işlevlerinden vazgeçmesi sağlanmaya çalışılmıştır. “Yapısal Uyum Politikalarının”ın hayata geçirilmesi ise, “Dünya Bankası”nın kredi anlaşmaları aracılığı söz konusu olabilmektedir. 1980’lerde Dünya Bankası, kaynaklarının büyük bir bölümünü kalkınmakta olan ülkelerde bu oluşumun hayata geçirilmesine yöneltmiş, pazar ekonomisinin hakimiyetini ve kamu kesiminin üretimdeki rolünü ve düzenleyici müdahale edici rolünü daraltılmasını öngörmüştür.

Bu çerçevede uygulamaya konan istikrar ve yapısal uyum programları aracılığıyla, piyasa yanlısı dışa açık modelin gereği olarak, ithalat liberasyonu, reel ücretler üzerinde denetim, finansal liberasyon, kamu işletmelerinin özelleştirilmesi ve genel olarak devletin küçültülmesi ve daraltıcı para ve maliye politikaları ile, Latin Amerika ve Güney Sahra ülkelerinden başlamak üzere neo-liberal ekonomi politikalar hızla tüm dünya üzerinde yayılmaya başlamıştır (Şenses, 2001, s.18). Böylece aslında, hemen hemen hiçbir ülkede gönüllü olmasa da kabul edilmiş olan

bu politikalar aracılığıyla, büyük ölçüde kalkınmakta olan ülkelerin küreselleşme dinamiğine dahil edilmesi için gerekli zeminin yaratılması sağlanmıştır.

1980'li yılların sonuna gelindiğinde ise, yapısal uyum politikalarının iyi kötü uygulandığı ülkelerde söz konusu küreselleşme dinamiğini yoksullaşma yönünde sağlamış olduğu, Latin Amerika ve Afrika'dan başlayarak aslında tüm dünyada yoksulluğun küreselleşmiş olduğu ortaya çıkmıştır. Çünkü Dünya Bankası uyguladığı politikaların temelini oluşturan maksimum kar arayışı, gelişmekte olan ülkelerin kamusal kurumlarının parçalanmasına yol açarken, aslında milyonlarca insanın yoksullaşması için gerekli koşulları yaratmıştır. Dolayısıyla politika planlaması yoluyla, krediler vererek öncelikle gelişmekte olan ülkelerin iktisadi siyasi ve toplumsal yapılarının değişmesine ve dönüşmesine aracılık eden Dünya Bankası, yaptığı anlaşmalarla bu ülkelerin bütün yapı ve dengelerini bozacak kararların alınmasını sağlarken, dayattığı yapısal uyarılama programları ile de, varolan yoksulluğun çok daha derin ve sarsıcı noktalara taşınmasına aracılık etmiştir.⁴

Yapısal uyum politikalarının az gelişmiş ülkelerdeki en önemli etkilerinden birisi reel ücretler alanında ortaya çıkmış ve bu politikaların uygulandığı hemen her ülkede reel ücretlerde kısa sürede önemli düşüşler ortaya çıkmıştır. Başta Latin Amerika'da, Brezilya, Venezuela ve Peru gibi ülkelerde ortaya çıkan bu gelişme, çok büyük nüfus kitlelerinin önemli miktarlarda gelir kaybına uğramalarına ve yaşam standartlarının da buna bağlı olarak kötüleşmesine neden olmuştur (Şenses, 2001, ss.191-192). Yine yapısal uyum politikaları ile, devletin sorumluluğunda olan sağlık, eğitim, altyapı gibi kamusal hizmetlerin büyük ölçüde özelleştirilmesi ve bu hizmetlerin ücrete tabi tutulması, ödeme gücü gerileyen söz konusu grupların yoksulluğunu daha da arttırmıştır. Özelleştirmeler aynı zamanda çok sayıda çalışanın işsiz kalmasını ve düşük ücretli, güvencesi olmayan çalışma alanlarına yönelmesini

⁴ Birleşmiş Milletlerin "İnsani Gelişme Raporu" verileri, dünya üzerinde 1.100.000.000. kişinin mutlak yoksulluk sınırının altında yaşamakta olduğunu, dünyada en üst % 20'lik gelir dilimindekilerin dünya gelirinin % 83'üne, en alt % 20'lik dilimdekilerin de sadece toplam gelirin % 1,5 uğuna sahip olduklarını ortaya koymuştur (ODTÜ, 2000, s.7).

de beraberinde getirdiğinden, artan yoksulluğun ötesinde değişik düzlemlerde toplumsal huzursuzluklara da neden olmuştur.

Toplumsal huzursuzlukların artması ve bu gelişmelerden olumsuz biçimde etkilenen kent yoksullarının niceliksel anlamda büyümesi ise, artık köttüleşen konumlarının gözden saklanamaz boyutlara gelmesini sağlamıştır. Daha radikal ve kapsamlı bir yapısal uyum programı uygulanan, başta Rusya Federasyonu olmak üzere, eski Doğu bloğu ülkelerinde ortaya çıkan yeni yoksulluk da kısa sürede bu gelişmelere eklenince, 1990'ların başlarında "kalkınan dünya ekonomisi"nde, oransal olarak azalması beklenen yoksulluk, giderek artmaya ve nakdi gelir azlığına dayalı, geçimlik ekonomi yoksulluğunun, yani geleneksel yoksulluğun yanısıra, önceden yoksul olmayıp, yeni iktisadi ve sosyal yapılanmanın dışlaması sonrası yoksullaşanları içerisine alan, yeni bir tür yoksulluk biçimi yaşanmaya başlamıştır. Geçmişteki yoksulluk tanımlamalarından farklı olarak "yeni yoksul-new poor" tanımlamaları ile ortaya konmaya çalışılan bu yeni durum içerisinde, zaman zaman yoksulluk sınırının altına düşenler, emekli maaşlarındaki reel düşüşler nedeniyle onarılmaz biçimde yoksullaşanlar yer almaya başlamıştır (İnsel, 2001, s.63).

Daha önce yoksul olmayıp, bir iktisadi ve/veya toplumsal şok sonucu yoksullaşanların bulunduğu bu ikinci kategorinin kalkınmış ülkelerde de artmaya başlaması ise, Dünya Bankası, IMF türü uluslararası kuruluşların varlıklarını temellendirdikleri iyimser iktisadi kalkınmacı yaklaşımların sorgulanmasını da beraberinde getirmiştir. Bu sorgulama ile Dünya Bankası gündemini değiştirerek, özellikle kalkınmakta olan ülkelerde "yoksulluk ile mücadele programları" haline dönüştürürken (İnsel, 2001, s.63), giderek yoksullukla mücadele programları, diğer bütün uluslararası kuruluşların ve Dünya Bankası ile birlikte çalışan Bretton Woods Kuruluşları'nın⁵ öncelikli gündem maddeleri haline dönüşmüştür. Ne var ki söz konusu programlar, bağlı buldukları yapı gereği, gerek yoksulluğa neden olan koşulları ve gerekse de yoksulluğu aşma yolunda ortaya konması gereken

⁵ Bretton Woods Kuruluşları, ana hissedarları "G-7 ler" olarak bilinen en gelişmiş ülkelerin hatta daha da belirgin bir biçimde ABD'nin hissedarı olduğu, dış borçların miktarları ve dağılımını belirleyen ve Dünya Bankası ile birlikte çalışan finans kuruluşlardan oluşmakta ve dünyadaki gelişmelere yön verme konusunda son derece etkin bir rol üstlenmektedir (Şenses, 2001, ss.44-45).

mücadeleleri doğru tarif etme olanağından uzak olduklarından, ortaya çıkan çözüm önerileri de hep etkisiz ve amacı içeriğinden ayrılan çabalar olarak kalmıştır.

Nitekim, 1970’li yıllarda Dünya Bankasının “yoksulluk kartı” uygulaması, yoksulluk sorununa yeni bir çözüm arayışı olmaktan öte, az gelişmiş ülke bloğunun yaratabileceği sorunları, bu ülkeleri kendi iç sorunları ile uğraşmaya yönelterek çözmekten ve sanayileşme konusunda ciddi atılımlar yapmış olan az gelişmiş ülkelerde bile, uygulanmakta olan sanayileşme ağırlıklı büyüme stratejilerini sonlandırarak aslında yeni bir son hazırlamaktan öte bir anlam taşımamıştır (Şenses, 2001, ss.48-49). Yine 1980’lerde patlak veren borç krizinin ardından, Breton Woods Kuruluşları’nın yoksulluk sorunu ile olan ilgisi de, gelişmiş ülkelerin bireysel çıkarlarını koruma endişesinden öte olmayan ve bu kapsamda, az gelişmiş ülkelerdeki hakim sınıflara karşı girişilebilecek meydan okumaları önleme ve böylece güç dengelerinin bozulması riskini ortadan kaldırma olarak özetlenebilecek bir stratejinin alt parçası olarak ortaya çıkmıştır (Şenses, 2001, ss.44-45).

2.1.3 Değişen Emek İlişkileri ve Postfordist Üretim Biçimine Geçiş

Kapitalist ekonominin işleyişinin en temel sorun alanlarından biri “**emek gücü**”nün kullanım biçimi ile ilgilidir. Bir yandan çalışma faaliyetinin mülk edinmeye olanak tanıyacak bir emek sürecine dönüştürülmeye çalışılması, diğer yandan da, emek gücünü sermaye birikiminin ihtiyaçlarına uygun biçimde disiplin altına alınması biçiminde özetlenebilecek olan karmaşık ilişkileri içeren bu alan, toplum çapında bir örgütlenme gerektirmiştir (Harvey,1997,ss.145-146). Çalışan insanları soylu bir çalışma hayatı adına, ne soylu ne de ahlaki terbiye ölçütlerine cevap veren bir hayatı kabul etmeye zorlamak için verilen bir savaşla ortaya çıkmış olan bu örgütlenme, süratle büyüyen sanayinin emek tedariki sorununu çözmek ve evrensel istihdamı gerçekleştirmek hedefi ile temellenerek, modern dönemin çalışma hayatını biçimlemiştir (Bauman, 1999, s.30). Böylece her gün her saat çalışan bireyler ortaya çıkmış ve çalışma hayatı, bu sistemin sürekliliğini sağlayacak pek çok stratejinin hayata geçirilmesini de beraberinde getirmiştir.

“işçinin kapitalist üretime toplumsal entegrasyonu fiziksel ve zihinsel kapasitenin çok geniş bir zeminde toplumsal denetimi anlamına gelir. Genel eğitim, mesleki eğitim, ikna (çalışma etiği, şirkete bağlılık, ülkesel ya da bölgesel gurur türünden) belirli toplumsal duyguların seferber edilmesi ve (çalışma aracılığıyla kişisel kimlik arayışı, bireysel inisiyatif, toplumsal dayanışma türünden) psikolojik eğilimlerin her biri burada bir rol oynar.”(Harvey, 1997, s.146).

Daha fazla üretmek için daha fazla emek kullanmak gerekliliği, 20. yy’da “çalışma etiği” olarak adlandırılan bir örgütlenme şeması ile, daha fazla üretim yapmak isteyen girişimci ile, üretmeye isteksiz olan yoksul sınıf arasında bir birleşme sağlanmaya çalışılmıştır (Bauman, 1999, s.96). Hızlı çalışma temposu ve kitlesel üretim konularına odaklanan **Fordist üretim tarzı**, böylece Amerika’dan başlayarak tüm dünyada giderek yaygınlaşmış ve daha fazla emeğe aç olan fabrikalarda beklenen istihdam yapısı sağlanmıştır.

Küresel ölçekte sürekli gelişmeyi ve ilerlemeyi öngören kapitalist sistemin en temel işleyiş mekanizması haline gelen Fordizm, bu yapısını 1930 krizinden sonra ise, **Keynesçi politikalar** eşliğinde sürdürerek gelişme göstermiştir. Keynesçi politikalar da, tıpkı “çalışma etiği” gibi, büyük sermayeye yüksek karlılık sağlayan işleyişin sürekliliğini sağlamak için devreye girmiş ve devlete yeni roller yüklemiştir. Güvenli bir çalışma düzeni içerisinde yer alabilmek için, örgütlü işçi hareketlerine olanak tanımak zorunda kalan Fordist üretim biçimi, böylece ulus-devlet aracılığıyla, büyük sermaye ve örgütlü işçi sınıfı arasında belirli bir denge oluşturmaya çalışmıştır. Bu çerçevede devletler, çeşitli politikalarla tam istihdamı güvence altına almak, sosyal sigorta, sağlık, eğitim, konut ve benzeri alanlarda harcamalar yapmak ve toplumsal ücreti güçlü biçimde desteklemek biçimlerinde görevler de yüklenmek zorunda kalmışlardır (Harvey, 1997, s.155).

Ne var ki her türlü örgütlenmeye ya da kurumsal yapılanmaya karşın, Fordist üretim tarzı, öncelikle katı ve değişmez yapısı, dolayısıyla işleyiş biçiminin doğası ve ayrıca bu dönemden sonra dünyada ortaya çıkan değişmeler nedeniyle 1960’lı yıllardan itibaren ciddi bir bunalım yaşamaya başlamıştır. **Lipietz (1986)** Fordizmin yaşadığı bu bunalımı, ikinci nedenden hareketle yani dünyada meydana gelen değişimler temelinde açıklarken, küreselleşme ile Fordizmin krizini aşma

beklentisinin, onun çok daha ciddi sorunlarla karşılaşması ile sonuçlandığına vurgu yapmıştır. Bu çerçevede yeni uluslar arası işbölümü ve bu işbölümü çerçevesinde ön plana çıkan rekabet koşullarını, Fordizmin içerisine düştüğü bunalımın temel nedeni olarak ortaya koymuştur (Eraydın, 1992, s.18).

Nitekim **Wallerstein**'in de vurguladığı gibi, II.Dünya Savaşı çevre merkez farklılaşmasını en açık biçimde gözler önüne sermiş ve buna bağlı olarak bütün doğu Asya, güney Asya ve Ortadoğu'da ulusal bağımsızlık hareketleri ortaya çıkmaya başlamıştır. Egemen katmanların belirginleşmeye başlaması ve buna bağlı olarak 1968 devrimi ile kendisini gösteren bir toplumsal huzursuzluklar döneminin yaşanmasının ardından ise, dünya sisteminin dayanakları her alanda giderek zayıflamış, düşüş de giderek hızlanmıştır. Söz konusu düşüş ise öncelikle kendisini emek alanında ortaya koymuştur. Nitekim başlangıçta emek gücü konusunda bir pazarlık sözkonusu iken, kapitalistlerin emek havuzunda yaratmaya çalıştıkları genişleme ve böylece emek pazarına çok düşük ücretleri kabul ettirme yoluyla kar yaratma çabaları ile bu olanak ortadan kalkmış, dünya ekonomisinin tüm küreyi içine alan son coğrafi genişlemesi ise, **emek gücünün kentleşmesi** sürecini hızlandırmıştır (Wallerstein, 1998, ss.123-137). Böylece bir yandan kentlerde artan işgücü fazlası, gerileyen iş olanakları ve ücretler, diğer yandan ise, az gelişmiş ülkelerden ya da bölgelerden gerçekleştiren yoğun göç hareketlerinin sonunda, özellikle gelişmiş ülkelerin sanayileşmiş kentlerinde, gözle görünür hale gelen yarıma ve Fordist üretim sistemi içinde kalanlarla, dışında kalanlar arasında yeni bir ayrışma deseni ortaya çıkmaya başlamıştır (Harvey, 1997, ss.161-163).

Fordizmin krizini ilk nedene, yani son derece katı olan işleyiş biçimine bağlayan yaklaşımlar ise, 1970-80'li yıllarda yeni çözümler arayışlarına odaklanılmasını beraberinde getirmiştir. Sonuç olarak Fordist üretim süreçlerindeki katı tutumundan kurtulmayı sağlayacak esnek bir üretim tarzına geçiş en temel çözüm yolu olarak benimsenmiştir. Esneklik üretim süreçlerinde, işgücünün üretime katılımında, işgücü pazarında ve üretimin pazarlanmasında kendisini göstermiştir. Daha esnek üretim biçimlerine geçiş, farklılığını işgücünün yeniden tanımlanmasını ve dolayısıyla yeni çalışma organizasyonları çerçevesinde ortaya koymuştur. Buna göre sürekli

...ından, yarım zamanlı, geçici ya da taşeron türü istihdama doğru bir geçiş başlamıştır. Yani çekirdek işgücü yapısı (tam zaman çalışan, sürekli statüye sahip ve kurumun uzun vadeli geleceği için umut taşıyan çalışanlar) giderek azaltılmaya, çevre işgücü yapısı ise (büro işi, sekreterlik gibi az vasıflı ve tam zamanlı çalışan personelden oluşan ve ayrıca daha düşük iş güvencesine sahip, yarım zamanlı çalışanlar, geçici işçiler taşeronlardan oluşan iki grup kapsamında) önemli bir artış kaydetmeye başlamıştır (Harvey,1997, ss.173-174).

Bu gelişmelerin yanısıra Postfordist üretim süreci, dünya ölçeğinde üretim ilişkilerini kapsayan yeni bir mekansal yapılanma biçimi de ortaya çıkarmıştır. Üretimin alt sözleşmelerle küçük firmalara bağlanmaya başlamasıyla, firmaların belirli bir mekanda bir arada üretim yapma zorunluluğundan kurtulmaları ve parça parça üretimlerin, farklı ülkelerde yapılıp, yine farklı ülkelerde birleştirilmeye başlanması ile belirginlik kazanan bu yeni yapılanma, coğrafi sınırların önemini yitirmesini sağlamıştır. Böylece karlılığı maksimize etmenin en temel hedef olduğu üretim stratejileri içerisinde, üretimi yönlendiren gelişmiş kapitalist ülkeler, karlılığın sağlanabileceği yerde yatırım yapmaya yönelmişlerdir. Buralar, kapitalist ülkelerin idari ve hizmetler fonksiyonlarının yoğunlaştığı kentler olabildiği gibi, genellikle az gelişmiş ülkelerin az gelişmiş bölgeleri olarak da ortaya çıkmıştır. Düşük ücretli emek gücünden de yararlanma koşulları sağlayan bu yapılanma biçimi beraberinde, üretimin standardizasyon gerektiren alanlarının üçüncü dünyaya taşınmasını da getirmiş ve Lipietz'in (1996) "Çevresel Fordizm" olarak adlandırdığı bir süreç de ortaya çıkarılmıştır (Harvey, 1997, ss.179).

Böylece Fordizmin kısmen sürekliliği ve genel olarak da radikal değişimleri çerçevesinde yeniden yapılanan dünya, giderek karmaşıklaşan ve rekabetçi yapısıyla bazı kesimlerin, yıkımı ve mahvına yol açan yapısıyla aslında, yoksulluk sorununu gündeme taşıyan en önemli gelişmelerden biri olmuştur. Kapitalizmin yeniden yapılanma süreci, doğrudan ücretler alanı olarak tanımlanan çalışma yaşamının da, radikal bir biçimde yeniden yapılandırılmış, üstelik sosyal ücretler alanında da baskı oluşturarak, özellikle niteliksiz işçilerin işgücü piyasası içerisindeki konumlarının kötüleşmesine yol açmıştır. Bu çerçevede öncelikle İngiltere'de Pahl (1984-1988),

Payne (1987), Goldhorpe ve Marshall (1992) yeni üretim sistemi ve kentsel sınıf analizlerinde işsizlik sorunu üzerine odaklanarak yaptıkları çalışmalarda, artan işsizlik oranının yoksulluğun temel nedeni olarak ortaya koymuşlardır (Özgen, 2001, s.90). İşçi sendikalarının etkisizleşmesiyle hızlanan bu süreç, Fordist dönemin gerektirdiği, geniş ve niteliksiz işgücüne olan gereksinimin giderek ortadan kalkması ve yerini sınırlı sayıda ve nitelikli işgücüne bırakmaya başlamasıyla birlikte “yeni yoksul” olarak tarif edilen kesimlerin ortaya çıkması ile sonuçlanmıştır.

2.2 Dünyada Değişimin Demografik Boyutları ve Nüfus Hareketlerinin Kentsel Yoksullaşmaya Temel Oluşturan Yeni İçeriği

Dünyada yaşanan pek çok gelişmeyi ve özellikle de yoksullaşma sürecini yönlendiren en temel olgulardan biri de dünyadaki nüfus artışı ve hareketleri olmuştur. Dünya nüfusunun 19. yy’ın sonlarında başlayan artışı 20. yy’ın ikinci yarısında hızlanarak devam etmiş ve özellikle ekonomik açıdan geri kalmış olan ülkelerde rekor seviyelere ulaşmıştır. Bu çerçevede 1950 yılında dünya nüfusunun üçte biri sanayileşmiş ülkelerde yer alırken, bu değerin 1990 yılında dörtte birine düştüğü gözlenmiştir (Laçiner, 1996, s.66).

“Gelişmiş ülkeler arasında nüfusun çok yavaş bir hızda arttığı Portekiz, Japonya, İsveç ve hatta Yunanistan’ın yanında mutlak olarak düştüğü Çek Cumhuriyeti ve Rusya gibi ülkelere rastlanırken, az gelişmiş ülkeler arasında nüfusun bazı gelişmiş ülkelere yakın bir hızda arttığı G. Kore ve Çin’in yanında hala yılda ortalama % 2.5-3.0 gibi yüksek oranlarda arttığı Afrika ve G. Asya ülkelerine rastlanmaktadır” (Şenses, 2001, s.153).

Son yirmi yıllık perspektifte yaşanan böyle bir nüfus artışı ve nüfus artışının ülkeler bazında değişen içeriği, dünyada **mega-kentlerin** (en az 10 milyon nüfuslu kentler) sayısının da sürekli olarak artmasına neden olurken, bu kentlerin sıralamasının da büyük ölçüde değişmesine yol açmıştır. Böylece dünyanın en büyük 30 kenti sıralamasından gelişmiş ülkelere ait kentlerde hızlı bir düşüş ve buna karşın, gelişmekte olanlarda da hızlı bir yükselme görülmeye başlanmıştır (Bkz. Şekil 2.1). 1980 ve 2000 yılları arasındaki dönemde Lagos-Nijerya, Dhaka-Bengaldeş, Cairo-Mısır, Tianjin-Çin ve Hyderabad-Lahor-Hindistan gibi pek çok gelişmekte olan ülke

Trading Places on the Top 30 List
(population in millions)

	1980	1990	2000	2010
1	21.9 Tokyo	25.1 Tokyo	26.4 Tokyo	26.4 Tokyo
2	15.6 New York	16.1 New York	18.1 Mexico City	23.6 Bombay
3	13.9 Mexico City	15.1 Mexico City	18.1 Bombay	20.2 Lagos
4	12.5 São Paulo	15.1 São Paulo	17.8 São Paulo	19.7 São Paulo
5	11.7 Shanghai	13.3 Shanghai	16.6 New York	18.7 Mexico City
6	10.0 Osaka	12.2 Bombay	13.4 Lagos	18.4 Dhaka
7	9.9 Buenos Aires	11.5 Los Angeles	13.1 Los Angeles	17.2 New York
8	9.5 Los Angeles	11.2 Buenos Aires	12.9 Calcutta	16.6 Karachi
9	9.0 Calcutta	11.0 Osaka	12.9 Shanghai	15.6 Calcutta
10	9.0 Beijing	10.9 Calcutta	12.6 Buenos Aires	15.3 Jakarta
11	8.9 Paris	10.8 Beijing	12.3 Dhaka	15.1 Delhi
12	8.7 Rio de Janeiro	10.5 Seoul	11.8 Karachi	13.9 Los Angeles
13	8.3 Seoul	9.7 Rio de Janeiro	11.7 Delhi	13.9 Metro Manila
14	8.1 Moscow	9.3 Paris	11.0 Jakarta	13.7 Buenos Aires
15	8.1 Bombay	9.0 Moscow	11.0 Osaka	13.7 Shanghai
16	7.7 London	8.8 Tianjin	10.9 Metro Manila	12.7 Cairo
17	7.3 Tianjin	8.6 Cairo	10.8 Beijing	11.8 Istanbul
18	6.9 Cairo	8.2 Delhi	10.6 Rio de Janeiro	11.5 Beijing
19	6.8 Chicago	8.0 Metro Manila	10.6 Cairo	11.8 Rio de Janeiro
20	6.3 Essen	7.9 Karachi	9.9 Seoul	11.0 Osaka
21	6.0 Jakarta	7.7 Lagos	9.6 Paris	10.0 Tianjin
22	6.0 Metro Manila	7.7 London	9.5 Istanbul	9.9 Seoul
23	5.6 Delhi	7.7 Jakarta	9.3 Moscow	9.7 Paris
24	5.3 Milan	6.8 Chicago	9.2 Tianjin	9.4 Hyderabad
25	5.1 Teheran	6.6 Dhaka	7.6 London	9.4 Moscow
26	5.0 Karachi	6.5 Istanbul	7.4 Lima	9.0 Bangkok
27	4.7 Bangkok	6.4 Teheran	7.3 Bangkok	8.8 Lima
28	4.6 Saint Petersburg	6.4 Essen	7.2 Teheran	8.6 Lahore
29	4.6 Hong Kong	5.9 Bangkok	7.0 Chicago	8.2 Madras
30	4.4 Lima	5.8 Lima	6.9 Hong Kong	8.1 Teheran

Kaynak: UNCHS, 2001, s.11

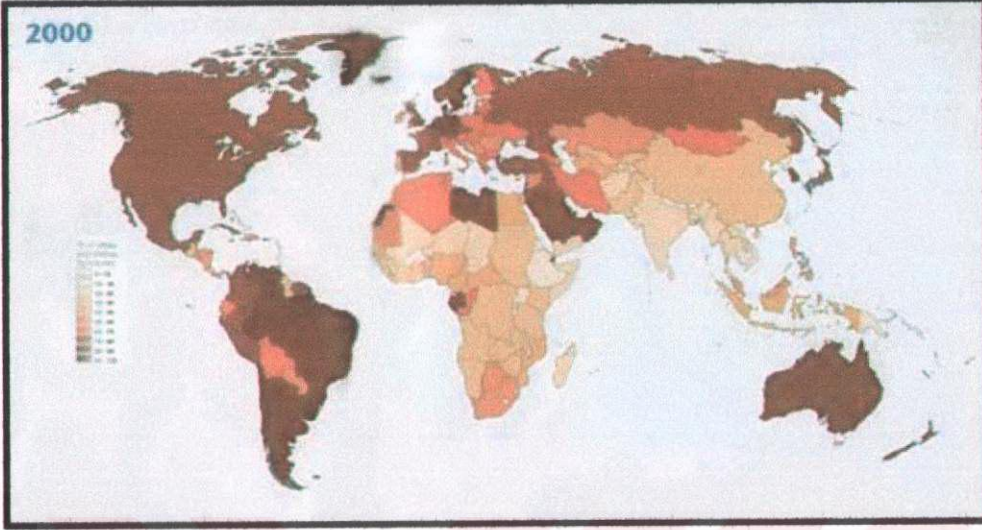
Şekil 2.1 Dünyanın En Büyük 30 Kenti Sıralamasındaki Değişim

gelişmişlik düzeyi arasında son derece güçlü bir ilişki olduğunu ortaya koyan çeşitli düzeylerde yapılmış araştırmalar bulunmaktadır. Nitekim bu araştırmaların çoğunu dikkate alarak hazırlanmış olan Birleşmiş Milletlerin, 2001 tarihli Dünya Kentleri Raporunda da, Afrika'nın % 40'ının, Latin Amerika'nın % 25'inin ve Asya'nın da % 15'inin yoksulluk sınırının altında yaşamakta olduğu belirtilmektedir. Yine toplam ulusal nüfustan pay alan kentleşme endeksinin, sanayileşmiş ülkelerde genellikle % 70'in üzerinde bir düzeyde olduğu ve az gelişmişlerde bu oranın %30'un da altına düşecek biçimde gerileyebildiği vurgulanmaktadır (UNCHS, 2001, s.10). Böyle bir dağılım koyu renklerle ifade edilen, kentleşmiş yörelerin (Bkz. Şekil 2.2) ve henüz kentleşmekte olan yörelerin (Bkz.Şekil 2.3) dünya üzerindeki dağılımı çerçevesinde

listeye eklenirken, eş zamanlı olarak Milan-İtalya, Essen-Almanya ve Londra-İngiltere de söz konusu listeden düşmüştür. Gelişmiş ülkeler içerisinde konumunu koruyan ise yalnızca Tokyo olmuştur (UNCHS, 2001, s.11)

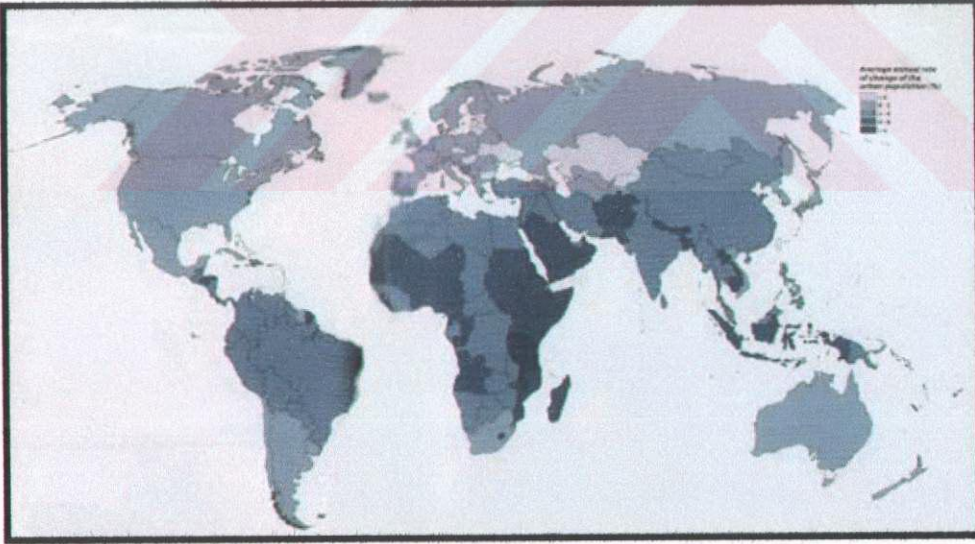
Gelişmekte olan ülkelerin kentlerinde ortaya çıkan bu hızlı büyüme, toplumların refah düzeyini etkileyen en önemli unsurlardan biri haline gelirken, kentsel yoksulluğun da en temel nedenlerinden biri olarak ele alınmaya başlamıştır. Bu kapsamda hızlı kentleşme ile belirginlik kazanan nüfus yığılmaları, yani ulusal kentleşme düzeyi ile, ulusal

de ortaya konmakta ve dünya coğrafyasının kuzey-güney bağlamındaki parçalanma deseni açık bir biçimde gözler önüne serilmektedir.

Kaynak: UNCHS, 2001,ss.24-25

Şekil 2.2 Dünya Üzerindeki Kentleşmiş Bölgeler (2000)

Kaynak: UNCHS, 2001,ss.26-27

Şekil 2.3 Kentleşmekte Olan Dünya

Öte yandan yoksulluğun nüfus artışının bir sonucu olmaktan çok, nedeni olduğunu ortaya koyan araştırmalara da rastlanmaktadır. Nitekim pek çok az gelişmiş ülkede çocukların ağırlıklı tarım sektöründe olmak üzere, tarımdışı sektörlerde de küçük yaştan itibaren iktisadi faaliyetler içerisinde yer alarak ailelerinin geçimleri için güvence oldukları bilinmektedir. İtalya'nın güney bölgelerinde (Mingione ve

Morlicchio,1993), Kuzey İrlanda da (Mcgregor ve Borooah, 1991) ve aslında çok düşük gelirli az gelişmiş ülkelerin, Hindistan'ın Batı Bengal bölgesi, Çin'in batı ve iç bölgeleri gibi, hemen hemen tümünde görülen bu durum, hanehalklarının nüfus büyüklüğü ve bileşimi bağlamlarında, yoksulluk göstergeleri açısından önemli bir konumu olduğu ortaya koymakta ve konuya bu çerçeveden de yaklaşmayı da zorunlu hale getirmektedir (Şenses, 2001, ss.157-160).

Söz konusu hanehalklarının daha iyi yaşam koşulları elde etme amacıyla yer değiştirmeleri ve dolayısıyla kentlere ya da başka ülkelere yönelmeleri de, yoksulluk olgusunun bir sonucu olmanın yanısıra, yoksulluğu artırıcı bir gelişme olarak ortaya çıkmaktadır. Son dönemde, gerek gelişmiş ve gerekse de azgelişmiş ülkelerin kentlerinde yaşayan yoksul kitlelerin ağırlıklı olarak göçmen nüfuslardan oluşması da böyle bir görüşü doğrulamakta ve diğer tüm gelişmelerin kentler üzerinde ortaya çıkardığı dönüştürücü etkilerin yanısıra, “göç”ünde önemli bir yoksulluk parametresi olduğunu göstermektedir.

2.2.1 Göçün Değişen İçeriği ve Yoksullaşma Sürecindeki Etkileri

Göç ve yoksulluk arasındaki ilişki kolay genellemeler bazında açıklanamayacak kadar karmaşık etkileşimleri içermektedir. Göç veren ve alan bölgelerin demografik ve sosyo-ekonomik yapısından başlayarak, göçün sürekliliğine, göçün istihdam koşullarına ve hatta bütün bunları yönlendiren ekonomik ve politik süreçlerin etkinlik düzeyine kadar değişen farklı açılımları bulunmaktadır. Bu çerçevede, yoksulluğun ne ölçüde göçle biçimlendiği konusunda iki farklı görüşün ortaya çıktığı görülmektedir. Bunlardan ilki, göçü kentin olanaklarına doğru oluşan itici gücün etkisi çerçevesinde ele almakta ve bu çerçevede de yoksulluğu kente taşınan bir olgu olduğunu savunmaktadır. İkinci görüş ise, bunun tersine yoksulluğun göçü zaten engelleyen bir oluşum olduğunu ve dolayısıyla da, yoksulların göçten en az yararlanan kesimler olduğunu ileri sürmektedir (Şenses, 2001, s.161). Ne var ki, varılan ve kalkılan noktalardaki ekonomik koşulların yetersizleşmesi karşısında bile, çok yoksulluk olan kesimlerin göç sürecine katıldıklarını gösteren örneklerin bulunması, bu ikinci iddiayı büyük ölçüde geçersiz kılmakta ve göçle yoksullaşma

arasındaki ilişkinin, bizzat kentsel ortamların göçe gösterdiği farklı tepkiler çerçevesinde ortaya çıkan, ama bunun dışında da göçle birlikte kentlere taşınan bir olgu olduğunu ortaya koymaktadır.

Bu kapsamda göçün değişmiş olan içeriğine yönelmek önemli ipuçları sağlamaktadır. Göçün değişen içeriği ise, öncelikle dünyada uluslar arası düzlemde, öte yandan da özellikle az gelişmiş olan ülkelerin kırsal yörelerinden kentlerine doğru yaşanmış olan büyük kitlesel nüfus hareketlerini içeren iki ayrı kapsamda yer almaktadır. İlk büyük farklılaşma, yani uluslar arası düzlemdeki nüfus hareketleri incelendiğinde, 1960'lı yıllara kadar dünyada, Avrupa ülkelerinden, ABD, Kanada ve Avustralya'ya yönelmiş olan göçlerin, son 30 yılda artık bu ülkelere, Avrupa'dan değil, Asya, Afrika ve Latin Amerika'dan gerçekleştiği gözlenmektedir. Dolayısıyla 1960'lı yıllara kadar göç veren ülkeler durumunda olan Avrupa ülkeleri, bu koşullar içerisinde artık göç alan ülkeler konumuna gelmişlerdir. Özellikle Batı Avrupa ülkelerinin, Güney Avrupa ülkelerinden işgücü açığını kapatmak üzere aldıkları göçmenleri daha sonra Afrika, Asya, Karaipler ve Ortadoğudaki eski kolonilerden gelenler izlemiş, bir süre sonra ise, Güney Avrupa ülkeleri de bu ülkelere göç almaya başlamıştır. Benzer biçimde Japonya'nın da çevresindeki fakir ülkelere gelen göçmen işçileri istihdam etmesi ile birlikte, dünyanın bir çok gelişmiş ülkesi çok sayıda etnik topluluktan oluşan ülkeler haline gelmeye başlamışlardır (ODTÜ, 2000, s.161). Üstelik bu farklı etnik topluluklar sahip oldukları yetersiz koşullar nedeniyle, kendi yaşama alanları içerisinde gruplaşmış ve/veya ayrımcılık temelinde kentsel alanın dışına itilerek guruplaşmak zorunda bırakılmışlardır. Böyle bir dışlama ise göçmenlerin, eskiden kente gelmiş olanlara kıyasla çok daha yetersiz olanaklara sahip olmaları ve dolayısıyla çok daha yoksul olmaları bağlamında kendisini ortaya koymuştur, (Kaygalak, 2001, ss.133-134).

Böyle bir gelişmenin az gelişmiş ülkelerdeki yansımaları yani ikinci büyük farklılaşma, sermayenin (IMF ve Dünya Bankasının uyguladığı yapısal uyum programları aracılığıyla) yeniden örgütlenişinin, öncelikle kırsal yörelerdeki ekonomik ve toplumsal dengeleri alt üst etmesi ve bozulan dengelerin beraberinde getirdiği ekonomik sıkıntılar ve bölgeler bazında artan fırsat eşitsizliklerinin kırı

kente zorunlu bir biçimde yönlendirmesi biçiminde ortaya çıkmıştır. Nitekim pek çok araştırma da, dünyada tüm azgelişmiş ülkelerdeki kırsal göçün ekonomik nedenlerle gerçekleştiğini ortaya koyan bulgulara rastlanmaktadır (Gilbert & Gugler, 1992, ss.66-67).

Kırsal göçün bir yoksulluk kaynağı haline gelmesine neden olan ekonomik gelişmeler ise, kırsal nüfusun kentsel merkezlerdeki emeğin kontrol mekanizmaları haline gelmeleri bağlamında ve kırsal kesimlerin bu süreç içerisinde üretimlerinin yanısıra bizzat emeklerini de pazara çıkaran topluluklar haline dönüşmeleri kapsamında ortaya çıkmıştır (Gilbert & Gugler, 1992, s.62). Böyle bir göç akışı, yani sanayi alanında yaşanan gelişmelere ve kapitalist ekonomik işleyişinin temel gereksinimi olarak ortaya çıkan göç yapısı, pek çok farklı yaklaşım biçimine de konu olmuştur.

Nitekim “Modernleşme Okulu” böyle bir göç yapısını, gelişmişlik düzeyleri farklı olan bölgeler arasında bir denge aracı olarak görülebilecek olumlu bir nüfus hareketi olarak ele almış ve piyasa mekanizmasına müdahale edilmediği takdirde göçün uzun vadede dengeyi sağlayacağını ve bölgeler arasındaki eşitsizlikleri gidereceğini savunmuştur. Buna karşılık “Bağımlılık Okulu” ise tam tersi bir bakışla, piyasaya müdahale edilmediği takdirde göçün, kırsal alanın aleyhine, onun insan ve sermaye kaynaklarını azaltacak ve dengesizlikleri arttıracak biçimde süreceğine vurgu yapmıştır (ODTÜ, 2000, s.162).

Sonuç gerçekten de ikinci görüşün ortaya koyduğu biçimde artan dengesizlikler, eşitsizlikler biçiminde kendisini göstermiştir. Ulusal kalkınmanın bir aracı olarak genellikle teşvik edilen göçün, gerek ulusal ve gerekse de yerel politikalar çerçevesinde yeterli biçimde yönlendirilememesi, kentsel yarılımların göç ile temellenen yeni bir biçime dönüşmesine aracılık etmiştir (WB, 2001, ss.6-7). Ama daha da önemlisi önceleri kapitalizmin ihtiyaç duyduğu yedek emek ordusu ihtiyacını karşılayan göçmenler, süreklilik arz eden enformel yapılarıyla bir anlamda sistemin devamlılığını da garanti altına almakta iken, son dönemde yaşanan gelişmeler çerçevesinde artık söz konusu enformel yapıların da dışında bırakılmaya

ve hatta büsbütün kentsel yaşantıdan dışlanmaya başlamışlardır. Böylece genellikle kentlerin kenar mahallelerinde, “varoş”larda daha iyi yaşam standartlarına kavuşma mücadelesi veren göçmenler için, beklentilerine kavuşma ümidi de büyük ölçüde ortadan kalkmış ve bu bölgeler “yeni yoksul” (new-poor) olarak adlandırılan kesimlerin yaşam alanı haline dönüşmüştür.

Bugün dünyadaki tüm kentsel hanehalklarından 1/4 ile 1/3 ‘i arasındaki kısmının mutlak yoksulluk içerisinde yaşadığı tahmin edilmektedir. Kentsel göstergeler Afrika’da bu oranın en yüksek düzeyde olduğunu ve ardından da yine çok yüksek bir oranla Latin Amerika’nın gelmekte olduğunu ortaya koymaktadır. Gelişmiş ülkelerde böyle bir çerçevede ortaya çıkan “yoğun yoksulluk yerleşim yerleri”, hemen her azgelişmiş ülkenin gerek kentsel alanlarında gerekse de kırsal bölgelerinde sıkça rastlanan bir durumdur

Ne var ki ağırlıklı olarak azgelişmiş ülkelerin kentlerinde kendisini gösterse de kentsel yoksulluk, toplumsal ve mekansal bir dışlanma sürecine işaret etmekte ve azgelişmiş ülkelerin kentlerinde, genellikle kent çeperlerindeki (periphery), temel servislerden ve gerekli fiziksel şartlardan yoksun yaşama alanlarında, “slum”lar halinde ortaya çıkan kentsel yoksulluk (UNCHS,2001,s.18), gelişmiş ülkelerin kentlerinde de, farklı etnik yapılanmalar yani “getto” farklılaşması bağlamında kendisini ortaya koymaktadır. Dolayısıyla hangi koşullarda ve ne şekilde olursa olsun yoksulluk, kentsel alanlarda dışlanan kesimlerin “mekansal yoğunlaşma” özelliği ile artık dikkat çeken bir oluşum halini alırken, mekansal olarak da sürekli olarak yeniden üretilen bir olgu olarak, yaşadığımız dönemin en önemli kentsel sorunlarından biri olarak karşımızda durmaktadır.

2.2.2 Yoksulluğun Yeni Yüzü, Etnik Farklılaşma ve Ayrımcılık

Son dönemde “etnik farklılaşma”nın özellikle gelişmiş sanayi ülkelerin kentlerinde giderek artan bir yanılma deseni içerisinde okunmaya başladığı gözlenmektedir. Özellikle de Amerikan kentlerinde ve daha çok siyah-beyaz farklılaşması temelinde ortaya çıkan, işsizlik oranı, gelir farklılaşması, gibi

göstergelerle de birlikte biçimlenmiş olan sözkonusu yarılma deseni, aynı zamanda ayrımıcılık (discrimination) ile temellenen bir yapı olarak da belirginlik kazanmış ve tüm Avrupa kentlerinde de benzer biçimde yaygınlık göstermiştir. Pek çok araştırmacının, Avrupa kentlerinin “Amerikanlaşması” olarak adlandırdığı bu durum, Fransa, İngiltere, Belçika, Almanya, Hollanda ve İtalya gibi gelişmiş ülke kentlerinin, göçle oluşan “getto” ları kapsamında ortaya çıkarken, dünyadaki etnik farklılaşmanın ya da **etnik dışlamanın** (ethnic exclusion) var olan desenine (Bkz. Şekil 2.4), yeni boyutlar kazandırmış ve konuya ilişkin önemli bir literatür ortaya çıkarmıştır (Wacquant, 1993, ss.366-367).

Kaynak: Yeni Yüzyıl , 1998

Şekil 2.4 Dünyanın Yok Saydıkları

Nitekim bugün yaklaşık olarak 5 bin etnik grubun bulunduğu dünyada, ulusal camianın tanıdığı ülke sayısının yalnızca 200 ile sınırlı kalması ile gelişmiş olan, farklı düzeylerde azınlık sorunları yer almaktadır. Üstelik 5 bin etnik grubun dünya coğrafyasına dağılımıyla neredeyse azınlık sorunu olmayan bir ülke kalmamakta ve bu çerçevede batımın da önemli azınlık sorunları ile karşı karşıya olduğu ortaya çıkmaktadır. İspanya bu sorunu Basklılar, Fransa Korsikalılar ve Britaniler, Norveç ise Laplar çerçevesinde yaşamaktadır. Avrupa'nın en sorunlu bölgesi olan Balkanlar

ve Doğu Avrupa'da ise, etnik farklılaşma deseni, ciddi sorunlar yaşamaktadır (Yeni Yüzyıl, 1998)

Etnik farklılaşmanın kentler özelinde bir yoksulluk gerekçesi olarak ortaya çıkma koşulları ise, daha çok sanayileşen ülkelere doğru gerçekleşen göç hareketleri çerçevesinde görülmektedir. Göç süreci ile farklılaşan nüfus yapılarına yönelik olarak gelişen, hem mekansal hem de toplumsal düzeydeki ayrımcılığın, yoksulluğu belirli alanlarda yoğunlaştıran, üstelik sürekli hale getirerek, kuşaklar boyu aktarılmasına neden olan yapısı ile “yeni kentsel yoksulluk” tartışmalarının da en temel çıkış noktalarından biri olmaktadır.

2.2.2.1 Etnik Dışlama Temelli Mekansal Bölünme

Bauman (1994), her toplumun kendi yabancılarını yaratmasının toplumsallaşma sürecinin kaçınılmaz olarak getirdiğini ve dolayısıyla da yabancı olmanın sosyal bir kurgudan geçerek belirlendiğini ortaya koymuştur. Ona göre bu durumda toplumun yabancılarla ilişkileri iki biçimde düzenlenmektedir. Toplum yabancı olanı ya içinde eriterek kendisine benzeştirmekte (Asimilizasyon), ya da yabancıyı içinden atmaktadır (Dışlama). **Esser** (1980) ise bunlara üçüncü bir yol olan entegrasyonu (integration/acculturation) ilave etmiş ve bu kavramı, bir göçmenin göç ettiği toplum ve sistemin içerisinde rahatlıkla hareket edebilecek yetenek ve bilgiyi kazanmış olma, yani göçmenin göç ettiği ülkenin sisteminin bir parçası olma durumu için kullanmıştır. Ne var ki göç her zaman sistemle bütünleşmemekte ve hatta getto ya da enklav türü oluşumlarla ortaya çıkarmaktadır. Yine Esser sisteme gönderme yaparak açıkladığı bu paradoksal durumu, aynı zamanda söz konusu asimilizasyon sürecini geciktirici özellikleri çerçevesinde de ele almaktadır (Heckmann, 1995, s.81). Oysa bazı sosyologlara göre göçmenlerin yaşadığı böyle bir kapanma uzun vadede onun marjinal ya da işçi sınıfı olan yapısının sürekli kılınabilecek etkiler ortaya çıkarmaktadır.

Bu noktada söz konusu ayrışmanın nasıl gerçekleştiği önem kazanmaktadır. **Van Amersfoort** (1980), etnik ya da kültürel grupların, ırksal, etnik ya da dinsel olarak

tanımlanmış tek bir gruba bağlı ve bütün üyelerinin bu alanda bulunduğu kurumsallaşmış yerleşim alanlarını “getto” olarak tanımlarken, gettonun en önemli tanımlayıcı özelliklerinden birisini de bireylerinin o bölgede yaşamaya zorlanmış olmaları kapsamında açıklamaktadır. Wilson (1987) ise, gettoların yaşam biçimlerinin diğer yoksullardan farklı olarak çok daha ağır şartlara sahip olduğunu vurgulamakta ve gettoları yoksulluğun yoğunlaştığı bölgeler olarak ele almaktadır (ODTÜ, 2000, s.166). Dolayısıyla ayrışma yoksulluğu yoğunlaştırıcı olması kapsamında ve dayatma ile ortaya çıkıp çıkmamış olması çerçevesinde iki açılıma sahip olmaktadır. Çünkü etnik kapanma gönüllü olarak da gerçekleşebilen bir durumdur. Nitekim pek çok ülkede gönüllü bir biraraya gelişlerle, etnik-kültürel “**enklav**”lar biçiminde ortaya çıkan böyle bir ayrışma biçimi, sosyo-ekonomik farklılaşmalardan, hiçbir biçimde giderilemeyecek türden eşitsizliklere dek varan açılımlarda da yer alabilmektedir. Etnik dayanışma ağlarının oluşmasına olanak sağlayan ve “self-exclusion” tanımlamasıyla da ortaya konan biçimiyle bu kapanmalar, politik süreçlere ya da yönetime bir karşı koyuş biçiminde de gelişebilmektedir (UNCHS, 2001, ss.46-50).

Dolayısıyla etnisite tabakalaşmayı zorunlu gören bir ayrışma biçimini içermemektedir. Yani bir etnik sınıfa mensup olmak aynı zamanda bir toplumsal sınıfın üyesi olmak anlamını taşımayabilir. Nitekim bugün tabakalaşma biçimi etnik yapıya göre olan çok sayıda toplum bulunmaktadır. Etnik ayrışmanın aynı zamanda bir sınıfsal ayrışma biçimine dönüşmesi ve dolayısıyla birbirinden ayrı duran bu iki kavramın karıştırılarak kullanılması da yoksulluğun aldığı yeni form çerçevesinde ortaya çıkmıştır. Oysa Marksist yaklaşıma göre, etnik bilinçlilik sınıf bilincinin de önüne geçebilen bir etkinlik alanına sahip olabilmekte ve dolayısıyla etnisite geçinme stratejilerinin önemli bir aracı haline dönüşebilmektedir. Artan eşitsizliklerin, özellikle de farklı etnik bölünmeler çerçevesinde ülkesel politikalara konu olması da, son yirmi yıllık perspektife ortaya çıkan bu ve benzeri gelişmeler nedeniyledir. Çünkü eşitsizlikler, ırk, din ya da etnisite temelli ayrışmalar, her ne kadar yüzlerce yıldır var olan gelişmeler olsa da, bugün yoksullaşmanın aldığı yeni durum nedeniyle çok farklı bir düzeye taşınmaktadır. Gelişmekte olan ülkelere ait istatistikler, Yeni Delhi, ve Mumbai ‘de yaşayan nüfusun % 50’sinden fazlasının ve

yine Nairobi ve Lagosta da % 60'ının slumlarda yaşamakta olduğunu ortaya koymaktadır. Üstelik bu tür veriler artık yalnızca az gelişmiş dünya ile de sınırlı kalmayarak, gelişmiş dünyaya doğru ciddi bir hızla yaygınlaşma eğilimi içerisine girmiş bulunmaktadır (UNCHS, 2001, s.46).

Ayrışma (segregation) sosyal bir dışlama ile belirginlik kazanırken, beraberinde farklılaşan fiziksel olanaklar nedeniyle de, kentlerin, sahip olanlar ve olmayanlar biçiminde iki parçaya bölünmesine yol açmakta ve yoksullar için yaşamı çok daha zorlaştıran kurgusu ile de önemli bir kentsel sorun haline gelmektedir (UNCHS, 2001, s.50). Nitekim **Wacquant** ve **Wilson** (1993) bu çerçevede, ortaya koydukları “hipergettolar” tanımlaması ile de, geçmişin “getto”larında ortaya çıkan bu keskin dönüşüme vurgu yaparken, hipergettoda yaşamının aslında sosyal yaşantının dışında kalmakla eş anlamlı olduğunu da ortaya koymaya çalışmışlardır (Kampen & Özüekren, 1998, ss.1634-1635).

2.2.2.2 Cinsiyet Temelli Ayrışma

Yoksulluğun düzeyini ve profilini etkileyen önemli unsurlar arasında yer alan toplumsal cinsiyet bazında ayrımcılık açısından da ülkeler arasında çeşitlilik göstermektedir. Çoğu zaman iş yaşamına katılma bazen ücret adaletsizliği biçiminde ortaya çıkan kadın erkek farklılaşması ve daha çok az gelişmiş ülkelerde ve de bu ülkelerin kırsal kesimlerinde ortaya çıkmaktadır. Sermayenin küreselleşme ile yeniden örgütlenmesi süreci ise, kadın emeğinin düşük ücretler ve yetersiz sosyal ve fiziksel olanaklar çerçevesinde bir kaynak olarak kullanılmaya başlayarak böyle bir eşitsizlik sürecini yeniden yapılandırmıştır. Bu çerçevede **Gilbert**'te (1994) az gelişmiş ülkelerde yer alan cinsiyet temelli ayrımcılığın, uygulanan yapısal uyum programları ile gelen liberalizasyon ve işgücü piyasalarının esnekleşmesinin de derinleştiğini, sosyal güvenlik, çalışma saatleri ve asgari ücret açısından özellikle kadınlar üzerinde etkili olduğunu vurgulamıştır (Gilbert, 1994, s. 606).

Kadın emeğinin değişen bu yapısı, kendisini en iyi biçimde yetersiz şartlara sahip, düşük ücretli işlerde çalışanların kadın erkek bazında değişen sayısal değerleri

çerçevesinde ortaya koymaktadır. Buna göre dünyada pek çok yörede kadın emeğinin, formel alanlarda erkek emeğine çok yakın düzeyde seyrettiği ve enformel işlerde ise, zaman zaman erkek emeğine eşit ya da daha fazla olduğu durumlara rastlanmaktadır (UNCHS, 2001, ss.58-59). Böyle bir gelişmenin son dönem tartışmalara konu olan yoksulluk kapsamındaki anlamı ise, değişen emek ilişkilerinin geleneksel olarak hep var olan erkek kadın farklılaşmasının üzerine basarak gelişme göstermiş olmasında yer almaktadır. Dolayısıyla özellikle azgelişmiş ülkelerin kentlerinde, geleneksel olarak zaten hep toplumsal hayatın dışında bırakılmış olan kadınların emek gücünü kullanan ilişkiler, onu bu kez yaşadığı yoksulluğa mahkum bırakmak yoluyla yeni bir dışlanma pratiği ile karşı karşıya getirmiştir. Etkilerini Feminist hareketler, kadın hareketleri ile son zamanda ortaya koyan bu gelişmeler ise, tıpkı etnik farklılaşmanın neden olduğu çok kimlikli yapı ve dolayısıyla da çok sesli toplumsal yapının gözler önüne çıkartılan bir başka bileşeni halini almıştır.

2.3 Yeni Kentsel Yoksulluğu ve Değişen Toplumsal ve Mekansal İlişkiler Bağlamında Kavramsallaştırma Çabaları

Yoksulluk sorununun ulusal ve uluslararası düzeyde son derece karmaşık ve çok boyutlu bir konu olduğunu gösteren yukarıdaki anlatımlar, aynı zamanda yoksulluk olgusunu sınırlı sayıda parametreden yola çıkarak, açıklamaya çalışmanın mümkün olmadığını da açıkça ortaya koymaktadır. Günümüzdeki biçimiyle yoksulluğun, küresel düzeyde yaygınlaşmasına ve yoğunlaşmasına neden olan faktörler belirgin olsa da, ülkesel gelişmişlik düzeyi, coğrafi konum ve özelliklerden başlayarak, yerel politik seçmeler, toplumsal ve kültürel özelliklere hatta daha pek çok bağımsız değişkene göre çeşitlenebilen etmenler çerçevesinde biçimlendiği ortaya çıkmaktadır. Bugünkü biçimi ile daha çok zorunlu göç kapsamındaki büyük yer değiştirmeler ve küreselleşmenin ortaya çıkardığı düşük nitelikli işgücünün kentlere akışının bir çıktısı olarak ele alınsa ve yeni göç ve yeni kentli analizlerinde anahtar bir kavram olarak kullanılmaya başlarsa da (Özgen, 2001, s.89), yeni kentsel yoksulluk, zaman zaman içiçe geçen, karmaşık neden ve sonuçlarından ötürü açıklanması ve tanımlanması güç bir olgu olarak karşımızda durmaktadır.

Böyle bir güçlüğün ve yoksulluk olgusuna neden olan süreçlere ilişkin, ideolojik, kültürel ya da bireysel düzeylerde değişebilen farklı bakma biçimleri ile birleşmesi ise, çok çeşitli, açıklama ve kavramsallaştırma biçimlerinin ortaya çıkmasına yol açmaktadır. Hem iktisadi hem de toplumsal araştırmalara konu olan bu oluşumu, küreselleşme ve post-fordizm temelinde açıklamayı tercih edenler (Jessop, 1993), imalatın bu yolla üçüncü dünyaya yayıldığı ve yoksulluğu da arttırdığını ileri sürenler (Brown & Scase,1991) ve üretim normlarının ve kapitalist pazar ekonomisini bu yolla yaygınlaştırdığını iddia edenler (Lipietz,1992) bulunmaktadır. Ya da bu çerçevede Birleşmiş Milletlerin dezavantajlı gruplar (disadvantaged), Parkin'in işçi olmayan (non-labor), yine Myrdal'ın sınıfdışı (underclass) biçimindeki kavramları ön plana çıkmakta ve yoksulluk olgusunun değişen içeriği konusunda ipuçları sağlamaktadır (Özgen, 2001, s.90).

Yoksulluğu bunun gibi sayısız ele alış ve tanımlama biçimi bulursa da bunların çok temel bir biçimde üç farklı yaklaşım biçimi ile temellendiği görülmektedir. Bunlardan ilki yoksulluğu, yoksulların dışında, başta ekonomi politikaları olmak üzere, düşük ücretler, yetersiz eğitim ve istihdam olanakları ve ayrımcılık gibi yoksulların kendi denetimleri dışındaki “yapısal etmenler” ve bütünüyle sosyo-ekonomik sistemle ilişkilendiren bir açılımda ortaya çıkan radikal görüş, İkinci yaklaşım ise, kişilerin yetenekleri, sorumluluk ve disiplin anlayışları, tutumluluk dereceleri ve gösterdikleri çabalar gibi “kişisel özellikler” çerçevesinde ele alan ve yoksulları “yoksulluğun hem kurbanı hem de nedeni” olarak gören muhafazakar ve liberal görüşlerdir. (Şenses, 2001,s.147). Bu farklı yaklaşım yoksulluğun farklılaşan nitelikleri çerçevesinde de ayrılmakta, nitekim ilk açılımda “görelî yoksulluk” üzerine odaklanılırken, ikinci açılımda ise “mutlak yoksulluk” biçimi tartışma konusu haline gelmektedir.

Üçüncü yaklaşım biçimi ise, yoksulluğun ulusal ya da uluslar arası düzeyde farklılaşan yapısı, ve yalnızca bu iki açılımla açıklanamayacak olan içeriği çerçevesinde ön plana çıkmış olan “Çok Değişkenli Yoksulluk Açıklamaları”dır. Yoksulluğun nedenlerini belli başlı bütün etmenleri içerecek biçimde ele alan ve dolayısıyla da hem kişisel hem de yapısal yoksulluk yaklaşımlarına başvuran bu tür

yoksulluk araştırmalarına hem gelişmiş hem de azgelişmiş ũlkelerde ve űzellikle de çok farklı yoksulluk biçimlerinin belirginlik kazandığı koşullarda sıklıkla rastlanmaktadır. Bu çalışmaların en bűyűk katkısı da, bu çerçevede yoksulluğun çeşitli nedenlerini birlikte değerlendirmeye ve birbirine zıt yaklaşımların űn plana çıkarttığı etmenleri birlikte sınavabilmeye olanak sağlamasından kaynaklanmaktadır (Şenses, 2001, ss.210-214).

Yapısı ve tekniėi arařtırma alanı ve arařtırmacıya baėlı olarak deėiřen, çok deėiřkenli yoksulluk açıklamaları arasında belki de en kapsamlısı ise, tűm etmenleri birlikte ele alan sosyal analiz/politika yaklařımıdır. Moser'in de (1995) vurguladıėı gibi, ekonomik analiz genellikle hanehalkı gűstergeleri űzerine odaklanırken, sosyal analiz yaklařımı bunların űtesinde, kiřisel ve sosyal boyuttaki yani yerel anlamda, yerleřim yeri/topluluk ve daha geniř anlamda toplumsal dűzeydeki pek çok etmeni de dikkate almaktadır. Dolayısıyla yoksulluk arařtırmalarının, pek çok verinin birlikte ele alınabileceėi ve çok kapsamlı bir sosyal bir analiz içeren bir yűntemle gerçekleřtirilmesi dűřűncesi ile temellenmektedir. Bu yaklařım da bu kapsamda, kiřisel dűzeyde kiřinin saėlık, eėitim ve gelir dűzeyi yanında demografik űzellikleri, hanehalkı dűzeyinde hanehalkı yapısı, bileřimi, demografik űzellikleri ve konut durumu, topluluk dűzeyinde ise, altyapı, saėlık ve eėitim olanakları, űrgűtlenme dűzeyi, gűvenli olma derecesi ve bunların űtesinde siyasal űzgűrlűk, insan hakları ve katılımcılık dűzeyi, birbiriyle yakından ilintili ve birbiriyle karřılıklı etkileřim içindeki etmenler olarak űn plana çıkmaktadır (Şenses, 2001, s.215).

Sűz konusu farklı açıklama biçimlerinin űlkesel ya da yűresel bazda tercih edilme ve benimsenme kořulları ise, toplumsal ve ekonomik űzellikler, dűnya gűrűřű, kűltűrel, etnik ve dinsel yapılara baėlı olarak deėiřim gűstermekte ve hatta zamansal olarak da dűnűřűme uėrayabilmektedir. Nitekim, Amerikalılar, Avusturyalılara, muhafazakar, sosyal demokratlara kıyasla "kiřisel" nedenleri daha fazla űn plana çıkarmaktadırlar. Ancak hangi açıklama biçimi tercih edilmiř olursa olsun, bugűn tartıřmalar yoksulluėun yeni bir içerikte yer aldıėını ortaya koymakta ve kentlerde eēitsizliklerin ve yarılımların yeni bir ařamaya geldiėine vurgu yapmaktadır.

Yoksulluğun bu yeni durumunun, kentsel ilişkileri hem mekansal hem de toplumsal olarak nasıl biçimlediğini, yoksulluğun, dışlama süreçleri çerçevesinde keskinleşen içeriğinin, kentteki ayakta kalma mücadeleleri çerçevesinde kimliği nasıl ön plana çıkartıp araçsallaştırdığını tartışmayı amaçlayan bu çalışmada ise yoksulluk, öncelikle kişilerin özellikleri ya da davranış biçimleri dışında gelişen yapısal bir sorun olarak ele almakta ve bu nedenle de son dönemde yoksulluk tartışmalarının en temel konusu haline gelmiş olan “dışlanma” ya da “altsınıf” gibi tanımlamalarına eleştirel bir gözle bakılmaktadır. Bununla birlikte yoksulluğun, genelleştirmeye açık tanımlamalardan oluşamayacak kadar karmaşık bir alan olduğu, dünya üzerinde değişen açılımların, ancak yerel koşullarda tarif edilmek istenen özel bağlamlara referans sağlayabileceği görüşüne dayanmakta ve çok değişkenli yoksulluk açıklamalarının üzerine basmaktadır. Bu çerçevede de mutlak ve görel yoksulluk ayrımından başlayarak genelleştirmeyi tercih etmediği açılımları, yalnızca yoksulluğu yeni kılan bağlamlarını tariflemeye kullanarak ve dolayısıyla konuyu yoksulluğu yeni kılan dışlanma süreçlerine odaklayarak, ileriki aşamalarda ele alınacak Türkiye Pratiği ve İzmir bağlamına ilişkin bir yaklaşım sağlamaya çalışmaktadır.

2.3.1 Mutlak ve Görel Yoksulluk Tanımlamaları Arasındaki Ayrım

Mutlak ve görel yoksulluk arasındaki temel ayrım, yoksulluğun bireysel ya da toplumsal olarak ayrılan göstergeleri çerçevesinde ortaya çıkmaktadır. Daha birey esaslı olan mutlak yoksulluk, kapsamını bireylerin fiziksel yaşamlarını sürdürebilme hedefi ile sınırlı tutulurken, görel yoksulluk kavramı, insanların birey olmanın yanı sıra toplumsal varlıklar oldukları görüşüne dayanmakta ve dolayısıyla da yoksulluğu içerisinde yaşanan toplumun gelişmişlik düzeyi, o toplumda yaşayan diğer insanların yaşam standartları ile ilgili olarak ele almaktadır.

Bu çerçevede Dünya Bankası'nın 1990 tarihli kalkınma raporunda yer alan biçimi ile yoksulluğun, bir yanda asgari bir seviyede gıda ve diğer temel ihtiyaçları satın almak, için gerekli harcamalar; diğer yanda da her ülkeye göre değişen, bir toplumun günlük yaşamına katılmanın maliyetini gösteren miktar olarak iki tartışma alanı

bulunmaktadır (İnsel, 2001, s.64). Mutlak yoksulluk, bir kişinin veya hanehalkının yaşamını sürdürebilmesi, temel ihtiyaçlarını karşılayabilmesi için gerekli minimum gelirin belirlenmesiyle ortaya çıkan yoksulluk seviyesinin altındaki kesimleri kapsamakta ve *“İnsanın biyolojik olarak kendisini üretebilmesi için gerekli kaloriyi ve gerekli diğer besin bileşenlerini sağlayacak beslenmeyi gerçekleştirilemeyen kişiler mutlak yoksul sayılmaktadırlar. Tanımın insanın biyolojik özelliklerini esas alarak yapılmış olması ona mutlak niteliği kazandırmaktadır.”* (Tekeli, 2000, s.2). Dolayısıyla **“temel ihtiyaç”** tanımlaması günlük asgari kaloriyi sağlayacak harcamaları kapsamaktadır. Uluslararası karşılaştırmalarda kullanılan kişi başına günlük 1 USD’lik harcama seviyesi bu anlamda bir tür mutlak yoksulluk göstergesi olarak ortaya çıkmaktadır. Ancak kalkınmış ülkelerde yanıltıcı sonuçlara neden olan bu tanımlama, mutlak yoksulluğun açıklanabilmesi için tek ve genel geçer kriterlerden hareket etmenin mümkün olmadığını da açıkça göstermektedir.

1970’li yıllarda Uluslararası Çalışma Örgütü (ILO) **“temel gereksinim”** (Basic Needs) kavramı ile, mutlak yoksulluk kavramını daha esnek bir biçimde ele almış ve mutlak yoksulluğu;

- 1- Bir ailenin (beslenme, barınma, giyim vb.) özel tüketimi için gerekli minimumları,
- 2- İçinde yaşanan topluluk için topluluk tarafından sağlanan toplu tüketim konusu olan gerekli hizmetleri (güvenli içme suyu, kanalizasyon, elektrik, kamu ulaşımı, sağlık ve eğitim vb.),
- 3- Kişilerin kendilerini etkileyen kararların alınmasına katılma oranı,
- 4- Mutlak düzeydeki temel gereksinimlerin, temel haklarının daha geniş bir çerçevesi içerisinde karşılanması,
- 5- İstihdama temel gereksinim stratejisinin hem araç hem de araç olarak yaklaşılması biçiminde ortaya koymuştur (Tekeli, 2000, s.3).

Bir toplumda yaşam düzeyi ve standartlarının yükselmesi ise, tüketim normlarını beklentilerini ve genel olarak **“gereksinim”** tanımını büyük ölçüde değiştirmektedir. Yoksul kesimler de, o toplumun bir parçası olduklarından bu gelişmelerden büyük ölçüde etkilenmekte ve dolayısıyla da dayatılan yeni standartlar ve yaşam düzeyinin

karşılanamaz maliyetleri çerçevesinde dışlanarak yaşamlarını sürdürmek durumunda kalmaktadırlar. Görelî yoksulluk tanımlaması da böyle bir çerçevede ortaya çıkmaktadır. Temel gereksinimden farklılaşmakta, klasik ekonomide “İstihlak⁶ normları” olarak tanımlanan biçimi ile, günlük insan ihtiyaçlarının tatmini için satın alınan mal ve hizmetlerin toplumlara göre ve hatta aynı toplum içerisinde bile farklılaşan yapısını ifade etmektedir. İlk olarak Veblen (1934) tarafından ele alınan bu kavram istihlakın amacının hiçbir zaman sadece biyolojik ihtiyaçların tatmini olmadığını ve bunu sosyal statüyü göstermenin bir fonksiyonu olarak biçimlendiğini anlatmak için kullanılmıştır. Hatta giderek “gösterişçi istihlak” tanımlamasıyla vurgulanan teşhire dayalı içeriği, bazı toplumsal kesimlerin iktisadi olmayan harcamalarda bulduklarını ve bunun da sosyal ilişkilerin biçimlenişinde önemli bir etken olduğunu açıklamaya yardımcı olmuştur (Kıray, 1999, s.78).

Bugün hemen hemen her toplumda prestij ve statü kazanmak için iktisadi olmayan bir şekilde zaman ve servet sarfı yani gösterişçi istihlak yer almakta, ancak koşulları genelde doğal çevre ve teknolojinin o toplumda mümkün kıldığı ekonomik servet fazlalığı birikimine de bağlı olarak değişmektedir. Dolayısıyla gösterişçi istihlak normları ile sosyal tabakalaşma ve ekonomik servet fazlalığı arasında sıkı bir ilişki bulunmaktadır (Kıray, 1999, s.88). İnsanların asgari gereksinmelerinin nicelik ve niteliklerinin toplumun tarihsel ve toplumsal gelişme düzeyine bağlı olarak değişmesi ise, özellikle uluslararası kimi kuruluşlarca da yapılmaya çalışılan sabit, durağan, tarih, ve toplum dışı “mutlak” yoksulluk tanımlarını büyük ölçüde geçersiz kılmaktadır (ODTÜ, 2000, s.9).

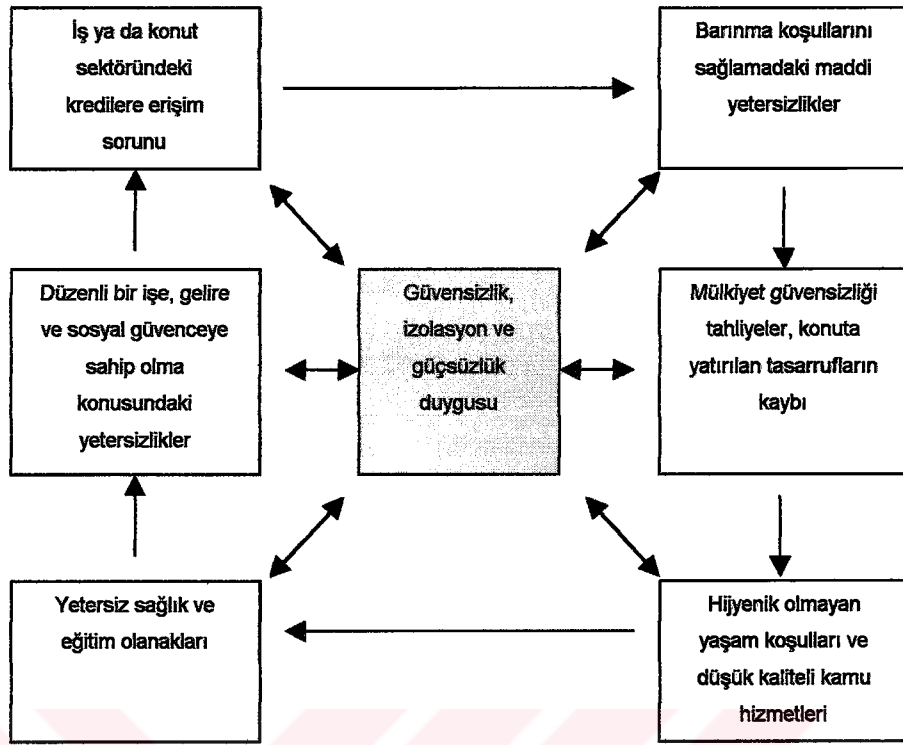
Bu çerçevede özellikle az gelişmiş olan ülkelerde yoksulluk, ağırlıklı olarak mutlak olan biçimi ile ele alınsa da, yoksulluğun aslında görelî bir kavram olduğu görüşü özellikle de toplumsal yapının farklı tüketim normları bağlamında değişen yapısına yönelik tartışmalarda ön plana çıkmaktadır, Çünkü herşeyden önce yoksulluk çizgisi olarak tariflenen parametreler, bölgeden bölgeye ve dolayısıyla farklı ele alış biçimlerine göre değişmektedir (Keleş, 1988, s. 12). Yoksulluğu görelî bir kavram olarak ele alan Townsend’in (1979) görüşlerinden yola çıkan Oyen

⁶ Klasik ekonomide istihlak, genel olarak günlük insan ihtiyaçlarının tatmini için satın alınan mal ve hizmetler olarak tarif edilmektedir.

(1992), görelî yoksulluğu, maddî kaynakların, toplumda adet haline gelmiş veya en azından özendirilen ve onaylanan normal etkinliklere katılımın ve konfora ve yaşam koşullarına sahip olmanın olanaksız veya son derece kısıtlı hale gelecek kadar yetersiz kalması olarak tanımlarken, görüşlerini tüketim toplumuna, sosyal açıdan katılmayı engelleyen yapıya göndermeler yaparak ortaya koymuştur.

Mutlak ve Görelî yoksulluk tanımlamalarının söz konusu farklı açılımları, son yıllarda **O'Boyle** (1999) gibi araştırmacılar tarafından birlikte kullanılmaya da başlanmış ve hatta bunun yoksulluk ölçütü olarak daha gerçekçi bir veri tabanı oluşturacağı ileri sürülmüştür. Ne var ki, bu iki kavramın birbirinden çok farklı olduğunu ortaya koyan eleştirilere maruz kalan böyle bir yaklaşım biçimi, yoksulluk ve eşitsizlik kavramlarını birleştirerek tek bir yoksulluk tanımı yapmanın doğru olmadığı üzerine odaklanan tartışmaları beraberinde getirmiştir. Bu tartışmalar sürerken yaygınlaşan bir başka açıklama biçimi ise, yoksulluğun salt bir gelir eksikliği olarak değil, aynı zamanda bir dışlanma süreci olarak da tanımlanması gerektiği görüşü ile temellenmiştir. Nitekim **Mingione** (1993), kent yoksulluğunu, nüfusun bir kesiminin çeşitli nedenlerle değişik dönemlerde tarihsel ve coğrafi olarak belirlenmiş asgari bir yaşam standardı sağlamaya yeterli kaynaklara ulaşamaması ve bu durumun gerek davranışsal gerekse toplumsal ilişkiler açısından ciddi sorunlara yol açması biçiminde tanımlarken (Mingione, 1993, s.324), mutlak yoksulluğun yanısıra, böyle bir yoksullaşma ile gelen "dışlanma" süreçlerine vurgu yapmıştır.

Dünya Bankasının 2001 tarihli yoksulluk raporunda da benzer biçimde yoksulluk, iş ve barınma koşullarında sağlanamayan şartlar ve bu bağlamda ortaya çıkan maddî kayıplar, yetersiz fiziksel olanaklar ve donatılar çerçevesinde ele alınırken, bütün bunların yol açtığı güvensizlik, güçsüzlük duygusu ve izolasyon merkeze alınmıştır (Bkz. Şekil 2.5.). Söz konusu raporda ayrıca yoksulluğun ekonomik yetersizlikler, göç, etnik ayrımcılık ve benzeri etmenlerden yalnızca biriyle açıklanamayacağı ve çok farklı etmenlerin biraradalığı ile biçimlenen bu oluşumun ortaya çıkmasında toplumsal dışlanmışlığın da önemli bir rol oynadığı vurgulanmıştır (WB,2001,s.6-9).

Kaynak: Dünya Bankası 2001 Yoksulluk Raporu, s.6

Şekil 2.5. Kentsel Yoksulluk ve Etkileri

Dolayısıyla yoksulluğun yalnızca maddi sefaletle açıklanamayacağını gösteren bu görüşlere göre, “*Yoksulluk deneyimi, sadece bir gelir azlığı, temel kentsel hizmetlerden mahrum olma değildir, aynı zamanda alt sosyal statülü mahallelerde yaşama, kent mekanında marjinalleşme, sağlıksız çevre koşullarında yaşamını sürdürme, adalet, eğitimden, sağlık hizmetlerinden daha az yararlanabilme, şiddete daha açık olma, yeterli güvenliğe sahip olmamaktır.*” (Tekeli, 2000, s.4). Yoksulluğu onu yaşayanlar için bir kader haline getiren böyle bir ele alış biçimi, mutlak ya da göreceli ayrışması dışında yer alan biçimi ile, yoksulluğu “yeni kentsel yoksulluk” tanımlamalarına neden olan ve dolayısıyla da farklılaşan yönleri çerçevesinde ortaya koymaktadır.

2.3.2 Yeni ve Eski Yoksulluk Ayrımını Belirleyen Gelişmeler ve Toplumsal Dışlanmışlık

17.yy’ın başlarından itibaren tartışılmaya başlayan yoksulluk konusu, aslında 18. ve 19.yy’da, sanayileşmeye dayalı kapitalizmin yaygınlaşmaya başlaması ile düşünür ve kuramcılarının ilgi alanı haline gelmiştir. Bu süreçte kentsel yoksulluk, gelişmiş

ülke deneyimleri de dikkate alınarak hep kapitalist kentlerin yapısal bir özelliği olarak görülmüştür. Azgelişmiş ülkelerde ise, düşük sanayileşme ve hızlı kentleşmenin bir sonucu olarak ele alınmış ve kırdan kente göçen mülksüz alt sınıfların kapitalist ekonomi ve özellikle de sanayi tarafından emilemediği için düzensiz, düşük ücretli işlerde çalışmak durumunda kalması çerçevesinde açıklanmaya çalışılmıştır. Sanayinin yedek emek ordusu olarak görülen bu kesimin sigortalı, sendikalı, düzenli ve formel bir istihdam olanağına sahip olmamalarından ötürü yoksul oldukları ve bu nedenle de işçi sınıfına göre çok daha kötü koşullara sahip oldukları üzerinde durulmuştur.

Bu çerçevede yoksulluk sorununun, çalışan yoksulların ücret artışı ile durumlarının iyileştirilmesi ve imalat sanayinin yaygınlaştırılması ile “kendiliğinden” düzeleceğini öne süren **A. Smith**’in geleneksel liberalizm yaklaşımı içerisinde kalan görüşleri, söz konusu tartışmalara öncülük etmiş ve ülkesel zenginleşmenin yoksulluğu arttırdığı paradoksuna odaklanan ve bunun ekonomik sistemin önemli bir aksaması olduğu öne süren görüşleri de, yine çok önemli tartışma kanalları açmıştır. Ancak kapitalizmin hızla ilerlemesi ve sanayi devriminin ülkesel düzeyde yaygınlık kazanması ile, kitlesel yoksulluk olgusunun ön plana çıkması konunun giderek sosyalist düşünürlerin gündemi haline gelmesini sağlamıştır. Nitekim **A. Marshall**, Smith gibi yoksulluğu öncelikle istihdam ve işgücü piyasaları ile ilişkilendirerek ele almakla birlikte, bazılarının lüks içerisinde yaşamaları için, bazılarının çalışıp çabalamalarının gerekmediğini ve yoksulların da servetten pay almalarının zorunlu olduğuna işaret eden yaklaşımları ile dikkat çekmiştir (Şenses, 2001, s.33).

19. yy’ın ikinci yarısından itibaren yoksulluk konusu, özellikle “yoksul yasaları” ile gündeme taşınırken, ilk yoksulluk araştırmaları da ortaya çıkmaya başlamıştır. 20. yy başlarında ise, **Marx**, **Weber** ve **Durkheim**, modern sanayi toplumunu inceleyerek kentlerde “kentsel sorunlar” olarak tanımlanabilecek işsizlik, yoksulluk, kalabalık ve toplumsal huzursuzluk gibi olguları analiz ederek bu alanda önemli katkılar koymuşlardır. Sanayi toplumu ve kapitalist ekonomi sisteminin gelişmesi sonucunda yaşanan dönüşüm, kırdan kente göçler, konut sorunu, altyapı yetersizliği,

giderek bozulan sağlık koşulları, farklı kùltùrlerden gelen nüfusun çelişen değer yargıları ve davranış biçimleri biçimindeki bu incelemeler bir yandan kapitalist toplum eleştirilerini getirirken, diğer yandan da modern toplum paradigmalarının gelişmesine yol açmıştır.

Kişilerin yeterli ve sürekli gelir sağlamalarının ve dolayısıyla da güvenli bir yaşam sürdürmelerinin önkoşulu olarak ortaya konan **modernite projesinin** formel kalıpları, kişilere formel alanda iş bulmaları ölçüsünde, yoksulluk çizgisinin üzerinde kalmayı da garanti eden bir yapı olarak sunulmuştur. Herkesin içersine giremediği bu yapı böylece, enformel ya da marjinal tanımlamalarını da beraberinde getirmiştir. Ayrıca modernite projesinin marjinalleştirdiği ve hatta “öteki”leştirdiği, alt sınıfların, kapitalist üretim tarzının gerekli ve zorunlu yan üyeleri olduğuna vurgu yapan **radikal** görüş bu yolla sistemin gereksinim duyduğu yedek emek ordusu ihtiyacının karşılamakta olduğunu savunup, bunun kişilerin bireysel ve davranışsal özelliklerden değil, yapısal değişkenlerden kaynaklanan bir yoksullaşma nedeni olarak ele alınmıştır.

Radikaller gelir dağılımı ve yoksulluk olgularının bireysel değil, toplumsal olgular olduğu konusunda birleşirken, mutlak yoksulluktan çok görelî yoksulluk kavramı üzerinde durmuş ve kapitalist sistemin ve özel mülkiyet temelli piyasa mekanizmasının gelir dağılımını artan biçimde eşitlikten uzaklaştıracağını ortaya koymuşlardır. Üstelik kentsel yoksulluğun liberallerin savunduğu gibi devlet politikaları ile aşılamayacağını da belirterek, toplumsal gücün kaynağının devlette değil, sosyal sınıflarda olduğunu ve kapitalist devletin ancak varolan yapının dengesini koruyacak bir mekanizma olduğunu savunmuşlardır (ODTÜ,2000, s.14).

Muhafazakar ve **liberal** görüşlerin çıkış noktası ise, iyi çalışan bir piyasa ekonomisinin iktisadi ve toplumsal kaynakların verimli ve etkin dağılımını sağlanacağı ve dolayısıyla da gelir dağılımını da hakça ve adil bir biçimde gerçekleştireceği yönündedir. Dolayısıyla da kapitalist ekonominin işleyişi, kurumsal temeli bir tartışma konusu yapılmamakta, yoksulluk hükümetlerin ele alıp çözeceği bir sorun olarak ortaya konmaktadır. Bu görüşler ayrıca tarihsel perspektiften yola

çıkarak kentsel yoksulluğun kaynağının kentler olmadığını, tersine kentlerin her zaman yeni fırsatlar, olanaklar ve zenginlikler yaratan mekansal birimler olduklarını savunmaktadır. Başka bir anlatımla kentsel yoksulluk, kentin neden olduğu değil, yalnızca kente kırsal ve az gelişmiş yörelerden taşınan bir olgu olarak kavramsallaştırılmaktadır. Ancak kırsal bölgelerle hiç bağlantısı kalmamış olan kesimlerin bile yoksulluk olgusu ile karşı karşıya bulunmalarına açıklama getirilememekte ve bu noktada yoksulların **kişisel özellikleri ve davranış biçimleri** üzerine yoğunlaşarak, bir anlamda bu açık telafi edilmeye çalışılmaktadır., (ODTÜ,2000,s.11).

Kişisel özelliklere ve davranış biçimlerine odaklanan ilk kapsamlı çalışma **O.Lewis** tarafından 1961-1966 yılları arasında Meksika'da gerçekleştirilmiştir. Lewis bu çalışmasında, yoksul kesimlerin durağan ve istikrarlı yaşantılarının sürekli bir özellik taşıdığı ortaya koymuş ve sürekliliğin de çocuklara aktarılan özelliklerle gerçekleştirildiğini, dolayısıyla yoksulluğun nesilden nesile aktarılan bir olgu olduğunu savunmuştur. **Banfiel**'de (1970), ABD kentleri için benzer bir çözümleme yaparak kentlerde yaşayanların farklı kişilik ve davranış özelliklerine göre dört sınıfa ayrıldığını belirterek, üst, orta ve işçi sınıflarının yanında, "normal olmayan" bir kesimin varlığından söz etmiştir. Kendine ve başkalarına saygısı olmayan ve merkezindeki sefalet mahallelerinde yaşayan bu kesimlerin en temel özelliklerinin ise, bu özellikleri yeni nesillere aktarıyor olmaları olduğunu savunmuştur. Ayrıca, bu sınıfın varolma koşullarının süreklilik göstermesi durumunda da, yaşanan bölgelerin sorunlarına çözüm getirmenin olanaksız olduğunu iddia etmiştir (ODTÜ, 2000, s.12).

Sonuç olarak yoksulluk, **altsınıf kültürünü** oluşturan değil, onun sonucunda, onun varlığı nedeniyle ortaya çıkan bir durum olarak ele alınmakta ve bu sınıfın üyelerinin kişilik yapıları sorunun temel kaynağı olarak ortaya konmaktadır. Böyle bir yaklaşım biçimi, egemen üretim tarzı ve serbest piyasa üzerine yapılacak tüm eleştirileri de alt sınıf üyelerinin kişilik oluşumuna indirgerken, aynı zamanda "normal olmayan" bu kesimleri damgalamak yoluyla da, toplumsal yaşantının dışına itmektedir. Böylece ortaya çıkan mekansal ya da toplumsal ayrışma ve parçalanma deseni, "**stigma**" olarak kavramsallaştırılan ve yoksulluğun utanç verici etkileri

çerçevesinde ele alınarak adlandırılması ya da damgalaması ile belirginlik kazanan yeni bir olguya işaret etmektedir. Bu bağlamda stigma, toplumdan topluma, yöreden yöreye değişen içeriği ile yoksulluğun yeni açılımı konusunda önemli ipuçları da sağlamaktadır (Wacquant, 1993, s.369).

2.3.2.1 Dışlanmanın Değiştirdiği Toplumsal ve Mekansal İlişkiler

Dışlanma, yoksulluk konusunda değişen yargıların bir ürünü olarak son yıllarda toplumsal yapılara damgasını vuran ve bu biçimi ile de kentsel düzeyde yer alan tüm ilişkileri yeniden biçimleyen bir oluşum olarak karşımızda durmaktadır. Nitekim yoksulluk, 1960-70'li yıllarda, yaşamakta olan toplumsal olguları kavramakta yeterli bir kavram olarak ele alınırken, 1990'lı yıllarla birlikte rahatsız edici bir olgu halini almıştır. Artık küreselleşen ve teknolojik olarak yeniden yapılanan dünyaya uyum sağlayamayan bireyler toplumdan kolayca dışlanabilmektedirler. Bu çerçevede gerek etnik, dinsel, cinsel ve gerekse de yoksulluk temelli parçalanmalar ya da başka bir ifa de ile bütünleşmeler son dönemde toplumsal ve mekansal yapıların en önemli unsurları halini almışlardır.

Kentlerde dışlama, kentsel olanaklardan ve yaşantıdan kopma, illegal koşullara yönelme ve sağlıksız risk dolu bir yaşantı içerisinde kalma biçiminde gerçekleşmektedir. Dışlama bu anlamda yalnızca fiziksel koşulların değişen içeriği ile değil, kentsel yaşantı ve servislere katılımı engelleyen psikolojik, sosyal ve ekonomik bariyerler çerçevesinde de belirginlik kazanmaktadır. Ayrıca söz konusu grupların yaşanan kente ilişkin karar verme ve bürokrasi içerisinde yer alma haklarını da ortadan kaldırmaktadır. Dolayısıyla kentsel ortamlarda yaşanan dışlama;

-**İzolasyon:** Sosyal gelişme sürecinin dışında bırakılma,

-**İşsizlik:** Ekonominin dışında bırakılma,

-**Marjinalleştirme, ayrımcılık ve köktencilik:** politik ve kültürel gelişmelerin dışında bırakılma

-**Yoksun bırakma (yararlanamama):** güvenlik ağlarının dışında bırakılma gibi farklı ve hayatın her alanını etkileyen biçimlerde ortaya çıkmaktadır, (UNCHS, 2001, s.46).

Dışlanma bu çerçevede kente eklemleme kalıplarındaki değişimler bazında da açıklanabilir. Artık bir kentin insanı olmayı belirleyen doğrudan kazanç, kazancın miktarı ve düzenliliği gibi değişkenler olmaya başlamıştır. Bu bağlamda bugünün kentinde yaşamayı ve kentlileşmeyi bir tüketim kalıpları entegrasyonu olarak yorumlayan görüş giderek ağırlık kazanmıştır. Bu bağlamda gerek kent yoksulluğunu ve gerekse de dışlanmayı ayrımcılığı ortaya çıkaran etmenlerin başında, kente eklemleme ve kentle formel ilişki kurma yollarının engellenmesini pekiştiren güç ilişkileri bulunmaktadır.

Nitekim iş hayatının, bireysel güdülerin, sosyal bütünleşmenin ve sistemin üretiminin birleşme noktasındaki merkezi konumundan kademe kademe uzaklaşması ile anlamını yitiren “çalışma etiği”, yavaşça en yüksek düzenleyici olma görevinden de uzaklaşmıştır. Artık bireysel ve sosyal yaşamın tüm alanlarından geri çekilmiş ve bu da yoksulları çalışma isteksizliği ile suçlamanın koşullarını hazırlamıştır (Bauman, 1999, s.59). Artık yoksullar “yedek sanayi ordusu” da olmadıklarından, onları üretici olarak yeniden aktif hizmete çağırılma ihtimaline karşı formda tutmanın da iktisadi bir anlamı kalmamıştır. Artık yoksullar "anormal" ve "yetersiz" olmanın ideal örnekleri haline gelerek, korku, tiksinti, öte yandan acıma ve merhamet içeren duyguları açığa çıkarmışlardır. Hatta yoksul olmak suçlu olmakla eş anlamlı olmaya başlamıştır ve yazılı tarihte ilk kez günümüzde açıkça bir dert ve bela haline gelmiştir. Bunun sonucunda da istenmemekte ve istenmediklerinden de vicdan azabı duyulmaksızın terk edilebilmektedirler (Bauman,1999, s.126).

Nitekim **Townsed** (1993) yeni yoksulluğu “tüketim toplumunun” yoksulu olarak tanımlamaktadır. Ona göre yeni yoksul kentli ve küresel anlamda tüketim kalıplarından yoksun kalmış olanlardır. **Scott** (1994) ise, yeni yoksulluğun, refah devletinin olanaklarından yararlanmalardaki azalmalarla başladığını, giderek sosyal hizmetlerin maliyetlerini karşılayamama ve kentsel prestij olanaklarını tüketememenin yoksulluğu pekiştirdiğini ortaya koymaktadır (Scott, 1994, s.61-87). **Bourdieu**'ya göre ise bu insanların tüketim toplumunun dışında kalmalarının nedeni onların gerçek anlamda tüketici olmamaları, yani onların tüketiminin sermayenin başarılı yeniden üretimi açısından pek önemli olmamasıdır. Çünkü bu kesimlerin

tükettikleri çoğunlukla pazar dolaşımı dışında kalmaktadır. Oysa Pazar, tüketim toplumunda üyelik için çetin bir sınavdan geçirmektedir ve bu bağlamda tüketim toplumunun talepleri son derece demokratiktir. Potansiyel olarak herkes baştan çıkarılır ya da baştan çıkarılması mümkündür. Ayrım gözetmeksizin yapılan baştan çıkarmanın toplumsal düzene getirdiği zararı ortadan kaldırmak için ise bastırma gerekmektedir. Bu noktada sınavdan geçememiş olan yoksul kitlelerin karşı karşıya kaldığı bastırma ve normlar yeni bir şey olmasa da, bugün ayrımcılık aracı olarak giderek daha fazla etkin bir hal almaktadır (Bauman, 1996 s.214-215).

Böylece ortaya çıkan işsiz, güvensiz, fiziksel varoluşları için sosyal yardıma ya da asgari geçim yardımına bel bağlayan, özürsüz, vasıfsız, toplum dışı ya da toplumun dışına itilmiş üstelik sayıları giderek artan milyonlar ortaya çıkmaktadır. Üstelik **Habermas**'ın yorumu ile artık sömürü ilişkileri içerisinde bile yer almadıklarından bu kesimler devrimci bir güç olma potansiyeli de taşımamaktadır. **Offe** da bu görüşe, bu kesimlerin siyasal olarak etkisizliğinin, pazarlık gücünden yoksun olmaları bağlamında ortaya çıktığını ve buna da geriye çekecekleri bir emeklerinin bulunmayışının neden olduğunu eklemiştir (Bauman, 1996, s.213).

2.3.2.2 Alt sınıf Tartışmaları ve “Sınıfdışı”nın Keşfi

Yeni yoksulluk altında toplumlarda yer alan sınıfsal dengeleri ya da dengesizliklerin de yeniden yapılanması sonucunu ortaya çıkarmıştır. Altsınıfların durumlarının giderek derin bir yoksullaşma içine düşmesi giderek orta sınıfların da büyük bir bölümünü içermeye başlamasına paralel olarak toplumsal kuruluş düzeni değişmeye başlamıştır. Klasik sınıf kuramlarında, her türlü sınıfsal oluşumu toplumsal kuruluşunda temel gören yaklaşımlar yerini derin yoksulluğun ve dolayısıyla yarılmanın alt basamağında yer alanları dışlama yönünde bir eğilimi ortaya çıkarmış ve böylece altsınıf tartışmalı bir konu haline gelmiştir.

“**Altsınıf**” (underclass) öncelikle, en şiddetli davranışsal sorunlarla karşı karşıya kalan yoksul gruplara işaret edebilmek amacıyla ve genellikle de ABD’ye özgü bir olgu olarak tanımlanmış ve ağırlıklı siyahları ve Hispanikleri kapsamıştır. ABD’de

çok geniş bir yelpazede gelişen yoksulluk tartışmalarında çok önemli bir yer tutmuş ve ilk olarak Myrdal (1960) tarafından sanayisizleşmenin yarattığı işsizliğe dikkat çekmek için kullanılmıştır. Ona göre alt sınıf, işsiz, iş bulamayan ya da düşük ücretli işlerde çalışmak durumunda kalan, dışlanmış, imtiyazsız bir sınıftır. Dolayısıyla altsınıf dışlamanın neden olduğu yapısal bir durumdur ama genellikle de “kişisel nedenler”le ön plana çıkmıştır.

Dolayısıyla da bu kesimde gözlemlenen büyük işsizlik oranının gönüllü bir işsizlik olduğu ve bu durumun istihdam olanaklarının kısıtlı olmasından çok, bu kesimin tarihsel olarak işgücü piyasalarının yarattığı olanaklara kayıtsız kalması ile ortaya çıktığı iddia edilmektedir. Bu kapsamda devletin sağladığı sosyal yardımların da çalışmama eğilimlerini artırıcı olduğuna vurgu yapılmaktadır. Nitekim bu görüşün öncüsü konumundaki Muray (1984), 1960’lı yıllarda uygulamaya konan sosyal yardım programlarının zaman içerisinde genişlemesi ve yardım miktarlarının giderek artması ile birlikte bazı yoksulların davranışlarında önemli değişiklikler olduğunu evlenmeme, evlilik dışı çocuk sahibi olma, gibi eğilimlerin arttığını buna karşılık düşük ücretle çalışmanın ise gerilediğini savunmuştur (Şenses, 2001, ss.211-212).

Altsınıf olgusunu kişisel özelliklere bağlayan ve dolayısıyla ayrımcılık ve işgücü piyasalarının temel özellikleri ve işleyiş biçimi gibi etmenleri yeterince dikkate almayan bu yaklaşım biçimi içerisinde kalan Wilson’ da (1987) benzer biçimde yoksulluğun nedenlerini, kişisel etmenler, ekonomideki yapısal değişiklikler ve onların etkisi ile ortaya çıkan sosyolojik değişikliklerle ilişkilendirmeyi tercih etmiştir. Buna göre imalat sanayinin gerilemesi, işyerlerinin kent dışına taşınması ve bunların da katkısı ile artan işsizlik, özellikle şehir merkezlerinde oturan siyahlar üzerinde etkili olmuş, bu yerleşim yerlerinde hakim olan hizmet sektörü ve ücretlerin düşük olması ise, çalışma isteğini azaltarak, kadınlar arasında evlenmeme ya da evlilik dışı çocuk sahibi olma gibi eğilimleri arttırmıştır (Şenses, 2001, s.213).

Tüm toplumsal ve kentsel dengeleri altüst eden böyle bir oluşum, gelişmiş ülke kentlerinin metropollerinin son yirmi yıldır yaşadığı en çarpıcı olgu halini almıştır.

Sassen, dünya kentleri olarak tanımladığı, ancak büyük metropollerin hemen tümü için geçerli olabilecek tanımlamasında, bu kentlerin bir yanda holding sermayesinin göz kamaştırıcı, gelişmiş altyapıları ve konut alanları ile, diğer yanda daha marjinde niteliksiz ve sağlıksız yaşama alanları ile biçimlendiğini, bu gerilimli sosyo-mekansal yapılanmanın en uç ve karanlık noktasında ise altsınıfları ve onların mekanlarının bulunduğunu ortaya koymuştur (ODTÜ, 2000, s.16).

Ne var ki “altsınıf” tanımlaması süreç içerisinde bazı yoksulluk kategorilerini ve toplumsal gelişmeleri adlandırmada yeterli olamamıştır. Çünkü altsınıf aslında, sosyal hareketliliğin mümkün olduğu her toplumda, herkesçe yaşanabilecek, değişebilir, yani inilebilir ya da çıkılabilir bir merdivene ait alt basamağı tanımlamaktadır. Bu noktada ortaya çıkan “Sınıfdışı” tanımlaması ise, herkesi kapsayıcı ve kuşatıcı olmayan, parçalarının toplamından daha küçük olan bir toplumun betimlemesine aittir. 1977’de Time dergisindeki bir kapak öyküsü ile herkesin keşfettiği sınıfdışı tanımlaması, bu tarihten sonra ise, özellikle ABD’de, siyah, suçlu, sapkın, uyuşturucu bağımlıları, caniler, için kullanılan bir kavram haline gelmiştir. Sınıfların ötesinde, hiyerarşinin dışında, diğer insanların yaşamlarına olumlu katkısı olmayan, ıslah edilemez herhangi bir rolü olmayan insanların toplamı, çoğunlukla da evsiz, dilenci, alkol, ilaç bağımlısı, sokaktaki suçluları kapsayan bir yapı halini almıştır (Bauman, 1999, s.97).

Dolayısıyla, geniş anlamı ile kendi kaynakları ile geçinemeyen, devletin ya da başka grupların desteğini almak zorunda kalan kesimleri anlatmak için kullanılmaya başlanan bu tanımlama biçimi, giderek dışlanan bu kesimlerin, istenmeyen “**tehlikeli sınıflar**” olarak da betimlenmesini beraberinde getirmiştir. “**tehlikeli sınıflar**” (varoşlar, sokak çocukları vb.) yoksulluğun kurulduğu fobik temsiller çerçevesinde ortaya çıkmaktadır. **Yoksulluk temsilleri**, yoksulluğu ve yoksulları bizzat “öteki”olarak konumlandıran bir ele alış biçimi ile aynı zamanda onları damgalayarak dışlamaktadır (Erdoğan, 2000, s.10). Böyle bir yükleme yani stigmatizasyon yoksulluğun, geçici ya da kalıcı olan niteliğine göre de ayrıştırılmakta ve “tehlikeli sınıfların” yoksulluğun uzun süreli olması durumunda ortaya çıktığına yönelik bir tartışma ortaya konmaktadır. Oysa **Mingione**’nin de ortaya koyduğu

gibi, yoksulluk uzun süreli olduğunda ve keskin olduğunda daha ciddi sorunlara yol açmakta, ama bu tehlike ya da tehdit olacağı anlamını taşımamaktadır (Mingione, 1993, s.325).

Gans'da (1993) bu bağlamda, "underclass" dan "undercaste" geçiş yapıldığını vurgularken, Myrdal'ın 1960'lardaki tanımlamasının artık büyük ölçüde geçerliliğini yitirmiş olduğu belirterek, özellikle de üçüncü dünyada ortaya çıkan bu yapının bugüne ait stigmalarla suç alanları olarak "damgalayan" bir yapıda ortaya çıktığını vurgulamaktadır. Ayrıca stigmaların, yani böyle bir değer biçme biçiminin, ister liberal, ister radikal her türlü görüşün içerisinde hep bir biçimde varolacağını ve bunun da kişileri altsınıfların durumunu doğru tarifleme olanağından uzaklaştıracağını belirtmiştir, (Gans, 1993, ss.327-334).

2.3.2.3 Yoksulluk kültürü

Yoksulluk Kültürü, literatürdeki biçimi ile, yoksulluğu yeniden üreten ve içinde yer aldığı toplumsal formasyonun bütününden ayrı bir biçimde düşünülebilecek anlamlara, değerlere, pratiklere atıfta bulunan, bu çerçevede de yoksulluğu kadercilik, tembellik ve şiddet gibi patolojilerle açıklamaya çalışan, kınayıcı, suçlayıcı, aşağılayıcı söylemin bir parçasıdır. Lewis (1966) ise yoksulluk kültürünü, hem bir uyarılma hem de yoksulların kapitalist toplumun sınıf yapısındaki marjinal konumlarına gösterdikleri bir tepki olarak tanımlamaktadır. Meksika'da gerçekleştirdiği bir araştırmadan yola çıkarak yoksulluk kültürünün nesilden nesile aktarılmakta olduğunu ve;

- para ekonomisi, ücretli emek ve kar için üretim,
- sürekli yüksek işsizlik oranı ve vasıfsız işçiler için düşük işler, düşük ücret,
- düşük gelirli nüfus için sosyal, politik ve ekonomik organizasyonların başarısızlığı,
- tek taraflı yerine iki taraflı akraba ilişkilerinin varlığı,
- yukarı doğru toplumsal devinim olasılığına olan inancın varlığı ve
- düşük ekonomik statünün kişiler üzerinde yarattığı yetersizlikler ve aşağılık duygusu bağlamında ortaya çıktığını ortaya koymaktadır.

Ayrıca ona göre yoksulluk kültürü, nüfusun bir bölümünün yoksulluk çizgisinde yaşamlarını sürdürmelerinden kaynaklansa da temel olarak bu kesimlerin kendi konumlarını iyileştirme konusunda taşıdıkları umutsuzluklar çerçevesinde ortaya çıkmaktadır. Üstelik bu kültür ve dolayısıyla sahip olunan umutsuzluk duygusu bir kez oluştuğundan sonra, çocuklar aracılığıyla hep nesilden nesile aktararak sürmektedir (ODTÜ, 2000, ss.60-61). Umutsuzluk duygusu ise, yerel koşulların ve kişisel şartların iyileştirilmesi yönündeki çabaları da engelleyici olumsuz bir durum olarak ele alınmaktadır. Böylece kötü konut ve çevre koşulları, yetersiz ekonomik olanaklar ve umutsuzluk duygusunun hakim olduğu bu alanların toplumsal açıdan en önemli özelliklerinden biri örgütlülüğün çok düşük oranlarda yer alması biçiminde ön plana çıkmaktadır. Statü farklılıklarına duyarlı olmakla birlikte bu alanlarda yaşayan kesimlerin, bir sınıf bilinci taşımadıklarını ve dolayısıyla da kendi sorunlarını kabul ederek bunu aşma yönünde bir arayış içerisinde bulunmamayı tercih ettiklerini ortaya koyan Yoksulluk Kültürü Tezi, böylece yoksulluğu en keskin biçimde yaşayan bu kesimlerin, kentin diğer yoksullarından önemli ölçüde farklılaştığını da savunmaktadır.

1980'li yılların başından beri Batı tarih yazınında önemli bir yer tutan “Maduniyet”, söz konusu zayıf kesimlerin gizli senaryosu olarak ve “Yoksulluk temsilleri” biçiminde geliştirilmiş tanımlamalar doğrultusunda ele alınmakta ve kamusal alandan dışlanan kesimlerin kentsel alanda canlandırdıkları dramatizasyona dikkat çekilmeye çalışılmaktadır. Sennett (1972) ise, yoksul/madun öznelerin kendilerini tanımlayan, niteleyen, sınıflandıran toplumsal sınıflandırma şemalarını anlamlandırmakta olduklarını ve toplumsal hiyerarşileri buldukları konumdan değerlendirerek, bazen kendi yoksulluklarını, yetersizliklerini doğallaştırmakta ve bazen de suçluluk duygusu içerisine düştüklerini savunmaktadır. Bu çerçevede yoksulluk maddi yetersizliğin ötesinde, yarattığı garibanlık, acı çekme, yara biçimindeki etkilerle bir “hissetme yapısı” olarak ortaya çıkmakta ve yoksulluk kültürünün temelini oluşturmaktadır (Erdoğan, 2000, s.12).

Gündelik hayat pratikleri içerisinde yoksulların, her an aktive ve mobilize olmaya hazır bir kolektif yapılarının bulunmadığını savunan yoksulluk kültürü tezi,

tahakküm, tabiyet ilişkileri ve devlet iktidarı karşısında geliştirilen yaşama stratejilerinin de söz konusu hissetme yapısı çerçevesinde ortaya çıktığını savunmaktadır. Yoksulluğu bir ontolojik güvenlik sorunu olarak ele alan böyle bir yaklaşım içinde, yoksul kesimlerin her türlü koşul karşısında ayakta kalmalarını sağlayacak olan güven duygusunu, kendi konumları için geliştirdikleri farklı tanımlamalar çerçevesinde sağladıkları ortaya konmakta ve çok değişken özellikler taşıyan bu tanımlamaların, maruz kalınan koşulların dışında anlamlar içerdiği ve genellikle de içerisinde bulunulan durumu, derinleştirerek abarttığı iddia edilmektedir.

2.3.3 Dışlanmış Grupların Yaşama Stratejileri ve Dayanışma

Yoksulluğun içerdiği dışlama özelliği açısından değişen içeriği ve yarattığı yoksulluğun düzeyi kentlerde öncelikle, çöküntü bölgelerinde “getto”, “slum” türü oluşumlarda ve daha çeperlerdeki (periphery) gecekondu alanlarında yoğunlaşan yapısı ile, çarpıcı hale gelmiştir. Mekansal ve toplumsal ayrışmanın bütün özelliklerinin ortaya çıktığı bu oluşumlar, söz konusu dışlama süreçlerinin, kentsel yaşantıdan ve kentsel mekandan koparan içeriği nedeniyle kendine özgü “yaşama stratejileri” oluşturmak durumu ile karşı karşıya gelmişlerdir. Böylece tarihsel olarak zaten hep yoksulluk çerçevesinde var olan yaşama ve/veya geçinme stratejileri dönüşüme uğrayarak, diğer zamanlardan çok daha farklı biçimler almıştır.

2.3.3.1 Kitlesele Toplumsal Hareketler ve Kentsel Gerilim

Yoksulluğun yer aldığı ülkenin koşulları, yani gelişmişlik düzeyinden başlayarak, sözkonusu koşulların belirlediği yarılımların düzeyi, mekansal ve toplumsal içeriğine dek değişen açılımlarda ortaya çıkan yaşama stratejileri, çelişkileri içerisinde barındırdığı ölçüde de “gerilim”lerle beslenmişlerdir. Çelişkiler ve gerilimler ise ağırlıklı olarak, gelişmekte olan ülkelerde, taşradan kopup gelen yığınların giderek ağırlıklarını daha fazla hissettirdikleri metropol ortamlarda belirgin hale gelmiş, hatta keskinleşen varolma ve kente tutunma endişeleri çoğu zaman şiddetli “iç mücadele”lere de dönüşebilmiştir. Türkiye gibi az gelişmiş

ülkelerde, kapitalizme eklenme koşullarının farklılaşan yapısı nedeniyle ortaya çıkan bu süreç, alt sınıf ve kent yoksulu tanımlamalarının değişkenlerinin farklılaştırdığı ölçüde de mücadelelerin ve yaşama stratejilerinin koşullarını belirlemiştir.

Farklı düzeylerde tepkilerle sonuçlanan bu gelişmeler bu nedenle, başta Latin Amerika ülkeleri olmak üzere, pek çok az gelişmiş ülkede, dünyada yoksullaşmaya neden olan politik ve ekonomik süreçlere karşı, bazen şiddet de içeren, ama genel olarak da toplu protesto gösterileri gibi kısa dönemli tepkilerle sınırlı kalan eylemler biçiminde ortaya çıkmıştır (Şenses, 2001, s.246). Hatta çoğu zaman belirli etnik, dinsel tanımlamalar içerisinde ya da kadın erkek farklılaşması ile gelen feminist söylemler çerçevesinde gelişen bu eylemler, sisteme karşı olan söylemlerine rağmen sistemin araçsallaştırdığı formlarda yer alarak genellikle sistemin yeniden yapılanma sürecine farklı düzeylerde hizmet etmiştir. Ya da, ekonomik yarıma ve dışlanma süreçlerinin derinleştirdiği gerilimler çerçevesinde, farklı toplumsal kesimler, siyasal toplumun dışında kalanlar, kendiliğinden oluşan enformel topluluklar, cinsiyet grupları veya yerel gruplar arasında çatışma düzeyine varan mücadeleler haline dönüşebilmiştir.

Pakulski 'ye (1993) göre bu hareketler, toplumdaki çatışma eksenlerinin, tıpkı sınıf çatışmaları gibi, toplumdaki yaygın ve kalıcı etkileridir. **Fuentes** ve **Gunter Frank** (1989) ise, bu tür hareketleri “adaletsizlik” duygusu ile oluşan, saldırgan olmaktan çok savunmaya yönelik; kalıcı olmaktan çok geçici özellikleri çerçevesinde ele almakta ve katılımcıları arasında bazen geçişken, bazen birbirini destekleyici ve bazen de birbiri ile yarışan, hatta çatışabilen yönlerini vurgulamaktadır. Ayrıca onlara göre bu hareketler, esas olarak devlet kurumlarının ve devletin gücünün birçok bireysel ve toplumsal talebi karşılamakta yetersiz kalmasının sonucunda ortaya çıkmaktadır. **Waters** (1994) ise, konuyu tamamen tabakalaşmaya olan etkileri çerçevesinde ele alırken, bu tür hareketlerin, son dönemde yaygınlaşan kitle iletişim araçları nedeniyle önemli etkiler oluşturabildiğine vurgu yapmaktadır (Erder, 1997, ss.22-23).

Dolayısıyla tıpkı yoksulluk olgusu gibi, bu olgunun yarattığı sonuçlardan biri olan “**kentsel gerilim**”de standart bir tarife oturması mümkün olmayan, ele alış biçimi ve ayrıca yer aldığı bölgenin kendi özgün koşullarına göre de değişebilen özellikleri nedeniyle çok çeşitli tartışmalara konu olmaktadır. Ancak bu tartışmalar incelendiğinde, kentsel hareketlerin, toplumlardaki grupların üretim ilişkilerindeki eşitsiz konumlarından kaynaklanan, ancak sınıfsal hareketlerden de büyük ölçüde farklılaşan özellikleri üzerinde yoğunlaştığı görülmektedir. Nitekim **Castells** (1977) de bu tür hareketlerin toplumsal grup ve sınıfların yeniden üretim alanındaki yansımalarını ifade etmesi bakımından önemli bir konumu olduğunu savunmakla bu görüşü desteklemiştir (Castels, 1977, ss.324-378) ve **Saunders**'de (1981), yine **Castells**'in düşünceleri ile temellenen görüşlerinde, sözkonusu hareketlerin işçi hareketlerinden farklılaşan bir toplumsal mücadele alanı olduğunu vurgulamıştır (Saunders, 1981,s:268-278).

2.3.3.2 Dayanışmanın Beslediği Sosyo-ekonomik Süreçler

Yaşanan gelişmeler ve yapılan tartışmalar, “**mücadele**”nin yoksulluğun örgütlenebilen yüzünün bir sonuç ürünü olduğunu ortaya koymaktadır. Bu bağlamda **Gans**'in “**underclass**”dan “**undercast**”a geçiş olarak vurguladığı ayrım önem kazanmaktadır. Çünkü bu görüşe göre, altsınıf tanımlamasının da çok ötesinde, daha derin bir yoksulluk türü ve bu yoksulluğu mekansal olarak kucaklayan ya da üreten kent bölgeleri bulunmaktadır. Üstelik yoksulluğun bu derin durumu, söz konusu örgütlenme gücünden, isteğinden ve de potansiyelinden çok uzak kesimleri içerisinde barındırmaktadır. Onların yaşadığı derin yoksulluk ancak bireysel polisiye olaylara konu olmakta ve bu nedenle de **gettolar**, tehlikeli bölgeler ve suç bölgeleri olarak kentin diğer bölgelerinden ayrıştırılmaktadırlar.

Oysa yoksulluğun değişen içeriğinin yaşama stratejileri bağlamında ortaya çıkardığı başka bir etkileşim düzlemi daha bulunmaktadır. Genel olarak slum ya da gecekondu olarak tarif edilen yaşama alanlarında ortaya çıkan bu yeni durum, **dayanışma** ile temellenen farklı içeriklerdeki ilişki ağlarıdır. **Harvey**'in kentteki yeni yoksulluk bağlamında işaret ettiği **yoksunluk** (deprivation) ve **korunmasızlık**

(vulnerability) biçiminde ortaya çıkan ve yalnızca maddi anlamda bir yoksulluk olmaktan daha öte anlamlar taşıyan bu iki oluşum (ODTÜ, 2000, s.169), ile beslenen dayanışma gereksinimi, bu alanlarda yaşayan kesimlerin toplumsal ve hatta mekansal yapılanmalarında ve dolayısıyla da söz konusu ilişki ağlarının oluşmasında önemli bir rol oynamaktadır.

Oberlander (1996) insan dayanışmasının “toplumsal bağları ve sosyal güveni geliştiren paylaşılmış değerlere” yashı olduğunu belirtmektedir. Ancak ona göre eğer günümüz dünyasında gerçekten bir temel payda varsa, o da kent ile kentliler arasındaki insan dayanışmasıdır. Oysa UNCHS'nin 1996 raporunda da ortaya konduğu gibi bu konuya bu kadar iyimser yaklaşmak mümkün değildir ve gerçekte gerek kentliliğin ve gerekse de insan dayanışmasının fakirlik ve eşitsizliğin getirdiği sorunlarla başetmede iki yeni kavram olarak varlığını sürdürmekte olduğu ortadadır. Bu bağlamda dünyada yaşanan kapsamlı dönüşüm sürecinin yol açtığı yeni yoksulluk olgusu, değişen toplumsal ve mekansal ilişkileri kavrayabilmenin belki de tek yolu olarak ortada durmakta ve kentsel mekan ve kentlilik tartışmalarının artık hangi yönde gerçekleşmesi gerektiğini göstermektedir.

2.3.3.2.1 Enformel Örgütlenme-Enformel Sektör

Yoksul grupların ürettikleri geçinme stratejileri. **Roberts**'in (1994) tanımlamasıyla ekonomik anlamda hane halkının ertesi gün de yaşamını sürdürebilmek ve hayatta kalabilmek için izlediği yollar ve yaşam örüntüleridir. Roberts kent yoksullarının karşılaştıkları ekonomik ve sosyal engellere karşın seçim yapabileceklerini ve yaptıkları seçimlerin de ekonomik yapı içerisinde önemli değişikliklere yol açabileceğini vurgulamıştır. Çünkü sözkonusu kesimler, kaynakları birleştirmek, barınakları bireysel çabalarla üreterek, kendi kendine hizmet sağlayarak ya da dahil olunamayan formel alanların yerine enformel iş koşulları yaratarak ve en önemlisi de aile ve toplumsal ilişki ağlarını en iyi biçimde kullanarak, yoksulluğun süreklilik tuzağından kurtulabilmek mücadelesi içerisinde bulunmaktadır (Roberts, 1994, ss. 6-24).

Büyük ölçüde işgücü piyasalarına yönelik olmakla birlikte yoksulluğa karşı alınan önlemler, bunlarla da sınırlı kalmamaktadır. Gıda üretmek, yakacak toplamak gibi geçimlik etkinliklere yönelme, daha ucuz mal ve hizmetlerin satın alınması, öğün sayısının azaltılması, çocukların okuldan çekilmesi, sağlık, giyim ve benzeri sosyal içerikli harcamaların kısılması ve ailenin tüketim harcamalarının azaltılması gibi önlemler de geçinme stratejileri bağlamında ön plana çıkmaktadır. Diğer yandan hane halkı gelirinin artırılması çabasına bağlı olarak, daha fazla kazanç getirici üye sahibi olma, daha fazla üyenin çalışma hayatı içerisinde yer alması, dolayısıyla çocukların ve kadınların da çalışma hayatına katılması gibi önlemlerin de, başta Latin Amerika olmak üzere, pek çok az gelişmiş ülkede sıkça başvurulan geçinme stratejileri olduğu, değişik araştırmaların bulguları çerçevesinde ortaya konmuştur (Şenses, 2001, s.247-250).

Söz konusu, farklı ölçek ve kapsamdaki geçinme stratejileri içerisinde çok önemli bir yer tutan **enformel ekonomi** ise, hem yoksulların, hem de formel ekonominin gereksinimi bağlamında ön plana çıkmıştır. Bu birbirini karşılıklı olarak besleyen iki etkileşim düzlemi, yalnızca yoksulların hayatta kalmasını sağlamada bir araç olmasından öte, kapitalizminin gelişiminin önemli bir parçası haline gelmesi kaynaklı olarak varlığını sürdürmektedir (ODTÜ,2001, s.62). Böylece özellikle az gelişmiş ülkelerde, çok farklı etkinlikler biçiminde görebildiğimiz “enformel sektör”, Stren’in (1992) deyimini ile, “sosyal ve kişisel uyumun bir birleşimi” olarak hayata geçmekte (Şenses, 2001, s.250), ama daha da önemlisi, ekonomik konjonktüre bağlı olarak zaman içerisinde hem biçimsel hem de ilişkisel düzlemde sürekli bir değişim potansiyelini içerisinde taşımaktadır.

2.3.3.2.2 Akrabalık ve Etnik Kökene Dayalı İlişkiler

Enformel ekonominin geçinme stratejileri içerisindeki bu önemli ve süreç içerisinde değişebilen konumu ile ilişkili olarak ön plana çıkan bir diğer etkileşim düzlemi ise, “**aile ve akrabalık ilişkileri**”dir. Moris (1987) yerel emek pazarını ve enformel sektörün işleyişini etkileyen en önemli gelişmelerin, “toplumsal ilişki ağı oluşturan insanlar arasındaki ilişkinin derecesi” olduğunu ifade etmiştir (ODTÜ,

2000,s.241). Enformel ekonomi, **Roberts**'in (1994) de deyimi ile, sözleşmenin bulunmadığı, ama bağlayıcı olan ilişkileri kurmakta ve akrabalık da tüm bu ilişkilerin temelini oluşturmaktadır. Bu çerçevede de her iki etkinlik türü açısından da yerel deneyimler ve ilişkiler ön plana çıkmaktadır (Roberts,1994, s.6-18). Çünkü kent yoksullarının geliştirmiş oldukları enformel ilişki ağları, yaşanan mekana ve topluluğa aidiyet bağlamında ortaya çıkmakta ve bu da “**yerel**”in oluşmasını sağlamaktadır. “Yerel”de, dışarıdan gelen etkilere karşı bir tavır alış ve bir iç dayanışma vardır ve bu da kent yoksullarının kendi yerel kaynakları içerisinde önemli bir yere sahip olan akrabalık kurumu çerçevesinde gelişmektedir.

Ancak değişen koşullar, aile ve akrabalık ilişkilerinin tek olma bağlamının ortadan kalkmasına ve etkinliğini yer yer çok daha farklı temellere dayalı ilişki ağlarıyla paylaşmak durumunda kalmasına yol açmıştır. Bu çerçevede de öncelikle, kent yoksullarının karşı karşıya buldukları zorluklarla mücadele ederken uyguladıkları stratejiler çerçevesinde aile ve akrabalık ilişkilerinden hemen sonra, **etnik** ilişkilere bağlı ve **hemşehrilik** ile temellenen dayanışma örgütleri ön plana çıkmaktadır. Etnik ilişkilere dayalı dayanışma örgütleri, kan bağı ve akrabalıktan başlayarak çıkar birliğine dayalı gruplaşmalara kadar varan geniş bir yelpazede yer alabilmekte ve hatta bu çerçevede, dinsel temele dayalı cemaatleşmelere kadar da ulaşabilmektedir. Bu ilişkiler kent yoksulları için kente eklemleme destek mekanizması olarak önemli yer tutarken, kente karşı duyulan ortak birlikteliğin de devamını sağlamaktadır. Ortak birlikteliğin koşulları ise öncelikle, kentsel alan içerisindeki fiziksel yaşam ortaklığı, yani çoğu zaman bir “**mozaik**” biçimini alan etnik gruplaşmalar bağlamında ortaya çıkmaktadır.

Ancak özellikle son dönemde kentlerde çok belirgin bir biçimde ön plana çıkan bu mozaik yapı, söz konusu olumlu işlevlerinin, yani kentsel yoksulluğun üstesinden gelebilmek amacıyla bir varolma stratejisi olarak sahip olduğu bu özel konumunun dışında, zaman zaman bu ilişkilerden dışlananlar açısından yoksulluğun yerleşikleşmesi anlamına da gelebilmektedir. Başka bir ifade ile, söz konusu etnik bölünmelerin, dolayısıyla mekansal ve toplumsal parçalanmanın yoksulluğun yeni durumu çerçevesinde dışlanma süreçlerine konu olması, bu bölgelerde yoksulluğun

kronikleşerek süreklilik göstermesinin koşullarını da beraberinde getirebilmektedir. Çünkü “dışlama” yalnızca yoksulluk temelli olarak gelişen bir süreç değildir. Hem ekonomik hem de toplumsal nedenlerle ortaya çıkabilen bu süreç, çoğu durumda etnik örüntüler üzerinden de kurulabilmekte ve hatta tamamiyle etnik içerikli bir dışlama biçiminde bile ortaya çıkarabilmektedir. Nitekim, kentlerde göçle oluşmuş yaşama alanlarında dışlanmış grupların oluşması açısından, ekonomik faktörlerin yanı sıra, etnik özelliklerin de önemli bir belirleyici olduğu, farklı araştırmaların bulguları çerçevesinde ortaya çıkmaktadır.

2.3.3.3 Mekana Yönelen Yaşama Stratejileri

Yoksulluğun sürekli hale gelmesini sağlayan dışlanma süreçleri, toplumsal hayattan ya da kentsel yaşantıdan, ilişkisel düzlemde bir kopuş biçiminde gelişirken, “kentsel mekan” da söz konusu kopuşun sağlanmasına aracılık eden en temel oluşum halini almaktadır. Dolayısıyla toplumsal dürtüler açısından mekan, araçsal bir konumda, beklenen parçalanma ya da kopuşu fiziksel olarak yaratan bir oluşum olarak ortaya çıkmaktadır. Böyle bir kopuşu yaratan süreçler ise iki farklı etkileşim düzleminin ürünü olarak tanımlanabilirler. Bunlardan ilki kentlerde yaşayan ve yoksul olmayıp bizzat kentsel sistemin, ekonomik ya da toplumsal olarak içerisinde yer alan kesimlerin, kendileri gibi olmayanlardan uzak durmak gereksinimi olarak ele alınabilir. Dolayısıyla bu kesimler, yaşamadıkları ve hep kişisel özelliklere indirgeyerek, bazen acıma bazen de, korku ile karşıladıkları yoksulluk olgusuna tepkilerini, onu görmek istememek ve ondan uzak kalmak biçiminde ortaya koymakta ve kendini pozisyonlarını da bu çerçevede belirleyecek bir mekansal organizasyon tariflemektedirler. İkinci etkileşim düzlemi ise, yoksul kesimlerin, gerek söz konusu dışarıda bırakılma duygusu ve gerekse de yetersiz ekonomik şartlar nedeniyle kentin karşılayamadıkları olanakları çerçevesinde, dışarıda kalarak yaşam mücadelesini daha ekonomik şartlarda sürdürme gayreti gibi nedenlerle gelişen, kapanma, kenarda yaşama dürtüleri çerçevesinde ortaya çıkmaktadır. Böyle bir noktada kentin zor şartları içerisinde yaşam mücadelesi verebilmenin koşullarını sağlamada “mekan”, güvenli, korunaklı, ekonomik, zamana yayılmış ve herşeyden daha da önemlisi, benzer kaderi paylaşan ve bu nedenle de birbiri ile sürekli bir

dayanışma içerisinde olan kesimlerin yaşama alanı olma özellikleri çerçevesinde ortaya çıkmaktadır.

Sonuç olarak “kentsel mekan” toplumsal ilişkiler içerisinde üretilen, ama aynı zamanda da toplumsal yaşantının yeniden üretilme koşullarını sağlayan, bir oluşum olarak gelişim göstermektedir. Dolayısıyla somut olarak görebildiğimiz, izleyebildiğimiz mekansal kutuplaşmalar, toplumsal katmanlaşma biçiminin ürünü olmanın yanı sıra aynı zamanda toplumsal katmanlaşmanın yeniden üretilmesini ve sürekliliğini sağlayan bir oluşum halini almaktadır. Bu ise kaçınılmaz olarak, **Harvey**’in kentsel mekanın tek yönlü bir nedensellik ilişkisi yerine, daha organik bir yaklaşımla, “içsel ilişkilerin felsefesi” olarak kavramsallaştıran yaklaşımına yönelmeyi gerekli kılmakta ve tıpkı bu çalışmada da amaçlandığı gibi, sosyal ilişkiler ve mekanın birarada ve aralarındaki diyalektik ilişki çerçevesinde ele alınmasını zorunlu bir hale getirmektedir.

“İlişkisel mekan” olarak tanımlanan bu yaklaşıma göre, mekan sosyal ilişkilerin bir ürünü olmakla birlikte bir kez ortaya çıktıktan sonra kendini oluşturan toplumsal ilişkilere ve süreçlere indirgenemeyen ve onlar üzerinde etkide bulunabilen olumsal bir etkidir. Mekansal pratikler bu çerçevede **Harvey**’in (1990) ifadesi ile, sınıf toplumsal cinsiyet, etnik yapı veya diğer toplumsal pratiklerden kaynaklanan özel anlamlar taşımakta ve farklı sınıflar topluluklarını ve yerleşimlerini farklı biçimlerde kurmaktadır (ODTÜ, 2000,s.237). Bu farklılık ise en çok alt ve üst toplumsal gruplar arasında netleşmekte ve bu kesimlerin kentsel mekan içerisinde yaşadıkları bölgeler, farklılaşan fiziksel özellikleri ile belirgin biçimde birbirlerinden ayrılmaktadır. Kentlerde artık toplumsal kutuplaşmalar çerçevesinde görebildiğimiz bu oluşum, mekansal yeniden yapılanma çerçevesinde ayrışma ve parçalanmaları da beraberinde getirmekte ve hatta bunu sürekli kılmaktadır. Bir başka anlatımla, aslında ikili bir toplumsal durum olarak açıklanabilen kutuplaşma, gittikçe artan sayıda farklı toplumsal durumları yaratarak, çoklu ayrışma ve parçalanmalara neden olmaktadır. Dolayısıyla **Mingione**’nin de (1991) “toplumsal yapının gittikçe çeşitlenmesi” olarak tariflediği bu durum, bu iki açınının birleşimi ile açığa

çıkmakta, makro tipoloji iki kutup çevresinde yoğunlaşırken, mikro ölçekte varolan ayrışma ise, rasgele olmayan bir parçalanma deseni yaratmaktadır.

“Yerel” farklılaşmalar ya da “yerelliğin” farklılaşması olarak ele alabileceğimiz bu gelişmeler, böylece yalnızca mekansal bir oluşum olarak ortaya çıkmaktan öte, mekansal olanla toplumsal olanın ayrılmaz bir karışımının ve mekana yönelen yaşama stratejilerinin bir ürünü olmaktadır. Bu ürünü doğru değerlendirebilmek için ise, “yerel”i belirleyen her türlü etkileşim düzlemini ve dolayısıyla bugünkü biçimi ile kent yoksullarının yaşam mekanının oluşumuna etki eden unsurları doğru ve yeterli bir düzeyde tanımlamak gerekliliği bulunmaktadır. Kentin ulusal ve uluslararası işbölümündeki rolü, bu işbölümü doğrultusunda biçimlenen emek pazarının niteliği, konut pazarının dinamikleri, devletin ulusal ve yerel ölçeklerde mekana müdahaleleri, kent ölçeğinde yaşanan sosyo-mekansal kutuplaşmadan, bu yapı içerisinde kent yoksullarının yaşadığı konutun fiziksel niteliklerine kadar, değişen içerikte yer alan söz konusu unsurlar, hanehalklarının yaşam mekanlarını belirleyen ve makro düzeyde uygulanan ekonomi politikalarını ve hanehalklarının günlük yaşamında somutlaşan yaşama stratejilerini de içerisine almak durumundadır.

Mekana yönelen yaşama stratejileri ise, öncelikle içerisinde yer alınan, yani yerel ilişkilerce üretilen “**yaşama çevresi**” ve ardından da, bireysel yaşantının devamlılığını garanti eden “**konut**” açısından farklılaşan ikili bir açılıma sahiptir. Konut ise, hem mekana yönelen yaşama stratejileri hem de “yerel”in kurulması bağlamında çok özel bir konumda yer almakta, barınak olma ve toplumsal ilişkiler içerisinde üretilme özelliğinin ötesine geçerek, tüm toplumsal ilişkilere yön veren en temel unsurlardan biri halini almaktadır. Williams’ın (1987) “toplumsal güç ilişkilerinin somutlaşmış durumu” ya da Saunders’in (1986) “konut mülkiyeti sınıfları” biçiminde ele aldığı bu oluşum, Pahl’ın (1970) ifadesi ile, kentteki pazar koşulları ve bürokratik-siyasal sistemden büyük ölçüde etkilenmekte, Ledds’in (1994) tanımlaması ile de “yerel topluluğun” niteliklerini aynen koruyarak sürdürmesine aracılık etmektedir.

Dolayısıyla içerisinde bulunduğumuz son dönemde de, yeni açılımları ile tartışma konusu haline gelen yeni kentsel yoksulluğun, ortaya çıkışında ve süreklilik sağlamasında da yine konut temel belirleyici unsurlardan biri olmaktadır. Kent içerisindeki çöküntü bölgelerinde her açıdan yaşanabilirlik özelliklerini yitirmiş konutların yarattığı getto, slum tipi oluşumlar, ya da kent çeperlerinde yetersiz ekonomik olanaklarla üretilen yine düşük nitelikli konutların ortaya çıkardığı gecekondu bölgeleri, toplumsal yarılımların izlerini kentin mekansal kurgusuna taşımakta ve yarattıkları mekansal parçalanmalarla aslında, mekansal olarak verilen bir yaşam mücadelesini gözler önüne sermektedirler.

2.4 Değişen Toplumsal ve Mekansal İlişkiler Bağlamında Kimlik Yapılanmaları

Dünyada son dönemde ortaya çıkan “değişimin” toplumsal ve mekansal ilişkiler düzeninde yaratmış olduğu etkiler açısından ön plana çıkardığı en önemli gelişmelerden biri farklı düzeylerdeki “**kimlik**” yapılanmalarıdır. Dünyadaki, ekonomik, politik ve demografik değişimlerle birlikte belirginlik kazanan bu oluşum, bugün çok farklı bir düzeye ulaşmış olan “küresel” ve “yerel” ilişkiler düzeninin merkezinde yer alan yapısıyla üzerinde çokça konuşulan, ve tartışılan bir konu haline gelmiştir. Sökonusu tartışmalar ise kimlik konusunun, bireyden “özne”den başlayarak “küresel” düzeye dek ulaşan kapsamı, kültürel, etnik ya da sosyo-psikolojik etkileşimlere göre farklılaşan içeriği nedeni çok farklı açılımlarda yer almaktadır.

Ancak kimlik konusunu, değişimin dünyada ve yerel ortamlarda yarattığı yeni dinamikler ve artan toplumsal ve mekansal yarılımlar bağlamında ele alıp, böylece onu nedenleyen ve aynı zamanda da araçsallaştıran süreçlere odaklanan çalışmanın bu bölümü, bu çok kapsamlı kimlik tartışmalarını, çalışmanın kurgusu ve belirlenmiş hedefleri doğrultusunda spesifik bir hale getirmeye çalışmaktadır. Bu doğrultuda kimlik tartışmaları; dünyada kapitalizmin yeni mekansal matriksi çerçevesinde yaşanan küreselleşme ve yerelleşme eğilimlerin birleşimi ile, ağırlıklı olarak gelişmiş dünyanın kentlerinde açığa çıkan çok kültürlü yapının ortaya çıkardığı gelişmeler ve

az gelişmiş dünyada da yaşanmakta olan mekansal ve toplumsal yarılımaların belirlediği, yine kültürel parçalanmalar çerçevesinde ele alınmaktadır.

Söz konusu bu iki farklı etkileşim düzlemi Morley ve Robins'in, Castells'e referansla ortaya koydukları gibi, geleceği karanlık bir durum haline getiren oluşumlardır. Çünkü bir yandan iktidarın mekanı akışkana dönüştükçe diğer yandan da anlamın mekanı, parçalanmış toplulukların mikro bölgelerine indirgenmektedir. (Morley & Robins, 1997, s.54-56). Her iki düzlemdeki kültürel farklılaşmalar içerisinde ön plana çıkan ise, “etnik” yapılarıdır. Üstelik etnik yapılar, dünyada son dönem gelişmelerin en çarpıcı sonuçlarından bir olan ve yeni yoksulluk olgusunu nedenleyip, onu önceki yoksulluk süreçlerinden farklılaştıran unsurlar olarak, hem gelişmiş hem de az gelişmiş ülkelerin kentlerinde sorunlu oluşumlar haline almışlardır.

Hall'ın (1995) ifadesi ile, bu yeni etnik biçimlenmeler, ortaya çıkma ve yarattıkları etkiler bağlamında çok farklı politik açılımlar kazanmışlardır. Çünkü “etnik köken” ifadesi ile bireye dünyada tikel cemaatler, yöreler, toprak parçaları, diller, dinler ya da kültürlerle bağlantılı olsun olmasın, bir “yer” ve “konum” duygusu kazandıran aslında söz konusu tutunma noktalarının şaşırtıcı bir biçimde yeniden politik düzlemlere taşınmış olmasıdır. Böylece bugünkü yaşam düzeni, yani küreselleşme karşısında “yer” ve “konum” edinme, bireye önem kazandıran koordinatlar sağlaması nedeniyle ön plana çıkarken, etnik köken de herkesin bir yerden geldiğini gösteren ve ayrıca belli anlamlarda özdeşleşme ve aidiyet duygusuna olan ihtiyaçlarını telafi eden bir araç haline gelmiştir. Üstelik Hall'a göre “yeni zamanlar”ı kavrayabilmek ancak söz konusu kimlik ve özdeşleşme momentlerine odaklanmakla mümkündür (Hall & Jacques, 1995,s.124). Değişimin boyutlarını ortaya koyacak olan bu açılımlar ise, kimliğin özgürleşime olanak sağlayan bir gelişme olarak değil, tersine onu araçsallaştırarak değişik formlarda ve değişik platformlarda kullanan bir yapının ürünü olarak karşımızda durmaktadır.

2.4.1 Kimliğin Araçsal İnşasını Nedenleyen Süreçler

Laclau'e (2000) göre 19. yy ve 20. yy.'da ki en temel oluşumlar öznelere özgürleşme arzusu ve iddiası ile hareket etmiş olmaları ile ortaya çıkmıştır. Esas olarak "eşitlik" iddiası ile temellenmiş olan bu özgürleşme hareketleri aynı zamanda evrenselliğin de merkezinde yer almış, eşitlik hep farklılıkların önüne geçmiş ve demokrasi-eşitlik denklemi Marksizm'de de olduğu gibi evrensel bir özgürleştirici sınıf kavramı üzerinden ifade edilmeye çalışılmıştır. Bu çerçevede demokrasi de eşitliğin evrensel olarak tanımlanmasına dayalı bir araç olarak hayal edilmiştir. Modernliğin 1970'lerden itibaren ön plana çıkmaya başlayan eleştirilerinde ise, Lyotard'da olduğu gibi hiçbir ortak paydanın eşdeğerlenemez, olduğu fikri yaygınlaşırken, farklılıklar eşitliğin önüne geçmeye, siyasal platformda ise, evrensel eşitliğe dayalı özgürlük anlayışının yerini "kimlikler savaşı" almaya başlamıştır. Kısa sürede siyasetin önde gelen simgeleri haline gelen, kültürel, cinsel ve etnik kimlikler, kimi yerde, çokkültürlülük, kimi yerde kozmpolitizme karşı mücadele, kimi yerde ise yabancı düşmanlığı veya ben merkezli bir kültürel etnik duruş biçiminde ortaya çıkmışlardır. Böylece "evrensel eşitçiliğin" karşısında "kültürel kimliğin" üstünlüğü fikri ile temellenen bu oluşumlar, "kimlik politikaları"nın da yeni dönemin siyasal çekim merkezi haline getirmiştir (Laclau, 2000 s.9-10).

2.4.1.1 Değişimin Kültürel Boyutu

Kimlik konusunu öncelikle, değişimin ulusal kültür ve kimliklere yaptığı etkileri yani "ulusal kimlik" sorununu ele alarak tartışmaya başlamak gerekmektedir. Nitekim Hall'da (1992), bugün karşımızda duran bu karmaşık ve çok boyutlu yapının anlaşılabilmesi için, onun öncelikle bir kültür çalışması olarak ele alınması gerektiğini savunmuş, farklılıklar ve kültürel ayrışmalar bağlamında ortaya çıkan ulusal kimliğin bugünkü yapısının da, küreselleşen dünyanın sınırları ve mesafeleri ortadan kaldıran yapısının bir sonuç ürünü olarak ortaya çıktığını vurgulamıştır.

Dolayısıyla Giddens'in (1994) zaman-mekan sıkışması olarak adlandırdığı bu yeni durum içerisinde, ortaya çıkan yaşamın yeni zaman ve mekan düzeni,

kaçınılmaz olarak, kişileri güvenilecek kişiler, ilişkiler bulmaya yönelterek kültürel etkiler yaratmış (Giddens, 1994,s.109) ve bu etkiler, **Rustin**'in (1987) ileri sürdüğü gibi insanın geçmişle bağlantı kurma gereksinimini arttırarak, farklı düzeylerde kültürel kimlik kategorilerinin oluşumunu beraberinde getirmiştir. Ancak global ile yerel arasında gerçekleşen bu etkileşim ile açığa çıkan kültürel değişimler, yalnızca tek yönlü ilişkilere indirgenemeyecek ve yalnızca geçmişle bağlanma gereksinimi çerçevesinde ele alnamayacak düzeyde geniş açılımlara kavuşmuştur. Bu açılımları anlayabilmek ise, temel olarak üç farklı yaklaşım biçimine başvurmayı gerektirmektedir (Hall, 1992, s.299).

2.4.1.1.1 Ulusal Kimlikten Farklılıklara

Bunlardan birincisi **Kevin Robins**'in, "global homojenleşme" tartışmaları çerçevesinde ele aldığı, farklılıkların, ötekinin ve etnisitenin pazara çıkarılması durumudur. Global homojenleşme, "yerel"in yeniden kurmasını getirirken, yeni yerel eskisinden çok daha farklı kimlik tanımlamaları çerçevesinde ön plana çıkmaktadır. Ancak bu süreç aynı zamanda köklü ulusal kimlikleri de arızaya uğrattığından, yeni yerelin yanında, yeni global tanımlamalarını da eş zamanlı olarak getirmektedir. **Touraine** (2000) bu durumu, yani çoklu kültürel aitliklere dayalı toplumsal olmayan yeni kimliklerin oluşmasını, kültür ve ekonomi arasındaki kopukluğa bağlamakta ve insanların küreselleşen dünyada kendilerini yurttaş ya da çalışan olarak tanımlamalarının güçleşmesi ile, törelere inançlara, kısacası kimi kültürel topluluklara göre tanımlama eğilimlerinin artmış olduğuna dikkat çekmektedir (Touraine, 2000, s.49). **Wallerstein** (1984) ise, evrensel içerisindeki asimilasyonun dışa vurumu bağlamında farklılıkların yeniden ortaya çıkarılışı olarak ele aldığı bu etkileşim düzlemini, eşzamanlı olarak evrenselciliğe doğru farklılık ve farklılığa doğru evrenselcilik olarak yorumlamaktadır (Hall, 1992, s.295).

Ne var ki özellikle postmodern antropologların "farklılığın yeniden icadı" olarak tanımladıkları bu gelişmeler, bugün karşımıza fazlasıyla keskin formlarda ortaya çıkmaya ve kimliksel partikülarizmlerin şiddetlenmelerine neden olmaya başlamıştır. **Bayart**'a (1999) göre kimliğin bu biçimde yeniden yorumlanması, farklılıkları içeren

milliyet tanımlamalarının, kimlik stratejilerini potansiyel olarak totaliter kılan yapısından kaynaklanmaktadır. Paketlenmiş, adlandırılmış kültürel kimlikler, radikal bir şekilde farklı oldukları düşünülen komşu kültürlerle karşıtlık içerisinde tanımlanarak, hızlı bir etnik arındırma işlemine dönüştürülerek ve dışlanarak aslında farklı yapılardaki “hayali cemaatler” in ortaya çıkması için gerekli zemini hazırlamıştır. Bayart’ın “**kimlik yanılması**” olarak adlandırdığı bu durum, kimliklerin nasıl farklı simgeler etrafında inşa edildiklerinin, giderek bunun belirli stratejilerle temellendirelerek toplumsal düzeyde nasıl bir kabus haline getirildiğinin kanıtıdır (Bayart, 1999, s.47).

Dolayısıyla postmodern kimlik istikrarsız, kırılğan bir hale gelmiş ve bir yanılma haline dönüşerek sorunsallaşmıştır. Parçalanmış kimliğin, tek, sabit, özsel ve tözsel değişmez temeli, kaygan bir hale gelmiştir. Böylece modern sosyal kimliğin dili olan “öteki”nin yerini postmodern hayat tarzı almıştır. Bu ise, ya öz kültürleri unutturup bireyleri kabilelerini aramaya yönelten, ya da farklı olmaya sevk ederek, Taylor’un “tanınma takıntısı” olarak adlandırdığı, bireyin kendi için bir tür özsaygı ve statü edinme talebinin yoğunlaşmasına yol açan gelişmeleri ortaya çıkarmıştır. Ama ne şekilde gerçekleşmiş olursa olsun, sonuç olarak metropoller, herkesin birbirine yabancılaştığı ortamlar haline gelmiş, eski hayat tarzı ile yeni kültürel oluşumların girdiği çekişme ise, bireyleri parçalanmış kimlikler çerçevesinde pragmatik, değişken, ve kaygan bir cemaat yaşamına yöneltmiştir (Sarıbay, 1998, s.40-41).

2.4.1.1.2 Kolektif Kimlik

Kollektif kimlik, pek çok araştırmada çeşitli kültürlerin çatışması, yada daha somut bir deyişle tüm kültürlerin batı kültürüne karşı varlığını koruması çerçevesinde ele alınmaktadır. Yine Robins’in hatırlattığı gibi, aslında global kapitalizm batılılaşma üzerine kuruludur ve bir batı fenomeni olarak ortaya çıkmaktadır. Globalizasyonun mesafeleri ve bariyerleri eritmesi ile batı, yabancı nüfusların akınlarıyla ve yabancı kültürlerin “öteki” haliyle yüzyüze gelerek kendi için tehlike olarak gördüğü bir durumla karşı karşıya kalmıştır. Kolonileşmiş kent çeperleri ya da

merkezdeki kolonilerin keskinleşmiş yapısı bu çerçevede son dönemin en çarpıcı gelişmeleri olmuşlardır (Hall, 1992, s.299). Dolayısıyla giderek küreselleşen dünyada tek bir biçimlenmeye doğru gidişin sonucunda, çeşitli alanlarda bir karşı çıkış ve çeşitli alan ve düzeylerde farklılık ve özellik duyguları açığa çıkmış, belirli bir alanda kök salmış birtakım grupların “**etnik toplulukların**” diğer gruplardan farklarını ortaya koyma, vurgulama talepleri ile birlikte kolektif kimlik tarifleri biçimlenmiştir.

Kollektif kimlik aslında belirli bir durumu değil bir süreci yansıtmaktadır. Çünkü bir topluluğun kimliği diğer topluluklarla ilişkileri içerisinde zamanla değişmektedir ve hiçbir topluluk tek başına ve zaman-mekan dışı bir tözsel kimliğe sahip değildir. Kollektif kimlikte geçmişe dönük bir yan da vardır. Gelenek, geçmişin mirasından gelen kolektif bellekten hareketle inşa edilerek, kuşaklar boyu aktarılmaktadır. Bu biçimi ile, etnik kimlik ve ulusal kimlik olarak, belirli bir alanda sınırları belli bir kültürel topluluk tarafından taşınan kimlik olarak da sınırlandırılabilir (Bilgin, 1994, s.54).

Levi-Strauss (1968) kolektif kimliklerin, fark ve karşıtlık tarzında gözlendiğine, herkesin kendini diğerinden farklı özgül bir bireysellik olarak sunduğuna işaret etmiştir. Ona göre insan grupları arasında mesafe nedeniyle farklılıklar vardır; ama bunun kadar önemli olan başka bir farklılık, karşı olma, ayırt edilme, kendisi olma arzusudur. Üstelik “**Etnosantrizm**” olarak kavramsallaştırılan bu arzu, hem ilkel, hem de modern toplumlarda gözlemlenen çok yaygın bir tutumdur. Dolayısıyla kolektif kimlik belirli bir insan grubunun kendi hakkındaki bilinci ve duygusu ile ilişkilidir. Topluluğun kendine özgü niteliklere sahip olduğu ve bir tekillik (singularite) taşıdığı yönündeki bilinci ve aidiyet duygusudur. Bu bağlamda, dil, kültür, din, tarih, yaşam alanı, maddi koşullar gibi öğelerin yanısıra topluluğun belleği, kolektif kimliği yapılandıran önemli bir unsur olarak belirlemektedir (Bilgin, 1994, s.55).

İnsanın kendisini bir yere konumlandırmaya çalıştığı bu kültürün ifadesini postmodern kültür biçiminde kullanan **Baudrillard** (1985) ise, bireyin de artık etki

ağlarının bir araya geldiği bir merkez olduğunu savunmaktadır. Etki ağları ise, bireysel ya da toplumsal aktörlerin belli bir tutarlılık ve bütünlük içerisinde yer almaları ile belirginlik kazanmakta ve zaman içerisinde ortak yaşanmış bir tarih duygusu aracılığı ile süreklilik göstermektedir. Bunun mekan üzerindeki ifadesi ise, belirlenmiş toprak parçaları ve sınırlar biçiminde ortaya çıkarken, “onlar” ve “biz” tanımlamaları çerçevesinde **içerme** ve **dışlama** açığa çıkmaktadır (Morley & Robins, 1997,s.107).

2.4.1.1.3 Dışlamanın Ürünü Olarak Kimlik

Üçüncü yaklaşım biçimi, global homojenleşmenin kimlikler bağlamında ortaya çıkardığı ve **Doreen Massey**'in (1993) “güç geometrisi” olarak adlandırdığı durum ile temellenmektedir. Globalleşmenin farklı nüfus katmanlarının bölgeler arasındaki eşitsiz dağılımını ortaya çıkarması, farklı mobiliteler ve hareketler nedeniyle farklı sosyal gruplar arasında, farklı ilişki biçimleri ortaya çıkarmıştır. Toplumsal alanda sürekli olarak yeni eşitsizlik biçimleri, tahakküm ilişkileri ve bağımlılık tarzları ile gelişen söz konusu ilişkiler, Massey'e göre, kapitalist gelişmenin mekanı büyüme ve rekabet amaçlı kullanmalarının sonuç ürünü haline gelmiştir (Massey, 1993, 59-69).

Morley ve **Saussure** (1974) dilbilim alanındaki çalışmalarından yola çıkarak, yöneldikleri kimlik konusunu, ittifak ya da karşıtlık, tahakküm ya da tabiyet ilişkileri çerçevesinde ele alarak açıklamaya çalışırken, **Schlesinger**'de (1987), kimliğin “içermenin” olduğu kadar “dışlamanın” bir ürünü olduğunu ifade ederek, bunun özellikle etnik gruplar arasındaki ayrışmalar çerçevesinde ortaya çıktığını ve giderek toplumsal ve mekansal düzeyde yaratılan bariyerler aracılığıyla okunur hale geldiğini vurgulamıştır.

Bariyerlerle parçalanmış toplumsal ve mekansal yapıların oluşumuna temel teşkil eden güçleri ise, esas olarak yabancı düşmanlığı belirlemektedir. “öteki”ne karşı temel alınan “biz” doğuştan gelen ya da sonradan edinilen özellikler çerçevesinde, bir üstünlük iddiası ile ortaya çıkarken, özellikle de ulusal yapılanmalar aracılığıyla somutlaşmaktadır. Bir topluluğun üyeliği, kendi kolektif kimliklerini herkesçe

edinilemez ve herkeste bulunamaz özelliklere dayandırıldığında, yani etnosantrizm içeren bir düşünce tarzı içerisinde kalındığında ve keskinleştiğinde, giderek belirli bir saldırganlığa bile zemin hazırlamaktadır (Bilgin, 1994,s.64-65).

2.4.1.2 Değişimin Politik Boyutu

Kimlik ister kollektif ister etnik hangi biçimde ortaya çıkmış olursa olsun, bir **kurguya**, tarihsel olarak oturtulmuş ve inşa edilmiş bir **temsiller sistemine** dayanmaktadır. Nitekim **Levi-Strauss** (1977). hiçbir toplumda tözsel bir kimlik olmadığını, her toplumun bu kimliği birtakım parçalara, ögelere böldüğünü ve bunların sentezinin kültürün sorunu olduğunu vurgulamaktadır. Ona göre kimlik bir virtüel yuvadır. Bazı şeyleri açıklamak için ona başvurulabilecek bu yuvanın mevcudiyeti yalnızca teori ile sınırlı kalmaktadır. **Hall**'da (1993) bu noktada benzer bir yaklaşımla, ulusal kimliklerin saflik homojenlik iddiası ile kurulmuş olmakla birlikte, aslında kurgusal olgular olduklarını vurgulamakta ve bu nedenle de ortaya çıkan yapıların aslında "**melez kimlikler**" olduğunu savunmaktadır. Bu biçimi ile, "çok-kültürcülük" tartışmalarına yön veren yeni kimlik oluşumları, "**Diaspora**"⁷ olarak kavramsallaştırılan yeni ideolojik açılımı içerisinde ortaya çıkmakta ve değişen politik eğilimlerin en temel belirleyicisi halini almaktadır.

"Diaspora, ulus-devletin 'dar ufkuna' karşı cemaatlerin veya belirli popülasyonların kendi kültürel farklılıklarını koruyarak veya başka kültürler içerisinde melezleşerek sınırları aşmasına işaret etmektedir. Üçüncü dünya ülkelerinden Batı ülkelerine göç edenlerin klasik diyasporalardan (Ermeni, Yahudi, Rum, vb...) farklı olarak artık geri dönüş mitinden kurtulduğu bu modern diaspora anlayışında, diyasporik kimliğe sahip göçmen burada ve orada olmayı (hem kendi ana vatanında hem yaşadığı çoğunluk toplumunda olmayı) beraber yaşar. Böylece ulus-devletin koyduğu sınırları aşmış olur." (Arslan, 2001, s.205).

Dolayısıyla ortada zıt ve katıksız kimlikler değil melez kimlikler vardır ve böyle bir yaklaşım biçimi postmodern söylemin söz konusu kurgusalılığı meşrulaştırarak öznenin ortak evrensel kimliklerinin artık mümkün olmadığını iddia eden yapısı ile

⁷ Yunanca'da yayılma, dağılma ve genişleme anlamına gelen diaspora sözcüğü, genel olarak yurdundan ayrılan ve onun dışında bir yerlerde bir cemaat oluşturan halkları ifade etmek ve esas olarak göçmenlerin yaşadıkları toplumla kendileri arasında oluşan açık ve kesin sınırlara işaret etmek için kullanılmaktadır (Arslan, 2001, s.215).

de uyarlık göstermektedir. Hatta daha da ileriye giderek Hall'ın (1996) yaklaşımı ile, klasik postmodern deneyimi diasporik deneyime dönüştürmektedir. Böylece geçmişte “yabancılaşma” ya da “kökünden çıkarılma” biçimindeki adlandırmalarla izlenebilen gelişmeler, küreselleşmenin ideolojisine uygun olarak, bugünkü arketipi oluşturmaktadır. Ne var ki ulus-devletin sınırlarını sorgulama görevini de merkeze alan bu yaklaşım biçimi, taşıdığı ilerici ve radikal politika olma iddialarına rağmen, ırkçılık ve ulus-devlet mekanizmalarını daha nitelikli biçimde yeniden üretmeye aracılık ederek aslında çelişkili bir duruma da yol açmaktadır (Arslan, 2001,s.205).

Dolayısıyla bugünkü gelişmelere içerisinde, bütüne ya da parçalara yönelik her türlü adlandırma ve politik yapılanma biçimi, birbirinin içerisine geçmiş, karmaşık bir yapıda karşımızda durmakta ve genellikle de verdiği görüntünün ötesinde araçsal özellikler göstermektedir. Bu nedenle Laclau' ya (2000) göre artık, evrensel ve tikel arasında bir seçim yapmak zor ve hatta gereksiz bir durumdur. Böyle bir çok kültürlü ortam içerisinde yapılması gereken evrensel ve tikel olanı birbirine eklemeyecek bir ortam yaratmaktır. Bu ise esas olarak kimlik politikalarının sorunudur.

2.4.1.2.1 Kimlik Politikası

1980'li yıllarda ortaya çıkan politik hareketler toplumsal olarak, cinsiyet, ırk, etnik ve özne konumları ile belirginlik kazanmakta ve bu nedenle de çoğu zaman “postmodern politika” başlığı altında ele alınmaktadır. Bu aynı zamanda marjinal grupların ve bireylerin, kendi konumlarının özgüllüğünü dile getirebilmek ve öbür gruplarla ve bireylerle aralarındaki farklılıkları değerli kılabilmek için postmodern teoriye yaklaşımlarının bir sonucudur ve postmodern politika, hem kimlik politikası hem de farklılık politikası bayrakları altında teorileştirilmiştir. Farklılık politikası daha önceki modern politikada, ırk, toplumsal cinsiyet, cinsel tercih ve etnik gibi ihmal edilmiş olan kategorilerle yeni politik gruplaşmalar bina etme projesi olarak ortaya çıkmış, kimlik politikası ise, politik mücadeleler aracılığıyla politik ve kültürel kimliklerin inşa edilmesine yaslanan bir politika olarak seferber edilmiştir (Best & Douglas, 1998, s.249).

Dolayısıyla politikanın bu yeni alanı, aslında toplumsal yeniden üretim arenasıdır. Bu yeniden üretimin özelliklerinden biri hem maddi hem de kültürel ya da cinsel yeniden üretim bağlamında simgesel oluşudur. Çünkü bireyler aracılığı ile üretilen yalnızca fiziksel varoluşları değil, aynı zamanda kültür kategorileridir. Bu nedenle de söz konusu kültür kategorilerinin anlamlarını ve onları var eden unsurları kavramak, toplumdaki değişimi açıklamak açısından son derece önemlidir. Ne var ki bir ucu kültürel diğer ucu da politik olan bu anlamlandırma süreci, kültür yolu ile nasıl temsil edileceğinden başlayarak, politik olarak kimin nasıl temsil edileceğine dek varan açılımlarda yer alan bir “**temsil**” sorunsalını da beraberinde getirmektedir. Doğum anı ile başlayan kimliğin bir dizi yaşam örüntüsü içerisinde biçimlenişi ile ortaya çıkan yapısı, yani bir çekirdek olarak ele alınan “gerçek ben” ile, hergünkü rutinler içerisinde başkalaşım ve değişime geçiren ben arasındaki farklılık pek çok tartışmaya konu olurken, kimlik politikalarının nasıl biçimlenmesi gerektiğine yönelik farklı yaklaşım biçimlerini de ortaya çıkarmaktadır.

Bu çerçevede Gramsci'nin “eleştirel farkındalık” tezi, çerçevesinde üzerinde durduğu tarihsel geçmiş, insanın kim olduğunun bilincine varmasını, yani “kendini bilmesi”ni sağlayacak bir fırsatlar deposu olarak ele alınıp, kişisel tarihin izlerini sürece, eleştirel farkındalığa dayalı bir kimlik politikası tartışmaya konu olurken, söz konusu yaklaşım biçiminden hareketle Hall (1988) ırk ve etnik temelli formasyonlar üzerine odaklanan görüşleri ile, olumsuz etkilerinin yanısıra, bu formasyonların yapıcı özelliklerinin de olduğunu göstermeye çalışmaktadır. Ona göre insanlar ancak toplumsal ve tarihsel bağlantı ya da bağlantısızlıklar yolu ile mekan üzerinde, etkin bir eylem gerçekleştirerek kurumlar haline gelmektedirler ve bu çerçevede kimliği, bir noktaya ya da bir ana hapsetmeye çalışmak son derece yanlış bir ele alış biçimidir (Clifford, 2000, s. 96).

Oluşmuş olan kimliklerin etkin biçimde mobilize edilmesi ise politik bir sorundur. Çünkü bugün genişlemiş bir sivil toplum biçiminde görebildiğimiz toplumsal yapıların, sınırsız bir özgürlük alanı yaratması mümkün değildir. Kaldı ki kapitalist piyasaların yaratmış olduğu ağlar nedeniyle kamusal alan sürekli olarak bazı kesimleri dışlamaktadır. Böyle bir dışlanma ile karşı karşıya olan kesimler ise,

kendilerine bir alan açma ihtiyacı içerisinde olduklarından, belirli stratejiler oluşturmakta ve kamusal alanı “güç oyunları”nın yer aldığı bir ortama dönüştürmektedirler (Hall & Jacques, 1995, s.120). Hall’a göre bu kimlik süreçlerinin ikili bir vizyona sahip olması, yani hem erk hem de şövenizmi içermesinin bir ürünüdür ve ayrıca, toplumu ve dışlanmayı, performansı ve maddeleştirmeyi, konumlandırma ve yönlendirmeyi, birarada barındırır ve bunların pratik anlamda ayrılmazlıklarını ifade eder, (Clifford, 2000, s. 97-99).

Kimlik politikası böyle bir noktada “kapsayıcı” olma iddiası ile ortaya çıkmakta ve bu iddiaya uygun olarak dışlama ve ayrımcılığa bir karşı duruş taşımaktadır (Clifford, 2000, s.95). Herkese açık türden bir politika olarak, cinsellik etniklik ya da başka formlarda biçimlenen ve “kişisel olan politiktir” sözünü günlük dile tercüme etmeye çalışan hareketler için bağlamsal bir kısaltma olarak gündeme gelmektedir. Ne var ki bu yapının, post-modern bir bakışla temellenmiş olan “adalet anlayışı” ve toplumsal olgulara yaklaşım biçiminin yaratmış olduğu hoşnutsuzluklar, “sosyal adalet” kaygısını yeni bir platforma taşımış (Harvey, 1993, s.53) ve kişisel olan herşeyin nasıl politik bir hale geldiğine yönelik tartışmaları da beraberinde getirmiştir.

2.4.1.2.2 Çoğulculuk

Globalleşmenin yeni formu içerisinde, global ilişki ağlarını etkileyen Batı toplumu bir yandan kültürel endüstriyi üretirken, diğer yandan kendi dışındaki alanlarda yer alan etnik ve geleneksel ve modernite tarafından tahrip edilememiş her türlü kültürel oluşumu “çoğulcu” etkileri ile deneyimlemektedir, (Hall, 1992,s. 304-305). Yarattığı toplumsal ve mekansal etkiler nedeni ile, “mozaik toplum” modeli olarak da ortaya konan bu durum, birbirine karşıt iki görüş içerisinde ele alınarak , olumlu ve olumsuz yönleri ile pek çok tartışmaya konu olmaktadır. Bunlardan ilki, Avrupa’da liberal ve sol kesimlerin sahiplendiği etnik çoğulculuk ya da kültürel çoğulcu toplum tartışmalarıdır ki bunlar hegemonya ilişkilerine iyi niyetli bakmaktadırlar. İkincisi görüş ise, çoğulculuğun, ben ve öteki farklılığını doğallıktan çıkardığını, bunun içinde farklılıkların kendi ortamlarında ve ayrı olarak korunması

gerektiğini savunmakta aksi halde bir asimilasyonun kaçınılmaz olacağını iddia etmektedir. Hatta, etnik grupların birbirine eklemlenmesi sonucu ortaya çıkan yapılar da bu bağlamda, asimile olmaya giden bir entegrasyon süreci olarak yorumlanmaktadır (Heckmann, 1995, s.82-83).

Ancak hangi biçimi ile yer alırsa alsın bugün çok kültürlü toplumsal yapılar, kaçınılmaz bir hal almıştır. Çünkü Laclau'nun (2000), da ifade ettiği gibi, öznelerin kimliklerinin konumlanışları hala üretim süreci tarafından sistematik bir biçimde belirlemekte, kimi yerde farklılaşmakta, çakışmakta ya da çoğullaşmaktadır (Laclau, 2000, s.12). Üstelik Hall'a göre bu çoğulcu yapı, topluma çok farklı olanaklar da sağlamaktadır. *"Bunlar zaten bu dünyalara şöyle ya da böyle girmiş günlük yaşantuları üzerinde belli ölçüde tercih ve denetim oluşturabilecekleri ve etkileyici boyutları ile 'oynayabilecekleri' bir alan sağlar. Toplumsal yaşamın bu 'çoğullaşması', günlük çalışma, toplum, aile, ve cinsel yaşamlarında sıradan insanlara daha fazla konumlanma ve kimlik olanağı getirir."* (Hall & Jacques, 1995, s.120).

Dolayısıyla kişilere seçim yapma ve kendi konumlarını tarif edebilme gücü veren bu oluşum açısından kritik olan konu, farklılıklara dayanan bu yapının, eşitlikçi bir süreç içerisinde yer alabilmesinin sağlanmasıdır. Bu çerçevede kültürel alandan giderek politik alana taşınan çoğulculuk, çağdaş sanayi toplumunda olduğu gibi, çeşitli çıkarlar etrafında oluşmuş çok sayıda grubun etkinliğine dayanan bir politika olmak yerine, eşitliği eşitsizlikler üzerinden kurmama ve dolayısıyla eşitliğin, **çoğulluğun** ve **farklılıkların** kabulüne dayandırma iddiası ile temellenen bir söylemin sonuç ürünü olarak ortaya çıkmaktadır. Böyle bir söylem alanının toplumsal ilişkileri ve toplumsal talepler düzeninde dayandığı temel ise, kimlik sorunu halini almaktadır. Başka bir ifade ile çoğulculuk, bireylerin tek tek kimlik sahibi olmalarını ve bu kimlikler aracılığı ile, üyesi oldukları grubun kimliğini yeniden üretmeleri savunmakta ve bunun yaratıcılığı geliştirmekten öte, hem bireysel hakların, hem de değişik kültürlerin sürdürülmesi açısından da gerekli olduğuna işaret etmektedir (Tekeli, 1996, s.19).

Ne var ki **Baudrillard**'ın (1991) da “toplumsalın sonu” tezinde ifade ettiği gibi, bugünkü toplumsal yaşantıyı belirleyen çoğunluk, politik düzlemde beklenen performansı ortaya koyacak özellikler taşımamaktadır. Toplumsal ilişkilerin ve taleplerin değişmesi ile birlikte, ortaya çıkan çoğulcu yapı, bir politik bütünleşmeye doğru ulaşamayacak nitelikte, gerçekten de görüldüğü kadar parçalanmış ve bir güç oluşturma olanağını yitirmiş bulunmaktadır (Baudrillard, 1991, ss.18-34). Topluluk içerisinde her bir parça, türlü rasyonel kullanım tanımlamaları içerisinde aslında bir oyun sahneye koymakta ve sistemin hiper mantığının tutsağı olarak stratejik çözüm biçimleri eşliğinde kendi kimliklerinin belirlenmesine olanak tanımaktadır.

2.4.2 Stratejik Bir Seçim Alanı Olarak Kimlik

Bugün dünyada yaşanan değişim, toplumsal ve mekansal düzeyde yaratmış olduğu etkilerle “kimlik”i pek çok farklı açılımı içerisinde ön plana çıkarırken, aslında onu hem bir sorun tanımlaması, hem de bir çıkış yolu önerisi biçiminde politikanın gündemine taşımıştır. Dolayısıyla bugün gelinen noktada artık kimliği politikanın dışında tutarak ele almanın olanağı kalmamıştır. Bu ise kimliğin “gerçek ben” olarak tanımlanan ve kişinin doğum anı ile elde ettiği öz nitelikleri dışında gelişen yapısının bir sonucudur. Giderek ağırlaşan yaşam şartları içerisinde gelişen hayat hikayelerinin bir ürünü olarak kimlik, sürekli olarak değişim ve dönüşüme uğrayarak farklı bir ilişkiler düzeninin oluşumuna aracılık etmekte, ama aynı zamanda söz konusu yaşam koşullarını belirleyen sistemin, giderek bütün yaşam örüntülerini kontrol altına alma isteminin araçsallaştırarak kullandığı bir yapı halini almaktadır. Sonuç olarak kimlik, yeni tarifler içerisinde belirlenen ve belirleyen özellikleri çerçevesinde anlam kazanmaktadır.

Hall bu yeni durumu, ve yeni olan bütün durumların ortaya çıkış nedeni olarak tanımladığı “yeni zamanlar”ı öznenin devrimi olarak ele almaktadır. Ona göre bir yandan kolektif toplumsal özneler-sınıf,ulus ya da etnik grup özneleri gibi-segmentasyona uğramış ve “çoğullaşmış” bir hale gelirken, diğer yandan da birey-özne daha fazla önem kazanmaktadır. Ancak özne de artık değişmiştir ve içerisinde yaşadığımız dünya ile ilişki içinde çoklu benlikler ya da kimliklerden oluşan tarihi

olan ve süreç içerisinde üretilmiş bir ürün halini almıştır. Bunun sonucunda artık “özne”, toplumsal alanın, farklı söylemler ve pratikler tarafından farklı biçimde yerleştirilen ve konumlandırılan unsurları durumuna gelmiştir (Hall & Jacques, 1995, s.109).

Yerleştirme ve konumlandırma ise, iki farklı çerçevede gerçekleşmektedir. Bunlardan bir kimliğin dayatılma ya da başka bir ifade ile zorunlu bir seçim konusu haline getirilmesi yoluyla gerçekleşirken, diğer yandan Hall’ın da yaklaşımının temelini oluşturduğu biçimi ile, kimliğin kişinin tercihleri doğrultusunda kendisine bir toplumsal alan yaratması için bir olanaklar deposu olarak ortaya çıkışı ile söz konusu olmaktadır. Başka bir ifade ile etkileşim, bir yandan kolektif kimlik içerisinde düşmekte ve diğer yandan da kişisel kimlikler aracılığı ile deneyimlenmektedir. Ama hangi biçimi söz konusu olursa olsun kamusal diyaloga dayanmakta ve bu nedenle de kamu söyleminden dışlanamayacak açılımları ile siyaset alanına sızmaktadır (Connolly, 1995, ss.208-209).

2.4.2.1 Kimliği Belirleyen Tercih Özgürlüğü

Değişim, üretim toplumundan tüketim toplumuna geçiş biçimindeki açılımı ile, köklü değişiklikler getirirken, en çok da, insanların sosyal kimliklerini, sosyal düzenle bütünleşmelerine ve onun içerisinde bir yer edinmelerine olanak sağlayacak biçimde yeniden yapılandırmaları bağlamında ortaya çıkmıştır. Çünkü iktisadi büyümenin tüketicilerin şevk ve kuvvetine bağlı olmaya başlamasıyla farklı bir anlam kazanan sosyal alan, artık sözkonusu iktisadi gelişmeye hizmet edecek kazanımlar elde edebilmek, için tüm unsurlarını pazara çıkarırken, toplumsal tabakalaşma biçimlerini de derinden sarsacak etkiler oluşturmuştur.

Bu etkileri ortaya çıkaran en önemli gelişme ise, bir zamanların toplumsal bütünleşme ya da sistemin üretimini birbirine bağlama aracı olan çalışma eyleminin yerini tüketim faaliyetlerine bırakması çerçevesinde yaşanmıştır. Geleneksel sonrası modern toplumda, kimliğin ömür boyu oluşturma ve korunmasının merkezinde yer almış olan “çalışma” ve hayatın izleyeceği yolu gösteren “iş kariyeri” giderek insani

şartlarda ortaya çıkan eşitsizlikler çerçevesinde etkinliğini yitirmiş ve hatta kendi ayakları üzerinde kendi hesabına çalışmak, hayali, şüpheli ve uzak bir ideal haline gelmiştir. Önceleri peşinde koşulan sosyal kimliğin temel belirleyicisi olan çalışma meziyetleri, ömür boyu sürecek bir kimlik inşasının ön koşullu olmaktan çıkmıştır. Başlangıçtaki güç çatışması, özgürlük ve özerklik mücadelesi, artıktan daha fazla pay koparabilme mücadelesine dönüştükçe, bireyin toplumsal tabakalaşma sistemi içerisindeki konumlanışını belirleyen etkenler de çok farklı bir hal almıştır (Bauman,1999, s.33).

Kişiye toplumsal tabakalaşma sistemi içerisinde konum kazandıran kimliğin yapılandırılma koşulları değişirken, ağırlaşan yaşama koşulları, geçerli tanımlamalar içerisinde yer almayı da bir zorunluluk haline getirmeye başlamıştır. Böylece umulan arzulan kimlik ne olursa olsun, tıpkı günümüzün emek piyasası gibi “esnek” bir niteliğe kavuşan kimlik öğeleri, tüm tercihlere ya da en azından mümkün olduğu kadar çoğuna açık olacak bir perspektife ulaşmıştır. Aslında sürekli bir kargaşa ve belirsizlik anlamına da gelen bu yeni durum, tüketim malları ve kimlik arasında önceden saptanmış olan uyum çerçevesinde, tüketim piyasasının da hizmetine girmiştir.

Çünkü Bauman’ın (1999) da ifade ettiği gibi “kimlikler” artık, tıpkı tüketim malları gibi sahip olmak içindir ve satın alınabilen, uzun süre dayanmayan, kolaylıkla sökülebilen, tamamiyle değiştirilebilir olan, sembollerden gevşekçe oluşturulmuş ve genellikle mağzalardan elde edilebilen ve dolayısıyla tercihlere açık kimlikler, bugün yaşamın meydan okumalarına karşı koymak isteyen bireylerin en çok ihtiyaç duyduğu şeylerdir. Tercih özgürlüğü ne kadar geniş ve özellikle özgürce yapılan tercihlerin sayısı ne kadar çok olursa, kişinin toplumsal hiyerarşide edindiği yer o kadar yüksektir. Umduğu toplumsal saygı ve özsaygı o kadar fazladır ve “iyi yaşam” idealine o kadar yaklaşmıştır. Zenginlik ve gelirin önemi de bu aşamada ortaya çıkmaktadır ve tüketici tercih alanının genişletilmesine ya da kısıtlanmasına olanak sağlayan yapısıyla, yalnızca bulunulan anı değil, geleceğin yönünü de, birikim ve tasarruflar açısından belirlemektedir (Bauman, 1999, ss.47-50).

Ancak bu durum, son dönemde gündeme tüketim piyasasının işleyiş biçimine aracılık etmenin ötesindeki etkileri ile gündeme taşınmakta ve yeni kentsel yoksulluk tartışmalarının önemli bir çıkış noktası haline gelmektedir. Çünkü bu biçimi ile kimlik, tercih özgürlüğünün, tercih özgürlüğü ise, zenginlik ve gelirin bağladığı oluşumlar haline gelerek aslında, keskinleşmiş, toplumsal yarılmaların aynen yeniden üretilmesine aracılık etmekte ve toplumsal dengelerin giderek daha da bozulduğu bir ortamda, tüm sahte açılımları ile, gelecek açısından son derece karanlık bir tablo ortaya çıkarmaktadır.

2.4.2.2 Kimliğin Sahte Açılımları

Kimliğin son dönem içerisinde, çeşitli açılardan geldiği tartışmalı konum, esas olarak onun sahte açılımlarına işaret etmektedir. Sahicilik tartışmaları, Taylor'un (1996) ifadesi ile daha çok kolektif kimlik tanımlamaları için geçerlidir ve kişisel kimlik, kolektif kimlik ayrımı da esas olarak böyle bir noktada belirginleşmektedir. Çünkü kolektif kimliklerin temelinde bir "tanınma politikası" vardır ve bu politikalara uygun senaryolar çerçevesinde gelişim gösterirler. Bunlar insanların yaşam planlarını şekillendirebilecekleri, ve yaşam öykülerini anlatmakta kullanabilecekleri anlatılardır. Etnik ve ulusal kimlikler her bireysel öyküyü daha geniş bir anlatının içerisine oturtur (Taylor, 1996, ss.146-154).

Dolayısıyla bu biçimi ile kimlik duygusu, belirli bir etnik grubun kendi farklılığını inşa etmek üzere kendisi için bir referans kaynağı olacak kolektif bir geçmiş yaratma çabalarıyla ilgilidir. Bu geçmiş ise çok farklı biçimlerde doldurulabileceğinden yani yerel-küresel etkileşim düzleminin, kültür girişimciliğinden faydalanarak geliştirilebileceğinden, Harvey'in (1987) yaklaşımı ile uydurulmuş ve sahte bir yapıya kavuşmakta ve dolayısıyla bir yanılsama halini almaktadır. Zaten bugünkü biçimi ile, küresel sermayeyi çekebilmek için yaratılmış baskının ürünleri olarak ortaya çıkan yerel kimlikler de, görüntülerin pazarlanması yoluyla gelişen, kentler arası rekabetin bir fonksiyonu olarak ortada durmaktadır. Kearney (1988) bu durumu, imajın hüküm sürdüğü bir dünya ve gerçek olanla sahte olanın birbirinden ayırt edilemez hale geldiği bir görüntü medeniyeti olarak adlandırmaktadır. Ayrıca bireyin böyle bir ortamda kendisini konumlandırmasının

zorlaştığına dikkat çekmekte ve farklı stratejiler üretme durumu ile karşı karşıya gelmiş olduğunu ortaya koymaktadır (Morley & Robins, 1997, s. 63-64).

2.4.2.3 Bir Strateji Olarak “Etnik” Kimlik

“Etnik kimlik”i toplumun veya egemen kesimlerin bir azınlık gruba yüklediği kimlik olarak da incelemek mümkündür. Ama burada inceleme konusu olan kimliğin azınlık grubunun talebi ile gerçekleşen bağlamıdır. Etnik kimliğin bu yanını “stratejik” olarak nitelendiren Crowley (1991), bunun en görünür en sembol yüklü, en karakteristik ögesinin, bir kimlik iddiası (affirmation) ve benlik imgesinin manipülasyonu olduğunu vurgulamaktadır. Kimlik iddiasının stratejik etkililiği bu tür manipülasyonun gerçekten mümkün olup olmadığına bağlı görünmektedir. Stratejik ya da iradeci görüş temel olarak, bireyin üstündeki sosyal zorlamalar (contraintes) ne olursa olsun, bireyin elinde, anlamli bir seçim yapma imkanının bulunduğuna dayanmaktadır. Bir kimlik talebi veya yüceltmesi anlamında ele alınabilecek bu durum, bazı araştırmacıların da vurguladıkları gibi, rasyonel bir seçim biçimi olarak ortaya çıkmamakta ve ırkçı-milliyetçi ilkelere bağlanmakta ve etnik dayatmanın her türlü bireysel kimlik iddiasından daha önemli olduğu fikrini içermektedir (Bilgin, 1994, s.57). Aslında sosyal ve politik bütünlüğün anahtarı ve dolayısıyla toplumsal düzeydeki her türlü, yaş cinsiyeti din ve benzeri farklılıkları telafi etmedeki en önemli araçlardan biri olarak görülen etnik ya da ulusal kimlik, böylece marjinal durumda olan grupların toplumda bir yer bulmasını ve entegrasyonunu sağlayan yapılar olarak ortaya çıkmakta ve diğerlerine karşı koymaları, sınırlandırmaları ve kendilerini çevrelemelerinin de bir aracı olarak anlam kazanmaktadır.

Daha alt düzeyde, kentlerde özellikle son dönemde mozaik parçalamalar biçiminde okunur hale gelen bu oluşumlar, birbiri içerisine geçen ve çok karmaşık ve farklı ilişki biçimlerini de beraberinde getirmektedir. Etniklik Anthias’ın (1992) belirttiği gibi etniklik, ırdan farklı olarak sabit bir konum olmayıp “aidiyet duygusu” olarak belirdiğinden hem grubun içinden, hem de grubun dışından maddi, siyasal ve ideolojik etkilerle kurulabilmektedir. Dolayısıyla etnik kültürün varlığı her zaman

etniklik anlamına gelmemektedir. Aynı ırk içerisinde farklı etnik gruplar oluşabileceği gibi, ortaklaşa yaşanan ırkçı deneyimler de çok farklı kültür gruplarını “etniklik” haline getirebilme potansiyeli taşımaktadır. Bu durumda bir kişinin aynı anda birden fazla etnik grubun üyesi olabilmesi de mümkün olabileceği gibi, bu üyelikler dil, kültür, din, cinsiyet ilişkileri, sınıfsal ve siyasal konuma göre değişiklik içerebilmektedir (Erder, 1997, s.45).

Böyle bir esneklik içinde, yani kimliği tercih özgürlüğü içerisinde stratejik bir seçim meselesi haline gediği ve sahte içeriği çerçevesinde araçsallaştığı bir ortamda kritik olan ise, sözkonusu kimlik seçimlerinin yol açtığı parçalanmalar ya da iç içe geçmelerin düzeyi ve bunun bireysel ve toplumsal yaşam üzerindeki etkileridir. Çünkü, Andrews’in (1992) de belirttiği gibi, etnik grubu etnik kimlikten ayıran özellikler bulunmaktadır. Sınırları belli ve endogamik olan etnik grup, etnik kimliğin bir seçim alanı olarak fiziksel alanda somutlaşsa da, etnik grubun ortaya çıkışında etnik kimlik yeterli olamamaktadır. Bu noktada ise, siyasal yapılar ya da cemaatleşme ve inançla ilgili konular devreye girmekte ve kimlik yapılanmalarını farklı boyutlar kazandırmaktadırlar. Ayrıca etniklik adı altında görebildiğimiz her türlü oluşum Oommen’in (1994) ele aldığı biçimde, “sembolik etniklik” haline gelebilmekte, güncel ya da geçmişe ait, kaybedilmekte olan kültürü arama ve sosyo-kültürel sınırları kurma ya da koruma bağlamında ise, “araçsal etniklik” maddi eşitsizliklere karşı hak arama mücadelesi bağlamında ortaya çıkmaktadır. Yani araçsal olarak etniklik, yaygın ve gevşek hak arama mücadelelerinden, ulus olma mücadelesine kadar değişik açılımlarda yer alabilmekte ve bu yapısı ile de geçmiş birikimlerle belirlenebildiği ölçüde güncel ilişkilerin bir ürünü olarak anlam kazanmaktadır (Erder, 1997, s. 47).

Böylece parçaların birbirinden farklı bir sürü rol oynaması ile gelişen toplumsal yapı ise, Senett’in (1999) de belirttiği gibi, kent sakininin bir yerden diğer yere, bir etkinlikten diğer bir etkinliğe geçmesi, bukelamun gibi her bir sahnenin rengini alması ile sonuçlanmaktadır. Böylece bireyler toplumsal yaşamın farklı yönlerinden kaynaklanan farklı ilgileri nedeniyle birbirinden çok farklı ve her biri ancak onun kişiliğinin ayrı bir bölümüne dayalı bir işlev gören grupların üyesi haline gelmektedir

(Senett, 1999,s.150). Kent sahnesinde oynan oyun, hem mekansal hem de toplumsal olarak her gün yeniden kurulurken, bireyin parçalanmış, içiçe geçmiş, ve esnek tercihlerinin ürünü olan “kimlik”, etnik olan ya da olmayan açılımları ile, değişimin boyutlarını anlamamızı sağlayacak bir yapı olarak karşımıza gelmekte, ama bundan daha da önemlisi, gelecekteki kentin mekansal ve toplumsal kurgusuna ilişkin, düşündürücü, endişe ve şüphe içeren ama sorgulayıcı bir bakma biçimine doğru yol alma gerekliliğine işaret etmektedir. Böylece yola çıkarken ise, yaşadığımız yerler ve öncelikle kendimizi ait kıldığımız mekansal ve toplumsal örüntüler, bizzat deneyimlediğimiz ya da yalnızca izlediğimiz gelişmeleri ve yapılanmaları ile bize yol gösterecek önemli belgeler olarak karşımızda durmaktadır.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM
TÜRKİYE'DE DEĞİŞEN
TOPLUMSAL VE MEKANSAL İLİŞKİLER VE
1980 SONRASI KENTSEL YOKSULLUĞUN
GÖÇ TEMELLİ YENİ DİNAMİKLERİ

Son yirmi yıla damgasını vuran gelişmeler ve özellikle de dünyanın 1970'lerde içerisine düştüğü ekonomik bunalım, yeni birikim stratejilerinin oluşturulmasını ve bu stratejilere bağlı olarak da uluslararası düzendeki bölüşüm ilişkilerinin yeniden yapılanmasını beraberinde getirmiştir. Ancak sözkonusu yeni yapılanma stratejileri ve krizi aşma yolunda ortaya konan tüm çabalar, dünya üzerinde var olan kutuplaşmanın içeriğini ve yönünü değiştirmekten öteye gidemezken, **kutuplaşmayı**, yerel ortamlara ve **yoksullaşmayı** da tüm dünya geneline taşıyan yeni gelişmelere yol açmıştır. Bu gelişmelerin etkisi ile 1980'li yıllarla birlikte, özellikle de azgelişmiş ülkelerin kentleri, giderek artan sınıfsal eşitsizliklere, şiddetli toplumsal ve mekansal yarılmalara sahne olmuş, kentlerde yaşayanların, ekonomik, toplumsal ve kültürel olarak birbirlerinden kopmaları ile belirginleşen parçalanmış bir kentsel yapı ve ilişkiler sistemi ortaya çıkmıştır.

Tarihsel gelişme süreci içerisinde Türkiye de, dünyada ortaya çıkan bu değişim ve dönüşümlerden, gerek küresel birikim ilişkileri içerisinde ortaya çıkan konumu ve

gerekse de sahip olduğu yerel koşulların etkisiyle en çok etkilenen ÷lkelerden biri olmuştur. B÷ylece ekonomik, teknolojik ve politik koşullarının belirlediği gelişme çizgisi, yaşanan yerel deneyimlerle de birleşince, 1970’li yılların sonuna doğru, kendini giderek artan bir yoğunluk düzeyinde hissettiren ve büyük ölçüde de 1980’li yıllarda etkinliğini sürdüren yapısal sorunlara yol açmıştır.

1980 sonrası dönem aynı zamanda, söz konusu sorunlarla mücadele etme yolunda ortaya çıkan ekonomik ve politik yeniden yapılanma stratejileri ile, Türkiye tarihinde etkileri bugünlere dek uzanacak olan yeni bir dönemin de başlangıcıdır. **Liberal ekonomiye** geçişle birlikte ortaya çıkan ve kısa sürede tüm ÷lkeyi etkisi altına alan bu gelişmeler, kısa sürede kendisini değişik düzeylerde ve aşamalı olarak gelişecek, yeni krizlerin de ortaya çıkma koşullarını hazırlamıştır. B÷ylece biçimlenmiş olan bugünün şartları içerisinde ise, ÷lkesel düzeyde yaygınlık kazanmış olan yoksullaşma ve kentsel düzeyde artık tolere edilemeyecek noktalara varan toplumsal ve mekansal yarılmalarla yüz yüze gelinmiş, kent pratikleri de, farklı kimlik yapılanmaları çerçevesinde belirginleşen, parçalanma, gerilim ve çatışma biçimindeki oluşumlarla tanışmaya başlamıştır.

Kentsel ölçekte yaşanmakta olan yoksullaşma ve yarılmanın toplumsal ve mekansal yansımalarını, bu oluşumları en keskin biçimde yaşamakta olan **göçe dayalı yerleşme alanları** aracılığı ile ortaya koymayı amaçlayan çalışmanın bu bölümü bu nedenle, öncelikle Türkiye kentlerinin 1980 sonrasında yaşadığı gelişmeler üzerine temellendirilmiştir. B÷ylece konu, bu dönemden sonra belirginlik kazanmış olan ekonomik ve politik seçmeler çerçevesinde, yerleşme sistemlerinin değişen mekansal yapısını, kentsel yapılar içerisinde 1950’lerden beri yoğun olarak deneyimlenen göç olgusunun ve gecekondulaşmanın aldığı yeni durumu ve farklı kimlik oluşumları biçiminde kendisini ortaya koyan yeni toplumsal ilişkileri ortaya koyacak bir içerikle ele alınıp incelenmiştir. Ancak 1980 sonrası döneme odaklanırken, bu döneme ait gelişmeleri biçimleyen ve dolayısıyla da bugünkü kentleşme deneyimlerini açıklamaya yardımcı olan birikimler de değerlendirmeye alınarak aılımlanmaya çalışılmıştır.

3.1 1980 Sonrası Gelişmelere Yön Veren Birikimler ve Yerleşme Sistemlerinin Değişen Toplumsal ve Mekansal Özellikleri

Türkiye kentlerinin 1980 sonrasında yaşadığı toplumsal ve mekansal dönüşümü ve bu dönüşümün ortaya çıkardığı sonuçları değerlendirmek, bugün içerisinde bulunulan koşulları hazırlayan süreçlere bakmayı gerekli kılmaktadır. Çünkü bugün yerel düzlemde karşımızda duran oluşumlar, gerçekte uzun bir sürecin politik ve ekonomik seçmeleri ile ortaya çıkmış olmalarından kaynaklanan ve yalnızca hızlı kentleşme olgusu ya da istihdam koşullarındaki değişim gibi parçalı ve yetersiz açıklamalarla başlıklendirilmeyecek özelliklere sahiptir (Tekeli,1995,s.130).

Kaldı ki 1980 sonrasında değişim ve dönüşümleri yerel koşulların belirleyici etkileri dışında tüm dünyayı içerisine alan çok daha geniş çaplı bir etkileşim düzlemine de işaret etmektedir. Çünkü böyle bir etkileşim düzleminin temel belirleyicisi olan kapitalist üretim ilişkilerinin son yirmi yılda dünya da ve Türkiye’de aldığı yeni form ile mekandaki eşitsiz gelişimine yeni boyutlar eklemiş ve yerleşim sistemi ve merkezleri arasındaki hiyerarşiyi yeniden yapılandırmıştır. Bu sistem içerisinde, yani hiyerarşinin koşullarının belirlenmesi ve sermayenin yeniden yapılanması sürecinde ise, Türkiye’nin dünya ekonomisi ile eklemleme süreci ve sektörel gelişmeler, sermayenin iç bileşenleri arasındaki ilişkiler ve devletin ekonomideki rolü ön plana çıkmaktadır.

Dolayısıyla Türkiye kentlerinde bugün yüzyüze geldiğimiz her türlü oluşumu, öncelikle kapitalist üretim ilişkilerinin mantığı ve dolayısıyla Türkiye’nin bu ilişkilere eklemleme yolunda ortaya koymuş olduğu çabalar, bu ilişki sisteminin yerel düzeyde ortaya çıkarmış olduğu yerel birikim koşulları ve bu koşulları biçimleyen ulusal düzeydeki politik ve ekonomik seçimler bağlamında ele almak zorunlu hale gelmektedir. Böyle bir çerçevede Türkiye kentleşmesini, **sermayenin kentleştiği** 1980 sonrasına ulaştıran iki farklı süreç dikkat çekmektedir, (Şengül, 2001, s.64).

- Ulus-devletin kentleştiği 1923-1950 arası dönem,
- Emek gücünün kentleştiği 1950-1980 arası dönem.

3.1.1 Ulus Devletin Kentleşmesi Sürecinde Değişen Sermaye Kaynakları

Kurtuluş Savaşı sonrasında kurulan yeni Türkiye Cumhuriyeti, 17. yy'da ticari kapitalizmin ve 18. yy'dan sonra da sanayi kapitalizminin egemenliğinde izlediği yanlış politikalarla yarı sömürge durumuna gelmiş bir imparatorluğun **artık izlerini** devralmış ve bu yapı üzerinden kendisini dünya platformunda yeniden başka koşullar altında tarifleyecek bir yapılanma içerisine girmiştir. Mekansal düzeyde dış pazara daha fazla hammadde yani kaynak aktarımı yapmasını sağlayacak, yabancı ülkelerce oluşturulmuş güçlü bir ulaşım ağı ve toplumsal düzeyde de yine yabancılarca ucuza mal edilmiş bir emek ile yoksullaştırılmış bir halk kitlesi ise bu süreçte yeniden yapılanan ülkenin temel yapı taşları olmuştur.

Cumhuriyetin yeni ulus-devleti, böylece **azgelişmiş** bir ekonomik yapı üzerine oluşturulmuş ve bu nedenle öncelikle ekonomik yetersizlikleri giderecek bir yapılanma içerisine girmiştir. Kuruluş yılları bu açıdan ekonomik gelişmeyi sağlamanın gerektirdiği kurumsal ve kültürel düzeydeki düzenleme çalışmalarının gerçekleştirildiği bir dönem olarak tarihsel gelişme süreci içerisindeki yerini almıştır. Bu dönemde Türk ekonomisi mal ve sermaye hareketleri itibarıyla dünya ekonomisine geleneksel işbölümü çerçevesine entegre olan bir ekonomik yapı sergilemiş ve özellikle başlangıç aşamasında beklenen ilerlemeyi sağlayamamıştır.

Lozan anlaşmasının ekonomik hükümlerinin sona ermesiyle, “Ekonomik bağımsızlık” ve “hızlı kalkınma” biçiminde ortaya konan yeni ulus-devletin hedeflerini hayata geçirilebilmek için yakaladığı bağımsız hareket etme olanağı yine aynı dönemde patlak veren 1929 bunalımının etkileri ile de birleşince, 1930'larda “Devletçilik” politikaları çerçevesindeki uygulamaları beraberinde getirmiştir. Neredeyse yirmi yıl sürececek olan bu dönem, ulusal ekonominin inşasına paralel olarak yabancı sermayeli kuruluşlarının millileştirilmesinin sağlandığı ve **sanayiye dayalı bir kalkınma modeline** odaklanıldığı yeni bir süreç olmuştur.

1929 bunalımının ardından hareketsiz hale gelen ekonomide canlanmayı sağlamak üzere sanayiye dayalı bir kalkınma modeline odaklanan politikalar ise, kısa sürede temel tüketim malları ile, bir kısım ara mal üzerinde gelişen sanayi yapısı ile ilk uygulamalarına başlamıştır. Böylece dış kaynağın sınırlı olduğu bu dönemde içsel mekanizmalara yönelinerek, dış ticaret açığına rağmen ekonomi ve sanayi alanlarında önemli gelişmeler sağlanmıştır. *“Bu dönemin genel bir değerlendirmesi yapılacak olursa, dış rekabete açık sağlam para ve maliye politikaları koşullarında istikrarlı ve yüksek bir büyümenin gerçekleştiği söylenebilir.”* (Gürsel,1999,s.139).

Sonuç olarak ulus-devlet, ulusal ekonominin temellerinin atıldığı başlangıç aşamasında, dünyada ortaya çıkan bütün olumsuz gelişmelere rağmen, ciddi bir ilerleme kaydederek, ülkeyi aldığı noktadan çok daha ileri seviyelere taşımıştır. Bu süreçte kişi başına yıllık ortalama gelir artışının % 9-10 kadar olması ise böyle bir ilerlemenin en belirgin göstergelerinden birisidir (Kazgan,1999,s.89). Bununla birlikte sanayi alanındaki gelişmelerin ortaya çıkarmış olduğu yoğun işgücü talebi, istihdam koşullarını büyük ölçüde rahatlatmış, hatta karşılanamayan talepler nedeniyle de ciddi düzeyde bir işgücü açığına yol açmıştır. Üstelik bu işgücü açığı yalnızca nitelikli işgücünde kalmayıp, herhangi bir vasıf gerektirmeyen iş alanlarında da ortaya çıkmıştır.

Bu koşullara yani yıllar boyunca sanayileşme yönündeki devletçi girişimlere ve bunun sonucunda ortaya çıkmış olan işgücü açığına rağmen kırdaki herhangi bir çözümlenmenin yaşanmamış olması ise yine bu dönemin en önemli özelliklerinden birisi olmuştur. Tarımsal kesimin yani köylünün toprağında kalmak istediği bu dönem bu bakımdan, kurumsal yenileşmenin hareketliliğine karşın toplumsal durağanlık yılları olarak nitelendirilmektedir. Oysa bir başka açıdan bu süreci, gelecekteki toplumsal değişmeyi hızlandırıcı etkilerin biriktirildiği bir dönem olarak, yani toplumsal birikim dönemi olarak da yorumlamak mümkündür (Kepenek & Yentürk, 2000, s.81).

3.1.1.1 Yerleşme Sistemlerinin Değişen Yapısı

Cumhuriyetin ilanı hem modern bir ulus-devletin kuruluşu ve ulusal bir ekonominin inşası yönünde kalıcı adımların atılması, hem de mevcut sınırların büyük ölçüde çizilmiş olması bakımından yerleşim sisteminin evriminde bir başlangıç noktası olarak kabul edilmektedir (Ataay, 2001, s.56). Bu dönemde oluşmaya başlayan yeni yerleşme sistemini biçimleyen en önemli oluşumlar ise, ulusal devletin kurulma aşamasından sonra, ulusal pazarın bütünleştirilmesine yönelik politikalar çerçevesinde ortaya çıkmıştır. Böylece Osmanlı'da hammaddelerin limanlar yoluyla dışarıya aktarılabilmesine olanak sağlayan limanlara endeksli ulaşım ağı, bu kez yerini ülke genelinde iç pazarın bütünleştirilmesi çabasına hizmet edecek bir demiryolu ağına bırakmıştır.

Yine bu dönemde iç pazarın bütünleştirilmesine hizmet etmek üzere oluşturulan demir yolu ağı, dünya ekonomisine bir tarım ülkesi olarak eklemleme yönünde gelişen politikaların da bir aracı olarak devreye girmiş ve iç pazarın, demir yolu ağı üzerinden, İstanbul, İzmir, Mersin ve Samsun gibi liman kentlerine ulaşması oradan da dış ticarete açılması sağlanmıştır. Sözkonusu ulaşım sistemi ayrıca, yurt dışından gelen tüketim malları ve sınai ürünlerinin de kırsal kesimlere ulaştırılmasına aracılık etmiştir. Sonuç olarak bu dönemde kırsal kent arasında bir iş bölümü ortaya çıkmış ve bu iş bölümünde kentler, tarımsal üretimden kaynaklanan artığın sermaye birikimine dönüşme alanları olarak kazançlı bir pozisyona kavuşmuşlardır. Bir başka ifade ile kentler, tarımsal üretime dayalı birikimin, görelî fiyat hareketleri ile üretken sektörlerle yani sanayiye aktarıldığı sermaye dönüşüm alanları haline gelmişlerdir.

Bu gelişmeler ise beraberinde kentsel nitelikli ticaret ve sanayi sermayesi arasındaki çatışmaları beraberinde getirmekle beraber, esas olarak tarım ile kent kökenli sermaye arasında çıkar çatışmalarına yol açmıştır. Bunun yanında özellikle görelî olarak gelişmiş kentlerde dünya ekonomik sistemi ile bütünleşmenin sağladığı dönüşüm ve eklemlemeler, kentsel ranta dayalı birikim süreçlerinin şekillenmesinde de etkili olmuş,

sonuç olarak bu dönemde kentler, **tarım dışı birikim alanları** haline dönüşmüşlerdir (Eraydın,1988, s.145).

Bununla birlikte böyle bir ilerlemenin koşullarının ülke genelinde sağlanamamasına bağlı olarak, yine bu dönemde de bazı yerleşmelerin ön plana çıkmasıyla belirginlik kazanmış olan hiyerarşik bir mekansal düzenle karşı karşıya gelinmiştir. Yerleşme sistemlerinin yeniden önceki kurguyla uyumlu olacak bir içerikte biçimlendiren bu gelişmeler içerisinde ise, ön plana çıkan kentler artan yoğunluklarının yanısıra, **modernite** projesinin hayata geçirilmesi ile biçim değiştirmeye ve farklı bir yaşam kurgusunun ilk örneklerini oluşturmaya başlamışlardır.

3.1.1.2 Modernite Projesinin Kentlerdeki İzleri

19.yy'ın sonlarına dek neredeyse tüm dünyayı kapsayacak bir coğrafi yayılma gösteren modernizm, Osmanlı'nın son dönemlerinden itibaren etkisi altında kalınan, ancak esas olarak Cumhuriyetin ilanı ile birlikte temel alınan bir yeni yaşam kurgusu ve bu yaşam kurgusunu biçimleyen ilkeler bütünü olarak, hayatın her alanında etkilerini göstermeye başlamıştır. Türkiye'nin toplumsal ve mekansal örgütlenmesinde önemli değişimlere yol açan bir proje olarak modernite, hayatın her alanına yayılacak olan etkilerin ekonomik alanda zaten içerisinde yer alınmaya başlanmış olan kapitalist üretim ilişkilerinin yeniden örgütlenişi çerçevesinde ortaya koyarken, toplumsal alanda ise çok daha köktenci bir değişikliklerle belirginlik kazanmıştır.

Böylece basit bir batılılaşma arayışının ötesine geçen, aynı zamanda batının güdümünden de kurtulma idealini içeren bütüncül ve çok yönlü bir proje olarak uygulamalarını ortaya koymaya başlamıştır. Başlangıç aşamasında, yeni bir dünya görüşü ve dolayısıyla yeni bir toplumsal yapı oluşturma yönünde kurgulanan "proje" ilk büyük hamleyi "eğitim" alanında gerçekleştirmiş ve kısa sürede bu yöndeki çabaları ülke genelinde etkin bir düzeye ulaştırmıştır.

Böyle etkili bir strateji çerçevesinde başlayan modernist ilerleme hareketi, bir imparatorluğun parçalanmasının ardından “yeniden inşa” edilecek bir ulus-devletin yaratmış olduğu yeni bir ulus bilinci ile, kısa sürede diğer alanlarda etkili bir yaygınlık düzeyine ulaşmıştır. Batılı ama batının denetiminde olmayan bağımsız bir devlet oluşturma ideali, bu çerçevede Cumhuriyet yönetimini aynı zamanda mekansal düzeyde de stratejiler üretmeye yöneltmiş ve başkentin Ankara’ya taşınması bu stratejilerin ilk adımı olarak ortaya çıkmıştır. Batı ile her dönem sıkı bir ilişki içerisinde bulunan İstanbul kentinin reddi ise hem batıdan kopuşun, hem de gelişmeleri Anadolu geneline taşıma isteğinin önemli bir sonuç ürünü olmuştur (Tekeli, 2000, s.24).

Mekansal stratejilerdeki ikinci adım ise, kentler özelinde yaratılmak istenen yeni bir yaşam kurgusu çerçevesinde belirginlik kazanmıştır. Cumhuriyetin hemen sonrasında 1928 yılında açılan uluslararası bir yarışma yoluyla Ankara kentinde başlayan modernist planlama çalışmaları, 1930’larda çıkarılan Belediye, Umumi Hıfzısıhha ve Yapı ve Yollar kanunlarıyla, tüm kentler için zorunlu hale getirilerek kurumsallaştırılmıştır. Bu dönemden sonraki uygulamalar ise böylece hep geçmiş birikimlerden farklı olarak ortaya çıkan modern planlar çerçevesinde gerçekleşmiştir (Tekeli,2000,s.25).

Ne var ki kaynakları siyasi dengelerin de etkisi ile sanayileşmeye aktarıldığı bu dönemde, kentlere kaynak aktarımında cimri davranan devlet, bu alanda yeterince başarı sağlayamamış, planlama ve diğer düzenleme araçları özellikle dönemin sonlarına doğru etkisizleşmeye ve kentler küçük çıkar gruplarının güdümüne terk edilmeye başlamıştır. Devletin kent mekanına sınırlı müdahalesi ile ortaya çıkan bu yapıda, kent mekanında söz sahibi olan söz konusu çıkar grupları içerisinde, kentsel gelişmeye bir anlamda damgasını vuran ve kendi çıkarlarını en iyi biçimde savunan kesim ise orta sınıflar olmuştur (Şengül, 2001, s.75).

Modernite projesinin kentlere taşınmış olduğu böyle bir etkileşim düzlemi ise, bir yandan kentleri yeniden biçimlendirirken, diğer yandan da hem mekansal ve hem de toplumsal düzeyde bir eşitsizliği de işaret etmeye başlamıştır. “*Cumhuriyetin modernite*

projesindeki ilginç gerilimlerinden biri piyasa mekanizması içerisindeki sanayileşmenin ya da gelişmenin eşitsizlikçi yüzü ile modernitenin yurttaşla ilişkin projesinin eşitlikçi yaklaşımının nasıl uzlaştırılabileceği konusunda doğmuştur.” (Tekeli,2000,s.26). Böyle bir çelişki ise toplumsal düzeyde eşitsizlikleri giderecek bir araç olarak “Halkçılık” ilkesini devreye sokarken, mekansal düzeydeki eşitsizlikleri, yani kırsal ile kent arasında ortaya çıkacak eşitsizlikleri giderme yönünde de kırsal ve köylünün yüceltilmesi politikalarını beraberinde getirmiştir.

Böylece bu dönemde toplumsal hareketlilik sınırlı düzeyde kalmış ve nüfus açısından kırsal-kent arasında önemli bir değişim ortaya çıkmamıştır. Köylerden kopup kente akın eden sınırlı düzeyde kitle ise, gerçekten ulusal ekonominin bir parçası olma emelini taşımış ve böylece ortaya çıkmış olan nüfus hareketleri de sınıf yapısını modernleştirici bir düzeyde gerçekleştirmiştir. Kentler modern fikirleri ve modern politikayı özümsemiş ve ulusal piyasaya bir şekilde katılabilen insanların yaşadığı yerler haline gelmeye başlamıştır.

Zaten tarihi olarak kapitalizm ile birlikte ortaya çıkmış olan modernlik, kapitalizmin girdiği her yerde batıya özgü düşünce ve yaşam tarzlarını benimsetmeye çalışmış, ulusal kalkınmacılık da kapitalizmi geliştirirken esas olarak modernleştirici bir misyon üstlenmiştir. Modernleşme devleti ve ekonomiyi dönüştürürken kültür, zihniyet ve toplumsal pratikler düzeyinde de büyük çalkantılara yol açmıştır (Keyder, 1993,s.14). Böylece ulusal devletin kurulmasından kapalı ekonomik gelişmenin iflasına dek süren ulusal kalkınmacılık döneminde, esas olarak bir ulusal toplum yaratılmaya çalışılmış ve iktisadi politika da bu hedefe ulaşmadaki en önemli araç haline gelmiştir (Keyder, 1993, s.150). Dolayısıyla bu dönemde modernite projesinin kentlerdeki izlerinin ağırlıklı olarak **toplumsal** bir dönüşüme işaret eden yapıda olduğunu söylemek mümkündür ve kendini mekansal düzeyde de sergilemeye başlayan modern kent bu çerçevede, iktisadi faaliyetlerin biçimlediği bir ürün ve toplumsal dönüşümü sağlayacak stratejilerin önemli bir halkası olarak ortaya çıkmaya başlamıştır.

3.1.2 1950 Sonrası İthal İkameci Sanayileşme Politikaları ve Emeğin Kentleşmesi Sürecine Geçiş

Dünya ekonomisi ile bir tarım ülkesi olarak eklenmede yaşanan sıkıntılar, tüketim mallarının ithalatını sınırlandırmayı ve ithalatı ikame eden sanayi yatırımlarına yönelmeyi beraberinde getirmiştir. Dolayısıyla ithal ikameci politikalar dönemi, dışa açılan ekonominin kısa sürede tıkanmasının bir ürünü olarak ortaya çıkmış ve toplumsal ve ekonomik gelişmede önceki dönemlerle kıyaslanmayacak ölçüde etkinlik kazanmıştır. Kırsal kesimin pazara açılması, hızlı kentleşme ve buna bağlı olarak da yeni birikim olanaklarının ortaya çıkmasına neden olan ithal ikameci sanayileşme, toplumsal sınıfların şekillenmesi ve nüfusun mekandaki dağılımı konusunda da yeni boyutlar getirmiştir.

XX yy'da kapitalist azgelişmiş ülkelerin kalkınma modeli olarak kabul edilen bu politikalar, hem ülke içerisindeki iktisadi yapılarda, hem de ekonominin dünya kapitalizmi ile eklenme biçimlerinde belirli farklılaşmalara yol açmış, ancak en belirgin biçimde, teknoloji, yatırım malları ve ara malların ithal edildiği, nihai ürünlerin ise yerli yabancı sermaye ortaklığı ile üretildiği bu sanayileşme modeli ile dışa bağımlı bir yapı ortaya çıkarmıştır. 1960'lı yıllarda egemen politika durumuna gelen ithal ikameci sanayileşme, egemen sınıf bloğunu da yeniden şekillendirmiş, 1970'lere doğru artık Türkiye holding biçiminde örgütlenmiş hemen her sektörde faaliyet üretebilen, banka sahipliği ile bütünleşebilen ve genellikle de İstanbul'da üslenen bir burjuvazi ortaya çıkarırken, dönem boyunca, Ankara, Adana, İzmir, Eskişehir, Kayseri gibi kentlerde ilk birikimini sağlayan kesimlerin de İstanbul'a taşınmasına yol açmıştır (Ataay, 2001, s.60).

Büyük sermayenin dışa bağımlı olduğu bir ekonomide, en iyi yatırım olanaklarının ülkenin dışa açıldığı kentlerde ortaya çıkması, bazı kentlerin ön plana çıkmasına neden olurken, bu kentlerde gelişen orta ve küçük ölçekli sanayi ve hizmet sektörleri ile, işgücünün de bu kentlerde yığılmasını ve dolayısıyla önemli nüfus hareketlerini de

beraberinde getirmiştir. 1950-1955 arasındaki dönemde, Marmara ve Ege bölgesindeki kentlerin büyüme hızlarının arttırmasına paralel olarak, İstanbul, Ankara, İzmir ve Adana gibi büyük kentler kentli nüfus artışının % 40'a yakın payını alacak bir düzeye ulaşmışlardır. Böyle bir süreçte, yoğun bir “göç” akışı ile karşı karşıya kalan kentsel yerleşmeler, kendi özgün koşulları çerçevesinde farklı biçimlerde gelişmelerine devam etseler de, benzer biçimlerde, yasal sürecin dışında kalan ve **gecekondu** olarak adlandırılan yeni bir yerleşme düzeni ile çepeçevre kuşatılmaya başlamışlardır. Bu gelişmeler ayrıca kentlerde giderek artan nüfus nedeniyle, istihdam olanaklarının da daralmasına yol açmış ve yığılan emek fazlasını, **enformel sektör** olarak tarif edilecek olan yeni bir iş piyasasını ortaya çıkarmaya yöneltmiştir.

3.1.2.1 Türkiye Kentleşmesinin Göç Temelli Yeni İçeriği ve Enformel Yapılara Geçiş

Modern Türkiye bir anlamda iç ve dış göçler üzerine inşa edilmiştir. Ulusal inşa döneminde Türk ve Müslüman nüfusun ülke içerisinde yeniden yerleşikleşmesi büyük bir nüfus mübadelesi ve ardından da sanayileşme ile birlikte ortaya çıkan kırdan kente göç hareketleri, sürekli devam edecek bir göç hareketlerinin ilk adımları olarak ortaya çıkmıştır. Ne var ki, etkileri bugünlere dek sürecek ve kentsel gelişmelerin önemli bir parçası haline gelecek olan göç, 1940'lardan sonra Marshall Yardımı gibi Batı'dan gelen maddi katkıların da etkisi ile hızlanan kapitalistleşme/modernleşme süreci ve beraberinde kırdan toprağa dayalı işlerden kopuşu, kentlerde ise sanayi ve hizmet sektörü için ciddi bir işgücü gereksinimini yaratan gelişmeler çerçevesinde ortaya çıkmıştır.

Tarımda makineleşme ve yerel pazar için üretimden, ülke pazarı için üretime geçiş ve dolayısıyla ülke pazarını bütünleştirme çabaları ile birlikte, bir yandan ekilebilir alanlar hızla genişlemeye başlarken, diğer yandan da geleneksel toprak sisteminde dönüşümlere neden olmuş ve büyük toprak sahipleri ile, küçük toprak sahipleri ya da topraksız köylüler arasında kutuplaşmayı hızlandırmıştır. Yine bu dönemde tarımsal faaliyetini sürdüremeyen birçok köylünün yanı sıra, ücretli tarım işçilerinin de kentlere göç etmeye

başlaması söz konusu olmuştur. Aynı dönemde iletişim araçlarında sağlanmış olan iyileşmeler ise, kır-kent hareketliliğini kolaylaştırmaktan öte kırın, modern kentin yaşam olanakları ile tanışmasını sağlamıştır. İzleyen aşamalarda ise, kırdan kentlere gidişler yaygınlaşmış ve göç adeta kurumsallaşmıştır.

50'li yıllar böylece Cumhuriyetin ilk yıllarındaki durağanlığın terk edildiği bir aşama olarak ortaya çıkmaktadır. Nitekim veriler köyden ve köylüden hızlı bir kopuş süreci olarak tanımlanabilecek olan 1950-1960 yıllarında, kır nüfusunun gerilemeye başladığını ve % 81 seviyesinden % 74'lere düştüğünü ortaya koymaktadır. Birinci dünya savaşını izleyen yıllarda 1950'li yıllara kadar çok ciddi bir ekonomik, siyasal ve toplumsal dönüşüm yaşamış olmasına karşın, kırın çözülmemiş olmasına bağlı olarak, geleneksel tarım toplumu olma özelliğini sürdüren ulus-devlet böylece yeni bir döneme adım atmıştır (İçduygu ve diğerleri,1997, s.218).

Bu dönemde yaşanmış olan göç olgusu ise, yalnızca kır göçü biçiminde gerçekleşmemiş, aynı zamanda geri kalan bölgelerden gelişen bölgelere doğru yaşanan nüfus hareketleri olarak da etkinlik kazanmıştır. Böylece bu dönemde bizzat bir birikim odağı haline gelen kentler, birikim süreci içinde tarımsal kesimdeki değişmelerin etkisi altında kalmaktan çok, devletin kentsel gelişmelere sınırlı müdahalesinin de etkisi ile, yerel toplulukların inisiyatifi altında kalan ve dolayısıyla da devlet ve orta sınıf merkezli bir gelişme döneminden (yerel) topluluk temelli bir kentleşme dönemine geçen oluşumlar halini almışlardır (Şengül, 2001, s.77). Türkiye kentleşmesinde yaşanan bu değişim ve bir anlamda altüst oluşlar, ise enformel kurum ve mekanizmalar sayesinde aşılabilmiş, kentlerde yer seçen yoksul kitleler konut sorunlarını işgal ettikleri alanlarda kurdukları gecekondular, işsizlik sorunlarını ise, enformel iş piyasası aracılığı edindikleri marjinal işler ile çözmeye yönelmişlerdir (Işık & Pınarcıoğlu, 2001,s.96).

Her iki alanın işleyiş düzeni ise ağ türü ilişkiler'in ortaya çıkışının koşullarını hazırlamıştır (Işık & Pınarcıoğlu, 2001,s.96). Göçün en belirgin özelliklerinden biri olan dayanışma türü ilişkiler, barınma ve iş bulma alanlarında yarattıkları yeni örgütlenme

biçimi ile, iş ve konut piyasasında yeni yapılanmalara neden olurken, kente gelen yoksul kitlelerin kentte varolabilmelerini sağlayacak en önemli araçlardan bir haline gelmiştir. Dolayısıyla Böyle bir aşamada enformel yapılar hem dayanışma ilişkilerinin nedeni ve hem de sonuç ürünü olarak ortaya çıkmıştır.

3.1.2.1.1 Enformel İş Piyasası ve 1980 Öncesi Kent Yoksulları

Enformel sektör ya da bu sektörün içerisinde yer alan **marjinal** iş kolları, genel anlamda, temel istihdam özellikleri ile tanımlanmaktadır. Kapsadığı işler çoğunlukla, küçük boyutlu, tek kişilik, gevşek bir örgütlenme ve güvenceye dayalı, düşük verimli ve genellikle geçici karakterde çalışma koşullarına sahip bir iş piyasasına işaret etmektedir. Emek nitelikleri, çalışma ilişkileri, emeğe alınan karşılıklar açısından, geri kalmış ekonominin en ucunda yer alan bu piyasa, yasalardan yasal olmayana, sürekli olandan geçici olana dek çeşitlilik içermektedir (Şenyapılı,1981,s.26). Ancak bilinen bu özelliklerinin yanısıra, sahip olduğu karmaşıklık düzeyi çerçevesinde ön plana çıkmaktadır. Böyle bir karmaşıklığa sebep olan ise, formel olarak tanımlanan çok belirgin bilinen özellikler karşısında, enformel tanımlamasının belirsiz ve geniş kapsamlı bir alanı içeriyor olmasıdır (Şenyapılı,2001,s.1).

Türkiye'nin enformel sektörle tanışma sürecini başlatan oluşumlar da en az olgunun kendisi kadar karmaşık bir yapıya sahiptir. Çünkü kalkınmayı sanayileşme çerçevesinde gerçekleştirilmeye çalışan devlet politikaların yarattığı ulusal ve yerel etkileşimlerin yoğun bir kır göçü ile sonuçlanmasına bağlı olarak ortaya çıkan bu yapı, değişen kentsel koşulların ve bu koşulları biçimleyen daha üst düzeydeki ilişkilerin belirleyiciliği çerçevesinde ortaya çıkmıştır. Temel olarak kente göç ve onun şiddeti, sürekliliği ile yakından ilişkili olan bu yapı böylece, hem göçün ve hem de kentsel iş piyasasının belirleyiciliğinde gelişen karmaşık ilişkilerden etkilenecek gelişme göstermiştir.

Türkiye özelinde 1950 sonrasında bir **işçileşme** süreci olarak başlayan enformel iş piyasası böylece, topraktan uzaklaşan milyonlarca köylünün kentlerde tarımdışı

sektörlerde yaşamlarını kazanma uğraşına girmesinin bir sonuç ürünü olarak ortaya çıkmış, ancak ekonominin, formel kesiminin sunduğu iş olanakları tarafından emilemeyen bir işgücü fazlasının varlığı ile mümkün olabilmektedir (Atauz & Atauz,1992, s.6). Başlangıçta çok yavaş işleyen bu süreç, *“kırla bağlarını sıkı sıkıya koruyan bunun yanısıra da çoğunlukla kentte enformel/marjinal sektörde geçici işler bulan, zaman zaman da sanayi sektörüne eklenip işçiliğe tam bir geçiş yapmaya çalışan bir işçi kitlesini ortaya çıkarmıştır.”* (İçduygu ve diğerleri,1997, s.211).

Dönemsel olarak değerlendirildiğinde, marjinal iş kollarının ortaya çıkmaya başladığı, ancak yaygın olmaması nedeniyle, göçenlerin emeklerini, kahvehanelerde duraklarda, meydanlarda sergileyerek daha çok yük taşımacılığı, inşaat işçiliği gibi ufak, süresiz, becerisiz, işlerde çalışma olanakları elde ettikleri sürecin başlangıcı 1940’lı yılların ortalarıdır. Marjinal işlerden küçük çaplı, ancak marjinal olmayan işlere geçiş ise, 1950 sonrasında ortaya çıkmıştır. Bu dönemde göçerler, teknik ve bürokratik işlerde olmasa da inşaat, ulaşım ve hizmet sektörlerinde açılan işlere girebilmişler, marjinal işlere ise, ailelerin genç erkek çocuklarına ve kırdan yeni gelenlere kalmıştır (Şenyapılı, 1981,ss.42-44).

“1950’lerle başlayan işçileşme süreci başta önemli zorluklarla karşı karşıya kalmış, 1960’lı ve 1970’li yıllardaki sanayileşme sürecine bağlı olarak hem niceliksel hem de niteliksel açıdan sınıf kimliğini kazanmaya başlamıştır.1950’li ve 1960’lı yıllar boyunca işçiliği geçici bir uğraş olarak görenler1970’li yıllarda artık işçiliği bir meslek ve temel bir uğraş olarak görmeye başlamıştır.”(Akkaya, 2002,s.90).

Kentsel alandaki, toplumsal ve mekansal yapıların biçimlenişi üzerinde de etkili olacak bu gelişmeler ise en çarpıcı biçimde, ulusal ekonomik ve politik yapı çerçevesinde ön plana çıkmıştır. Böylece 1950-1960 döneminde gecekondulu ekonomik ve politik olarak kente yerleşmenin temelini atmış ve büyük ölçüde marjinal olan işlerden marjinal olmayan işlere geçerek daha iyi gelir ve güvence olanaklarına sahip olmuştur. 1960-1970 döneminde ise gecekondulu ailesi, ucuz emek ve tüketici özellikleri ekonomik ve siyasal boyutlar içinde sağlamlaşan yeri ile gelirini arttırmış, çocuk ve

kadınların da çalışma alanına geçmesi ile çok gelirli bir nitelik kazanmıştır (Şenyapılı, 1981,ss.45-49).

Bu gelişmelerin yaşandığı dönemlerde, artan ölçüde bir taleple karşı karşıya olan marjinal işgücü yapısı bir yandan da gelişimine devam ederek kısa sürede ekonomik işleyişin en önemli parçalarından biri konumuna getirmiştir. Sistemin ihtiyacı olan devingenliği, içinde yer aldıkları marjinal iş piyasası ile sağlayan geniş emekçi gruplar (Şenyapılı,1981,s.30), bir yandan kentleşmeyi ucuzlatarak büyük sermayenin kontrolündeki sermaye payını arttırmış, diğer taraftan da emeğin yeniden üretimini, dolayısıyla ücreti ucuzlatarak, büyük sermayenin denetlediği artı değeri çoğaltmıştır (Tekeli,1988,s.132). Bütün bu gelişmeler ise, parçalanmış bir işçi sınıfının da başlangıcı olmuştur. Bu dönemden sonra kentlerde daha önce işçileşmiş ve bu dedenle de daha örgütlü olan işçi sınıfının yanısıra, sınıf bilinci anlamında daha zayıf, örgütsüz ancak sunduğu ucuz işgücü ile, bilinçli, işçi kümesi ile yoğun bir rekabet içerisinde olan yeni göçmen işçiler ortaya çıkmaya başlamıştır. Kentlerdeki bu ikili yapıyı kemikleştiren etmenlerden biri olan enformel alan ise, kentsel işgücünü, merkez işler ve çevre işler çerçevesinde, ikiye bölerek, bu farklılaşmayı doğrudan işçi sınıfının gelirine yansıtmıştır (Şenyapılı, 1981, s.17).

Kentlere, elde edecekleri gelirle kırdakinden daha iyi bir yaşam süreceklerine yönelik bir inanışla ve dolayısıyla ekonomik anlamda bir umutla göç etmiş olan kitleler, süreç içerisinde artan göçün istihdam olanaklarını daraltmasına bağlı olarak, ancak edinebildikleri, atölye veya evde küçük mal ve hizmet üretimi, seyyar satıcılık, tamirat, şoförlük, pazarcılık vb. gibi geçimlik işlerden elde ettikleri yetersiz kazanç çerçevesinde, kentin yoksul kesimini oluşturmaya başlamışlardır. Böylece yüksek kapasiteli ve modern teknoloji kullanan tesislerdeki ithal ikameci sanayide çalışan örgütlü ve hanede tek kişinin çalışmasını kafi kılacak ölçüde gelir elde eden bir işçi kesiminin karşısında, niteliksiz, örgütsüz, ve düşük gelir olanaklarına sahip başka bir işgücü yapısı ortaya çıkmıştır (Keyder,1993, s.74).

Söz konusu işgücü yapısı ise, emeğin, ekonomik olarak değersizleştiren içeriği ile, kısa sürede kapitalist ekonominin işleyişi açısından ölçülemeyecek kadar değerli olan özellikleri çerçevesinde ön plana çıkacak ve bu özellikleri çerçevesinde kapitalist ekonomik işleyişin temel gereksinimi olan yedek işgücü ordusunu oluşturma rolü ile araçsal bir anlam kazanacaktır. Bir başka ifade ile, kapitalist üretim sistemin sürekli ve yeterli birikim yaratma düzeninin, işgücünü sürekli olarak yedekleme gereksinimi bu gelişmeler içerisinde, yani Türkiye kentlerinin yaşadığı gecekondulaşma süreci içerisinde sağlanacaktır. Böylece *“Yeni kentleşme pratiği; bir yandan belirli toplumsal grupların alım gücü ve spekülatif beklentilerinin gerçekleşmesine dönük kurgulanırken, bir yandan da kırdaki çözümlenin uzantısı olarak kente göçen yedek emek deposunun, emeğin fiyatını düşüren ve kendi ürettikleri gecekonduları ile kamu kaynaklarını tüketmeyen varoluş çabalarının görmezden gelinmesi yoluyla örtük biçimde desteklemeye başlayacaktır.”* (DEÜ, 1996, s.21). Üstelik süreç içerisinde koşulları değişse marjinal iş kolları araçsal olan bu konumunu sürdürmeye devam edecektir.

3.1.2.1.2 Gecekonduyunun Gelişimi ve Değişen Mekansal Stratejiler

“Gecekondu”, kırdan kente göçen kitlelerin temel konut edinme biçimi olarak 1950’li yıllarla birlikte Türkiye’nin gündemine girmiş ve kapitalist üretim ilişkilerinin pekişmesi ve sürdürülmesinin bir başka aracı olmuştur. Gecekonduyunun bu anlamdaki işlevi kentlere yığılan yedek işgücü ordusunun barınma koşullarını sağlamaktır. Ancak gerek gecekonduyu ortaya çıkaran koşulların niteliği ve gerekse de süreç içerisinde kentlerde ortaya çıkan değişim ve dönüşümler çerçevesinde, gecekonduyunun düşük gelirli grupların barınağı olmanın ötesinde anlamlar ve farklı işlevler yüklendiği de görülmektedir. Üstelik söz konusu işlevlerin, kullanıcısı olan gecekondu ve içerisinde yer aldığı kapitalist kent açılarından farklılaşan özellikleri de bulunmaktadır.

Dönemsel olarak değerlendirildiğinde, gerçekten de gecekonduların ortaya çıktıkları ilk dönemde, düşük ödeme gücüne sahip kitlelerin kamu ya da özel şahıs arazilerini işgal ederek ve yalnızca barınma gereksinimlerini karşılamak amacıyla, komşu ya da

hemşehri dayanışması yoluyla inşa ettikleri, düşük standartlı konutlar biçiminde ortaya çıkmış oldukları görülmektedir (Işık & Pınarcıoğlu, 2001, s.113). Dolayısıyla o dönemde gecekondunun kullanıcısı olan gecekondulu için anlamı, kentte yaşamayı sağlayan bir **barınak** olmaktan öte değildir. Kapitalist üretim ilişkileri içerisindeki kent açısından bakıldığında ise gecekondulu, yarattığı düşük standartlı yaşama koşulları aracılığı ile, düşük gelir elde eden bir kesimin böyle bir yaşam alanında kalmasını garanti eden ve dolayısıyla da ihtiyacı içerisinde olduğu marjinalliği sürekli kılan bir yapı durumundadır.

Gecekondunun kapitalist sistem içerisindeki işlevi bununla da sınırlı değildir. İlk orta çıktığı dönemden itibaren gecekondulu, kapitalist üretim ilişkilerinin ve bu ilişkilerin dayandığı kapitalist ideolojinin toplumda etkinleşmesinin ve yaygınlaşmasının da önemli bir **aracı** olmuştur. Böylece zaten kapitalist sistemin değişik araçlar çerçevesinde biçimlediği kent, bu yapı aracılığı ile kendisini yeniden üretecek koşulları sağlamaya ve zaten **eşitsizlikçi** olan tavrını kentsel mekan üzerinde de somutlaştırmaya başlamıştır. Artık kentsel ortam, bir yanda hukuk dışı yollarla inşa edilmiş, düşük nitelikli konut bölgelerinin, diğer yanda ise orta ve üst gelir gruplarının imarlı olarak gelişmiş ve apartmanlaşmış yaşama alanlarının yer aldığı **çelişik** bir yapıya bürünmüştür.

“Bu dönemde Türkiye kentlerinde orta sınıfın temel yaşama alanı olan apartmanlar, çoğu kez gecekondunun tam karşıtı olan ilişki ve değerlerin mekanı olarak görülmüştür. Gecekondulu kaçaktır; apartmanlar ise ruhsatlıdır, imar kurallarına uygundur. Gecekondulu plansızdır; apartmanlar planlıdır. Gecekondulu altyapıdan ve temel gereksinimlerden yoksundur; apartmanların altyapı sorunları daha yapım aşamasında çözülmüştür. Gecekondularda kente yeni göçenler, marjinal kesim yaşarken, apartmanlarda modern orta sınıf yaşamaktadır. Genelde modernleşme sürecini daha özelden de kentleşmeyi, iki karşıtılık arasında uzanan düz bir çizgi olarak gören ve en net ifadesini formel-enformel benzeri ayrımlarda gösteren yaklaşımlarda, apartmanlar bu karşıtılıklardan modern olanın simgesidir.”(Işık & Pınarcıoğlu,2001, s.103).

Böylece yeni ulus-devletin, sağlıklı ve çağdaş yaşama alanları yaratma ideali, yani modern kent ideali de büyük bir arzuya uğramıştır. Üstelik böyle bir gelişme, kentsel alanda ortaya çıkarmış olduğu çelişkiler ve eşitsiz yaşama koşulları ile, sınırları tarif

edilmiş ve meşru bir süreçle içerisinde biçimlenmiş olan orta sınıfın yaşam alanı açısından da tehdit edici bir oluşum olarak görülmeye başlanmıştır. Böyle bir çerçevede yeni ulus-devlet “modern kent” projesini arızaya uğratan bu yapının ortadan kaldırılması yolunda stratejiler geliştirmekte de fazla gecikmemiştir.

“Modern normların” korunmasını sağlayacak olan bu stratejiler ise yine modernitenin içerisinde çıkan araçlara odaklanmış, **planlama** bu aşamada, modern kentsel yaşantının mekansal ve toplumsal örüntülerini biçimleyen en önemli araçlardan birisi olarak ön plana çıkmıştır. Üstelik zaten bu dönem, kentsel düzlemde artan göçün de neden olduğu kontrol edilemez kentsel gelişmeler çerçevesinde tıkanmış olan “geniş kapsamlı” planlama anlayışını terk edilmeye ve daha hızlı işleyen, daha operasyonel araçlara yönelmeye başladığı bir süreçtir. Bu çerçevede mevzi planlar yoluyla gelişmelerin yönlendirilmeye çalışıldığı bir aşamada ortaya çıkarılan **af yasaları** ve beraberinde gelen **ıslah imar planları** aracılığıyla gecekondu bölgeleri, kentlerin imarlı ve modern bölgeleri ile eklemlenmeye ve dolayısıyla da kentsel süreçlerin içerisine çekilmeye başlanmıştır.

Dolayısıyla artık **gecekondu** bir realite olarak kabul görmekte ve bu süreci meşrulaştırma yolunda araçlar üretilmeye çalışılmaktadır (Tekeli, 2000, s.29). Ne var ki gecekondu olgusu ve beraberinde ortaya çıkan sorunların hep bir **eklemlenme** problemine indirgenmesi ve eklemlenme koşullarının da yalnızca mekansal yapılarda aranması, bu konuda yeni sıkıntıları da beraberinde getirmiştir. Çünkü mekansal düzeydeki tüm eklemlenmelere rağmen, kentlerin sosyo-mekansal yapısı gecekonduluları kentli vatandaş yapmaktan hep uzak kalmıştır. Ağırlaşan ekonomik şartların neden olduğu düşük standartlı yaşam tarzı, “**dışlanma**” süreçlerini başlatıp gecekonduluyu yalnızca mekansal olarak değil, toplumsal olarak da kentsel yaşantının dışına iterken, bu kesimler için kentin diğer yapıları çevrelerinin sahip olduğu haklara sahip olma isteği de ulaşılması güç bir hedef haline gelmiştir.

Bu gelişmelerin, aynı dönemde ortaya çıkmış olan çok partili dönemin yarışmacı siyasal ortamı içerisine çekilmesi de zor olmamıştır. Hatta bu dönemde siyasal düzlemde sola yönelişlerin gözler önüne çıkardığı “yeni kent yoksullarının” sorunlarına duyarlı bir tavırla yaklaşıyor olduğuna ilişkin bir kanaat da oluşturulmaya çalışılarak, bizzat bu süreçlerin içerisine girilmiştir. İzleyen aşamalarda ise, gecekondu ve gecekondu seçim dönemlerinde yaratacağı oy potansiyeli çerçevesinde önem kazanan bir oluşum ve dolayısıyla da politik stratejilerin önemli bir **aracı** durumuna gelmiştir.

Böyle bir gelişmenin de yine hem gecekondu, hem de kapitalist kent açısından farklılaşan iki ayrı sonucu bulunmaktadır. Gecekondu açısından politik süreçlerin içerisinde yer almak, yaşama koşullarının iyileştirilmesi, altyapı gereksinmelerinin karşılanması ve en önemlisi de sahip olamadığı tapu belgesine kavuşması bakımından önem taşımaktadır. Kapitalist kent açısından bakıldığında ise, politik süreçler, kentsel ortamda sermaye birikimine yeni genişleme alanları yaratması bakımından çok önemli bir işlev yüklenmektedir. Bununla birlikte ister gecekondulunun talepleri, isterse de kentsel yeniden üretim koşulları çerçevesinde ortaya çıksın, sonuç ürün **gecekondu** **metalaşması** biçiminde olmakta ve konut piyasası içerisinde etkin bir **gecekondu piyasası** olarak ortaya çıkmaktadır.

Nitekim bu dönemin ortalarından başlayarak gelişen gecekondu piyasası, yani başka bir ifade ile konut piyasasının gecekondu temelli yapısı, kentsel rantları arttıran ve kentsel ranttan pay alma çabası içerisinde olan gecekonduluya önemli olanaklar sağlayan yapısı ile önem kazanmaya başlamıştır. Gecekondu giderek metalaşması, kent toprağını ve üstündeki konutu belli bir pazarda satarak, artan toprak rantına el koyma olanağına kavuşan gecekondu için ekonomik bir güvence haline gelmiş ve böylece 1960’lı yıllarla birlikte gecekondu, başta “masum” barınma gereksinmelerini sınırlı olanaklarla karşılayan yapısının ötesinde anlamlar yüklenmeye başlamıştır. 1960-1970 yılları arasındaki dönemde gecekondu artık, genellikle kullanıcısı olan grubun gelir elde etmesine olanak sağlayacak biçimde eklentiler yoluyla genişletilen ve kiralanan bir yapı halini almıştır. Bu durum birden çok gecekondu sahibi olma halinin

yaygınlaşmasını ve gecekondu alanlarında kiracılık oranlarındaki artışı da beraberinde getirmiştir (Peker, 1999,s.300).

1970-1980 dönemine gelindiğinde ise, ulusal düzlemde kapital birikiminin içerisine düştüğü krizden çıkış yollarının sanayi sermayesi yerine, kentsel sermaye çerçevesinde aranmaya başlamasına paralel olarak, konut piyasasının öneminin daha da artmış olduğu görülmektedir. Kendisi bir birikim odağı haline gelerek, sermaye birikiminin yaratılmasına, rant gelirlerinin oluşturulmasına ve yeniden üretilmesine aracılık etmeye başlayan kentler, yerel yatırımların önünü açacak bir yapılanmaya da sahne olmaya başlamışlardır (Göksu, 1996, s.7). Bu gelişmelerle birlikte farklı kesimler bu piyasa çerçevesinde harekete geçerek, kent içerisindeki sermaye alanında yeni bir işbölümü ortaya çıkarmıştır. Kentte sanayinin yarattığı artı değere büyük sermaye el koyarken, kentin yapılaşması sürecinde doğan artı değer de toprak sahipleri ve yapsatçılar arasında bölüşülmüştür. Dolayısıyla bu dönemin kent formu, bir yandan kentsel rantları çoğaltmaya çalışan yapsatçıların diğer yandan gecekonduların belirleyiciliği çerçevesinde biçimlenmeye başlamış ve bu yapı, yağ lekesi formunda büyüyen yüksek yoğunluklu günümüz kentlerinin temel kurgusu halini almıştır.

3.1.2.1.3 Değişen Toplumsal İlişkiler ve Yeniden Biçimlenen Kentsel İlişki Ağları

1980'li yıllara yön veren birikim döneminin en temel toplumsal özelliği, devletin güçlü konumudur. Yeni ulus-devletin kurulması aşamasından itibaren, devlet, toplumsal ilişkilerin temel aktörü olarak ortaya çıkmış ve sınıflararası ilişkileri düzenlemesine aracılık etmiştir (Işık & Pınarcıoğlu, 2001, s.119). Böylece devletin bu rolü çerçevesinde, toplumsal düzeydeki her türlü yapının kontrol altında tutulması ve dolayısıyla kentsel düzlemde kuralları önceden belirlenmiş bir oyunun sahne bulması sağlanmıştır. Toplumsal kesimlerden hangisinin refah seviyesinin yükseleceğinin belirlenebildiği bu sistem içerisinde, toplumun enformel ve formel kesimlerinin de neleri başarabileceği tanımlanmıştır.

Ne var ki 1950’li yıllarla birlikte bu belirlenmişlik giderek bozulmaya ve ulus-devleti karakterize eden modern kent yaşantısı arızaya uğramaya başlamıştır. Kentsel düzeyde ortaya çıkan bu gelişmeler ise aslında, köylülük içinde yaşanan bir toplumsal dönüşümün somut göstergeleri olarak ortaya çıkmıştır (Kıray, 1999, s.333). Kır’ın çözülmesi ve kente geniş kitlelerin gelmesi ile başlayan bu süreç ise, ilerleyen aşamalarda hem kentsel yaşantı içinde yeniden biçimlenen ve hem de kentte var olan ilişkileri yeniden kurgulayan yapısı ile toplumsal değişimin temel dinamiği haline gelecektir.

Dolayısıyla kentteki toplumsal değişim, kırsal kökenli yapının kendi içerisindeki dönüşümü ve kente gelen göçerlerin, ayakta kalabilmek için geliştirdikleri stratejilerin bir sonuç ürünü olarak ortaya çıkacaktır. Çünkü ithal ikameci sanayi modelinde kente kaynak aktaran bir gelişme stratejisi ve dolayısıyla da kırdan göç edenleri karşılayan bir “sosyal devlet” yoktur. Ve dolayısıyla göçle gelmiş yoksul kitlelerin, gerek barınma ve gerekse de çalışma koşullarının sağlanmasına aracılık edecek stratejilere ihtiyaçları vardır (ODTÜ, 2000, s.19). Bu stratejiler ise çok geçmeden enformel yapıları üretecektir. Ancak yarattığı etkiler nedeniyle hep göz önünde olacak bu gelişmeler, aynı zamanda göç sürecinin doğal bir unsuru olan aile ve akrabalık temelli ilişkilerden güç alarak beslenecek ve hatta bu ilişkileri enformel biçimlenişin merkezine yerleştirecektir. Dolayısıyla bu dönemde, hem barınma ve hem de çalışma koşullarının sağlanması açısından aile ve akrabalık ilişkileri en önemli dayanışma kanalları haline gelecek ve göçle oluşmuş yaşama alanları da bu oluşumların varlığını ve sürekliliğini sağlayacak fiziksel oluşumlar olarak ön plana çıkacaktır (Kıray, 1999, s.334).

Dayanışma göçün en temel yapı taşlarından biridir. Aile ve akrabalık temelli ilişkilerin birincil dayanışma kanalları haline gelmesi ise, geleneksel bir toplum düzenine sahip kır kökenli göçlerde beklenen bir sonuçtur. Ne var ki göç şartları, yani varılan kentsel ortamların koşullarındaki değişimler, dayanışmanın yönünü ve içeriğini de etkileyecek, önceleri var olma ve kente tutunmanın bir aracı olarak ön plana çıkan bu

yapılar, giderek kentsel ortamda yer ve iş değiştirmenin ve dolayısıyla da devingenliğin en önemli araçları olacaktır.

Nitekim yoğun göç hareketlerini izleyen yıllar, göç edenlerin iş devingenliklerinin ve buna bağlı olarak da mekansal devingenliklerinin yüksek olduğu bir dönemdir. Dolayısıyla sınırlı ekonomik olanaklarla yaşasa da bu dönemin gecekondulusu, iş ve konut piyasası içerisinde serbest hareket edebilen ve daha da önemlisi, sınıfsal konumunu değiştirme umudu ve olanağı taşıyan bir kitledir. Kentle sınırlı düzeyde de olsa ilişki kurabilmektedir ve aile ve akraba ilişkileri ile temellendirmiş olduğu içe dönük yaşantısıyla, kentsel alanla uyumlu bir birliktelik sürdürmektedir.

Kısaca bu dönemde gecekondular açısından yarılmaların henüz çok keskin formlar almadığı bir yapı sözkonusudur. Çünkü ikinci dünya savaşı ile 1970’li yıllar arasında geçen süre, göçle gelmiş kitlelerin refah düzeylerini, kentsel rantlardan aldıkları paylar çerçevesinde arttırdıkları bir süreç olmuştur. Bununla birlikte kent toplumsal tabakalaşma açısından, gecekondulu olanlar ve olmayanlar biçiminde ikili bir ayrışma da bulunmaktadır. Ama 1970’li yılların ortalarına kadar, bu çelişik ikili yapıya rağmen, kentlerde çok sınırlı sayıda bir kesim alt sınıf kategorisinde yer almıştır. Çünkü bir yanda ücretlerin belli bir düzeyin üzerinde kalması, diğer yanda refah devletine alternatif dayanışma biçimlerinin varlığı ile, kentsel yoksulluğun “mutlak yoksulluk” düzeyinde yaşanması engellenmiştir (ODTÜ, 2000, s.19).

Ancak 1970’lerin ikinci yarısı, Türkiye tarihinde çok ciddi bir ekonomik ve toplumsal kriz dönemi olarak yaşanmış ve bu krizle kentsel rant paylaşımının değişen koşulları ile sınıflar arasında var olan geniş tabanlı uzlaşmalar büyük ölçüde sarsılmıştır. Bu uzlaşmanın iki bileşeni, orta sınıflara yönelik yapsatçılık ve alt sınıflara yönelik gecekondulu, kentleşmenin nasıl finanse edileceğini ve rantların toplum bütününde nasıl paylaşılacağını belirleyen birlikte çalışma pratiklerini de giderek yitirmeye başlamışlardır (Işık & Pınarcıoğlu,2001, ss.121-122).

1970’li yılların ortalarından itibaren ortaya çıkan bu gelişmeler, gecekondulunun bu döneme dek kentle kurmayı başarmış olduğu **uzlaşmacı** ilişkileri de büyük ölçüde arızaya uğratmıştır. Ayrıca sağlanan refah düzeyinin tüm göçerlere benzer biçimlerde yansımamış olmasına bağlı olarak, eşitsizlikler ve çelişkiler de artmaya başlamıştır. Üstelik bu dönem zaten kırsal göçün **etnik** düzeydeki çatışmalar içerisinde olduğu yıllardır. Dolayısıyla ekonomik anlamdaki çelişkiler, etnik gerilimlerle de birleşmiş ve toplumsal ve mekansal yapıyı **parçalamaya** başlayacak yeni bir **yarılma** düzeninin ortaya çıkma koşulları hazırlamaya başlamıştır. Bu çerçevede göçerlerin kentte sürdürmekte oldukları, aile ve akrabalık ilişkileri ile temellenmiş, içe kapalı ilişkiler ve kentsel yaşantının kuralları da büyük ölçüde değişmiş ve yeni dengeler üzerinde biçimlenen kentsel yaşantı, yeni ilişki biçimlerini ve dayanışma kanallarını ortaya çıkarmaya başlamıştır.

3.2 1980 Sonrası Yeni Liberal Politikalar ve Yeni Ulusal ve Yerel İlişkiler Düzenine Geçiş

1977 yılından itibaren Türkiye, yüksek bir enflasyon oranı ve ödemeler dengesi açığı ile karşı karşıya gelmiş, özellikle bankacılık sektöründe yüksek döviz kıtlığı ve ihracatta da önemli düşüşler yaşamaya başlamıştır. Ücretlerde hızlı bir gerilemeye yol açan bütün bu gelişmeler, zaten 1970’lerden itibaren temeli sarsılmış olan dengelerin tamamen bozulmasına ve ithal ikamesinin temel unsuru olan **sınıflar arası uzlaşmanın** ortadan kalkmasına neden olmuştur. Böylece ortaya çıkan huzursuz ve çalkantılı toplum yapısı ise, 1980 askeri darbesini beraberinde getirmiştir. İthal ikamesini fiilen kaldıran düzenlemeler, 24 Ocak kararları ile ortaya konmuştur (Işık & Pınarcıoğlu, 2001, s.124).

24 Ocak’ta alınan kararlarla ortaya çıkan bu yeni **istikrar ve yapısal uyum politikaları**, IMF, Dünya Bankası ve OECD kaynaklı büyük kredi olanaklarıyla da desteklenmiştir (Çeçen ve diğerleri, 1996, s.106). Oysa “*Bu paketler genellikle tüm ülkelerdeki politikacıların siyasal sonuçlarından kaçınmak için uygulamak istemedikleri kararları içermektedir. Nitekim Türkiye’de uygulanmaya başladıktan dört yıl geçtikten*

sonra, bu politikaların burjuvazinin küçük bir kesimi dışında tüm toplum kesimlerinin çok önemli kayıplarına neden olduğu görülmüştür.” (Tekeli, 1984, s.7). Çünkü çok geniş kapsamlı bir **yapısal değişimi** öngören ve özellikle dış ticaret alanında radikal sayılabilecek değişikliklere neden olan bu politikalar aslında, kapitalist dünya sistemine yeni bir eklemleme denemesidir. Bu çerçevede;

- Dış ticaretin geliştirilmesi ve serbestleştirilmesi,
- İç fiyatların piyasa denge fiyatını yansıtması,
- Para miktarının denetlenmesi, sermaye üzerindeki vergilerin hafifletilmesi ve iç borçlanmaya geçiş,
- Faiz hadlerinin serbestleşmesi ve reel pozitif düzeye yükselmesi,
- Devlet kesiminin küçülmesi,
- Reel ücretlerin-maaşların düşürülmesi,

-Tarım fiyatlarının baskı altında tutulması (Kazgan, 1999, ss.147-150), olarak özetlenebilecek amaçlarıyla, tıpkı 19.yy'dakine benzeyen bir **dışa açılma** süreci başlatmış ve yaşanacak tüm gelişmelerin, sermayenin tercihlerine açık bir hale gelmesine yol açmıştır.

Böylece, 1989-1990'da ulusal mali piyasaların serbestleştirilmesi ve uluslar arası sermaye üzerindeki kambiyo kontrollerinin kaldırılması, yani tamamen dışa açık bir makro-ekonomik uyum sürecinin yaşanması ile tamamlanan söz konusu süreç, ulusal ekonominin birikim ve büyüme ilişkilerini yeniden biçimlendirecek önemli dönüşümlerin de başlangıcı olmuştur. Üstelik bu dönüşüm yalnızca, mali alanda kalan basit bir dönüşüm olarak yaşanmamış ve iktisadi artığın yaratılması ve yeniden dağıtılmasına yönelik bölüşüm ilişkilerinin de yeniden yapılanmasını beraberinde getirmiştir. Bu çerçevede devletin küçülmesi ve dolayısıyla her alandan giderek çekilmesi temeline dayanan politikalar aracılığıyla, üretici ve yatırımcı rolünden geri çekilen ulus-devletin, toplumsal ilişkileri ve gelir dağılımını düzenleme işlevi de sona ermiştir (Yeldan, 2002, s.146).

Politikalar uygulamaya konuldukları ilk aşamasında, yani 1984-87 yılları arasında, beklenen gelişmeleri sağlamış ve gerek dış ticaret gerekse de ödemeler dengesi konusunda olumlu göstergeler ortaya çıkarmıştır. Ne var ki tüm bu olumlu göstergelere karşın, enflasyonun geriye çekilmesi ve üretim kapasitesinin genişletilmesi konularında hedeflenen noktalara ulaşamamış olan uygulamalar, bir yandan toplumsal sınıflar arasındaki gelir kutuplaşmasının artmasına neden olurken, diğer yandan da ülkesel düzeyde birbirini takip edecek pek çok ekonomik **krizin** yaşanmasını beraberinde getirmiştir. Türkiye ekonomisinin birikim ve yatırım önceliklerinin tamamen uluslar arası finans piyasalarına, faiz ve döviz kurlarına teslim olmaya başlamasıyla, ilk olarak 1994'te yaşanan krizi, Türkiye ekonomisinde yaşanan istikrarsız gelişmelerle, 1998 ve 1999 krizleri takip etmiş, 2000 yılı enflasyon programlarının da aşmayı başaramadığı sıkıntılar ülkeyi 2001 Şubat'ından başlayarak yeni ve çok daha derin bir krizin içerisine sürüklemiştir (Yeldan, 2002, s.149). Böylece bütün bu gelişmelerin yol açtığı, giderek artan ekonomi ve üretim alanında bozulan dengeler, bölgesel ölçekte ortaya çıkan eşitsizlikler, gelir dağılımındaki adaletsizlikler ve kentlerde toplumsal ve mekansal yarılmalara yol açacak olan dönüşümler ise, Türkiye'nin son yirmi yılına damgasını vuracak gelişmeler halini almıştır.

Bugün Türkiye'nin, göç ve gecekondu bağlamında yaşadığı tüm oluşumların da kaynağı olan bu gelişmelerin, **“göçe dayalı yerleşme alanlarında ortaya çıkan toplumsal ve mekansal yarılmaları”** farklı kimlik yapılanmaları bağlamında ele alan bu çalışma açısından öncelikli bir yeri bulunmaktadır. Çünkü göçe ve göç temelli bir yarılmaya neden olan süreçler, 1950'lerde yaşanmaya başlamış olsa da, esas olarak 1980 sonrasında yaşanan ekonomik ve politik dönüşüm çerçevesinde ortaya çıkmıştır. Nitekim bu dönemden sonra, **“Yeni Kent Yoksulluğu”, “Dışlanma”, “Gerilim”, “Kimlik”** ve benzeri başlıklar altında ele alınmaya başlayan yeni kentleşme sorunlarının, hep göç kaynaklı oluşumlarla temelleniyor olması da bunun en açık göstergesidir. Bu noktadan hareketle çalışmanın bu bölümü, söz konusu yarıлма sürecini, göçün değişen niteliği, göç ve gecekondu ile temellenen yeni kentsel

dinamikleri ve göçün değişen niteliği ve yeni kentsel dinamiklerin belirleyicisi olduğu kimlik yapılanmalarını açıklamaya yardımcı olacak biçimde kurgulanmıştır.

3.2.1 1980 Sonrasında Göçün Değişen Niteliğini Açıklamaya Yardımcı Olacak Bölgesel Gelişmeler

Türkiye'nin 1980 sonrasında yaşamış olduğu dışa açılma pratiği, ülkenin **sanayi** ve **tarım** yapılarında önemli dönüşümlere yol açacak gelişmeleri beraberinde getirmiştir. Çünkü "*Dünya ekonomisi ile eklemlenme bakımından dışa açılma, sanayileşmede ithal ikameci politikaların sona ermesi, uluslararası ekonomik işbölümünde emek ya da hammadde yoğun ürünler ihraç eden azgelişmiş bir ülke olarak yer alma özellikleri çerçevesinde*" (Ataay, 2001, s.82), gerçekleşmiştir. Bu yapısı nedeniyle de, bölgesel ölçekte zaten var olan dengesizlikleri arttırarak keskinleştirmiş ve ulusal-devletin kurulması aşamasından itibaren benimsemiş olduğu, gelişmeleri Anadolu geneline yayma, İstanbul'un merkezi konumunu yeni merkezlere kaydırma projesinin de sonunu hazırlamıştır. Böylece daha 1950'li yıllarla birlikte bozulmaya başlamış olan dengeler ve beraberinde yaşanan göç; yine bazı bölgelerin ön plana çıkmasına neden olan istihdam koşulları, gelir politikaları ve sanayi alanındaki gelişmelerle, kıyım çözülesine yol açan tarım ve hayvancılık alanındaki uygulamaların, ve Doğu ve Güneydoğu Anadolu'da ortaya çıkan terör kaynaklı gelişmelerin bir sonucu olarak yeni bir içerik kazanmıştır.

3.2.1.1 Sanayi Alanında Yaşanan Gelişmeler

- Bu değişimlerden ilki, devletin sanayiye yatırım yapmaktan vazgeçmesi ve elindeki sanayi tesislerini özelleştirmesi biçiminde ortaya çıkmıştır. Devletin sanayi yatırımlarından elini çekmesi ile oluşan açığa, aynı dönemde sanayi alanına ilgisizleşen özel sermayenin de yönelmek istememesi, ülke genelinde "**sanayisizleşme**" olarak adlandırılabilen bir sürecin başlatmıştır. Devletin imalat sanayiinden çekilmesi ve KİT'lerin kapatılmaya başlaması ile belirginlik kazanan bu süreç, coğrafi olarak da dengeli bir biçimde gerçekleşmemiş, gerileme, kamu sektörünün ağırlıklı olarak yer

seçmiş olduğu ve hatta ülke ortalamasının oldukça üzerinde bir seviyede yer aldığı, Karadeniz, İç Anadolu, Doğu Anadolu ve Güneydoğu Anadolu bölgelerinde yaşanmıştır (Ataay, 2001, ss.74-77).

- İkinci önemli değişim, sınai yatırımlarının ve üretimin esas olarak serbest piyasa koşullarına terk edilmesi ile ortaya çıkmıştır. Küresel etkileşimler çerçevesinde belirlenmiş olan bu piyasa, gerçekleştireceği yatırımlara yer aramaya bölgesel bir ayıklama operasyonu ile başlamış ve tercihlerini hep kar ve sermaye birikimine en uygun bölgelerden yana kullanmıştır. Böylece yatırımlar kıyı bölgelerine ve özellikle de Marmara bölgesine yönelirken (Sönmez, 1998, ss.60), İstanbul da ülkesel düzeydeki yatırımların yer seçimini yönlendiren önemli bir merkez durumuna gelmiştir. Nitekim büyük sermaye ile girdi-çıkı ilişkileri içerisinde olan küçük-orta ölçekli sermaye, hep büyük sermaye yatırımlarını izleyerek, İstanbul ve İzmir gibi önemli merkezlerin yakın çevrelerinde yoğunlaşmış, Tekirdağ, Kırklareli, Sakarya, Bilecik, Eskişehir, Çanakkale, Manisa, Kocaeli, Bursa, Ankara, Adana ve İçel de bu çerçevede ön plana çıkan yerleşmeler olmuştur.

- Sanayi yatırımları alanındaki üçüncü bir gelişme, dünya ekonomisine eklemlenme olanağını sağlayacak dış pazara dönük tekstil, gıda gibi **emek ya da hammadde** yoğun sektörler çerçevesinde ortaya çıkmıştır. Büyük sermayenin daha az ilgi gösterdiği ve emeğin büyük kentlere oranla daha ucuz olduğu yerlerde yoğunlaşarak gelişme göstermesi, İzmir, İstanbul gibi kentlerin yakın çevrelerindeki yerleşmelerin dışında, Anadolu kaplanları olarak adlandırılacak olan, Denizli, Gaziantep, Konya, Karaman, Kayseri ve Kahramanmaraş gibi kentleri ön plana çıkarmıştır (Eraydın, 1999, s.257).

- Dördüncü bir değişim ise, sanayi ürünlerinin dış satımının artırılması biçiminde gerçekleşmiştir. Sanayi yatırımlarının azaldığı bu dönemde, sınai ürün dış satımının artırılmasına yönelik bu politikalar çelişik olan bu yapıyla, emek gelirlerinin düşük tutulması yaklaşımını da beraberinde getirmiştir. Az gelişmiş bir ekonomik yapıda dışsatıma dayalı sanayi üretiminin yapılabilmesi, yani dış pazarla rekabetin

sağlanabilmesi için bir zorunluluk olarak ortaya konan bu yaklaşım, Türkiye sanayisinin de dış pazardaki rekabetini, ucuz işgücü politikasına dayandıran bir yapıda sürdürmeye çalışmasına neden olmuştur (Kepenek, 1999, ss.235-240).

3.2.1.2 Tarım ve Hayvancılık Alanında Yaşanan Gelişmeler

-1980lerden sonra Türkiye adım adım küreselleşmeye doğru, IMF ve Dünya Bankasının denetimi altında yürürken, tarımda devlet destekleri azalmış, ürün fiyatı desteği son bulmuş ve böylece diğer alanlarda olduğu gibi tarımda da devlet, “korumacılık” görevinden çekilmiştir.

- İkinci olarak tarım piyasasını düzenleyici kamu kurumları daha önce sahip oldukları avantajları yitirmişlerdir. Çoğu özelleştirilmiş ve bazılarının sahip olduğu tekel gücüne son verilmiştir.

- Üçüncü olarak, daha önce yabancı sermayeye kapalı olan tohum olayı, iç ve dış sermayeye tamamen açılmış ve sonuç olarak tarım, ekonomide, imalat sanayi ve hizmetlerin rekabet gücünü arttırmak için bir araç olarak kullanılmaya başlamıştır. (Kazgan, 1999, s.33)

-1980’lerde tarımda meydana gelen yapısal değişim, 1990’lı yıllarda artık Türkiye’yi tarım ürünü ihracatçısı bir ülke olmaktan çıkarıp, tarım ürünü ithalatçısı bir konuma getirmiştir. Böylece Türkiye özellikle et, süt, buğday ve mamulleri gibi temel gıda maddelerinde giderek ithalatçı olmaya başlamıştır. Aynı süreç hayvancılık alanında da yaşanmış ve serbestleşen hayvansal ürünler ithalatı, zaten geri durumda olan hayvancılığın tamamen çökmesine neden olmuştur (Kazgan,1999, ss.336-338)

- Diğer yandan bu dönemden sonra, sermayenin yeni birikim ilişkilerini toprağın değişim değeri üzerinden kurmaya başlamasıyla ortaya çıkan yeni arsa ve konut piyasasını hareketli ve kazançlı yapısı, tarımın gerileyen önemi ve tarımda çalışanların

ekonomik olanaklarının bozulması sonucu, tarımsal toprağa yönelmeye başlamış, tarımsal toprağın konut yazlık, turistik tesis ya da fabrika gibi gayrimenkul değerlerinin daha cazip hale geldiği koşullarda büyük toprak satışları söz konusu olmuştur.

3.2.1.3 Doğu ve Güneydoğu'da Göçü Zorunlu Hale Getiren Gelişmeler

1980'li ve 90'lı yıllarda Türkiye içgöç açısından yeni bir döneme girmiştir. İvmesi artan bir toplumsal ve mekansal hareketliliğin yaşandığı bu dönemde, Türkiye'de yaşanan siyasi nedenlerin de katkısıyla göç giderek yoğunlaşmış, zorunlu ve gönüllü göç ayrımı ise bu yoğunluğun bir parçası olmuştur. Doğu ve Güneydoğu Anadolu'dan hem can ve mal güvenliğini sağlamak, hem de bölgede süren savaş halinden uzaklaşmak amacıyla binlerce insan göç etmek zorunda kalmıştır. 1984 yılında bölgede başlayan ve giderek yoğunlaşan çatışmalarla ortaya çıkan bu **zorunlu göç** hali, 1992 sonrasında başlayan, yayla ve mera yasağı, "kontrollü gıda sevki" bir yandan korucu köylerine PKK'nın baskını ve terörü, okulların kapalı olması, sağlık hizmetlerinin verilememesi gibi altyapı sorunları ve zaman zaman uygulanan köy boşaltmaları ile daha da yoğunlaşmıştır.

OHAL Bölge Valiliği'nin Kasım 1997 verilerine göre, dönüş yapanlar hariç olmak üzere, ohal uygulanan 6 il ile mücavir alanı oluşturan 4 ilde, 820 köy, 2345 mezra boşaltılmıştır (Bkz. Tablo 3.1.). Toplam 3165 yerleşim biriminde, 57.314 haneden, 378.335 kişi kentlere göç etmiştir. Bu sayılara tamamen boşaltılmayan birimlerden ferdi olarak göç edenler de dahildir. Ayrıca OHAL uygulaması ve onun mücavir alanı kapsamı dışında kalan bazı illerde de boşaltılan yerleşim birimleri bulunmaktadır. Bu konumda olan illerdeki durum da dikkate alındığında boşaltılan köy sayısı 905, mezra sayısı 2553'e toplam yerleşim birimi sayısı ise, 3428'e tırmanmıştır (CHP Merk. Yön. Kur., 1999, ss.338-339).

Böylece önemli oranda bir nüfus, önce daha güvenli görünen Diyarbakır, Van ve benzeri civar illere, sonra da İstanbul, İzmir, Adana, Bursa ve Mersin başta olmak üzere, Batı ve Orta Anadolu illerine göçerek, bu bölgelerde büyük kentsel yığılmalar ortaya çıkarmıştır (İçduygu & Sirkeci, 1999, s.253). Son derece

hızlı ve topluca yaşanmış olan bu zorunlu göç dalgası, devletçe gerekli önlemlerin alınmamasına da bağlı olarak, söz konusu yığılmaların bir çok kentte gettolaşma halinde yaşanmasına yol açmış ve dolayısıyla yalnızca göçün ortaya çıkış biçimi açısından değil, varılan noktalarda yarattığı etkiler açısından da bambaşka bir göç deneyimini ortaya çıkarmıştır.

3.2.2 1980 Sonrasında Yaşanan Toplumsal ve Mekansal Dönüşümleri Açıklamaya Yardımcı Olacak Kentsel Gelişmeler

Liberal politikalara geçiş ile birlikte ortaya çıkan yeni yapılanmalar ve politik gelişmeler bölgesel ve kentsel ölçeklerde pek çok yeni gelişmenin yaşanmasına ve eşitsizliklerin, başta ekonomik alanda olmak üzere hayatın her alanına yayılmasına neden olmuştur. Göç ise, böyle bir eşitsizliğin hem ortaya çıkma koşulları ve hem de sonuçları açısından ön plana çıkarak, 1980 sonrasına damgasını vuran en önemli gelişmelerden biri ve kentleşme süreçlerinin de temel belirleyicisi halini almıştır.

Böylece, kapitalist dünya ile eklemlenme ve küresel dünyaya açılma amacıyla ortaya çıkmış olan çabalar, bazı bölgeleri ve kentleri hızlı bir yükselişe götürmüş olsa da, temelde çok ciddi yapısal sorunlara yol açan bir gelişme düzeninin ortaya çıkması ile sonuçlanmıştır. Sökonusu gelişme düzeni ve yapısal sorunlar ise yalnızca mekansal düzeyde kalmamış, içerisinde barındırdığı toplumsal düzeni de büyük ölçüde

Tablo 3.1. OHAL Uygulaması İle Boşaltılan Köy ve Mezralar

	Köy	Mezra	Toplam
OHAL Bölgesi	517	1.614	2.131
Mücadir Alan	303	731	1.034
Diğer İller	85	178	263
Toplam	905	2.523	3.428

Kaynak: CHP, Merk Yön. Kur., 1999, s.339

etkilemiştir. Böylece bir yandan kentsel alanlarda mekansal düzeyde yaşanan **yarılmalar** artık gizlenemeyecek bir düzeye ulaşırken diğer yandan da mekan, kentlerde aynı sürecin ürünü olan toplumsal yarılmanın sürekli hale gelmesine de aracılık etmeye başlamıştır. Dolayısıyla günümüzde kentler, yarılmaların mekansal ve toplumsal sonuçlarının iç içe yaşandığı, karmaşık ilişkilerin mekanı halini almıştır.

3.2.2.1 Sermayenin Kentleşmesi Sürecinin Ortaya Çıkardığı Gelişmeler

1970’li yıllardan sonra ülkenin sermaye birikimi yaratma konusunda içine düştüğü krizin bir ürünü olan **kentsel sermayeye** yönelik, özellikle büyük kentlerin fiziksel örüntüsünde önemli değişimlere yol açmıştır. Bir dışa açılma süreci biçiminde ortaya çıkan 1980 sonrası politikalar ise, söz konusu değişimlerin, sermayenin sınır tanımayan yeni özellikleri çerçevesinde çok daha hızlı ve ciddi sorunlara yol açacak biçimde yaşanmasını da beraberinde getirmiştir.

-Birikim ilişkilerini yeniden yapılandıran 1980 sonrası politikaların kentlerde yarattığı en temel dönüşümlerden ilki **metropolitenleşme** süreci olmuştur. 1950’li yıllarla birlikte başlayan bölgeler arası eşitsiz gelişme koşulları, bazı yatırımların bazı merkezlerde yığılması ile sonuçlanırken, bu yapısı ile de yoğun göç akınlarını da beraberinde getirmiştir. Böylece bazı yerleşmeler hem sahip oldukları olanaklar, hem de nüfus yapıları ile öne plana çıkmış, ancak esas olarak 1980 sonrasında gelişmeleri ile kontrol edilemez bir büyüme sürecinin içerisine sürüklenmişlerdir.

- Yeni liberal politikalar ile çok daha serbest dolaşım olanakları elde eden sermaye, kentsel ve bölgesel düzen içerisinde yer değiştiren ve erk sahipleri ile uluslar arası sermaye arasında da el değiştiren yapısı aracılığı ile yeni ilişki ağları ve **hiyerarşik** bir mekansal düzen ortaya çıkarmıştır. Mali sektörün geliştiği dünyada, üretim ve hizmetlerin denetlendiği şirketleşmiş dünya kentlerinin sözkonusu hiyerarşik yapının zirvesini oluşturduğu bu sisteme, **İstanbul** aracılığı ile eklemlenmeyi hedefleyen politikalar, yabancı sermayenin karlılığını arttıracak yatırımları ve bu yatırımlarla ortaya

çıkacak olan gelişmeleri serbest bırakan yapısıyla, öncelikle bu kentte ortaya çıkacak bir yarılma sürecini başlatmış ve çelişkilerle, sorunlarla dolu dev bir “metropol” kent yaratmıştır.

- Bazı kentlerin ön plana çıkarken bazılarının da gerilemeye başlamasına yol açan bu süreç, **metropolitan merkezlerin** toplam sermaye birikiminin oluşmasında ve dağıtımında aracılık etmeleri bakımından önem kazanmasını beraberinde getirmiştir. Böylece sermayenin önemli oranda tekelleştiği, ve özellikle İstanbul’un, holdng biçiminde örgütlenmiş, yabancı ortaklı finans ve ticaret kuruluşları aracılığı ile ağırlığını arttığı bu sistem, kentler arası rekabeti de arttırmıştır

- Metropolitan kentlerin görelî öneminin artması, yeni yönetim birimlerinin devreye girmesine neden olmuştur. Yönetimler, krizden çıkış noktası olarak kentsel taşınmazlara yatırım yaparak (gelişmiş batı ülkelerinde olduğu gibi) tercihlerini sanayi sermayesi dışındaki alanlara kaydırmaya başlamışlardır. Bu yönelim, özellikle inşaat sektöründeki şirketler aracılığı ile, iç ve dış pazarlarda yeni **sermaye birikim** kanalları oluşturmuştur. Ayrıca bu sistem, büyük sermayeyi kentin yapılanmasından doğan değerden pay almaya doğru itmiş ve fiziki formu, küçük sermayenin faaliyet ölçeklerine uygun olarak belirlenen bir kent yapısından, büyük sermayenin birikim güdülerine ve faaliyet ölçeklerine göre belirlenen bir kent yapısına geçişi sağlamıştır. Çok büyük ölçekli toplu konut projeleri, büyük müteahhitlik firmaları ve yap-sat-devret yoluyla yapılan alt yapı projeleri, gökdelenler, uluslararası ticaret merkezleri, büyük hipermarketler ve eğlence kompleksleri bu farklı kente geçişin en temel göstergeleri olmuşlardır (Eraydın, 19 88, s.150).

- Ancak sermayeye yeni kanallar açan bu gelişmeler, sanayi, turizm ya da ticaret alanından somutlaşan yatırımlarını, daha fazla **kar** sağlayacak stratejiler çerçevesinde konumlandırırken, yerleşmeler arasında mekansal düzeyde bir eşitsizliğin ortaya çıkma koşullarını da hazırlamaya başlamıştır. Kentlerin yalnızca belirli kısımlarının söz konusu yatırım ve hizmetlerin maddi olanaklarından yararlanıyor olması ile ortaya çıkan bu

eşitsiz durum, sermayenin çökeldiği bölgeler dışında kalan ve söz konusu çökmenin yarattığı rantlardan ve olanaklardan yararlanamayan yoksul kent bölgelerinin ortaya çıkması ile sonuçlanmıştır. Çünkü bu dönemde arsa ve konut piyasası artık, toplumsal grupları ayrıştırıcı bir işlev görmeye başlamış, kentsel rantların toplumsal gruplar arasındaki bölüşüm biçiminin değişmesi ve kentsel rantların eskisi gibi geniş kitlelere dağılma olanağının ortadan kalkması ile birlikte, kentsel yapılar bir **parçalanma** sürecinin içerisine girmiştir.

-Öte yandan, 1980 sonrasında bozulmaya başlayan gelir dağılımının, sınıfsal ve mekansal düzeyde en belirgin olduğu metropoliten kentler, bu parçalanma sürecini, bir **gettolaşma** formunda yaşamaya başlamışlardır. Kentlerin sosyo-mekansal olarak çok büyük refah ile çok derin yoksulluk alanlarını eşzamanlı, hatta yan yana ve iç içe barındırması ile çarpıcı hale gelen bu fiziksel gelişmeler, toplumsal düzeyde de kutuplaşmaları arttırarak, kentsel bir **gerilim** sürecinin yaşanmaya başlamasına da neden olmuştur (Doğan, 2001, s.103).

- Metropoliten merkezler, artan önemleri çerçevesinde, tüm yatırımları çekmeye başlarken, **konut yatırımları** açısından da diğer kentlerle kıyaslanamayacak düzeyde bir yığılma yaşamışlardır. Sermayenin yatırım alanlarını genişletmek istenmesinin fiziksel sonuçlarından biri olarak ortaya çıkan bu yığılmalar, bir yandan **saçaklanarak** genişleyen kentsel yapıların ortaya çıkmasına neden olurken, diğer yandan da, kent içi alanları “potansiyel” taşıyan alanlar olarak değerlendirme istemlerini de arttırmıştır. Bu aşamada tarihsel nitelikli kent parçaları, merkeze yakın ve manzara ve konum avantajına sahip gecekondü bölgeleri ve kent içinde ve yakın çevresinde bulunan doğa parçaları sermayenin ilgi odağı olan alanlar haline gelmişlerdir (Göksu, 1996,s.7).

- 1980 yıllarının başları 12 eylül yönetiminin baskısı ile gecekondü yapımının neredeyse durma noktasına geldiği yıllardır. Ancak askeri yönetimin sona ermesi ile birlikte tekrar hızlanmış ve 1970’li yıllarda başlayan eğilimler daha da güçlenerek temel gecekondü yapım tarzı haline gelmiştir. Öncelikle gecekondü artık piyasa dışı ilişkilerle

üretilem bir ürün olmaktan çıkmış, kendine özgü işleyiş kuralları olan ilişki ağları gecekondular üretim ve kullanımına hakim olmuştur. Dolayısıyla gecekondular kullanım değerleri için üretilmekten çok, değişim değerleri için üretilen metalar olma niteliklerini sürdürmüşlerdir. Ağırlıkla kırdan göçenlere hizmet etmeye devam etseler de, gecekondular yapımının esas itici gücü gecekondunun üzerine kurulu olduğu arsaların değerine el koyabilmek olmuştur.

-Bütün bu dönüşümleri başlatan ise 1980'li yıllarda çıkartılan af yasalarıdır. 1980'lerde dört kez kaçak yapının affına yönelik yasa çıkartılmıştır.

Mart 1983te 2805

Mart 1984'te 2981

Haziran 1986'da 3290

Mayıs 1987'de 3366

Bunlar arasında en önemlisi ise 2981 sayılı yasadır. Bu yasa öncekilerin tersine kaçak yapıların yasalar karşısında bağışlanması ile kısıtlı kalmamış ve mevcut gecekonduların hazırlanan planlarda öngörülen modele göre dönüşümüne zemin hazırlamıştır. **İslah imar planları** böylece gecekonduların yalnızca, herhangi bir teşvik ve izne gerek kalmadan, mevcut parseller üzerinde dönüşebilmesini olanak sağlamanın dışında, apartmanlaşmasını da sağlamanın temel aracı haline gelmiştir.

- Çok katlı kaçak yapılaşmaya zemin hazırlayan bu gelişmeler, çoğunlukla kent çevresindeki kamu arsaları üzerinde, kullanıcısı olmayan gruplar tarafından çok katlı olarak inşa edilen kaçak yapıların ortaya çıkmasını da beraberinde getirmiştir (Peker, 1999,s.300). Böylece gittikçe yoğunlaşan sanayileşmiş İstanbul, İzmir, Adana gibi kentleri saran gecekondular mahalleleri, önceki durumlarına göre çok daha farklı bir fiziksel görünüm kazanmışlardır. Böyle bir gecekondular piyasası ise artık, kente göçün sonucu değil nedeni olmaya başlamıştır (Işık, 1999, s.168).

- Bu noktada gecekondular da farklı bir noktaya taşınmıştır. Toplumun değişen dinamiklerine, yanıt verecek yeni kurumların oluşturulması, ve üretilen çözümlere karşın

gecekondunun ticarileşmesi, hızlanmıştır. Böyle bir ticarileşme süreci ise merkezi yönetimler dışında, yerel politik süreçler içerisinde özerkleşme eğilimine girmiş olan kent yönetimlerini de harekete geçirmiştir. Nitekim 1948-1993 yılları arasında gerçekleşen toplam 14 imar affının yarısının, yani 7'sinin 1980 sonrasına rastlaması, siyasal erkin bu dönemde abartılı biçimde kent arazilerini büyük sermayeye peşkeş çekmeye başlamış olmasının en açık kanıtıdır.

3.2.2.2 1980 Sonrası Değişen İstihdam yapısı ve Gelir Dağılımının Ortaya Çıkardığı Gelişmeler

24 Ocak istikrar kararları, Türkiye'de istihdam yapısı ve gelir dağılımı üzerinde önemli değişikliklere yol açmıştır. Ekonomik liberalizmin tercih edilmesi ve devletin üretimden vazgeçmesi ile başlayan bu süreç, sermaye kesimine geniş olanaklar sağlamış, ancak kentlerde ücretlerin düşmesi ve devletin sosyal hizmet harcamalarının azalması ile gelişen aşamalarda, giderek artan oranlarda yoksul kitlelerin ortaya çıkmasını da beraberinde getirmiştir. Birikim ilişkilerini gelirlerin yeniden düzenlenmesi prensibine dayandıran, yani gelirlerde yaratılacak değişimlerle kaynak oluşturma ve bu kaynağı yeni yatırımlara aktarma amacı üzerine kurulu olan politikalar (Altınçekiç, 1998, s.110), kendisine rahat hareket edeceği bir alan yaratmış, sonuç olarak *"Türkiye'de 1980 sonrasında uygulanan politikalar emek aleyhine, sermaye lehine işlemiştir."* (Demir, 1993,s.71).

Dolayısıyla zengin daha fazla zenginleşirken, yoksul da daha fazla yoksullaşmıştır. Bu durum kendisini bölgesel düzeyde farklılaşan gelir göstergeleri ile de ortaya koymuş, tarım kesiminin gelirinde ortaya çıkmaya başlayan gerilemeye paralel olarak, bölgeler arasında ciddi farklılaşmalar yaşanmaya başlamıştır (Çeçen ve diğerleri, 1996, s.128). Sayısal veriler bu dönemde zaten en zengin bölgeler olan Ege ve Marmara bölgelerinin gelir paylarının daha da yükselmiş olduğunu, İç Anadolu, Doğu ve Güneydoğu Anadolu'nun gelir paylarının ise önemli düşüş kaydettiğini ortaya koymaktadır. Veriler ayrıca, işgücü miktarında da azalma yaratan bu gelişmelerin, Türkiye'nin kişi başına

düşen gelirinin en düşük olduğu Doğu Anadolu Bölgesinin daha fazla yoksullaşmış olduğunu da göstermektedir⁸ (Kazgan,1999, ss.356-360)

Böyle bir gelir farklılaşması ise, özellikle 1990'lar sonrasında devletin gelire müdahalesinin tamamen dışlanan politikalar haline gelmesiyle, bölgesel ya da sektörel temellinin yanısıra, toplumsal yapının geneline yayılacak ölçüde etkinlik kazanmıştır. Yarattığı farklı sonuçlar açısından, “yeni kentsel yoksuluk” tanımlaması çerçevesinde ortaya çıkan bu oluşum, zenginlik ve yoksulluk arasında keskinleşen bir durumu ortaya çıkartmanın yanısıra, geniş orta sınıfların da sahip oldukları pozisyonları yitirmeleri ile sonuçlanmıştır⁹. Göçün değişen koşulları, yani 1990 sonrasında zorunlu göç akını ise, zaten kentlerde başlamış olan böyle bir yoksullaşma sürecine, yeni yoksul kitleler enjekte ederek, kentlerdeki eşitsizlik ve yarılmaları da daha derin bir hale getirmiştir.

- Dünya ekonomisi ile az gelişmiş ülke koşullarında bütünleşme, işçi sınıfının ve diğer çalışan kesimlerin sıkı bir denetim altında tutulması ve ücretlerin kısıtlanması esasına dayanan politikaların uygulanması zorunluluğunu beraberinde getirmiştir. Böylece kentlerde çalışan işçi sınıfları ağır kayıplara uğrarken, kente yeni gelen göçerlerin iş piyasası koşullarına dahil olabilmeleri olasılıkları da ortadan kalkmıştır. 1980 sonrasında sanayi yatırımlarının azalması ile birlikte, formel istihdam olanaklarının zaten sınırlandığı bu ortamda, artık kente göçle gelen işgücü, her düzeyde ücretle

⁸ GSMH rakamlarına göre gelir düzeyi açısından, kişi başına gelirin en düşük olduğu Muş ve Ağrı illeri ile, en yüksek il olan Kocaeli arasında 11 kat fark bulunmaktadır (Kazgan,1999,s.356-360).

⁹ Nisan 2000-Temmuz 2000 tarihleri arasında “Veri Araştırma Anonim Şirketi” tarafından gerçekleştirilmiş olan, VERİ-SGT (Veri Statü, Gelir, Tüketim) tabakalaşma modeline dayalı istatistikî araştırmanın verileri, “kentsel Türkiye”de bir hanenin yıllık ortalama kullanılabilir gelirini 7.753 dolar olduğunu ve metropollerde yaşayan hanelerin % 40’inin ve kentlerde yaşayan hanelerin de % 80’inin bu ortalama değer altında bir gelire sahip olduğunu ortaya çıkarıyor. Çünkü yapılan gelir araştırmalarının detaylı sonuçları, Türkiye kentlerinde yaşayan hanelerin sadece %10,1’unun üst, geri kalan % 45’i orta ve % 44,9’unun da alt tabaka içerisinde yer aldığını ortaya koyuyor. Bu ayrışma içerisinde Türkiye’nin en yüksek gelirli ilk %5’lik kesiminin yıllık ortalama gelirinin 34.996 dolar, en düşük gelirli son % 5’lik kesiminin ise yıllık ortalama gelirinin 1.285 dolar olarak olduğu tespit ediliyor. Gelir dağılımı açısından ortaya çıkan sonuç ise bize, kentsel ortamda yaşayan zengin ile yoksul arasında yaklaşık 27 kat fark olduğunu gösteriyor (Radikal, 25-28 Mart 2001).

çalışmaya razı olan, özellikle de kırdan gelinen ilk aşamada, düşük ücretler veren, dokuma, deri ve metal sektörlerinde çalışmaya razı olan kitleler haline dönüşmüştür.

- Formel istihdamın boyutlarının sınırlı kalması böylece **enformel** sektöre yönelimi arttırmıştır. Üstelik bu artışın tek kaynağı da kırdan kente göç olmamış, belli durumlarda kente uzun zaman önce yerleşen aileler de bu işgücü piyasasına emek arzında bulunmaya ve böylece kent emekçilerinin önemli bir kesimi, artık klasik işçi sınıfı imajının dışına çıkmaya başlamışlardır (Demir,1993, s.72). Bu dönem ayrıca kadın ve çocuk emeğini de bu işgücü yapısı içerisinde oransal olarak ciddi artışlar göstermeye başlamıştır.

- Bu gelişmeler aracılığıyla, kendi içerisinde katmanlaşmaya başlayan enformel sektörün, formel sektörle, bir başka ifade biçimi ile çevre işlerlerin, merkez işlerle olan ilişkileri de değişmiştir (Şenyapılı, 2001, s.5). Ucuz emeğe yönelen firmalar artık enformel işlerle doğrudan ilişki kurmaya, özellikle dokuma, konfeksiyon, otomotiv, gibi alanlardaki şirketlerin üretim yapıları, evlerde ve küçük atölyelerde **fason üretim** yapan işgücü üzerine odaklanmaya başlamıştır. Bu ilişki biçimi ile enformel sektör, çalışanlara daha iyi olanaklar ve bağımsız iş sahibi olabilme fırsatları yarattığı ortamlarda, formel sektörden de işçi kazanmaya başlamıştır. Böylece zaten tartışmalı bir hale gelen marjinallik, Türkiye kentlerindeki geçerliliğini de büyük ölçüde yitirerek, ekonomik sistem içerisinde işlevi olan bir yapı halini almıştır (Demir, 1993, s.42).

- Bu dönemde enformel sektörün temel çalışma alanı haline gelen metropollerde (göç buralara yöneldiği için), sayısal arz artarken, sektörlerin bu arzı değerlendirecek yatırımları ile, kentsel toprak üzerindeki baskılar da artmıştır. Bu baskı enformel sektörü mekan rantına duyarlı bir konuma getirmiş ve bu rantı toplayabilmek, koruyabilmek, paylaşımını denetleyebilmek ve sürdürülmesini sağlayabilmek çabası enformel iç örgütlenmelere yol açmıştır (Şenyapılı, 2001, s.5).

- Bu dönemde niteliği ve niceliği değişen enformel iş piyasası içerisinde, göç yinede ağırlıklı pozisyonunu korumuştur. Değişen göçün kaynağı olan Doğu ve Güneydoğu Anadolu, bu dönemde büyük kentlerde hal ve pazaryeri ticareti, seyyar satıcılık, kent içi ulaşım gibi alanları elinde tutan bir kesim haline gelmiştir. İşgücü piyasasında türedi işlerde, kalkış noktasındaki aynılıkların ve hemşehriliğin önemli bir dayanışma aracı olma özelliğini koruması ise, belirli işlerin, belirli yöresel grupların tekelinde tutulduğu bir mekanizmanın da ortaya çıkmasını sağlamıştır.

-**Himaye/Patronaj ilişkileri** biçiminde gelişen hemşehrilik ve akrabalık temeli ile başlayarak, siyasi örgütlenmelere kadar uzanan bu ilişki ağları ya da örgütlenmeler (Kazgan,1999,s.391), giderek kentin sokaklarında satış yapabilmenin, kapıcılık, pazarcılık, hammallık ya da inşaat işlerinde çalışabilmenin koşullarını da belirlemeye başlamıştır. Dolayısıyla artık enformel piyasa, 1950-60'lı yıllarda olduğu kadar kolay giriş-çıkış yapılabilen bir piyasa olmaktan da çıkmıştır.

- Enformel sektörde ortaya çıkan böyle bir örgütlenme aynı zamanda, kente eskiden gelmiş olan kitlelerin, yeni gelenler üzerinden rant elde etmeleri ve zenginleşmelerini sağlayacak bir mekanizma haline gelmiştir. Işık ve Pınarcıoğlu'nun (2001), "**Nöbetleşe Yoksulluk**" olarak adlandırdığı ve kente hep yeni gelenler aleyhine işleyen bu sistem, barındırdığı eşitsiz güç ilişkileri aracılığı ile eşitsizliklerin daha da derinleşmesine aracılık etmeye başlamıştır (Işık & Pınarcıoğlu, 2001, ss.153-154).

- Özellikle kente en son gelen kesimlerin aleyhine işleyen eşitsiz yaşam koşulları ise, ailelerin yeni stratejiler geliştirmelerine yol açmış ve bu çerçevede de ailelerde geliri arttırılabilmek için daha fazla kişinin işgücü piyasasına girmesi bir çıkış yolu olarak benimsenmiştir (Demir,1993, s.68). Hanehalkı reisi dışında, **kadın** ve **çocuk emeğinin** de enformel piyasaya çıktığı böyle bir ortam ise, söz konusu yaşama stratejisi aracılığıyla aslında bir anlamda yoksulluğun derinleşme ve süreklilik gösterme sürecine hizmet etmeye başlamıştır.

3.2.2.3 Modernitenin Yeniden Örgütlenişi Çerçevesinde Post-modern Yönelimlerin Ortaya Çıkardığı Gelişmeler

Türkiye'nin politik anlamda yeni bir sürece girdiği 1980 sonrasında ortaya çıkan dönüşümler, aynı zamanda moderniteden kopuş ve post-modern olarak adlandırılan gelişmelere yönelik biçimde de yorumlanmaktadır. Böyle bir yorumlamaya neden olan ise, dünyada eş zamanlı olarak (özellikle gelişmiş ülkelerde), böyle bir dönüşüm sürecinin, her düzeydeki ilişkiler içerisinde ortaya çıkmış olmasıdır. Ancak burada tartışmalı olan iki konu vardır. Bunlardan ilki Türkiye'nin 1980 sonrasında yaşamış olduğu dönüşümlerin gerçekten bir post-modern deneyim olup olmadığına ve ikincisi de, Türkiye eğer bir post-modern deneyim yaşıyorsa, bunu kendi azgelişmişlik pratiği ve birikimleri içerisinde nasıl biçimlendirdiğine yöneliktir.

Bu çerçevede post-moderniteyi çok farklı açılımlar içerisinde ele alan yaklaşımlar bulunmaktadır. Ancak bunların en belirgin ortak noktası ciddi bir dönüşüm sürecine işaret ediyor olmalarıdır. Bu dönüşümün merkezinde ise, modernite projesinin belirleyici yapısı yer almakta, post-modern olarak tarif edilen her durum, bu belirleyiciliğe bir karşı duruş olarak ortaya konmaktadır. *“Bir yapı oluşturmanın yerine kolaj, montaj geçiyor. Bir toplulukta bütünlük, homojenlik, süreklilik ve belirlenimler görmenin yerini, parçalanma, farklılık, belirlenemezlik, kaos, geçicilik ve süreksizlik görme alıyor”* (Tekeli,1993,s.61). Dolayısıyla bir anlamda post-modernitenin, modernitenin belirleyici tavrı içerisinde eritemediği, kontrol edemediği alanların genel bir adı olarak ortaya çıkmaktadır.

Ancak bir başka bakma biçimi ile de, gelişmiş dünyanın, akılcılık projesinin 1960'lardan bu yana görünür hale gelmiş olan krizini aşma yolunda ürettiği stratejilerin önemli bir aracı konumunda bulunmaktadır. Üstelik kapitalist işleyişin modernite projesi ile tıkanan yayılma stratejisini yeniden biçimlemekte, çok daha etkin ve hızlı işleyecek yapısıyla yeniden dünyaya pazarına çıkarmaktadır. Dolayısıyla post-modern durum olarak tarif edilen gelişme aslında, yine tıpkı modernite de olduğu gibi, gelişmiş

kapitalizmden az gelişmişe doğru yönelen faydacı bir ilişkiler sistemi olarak da ele alınabilir.

Böyle bir çerçevede Türkiye'nin 1980 sonrasında yaşamakta olduğu gelişmelerin gerçekten de bir post-modern durumun içine düştüğünü söylemek olanaklı hale gelmektedir. Eğer gelişmiş dünya, kapitalizmi yeni bir strateji ile örgütleyecek ve yeni içeriği ile dünyanın geri kalan bölgelerine empoze etmeye çalışıyorsa, bu noktada Türkiye'nin de özellikle 1980 sonrasında yaşamaya başladığı dışa açılma pratiği ve içinde bulunduğu az gelişmişlik koşulları çerçevesinde, üzerine düşen payı almış olduğu sonucuna ulaşmak mümkün görünmektedir.

Ne var ki böyle bir noktada kritik olan konu, Türkiye'nin yeni ulus-devletin kurulması aşamasından itibaren hayata geçirmeye başladığı modernite projesinin, henüz tamamlanmamış bir proje olarak varlığını sürdürmeye çalışıyor olmasıdır. Dolayısıyla, yine modernitenin yeniden örgütlenişi çerçevesinde ortaya çıkan post-modern gelişmeler, Türkiye'nin henüz tamamlanmamış bir modernite projesine, dışarıdan gelen etkilerle entegre olma çabasını son derece sorunlu bir hale gelmektedir. Kaldı ki Türkiye modernleşmesi de zaten benzer biçimde, pek çok ülkede de olduğu biçimi ile, iç dinamiklerle gerçekleşmemiş, dış zorlamalar ile ve devletten başlayarak topluma inen bir süreç olarak yaşanmıştır. Dolayısıyla hem hazır olunmayan bir dönüşüm başlatmış, hem de dayatmacı mekanizmalar aracılığı ile hayat bulmuştur.

Modernleşme sürecinde, hemen her ülkede olduğu biçimiyle, etkin bir pozisyonda olan "devlet" in bu konumu ise, modernleşme sürecinin (devlet ile toplumu zaman zaman karşı karşıya getiren) bir devlet-toplum karşıtlığı ve gerilimi altında yaşamasına yol açmıştır. Böyle bir gelişme, çoğu zaman yalnızca modernleşmeye hazır olmayan bir "toplum yapısı" ile açıklanmaya çalışılmışsa da, aynı biçimde modernitenin dayatmacı yapısının bir sonuç ürünü olarak da belirginlik kazanmış (Laçiner, 2002, s.11), ve modernleşme süreci, Türkiye açısından yarattığı olumlu etkilerin yanısıra, hep tahrip eden bir süreç olarak yaşanmıştır.

“Kapitalizmin gelişimi, ulusal bütünleşme ve batılılaşma biçiminde özetlenebilecek üç boyutundan birincisi; çevre ülkelere özgü koşullarda kalabalık nüfusları yerinden-geniş ailesinden, köyünden, geleneksel dayanışma ilişkilerinden, hatta sonraları yurdundan etmiş, daha önce hiç deneyimini edinmediği ilişkilerle yüzyüze ve savunmasız bırakmıştır. Öte yandan içine fırlatıldığı yaban dünyada, projenin politik gereklilikleri ile kendisinden o zamana kadar içinde adlandığı ne kadar kimlik varsa hepsinden soyunması “bir ve bütün” olarak itaat etmesi istenmiştir. Son olarak da projenin kültürel boyutu ile kendisini artık ne olarak duyması, adlandırması gerektiği tarif edilmiş ve de ailede başlayıp, okulda, askerde, iş yaşamında süren bir seferberlik haliyle bu benimsettirilmeye çalışılmıştır” (Alankuş,1995, s.89).

Sonuç müzakerelerle kazanılmış bir yurttaşlıktan öte bir “vatandaşlık hali” olmuş, farklılıklara rağmen, bütünleştirici mekansal projeler ülkesel ve kentsel düzeyde hayata bulmaya başlamıştır. Planlama ise, modernitenin herşeyi aynılaştırma yönündeki ideolojisini hayata geçirmesini sağlayacak en önemli araç haline gelmiş ve söz konusu toplumsal kurguyu, mekansal düzenlemeler yoluyla yaratmaya çalışmıştır. Ne var ki bu uygulamalar çok geçmeden bir tehdit unsuruyla da karşı karşıya gelmiştir. Türkiye pratiğinde 1950’li yıllardan itibaren yaşanmaya başlamış olan gecekondulaşma, modern kentsel yaşantının arzısı olarak ortaya çıkarak, kısa sürede kentleşme pratiğine damgasını vurmuştur.

Üstelik devam eden aşamalarda, böyle bir arızanın ortaya çıkmasını sağlayan süreçler, ülkesel koşulları çok daha kritik noktalara taşımış, bozulan dengeler, gelir dağılımı konusunda yaşanan sıkıntılar ve artan yoksullaşma ile temellenen çalkantılı ortam, 12 Eylül rejimini, 1982 anayasası ve onunla kurulan siyasal düzeni beraberinde getirmiştir. Böyle bir nokta, Türkiye’nin ulus-devletin kurulması aşamasından itibaren yaşamış olduğu en önemli kırılma noktası olmuş ve her şeyden önce hızlı bir biçimde yaşanacak olan dışa açılma süreci ve ülkesel düzeyde de etkin bir biçimde uygulanmaya konacak olan neo-liberal politikalar aracılığı ile ulusal ve yerel düzeydeki her türlü ilişki biçimi yeniden düzenlenmeye başlamıştır. Ulusal düzeyde, eş zamanlı olarak ortaya çıkmış olan değişim ve dönüşümlerin izleri, post-modernleşme olarak adlandırılan süreç bağlamında ülke koşullarına taşınırken, yerel düzeyde ise, söz konusu post-modern

gelişmeler içerisinde anlam bulan farklılıklar, parçalanmalar, hem mekansal hem de toplumsal düzeyde ön plana çıkmıştır.

Böylece söz konusu farklılıklar deseni içerisinde var olan yarılma, ülkesel düzeyde doğu ile batı arasında artan bir kutuplaşma halini alırken, kentsel düzeyde de “varoş” ile kent arasında varolan karşıtlıkları da daha keskin bir forma dönüştürmüştür. 1980'lere gelindiğinde artık kentsel yaşantı, bir yanda modern kentin tüm unsurlarını içerisinde barındıran, diğer yandan bu unsurlarla hiçbir şekilde örtüşmeyecek gecekondularla kuşatılmış bir yapı halini almıştır. Farklılıkların sistemin işleyişi için tehdit olarak algılanması düşüncesi devam ederken, gecekondular, sermayenin yatırım alanları olarak hukuksal düzenin ortaya çıkardığı af yasaları ve kentsel yenileme teorileri çerçevesinde üretilen ıslah imar planları aracılığıyla yapılacak operasyonel eylemin hedefi olmuşlardır. “*Üstelik zaten kent içerisinde kalmaları nedeniyle arsa ve bina fiyatlarında artışların ortaya çıktığı gecekondular, ekonomik ömrünü tamamlamış, fiziksel, ekonomik işlevsel ve çevresel olarak eskimiş bu yapıları yıkıp yapma eylemine meşru bir zemin yaratmıştır*” (Göksu, 1996, s.8)

Böylece mekansal düzeyde önemli aşamalar kaydeden uygulamalar, yeni bir sermaye düzeninin işleyişine de aracılık etmiştir. Ne var ki bu uygulamalar, toplumsal düzeyde aynı performansı her zaman sağlayamamıştır. Dolayısıyla bu ortam içerisinde, kentsel yaşantıya uyum sağlayabilenler, taşınmaz piyasasından rant elde edip durumunu iyileştirebilenler olduğu gibi, “öteki” pozisyonunda kalıp dışlananlar ve kentsel yaşantıdan hiçbir şekilde nemalanma umudu olmayanlar da ortaya çıkmıştır. Üstelik sistemin işleyiş biçimi, bu ikili yapının kısa sürede büyük metropollerden başlayarak, yaygınlaşmasını ve böylece giderek tüm kentsel gelişmelerin temel belirleyicisi haline dönüşmesini de beraberinde getirmiştir. Bununla birlikte, modernist planlama stratejilerinin sistem içerisinde eritmeyi başaramadığı parçaları ve bu parçalar aracılığı ile gözler önüne çıkan kentsel sorunları, sağlıklı yaklaşımlarla ele alma umudu da ortadan kalkmıştır. Sistemin arızalara karşı kendi telafi mekanizmalarını geliştirme geleneğinin bir ürünü olan post-modernite de böyle bir aşamada devreye girerek,

parçalanmanın kentsel sistemin çalışma biçimi içerisinde, olağan bir gelişme olarak algılanmasını sağlayacak yeni formlar üretmiştir. Üstelik bu formlar yalnızca gecekondular ile temellenen “varoş” parçalanması için bir telafi mekanizması olmaktan öte, post-modern kentsel gelişmelerin ortaya çıkarmış olduğu yeni tüketim kalıpları ve yeni yaşam kurgusunun, eklektik, çok parçalı özellikleri çerçevesinde de bir gereklilik haline almıştır. Estetik kaygılarını tamamiyle sermaye düzeninin hakim öğelerine teslim eden ve böylece “**popüler tüketim kültür**” olarak adlandırılan yeni yaşam tercihlerinin bir ürünü haline gelen uygulamalar, sanal ilişki düzlemleri aracılığıyla, hayatın her alanına aktarılmıştır.

Böylece kentsel yaşantıyı sürekli bir mücadele haline getiren, ekonomik, toplumsal ve kültürel süreçler, bir yandan her türlü fiziksel oluşumu parçalayarak katmanlaştırırken, diğer yandan da böyle bir katmanlaşma aracılığıyla, bakılanla kurulan ilişkilerin yalnızca seyir ilişkisi olarak kaldığı ve gösterilen değerlerin biçimlediği bir yaşama ortamı ortaya çıkarmış ve bu yolla da yeni **toplum yapısını** biçimlemiştir (Ünverdi & Dünder, 2001, s.117). Büyük alışveriş merkezleri, iş merkezleri eğlence mekanları, lüks konut siteleri ile temsilen bu **mekan örüntüsü**, eşitsizlikçi, dışlayıcı ve çelişkilerle dolu yapısına rağmen, yeni estetik anlayışın, toplum ve mekan kurgusunun “**yüceltilen**” ürünleri olarak, bugünün tariflerini oluşturmaya başlamıştır.

3.2.3 1980 Sonrasında Göçün Değişen Niteliği ve Yeni Kentsel Dinamikler Çerçevesinde Ortaya Çıkan “Kimlik Yapılanmalarını” Açıklamaya Yardımcı Olacak Gelişmeler

1980 sonrasına damgasını vuran dışa açılma süreci ve bu süreci mümkün kılacak yeni liberal politikalar, Türkiye açısından hem 1950’li yıllardan beri yaşanmakta olan göçün niteliklerini, hem de yine aynı dönemden sonra ortaya çıkmış olan hızlı kentleşme sürecinin dinamiklerini değiştiren gelişmeleri ortaya çıkarmıştır. Günümüzde değişik ölçütlere göre kentleşme oranı % 70’leri aşan bir düzeye ulaşırken, kentleşme süreci de sona ermeye yaklaşmıştır. Veriler Türkiye kentleşmesinin artık doygunluk noktasına

ulaştığını ve bunun sonucunda da kırdan-kente göçlerin, kentten-kente göçlere göre oransal bir gerileme kaydettiğini ortaya koymuştur¹⁰. Dolayısıyla artık içgöç hareketleri, kentleşme hareketlerinin bir sonucu olma niteliğini büyük ölçüde yitirmiş ve bu çerçevede başka açıklayıcı gelişmelere yönelme gerekliliğini ortaya çıkarmaya başlamıştır (Tekeli, 1998, s.8).

3.2.3.1 Kentlerde Göç Temelli Bir Yarılma Sürecine Geçiş

1980 sonrasında yaşanan içgöç hareketleri açısından en önemli değişim elbette, Doğu ve Güneydoğu Anadolu bölgesindeki terör olayları ve onun sonuç ürünlerinden biri olan zorunlu göçler bağlamında yaşanmıştır. Kalabalık kitleleri, önceden planlamadıkları ve bu nedenle de hazırlığı içerisinde olmadıkları bir göç süreci içerisine iten gelişmeler, bu kitleleri, hem göç sürecine katılma biçimleri, hem de varış noktalarında sağlayamadıkları koşullar açısından, yarılmaları en yoğun biçimde yaşayan kesimler durumuna getirmiştir. Topyekün, tüm aile bireylerini yerlerinden eden ve hatta çoğu zaman sahip oldukları mal varlıklarını geride bırakmalarına yol açan böyle bir yer değiştirme hareketi “**yoksul göçü**” olarak yaşanmış ve yeni yoksullukların da kaynağı olmuştur.

Göç hareketlerini, 1980 sonrasında değişen içeriği ile ortaya koyan gelişmelerden bir diğeri ise (göç etme süreci “zorunlu göç”lerdeki kadar sancılı olmasa da) kıyın artan itici gücü çerçevesinde açıklanabilir. Dışa açılmaya ve ihracata dayalı ekonomi politikalarının, etkisiz hale getirdiği tarım ve hayvancılık sektöründe yaşanan gelişmelerin, ve devletin sanayi yatırımlarından elini çekmesi ile kapatılan KİT’lerin yarattığı işsizleşme sürecinin, özellikle Doğu Anadolu’da mağdur hatta işsiz bıraktığı kesimlerin kentlere yönelmelerini kaçınılmaz bir hâle getirmiştir. Bununla birlikte

¹⁰ Türkiye’de yaşanan iç göçlerde kırdan-kente olama özelliği de değişime uğramış, kentten- kente göçlerde büyük artış kaydedilmiştir. 1980-85 döneminde kentten- kente göç, içgöçün % 56’sı iken, bu oran 1985-1990 döneminde %’ 62’ye çıkmıştır. (İçduygu,Sirkeci, 1999,s.252-253).

özellikle sanayi alanında emek gelirlerinin sınırlanması ile zayıflayan ekonomik koşullar da, bazı kesimlerin yeni iş kaynaklarına yönelmelerini ve dolayısıyla da yer değiştirmelerini gerektiren gelişmeler olmuştur.

Dolayısıyla aslında genel olarak bir yoksul akını olarak yorumlanabilecek 1980 sonrası (kırsal ya da bazı durumlarda kentsel) göç, göçe konu olan kitleleri, kentsel ortamlarda yeni yaşam koşulları oluşturma konusunda, daha baştan son derece dezavantajlı bir konuma sokmuştur. Kaldı ki politik süreçlerin ağırlaştırdığı yaşama şartları zaten kentsel yaşantı içerisinde varolabilme, yeterli ve düzenli yaşama koşulları elde edebilme olanaklarını sınırlandırmış, kentsel dengeleri bozarak, geniş orta sınıfların bile yoksullaşmasına yol açmıştır. Dolayısıyla artık “taşı toprağı altın” tanımlamasıyla bir zamanların zengin olma ve sınıf atlama idealinin mekanı olan kentler, yeni içerikleri ile, çekici bir güç olma niteliklerini büyük ölçüde yitirmeye başlamışlardır.

Sonuç olarak 1980 sonrası göçün temel özelliklerini, kentleşme ya da kentlerin bu süreçle cazip hale gelen içeriği çerçevesinde açıklamak olanağı kalmazken, genel olarak “itici güçlerin” yarattığı nüfus hareketleri, ile ortaya çıkan yeni kentleşme pratiği ise, göç temelli bir yarılma formuna dönüşmüştür. Böyle bir gelişme ise, kentsel yapının varoş ve kent bağlamında varolan ikili yapısını, çok farklı dinamiklerle temellenen yeni bir ayrışma sürecine dönüştürecek etkiler ortaya çıkarmıştır. Etnik, dinsel kültürel ya da politik her türlü formda ortaya çıkan bu ayrışma toplumsal ve mekansal ilişkileri yeniden biçimlendirirken, çok farklı temellere dayanan yeni tarifler ve yeni ilişik ağlarının da ortaya çıkmasının koşullarını hazırlamıştır.

3.2.3.2 Toplumsal Yarılma ve Çok Parçalı Kent Mekanı

Kentsel ortamlarda dayanışma temelli ilişki ağları ve farklı temellere dayalı kimlik yapılanmaları çerçevesinde izlenebilen göç temelli yarılmaları, 1980 sonrasında göçün değişen yapısı dışında, kentlerde bu süreçte ortaya çıkmış olan gelişmeler çerçevesinde de ele almak zorunluluğu bulunmaktadır. Çünkü böyle bir yarılma süreci göçe bağlı

olduğu kadar, gelinen yerlerin ve dolayısıyla kentlerin değişmiş olan koşulları çerçevesinde de belirginlik kazanmaktadır. Kaldı ki, 1980 sonrası Türkiye’de kentler göç dışında daha pek çok dinamiğin etkisi ile ciddi bir değişim süreci yaşamaya başlamışlardır. Böyle bir değişim sürecinin kaynağı olan gelişmeler, yeni liberal politikalar, ekonomik toplumsal ve mekansal dengeleri bozmakla başladığı dönüştürücü işlevine, dünyada hakim olan yeni tüketim kalıplarını benimsetmeye çalışarak devam etmiş ve böylece çok parçalı, çok kimlikli kentsel yapıların ortaya çıkma koşullarını hazırlamıştır.

Böyle bir değişim sürecinin en keskin biçimde yaşandığı kent ise “İstanbul” olmuştur. 1980’li yıllarla unutulmaya yüz tutmuş olan bölgesel rolünü yeniden elde etmeye başlayan kent, küreselleşmiş tüketim kalıplarının ve onlara eşlik eden her türlü kültürel akımın ülkeye taşınmasıyla bambaşka bir içeriğe bürünmeye başlamıştır (Keyder, 1999,s.23). İstanbul’u, Türkiye’nin dünyaya açılan kapısı haline getiren gelişmeler, kültürel mirasın bütün unsurlarını dünya pazarına çıkarırken, yeni bir “imaj” ve kentle özdeşleştirilecek yeni bir kentsel kimlik arayışını da beraberinde getirmiştir. Kent böyle bir kimlik arayışı ile, başta inanç sistemleri alanında pek çok unsuru ön plana çıkartıp politik süreçler aracılığı ile yaygınlaştırmaya çalışırken, kentin çok parçalı ve kozmopolit olan yapısı da sürekli olarak devam eden göçler nedeniyle geniş bir etnik yelpaze oluşturmaya başlamıştır. Böylece islam temelli bir üst kimlik ve parçalanmış sayısız etnik kimlik ile biçimlenmiş bir pot-modern kent durumuna gelmiştir (Keyder, 1999, ss.98-99).

Eş zamanlı olarak “Serbest piyasa koşullarının” adaletsiz işleyiş mekanizmaları aracılığı ile bozulan sınıflar arası dengelerin, “kentsel rantlar”dan daha fazla pay almak isteyen kesimleri ortaya çıkarmış olması ise, söz konusu yeni içeriğin koşullarını belirleyen en önemli gelişme olmuştur. Çünkü paylaşım konusundaki uzlaşma ortamının ortadan kalmasıyla artan yarıma, fiziksel mekanlara da taşınmaya başlamış, bu büyük metropol bir yandan zenginliklerin sınırsız bir biçimde yaşandığı, güvenlik sistemleri ile donatılmış, kendi içine kapalı lüks konut siteleri, çok katlı plazalar, hipermarketlerin,

diğer yandan da göç süreci ile ortaya çıkmış kentin dış çeperindeki gecekondu mahalleleri ya da kent içerisinde oluşmuş çöküntü bölgelerinin yer aldığı bir fiziksel örüntü haline gelmiştir. Üstelik bir yanda “**gettolar**” diğer yanda “**enklavlar**” çerçevesinde biçimlenen bu fiziksel örüntü, sözkonusu içe kapalı sistemlerin belirlediği yeni ilişki ağları ile birlikte, kısa sürede tüm diğer metropollerin ve büyük kentlerin yerleşme pratiklerinde de ortaya çıkmaya başlamıştır.¹¹

“1980’li yılların Türkiye’inde kentleşme süreçlerine damgasını vuran farklılaşma ya da çeşitlenme dinamikleri ve bunun sonucunda ortaya çıkan ayrışma eğilimleridir. Bir uçta, kentin çeperinde eskisinden çok farklı yöntemlerle ve ilişkilerle var kalmaya çalışan ve bu uğurda daha önceden yapmayı tasavvur bile edemeyeceği çok şeyi yapmaya hazır kent yoksulları; arada bir yerlerde kooperatifler yoluyla, kentteki paylaşım kavgasına katılan ve kent çeperindeki geniş arazilere göz diken orta sınıflar; diğer uçta, kentin en prestijli alanlarında ‘kapattığı’ arazilerde özel güvenlik sistemleri ile korunan yüksek duvarların ardında yaşayan ve artık değil terk ettiği kente, topluma bile dönüp bakmayan, üst sınıflar.”(Işık & Pınarcıoğlu, 2001, s.128).

Toplumsal parçalanmanın mekansal parçalanmayı, mekansal parçalanmanın da yeni toplumsal parçalanmaları beraberinde getirdiği bu ilişkiler sistemi tüm metropollerini, öncelikle çelişkilerin ve ardından da bu çelişkiler içerisinde kendisine bir çıkış yolu arayan toplulukların yaşam alanı haline dönüşmüştür. Üstelik söz konusu farklılıklar ve ayrışmalar giderek, yeni post-modern kent imajının ve dolayısıyla tüketim kültürününde ön plana çıkararak **araçsallaştırdığı** öğeler halini almaya başlamışlardır. Böylece aslında tam bir post-modernlik içerisine düşen kentler, bir yandan tek tek **biyresel özneler** aracılığıyla ön plana çıkan, sayısız çeşitlilikte, birbiri içine geçebilen, zaman içinde değişebilen, esnek kimlik öğeleri, diğer yandan da **popüler tüketim kültürünün** sermayeye hizmet eden araçları ile donatılmış, yapılar halini almışlardır.

¹¹ “**Gettolar**” ile “**Enklav**”ları birbirinden ayırt eden en temel özellik, birincinin koşullarının dayatması bir anlamda gönülsüz bir birliktelik ikincisinin ise tam tersine, varoluş koşullarını iyileştirmek üzere gönüllübir bir araya geliş ile ortaya çıkmış olmasıdır (Işık & Pınarcıoğlu, 2001, s.147).

Böylece Kürt, Çerkez, Laz, Alevi, Çevreci, Feminist, Eşcinsel, Müslüman, Ateist, gibi formlarda görebildiğimiz ayrışmalar, “her kesimden insana, cemaate, ya da mevcut dayanışma formlarına -kimliklerine- daha sıkı sarılmak üzere yeni tarifler bulmak zorunda bırakan bir yerinden oluş yarattığı gibi sonradan nedeni olduğu çoklu kültürel karşılaşmalarla, onları yeniden bir yerlere ait kılacak, yeni kimlik tasavvurlarını da sağlamıştır.” (Alankuş, 1995, s.87).

3.2.3.3 Göçe Dayalı Yerleşme Alanlarında Dayanışma Temelli İlişki Ağları ve Farklı Kimlik Yapılanmaları

Göçün temel özelliklerinden biri olan “dayanışma” da, 1980 sonrası gelişmeler çerçevesinde değişikliğe uğrayan yapılardan biri olmuştur. Bu dönemden sonra kentlerde ağırlaşan yaşama şartları, yarılmaları en keskin biçimi ile yaşayan göçerleri, her zaman olduğundan daha fazla dayanışma ilişkileri içerisinde yer almaya yöneltmiştir. Göçle oluşmuş yaşama alanları içerisinde söz konusu dayanışma ilişkilerini geliştirebilen, kentin zor şartlarına karşı örgütlenebilen ve bu nedenle de sınıfsal pozisyonlarını dönüştürme gücüne sahip olanlar gecekondu yoksulları olmuşlardır. Kent içerisindeki çöküntü alanlarında yaşayan göçerler, yani batılı literatürdeki kent yoksulu tanımlamalarındaki biçimi ile, “altsınıf” ya da “sınıfdışı” olan kesimler ise, böyle bir dönüştürme gücünü sağlayacak toplumsal ve mekansal örgütlenme gücünden yoksundurlar (Sönmez, 2001,s.141),

Dolayısıyla gecekondu olarak adlandırılan yaşama alanlarının, dayanışma temelli ilişki ağları ile temellenen, yeni kentsel ilişki sistemleri içerisinde ayrıcalıklı bir konumu bulunmaktadır. Zaman içerisinde özellikle göçün değişen niteliği ve kentin ağırlaşan yaşama şartları bağlamında değişime uğrayan bu yapıların kentlerde, aileden cemaate, cemaatten değişik biçim ve içeriklerdeki patronaj ilişkilerine kadar varan geniş bir yelpazesi ve dolayısıyla farklı formları yer almaktadır. Ancak hangi formda ortaya çıkmış olursa olsun, kentlerde var olan eşitsiz güç ilişkilerine karşı mücadele edebilmenin en önemli araçları olarak önem taşımaktadır.

Aile ve akrabalık temelli ilişkiler, kentlere göçen kitlelerin her zaman en birincil dayanışma kanalları olmuşlar ve bazı değişimlere uğrasalar da bu özelliklerini bugüne dek hep sürdürmeyi başarmışlardır. 1950'lerle birlikte yoğunluğu artan göçün, kentte yeni bir hayat düzeni oluşturmasına, çalışma şartları sağlamasına ve yaşama alanları inşa etmesine olanak sağlayacak enformel süreçlerin merkezinde yer almış ve toplumsal dayanışmayı ve güçsüzlerin korumasını sağlayacak bir model oluşturmuştur. Bu yapıyla da, zaten günlük ilişkiler düzeni aile ve akrabalık türü ilişkiler çerçevesinde düzenlenmekte olan, "sosyal sermaye"si¹² zayıf bir toplumsal yapının önemli bir bileşeni haline dönüşmüştür. Toplumsal işleyiş düzeni içerisinde sağladığı olanaklar nedeniyle **aile**, geleneksel refah devletinin en önemli araçlarından biri olmuştur (Buğra, 2001, s.24). Ne var ki 1980'lerin ortalarından itibaren dışa açılma gerekleri ile bu ahlaki ekonomi modeli, yerini giderek yerini düzenlenmemiş bir pazar ekonomisine bırakmaya başlamıştır.

Hemşehrilik temelli ilişkiler; 1970'li yıllardan itibaren, aile ve akrabalık temelli ilişkilerin önüne geçmeye başlamıştır. Böyle bir geçiş sürecinde ise göçün kaynağı olan yöreler ve göçle gelen kentlerde ortaya çıkan değişimler ile temellenen iki kaynaktan söz etmek mümkündür. Öncelikle bu yıllar özellikle Doğu ve Güneydoğu Anadolu'da zaman zaman çatışma düzeyine varan **etnik** yarılımların yaşandığı bir dönemdir. Üstelik göç aracılığı ile bu yarılımlar kentsel ortamlara da taşınmış ve göçle oluşmuş yaşama alanları, her yörenin kendi içerisine kapandığı bağımsız mekansal ve toplumsal parçalar haline dönüşmeye başlamışlardır. Kapanma, beraberinde bir himaye düzenini de getirmiş, yöreler arası gerilime bağlı olarak yöresel temelli bir korumacılık ve dayanışma ön plana çıkmıştır.

¹² Aralarında kan bağı veya etnik, dini cemaat bağları olmayan bireyler arasında bulunan enformel ilişki ağlarına işaret ediyor. Günlük ilişkilerde herkes ancak kan bağıyla bağlı olduğu ya da kendileriyle benzeyen özelliklere sahip kişilerle ilişki kurma yolunu seçmiş, sosyal sermayenin dayandığı güven ortamlarını yani aileden olmayan, aynı etnik kökenden ya da dinden olmayan insanlara güven duygusunu oluşturamamıştır "İnsanların ekonomik hayatlarında karşılaştıkları risklerle başetmeye çalışırken, yanlarında tek dayanak olarak aile ve cemaati buldukları bir ortam, genelleştirilmiş bir güven ilişkisinin, geliştirilmesine uygun bir ortam değildir. Buna karşılık vatandaşlık hakları temelinde sağlanan devlet desteği, vatandaşlık bilincinin gelişmesine ve buna bağlı olarak güven ilişkilerinin toplumun bütününe kapsayacak biçimde yaygınlaşmasına yol açabilir." (Buğra, 2001, s.24)

Bununla birlikte bu dönemde göçerlerin kentlerde yaşadıkları sorunların niteliği de büyük ölçüde değişmiştir. Kente gelenler başlangıçtaki barınma ya da iş bulma biçimindeki sorunlarının ötesinde artık bir eklemlenme ve kentle bütünleşme sorunu yaşamaya başlamıştır. Hemşehrilik ilişkileri de böyle bir aşamada, kente yeni gelenlerin kendisini yakınları ve dostları arasında hissetmesini sağlayacak ve geçmişte gelmiş olanları da kentle bütünleştirecek bir öge halini almıştır (Özgen, 1999,s.10).

Himaye/Patronaj ilişkileri ve Cemaatler: 1980'lerle birlikte ortaya çıkan ve aile, akrabalık ve hemşehrilik temelli ilişkilerden çok daha kapsamlı bir ilişkiler örüntüsünü ifade etmektedir. Bir önceki dönemde kentle bütünleşmenin bir yolu olan **hemşehrilik** ilişkileri, ve bu ilişkiler üzerinden kurulan dayanışma ağları, bu kez tam tersi bir işlev görmeye ve kentlerde içe kapalı cemaatlerin oluşumunu hızlandırmaya başlamıştır. Toplumsal ve mekansal parçalar artık kentle bütünleşme taleplerini yitirmişlerdir. *"kente eklemlenme, kentin bir kısmında kentten ve olanaklarından uzak yaşamak halini almıştır."*(Özgen, 1999,s.10).

Böyle bir noktada göçe dayalı yerleşme alanlarında **talepler**, yaşama alanlarının fiziksel koşulları çerçevesinde biçimlenmeye, böyle bir biçimlenme ise, politik patronajları ve mafya türü ilişkileri harekete geçirmeye başlamıştır. Gecekonduunun politik süreçler içerisinde yer almaları zaten çok daha öncelere dayanan bir durumdur. Bu dönemde de özellikle af yasaları temelinde **tapu vaadleri**, ve politik seçimler temelinde de **oy potansiyeli** olarak belirginleşen çift yönlü ilişkiler sürekliliğini korumuştur. Gecekonduunun taşınmaz piyasası açısından sahip olduğu önemli konum ise, arazi mafyası olarak adlandırılan karmaşık ilişkiler düzenini beraberinde getirmiş, zaten konut sahibi olmanın ağırlaşan ekonomik koşullar çerçevesinde güçleştiği bir ortamda yeni mümkünsüzlükler yaratarak konut ya da arsa sahibi olabilme olanaklarını sınırlamıştır.

1990'lı yıllar ise, yoksul kitlelerin kentte yaşadıkları büyük sorunlar karşısında dinsel örgütlere, cemaatlere ve tarikatlara yöneldikleri yıllar olmuştur. Çoğunlukla, bu dönemde sürmekte olan, aile, akrabalık ve hemşehrilik temelli ilişkilerin belirleyiciliği çerçevesinde ortaya çıkan ve hatta zaman zaman etnik profillerle birebir çakışma gösteren böyle bir ilişki düzlemi, son dönemde toplumsal yapının en önemli bileşenlerinden biri haline gelmiştir. Genel olarak yöresel bazda daha tutucu ilişkiler içerisinde olan kesimlerin ağırlıkla içerisinde yer aldığı bu ağlar, sıklıkla göz önünde olan dernekler, sendikalar, meslek odaları ve sivil toplum kuruluşları gibi politik mekanizmaların araçsal unsurları olarak sözkonusu toplumsal yapılanmanın en belirgin unsurları halini almışlardır.

Böylece cemaatlerden arazi mafyasına kadar her düzlemdeki ilişki biçimi, "varoş" insanının toplumsal zaaflarından yararlanacak biçimde örgütlenmeye, işsiz, çevresine uyumsuz, eğitimsiz ve ne yapacağını bilemez varoş gençliğini de söz konusu patronaj ilişkilerinin içerisine çekmeye başlamışlardır (Kazgan,1999,s.391). Üstelik işleyiş biçimleri açısından son derece hiyerarşik olan bu ilişki düzenleri, iş, aş, yaşam güvencesi ve yükselme umudu haline gelerek, bireylerin içerisinde yer almak için büyük bir istek duydukları ve büyük mücadeleler verdikleri oluşumlar halini almışlardır. İçerisine dahil olunabilen ilişkiler ise, bireylerin kendilerini genellikle kendi özlerinden çıkmayan, yamama ve çoğunlukla birden daha fazla sayıda kimlik formları ile özdeşleştirerek yani, farklı kimlik yapılanmaları çerçevesinde tanımlamalarını beraberinde getirmiştir. Çünkü bu hiyerarşik yapıların söz konusu alanlardaki yayılma stratejilerini belirleyen faydacı tavır, benzer bir biçimde gecekondulu yoksulları içerisinde de ortaya çıkmıştır. Ağırlaşan yaşama şartları içerisinde söz konusu ilişki ağlarını kullanmaktan başka çaresi kalmayan gecekondulu yoksulları, farklı kimlik unsurlarını eş zamanlı olarak kullanıp, bu yolla birden fazla ağın içerisinde yer alarak "kimlik"i de, sınıfsal pozisyonlarını iyileştirme umudu ile stratejik bir seçim meselesi haline getirmişlerdir.

Böylece özellikle 1990'lı yıllarda, Doğu ve Güneydoğu Anadolu'dan yaşanan zorunlu göç dalgası diğer göçerlerden ayrılan nitelikleri ile kentlerde, farklı temellere

dayalı “kimlik yapılanmaları”nın en önemli kaynağı olmuştur. Son yıllarda “varoş”ya da “arka mahalle” gibi terimler ile adlandırılmaya başlayan göçe dayalı yerleşme alanları böylece, söz konusu kimlik yapılanmalarının birbiri içine geçen, değişen, çeşitlenen esnek formları ile ve post-modern kentin unsurları olarak açıklanamayacak türden ilişkilerin ürünü olarak ön plana çıkmışlardır. Esas olarak sınıfsal bir mücadelenin merkezinde yer alarak, bir ekmek kavgasının, bir hayatta kalma savaşının dışavurumları olarak anlam kazanmaya başlayan bu yapılar giderek, yalnızca büyük metropollerin toplumsal ve mekansal unsurları olmaktan da çıkarak, tüm kentsel yerleşmelerin temel örüntüsü haline dönüşmeye başlamışlardır. Üstelik artık yaşadığımız kentlerde, karşımızda görebildiğimiz göremediğimiz her türlü oluşum, deneyimlediğimiz ya da deneyimleyemediğimiz her çeşit yaşam örüntüsü içerisinde anlam kazanan bu gelişmeler, yalnızca kentsel yapıları değil, kendi yaşam örüntümüzü de değerlendirebilmek üzere deşifre edilmeyi bekleyen alanlar durumuna gelmişlerdir.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

İZMİR'DE TOPLUMSAL VE MEKANSAL YARILMANIN DEĞİŞEN YAPISI VE GÖÇE DAYALI YERLEŞME PRATİĞİ

Son yirmi yıla damgasını vuran gelişmeler, etkilerini hayatın her alanında ortaya koyarken, kentleri de kaçınılmaz bir “değişim” sürecinin içerisine sürüklemiştir. Artan yoksullaşma, yarıma ve parçalanmayı da beraberinde getiren Kapitalist birikim ilişkileri, değişen yapısı ile dünya üzerindeki her noktayı farklı biçimlerde etkilerken, bu etkileşim içerisinde en büyük sarsıntıyı, az gelişmiş ya da gelişmekte olan ülkelerin kentleri yaşamak durumunda kalmıştır. Türkiye de, böyle bir kapsamda, yani kapitalist birikim süreçlerinin, kentteki yaşam kalitesi ve kent formu üzerindeki belirleyici etkileri nedeniyle, sözkosusu yarıma ve parçalanmaları oldukça keskin bir biçimde yaşayan ülkelerden biri haline gelmiştir.

Böyle bir “yoksullaşma” sürecinde, kentsel yaşam ve kent formunun belirleyicisi kapitale yön veren ise, toplumdaki kurumsal yapı ve birikim rejimleridir. Bu nedenle bir kentte ortaya çıkan yaşantı biçimini ve kent formunu, kapital birikim süreçlerinin yanısıra, kurumsal yapı ile olan ilişkisi çerçevesinde de ele almak gerekir (Tekeli,1995,s.4).

İzmir kentinin biçimlenişi üzerinde de birikim süreçlerinin yanısıra, “politik seçmelerin” ve “kurumsal yapının” önemli etkileri olmuştur. Dolayısıyla da kent, hep aynı tarihsel izler üzerinde yürümüş ancak süreç içerisindeki değişik politik seçmelerin etkileriyle de farklı oluşumlarla yüz yüze gelmiştir. Bugün batıdaki önemli bir ticaret kenti ve büyük bir metropol olmasının dışında, stratejik

konumundan ve tarihsel birikiminden kaynaklanan daha pek çok önemli rol çerçevesinde gelişme gösteren kent, özellikle 1980’li yıllardan sonra artık görsel anlamda da gizlenemeyecek ölçüde bir **“toplumsal ve mekansal yarıma”**ya sahne olmaya başlamış ve bambaşka bir içeriğe kavuşmuştur.

Böyle bir gelişmeden hareketle bu çalışma kapsamında, özellikle 1980 sonrasındaki politik seçmelerin ve kurumsal yapının ortaya çıkarmış olduğu değişimi, yarattığı yoksullaşma bağlamında, yarılmayı en keskin biçimde yaşayan **“göçe dayalı yerleşme alanları”** üzerinden okumaya çalışmak ve yaşanan yarımanın bu bölgelerde ortaya çıkardığı yeni yapılanmaları incelemek yolu benimsenmiştir. Bu kapsamda, göçün en temel özelliklerinden biri olarak ortaya çıkan **“dayanışma temelli ilişkilerin”**, kentlerin ağırlaşan şartları içerisinde nasıl bir değişim ve dönüşüm sergilediği üzerine odaklanılmış ve özellikle son yıllarda artan göç hareketleri çerçevesinde, kentlerde adından söz edilmeye başlanan **“kimlik temelli”** yapılanmaların, toplumsal ve mekansal düzeyde yaşanmakta olan yarımlarla nasıl bir etkileşim sergilediği ortaya konmaya çalışılmıştır.

İzmir kentinde yaşanmakta olan toplumsal ve mekansal yarımanın belirlediği yeni ilişkiler sistemini, göçe dayalı yerleşme pratiği çerçevesinde incelemeye alacak olan çalışmanın bu bölümünde ise, kentin bugüne geçmişten taşıdığı birikimin özel konumu ve sahip olduğu ilişkiler sisteminin ülke pratiği ile olan etkileşimi gözönünde bulundurularak bir çerçeve çizilmiştir. Dolayısıyla, kentin yapısal dönüşümünü etkileyen her türlü oluşum, kentin özgün koşullarını ortaya çıkaran her türlü ilişki biçimi ve kimlik temelli yapılanmalar, öncelikle kentin tarihsel gelişim süreci ve bu süreçleri belirleyen politik seçmelerle bağlantılı olarak ortaya çıkan ekonomik ve toplumsal formlar ve bu formlara planlama aracılığı ile yöneltilen fiziksel müdahaleler kapsamında ele alınmıştır. Böyle bir çerçevede kurgulanan anlatımlar ise;

- Dünya Ekonomik sistemine eklemlenme çabalarının başladığı dönemde İzmir kentinin üstlenmiş olduğu roller ve bu rolleri biçimlemiş olan ulusal politikalarının kentin toplumsal ve mekansal kurgusu üzerindeki etkileri,

- 1940'lı yıllardan sonra ortaya çıkan göçe dayalı yerleşme pratiği ve bu pratiğin kentin biçimlenişinde yarattığı etkiler,
- ve bu etkilerin 1980 sonrası dönemdeki yeni dinamikleri olmak üzere üç ayrı kapsam ile temellendirilmiştir.

4.1 Dünya Ekonomik Sistemi İle Bütünleşme Çabaları ve İlk Toplumsal ve Mekansal Yarıma Dönemi

18. ve 19. yy, İngiltere'de gerçekleşen sanayi devriminin etkilerinin tüm dünyada görülmeye başladığı ve sanayileşen Avrupa ülkelerinin artan üretim kapasitesi sonucu ortaya çıkan ürün fazlasını pazarlayabilmelerine olanak sağlayacak yeni stratejiler geliştirdikleri bir dönem olmuştur. Bununla birlikte teknolojik olanakları ve işgücünü ellerinde bulunduran sözkonusu ülkeler, üretim kapasitelerini daha da arttırabilmek yolunda hammadde kaynağı sağlayabilecek yeni yayılma alanları yaratma çabası içerisine girerken, ülkeler hatta kıtalar arası ticareti teşvik edecek modeller geliştirme yolunu seçmişlerdir. Böyle bir ortam içerisinde özellikle de kıyı yerleşmeleri, Liman fonksiyonlarının artan önemi nedeniyle ön plana çıkmış ve ekonomik, toplumsal ve mekansal düzeyde çok ciddi değişim ve dönüşümler yaşamaya başlamışlardır.

Osmanlı İmparatorluğu da bu süreçte dünya kapitalizmi ile bütünleşmeye çalışan ülkelerden biri olarak, kendisini dışarıya yani dış ticarete açmış ve sahip olduğu hammaddeyi işleyecek yabancı kökenli sanayi kuruluşlarının topraklarında kurulmasına olanak tanımıştır. İzmir kenti ise, hem konumu ve hem de iyi bir ticaret limanı olmasını sağlayacak potansiyelleri nedeniyle 16. yy'da küçük bir kıyı kasabası iken 17. yy'ın başlarından itibaren hızla yükselmiş ve 19. yy'da Osmanlı imparatorluğunun İstanbul'dan sonraki en önemli yerleşmesi haline gelmiştir (Martal, 1999,s.183).

Ne var ki Osmanlı ekonomisinin dünya kapitalizmiyle eklemlenme yolunda ortaya koyduğu bu çaba, üretici olmayan sınıfları güçlendiren ve halk yığınlarının yaşam standartlarını geriletken yapısıyla, Müslüman halkla yabancılar arasında her

düzyeyde çok derin uçurumların oluşmasına yol açmıştır. İzmir kenti de bu kapsamda tüm gelişmişliği ve zenginliğinin, tüm hoş görülü, farklılıkları kucaklayan görüntüsünün gerisinde, derin yoksulluk ve yarılmalar yaşayan bir kent, yani gerilimin ve çatışmanın mekanı haline gelmiştir.

4.1.1 Kurtuluş Savaşı Öncesi Çok Kültürlü Dönem

İzmir tarihinde, Anadolu'dan gelen kervan ticaret yollarının son limanı ve bu özelliği çerçevesinde belirginleşen, ekonomik ve politik ilişkilerin düğüm noktası olarak, içerisinde yer aldığı bölgeyi ihtisaslaşmış zanaat ve dış ticaret merkezi haline getiren bir kent olmuştur. Çevresinde yer alan yerleşmelerle birlikte hem oluşturdukları bölgenin içerisine, hem de bölge dışına bölge dışına hizmet edebilecek zanaat kollarında ihtisaslaşmış ve tarımsal olmayan üretim merkezleri haline gelmişlerdir. Özellikle ulaşım olanakları çerçevesinde ön plana çıkan bölge, böylece mal, haber ve insan akımını kolaylaştıran bir yöre özelliği kazanmış ve bu özellikleri aracılığı ile niteliği giderek değişecek olan, yoğun ve karmaşık ilişkiler örüntüsünün temellerini ortaya çıkarmıştır (Kıray,1998,s.29).

XVIII. yy, İzmir kentini bölge için yeni bir etkileşim düzlemine taşıması nedeniyle, bu yoğun ve karmaşık ilişkiler örüntüsünün oluşumuna temel teşkil eden en önemli tarihsel süreçlerden biri olmuştur. Bu dönemde Anadolu'nun zengin hammadde kaynaklarını dışarıya pazarlama biçiminde gelişen Osmanlı Devletinin politikaları, Batılı ülkelerin bu hammadde kaynaklarını kendi ülkelerine aktarmak yolunda benimsemiş oldukları stratejilerle de birleşince, çok güçlü bir ticari ilişkiler sistemi ortaya çıkmıştır. Aslında bu güçlü ticari ilişkilerin ortaya çıkmasını nedenleyen, sanayi devrimini gerçekleştirmiş ve artan üretimine pazar bulma çabası içerisinde olan İngiltere'nin, dış ticaret ideolojisini diğer ülkelere yayma yolunda ortaya koymuş olduğu çabadır. Böyle bir çabaya diğer Avrupa ülkeleri pek fazla rağbet etmeyip kendi sanayilerini kurma yoluna girince, Osmanlı gibi hammadde kaynağı ve işlenmiş ürün pazarı olarak nitelenen ülkelerin çeşitli biçimlerde serbest ticaret uygulamasına itilmeleri de tek seçenek haline gelmiştir (Martal,1999,s.9). Böyle bir biçimlenişin ortaya çıkarmış olduğu gelişmeler ise, hem mekansal ve hem

de toplumsal yapılar üzerinde ortaya çıkarmış olduğu dönüştürücü etkiler açısından, kentin tarihsel gelişim süreci içerisinde ilk büyük kırılma noktası olarak nitelendirilebilir.

4.1.1.1 Toplumsal Yapıda Ortaya Çıkan Dönüşümler

İzmir kenti böyle bir çerçevede, bir yandan, Anadolu'nun batıya açılan penceresi olarak, yani sahip olduğu stratejik konum gereği ön plana çıkarken, diğer yandan da ekonomik anlamda ve dolayısıyla hayatın diğer alanlarında da kendisini dışa bağımlılık ve yabancı

sermaye egemenliği altında bırakan oluşumların etkisi çerçevesinde gelişme göstermiştir. Mekansal düzeyde kendisini özellikle demiryolu ve liman gibi stratejik altyapı unsurları ile ortaya koyan sözkonusu dışa bağımlı gelişmeler, toplumsal düzeyde ise, tüm bu altyapı unsurlarının kontrolünü elinde bulunduracak olan kalabalık kitlelerin kent içerisinde yer seçmesi ile göstermiştir. Serbest ticaret faaliyetlerini yürüten yabancılar dışında, merkezi yabancı ülkelerde bulunan bankaların ve sigorta şirketlerinin de gözde mekanı haline gelen kent, yabancı ailelerin kolay para kazanma ve kolay bir yaşam sürdürme olanağını yakaladıkları bir kent olarak ön plana çıkmıştır (Beyru, 2000, s.71).

Dolayısıyla kısa sürede, yani daha 19.yy'ın başlarında İzmir kentini Osmanlı imparatorluğunun en önemli ticaret merkezlerinden biri haline getiren gelişmeler,

sürekli olarak kalabalıklaşan ve her topluluğun kendi sosyal, kültürel ve dinsel örgütlenmeleri çerçevesinde gruplandığı, çok uluslu bir serbest şehir ortaya çıkarmıştır. "Bu devrede İzmir'in nüfusunun mütemadiyen arttığını 1857'de 180.000, 1891'de 207.547 ve 1910'da

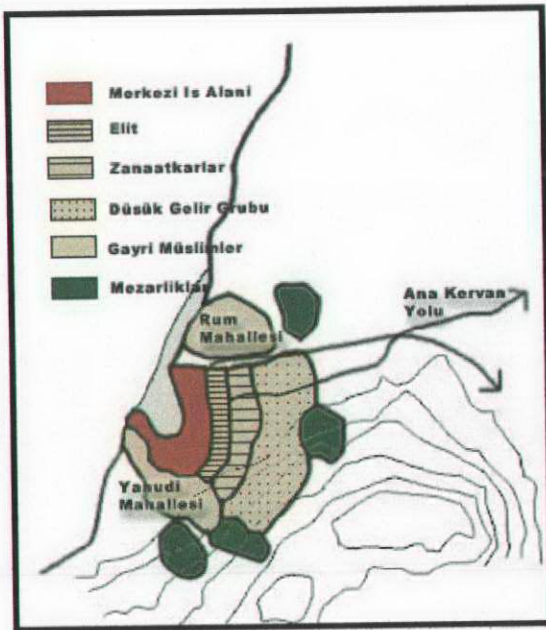
250.000'i bulduğunu görüyoruz. Bu nüfus şehrin hinterlandından ve imparatorluğun her yerinden gelmekte idi. Yüksek oranda yabancı vardı (35.000 kadar). Etnik bakımdan da çok bölünmüştü. Yerli ve Grek Ortodokslar en büyük etnik gruptu,(Bkz.Tablo 4.1).” (Kıray,1998,s.39).

Böylece kentte zaten 18. yy'dan itibaren kendini gösteren farklı etnik gruplanmalar, bu dönemde İzmir'de ortaya çıkan sosyo-ekonomik özellikler nedeniyle çok daha belirgin bir hale gelmiştir (Bkz. Şekil 4.1). 1737-38 yangınında yıkılan bölgeleri ellerine geçiren Yahudilerle birlikte ve hatta içiçe yaşama alışkanlığı geliştirmek durumunda kalmış olan Müslümanlar, bundan sonra da, yani Kurtuluş Savaşından sonra yaşanacak olan bir başka dönüm noktasına dek, bu çok kültürlü yapı içerisinde yaşamayı öğrenmek durumunda kalmışlardır.

Tablo 4.1. 1894 İzmir İl Merkezi Nüfus Yapısı

Köken	Kişi Sayısı
Müslüman	89.000
Grekok Ortodoks	52.000
Ermeni	5.628
Yahudi	16.000
Yabancılar	
Alman	512
Amerikan	20
İngiliz	980
Avusturya-Macar	1.800
İspanyol	12
Fransız	1.000
Yunanlı	25.000
Hollandalı	300
İtalyan	6.400
Acem	200
Rus	85
Yaklaşık Toplam	200.000

Kaynak: Kıray,1972,,s.:22

Kaynak: Kıray,1972,s.22

Şekil 4.1. 18. yy'da İzmir'in Mekansal Örüntüsü

“Resmen Müslüman olan Osmanlı imparatorluğu'nda İzmir belirli bir ayrıcalığı talep eder gibidir: İzmir, Türkiye'de hemen hemen özgür olan bir lonca kentidir. Orada Avrupa, Doğu ile yaşamının ötesine geçmektedir. Avrupa'nın bir özgürlük havası üflediği ve İslam dininin katılıklarını yumuşattığı düşünülmektedir. Fransızlar, İtalyanlar, İngilizler ile ilişkide bulunan İzmir Türkleri'ni belki daha az Müslüman'dırlar. Sonuçta bu kent, “Gavur İzmir”, yani “Kafir İzmir” olarak adlandırılmaktan gurur duymaktadır, çünkü böylece öteki Türk kentleri üzerinde bir özgünlüğe sahip olmaktadır.” (Yaranga,2000,s.92)

Böyle bir arada yaşama pratiğinin gelişmesini sağlayan ise, özellikle 19. yy'ın ikinci yarısından sonra komşuluk ve dostluk ilişkilerinin ötesinde başlayan iş ilişkileri olmuştur. Ne var ki bu ilişkiler içerisinde, müslüman kesim gerçekleştirilen faaliyetler açısından ve dolayısıyla da elde edilen gelir açısından hep yabancı grupların gerisinde kalmıştır. Ticari faaliyetleri ellerinde bulunduran Rumlar ve Levantenler ise kentin ekonomik ve sosyal yaşantısı üzerinde önemli etkiler oluşturmuşlardır (Pınar, 1994, s.40).

Bununla birlikte, 19. yy'ın ikinci yarısından sonra İzmir kenti ve yakın çevresi, İstanbul'dan sonra sanayileşmenin en yoğun yaşandığı bölge haline gelmiştir. Dolayısıyla kent bu dönemden sonra yalnızca yoğun bir düzeyde yaşadığı ticari ilişkilerin dışında, bizzat yürüttüğü üretim faaliyetleri açısından da geldiği önemli konumu sürdürme olanağını yakalamıştır. Ne var ki tıpkı ticari alanda olduğu gibi üretim alanında da yine dışa bağımlı gelişmeler devam etmiş, nitelikli eleman ihtiyacı, Avrupa'dan getirilen teknisyen ve ustalar ile sağlanmaya çalışılmıştır. Zamanla ülkelerine geri dönen yabancı ustaların bıraktığı boşluğu ise, Rum, Ermeni ve Yahudi azınlıklar doldurmuş, basit işler ise yerli işgücüne aktarılmıştır (Martal, 1999, s.162). Böyle bir durum ise, yerli ve yabancı çalışanlar arasında hem yapılan işin niteliği, hem de yapılan iş karşısında sağlanan gelirin düzeyi açısından ciddi farklılaşmalar ortaya çıkartarak, Türk ve yabancı gruplar arasında zaten var olan yarılmanın, çok daha derin bir hale gelmesini sağlamıştır.

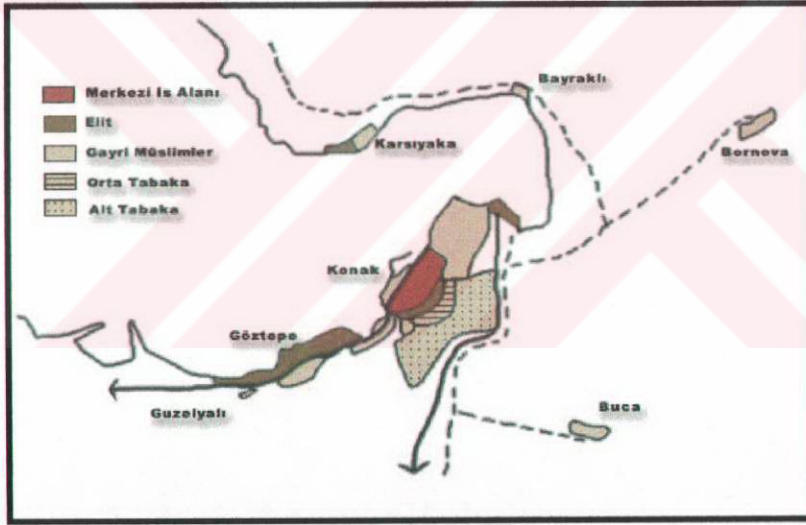
4.1.1.2 Mekansal Yapıda Ortaya Çıkan Dönüşümler

Bütün bu gelişmeler, yani gerek kentin ticaret ve liman fonksiyonuna bağlı olarak ortaya çıkan yabancı kontrolündeki ulaşım ağı, gerek yine yabancı egemenliği ile gelişen ve ücret ve emek çelişkisi yaratan sanayi gelişmeleri aslında, kenti temsil edecek unsurların neler olacağını tayin etmiş olan oluşumlardır. Böylece kıyıya endeksli bir mekansal dağılım tercihi geliştiren kentte, giderek kemikleşecek ve bugünkü mekansal temsil şeması üzerinde de belirleyici olacak, ve bu şema içerisinde

girmeyen unsurları da geri plana itecek olan yapının temelleri atılmıştır (DEÜ,1996,s.7).

Kıyıya endeksli bu şemanın biçimlenişinde etkili olan seçmeler, kentin seçkin gruplarının yaşadığı konut alanlarını merkez çeperinde ve deniz gören alanlarda yoğunlaştırırken, hemen arkasından ağırlıklı olarak zanaatkarların oluşturduğu orta sınıfları getirmiş, düşük gelir grubunu ise en dış halkaya atmıştır. Etnik gruplar ise bu dağılım içinde kentin kuzeyinde Rumlar ve güneyinde de Yahudiler olacak biçimde düzlük alanlara yayılmışlardır (Bkz. Şekil 4.2.) (Aydar, 1988, s.14).

Kaynak:Aydar,1988,s.19

Şekil 4.2. 19.yy Sonunda İzmir'in Mekansal Şeması

Ayrışma kendisini yalnızca yaşama alanlarının, yani farklı etnik grupların yaşamlarını sürdürdükleri mahallelerin farklılaşan konumları ile değil, fiziksel koşulları çerçevesinde de ortaya koymuştur. Bu döneme dek daha çok etnisite ile temellenen ayrışma bu dönemden sonra yerini sınıfsal temelli ayrışmalara bırakmış, böylece kentin ticari kimliğini ortaya çıkaran gelişmeler aslında zengin ve fakir İzmir arasındaki farkın keskinleşmesine neden olmuştur. Böyle bir ayrışma içerisinde çoğunluğu yetersiz ekonomik şartlara sahip olan Türkler de içerisine düştükleri

yetersiz koşullar nedeniyle büyük ölçüde ötekileştirilerek merkezin dışına itilmişlerdir. *"Alanın yukarılarında fakir mahalleleri başlıyordu. Ama burada işçiler yevmiyeciler, sokak satıcıları, balıkçılar, manavlar ayak işlerinde çalışanlar oturuyordu. Kızlar, terzilik ve kanaviçecilik yapıyor, ya da Reji'de (tütün tekeli) tütün diziyorlardı."*(Politis 1994,s.74).

Yalnızca dışlanmakla kalmayan bu mahalleler, hiçbir zaman iyileştirilemeyecek olan fiziksel koşulları nedeniyle bir yandan sefaletin, düşkünlüğün ve açlığın mekanları haline gelirken, diğer yandan da bu koşullar sebebiyle, bir liman kenti olan kente değişik bölgelerden sürekli olarak taşınan salgın hastalıkların ölümcül etkilerine en çok maruz kalan bölgeler olarak da ortaya çıkmışlardır.

"Liman kesiminin üstünde Kadifekale sırtları ile mezarlıkbaşı,Çorakkapı, Tilkilik, Damlacık, İkiçeşmelik,Namazgah ve karataş semtleri yukarı mahalle olarak tanımlanırdı. Türk ve yahudi nüfusun yaşadığı sokakları daracık, evleri perişan, kanalizasyonların sokak aralarından aktığı, sağlıklı içme suyunun bulunmadığı fakir mahalleler kolera salgınında perişan olmuşlardı"(Yetkin, 2001, s.13).

Dış ticaretin çok yoğun bir biçimde gerçekleştiği bu dönemde kent salgın hastalıkların sürekli olarak yayılmasının zeminini oluştururken, bu bölgede yaşayanlar sefil bir yaşama mahkum edilmiş, sağlıklı olmayan ev şartları ve temiz ve kuvvetli olmayan besinleri nedeniyle en büyük kayıpları vermişlerdir. Bu gelişmeler yani kentin zenginliğinin paylaşılmasındaki adaletsizlik ise, giderek kentte yaşayan çok farklı etnik ve dinsel grupları birbirlerinin düşmanı haline dönüştürmüştür (Yetkin, 2001, s.13).

Bu dönemde genellikle yetersiz ekonomik ve fiziksel olanakları ile kent bütününden ayrışan toplam 13 Türk mahallesi bulunmaktadır. Bunlardan en büyüğü ise Cami'i Atik mahallesidir ve bu mahalle o tarihte Beyler sokağından İkiçeşmelik'e kadar bir alan üzerine yayılmış olup, bugün Fevzipaşa, Yıldız, Odunkapı, Uğur, Türk

Yılmaz, Kestelli, Tan, Ülkü ve Kısmen de Tuzcu mahallelerini içerisine almıştır (Kütükoğlu, 2000,s.3-9).

Alt gelir grupları İkiçeşmelik'ten yukarıya Eşrefpaşa'ya yayılmış, orta tabaka bütünüyle Namazgah, Tilkilik arkaları ve Mezarlıkbaşı'na yerleşmiştir. Müslüman orta ve üst-orta tabakalar buralara dolduktan sonra şehrin batı yönünde Yahudi mahallesini ve

mezarlıkları atlayarak karantinaya yerleşmeye başlamışlardır. Karataş ve Karantina'dan öteye Göztepe ve Kokaryalı'da dar sahil şeridinde ve yakın tepeler üzerinde ise şehrin az sayıdaki Müslüman zenginlerinin yalı ve bahçeli köşkleri yerleşmeye başlamıştır (Kıray, 1998,s.52).

Merkezi iş alanının yayılması Rum konut mahallelerini de daha kuzeylere, bir yönden Punta adı ile anılan Alsancak'ın doğu sahillerine ve iç tarafta da Basmane ve Tabakhaneyi aşarak Kervan Köprüsü'ne, Kemer'e doğu itmiştir. Dolayısıyla merkez çevresindeki bu bölge bir geçiş bölgesi niteliğinde, orta ve düşük gelirli Rum mahalleleri haline gelmiştir. Punta üst orta gelirli Rum mahalleleri olarak ortaya çıkmış, şimdiki Cumhuriyet Meydanı ile Kültür Park arasında kalan bölge ve Kordon'un arka bölgeleri geniş bahçeler içerisinde yer alan kagir büyük evleri ile üst gelir grubunun yaşadığı bir bölge niteliğine kavuşmuştur (Kıray,1998,s.48).

Yabancı en üst tabaka ise, İzmir'de hiçbir sınıfla kıyaslanmayacak kadar geniş olan gelirleri ile konut yerleşme düzeninde son derece çarpıcı bir yapı ortaya çıkarmışlardır. Özellikle rıhtım, demiryolu şirketlerinin İzmir'deki en üst idarecilerinden oluşan bu kesim, sahip olduğu bu özel durum sebebiyle, şehrin sahipleri olarak anılmış ve kendilerine has yaşayış biçimleri ile izole çevreler yaratarak kentin sosyal yaşantısını etkilemişlerdir. İzole yaşamın en somut göstergelerinden biri, Buca ve Bornova'da ortaya çıkmış olan ve çok büyük bahçeler içerisindeki malikanelerden oluşan "banliyö" yerleşmeleridir. Demir yolunun

neredeysse tek ulaşım olanağı olduğu bu yerleşmeler, ancak yaşayanlarının karşılayabileceği yüksek ulaşım maliyetleri ile uzun süre gözlerden uzak bir yaşam sürmeyi başarmışlardır (Kıray,1998,s.51).

Bununla birlikte, sosyal yaşamda ortaya çıkan izolasyon alanları açısından ikinci önemli oluşum ise, yabancı kökenli ve bazen de yerli azınlıkların kendilerini çevrelerinden yalıtma amacıyla kurdukları sosyal kulüpler olmuştur. Bu gelenek kendini batı kökenli sayarak diğerlerinden ayırt eden Levantenler tarafından başlatılmış, ancak kısa sürede toplumun diğer kesimlerine de yayılmıştır. 19.yy'ın ikinci yarısında daha da belirginleşen bu oluşumlarda, artık etnik kökene bağlı olma durumu ikinci planda kalırken, kulüpleşme belirli bir sosyal statünün aracı haline gelmiş ve kulüpler "sınıf kulüpleri" haline gelmiştir. *"Yunan kulübünün fustanellalı*

kavası'nda yılda iki üç defa balo verilirdi. Rum sosyetesini, aynalar, avizeler, dans ederken etekleri kaldırılıp kola sarılan cevahirle süslü uzun kuyruklu hafif dekolte fistanlar, üzerleri şampanyaya ve meze dolu uzun masalar..."(Politis, 1994,s.119).

Bu dönemde Batı kültürü ile temellenen yeni tüketim kalıplarının ve yeni yaşam biçiminin kentsel mekandaki tek yansıması da bu izolasyon alanları değildir. Gelişmeler aynı dönem içerisinde, geleneksel ve yeni kurumların birarada yer aldığı ikili bir merkez yapısını, beraberinde getirmiş ve bu ikili yapı kısa sürede konut alanlarına da yansımıştır. Böylece başta yani 16. yy'dan itibaren hep milliyet temelli ayrışmalar çerçevesinde gelişen konut bölgeleri içinde, birlikte aynı mahallede oturabilmek koşulu milliyetdaşlık olmaktan çıkmış ve bu dönemden sonra aynı milliyetten olsalar da farklı statü grupları birarada oturamamaya başlamıştır.

Dolayısıyla bu süreçte yalnızca banliyöler ile, kent arasındaki ayrışma değil, giderek kent içindeki ayrışmalar da keskinleşmeye başlamıştır. Keskinleşme sürecinde ise ayrışmalar, dinsel ya da etnik temellerinden, sınıfsal temellere

taşındığından, özellikle 19.yy'ın ikinci yarısından itibaren, mahalleler etnik yapılarını giderek yitirmeye ve çok daha heterojen yapılar olarak gelişmelerini sürdürmeye başlamıştır.

"Eskiden frenk mahallesi baştan aşağı Frenklerle doluydu. Şimdi ise bu frenklik yalnızca adında kalmıştı. Doğru, bu sokakta iki-üç frenk kilisesi vardı ama-evlerin çok azı dışında - yazıhaneler ve mağazalar karışık olarak Rumlarla Frenklerin elinde idi. Köprüler'den, Hacıstamos ve Madama hanı'ndan başlayarak sola doğru yayılan, Katedral'e ve San Roku Fransız Hastanesine kadar uzanan mahallelerde oturanlar da karışıktı." (Politis,1994,s.38).

Bu dönemde İzmir'in yerleşme düzeninde ortaya çıkan bu gelişmelere paralel olarak ortaya çıkan bir başka önemli gelişme de, ilk kez yaşanmaya başlayan kır kökenli göçlerdir. "Doğu Akdeniz'in en önemli liman kentlerinden biri olan İzmir'e iş bulabilmek amacıyla sürekli olarak yaşanan bir göç vardır. 19.yy'ın ikinci yarısından ortaya çıkan bu oluşum, zaten karmaşık süreçlerin etkisi altında gelişen İzmir kentinin, toplumsal ve mekansal yapısında önemli dönüşümlere neden olacak bir göçe dayalı yerleşme pratiğinin ilk oluşumları olarak büyük önem taşımaktadır.

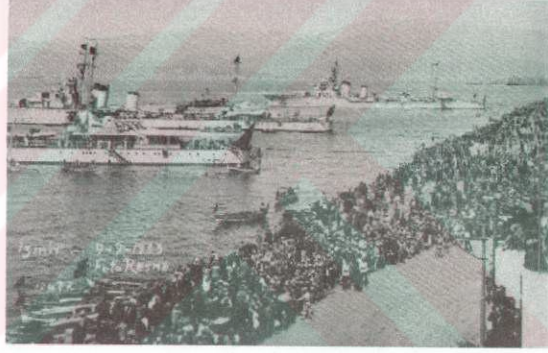
Üstelik o dönemde var olan tüm denetim önlemlerine rağmen kırdan kopup kentlere yerleşen kitlelerin büyük bir çoğunluğu da, eski mahallelere benzemeyen bir dokuda ve bugünkü gecekondü mahallelerine benzer biçimde, kentin hemen bitişiğindeki bölgelerde yerleşmeye başlamışlardır (Tekeli,1982, s.39). "*Gelen nüfus ise hamal, amele, rençper olup, bunlar topluca bekar odalarında, Rumhanelerde, Yahudihanelerde, Arastalarda yatıp kalkmakta ve bu fakir insanlar hastalığı geliştirdikleri gibi, kendileri de iyi beslenemedikleri için hastalığa yakalanmaktadırlar.*"(Yetkin, 2001, s.13). Böylece yarılmanın çok ciddi boyutlara geldiği, bir yanda sefaletin en uç noktalarda yaşandığı, diğer yanda ise hayal edilemeyecek bir şatafatlı yaşamın cereyan ettiği İzmir kentinin, yoksul kitlelerine yeni kalabalıklar eklenmeye başlamış ve bu dinamikler üzerine gelişen kent giderek çelişkilerin ve çatışmanın mekanı haline gelmiştir.

"16. yy'da her milletin içerisindeki sınıfsal farklılaşma benzer nitelikteydi. Başka bir deyişle örneğin her milletin içerisinde aynı oranda ticaret kesimi vardır. Oysa 19. yüzyılda geçirilen dönüşüm, her milletin kendi içerisindeki

sınıfsal yapının farklılaşmasını ayrı şekilde etkilemiş ve milletler arası çatışmaları doğurarak yeni bir çatışma dinamiği yaratmıştır.” (Tekeli,1982,s.28).

4.1.2 Kurtuluş Savaşı Sonrası Yeniden Yapılanma Yılları

Yabancı egemenliğinde gelişen bir ticari ve sosyal yapı ile çelişkilerle dolu ama bir o kadar da parlak bir dönem yaşayan İzmir için Kurtuluş Savaşı ikinci büyük kırılma noktası olmuştur. Üstelik, ekonomik faaliyetleri ellerinde bulunduran azınlıkların ülkeyi terk etmesi, yani sermayenin ve rekabet koşullarını iyi bilen deneyimli sınıf yapısının ortadan kalkmasıyla ortaya çıkan bu kriz, yalnızca İzmir özelinde değil, ülke genelindeki ekonomik faaliyetleri ve ticari ilişkileri büyük bir krize sürüklemiştir. Böyle bir durum karşısında ise, ülke genelinde krizi aşma yolunda bir yeniden yapılanmaya doğru gidilirken, ilk adım olarak toplumsal, mekansal ve ekonomik yapıda yabancıların yani özel sermayenin kenti terk etmesiyle ortaya çıkan boşlukların doldurulması, yani yeni kurulan devlet için yeni bir sermaye birikim düzeni oluşturması yönünde bir strateji oluşturulması çabası içerisine girilmiştir.

Bu çabalara öncülük eden en önemli oluşum, I.İzmir İktisat Kongresi'dir. Yeni hamlelere yön verecek politikaları belirlemek amacıyla düzenlenmiş olan kongre temel olarak, kapalı ekonomik yapının dış pazara açılması, beraberinde yabancı sermayenin ülke sınırlarına girmesinin olanaklarının yaratılması ve son olarak da bir sanayi hamlesinin başlatılmasını sağlayacak, sanayi kuruluşlarının oluşturulması biçiminde başlıklandırılacak olan kararları ile, önemli bir dönüm noktası olarak tarihteki yerini almıştır. Kongreyi bir dönüm noktası haline getiren ise, Osmanlıdan devralınan mirasın nasıl kullanılacağı ve dünya ekonomik sistemiyle bütünleşmenin nasıl ve hangi araçlarla sağlanacağı konularında bir yol ayrımına gelinmiş olmasıdır. Ne var ki I. İktisat Kongresi sonunda ortaya çıkan kararlar, aslında seçilen yolun bir öncekine alternatif oluşturmadığını ve gerçekte önceki dönemden devralınan dışa

bağımlı yapının kendini aynen yeniden üretmesinin koşullarını yaratacak nitelikte olduğunu göstermektedir (Altınçekiç,1987,30).

Böyle bir çerçevede biçimlendirilen birikim düzeni ise, henüz sanayileşme konusunda yeterli atılımın gerçekleşmemiş olduğu ülke koşullarında, rantların ağırlıklı olarak üretken olmayan alanlarda toplanmasını beraberinde getirmiş ve kongrenin beklenen sonuçları ancak, 1927 yılından sonra, sanayi-i teşvik kanunu çerçevesinde görülmeye başlanabilmiştir. Bunun hemen arkasından 1929'larda tarım sektöründe ortaya çıkan kriz ve ardından dünya ekonomik sisteminde patlak veren bunalım ise, ülke içinde yeni başlayan bu ivmelenmeyi büyük ölçüde sekteye uğrattığından, kayda değer bir gelişmenin ve kentleşme sürecinin yaşanmasını büyük ölçüde engellemiştir.

Bununla birlikte, İzmir kenti böyle bir kriz ortamından, içerisinde bulunduğu bölgenin tarımsal üretim konusunda sahip olduğu özel koşulları ve dolayısıyla da tarıma dayalı sanayii kullanarak kısa sürede çıkmayı başarmış, hatta ülke genelinde hayata geçirilmeye başlamış olan politikaların en etkili biçimde uygulandığı kentlerden biri olmuştur. (DEÜ, 1996, s.12). Bu dönemde, yabancılardan devralınan sanayi kuruluşlarının kamulaştırılmaya başlaması, Şark Sanayi, İzmir Pamuk Mensucat gibi özel sektör ve Tariş gibi devlet kuruluşlarının kurulması ile birlikte tarıma dayalı sanayi alanında ciddi bir artış gerçekleşmiştir. 1927 yılı işyerleri sayımı İzmir'in o dönemde İstanbul'dan sonra 2. büyük sanayi kenti haline gelmiş olduğunu ortaya koymaktadır. Yine aynı dönemin verileri, ülke genelinde kurulmuş işyerinden % 5.4'ünün ve bu işyerlerinde çalışan toplam işgücünün de % 10.8'inin İzmir'de bulunmuş olduğunu göstermektedir (Altınçekiç,1987,s.34).

Ne var ki emek piyasasında ortaya çıkan bu hareketli duruma karşın, İzmir 1929 dünya ekonomik bunalımının etkilerinin en fazla hissedildiği ve geçinme parametrelerinin giderek düşme eğilimine girdiği bir kent olmuştur. Etkilerini temel tüketim maddeleri, yakacak, giyecek ve kira değerlerindeki artışlarla ortaya koyan bunalım, gelir paylarının giderek temel gereksinimleri bile karşılamaya yetmeyecek biçimde gerilerde kalmasına yol açarken, kentin % 10'unu oluşturan, tüccar,

sanayici, işadami ve esnaf kesimin ve % 10'unu oluşturan memur kesimin dışında kalanların da yoksulluk sınırının altında bir yaşam sürmesine yol açmıştır (Göksu, 2002, s.46-47).

4.1.2.1 Toplumsal Yapıda Ortaya Çıkan Dönüşümler

Bütün bu veriler ve ülke genelinde birikimin oluşturulması koşullarını sanayiye bağlayan politikalar aslında ekonomik yansımalarının dışında, etkileri bugünlere dek ulaşacak önemli toplumsal ve mekansal dönüşümleri ortaya çıkaran bir sürecin başlangıcına işaret etmektedir. Çünkü böyle bir gelişme çizgisi ve sanayi yığılmalarının doğal bir sonucu olarak kent, Kurtuluş Savaşı'nın bitimi ile birlikte, özellikle de Batı Anadolu'ya yönelmiş olan yoğun göç dalgasının etkisi altında kalmıştır. Bununla birlikte savaşın sonuçlanmasıyla ticari kapitali elinde bulunduran etnik gruplarında kenti terk etme süreçleri de başlamıştır. Dolayısıyla da Müslüman ailelerin kente ve Rum nüfusun kent dışına göç etmesi ile sonuçlanan büyük nüfus hareketleri ortaya çıkmış ve bu da kentin toplumsal yaşantısına yeni bir ivme kazandırmaya başlamıştır.

Bununla birlikte İzmir'e gelen göçerlerin, sadece geçimlik tarımla uğraşmaları ve dolayısıyla da vasıfsız işgücü olmaları, kentte geldikten sonra çalışma faaliyetleri içerisinde yer edinememelerini de beraberinde getirmiştir. Böylece ekonomik açıdan durumunu iyileştirme ve dolayısıyla da kent içerisindeki konut alanlarının rantını karşılayamama durumu ile karşılaşan bu kitleler, barınma sorunlarını, kentin belli bölgelerinde kendileri inşa ettikleri gecekondü tipi konutlarla çözmeye çalışmışlardır.

Böylece giderek sağlıksızlaşan yaşama koşulları, ve kentte hem gelir hem de kentsel mekanın paylaşımı konusunda var olan eşitsiz durum, yine daha önceki dönemlerde de büyük toplumsal kayıplara yol açan salgın hastalıkların ve bu hastalıklara bağlı ölümlerin artış göstermesine de neden olmuştur. Ancak toplumun bir kesiminde yaşanan sefalet ve ölümlerle sonuçlanan yetersizliklere karşın, kentte refah seviyesi yüksek olan kesim bir önceki dönemde olduğu kadar abartılı olmasa

da eğlence hayatının tüm nimetlerinden faydalanacak bir sosyal yaşantı yaşamaya devam etmiştir (Göksu, 2002,s. 52-53).

4.1.2.2 Mekansal Yapıda Ortaya Çıkan Dönüşümler

Bu dönemde kentin mekansal dönüşümünü etkileyen üç ayrı gelişmeden söz etmek mümkündür. Bunlardan ilki yabancı seçkin sınıfın kenti terketmesi ile birlikte boşalan konut alanlarının, yerli orta ve üst gelir grubunun yaşama alanı haline gelmesi ile ortaya çıkan değişim ve dönüşüm sürecidir. Böylece kentin toplumsal sınıflar açısından mekansal dağılım şeması belli oranlarda farklılaşmaya başlamış ve daha da önemlisi, bu döneme kadar hep kentin temsil şeması içerisinde yer almadıkları için kentin dışına itilmiş olan toplumsal gruplar, kentin merkez bölgelerine daha fazla yaklaşma şansına sahip olmuştur.

Savaş sonrasında kentin bazı gruplarca terk edilişi ile ortaya çıkan bu ilk büyük gelişme, yine savaş sonrasında kente mübadele ile gelenlerin yaşama alanlarını belirleme çalışmaları çerçevesinde, ikinci önemli bir gelişmeyi de beraberinde getirmiştir. Cumhuriyet döneminde Selanik'ten gelen mübadillerin de önemli bir kısmı İzmir'e yerleştirilmeye çalışılmış ve bu amaçla da göçmen konutları inşa edilmeye başlanmıştır.

“Cumhuriyet döneminde Selanik'ten gelen mübadillerin önemli bir kısmının İzmir'e yerleştirilmesi planlanmış ve gerçekleştirilmiştir. İzmir ve çevresine yerleştirilmesi uygun görülen mübadillerin yanısıra, farklı nedenlerle göç eden nüfusla birlikte kent nüfusu önemli ölçüde artmıştır. Sözgelimi, İzmir kent nüfusu 1935'te 170.959 iken 1950 yılında 290.000'e yükselmiştir. Göçle gelenler Karantina, İkinci kordon, Karataş, Alsancak, Basmane, Göztepe ve Karşıyakaya yerleştirilmiştir. Ancak göçle gelenlerin planlananın çok üstünde olması, kentte ilk kez iskan sorunlarına yol açmıştır. Söz konusu iskan problemlerinin çözümü için çeşitli semtlerde göçmen konutları inşa edilmiştir. (Bkz.Tablo 4.2.)” (Karadağ, 2000, s.53).

Mekansal düzlemde yaşanan üçüncü bir gelişme ise, kente göçle gelen kırsal nüfusun barınma ihtiyacını karşılama girişimleri ile ortaya çıkan konut gelişmeleridir. İzmir kentinin tarihi gelişim süreci içerisindeki ilk gecekondulaşma hareketleri olarak tarif edilebilecek bu süreçte, yani 1928-35 döneminde, I.Kadriye,

Yeni İstiklal, Zeytinlik, Yeşildere, Cumhuriyet Mahallesi, Naldöken gibi alanlarda konut gelişmeleri ortaya çıkmaya başlamıştır, (Aydar, 1988, s.22).

Tablo 4.2 1928-1930 Yılları Arasında İzmir’de Göçmen Konutlarının Dağılımı

Yerleşim bölgesi	Konut Sayısı
Karşıyaka	87
Alsancak	27
Karataş	25
Tepecik	40
Karantina	23
Toplam	202

Kaynak:(Karadağ,2000,s.54)

Bu gelişmeler, mekansal düzlemde giderek keskinleşecek olan gecekondu temelli yarılma deseninin de İzmir kentsel mekanındaki başlangıç noktasını oluşturmuştur. Ne var ki İzmir, gecekondu ile görünür hale gelen bu yarılma deseni dışında, önceki dönemlerden miras aldığı, mekansal ve toplumsal tabakalaşma şemasını da büyük benzerlikler içerecek biçimde sürdürmeye devam etmiştir. Bunun en önemli göstergelerinden birisi ise, kent merkezi çeperinin yani Kemeraltı, İkiçeşmelik, Eşrefpaşa, Basmahane ve Tepecik bölgelerin, hem mekanın fiziksel (sağlık) koşulları, hem yaşayan kesimlerin toplumsal göstergeleri açısından, cumhuriyet öncesi dönemde de olduğu biçimde bir çöküntü içerisinde yer almış olmasıdır (Göksu, 2002, s. 58-126). Böyle bir çöküş ile gelen ve içerisinde büyük ölçüde savaş öncesine ait etnik yarılmanın da izlerini (savaş sonrası kentte kalan Museviler) de taşıyan söz konusu mekansal parçalanma biçimi, kendisini artan suç oranları ve suçun mekandaki dağılıma biçimi ile de ortaya koymaya başlamıştır.¹³

Kentlerin kendi iç dinamikleri ile gelişmeye ve büyümeye çalıştıkları bu dönemde, Batı Anadolu bölgesinde ve dolayısıyla da İzmir kentinde ortaya çıkmış olan bu gelişmeler, böylece yeni kurulmuş olan Türkiye Cumhuriyetinin kentleşme pratiği için önemli bir deneyim noktası olmuştur. Dünya ekonomik sistemi ile bütünleşme ve modernist ideolojinin araçlarını ülke düzeninde kurmaya çalışma döneminde, sanayi temelinde gelişen, zengin bir potansiyele sahip, hızlı nüfus gelişmeleri kaydeden, kalabalıklaşan ve dolayısıyla hızlı bir kentleşme süreci

¹³ Doç. Dr. Emel Göksu tarafından hazırlanmış olan “1929 Dünya Ekonomik Buhan Yıllarında İzmir’de Yoksulluk ve Suçun Mekansal Dağılımı” başlıklı araştırmanın bulguları Cumhuriyetin ilanı ile başlayan yeniden yapılanma yıllarında, İzmir’deki ekonomik, toplumsal ve mekansal yarılmanın bir önceki dönemden devralınmış olduğunu ve aynı zamanda bugünlere temel teşkil ettiğini ayrıntılı bir biçimde göstermektedir.

yaşayan İzmir yerleşmesi, bu deneyimleri farklı düzeylerdeki planlama çalışmalarını çerçevesinde yaşamıştır.

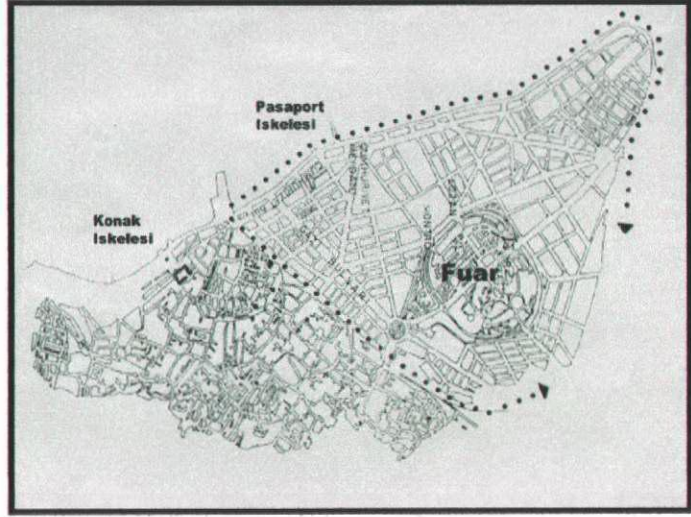
4.1.2.3 İlk Mekansal Düzenleme Çalışmaları

Yeniden yapılanma yıllarının İzmir kentinde ortaya çıkarmış olduğu gelişmelerin büyük nüfus hareketleri ile sonuçlanmış olması, bu nüfus hareketleri ile ortaya çıkan sorunların ele alınmasını ve kent içerisinde planlama ve imara yönelik çalışmaların başlatılmasını gerekli kılmıştır. Bu döneme dek, sadece yol açılması, genişletilmesi ya da yanan yerlerin imarı biçiminde gelişmiş olan planlama faaliyetleri, yeniden yapılanma döneminde yerini, yeni bir kent yapısı ortaya çıkarma yönündeki devlet politikalarının getirmiş olduğu, imar yasaları ve planlama zorunluluğu nedenleriyle, çok daha bilinçli uğraşılara bırakmıştır.

Böyle bir çerçevede, kurtuluş savaşı sırasında büyük tahribatlar yaşamış olan alanların yeniden imarı, kentten ayrılan yabancıların boşalttıkları yaşama bölgelerinin yeniden İzmir kentine nasıl kazandırılacağı ve en önemlisi de sürekli nüfus kazanan kentte yeni yaşama alanlarının nerelerde ve ne şekilde oluşturulacağı konularında ortaya çıkan belirsizliklere bir yön verebilmek amacıyla 1925 yılında ilk planlama çalışmalarına başlanmıştır.

Rene Danger Planı, kısaca dar bir bölge ile sınırlanmış küçük ölçekli bir plan aracılığıyla, büyük ölçekli hedeflerin hayata geçirildiği bir plan olarak adlandırılabilir. Yani başka bir ifade ile kapsadığı alanın küçüklüğüne rağmen plan, İzmir kentinin mekansal düzeninde ve kurgusunda büyük etkiler yaratacak bir içerikte ortaya çıkarılmıştır. Yangınla yok olan bölgenin yeniden imarı amacıyla Fevzi Paşa Bulvarından başlayarak Alsancak'ın büyük bir bölümünü içeren planda, geçmişteki mekan organizasyonunu değiştiren, grit ve diyagonal sistemde bir plan şeması ortaya çıkarılmıştır, Plana adını veren Fransız mimar gerçekleştirmiş olduğu bu planda böylece, batının modern kent anlayışının İzmir'e taşınmasına aracılık etmiş ve ne kent bütünü ile, ne de planlama alanının yakın çevresiyle uyum içerisinde olacak farklı bir kent bölgesi ortaya çıkarmıştır (Bkz. Şekil 4.3). Geniş

yollar, bulvarlar, ışınal bir doku ve bu dokunun ortaya çıkardığı geniş meydanlar ile bir prestij alanı yaratma çabası içerisinde olan plan, böylece pek çok grubu ve fonksiyonu da alan dışına çıkartacak bir tasfiye sürecini başlatmıştır.

Kaynak: Altınçekiç,1987,s.50

Şekil 4.3.Rene Danger Planı

Danger Planı, ortaya çıkarmış olduğu bu aykırı

yapı ile, aslında kısa sürede hem kent, hem de ülke geneline yaygınlaşacak, batılılaşma ve modernleşme yönündeki devlet politikalarının ilk uygulamalarından biri olarak, kendisinden beklenen görevi başarıyla yerine getirmiştir. Yalnızca getirdiği farklı fiziksel düzenle değil, bu düzen aracılığıyla yaratmış olduğu yeni kamusal yaşam biçimi ile de, giderek yaygınlaşacak ve izleri kemikleşerek bugünlere dek ulaşacak olan yeni dönemin İzmir'inin temellerini atmıştır.

1938 planı, böyle bir çerçevede, Danger planının sınırlı bir alanda yarattığı etkileri kent bütününe taşımak üzere gerçekleştirilmiş ikinci planlama çalışmasıdır. Dolayısıyla 1930'lu yılların devletçi ideolojisini kentin diğer bölgelerine de yaymak amacıyla oluşturulan plan yine modern planlama anlayışı ile uyumlu bir içerikte, fonksiyonlar arası bağlantıların kurulması hedefini çıkış noktası olarak seçmiştir. Böylece başta Agamemnon ve İnciraltı gibi turistik yerlerin, kentin prestij alanları ve merkezi ile olan ilişkilerini güçlendirecek düzenlemeler getirilerek, kent ekonomisine yeni girdi sağlayacak alanlar yaratılmaya çalışılmış ve kent içerisindeki fabrika ve depo gibi fonksiyonların kent dışına taşınması ile başlayan bir kent içi temizleme süreci başlatılmıştır.

Ne var ki bu dönemde, önceki dönemin sınıfsal temelli keskin ayrışmasının, savaştan yeni çıkmış ve henüz sınıf yapısı oturmamış bir ülkenin, yeni kent

pratiğinde temel belirleyici olma görevi ortadan kalkmıştır. Böyle bir çerçevede henüz yaraların sarılmaya çalışıldığı bu ilk yapılanma döneminde ayrışmalar çok keskin olmayan ve geçmişten devralınan birikimler ölçüsünde belirlenmeye başlamıştır. Bu çerçevede Güzelyalı, Göztepe, Karantina ve Karşıyaka düzenli ve yüksek gelire sahip toplulukların yaşam alanı olarak önceki izlerini sürdürmeye devam etmiş, kentin çeperlerinde ise kır kökenli, yetersiz ekonomik koşullara sahip göçlerin oluşturduğu gecekondu tipi yaşama alanları ortaya çıkmaya başlamıştır.

4.2 İzmir'in Göçe Dayalı Yerleşme Pratiği ve Gecekondu Temelli Yarılmaya Geçiş Süreci

Gerçekte daha 19. yüzyılda başlayan göç hareketleri, hernekadar kent çeperinde birtakım gecekondu alanlarının oluşmasına yol açmışsa da, İzmir'in bilinen anlamdaki ilk gecekondulaşma hareketleri 1940'lı yıllardan sonra ortaya çıkmaya başlamıştır (Bkz Şekil 4.4.). Daha başka bir ifade ile gecekondu, kentsel dinamikler üzerinde belirleyici olacak yapısına bu dönemden sonra ulaşmıştır.

II. Dünya Savaşının etkileri ve yeni devlet politikaları Türkiye'de tarımsal kesimin yapısını büyük ölçüde değiştirmeye başlamış ve böylece bir yandan tarımsal üretim faaliyetlerine teknoloji olanaklarının girmesi, öte yandan da yerel pazar için üretimden, ülke pazarı için üretime geçilmesi biçimindeki gelişmeler aracılığı ile, kırsal alanda bir çözülme süreci yaşanmaya başlamıştır. Dolayısıyla

Kaynak: Karadağ, 2000, s.264

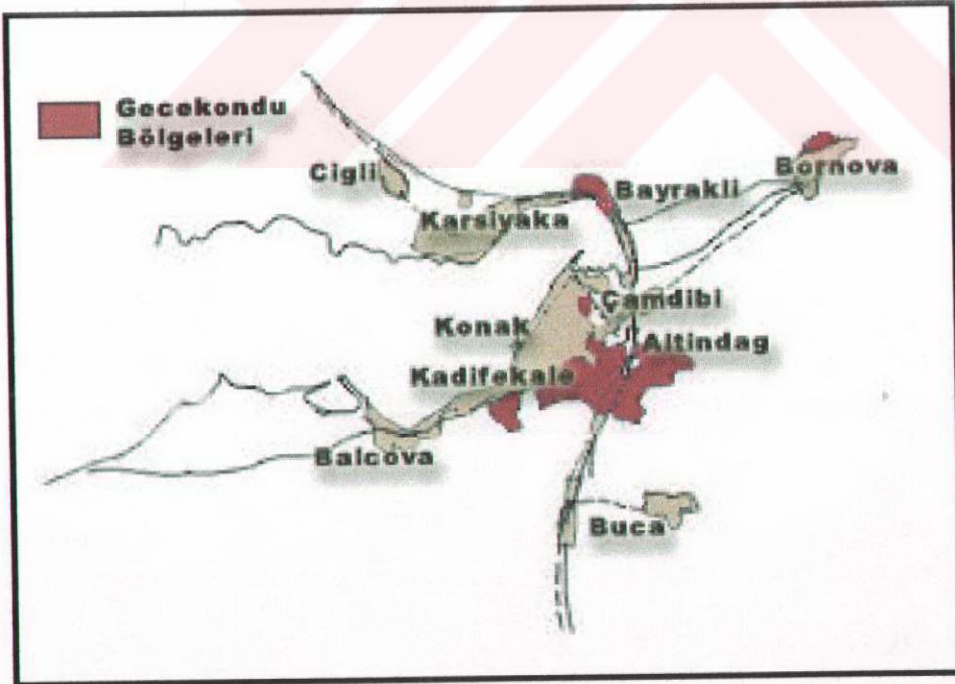
Şekil 4.4. 1940'lı Yıllarda İzmir

başta kentleri çekici hale getiren gelişmelere paralel olarak ortaya çıkan göç hareketleri, bu defa tarım kesiminde yaşanan gelişmelerin kırdan itici bir güç oluşturmasıyla birlikte yoğunluk kazanmış ve bu dönemden sonra İzmir gibi büyük

kentlerin yerleşme pratikleri yoğun nüfus hareketleri ve gecekondu çerçevesinde biçimlenmeye başlamıştır.

“Sonuçları ağırlıkla kırsal bölgeleri etkileyen savaşa hazırlık politikaları nedeniyle, ülkede tarım sektöründe, ciddi bir kriz yaşanmakta ve kırsal nüfusun bir kısmı için kentler, krizin aşılmasında önemli bir basamak gibi görülmekteydi. İzmir’in nüfus artışında 1940’lara kadar önemli bir gelişim gözlenmezken, 1940’lı yıllardan sonra kentteki nüfus artış hızı Türkiye ortalamasının üstünde seyretmeye başlamıştı.”(DEÜ, 1996, s.17).

Bu dönemde, kurtuluş savaşı sonrasında ortaya çıkmaya başlamış olan gecekondu bölgeleri yoğunluk kazanmaya ve genişlemeye başlamıştır (Bkz.Şekil 4.5). II. Kadriye mahallesinden sonra 1944-1950 döneminde 10 adet daha yeni gecekondu bölgesi gelişme göstermiş ve bugünkü Gürçeşme, Kadifekale, Boğaziçi, Gültepe, Ferahlı gibi mahallelerde yeni gecekondu bölgeleri olarak göçe dayalı yerleşme alanları içerisindeki yerlerini almışlardır (Altınçekiç, 1987,s.50).

Kaynak: Sevgi, 1988 ve Beyru,1969’dan Yararlanılarak Oluşturulmuştur.

Şekil 4.5.1944-50 Döneminde İzmir’de Oluşan Gecekondu Alanları

4.2.1 Sanayiye Dayalı Kalkınma Politikalarının Yarattığı Etkiler ve 1950 Sonrası Gelişmeler

Savaş sonrasında sanayileşme alanında beklenen hedeflere ulaşamaması sonucu, dara düşen ekonominin içine düştüğü çıkmazdan kurtarılması, 1950'li yıllardan itibaren yeni devlet politikalarının oluşturulmasını gündeme getirmiştir. Tarımda verimliliğin artırılması esasına dayanan bu politikaların hayata geçirilmesi, Türkiye genelinde beklenen sonuçları, yani tarım ürünlerinde ciddi miktarlarda artışı sağlamış ancak zaten yüksek bir tarımsal üretim potansiyeline sahip olan İzmir ve yakın çevresinde köklü bir dönüşüme neden olmamıştır. Bununla birlikte gerek ürün artışı, gerekse de tarımsal gelirin ülke içindeki payı açısından oldukça güçlü ve dolayısıyla da yoğun bir tarımsal etki alanına sahip olan İzmir ilindeki bu gelişmeler, tarımsal ürünlerle temellenecek sanayi yatırımlarının gelişmesinin de koşullarını hazırlamıştır.

Yatırım tercihlerinin özel sektör tarafından belirlenmeye başladığı bu dönemde, İstanbul'un önüne geçilemez yükselişi Türkiye'deki tüm dengeleri değiştirmeye başlarken, İzmir'e de İstanbul'un egemenliğine dayalı yeni bir rol yüklemiştir. Sermayenin büyük kentlerde yığılmaya başlaması ile birlikte İzmir'e olan sanayi yatırımları da artmış, aynı dönemde hazırlanan iki yasa da, böyle bir temelle gelişecek sanayi yatırımlarının hayata geçmesini sağlayan önemli gelişmelerden biri olmuştur. Cumhuriyetten sonra ilk kez çıkan 1951 tarihli ve 5821 sayılı yasa, dış sermayeye davet çıkartırken, 1954 tarihli 6224 sayılı yasa da çok özel sanayi kuruluşlarının temelini oluşturmuş ve böylece bu dönemde ortaya çıkan sanayi kuruluşlarının çok büyük bir kısmı yabancı sermaye katılımı ile gerçekleştirmeye başlamıştır. Çimento fabrikası, Pamuk ve Çırçır fabrikası, Çamaltı Tuzlasının genişletilmesi ve modernizasyonu, bu dönemde ortaya çıkmış olan gelişmelerdir. Ayrıca, Türkiye Sanayi Kalkınma Bankasının onayladığı 420 projeden 39'unun yine İzmir için programlanmış olması sonucu, İzmir Çimento Fabrikası, Taç Tekstil, DYO Boya, Turyağ, Berontaş, Betondirek, Metaş Metalurji, Bayraklı Boya, Etitaş Transformatör gibi önemli kuruluşların da bu dönemde çalışma hayatına geçmesi sözkonusu olmuştur (Altınçekiç, 1987,s.67).

1950’li yıllardan itibaren İzmir’de başlayan bu yoğun sanayileşme hareketi işgücünü önemli ölçüde tarım dışı kesimlere çekmiştir. Tarım dışı sektörlerde çalışma oranının Türkiye’de % 22.6 olduğu bu dönemde, İzmir % 42.2’lik bir oranla ülke değerlerinin iki katına ulaşmıştır. Aynı durum imalat sanayi de ortaya çıkmış, %12.5’lik bir oran ile İzmir, yine Türkiye ortalamasının iki kat üstünde bir değer yakalamıştır (DEÜ,1996,s.22).

İzmir kentinin böyle bir çerçevede gelişen nüfus yapısı ise, ülke genelindeki kentleşme düzeyi ile büyük ölçüde paralellik göstermiştir. Nitekim ülkenin 1950’li yıllardan sonra içerisine girdiği hızlı kentleşme süreci, çoğu büyük kentlerde olduğu gibi İzmir’de de etkisini ortaya koymuş ve kent özellikle bu dönemden sonra çok hızlı bir nüfus artışı yaşamaya başlamıştır. Nitekim 1927’de 153.845 olan kent nüfusu, ciddi bir artışla 1950 yılında 239.616’ya yükselmiştir. 1950 ve 1970 yılları arasında geçen 20 yıllık dönemde ise kentsel nüfus, 314.489’luk mutlak bir artışla 554.105’e ulaşmıştır (Sevgi,1988, s.39). Bütün bu gelişmeler ise, İzmir kentinin toplumsal ve mekansal yapısında önemli ve birbirini takip eden dönüşümlere neden olmuştur. İzmir kentini yeni bir kırılma noktasına getiren bu gelişmeler kentin mekansal açıdan genişleyerek büyümesine yol açmıştır.

4.2.1.1 Toplumsal Yapıda Ortaya Çıkan Dönüşümler

Ciddi bir krizin yaşandığı ve yeterli sermaye birikiminin oluşturulamadığı ülke koşullarında, sermayeye üretim temelli genişleme olanaklarının sağlanması, kenti geliri en yüksek illerden biri durumuna getirmiştir. Genişleyen sermayenin kent içerisinde yarattığı yeni yaşam kurgusu ve artan sanayi gelişmelerinin yarattığı iş olanakları ise geniş kitlelerin göç süreciyle kente gelmeye başlamasına neden olmuş ve böylece kentsel nüfus oranında sürekli olacak artışlar ortaya çıkmıştır.

Dolayısıyla bu dönemde yaşanmış olan dönüşümler, kent açısından artan bir zenginliğe, yaşayanlar açısından da gecekondulaşma ile gelen yeni bir yarılmaya neden olacak niteliktedir. Ne var ki bu dönemde İzmir’deki gecekondulaşma oranı İstanbul ve Ankara’ya oranla çok daha gerilerde kalmış ve bu nedenle de kent, gelen

nüfusu istihdam etme ve hatta barındırma konusunda henüz ciddi sıkıntılar yaşamaya başlamamıştır. Kaldı ki ülke genelinde kentleşmenin desteklendiği bu dönemde, göç üretim alanında çalışacak işgücü yani bir bakıma sermayeyi büyütme olanağı olarak görüldüğünden, yani emekçi kesime duyulan ihtiyaç yüzünden, bu oluşumun ortaya çıkardığı ya da bizzat yaşadığı sorunlar hep geri planda bırakılmıştır.

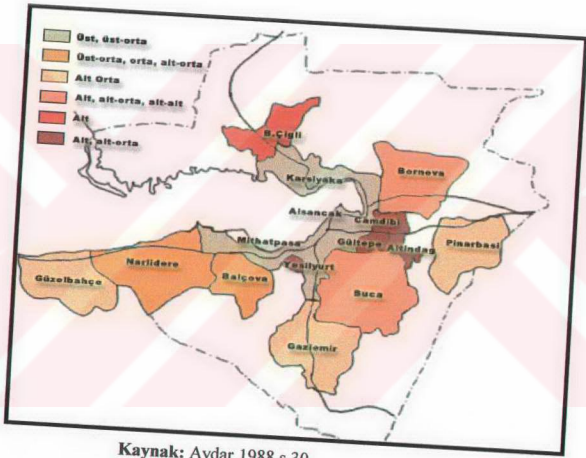
1955-60 döneminde İzmir'e 13.949 erkek, 19.349 kadın nüfusun göç etmiş olduğu tahmin edilmektedir. Diğer yandan bu tarihlerde İzmir'in çevre yerleşmelerinden olan Buca'ya 676 kişinin ve yine 1960-65 döneminde de 3512 kişinin göç etmiş olduğu ve bunların tamamının erkek olduğu da elde edilmiş bulgular arasındadır (İBŞB, YG21, 1996, s.17). Temel göç etme nedeni iş bulmak olan kitleler ve ağırlıklı olarak da erkek nüfus, zincirleme birbirini takip eden bir göç etme yapısı içerisinde kente yerleşmeye başlamışlardır.

Kırdaki tek vasıfları, tarımsal üretim faaliyetleri ile sınırlı olan, düşük eğitim seviyesine sahip bu kitleleri kente getiren göç hareketleri, İzmir'i en büyük kapital birikimine sahip illerden biri yapan sisteme, ucuz emek sunuyor olmaları nedeniyle, başlarda olağan bir gelişme biçimi olarak yorumlanıyorken, giderek yetersiz ekonomik olanakların yarattığı düşük yaşam standartları nedeniyle, kentsel yaşantıdan dışlanmaya başlanmışlardır. Çünkü, bu kesim emeklerinin düşük niteliği ve varlıkları ile yedek işçi ordusu olarak görüldükleri bu dönemde, emeklerini ucuza satmak yoluyla, ancak düşük standartlı bir hayat sürebilme şansını yakalayabilmişlerdir.

Bununla birlikte bu dönem aynı zamanda göç edenlerin iş devingenliklerinin ve buna bağlı olarak da mekansal devingenliklerinin yüksek olduğu bir dönemdir. Dolayısıyla sınırlı ekonomik olanaklarla yaşasa da bu dönemin geçekondulusu, iş ve konut piyasası içerisinde serbest hareket edebilen ve daha da önemlisi, sınıfsal konumunu değiştirme umudu ve olanağı taşıyan bir kitledir. Kentle sınırlı düzeyde de olsa ilişki kurabilmektedir. Kaldı ki bu dönemde oluşmuş geçekondululu mahalleleri zaten kent merkezine daha yakın bölgelerde ve hatta zaman içerisinde tamamen kentin içerisinde kalacak alanlarda bulunmaktadır. Kent içerisinde ekonomik olarak

sınırlı olanaklara sahip olan bu kesimin tüketim ihtiyacını karşılayacak ucuz malların satılmasını sağlayan ve “işporta” olarak adlandırılan bir ticari sektör de gelişmeye başlamıştır.

Kısaca bu dönemde, İzmir gecekonduları açısından yarılımaların henüz çok keskin formlar almadığı bir yapı sözkonusudur. Bununla birlikte kent toplumsal tabakalaşma açısından geçmişten beri gelen izler üzerinden yürümekte ve yine göçle oluşmuş yaşama bölgeleri toplumsal gruplar içerisinde en alt seviyedeki kesimleri oluşturmaktadır (Bkz. Şekil 4.6).

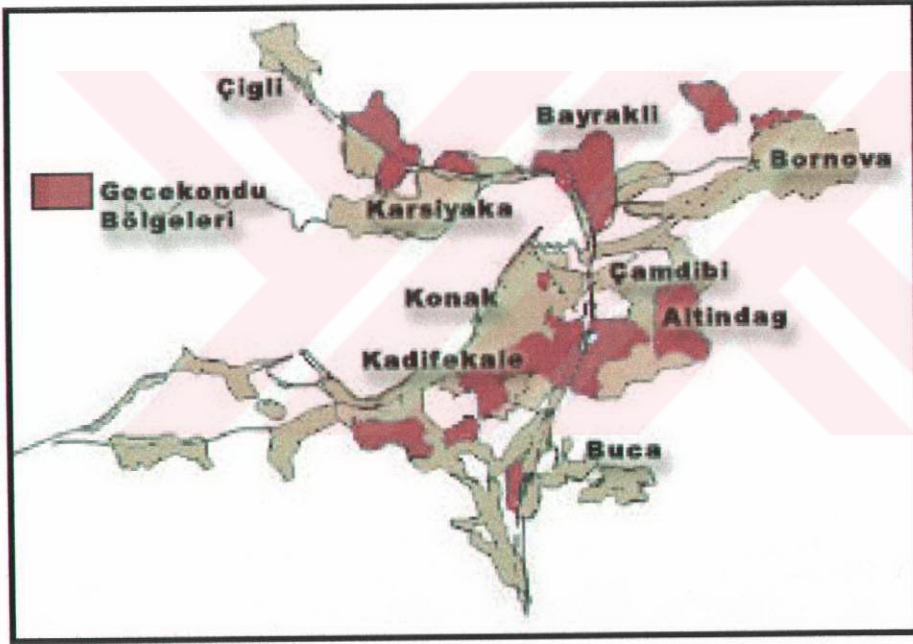
Kaynak: Aydar,1988,s.30

Şekil 4.6. 1950 Sonrası Toplumsal Tabakalaşma Biçimi

Ne var ki toplumsal gruplar arasındaki farkın henüz çok keskin bir hal almamış olmasına bağlı olarak, bu dönem gecekondularında kitleler arasında toplumsal anlamda bir örgütlenme ve bir biraraya gelme arayışı da ortaya çıkmaya başlamamış ve kentteki ilişkiler çoğunlukla kente beraberlerinde getirdikleri aile ve akrabalık bağları temelinde devam etmiştir.

4.2.1.2 Mekansal Yapıda Ortaya Çıkan Dönüşümler

Standardı düşük olan yaşantı biçiminin fiziksel mekanı olan gecekondu, genellikle iş bölgelerine yakın konumlarda ortaya çıkan, niteliksiz ve pek çok donanımdan yoksun konut gelişmeleridir (Bkz. Şekil 4.7). Bu dönemin en önemli kentsel gelişmesi olarak ortaya çıkan gecekondu, kentlere akın eden yoksul kesimin, barınma ihtiyacını yasal olmayan süreçlerle sağlamaya çalışmasının ürünleri olarak ortaya çıkmışlardır. 50'li yılların sonlarına doğru ise, daha önce kurulmuş olan mahalleler artan gecekodu hareketleri ile çevrelerindeki hazine arazilerine doğru genişleyerek büyümeye başlamıştır.

Kaynak: Sevgi, 1988 ve Beyru, 1969'dan Yararlanılarak Oluşturulmuştur.

Şekil 4.7.1960-75 Döneminde İzmir'de Oluşan Gecekodu Alanları

Bu dönemdeki gecekodu gelişmeleri ağırlıklı olarak Kadifekale'nin körfeze bakan kuzey yamaçlarında, Meles çayı vadisinin batı yamaçları üzerinde, vadi tabanından başlayarak Kadifekale sırtlarına kadar tırmanmış, İmraniye, Yeşilyurt, Cennetoğlu ve Vezirağa gecekodu mahalleleri ortaya çıkmıştır. Yine Bayraklı demiryolunun doğu uzantısı boyunca Altındağ ve Bornova ovasına bakan tepelik arazilerde de gecekodulaşma hareketleri devam etmiş, kuzeyde Karşıyaka'da

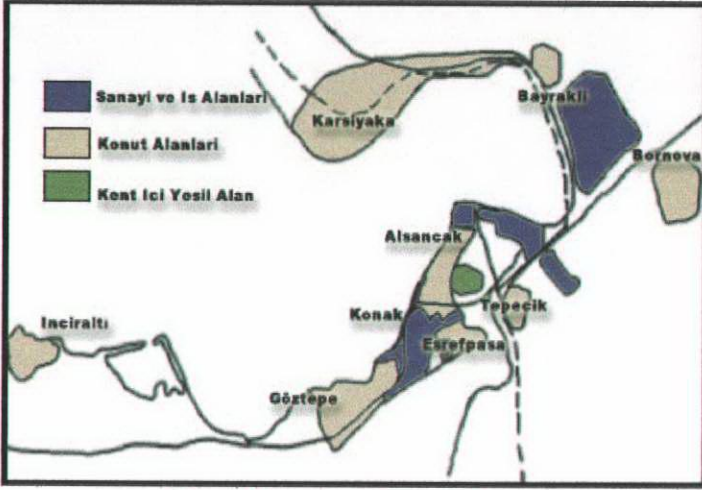
Yamanlar Dağının eteklerinde Muhittin Erener, doğuda da Çay ve Çiçek mahalleleri ortaya çıkmıştır. (İBŞB, YG21, 1996, s.47).

Bu dönem aynı zamanda, henüz gecekondunun yalnızca barınma gereksinimini karşılaması amacı ile inşa edildiği ve gecekondulara yönelik spekülasyon faaliyetlerinin gerçekleşmeye başlamadığı bir dönemdir. Dolayısıyla kentsel sermayenin dolaşımı açısından henüz bir şey ifade etmeyen bu oluşumlardan, para kazanmak, rant sağlamak mümkün olamamakta, hala yasa dışı formlarda gelişen yaşama alanları, ancak kurucularının ekonomik durumlarındaki iyileşme ölçüsünde yetersiz fiziksel şartlarını sağlıklılaştırabilme olanağı oluşturmamaktadır. Dolayısıyla bu alanlara henüz imar faaliyetleri girmemiş ve gecekondulardaki dönüşüm süreci de henüz başlamamıştır.

4.2.1.3 Planlama Çalışmaları

Bu dönemde artık kent nüfusunun sürekli olarak artması ve kentsel ilişkilerin karmaşılaşmaya başlamasına paralel olarak, bütüncül bir planlama çalışmasının yapılması düşüncesi ortaya çıkmıştır. Ayrıca günden güne büyüyen bir kentin çevresel ilişkilerinin de güçlendirilmesi gerekliliğinin bir sonucu olarak ilk kapsamlı planlama çalışmaları oluşturulmaya başlamıştır.

1948 Corbusier planı, kentin bütününe yönelik kararlar içerecek biçimde düzenlenen ilk planlama çalışması olmuştur. İçeriği açısından önceki plan çalışmaları ile uyumlu bir görünüm sergilemekle birlikte, sonuçları açısından çok daha etkili dolayısıyla kentin yapısını öncekilerden daha fazla etkileyecek stratejiler içermiştir. Bu stratejilerde ön plana çıkan yeni konut alanları, modern çizgilerde ilerleyecek bir kentin mekansal örüntüsünü oluşturacak biçimde ve en önemlisi de farklı bir yaşama pratiği oluşturacak formatta tasarlanmıştır. Kendi içerisinde her türlü tesisi barındıran bağımsız birimler olarak düşünülen bu yeni gelişme alanları, her 10.000 kişilik yerleşme grubu için getirilen 5 ha'lık açık alan standardı ile bu yeni yaşam pratiğinin kamusal yönünü tayin etmeye çalışmıştır (Bkz. Şekil 4.8).

Kaynak: Karadağ, 2000, s.270

Şekil 4.8 Le Corbusier Planı -1948

ile kent bütününde yaratılmaya çalışılan dönüşümler ise, zaten bütün ulusu, kendisini içerisinde bulmak istediği bu yeni dünyaya götürmek üzere harekete geçirilmiş olan diğer süreçler nedeniyle, kolayca ve hızlı bir biçimde yansımalarını bulmuştur. Böylece kent içerisinde yalnızca planlama uygulamalarına bağlı olmayan kendiliğinden dönüşümler de yaşanmaya başlamıştır.

Bu dönemde kent içerisinde ortaya çıkmış olan dönüşümler daha çok kent merkezinde odaklanmaktadır. Kent merkezindeki hanlar fonksiyon değişimine uğramış, depolama, işleme ve taşıma fonksiyonlarından sıyrılarak, ofis ve kontrol fonksiyonları ile yeniden biçimlenmiştir. Bunun dışında İş bölgesi içerisinde yer alan tüm incir ve tütün işleme depolarının da daha dışarıdaki bölgelere kaymasıyla, modern kentin prestijli kent merkezi olmaya aday bir yapı ortaya çıkmaya başlamıştır. Bu yapıya uyumlu olan banka, sigorta, borsa, konsolosluk ve benzeri fonksiyonlar ise buldukları yerlerdeki faaliyetlerini sürdürmeye devam etmişlerdir. Konut alanları ise yine bir önceki dönemden devralınan Güzelyalı, Göztepe, Karantina, Karataş, Bostanlı, Turan, Bayraklı, Salhane ve eski Punta yeni Alsancak ile birer banliyö konumundaki Bornova, Buca yerleşmeleri üzerinde gelişimine devam etmiştir.

Böyle bir çerçevede, birbirine benzer standart özellikler ile gelişme gösterecek yeni konut gelişmeleri ile kentin diğer yaşama bölgelerini uyumlu kılmak ve kentin kamusal yaşantısını bütünüyle dönüştürebilmek için ise, büyük ölçekli yenileme projeleri tasarlanmıştır. Bütün bu projeler aracılığı

1951 Aru Ekibinin Planı; İzmir Belediyesi büyüyen ve gelişen modern kentin bu çerçevede gelişme sorunlarını çözebilmek için 1951 yılında düzenlediği bir yarışma ile İzmir planını yarışmaya açmıştır. Belediyenin o dönemin İzmir'ine bakışını ortaya koyan talepleri ise, daha çok kentteki ulaşım bağlantılarının güçlendirilmesi, modern kamusal yaşantıya uyumlu alanların oluşturulması, batı aksının ulaşım ağının güçlendirilmesi ve aynı zamanda eğlence spor üniversite vb. fonksiyonlarla prestijli bir bölge haline getirilmesi üzerine odaklanmıştır. Belediyenin bu isteklerini büyük ölçüde yerine getirecek ve yine etkileri bugünlere kadar ulaşacak önemli kararların hayata geçmesine aracılık edecektir (Bkz. Şekil 4.9.).

1953 yılında onaylanarak yürürlüğe giren plan, 1950 sayımına göre belediye sınırları içerisinde 230.000 olarak belirlenen nüfusun 2000 yılında 400,000 kişi olacağı varsayımına dayandırılmıştır. Ağırlıklı olarak konut gelişmeleri üzerine odaklanan plan, özellikle batı aksının

Kaynak: DEÜ, 1996,

Şekil 4.9. K.Ahmet Aru

güneyindeki eğimli alanları, arada bazı yeşil bölgeler, yönetsel yapılar, okullar, sağlık, hizmet yapıları bırakarak yerleşmeye açmış, kuzey aksında da Bostanlıya doğru prestijli konut gelişmeleri önermiştir. Ana yollar üzerindeki konutların 3-4 kata çıkması izinin de getirildiği planda, Tepecik ve Bayraklı, yakın çevrelerinde yer alan sanayide çalışacak işgücünün yaşama alanları, yani işçi mahalleleri olarak tasarlanmıştır.

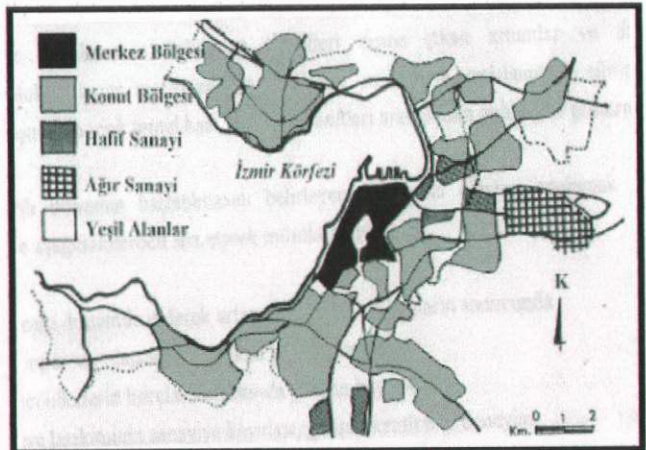
Dolayısıyla plan konuta ilişkin kararlarında, standardizasyonu ve yoğunlaşmayı teşvik eden ama bütün bunların da ötesinde, farklı toplumsal sınıfların yaşama bölgelerini birbirinden ayrı kapalı sistemler olarak tarif eden bir görünüm sergilemiştir. Kente ilişkin diğer kararlarda böyle bir gelişmeyi destekleyecek

niteliktedir. Nitekim, genel çizgileri itibariyle büyük ölçüde geçmişin izlerini takip etmekle birlikte getirilen ulaşım kararları, modern kentin herşeyi standardize eden ve birbirinden ayırıştırın yapısı ile uyum gösterecek niteliktedir. Böyle bir çerçevede en yoğun gelişmeleri batı aksı üzerinde oluşturan plan bu bölge il daha yoğun bir trafik ilişkisi kurmak adına, bugünkü Mustafa Kemal Paşa Bulvarı önerisini getirmiştir.

Konut gelişmeleri ağırlıklı olarak batıya ve kuzeye yönlendiren plan, endüstrinin gelişim yönü olarak da doğu aksını yani Bornova ve yakın çevresini öngörmüştür. Bu kararların yanısıra plan, Alsancak limanının genişletilmesi, Konak meydanının yönetsel ticari kültürel merkez haline getirilmesi, Halkapınar'da bir olimpik site tasarlanması biçimindeki kararları da içermiştir (Altınçekiç,1987,s.70).

Ne var ki plan bütün bu gelişmeleri önerirken, İzmir'in sahip olduğu değerli tarım topraklarını görmezden gelmiş ve hatta tam da bu verimli topraklara denk gelecek lokasyonlarda konut ve sanayi gelişmeleri önererek, eleştirilere hedef olmuştur. Bununla Birlikte planın onaylanmasının ardından, İmar ve İskan Bakanlığına 5000 kadar değişiklik talebi gelmiş ve bunların 1200'ü bakanlıkça onanmıştır. Gabari artışı ve yeşil alandan çıkarılma yada halihazır durumu korumaya yönelik bu talepler ise kısa sürede İzmir'de yaşayan halkın, planın, koyduğu gelişme hedefleri ile uyum içerisinde olmadığını göstermiş ve yeni bir plan ihtiyacını ortaya çıkarmıştır.

1959 Bodmer Planı, büyüyen ve büyüdükçe de karmaşık sorunlarla karşı karşıya kalan kentin sorunlarını, çok farklı bir anlayışla çözüme iddiası üzerine temellenmiş ve yine bir yabancı uzman tarafından hazırlanmıştır (Bkz. Şekil 4.10). 1961'e kadar yürütülen çalışmalarda sorunları hep mülkiyet ilişkilerine bağlayan ve en büyük güçlüğü de

Kaynak:DEU,1996,s.25

Şekil 4.10 Bodmer Planı

belediyelere ait arsaların küçük ve dağınık olmasında kaynaklandığını söyleyen Bodmer, gerçekleştirdiği planı sadece imar problemlerine odaklamıştır.

2000 yılı için 900,000 nüfusu temel alan çalışma, planlamanın yalnızca belediye sınırları içerisinde kalmaması gerektiğine vurgu yapması bakımından büyük önem taşımaktadır. Yine çevresel ilişkilerin birlikte düşünülmesi gerekliliğinden hareketle transit ulaşım bağlantılarını ön plana çıkaran çalışma, bu sistemi kent içi bağlantılarını da çözecek yeni bir kavşak yol sistemi getirmiştir. Konut gelişmeleri konusunda ise, mevcut izleri takip eden ancak yeni kazanılacak nüfus için ilave konut alanları öneren bir anlayışla temellenmiştir. Konut yoğunluğunu 180 kişi/ha ve maksimum 4 kat ile sınırlandıran Bodmer'in gecekondular konusundaki yaklaşımları da dikkat çekicidir. Gecekonduları en önemli kentsel sorunlardan biri olarak tarif eden ve hiçbir zaman hayata geçmeyecek olan yaklaşımda, belediyelerin kooperatifleşmeyi desteklemesi gerektiğine, hatta bizzat bu sürecin içerisinde yer alması gerektiğine vurgu yapmış ve çözüm önerisi olarak 8 yıl süreli bir iyileştirme programı hazırlamıştır.

4.2.2 Ulusal Kalkınmacı Politikaların Etkisi ve 1960 Sonrası Gelişmeler

1960'lar sermaye birikiminin sanayiye kaymaya başladığı yıllardır. Bu dönemde sanayi sektörünün katma değer içindeki payı ilk kez tarımı geçmiş, kimya ve gıda sanayiinin, yani ara ve tüketim mallarını bu dönemde ön plana çıkarmıştır. Ülke ölçeğinde uygulanan ithal ikamesi, teşvik sistemleri ve ulaşım-enerji-altyapı politikaları, İzmir'i büyük ölçüde etkisi altına almış ve İzmir'in yatırımlar açısından İstanbul'un hemen arkasında yer alacak bir düzeye çıkması sonucunu yaratmıştır. Bu dönemde İzmir'de sanayiye yönelik alınan kararlar temel olarak üç kapsamda yer almaktadır.

1. Teşvik Sistemi: Ülkesel düzeyde 1973'lere kadar onaylanan 862 teşvik projesi vardır ve bu projelerin yatırım tutarı ise 46,3 milyara ulaşmıştır. İzmir ise, 1 tarım, 44 imalat sanayi, 2 ulaştırma ve 1 turizm olmak üzere, teşvik projelerine konu olan 48 adet yatırım kararının tutarı 26 milyar olarak ortaya çıkmıştır.

2.Kamu Yatırımları Desteği: İzmir İli önceleri özel kesim ağırlıklı gelişmekteyken, 1970'lerin ilk yıllarından başlayarak bu durum değişmiş ve kamu, özel kesimle yarışır bir hale gelmiştir. Gıda ve dokuma alanlarında yoğunlaşan bu yatırımlarda ikinci plan döneminden sonra ciddi artışlar kaydedilmiştir.

3.Yabancı Sermaye Desteği: İzmir'de gerçekleşmiş tüm büyük yatırımların temelinde hep yabancı sermaye desteği yatmış ve bu yatırımlar özellikle kimya, gıda ve makine teçhizatı dallarında yoğunlaşmıştır.

Sonuç olarak, 1960-1970'ler gıda sanayiinin İzmir'de en güçlü olduğu dönem haline gelmiştir. Başta, içki, tütünün en yüksek pay aldığı, ardından da un, makarna, yağ, yem ve süt üretiminin geldiği bu sektör, 1970'lerden itibaren ise, tarımsal üretim alanında uygulanan politikalar ve endüstriyel gelişme nedeniyle tüm büyük kentlerde ortaya çıkan tarım alanlarına yönelik baskılar nedeniyle etkinliğini yitirmeye başlamıştır. Kentin kuzeyde Menemen'e, doğuda Bornova'ya, Güneyde de Aydın'a doğru yol boyunca gelişme eğilimi, endüstri ve konut fonksiyonlarının tarımsal topraklar üzerindeki istilasını kolaylaştırmış ve ekili alanlarda büyük oranlarda azalmaya neden olmuştur (Bkz. Şekil 4. 11).

Nitekim 1950'li yıllarda 184.697 ha olan ekili alan miktarı bu yıldan itibaren artarak 1978 yılında 232.331 ha'ya ulaştığı halde, bu oran 1978 yılından sonra 196.137 ha'lara düşmüştür. 1974'lerde yaşanan petrol krizi sonucu kalkınma hızındaki düşüş ve buna bağlı olarak tarım kesiminde ve sanayiye bağlı üretimde yaşanmaya başlayan

Kaynak: Karadağ, 2000,s.265

Şekil 4.11 1960'lı Yıllarda İzmir

durgunluk da buna eklenince, İzmir'de gıda sanayiine yönelik gelişmeler geri planda kalmaya başlamıştır. Böylece 1978-1979'lara gelindiğinde, gıda sanayi diğer sanayi

dalları arasındaki önderliğini yitirmiş ve kimya sanayii büyük bir hamle yaparak, zirvedeki yerini almıştır. Kimya sanayiindeki bu gelişmenin temelinde ise Aliağa rafinerisi bulunmaktadır. S.S.C.B kredileri ile kurulmuş, 1972 de yakıt rafinerisi, 1974 de yağ tesisleri kullanıma sokularak İzmir'in önemli işletmeleri durumuna gelmiştir. Ege Gübre, Turyağ, Tariş, Dyo, Bayraklı boya gibi firmalar kimya sanayiinin katma değer payını yükselten kuruluşlar olmuşlardır (DEÜ,1996, s.29). İzmir'in sanayi alanında yaşamış olduğu bu gelişmelerin, kent üzerinde yarattığı önemli etkiler vardır. İzmir kentini bir başka kırılma noktasına getiren bu dönüşümler yine üç ayrı çerçevede ortaya çıkmaktadır.

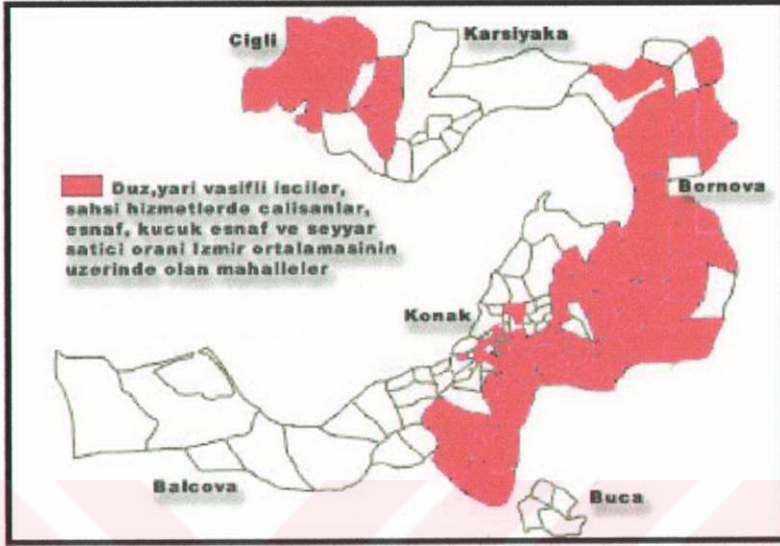
4.2.2.1 Toplumsal Yapıda Ortaya Çıkan Dönüşümler

Başta gıda sektöründe olmak üzere, sanayi alanında yaşanan olumlu gelişmeler, özellikle de 1970'li yıllardan sonra kentin işlevsel birikimlerini arttırmaya başlamıştır. Hem tarımsal ve endüstriyel ürünlerden elde edilen artı değerın kent bütününe yansımaya bağlı olarak, başta imalat, inşaat, ticaret sektörlerinde gelişmeler olmuş ve hizmet sektörü de kısa sürede hızla büyümüştür. Doğrudan tüketime dönük olmayan, üretim yapan bu sektörlerdeki gelişmeler ise, istihdam olanaklarını arttırmış ve kentte yapısal değişimlerin ortaya çıkmasına neden olmuştur.

Bu değişimler sonunda İzmir diğer kentlere oranla daha fazla iç göç çeken bir kent haline gelmiştir. Ne var ki, dönemin yatırımları tüm göç eden nüfusu emecek kapasitede olamamıştır. Çok büyük göç hareketlerinin yaşandığı bu dönemde, göç edenlerin işgücü açısından vasıfsız olmalarından da kaynaklanan etkilerle, enformel iş piyasasında önemli artışlar ortaya çıkmaya başlamıştır. Böylece prestijli olmayan meslek türlerinin dağılımında oransal olarak artışlar yaşanmasına yol açan gelişmeler, gecekondu bölgelerinde yaşayan ailelerin de kent içerisinde, gelir düzeyi en düşük olan kesimi oluşturmalarına yol açmıştır (Bkz. Şekil 3.12).

Artan sanayi yatırımlarının kenti bir çekim noktası haline getirmesi ve bu dönemde kırdan ortaya çıkan itici gücün de etkisi ile kent çok büyük göç hareketlerine

sahne olmuştur İmar ve İskan bakanlığının verilerine göre bu dönemde İzmir'de gecekondulu alanlarında yaşayanların toplam nüfus içerisindeki oranı % 33,42'ye ulaşmıştır.

Kaynak: Keleş,1972, s.43

Şekil 4.12 Düşük Prestijli Mesleklerde Çalışan Oranının Yüksek Olduğu Mahalleler

İzmir,1960-65 yıllarına kadar büyük ölçüde Konya ve Erzurum gibi uzak illerin dışında, Ege bölgesi içerisinde yer alan çeşitli yerleşmelerden göç almış, 1965 yılından sonra ise Doğu, Güney doğu Anadolu ve İç Anadolu Bölgesi illerinden olan göçlerin oranı büyük ölçüde artmıştır. Nitekim,1975-80 yılları arasında toplam 126.640 kişi olarak tahmin edilen göçerlerin yine % 31'inin Ege bölgesi içerisinde yer alan yerleşmelerden, % 21'inin Doğu ve Güneydoğu Anadolu ve % 18'inin de İç Anadolu bölgesinden gelmiş oldukları saptanmıştır (İBŞB,YG21,1996,s.18).

Bu dönemde ülke genelinde ve dolayısıyla da İzmir'de yaşanmış olan bir başka gelişme de, kentin sanayi kuruluşlarının göçle yeni gelenleri istihdam etme yönündeki talebini yitirmiş olmasıdır. Bir başka anlatımla, başta ucuz işgücü olanağı sağladığı için teşvik gören göç, kentteki aşırı yığılmanın getirdiği bir talep fazlası durumu ortaya çıkarmış ve daha önce üretim faaliyetlerinde önemli işlevler yüklediği için marjinal olma özelliğini yitirmiş olan bu kesim bu defa bu

konumunun dışında gerçekten marjinal olan işkollarında çalışan ve hatta bu iş kollarını bizzat ortaya çıkaran bir kesim haline gelmiştir.

Dolayısıyla ekonomik koşulları açısından, önceki dönemlere kıyasla daha kötü durumda olan ya da en azından sürekli ve düzenli bir gelir yapısına sahip olmayan bu kesim, giderek kentsel yaşantıdan kopmaya ve daha çok aile içi ilişkiler çerçevesinde yaşamlarını sürdürmeye başlamıştır. 1968 yılına ilişkin veriler, % 68.35'i akrabaları ile yakın bölgelerde oturan kentsel ailelerin, akrabalık ilişkileri açısından oldukça yalnız olduğunu, ancak gelir oranındaki düşüğe bağlı olarak akrabalar arasındaki dayanışma ilişkilerinin artış gösterdiğini ve böyle bir çerçevede gecekondulu kesim arasında akrabalık temelli ilişkiler açısından ön plana çıktığını ortaya koymaktadır (Kongar, 1972, s.97).

Böyle bir veri, kentleşme oranının oldukça yüksek olduğu İzmir'de kente göç eden yoksul aileler için akrabalık ilişkilerinin, ihtiyacı içerisinde oldukları dayanışma gereksinimi çerçevesinde giderek daha fazla önem kazanmaya başlamış olduğunu göstermektedir. Buna bağlı olarak da akrabalık ilişkilerinin hizmet ya da ödünç para alışverişi yapma dışında iş ilişkileri içerisinde de yaygınlaşmaya başlaması da yine bu döneme ait gelişmelerden biridir. Bununla birlikte standardı düşük bir çevre ve düşük gelir yapısına sahip olan aileler, aynı zamanda bürokratik örgütlerden en az yararlanabilen ailelerdir. Bu dönemde bürokratik örgütlerden yardım alan gecekondulu ailelerin oranı % 11.30 olarak saptanmıştır (Kongar, 1972, s.139).

Bütün bu veriler sonuç olarak, gecekondulu kesimin bu dönemden sonra ciddi sorunlarla yüz yüze geldiğini, kentle bütünleşme ya da kentsel hayata katılma konusunda sıkıntılar yaşamaya başladığını göstermektedir. Dolayısıyla artık bu kesimin kent içerisinde çözmesi gereken çok önemli sorunları vardır. Ama bu dönem aynı zamanda gecekonduların da kent açısından çözülmesi gerekli önemli bir sorun kaynağı olarak algılanmaya başladığı ve dolayısıyla dışlandığı bir sürecin de başlangıcı olmuştur.

4.2.2.2 Mekansal Yapıda Ortaya Çıkan Dönüşümler

1960-1980 yılları İzmir kentinde sanayileşme atılımlarının gerçekleştiği ve buna bağlı olarak da alt gelir gruplarının yaşadığı gecekondu mahallelerinin, kenti çepeçevre saran bir gecekondu kuşağı ortaya çıkardığı yıllardır. Daha çok kenti çevreleyen hazine ve hisse tapulu ucuz araziler ile tarımsal etkinliklerin yaygın olduğu alanlarda yayılmaya başlayan gecekondu bu dönemde büyük ölçüde sanayi aksları üzerinde gelişme eğilimi göstermişlerdir. Bu dönemde ortaya çıkan sanayi kuruluşlarının daha çok İzmir'in yakın çevresindeki alanlarda gerçekleşmesi ise nüfus ve dolayısıyla konut yığılmalarının da ağırlıklı olarak bu bölgelerde ortaya çıkmasını beraberinde getirirken, ve İzmir'deki belediyeleşme sürecini başlatmıştır.

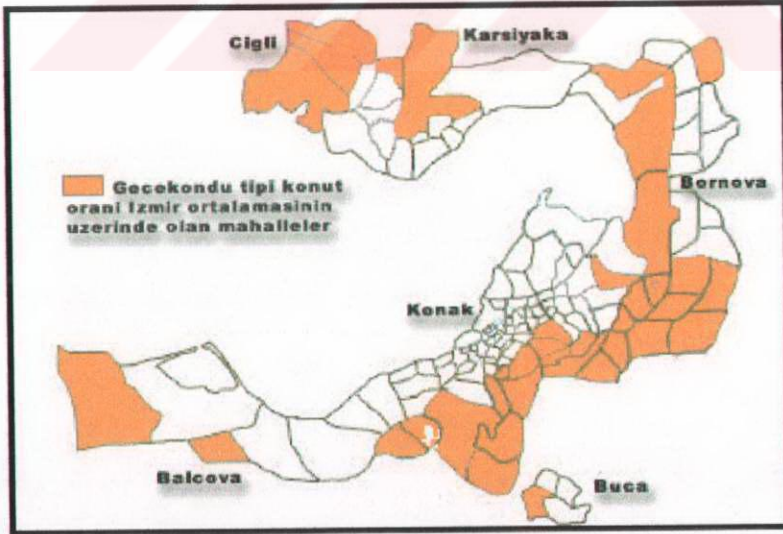
“Bu dönemde İzmir Belediyesi dışında yörede 13 ayrı belediye daha yer almaktadır. Bu belediyeleri; Karşıyaka, Büyük Çiğli, Bornova, Pınarbaşı, Altındağ, Çamdibi, Gültepe, Buca, Gaziemir, Yeşilyurt, Balçova, Narlıdere, ve Güzelbahçe'dir. Ayrıca bu alanda 30 tane de köy yerleşmesi bulunmaktadır. 1969 yılında İzmir Belediyesi Mücavir Alanı, diğer on üç belediye ile köy yerleşmelerini içerecek biçimde onaylanır ve bu alana İzmir Büyük Şehir Bütünü tanımı getirilir.”(DEÜ,1996,s.29).

Böylece pek çok bağımsız belediyesi ile büyük bir metropoliten kent haline gelen İzmir, bu büyümenin beraberinde getirdiği karmaşık sorunlar ve çelişkiler ile iç içe yaşayacağı bir döneme girmiştir. Mekansal ve toplumsal izlerin hep önceki dönemlere referansla geliştiği ve bu nedenle de genel olarak daha tutucu bir izlenim veren kent, bu dönemde kavuşmak istediği çağdaş görüntüsünü bozan, etkileyen gecekondu olgusunu büyük ölçüde dönüştürerek kendi içerisinde eritme yolunu benimseyecek ve bunun sonunda da kentin gecekonduları büyük ölçüde yenilenerek eski görüntülerinden kopmaya, apartmanlaşmaya başlayacaktır.

Böyle bir yenileme ve apartmanlaşma süreci kentteki taşınmaz sermayesine sağladığı katkının yanısıra bu alanlarda yaşayanların ekonomik koşullarına da yansiyacak ve kentte yerleşikleşmiş olan eski gecekonducuların, konut standartları da buna bağlı olarak yükselecektir. Böylece kentin Alsancak, Karşıyaka Göztepe ya da Güzelyalı gibi prestijli sayılan bölgeleri kentin vitrini olarak gözler önüne serilmeye devam ederken, geri planda ortaya çıkan görüntünün öndeki tabloyu bozmaması

sağlanacaktır. Bir başka ifade ile bu kent içerisinde giderek görünür hale gelmeye başlayan çelişkileri, ortadan kaldırma değil, gizleme ve üstünü örtme biçiminde gerçekleşen bir strateji olacaktır.

Nitekim böyle bir strateji gerçek hayatta beklenen sonuçları sağlayamamış ve gecekondu mahallelerinin çevrelerindeki hazine arazilerine doğru genişlemeye ve kendi içlerinde de yoğunlaşmaya sürekli olarak devam etmişlerdir. Bu dönemde en çok da Çamdibi ve Mersinli'deki gecekondu mahalleleri gelişme göstermiştir. Gecekonduların bu bölgelerde yaygınlaşmasının nedenleri ise, sanayi kuruluşlarının Eski İzmir-Kemalpaşa yolu boyunca gelişmesi, sanayi sitesinin Mersinli-Çamdibi bölgesinde kurulması ve Yeşildere bölgesinde Meles Çayı boyunca uzanan daha önce kurulmuş deri mamulleri işleyen sanayi kuruluşlarının bu dönemde gerek işçi kapasitesi, gerekse sayılarının hızla artması biçiminde ortaya çıkmaktadır (İBŞB, YG21, 1996, s.47). Yine sanayi kuruluşlarının yer seçimine bağlı olarak, Bayraklı, Altındağ, Bornova, Buca, Yeşilyurt, Karabağlar, Bozyaka ve Yeşildere'de yoğunlaşarak gelişmelerine devam etmiş olan gecekondu alanları, bu bölgelerindeki hazine arazileri üzerinde de yayılma eğilimi göstermişlerdir (Bkz. Şekil 4.13).

Kaynak: Keleş, 1972, s.47

Şekil 4.13 Gecekondu Tipi Konut Oranı Yüksek Olan Mahalleler

1960-65 yılları arasında 12.798 erkek ve 14.375 kadının göç ettiği tahmin edilen İzmir kentinde, Buca'ya 3512 kişinin göç etmiş olduğu ve Aynı biçimde Gültepeye

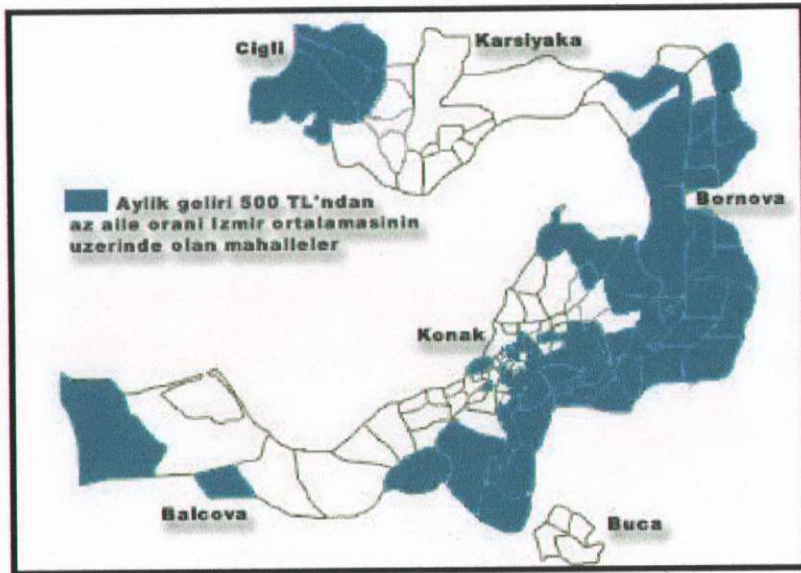
de 3952 erkek, 4580 kadının göç ettiği ve Narlıdere'ye ise yine 1970 erkek ve 736 kadının göç etmiş olduğu tahmin edilmiştir.(İBŞB,YG21, 1996,S.17).Böylece 1950'lerle birlikte yoğunluk kazanmaya başlamış olan gecekondu mahalleleri ciddi büyüklüklere ulaşmıştır (Bkz. Tablo 4.3.)

Tablo 4.3 1950 Sonrası İzmir'de Gecekondu Sayıları

Yıllar	Gecekondu sayıları
1950	12.000
1960	70.000
1966	100.000
1970	144.000
1978	240.000

Kaynak:Altınçekiç,1987,s.59

Gecekonduların bu biçimdeki gelişme eğilimleri dışında,1967 verileri Karşıyaka kıyıları ile Karataş'tan başlamak üzere, Küçükyalı, Göztepe, Güzelyalı, Hatay ve Alsancak semtlerinde üst gelir gruplarının yaşadığını ortaya koymaktadır. Yine aynı veriler, Karşıyaka belediye sınırlarına yakın olan Cumhuriyet, Şemikler ve Yalı mahalleleri ile Bornova'da yer alan Çamdibi ve Altındağ semtlerinin ise, daha çok gecekondu halkının geçiş ve yükselişi için bir basamak oluşturacak nitelikte mahalleler olduğunu ve meslek yapısı, gelir, öğrenim düzeyi ve fiziksel özellikleri açısından gecekondu mahallelerinden biraz daha iyi durumda olan mahalleler olduklarını göstermektedir. Dolayısıyla bu dönemde İzmir de toplumsal sınıfların mekansal dağılımı aslında, kıydan içeriye doğru genişleyen halkalar biçiminde tarif edilebilir (Bkz Şekil 4.14)

Kaynak:Keleş,1972,s.45

Şekil 4.14 Az Gelirli Aile Oranı Yüksek Olan Mahalleler

Buna göre kıyıya en yakın olan en iç halkada kentin üst gelir grubu yer alırken, en dış halkayı da kentin en düşük gelir grubunun yaşadığı gecekondu bölgeleri oluşturmaktadır (Keleş,1972,s.17). Üst gelir grubunu bu dönemde de, merkezdeki konumunu İzmir'in bir ticaret kenti olarak yükseldiği dönemde ortaya çıkmış olan izlerin bir devamı olarak Cumhuriyet döneminde uğramış olduğu küçük değişikliklere rağmen sürdürmektedir. Bu kemikleşmiş yapıya dışarıdan eklenen yerleşme alanları ise yeni oldukları ölçüde de hep standardı düşük ve daha çok düşük gelir gruplarının tercih ettiği yaşama bölgeleri olmuştur.

4.2.2.3 Planlama Çalışmaları

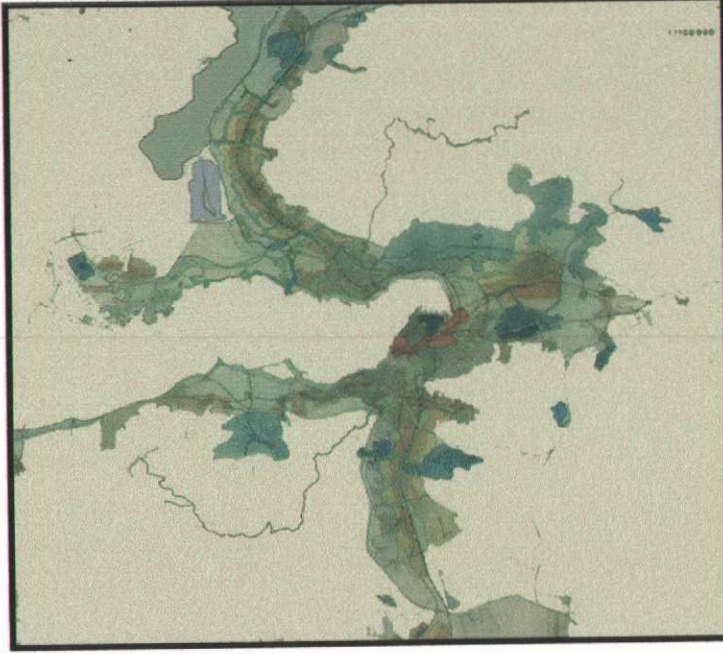
Bu dönemden önce de gecekondu bir yerleşme pratiği ile gelişen kentin, artan kentsel sorunlarının nedeni olarak gösterilmeye başlanan gecekondu, bu dönemden sonra farklı yaklaşım biçimleri içerisinde ele alınmaya başlamıştır. İzmir'deki barınma sorununun büyük kısmını çözüyor olmaları ve yine özellikle bu dönemin sonlarına doğru sermayenin yeniden üretiminde taşınmaz piyasasının önemli bir alternatif olarak ön plana çıkması kaynaklı olarak, gecekondu alanlarına hep bir potansiyel olarak bakılmıştır. Dolayısıyla önlenemeyen bu oluşum karşısında kentsel sistem, araçlarını ona yeni kazanımlar sağlayacak biçimde yeniden kurgulamış, böylece af yasaları ve planlama eylemini aracılığı ile gecekondu kent için önemli bir girdi haline gelmiştir.

Bütün bu gelişmelerin yanısıra, 1965 yılında Ankara, İstanbul, İzmir ve giderek diğer büyük şehirlerde Bakanlığa bağlı yerel Nazım Plan Bürolarının Kurulmasına ilişkin kararın alınması ile, İzmir Nazım Plan Bürosu oluşturulmuş ve çalışmalarına başlamıştır. Çalışma alanlarını, İzmir Büyük Şehir Belediyesi Dışında, İzmir Metropolitan Alanı olarak da saptayan büro, devlet politikaları içerisinde planlama sistemini eksiksiz işlemesi hedefini yerine getirecek mekanizmalardan biri olarak, 2005 yılını hedef alan uzun vadeli stratejilerini üretmeye başlamıştır.Yalnızca kent değil metropolitan alan bütününde çevresel değerlere önem veren, koruma kullanma dengesini gözetken ve kentin kuzeyden güneye lineer bir makroform içerisinde gelişmesini hedefleyen bu stratejiler, nüfusun en çok 3.5 milyona çıkacağı varsayımına dayandırılmıştır.

1960-75 dön fiziksel gelişme hedefleri açısından kuzeyde Aliağa, güneyde Torbalı, doğuda Manisa merkezi ve Kemalpaşa ilk ele alınan bölgeler olmuş, Aliağa'ya büyük ve ihtisaslaşmış bir sanayi limanı önerisi getirilmiştir. Manisa'da organize sanayi alanı, Kemalpaşa ve Torbalı'da ise başta gıda olmak üzere ağırlıklı olarak tarım ürünlerinin değerlendirilmesini amaçlayan büyük ölçekli bir sanayi yığılma alanı, düşünülmüş ve Çeşme, Karaburun yarımadası, Dikili, Çandarlı, Bergama, Kuşadası, Seferihisar, Sığacık kıyı bantları turizm amaçlı yerleşmeye açılmıştır. Bu çerçevede bakanlıkla birlikte bir çok çevre düzenleme planı gerçekleştirilmiş, 1/1000 uygulama imar planları, yerleşme alanlarında alt bölgeler itibariyle ihale edilmiş ancak 1980'lere gelindiğinde ise hala hazırlanan dokümanlar çerçevesinde fiziki kararların uygulamada geçerli kılınmaları mümkün olamamıştır.

Planlamanın kent üzerinde zamanında müdahale edecek bir araç olarak kullanılamamış olması ise bu dönemde planlamaya olan inancın azalmasını beraberinde getirirken, işleyiş sorunlarından kaynaklanan bu durumun sorumluluğu kurumsal yapılarda aranmış ve sonuç olarak Nazım Plan Bürosunun çalışmalarına son verilmiştir (DEU, 1996, s.35). 1960-80 dönemi ülkede planlama ve imar kurumuna çağdaş bir kazandırmayı amaçlıyor.ancak bölgesel ve kentsel stratejilerle bütünleşmeyen lokal uygulamalara yöneliyor.

1973 planı (1/ 25000), Lineer gelişme şemasına göre biçimlendirilmiş bir plandır. Endüstri alanları kuzey-güney doğrultusunda önerilmiş, kuzeyde Şemikler-Çiğli-Ulucak-Menemen ve Aliağa, güneyde ise Karabağlar-Gaziemir ve Cumaovası, sanayi gelişme alanları olarak belirlenmiştir (Bkz. Şekil 4.15). Bu plan ayrıca merkezde yer alan küçük sanatlar, sanayi çarşıları ve depolama fonksiyonlarının bir kısmının da tasfiye edilmesini öngörmüştür. Yapı düzenleri için kent genelinde farklı stratejilerin oluşturulması tercih edilmiş, bu kapsamda, Kemeraltı, tilkilik ve benzeri yerler yapı düzeni korunacak bölgeler olarak ele alınırken, Karşıyaka, Hatay, Güzelyalı ve benzeri yerler modern konut yerleşmeleri olarak yapı düzeni kısmen değiştirilecek bölgeler olarak saptanmıştır. Bu dönemin en önemli konut gelişmeleri olan gecekondular alanları ise, sağlıklılaştırılacak ve yenilenecek konut bölgeleri olarak

Şekil 4.15 1973 Planı

kentin beklenenin üzerinde bir gelişme çizgisi izlemesi ve planın teknik olarak bazı hatalara sahip olması kısa sürede yeni bir planın gerekliliğini ortaya çıkarmıştır.

1978 Nazım Planı, bir önceki planın aksaklıkları üzerine ve özellikle, sanayi ve ulaşım kararlarını tümüyle yeniden elden geçirecek biçimde gerçekleştirilmiştir. Bu dönemde ayrıca 1/5000 ve 1/1000 ölçekli planların çevre belediyelerce ihaleye çıkarmaları biçiminde yeni bir uygulama içerisine girilmiştir. Böylece bu döneme kadar hep bütüncül bir anlayış ile gelişen İzmir'in planlama pratiği, artık bağımsız ve parçalı ele alışlar yoluyla, çevre belediyelerin kendi anlayışları ile biçimlendirdikleri, birbirinden kopuk öneriler çerçevesinde gelişeceği bir döneme girmiştir. Böyle bir gelişme aynı zamanda, tüm çabalara rağmen kentin planlara aykırı bir biçimde kendi iç dinamikleri doğrultusunda denetlenemez bir biçimde gelişmeye devam etmesinden dolayı da ortaya çıkmıştır. Böylelikle bütün bir kentle baş edebilmenin zorluğu karşısında, sorunları çözmeye küçük parçalar çerçevesinde ele almaya yönelen yeni bir anlayışın da temelleri atılmıştır.

ele alınmıştır. Kentin Kuzey ve güneye doğru gelişimini öngören lineer şemaya uygun ulaşım örüntüsü, kuzey-güney doğrultulu demiryolunun çift hat olması ve elektrifikasyonu, Alsancak limanının tevsi ve Çamlaraltı tuzlasına liman inşası gibi kararlar da yine bu planın ürünü olarak ortaya çıkan plan kararlarıdır. Ne var ki

4.3 1980 Sonrası Yeni Liberal Politikalar ve İzmir’de Kentleşme Pratiğinin Değişen Yapısı

Daha önceki dönemlerin izleri üzerinde yürürken giderek kalabalıklaşan ve sahip olduğu ilişkiler açısından karmaşıklaşan kent, 1980’lere gelindiğinde sorunlu bir metropoliten kent görünümü almıştır. Bununla birlikte, ülke genelinde ortaya konan politik tercihlerin yansımaları açısından da İzmir, 1980 sonrasında etkileri bugünlere kadar devam edecek olan bir başka büyük kırılma noktası yaşayarak, hem toplumsal hem de mekansal formları açısından bambaşka bir içerik kazanmıştır. Çok karmaşık ve boyutları ulusal ve yerel etkileşimlere bağlı olarak açıklanabilecek gelişmelerin yarattığı böyle bir kırılmanın ve dönüşümün en belirgin özellikleri ise, temel olarak üç ana çerçevede okunabilir.

1- Kentin kapital birikiminde ortaya çıkan gerileme; Bu dönemde uygulanan politikaların 1980’li yılların birikim yaratma tercihlerini, 1960’lı yıllardan başlayarak yükselen İstanbul bölgesinin konumunu iyice ön plana çıkaracak biçimde ortaya koyması, bölgesi içerisinde zaten bir büyüme kutbu haline gelememiş olan İzmir kentinin ekonomik ilişkileri açısından da gerilemesini beraberinde getirmiştir. Böylece geçmişte bir liman kenti olmasının sağladığı avantajlarla, kapital birikimi yaratmak konusunda hiçbir sıkıntı yaşamamış olan kent, bu dönemde ülke genelinde uygulanan ihracat oryantasyonlu sanayileşme ve kalkınma politikaların liman bölgelerini birer ihracat noktası olarak ön plana çıkarmayı amaçlayan yapısına rağmen, ciddi bir birikim krizi ile karşı karşıya gelmiştir (DEU,1996, s.36).

İzmir’in bu dönemde izlenen politikalar çerçevesinde, kalkınma öncelikli yöreler içerisinde yer almayı ile temellenen ve küresel sermaye pazarına çıkarılma potansiyelinin bulunmayışı ile başlayan gelişmeler öncelikle, 1980 sonrası teşviklerden yararlanamayan sanayi sektöründe önemli düzeyde gerilemelere yol açmıştır. Sanayide ortaya çıkan bu daralmadan en çok etkilenen kesim ise, orta ölçekli işletmeler olmuş, İzmir de bu dönemden sonraki sanayi gelişmeleri ağırlıklı olarak kent çeperindeki büyük işletmeler ve onlarla fason düzeyde ilişki kuran kent içerisindeki küçük işletmeler düzeyinde devam etmiştir. Böyle bir gelişme kent

şeması üzerinde de derin izler bırakacak olan etkisini, çeperdeki büyük ve merkezdeki küçük işletmeler arasında genişleyerek yayılan gecekondu alanları ile ortaya koymuştur (DEU, 1996, s.43).

2- Birikim krizinden çıkabilme arayışında bir telafi mekanizması olarak taşınmaz sermayesine yöneliş; Altyapı darlığının çok üst düzeylerde olduğu, sanayi yatırımlarının neredeyse durduğu ve çok yüksek bir oranda iç göç hareketlerinin gerçekleştiği bu dönemde, krizden çıkış koşullarını yaratmada kentlere yönelmek en temel strateji olarak belirlenmiştir. Kısa sürede sonuçları açısından belirginleşen ve sanayi sermayesinin karşısındaki hızlı yükselişi ile kentin ekonomik yaşantısına yeni bir hareketlilik getiren taşınmaz sermayesinin fiziksel yansımaları ise, kentte artan inşaat faaliyetleri ile ortaya çıkmıştır. “1980 yılında İzmir’de alınan inşaat ruhsatı sayısı 8.128 olarak gerçekleşmiştir. 1985 yılında 80’li yıllar boyunca en yüksek değer olan 27.393’e yükselen inşaat ruhsatı sayısı, bu yıldan sonra giderek azalarak 1990 yılında 18.825 olmuştur.” (DEÜ, 1996, s.46).

Aynı artış yapı kullanım izinlerinde de ortaya çıkmış ve konut sektörü sermaye birikim süreçleri içerisinde çok önemli bir konuma gelmiştir. Konut sektörünün sağladığı bu avantajlı konum hükümet politikalarının, konut yatırımlarına ağırlık veren bir yapıda gelişmesini de beraberinde getirmiştir. Böylece bu dönemde merkezi hükümet planlama süreçlerini hızlandırarak gerek bankalar yolu ile verilen düşük faizli konut kredileri ve gerekse de hazırlanan toplu konut kanunu çerçevesinde sağlanan krediler ile konut sektöründe bir hareketlilik yaratmayı başarmış ve birikim darlığını da büyük ölçüde aşmıştır. Ancak taşınmaz piyasasına hareketlilik getiren toplu konut uygulamalarının dışında, kentteki sermaye birikimine yeni gelişme kanalları oluşturacak en ciddi gelişmeler, bu döneme kadar hektarlarca arazi üzerinde yasa dışı yollarla yapılaşmış olan gecekondu bölgelerinde ortaya çıkmıştır. Tapu tahsis belgelerinin verilmesi ve ıslah imar planlarının ve/veya revizyon imar planlarının gerçekleştirilmesi yoluyla neredeyse tüm gecekondu bölgeleri yasal süreçler içerisine çekilmiş ve yaratılan rantlar aracılığıyla gerekli kazanımlar elde edilmiştir.

3- 'Büyük Şehir' statüsüne geçiş ve plan onama yetkisinin belediyenin eline geçmesi; 1981 yılında çıkarılan 3030 sayılı kanunla İstanbul, Ankara, Adana, Konya, Kayseri gibi kentlerle birlikte İzmir'de (anakent) Büyükşehir statüsüne kavuşmuştur. İzmir Büyükşehir belediyesi bu dönemde Merkez ilçe belediyesi dışında, Karşıyaka ve Bornova ilçelerinin de içerisinde bulunduğu üç ilçe belediyesinden oluşan bir idari yapılanmaya sahip olmuştur. 1987 yılında ise, Buca belediyesi merkezden ayrılarak, dördüncü bir ilçe belediyesi ünvanını almış, Merkez ilçe adı ile anılan belediyenin adı ise, Konak belediyesi olarak değiştirilmiştir.

Bu kanunla aynı zamanda önceki belediye kanunu değiştirilmek yoluyla, anakent statüsüne getirilmiş olan belediyelerin yetki ve görevleri de genişletilmiştir. Bu yetkiler içerisinde en kritik olanı ise, plan yapma ve onama yetkisinin yerel yönetimlere devredilmesidir. Plan onama yetkileri, gerçekte taşınmaz sermayesi aracılığı ile aşılmaya çalışılan birikim krizinin, yasal araçlarını üretmek amacıyla getirilmiş bir yeni düzenleme biçimi olmuştur. Böylece o döneme kadar ağır işlediği için sürekli olarak kentsel gelişmelerin gerisine düşen planlama çalışmalarına hız kazandırılması sağlanması hedeflenmiş ve yeni gelecek imar ve inşaat faaliyetlerinin hızlı bir biçimde hayata geçirebilmesinin koşulları yaratılmıştır.

Ancak hem ülkesel düzeyde yaşanan gelişmeler ve hem de yerel koşullar çerçevesinde ortaya çıkan bu döneme ait değişim ve dönüşümlere damgasını vuran en temel oluşum yine gecekondulaşma olmuştur. Süreç içerisinde yaşanan gelişmelerin bazen nedeni ve bazen de sonucu olarak karşımıza çıkan bu oluşum, bu kez kentsel dinamikler içerisinde edindiği ayrıcalıklı pozisyonu ile, toplumsal ve mekansal düzeyde yaşanmakta olan yarılmının koşullarının da yeniden belirlenmesine aracılık etmiştir.

4.3.1 1980 Sonrasında Göçe Dayalı Yerleşme Pratiğinin Değişen Yapısı

1980 sonrası yeni bir dönem haline getiren gelişmeler, ağırlıklı olarak birikim düzenini taşınmaz piyasası üzerine odaklarken, aslında en çok da kendisine göçle oluşmuş yaşama alanlarının gecekondu olarak inşa edilmiş kaçak konutlarını hedef

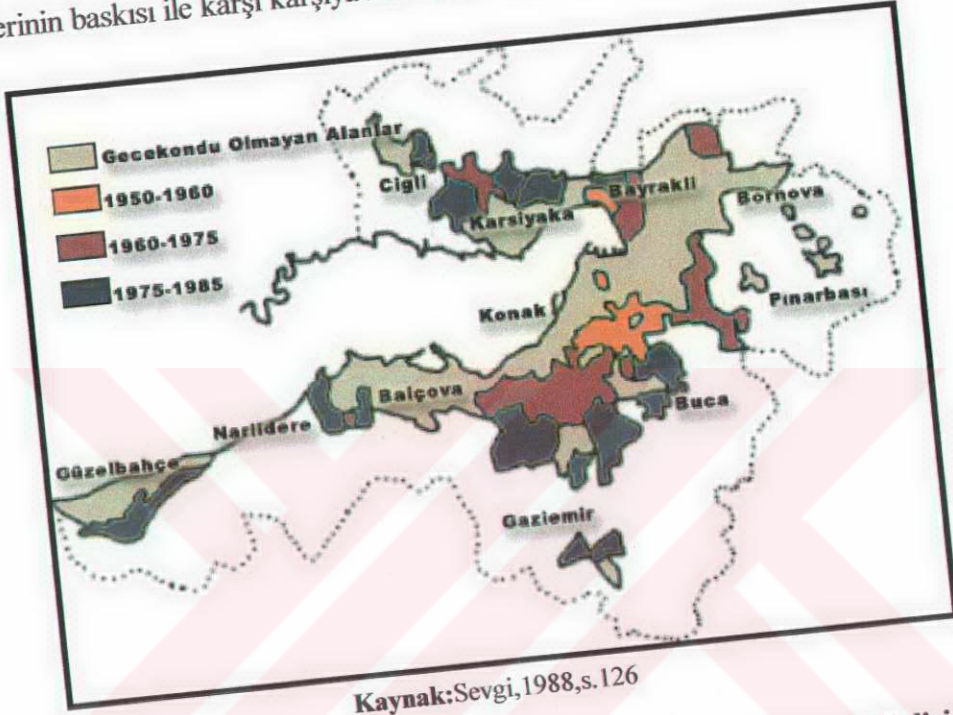
seçmiştir. Bir başka anlatımla bu dönemde gecekondu, kentin içerisine düştüğü birikim krizini aşmasını sağlayacak en önemli unsurlardan biri olarak, **araçsal** bir pozisyona getirilmişlerdir. İlk ortaya çıktığı dönemlerden itibaren sürekli olarak genişleyerek ve yoğunlaşarak gelişmelerine devam eden bu oluşumlar böylece İzmir kenti açısından ilk kez, göçle gelen yoksul kesimlerin konut edinme biçimi olmasının ötesinde anlamlar yüklenmeye başlamışlardır.

Bununla birlikte, gecekonduların taşınmaz piyasası açısından önemlerinin keşfedildiği bu dönemde, göçe dayalı yerleşme alanlarında, önceki dönemlerden farklılaşan iki yeni gelişme daha ortaya çıkmıştır. Bunlardan ilki, 1970-80 kesitinde büyük patlama gösteren çevre belediyelerin, gecekonduların yer seçim talepleri üzerinde oluşturduğu belirleyici etki olarak özetlenebilir. Daha önceki dönemlerde yer seçimlerini, belediyeler arası sınır kargaşası ve hazine arazilerinin gelişme alanları için oluşturduğu cazip olanaklar çerçevesinde oluşturan gecekondu, özellikle 1980 sonrasında belediye sınırları konusunda, yapılan düzenlemeler ve artık yerleşilebilecek hazine arazilerinin tükenmesi gibi nedenlerle kentin uç noktalarında doğru yayılmaya ve hatta yerleşilmesi güç eğimli tepelerde gelişme göstermeye başlamışlardır. İkinci yeni gelişme ise, bu dönemde devreye giren af yasaları çerçevesinde oluşturulmaya başlayan ıslah planları ve bu planların fiziksel sonuçlarıdır. Bu gelişmelerle gecekondu, bu dönemden itibaren yasa dışı olmaları çerçevesinde aldıkları gecekondu tanımlamasının dışında, yasal kimlikleri ile ve ayrıca bu kimliğin belirlediği yeni yapılaşma düzeni ile, başka bir formda ve içerikte gelişmelerini sürdürmeye başlamışlardır.

4.3.1.1 Mekansal Yayılma Stratejileri

Bugünkü içeriği çerçevesinde ilk olarak ortaya çıktığı 1940'lı yıllardan bu yana İzmir gecekonduları hep kentin dış çeperinde ve kente bitişik alanlarda gelişme göstermişlerdir. Bu aşamada büyük ölçüde kentin çalışma alanlarına yakın olma esası çerçevesinde ortaya çıkan lokasyonlar ise, zaman içerisinde kentin dış çepere doğru hızla genişlemesi nedeniyle zamanla bazı değişikliklere uğramış, ancak genel olarak hep aynı gelişme çizgisi üzerinde yer almayı sürdürmüştür (Bkz. Şekil 4.16). Bu bakımdan özellikle 1980'li yıllara kadar İzmir'in gecekondu bölgelerinde hem

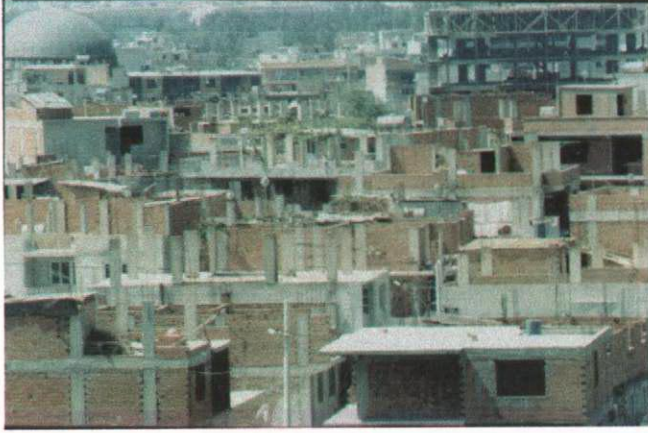
büyüklik ve hem de lokasyon anlamında ciddi sapsmalara rastlamak mümkün değildir. Ne var ki 1980'li yıllarla birlikte artık gelişme sınırlarının limitlerine gelen yani fiziksel eşiklere dayanan yerleşme dokusu, bir yandan göçe dayalı yerleşme alanlarının genişleyerek yayılma olanaklarını ortadan kaldırırken, diğer yandan da gecekondur formundaki yasal olmayan gelişmelerin, büyüyen kentin imarlı gelişmelerinin baskısı ile karşı karşıya kalmasını da beraberinde getirmiştir.

Kaynak:Sevgi,1988,s.126

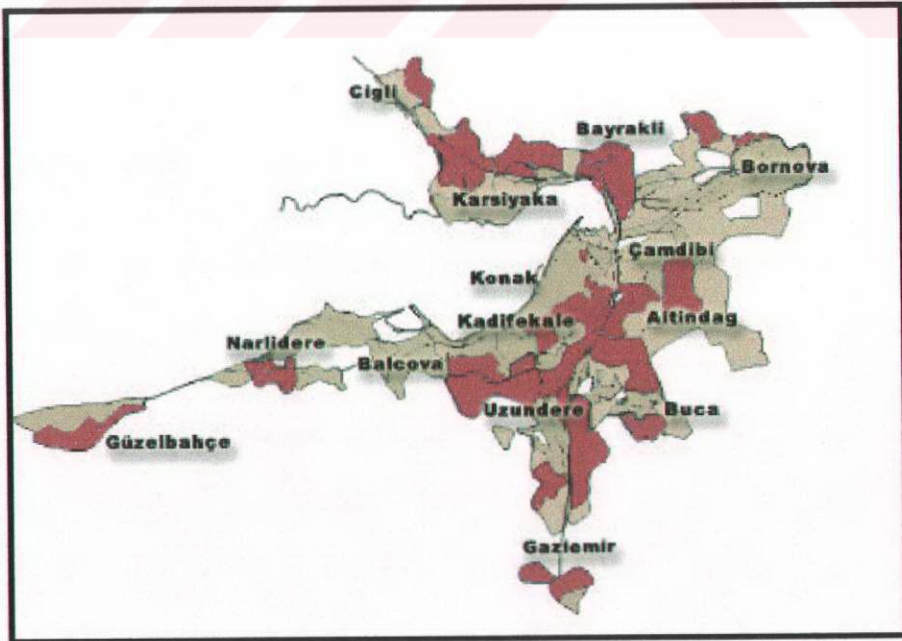
Şekil 4.16 İzmir Büyükkent Bütününde Gecekonduların Alansal Gelişimi

Ne var ki fiziksel eşiklerin zorlamaları ve imarlı gelişmelerin baskıları bile bu dönemin, gecekondur gelişmelerinin en yoğun biçimde yaşandığı süreçlerden biri haline gelmesini engelleyememiştir. Yine özellikle sanayi gelişmelerine yakın olan bölgelerde gecekondur bu kez mekansal yayılma stratejilerini dikeyde yoğunlaşmak biçimine dönüştürecek biçimde gelişmelerini sürdürmüşlerdir. Bu dönemde, af yasaları ve ıslah ve/veya revizyon planları ile gelen imar hakları da böyle bir gelişmenin koşullarını hazırlamış ve bu alaların fiziksel açıdan kentin diğer bölgelerine benzeyecek, yoğun bir yapı düzeninde yapılaşmasını da beraberinde getirmiştir.

Bununla birlikte, Çiğli-Menemen arasında kalan yamaçlar, Bornova-Işıkkent-Pınarbaşı ve Kavaklıdere kuşağı ile Gaziemir-Karabağlar arasında kalan alanlar ve İzmir-Aydın karayolunun batı bölümleri, yine bu dönemde yeni

gecekondu gelişmelerine sahne olmuştur. Ancak bu dönemde gecekondu ilk kez, sanayi kuruluşlarının yoğun olmadığı, buna karşın hisse tapulu ve ucuz arazi imkanı sunan, Buca, Narlıdere ve Güzelbahçe bölgelerinde de yoğunluk kazanmışlardır. Böylece bu dönemden sonra İzmir'de gerçekleşmiş olan göçe dayalı yerleşme biçiminin, genel olarak dört ana bölge çerçevesinde gerçekleşmiş olduğu görülmektedir. Bu dört bölge, Kuzeyde Karşıyaka-Çiğli hattı, Güneydoğuda Buca ve yakın çevresi, Güneyde Karabağlar-Gaziemir hattı ve Batıda Güzelbahçe-Narlıdere hattı olarak tariflenebilir. Bu akslar içerisinde en yoğun gelişmeler ise Buca-Karabağlar-Gaziemir aksı ve ardından da Çiğli-Karşıyaka aksında ortaya çıkmıştır (Bkz. Şekil 4.17)

Kaynak: Sevgi 1988 ve Koç 2001'den yararlanılarak oluşturulmuştur.

Şekil 4.17 1980'li Yılların Başında İzmir'de Gecekondu Alanları

Artık bu gelişmelerle birlikte, İzmir’de gecekondu, kenti her yönden çepeçevre saran bir kuşak halini almıştır. Mekansal düzeyde kendisini böyle bir gecekondu kuşağı ile ortaya koyan bu oluşum, yani “genişleyerek yayılma” stratejisinin mekandaki yansıması olan bu kuşak, “yükselerek yoğunlaşma” biçimindeki ikinci stratejisinin yansımalarını da kentin nüfus yapısı üzerinde göstermiştir.

4.3.1.2 Demografik Özellikler

Böylece yıllar itibarıyla oransal olarak sürekli artış gösteren gecekondu nüfusu bu dönemde en yüksek seviyelerine ulaşmıştır (Bkz. Tablo 4.4). Nitekim 1986 yılı verilerine göre, gecekondu nüfus, İzmir’in kentsel nüfusunun neredeyse yarıya yakın bir bölümünü oluşturmaktadır.

Tablo 4.4 İzmir’de Gecekondu Nüfusun Oransal Artışı

Yıllar	Gecekondu Nüfusun Kent Nüfusuna Oranı
1965	%29,70
1966	%33,40
1970	%36,70
1972	%36,00
1980	%40,00
1986	%44,70

Kaynak: Sevgi,1988,s.129

Kente yaşayan nüfusun % 44,7’lik bir bölümünün gecekondu mahallelerinde yaşadığını gösteren 1986 verileri, aynı zamanda sözkonusu gecekondu nüfusun İzmir’de toplam 245 mahallenin 110’unda yaşadığını da ortaya koymaktadır. Bununla birlikte

gecekondu mahallelerinin bir kısmı, kentin gelişme süreci içerisinde geçirdikleri değişim ve dönüşümler çerçevesinde, hem yasal nitelikleri, hem de fiziksel ve toplumsal özellikleri açısından kentin imarlı konut bölgeleri ile benzerlik göstermeye başlamaları nedeniyle “kısmi gecekondu” olarak adlandırılan bir yapıyı da ortaya çıkarmıştır. İzmir’deki gecekondu nüfusun yaşadığı mahaller bu açıdan değerlendirildiğinde ise veriler, bunlardan 73’ünün tamamen gecekondu ve 37’sinin de kısmi gecekondu niteliğinde olduğunu göstermektedir. “*Tamamı gecekondu olan mahallelerin 54’ü Merkez İlçe, 12’si Karşıyaka ve 7’si de Bornova’dadır. Kısmen gecekondu olan mahallelerin ise 24’ü Merkez İlçe, 9’u Karşıyaka ve 4’ü de Bornova’da Bulunmaktadır.*” (Sevgi,1988,s.130).

Dolayısıyla gecekondular bu dönemde hem mekansal örüntü açısından hem de kentsel nüfus içerisindeki payları açısından mahallelerin yarıya yakın bir bölümünü işgal edecek bir yaygınlık düzeyine ulaşmışlardır (Bkz Tablo 4.5).

Tablo 4.5. İzmir Büyük Kent Bütününde 1986 yılı Gecekondulu Nüfusunun İlçelere Göre Oransal Dağılımı (%)

İlçeler	Gecekondulu Nüfusu	Kısmen Gecekondulu Nüfusu	Gecekondulu Olmayan Nüfus
Merkez	36,60	5,90	57,45
Karşıyaka	41,03	6,75	52,23
Bornova	20,61	7,54	71,82
Toplam	35,80	6,30	57,90

Kaynak: Sevgi, 1988, s.50

Bölgelere göre oransal dağılımların farklılaştığı bu yayılma biçimi içerisinde ise Karşıyaka ilçesi, en çok gecekondulu nüfusu barındıran ilçe konumuna gelmiştir. Aynı şekilde Buca, Gültepe ve Yeşilyurt bölgeleri de kent içerisinde gecekondulu nüfus açısından yoğun bölgeler içerisinde yer almaya başlamışlardır (Bkz. Tablo 4.6).

Tablo 4.6 İBKB'de Gecekondulu, Kısmen Gecekondulu ve Gecekondulu Olamayan Yerleşim Alanlarında Yaşayan Nüfusun Bölgelere Göre Dağılımı (Kişi), (1986)

Bölgeler	Gecekondulu Nüfusu	Kısmen Gecek. Nüf.	Gecek. Olmayan Nüf.	Toplam Nüfus
MERKEZ İLÇE				
Merkez	278,357	38,450	552,343	869,150
Balçova	-	-	47,500	47,500
Buca	78,210	23,269	57,399	158,878
Gaziemir	6,940	1,360	18,154	26,454
Gültepe	59,024	3,600	14,050	76,674
Güzelbahçe	10,500	-	8,648	19,148
Narlidere	3,500	6,120	18,180	27,800
Yeşilyurt	35,955	4,000	25,300	65,255
Toplam	472,486	76,799	741,574	1290,859
KARŞIYAKA				
Merkez	95,053	15,612	173,075	283,740
Bayraklı	53,711	8,640	13,460	75,811
Çiğli	14,380	2,572	21,138	38,090
Toplam	163,144	26,824	207,673	397,641
BORNOVA				
Merkez	-	1,364	89,005	90,369
Altındağ	42,290	-	-	42,290
Çamdibi	-	14,168	41,804	55,972
İşikkent	-	-	4,499	4,499
Pınarbaşı	-	-	12,090	12,090
Toplam	42,290	15,532	147,398	205,220
Büyük Kent Bütünü				
Genel Toplamı	677,920	119,155	1,096,645	1,893,720

Kaynak: Sevgi, 1988, s.51

4.3.2 Göçün Yöresel Profili ve Köken Temelli Ayrışmalar

Böyle geniş bir yaygınlık düzeyine ulaşmış olan gecekondü nüfusunun kent nüfus profilini ciddi biçimde etkileyeceği de ortadadır. Nitekim İzmir kenti, göçle tanıştığı dönemden bu yana sayısal ve yöresel olarak giderek kalabalıklaşan ve karmaşıklaşan bir nüfus yapısı çerçevesinde gelişmesini sürdürmüştür. Yıllar itibariyle değerlendirildiğinde İzmir'in kentsel nüfusunda göçe bağlı ciddi artışlar olduğu ortaya çıkmaktadır. Böyle bir gelişmeyi ise, göçün en yoğun biçimde yaşandığı 1980 dönemine ait nüfus verilerinin, doğum yerine ilişkin bulguları açıkça ortaya koymaktadır (Bkz. Tablo 4.7)

Tablo 4.7 Başka İllerde Doğanların İzmir Kent Nüfusuna Katılım Oranları (1980)

Doğum Yerleri	Katılım Oranı (%)
Manisa	5,13
Konya	3,29
Aydın	2,8
Mardin	1,8
Afyonkarahisar	1,79
Balıkesir	1,78
Erzurum	1,73
İstanbul	1,71
Enizli	1,67
Kars	1,62
Muğla	1,41
Ankara	1,38
Uşak	1,02

Kaynak: (Sevgi,1988,s.45)

Bölgesel dengelerin giderek bozulduğu ve terör nedeniyle Doğu ve Güneydoğu illerinin yaşanabilirlik düzeylerini giderek yitirmeye başladıkları bu dönemde, İzmir gibi büyük ve sahip olduğu olanaklar açısından da zengin bir kentin varış noktası olarak seçilmiş olması da bu çerçevede, son derece olağan bir gelişme olarak ortaya çıkmaktadır. Nitekim İzmir'e 1980-1985 yılları arasında göçle gelen nüfus miktarının 137.539 kişi olduğu tespit edilmiş, 75.343'ünün erkek ve 612.196'sının da kadın olduğunun tahmin edildiği bu dönemin göçlerinin, ağırlıklı olarak Doğu ve Güneydoğu Anadolu illerinden gerçekleşmiş olduğu pek çok veri çerçevesinde ortaya çıkarılmıştır (İBŞB, YG21, 1996, s.18).

Dolayısıyla 1960-65 yıllarına kadar Konya ve Erzurum dışında, Ege Bölgesindeki illerden göç alan kent, 1965 yılından sonra başlayan bir Doğu ve

Güneydoğu Anadolu kökenli göç ile karşı karşıya gelmiş, 1980 yılından sonra ise, yakın konumda olan iller dışında, Konya, Ankara, Erzurum, Kars ve Mardin gibi uzak konumlu illerden de göç almaya başlamıştır.

Devlet İstatistik Enstitüsü'nün 1990 yılı nüfus sayımı sonuçlarının "doğum yeri" bilgileri bu açıdan değerlendirildiğinde ise; yine benzer biçimde İzmir kentinin ağırlıklı olarak Ege bölgesi içerisindeki yakın illerden göç alan yapısını sürdürdüğü görülmektedir. Buna karşın özellikle Doğu Anadolu Kaynaklı göçlerde de ciddi bir artışın gerçekleşmiş olduğu ortaya çıkmaktadır (Bkz. Tablo 4.8). 1990 Nüfus verilerinin doğum yerine ilişkin bulguları birebir değerlendirilmek sureti ile elde edilmiş veri tabanına göre, **Ege bölgesinin** kent nüfusuna katılım oranı %12,54 olarak en yüksek payı alırken, **Doğu Anadolu'da**, bu değeri çok yakından izleyen % 10,15'lik seviyesi ile, katılım payı en yüksek ikinci bölge durumuna gelmektedir.

Tablo 4.8. Başka bölgelerde Doğanların İzmir Kent Nüfusuna Katılım Oranı (1990)

Bölgelere Göre Doğum Yerleri	Katılım Oranı (%)
İzmir	34,49
Ege Bölgesi	12,54
Doğu Anadolu Bölgesi	10,15
İç Anadolu Bölgesi	8,71
Karadeniz Bölgesi	5,24
Marmara Bölgesi	4,90
Güneydoğu Anadolu Bölgesi	4,26
Akdeniz Bölgesi	2,77
Yurt Dışı	11,94
Toplam	100,00

Kaynak: 1990 Nüfus Sayımı Sonuçları birebir kullanılarak oluşturulmuştur.

Yine bu oranlar içerisinde İzmir doğumlular %39,49 'luk bir değerle en büyük payı almakta, %11,94 lük bir kesimi ise yurt dışı doğumlular oluşturmaktadır.

1997 verilerine bakıldığında ise İzmir'de yaşayanların yalnızca % 35'inin İzmir

doğumlu olduğunu ve nüfusun % 65'lik diğer kısmının da doğum yerlerinin ağırlıklı olarak (% 17,5) Ege Bölgesi içerisindeki iller dışında (%17,1) Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgesi içerisindeki illerden oluştuğunu ortaya koymaktadır (Peker ve diğerleri, 1997, s.62). Yine 1998 verileri de bu değerlendirmeleri doğrulayacak niteliktedir. Bu yıla ait verilerde de Doğu ve Güneydoğu Anadolu'dan göç etmiş olanların toplam göç içerisindeki oranı % 36,5 olarak saptanmıştır. Bunu % 14,1 ile İç Anadolu Bölgesi ve % 13,7 ile de Ege Bölgesi izlemektedir (İBŞB, YG21, 1998, s.20).

1980'lere kadar Afyon, Aydın, Balıkesir, Çanakkale, Denizli, Manisa Muğla, Uşak illerinden gerçekleşen göçün toplam göç içerisindeki oranı % 12 iken, 1990'larda bu oran % 10' lara kadar düşmüş, aynı dönem içerisinde İzmir'e Doğu ve Güneydoğu'dan yıllık göç yaklaşık 45-50.000 kişi seviyelerine ulaşmıştır. (Bkz. Tablo 4.9). Başka bir ifade ile 1980 sonrasında Doğu ve Güneydoğu Anadolu illerinden göç edenlerin oranı önemli ölçüde artmıştır. Nitekim Doğum yerlerine göre bir değerlendirme yapıldığında, İzmir Nüfusu içerisinde Doğu Anadolu'u bölgesi doğumlu olanların oranı 1980 'de %14,5 iken 1990'da %18,3'e ve Güneydoğu doğumlu olanların da oranı % 6,6'dan % 9,2 'ye yükselmiştir.

Tablo 4.9 Doğum Yerlerinin Yıllar İtibariyle Oransal Dağılımı

Bölgeler	1950	1980	1990
Ege	27,90	25,00	22,20
Doğu Anadolu	8,30	14,50	18,30
İç Anadolu	17,50	14,10	15,50
Marmara	20,20	11,10	9,30
Karadeniz	9,90	8,90	9,40
Gün.Doğu	2,10	6,60	9,20
Akdeniz	8,10	5,00	5,00
Yurt Dışı	6,00	14,70	11,10
Toplam	100,00	100,00	100,00

Kaynak: Karadağ,2000,s.118

Sözkonusu verilerin kent mekanındaki dağılımı ilçeler bazında incelendiğinde ise, dört ilçe belediyesi içerisinde, en fazla iç göç alan ilçenin, **Karşıyaka** olduğu ortaya çıkmıştır. Nüfusunun %51,92'si İzmir dışı doğumlu olan bu ilçeyi, % 48,65'lik bir oranla **Buca** ve yine % 47%86'lık bir oranla da **Konak** ilçeleri izlemektedir (Bkz. Tablo 4.10).

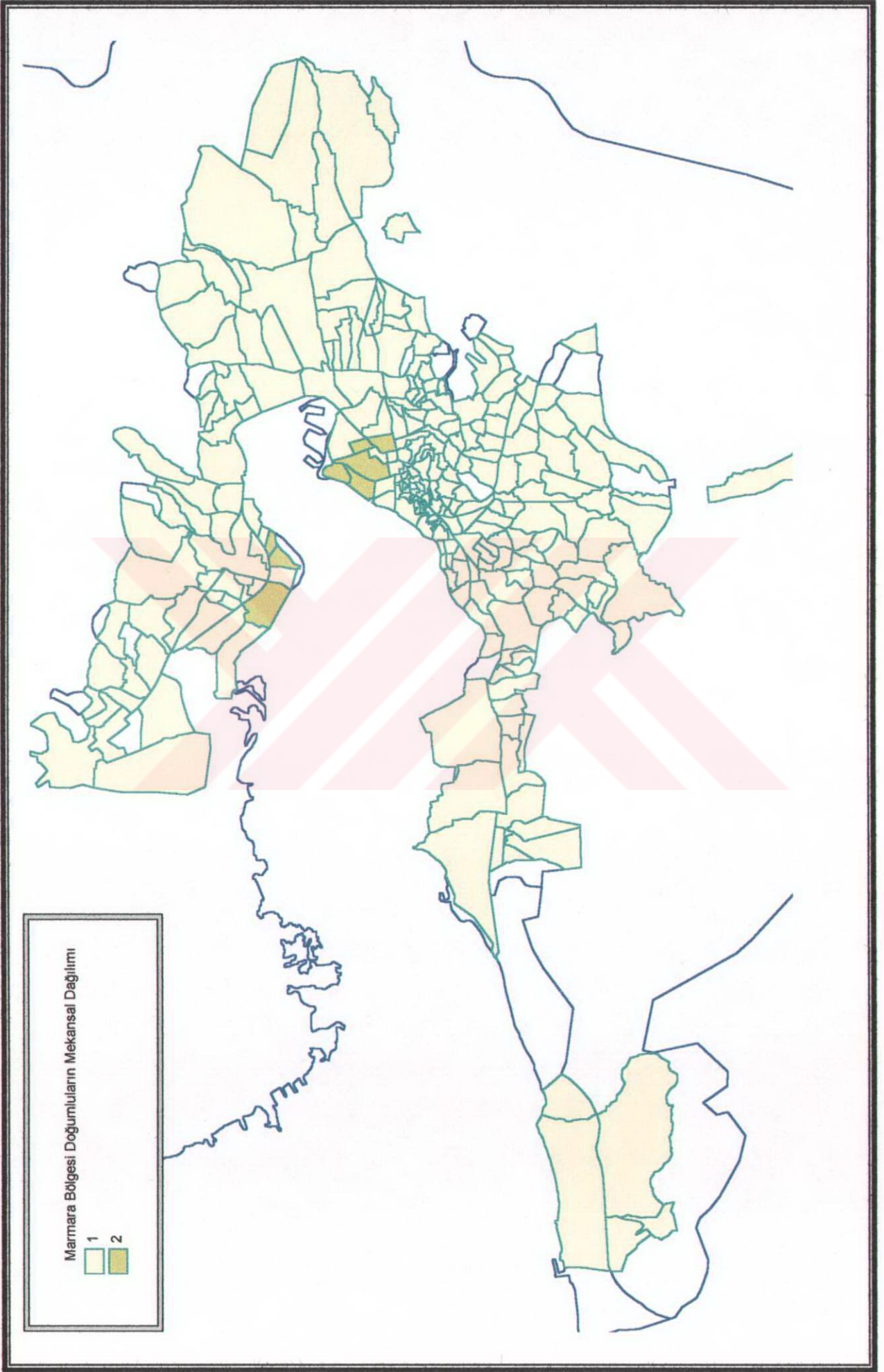
Tablo 4.10. İlçeler Bazında Doğum Yerlerinin Dağılımı

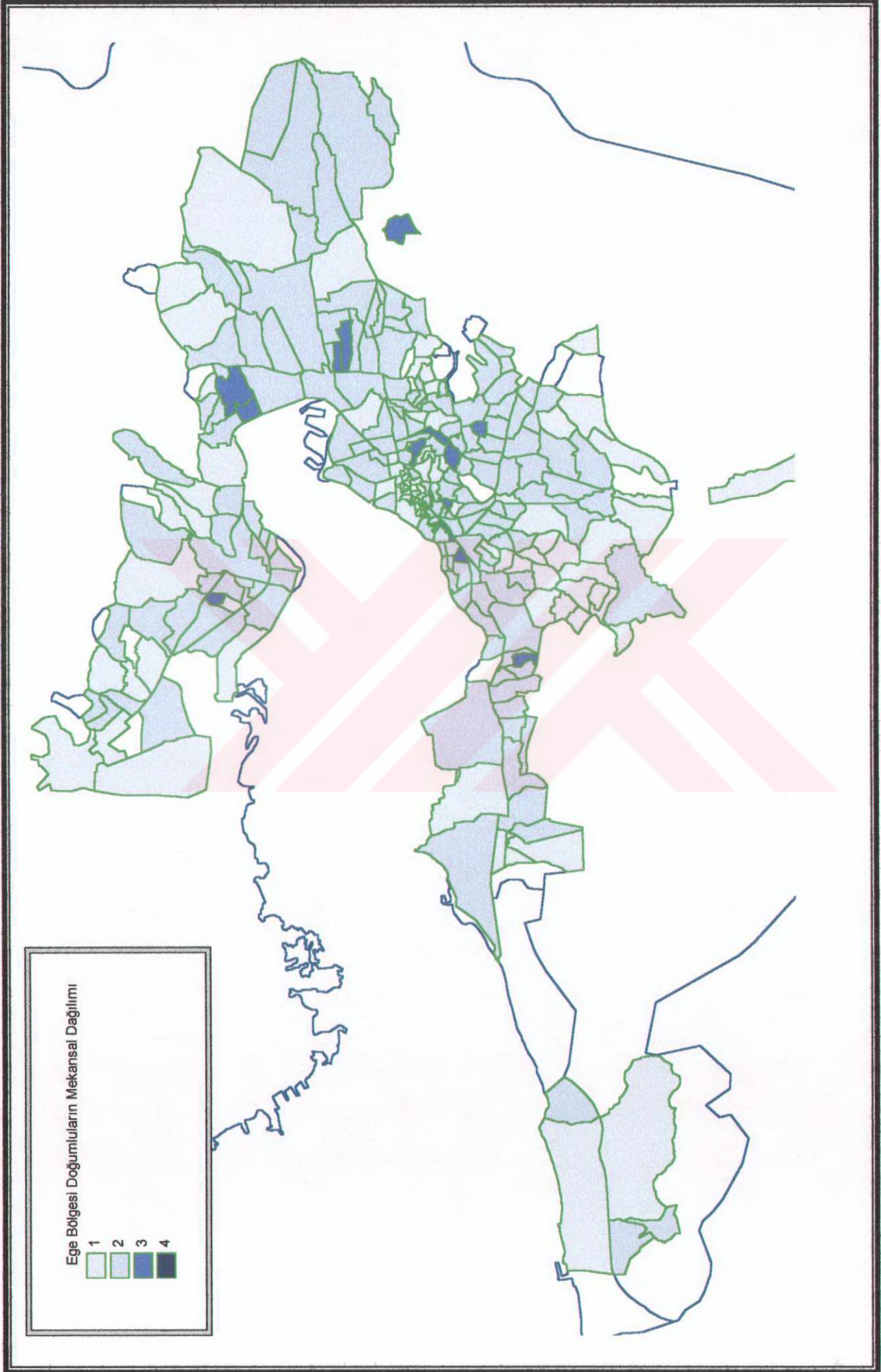
Bölgeler	İzmir	Marmara	Ege	Akdeniz	İç	Doğu	Güneydoğu	Karadeniz	Yurt Dışı	Toplam
Konak	41,51	5,11	13,42	2,49	7,88	9,32	2,45	4,79	13,03	100,00
Karşıyaka	46,76	4,74	12,27	2,95	8,78	8,83	5,37	4,92	5,38	100,00
Buca	41,91	5,6	12,43	2,56	8,76	12,52	3,62	6,43	6,17	100,00
Konak	43,11	3,85	12,72	2,77	9,39	11,99	3,22	4,71	8,24	100,00

Kaynak: 1990 Nüfus Sayımı Sonuçları birebir kullanılarak oluşturulmuştur.

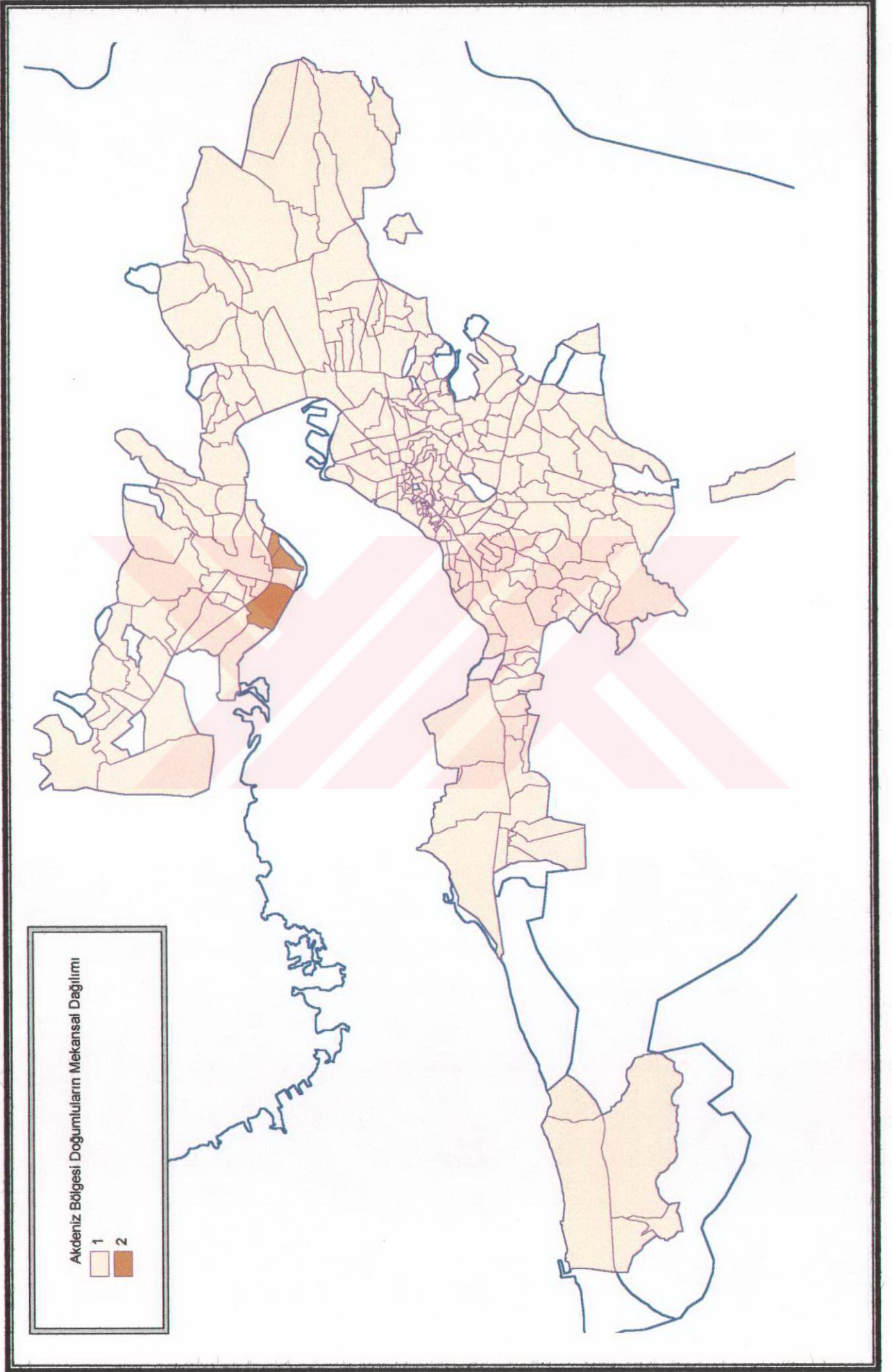
İlçe bazında ortaya çıkan bu değerlerin, İzmir'deki toplam 178 mahalle itibariyle dağılımı incelendiğinde, yani bütün bu sayısal değerler mekansallaştırıldığında ise, İzmir kentinin **yöresel bazda nasıl bir gruplanma** sergilediği ve dolayısıyla nüfus yapısındaki çeşitliliğin kent mekanında nasıl bir toplumsal ve mekansal mozaik oluşturduğu ortaya çıkmaktadır (Bkz. Harita 4.1,4.2, 4.3, 4.4, 4.5, 4.6, 4,7)

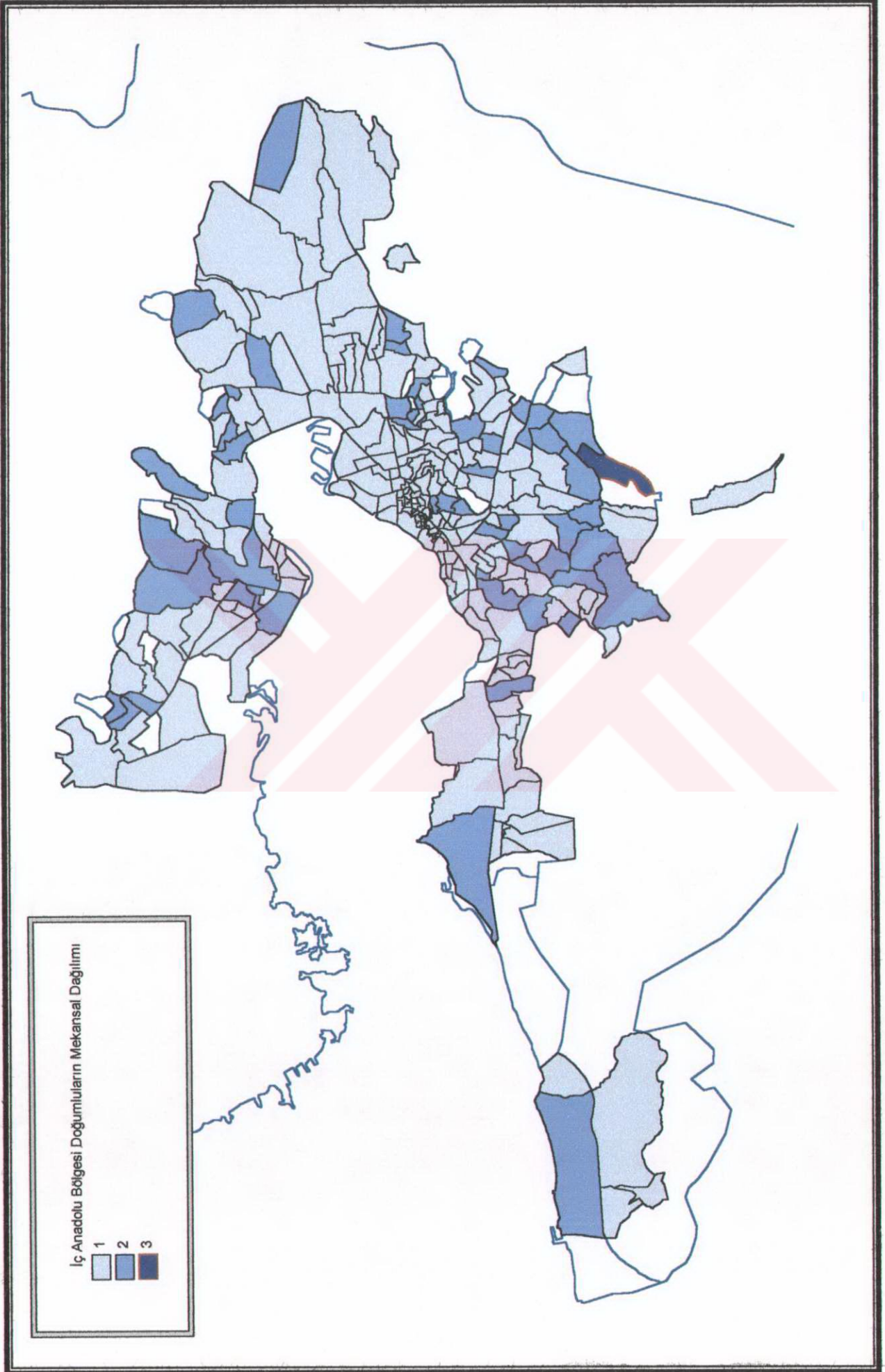
Harita 4.1 Marmara Bölgesi Doğumlarının İBKB'deki Mekansal Dağılımı

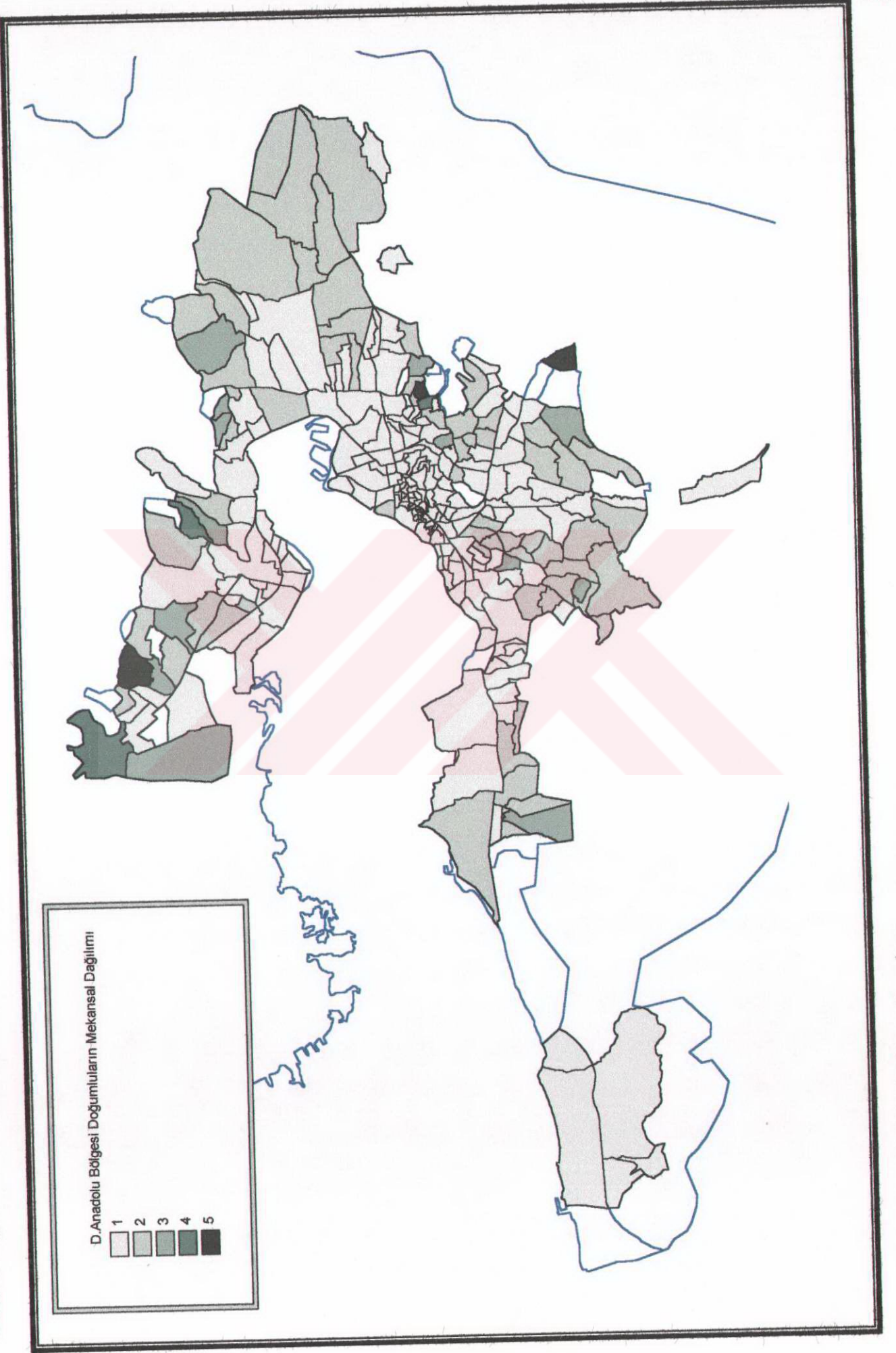

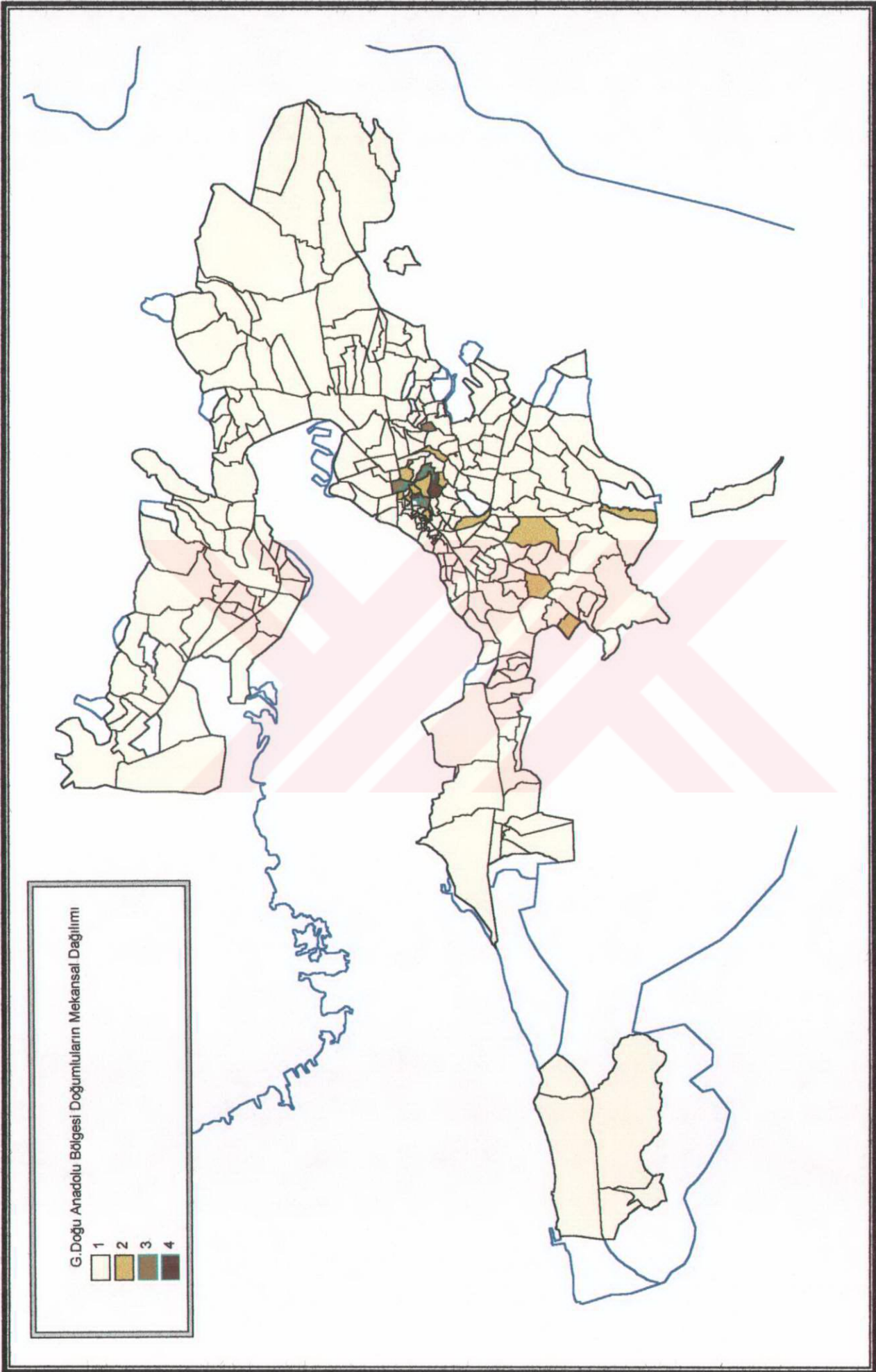
Harita 4.3 Akdeniz Bölgesi Doğumluların İBKB'deki Mekansal Dağılımı

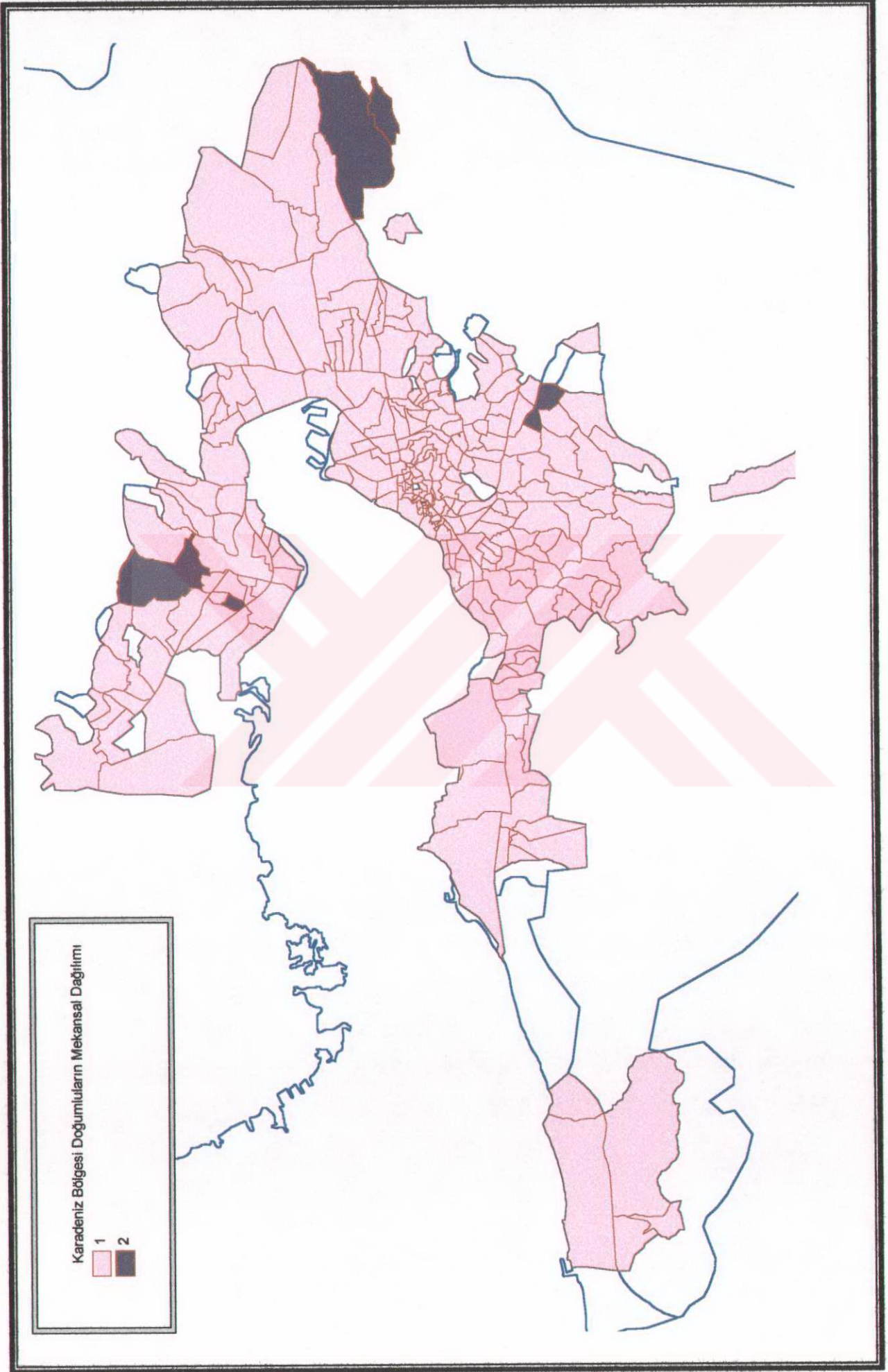

Harita 4.5 Doğu Anadolu Bölgesi Doğumluların İBKB'deki Mekansal Dağılımı

1990 nüfus verilerinin her mahalle için ayrı ayrı sınıflandırılmış olan doğum bilgilerini kullanarak ulaşılan sonuçlar, mekansallaşabilen özellikleri çerçevesinde değerlendirildiğinde, aşağıdaki sonuçlara ulaşılmıştır.

-İzmir Büyük Kent Bütünü içerisinde yer alan **178 mahallenin tümü**, doğum yeri açısından, **yedi bölge** ile temellenen bir **çeşitlilik** sergilemektedir. Başka bir anlatımla, her mahallede yedi bölgeye ilişkin doğum yeri verilerine rastlamak mümkündür.

-Bununla birlikte sözkonusu değerler her mahalle içerisinde oransal olarak farklılaşmakta ve böylece bazı mahalleler, bazı bölgeler açısından ağırlıklı olarak ön plana çıkmaktadır. Bu dağılım biçimi içerisinde mahallelerin büyük bir çoğunluğunda ortaya çıkan ağırlıklı grup ise **Ege bölgesidir**.

-Bununla birlikte kent içerisinde yer alan mahallelerde genel toplam açısından ön plana çıkmasa da, mahalle içerisindeki oransal dağılımına göre bir değerlendirme yapıldığında, ağırlıklı olarak ön plana çıkan yöresel gruplanmalara rastlanmaktadır.

-Bu özellik dikkate alınarak yapılan değerlendirmelerde, **Marmara Bölgesi**, hemen her mahalleye yayılmış olan ve oransal olarak, yani yüzde dağılımı açısından yalnızca en alt seviyedeki iki dilim içerisinde yer alan yapısı ile ön plana çıkmaktadır. Dolayısıyla marmara bölgesi için ciddi bir gruplanmadan söz etmek olası görünmemektedir.

-**Ege Bölgesi**, her mahallede ağırlıklı olarak ön plana çıkan yapısının dışında, özellikle kentin çeperlerindeki gecekondu kuşağında ve yine merkez çevresindeki çöküntü bölgelerinde yoğunlaşma göstermektedir. Böyle bir yoğunlaşma biçimi ise, ağırlıklı göç yapısı Ege Bölgesi içerisindeki illere dayanan İzmir kentinde beklenen bir sonuç olarak ortaya çıkmaktadır.

-**Akdeniz Bölgesi**, Yoğunlaşma düzeyi en düşük bölge olarak ön plana çıkmaktadır. İzmir geneli, içerisinde hemen her mahallede ve en düşük iki yoğunluk diliminde yer almaktadır.

-**İç Anadolu Bölgesi**, kent çeperindeki gecekondulu kuşağında ağırlıklı bir gruplanma biçimi sergilemekte ve özellikle de kentin güneyinde yer alan, Mustafa Kemal Mahallesi en yüksek oransal düzeyine ulaşmaktadır.

-**Doğu Anadolu Bölgesi**, kent bütünü içerisindeki en ağırlıklı yörelerden biri olarak, oransal dağılım açısından çok daha yüksek aralıklar ile ifade bulan bir mekansal dağılım şeması sergilemektedir. Bu şema ise, Doğu Anadolu bölgesinin en dış çeperde oluşmuş olan yeni göç alanlarında en ağırlıklı düzeyine ulaştığını ve kenti çepçevre her yönden saran bir kuşak yarattığını göstermektedir. Kuzeyde Gültepe, doğuda Millet ve güneyde de Kuruçeşme mahallelerinin neredeyse tamamına yakın bir bölümünü (%80'in üzeri) Doğu Anadolu doğumluların oluşturduğu bulgulanmaktadır. Bu mahalleler aynı zamanda İzmir bütününde de en yüksek gruplanma değerlerinin rastlandığı mahalleler olarak da ortaya çıkmışlardır.

-**Güneydoğu Anadolu Bölgesi**, Doğu Anadolu bölgesinin aksine, Tamamiyle kent merkezi çevresindeki çöküntü bölgelerinde, yani çekirdekteki aşırı yığılma biçimi ile dikkat çekmektedir. Yüksek yoğunlaşma düzeyine ise, İmariye, Ali Reis, Kosova, Etiler, Faik Paşa, Ballıkuyu ve Suvari mahallelerinde ulaşmaktadır.

-**Karadeniz Bölgesi**, yine her mahalle içerisinde düşük oranlarda seğreden dağılımının yanı sıra, Kuzeyde, Örnekköy ve Demirköprü, Güneyde, Kozağaç ve Doğuda da Kemalpaşa ve Gürpınar mahallelerinde olmak üzere toplam dört mahalle çerçevesinde ön plana çıkmaktadır.

-Karşılaştırmalı bir değerlendirme ile ele alındığında ise, bölgelerin iç içe geçen halkalar biçiminde bir dağılım sergilediği, bu halkaların en ortasında Güneydoğu

Anadolu bölgesi, orta kısımda İç Anadolu Bölgesi ve en dış halkada da Doğu Anadolu Bölgesi yer almaktadır.

4.3.3 1985-90 Sürecinde Yaşanan Göçün Yöresel İçeriği ve Kentsel Mekan Üzerindeki Yayılma Stratejileri

1980'li yıllarla birlikte yapısı değişen göç hareketleri ortaya çıkardığı yeni yöresel profilin izlerini, İzmir kentinin mekansal şeması üzerinde açıkça ortaya koymuştur. Bu çerçevede bir önceki sayım dönemi olan 1985 yılında İzmir'de bulunmayan kişilere, dolayısıyla 1985-90 aralığında İzmir'e göç etmiş olan toplumsal gruplara ilişkin sayısal verilerin değerlendirilmesi ile ortaya çıkarılan bulgular çerçevesinde, İzmir'in en yoğun göç hareketlerine sahne olduğu dönemin özellikleri ortaya çıkarılmıştır.

Beş yıllık bir periyotta nüfusunun % 12,58'ini göçle kazanmış olan kentte göçün yıllık ortalama, % 2,5'lük bir oranda ve yoğun olarak Ege, İç Anadolu ve Doğu Anadolu bölgelerinden gerçekleşmiş olduğu ortaya çıkmaktadır (Bkz. Tablo 4.11). Yöresel profil ve köken temelli ayrışmalar açısından genel göç yapısı

Tablo 4.11. Bir Önceki Sayım döneminde Başka illerde Olanların İzmir Kent Nüfusuna Katılım Oranları (1990)

Bölgelere Göre Doğum Yerleri	Katılım Oranı (%)
İzmir	87,42
Ege Bölgesi	2,16
İç Anadolu Bölgesi	2,08
Doğu Anadolu Bölgesi	2,03
Marmara Bölgesi	1,85
Karadeniz Bölgesi	1,22
Akdeniz Bölgesi	0,84
Güneydoğu Anadolu Bölgesi	0,77
Yurt Dışı	1,63
Toplam	100,00

Kaynak: 1990 Nüfus Sayımı Sonuçları birebir kullanılarak oluşturulmuştur.

ile büyük benzerlikler sergileyen bu döneme ait yer değişim göstergeleri değerlendirilmek sureti ile elde edilmiş veri tabanına göre, Ege Bölgesinin göç katılım oranı % 2,16 olarak en yüksek payı alırken, İç Anadolu Bölgesi % 2,08'lik seviyesi ile, katılım payı en yüksek ikinci bölge durumuna gelmiş, bunu çok yakından takip eden Doğu Anadolu Bölgesi ise % 2,03'lük değeri ile üçüncü sıraya yerleşmiştir.

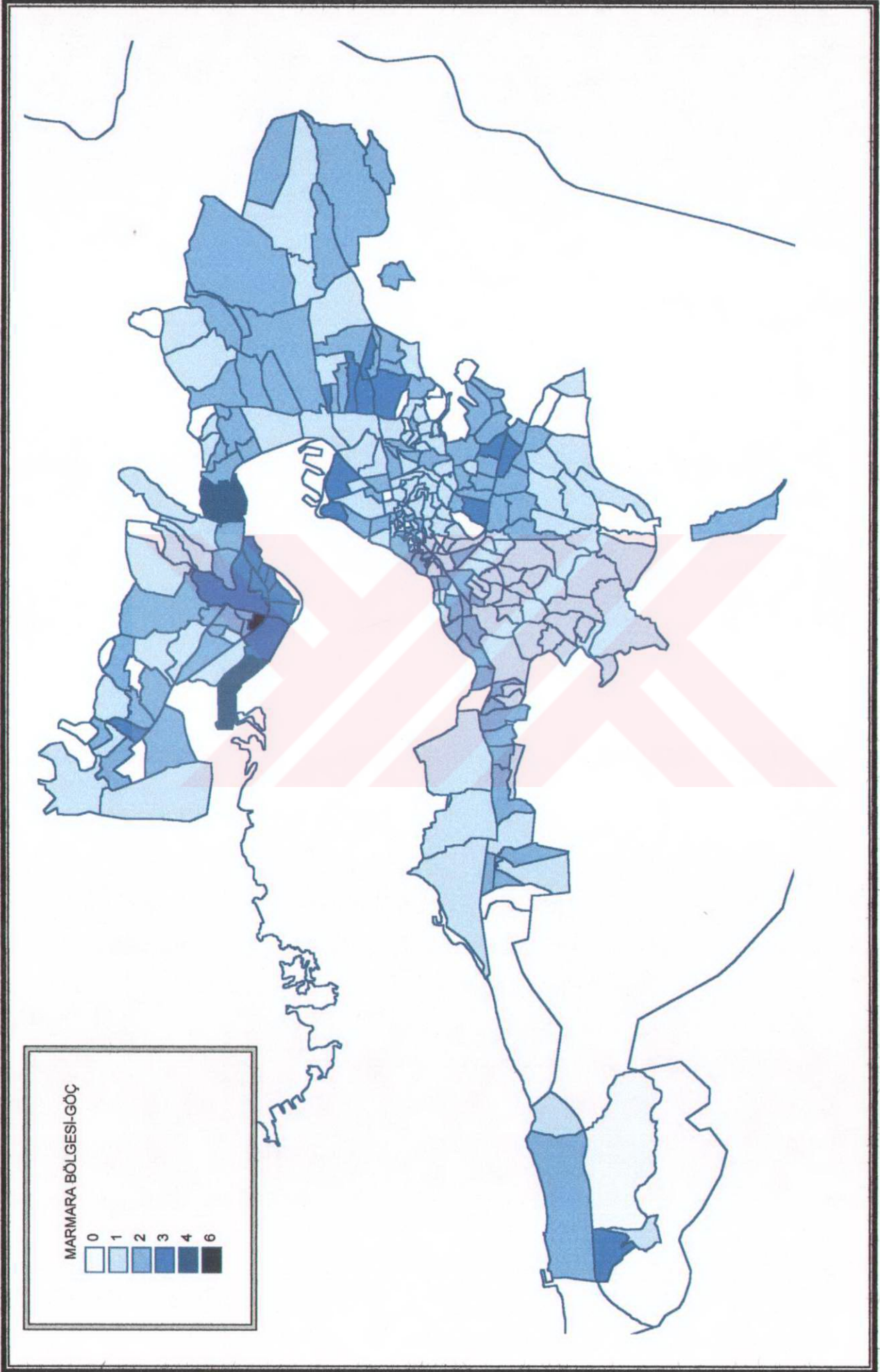
Bulgular ilçeler bazında değerlendirildiğinde ise, bu periyotta en çok iç göç çekmiş olan ilçenin, **Konak** olduğu ortaya çıkmıştır. Toplam içgöçlerin %99,64'ünü bu dönem içerisinde kazanmış olan ilçeyi, % 98,32'lik bir oranla **Karşıyaka** ilçesi izlemektedir (Bkz. Tablo 4.12).

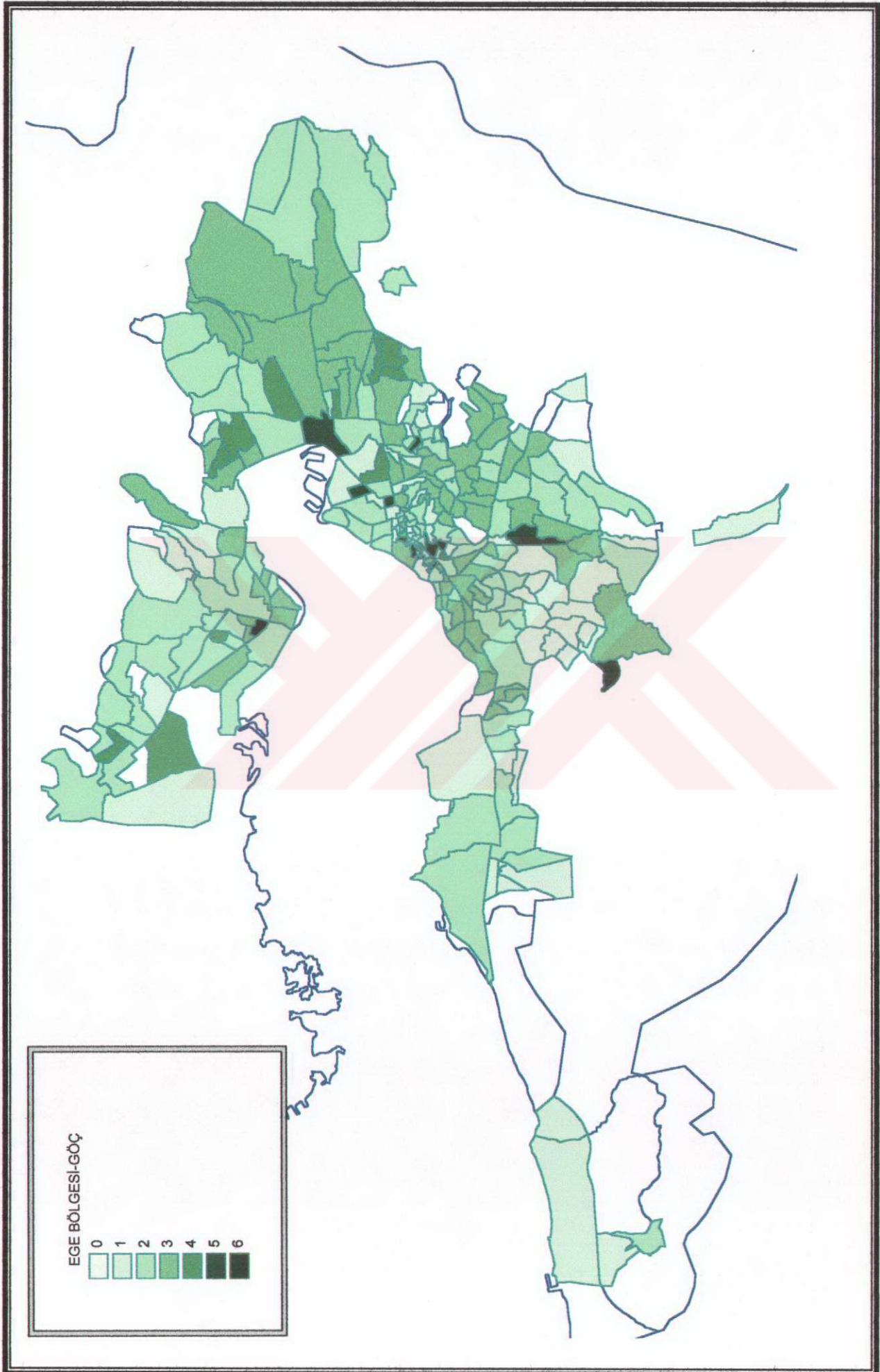
Tablo 4.12. İlçeler Bazında Göç Değerlerinin Dağılımı

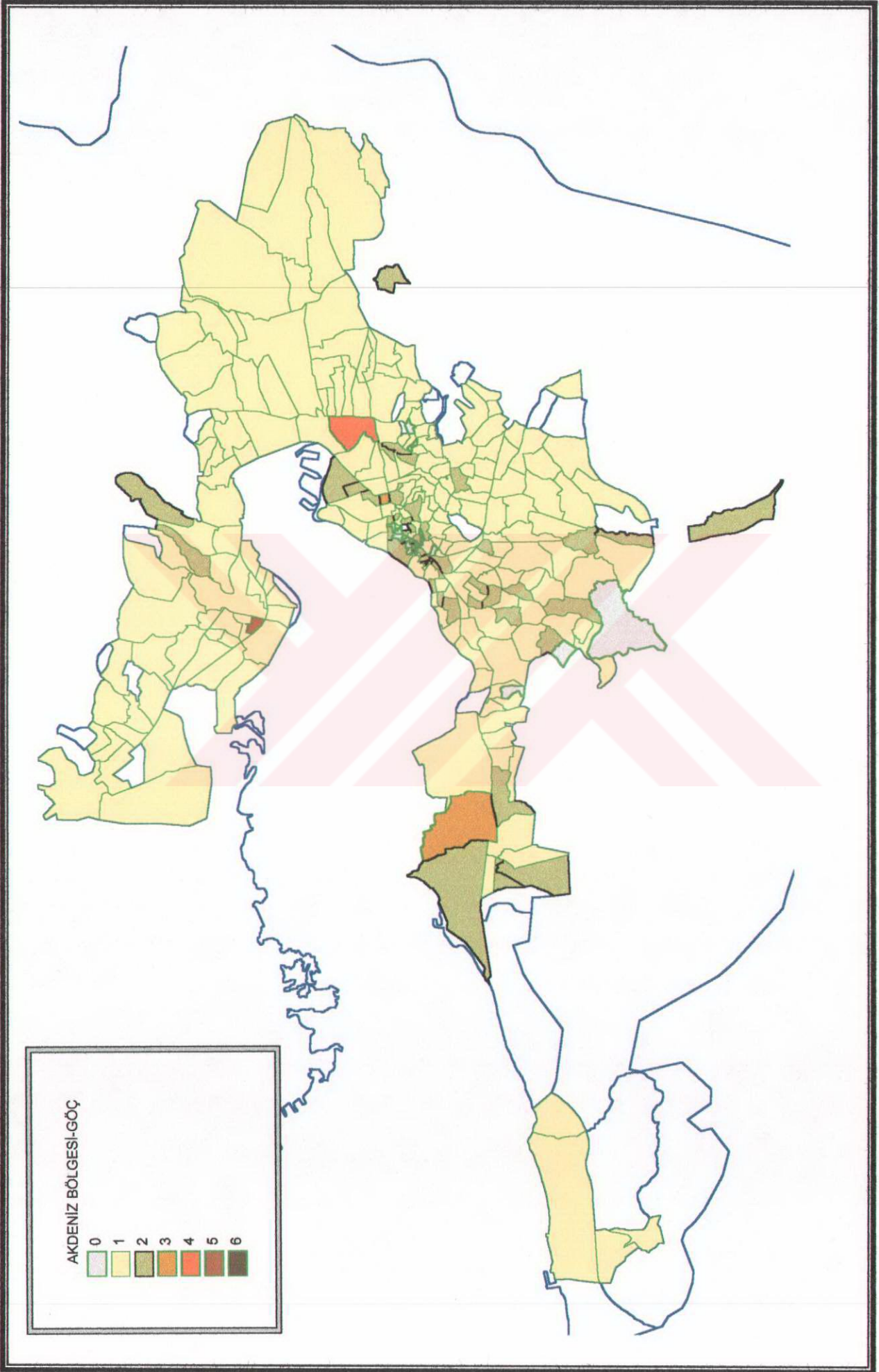
Bölgeler	İzmir	Marmara	Ege	Akdeniz	İç	Doğu	Güneydoğu	Karadeniz	Yurt Dışı	Toplam
Konak	94,68	1,03	0,94	0,50	0,83	0,59	0,45	0,62	0,36	100,00
Karşıyaka	82,67	2,45	2,79	1,01	3,15	3,31	1,13	1,81	1,68	100,00
Buca	80,40	2,27	3,27	1,23	3,39	1,84	1,02	1,58	5,00	100,00
Konak	74,72	3,44	4,55	1,47	3,80	3,72	1,13	0,004	6,06	100,00

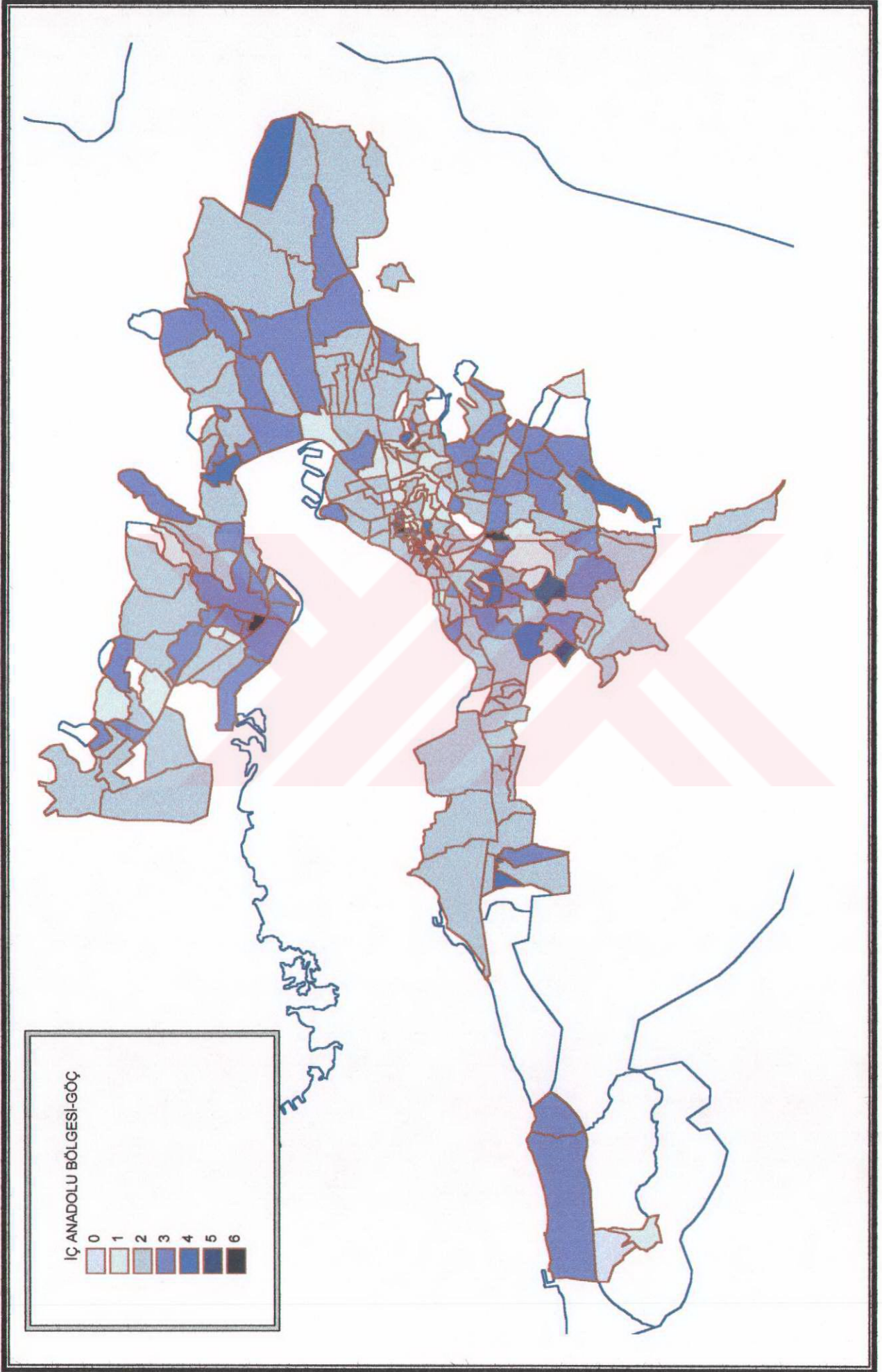
Kaynak: 1990 SPSS verileri birebir kullanılarak oluşturulmuştur.

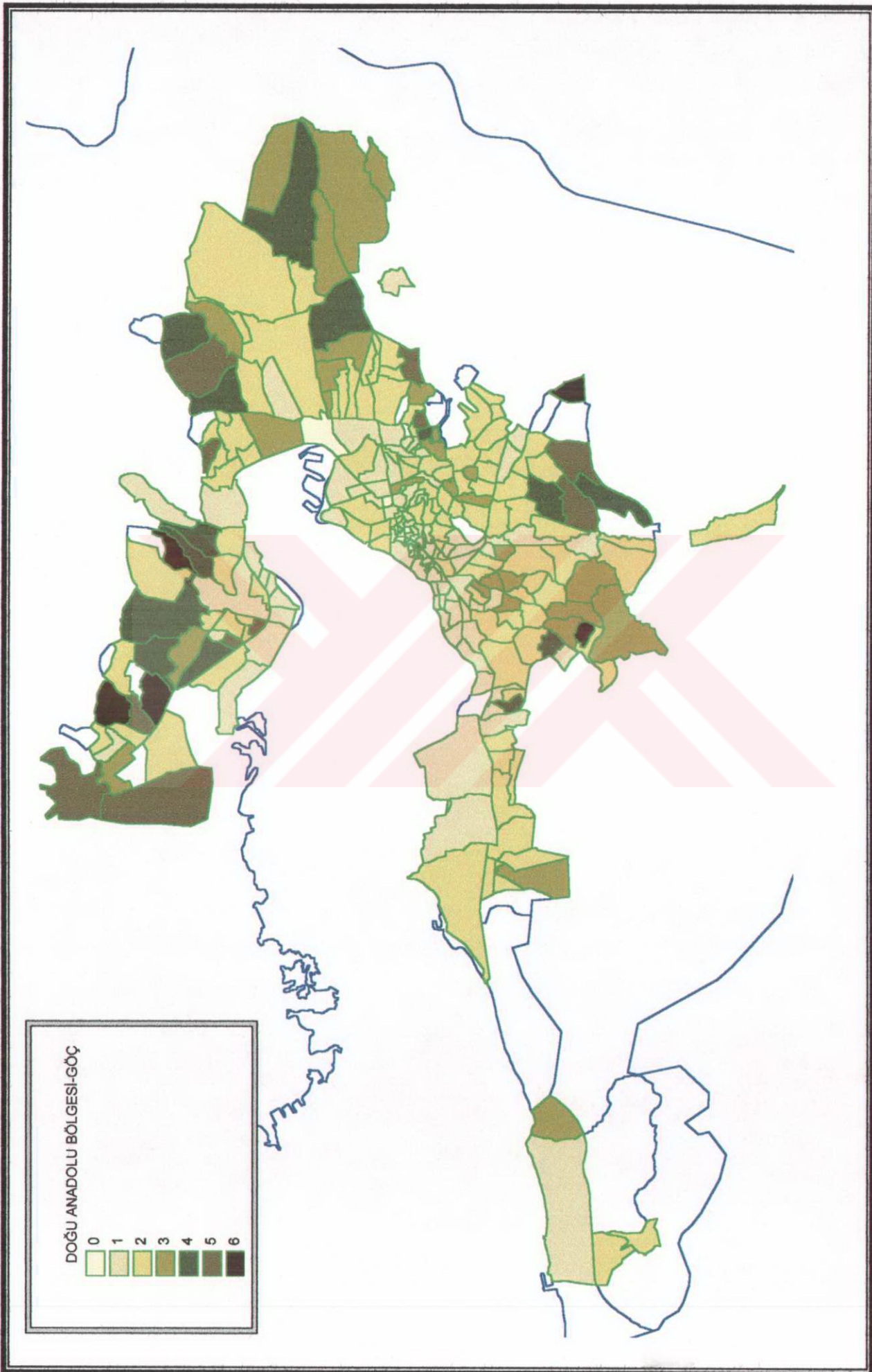
İlçe bazında ortaya çıkan bu değerlerin, İzmir'deki toplam **178 mahalle itibariyle** dağılımı incelendiğinde, yani bütün bu sayısal değerler mekansallaştırıldığında ise, İzmir kentinin 1985-90 dönemde göç almış yaşama bölgelerinin nasıl bir yapılanma sergilediği ortaya çıkmaktadır. Göçün özellikle de başlangıç aşamasında ihtiyaç duyduğu, akrabalık ve/veya hemşehrilik temelli bir araya gelme biçiminin etkilerini sürdürdüğü bu dönemde, oluşmuş olan toplumsal ve mekansal mozaik ve dolayısıyla yöresel temelli gruplanmalar, mahallelerin nüfus yapısındaki çeşitlilik çerçevesinde belirgin hale gelmektedir. (Bkz. Harita 4.8, 4.9, 4.10, 4.11, 4.12, 4.13, 4.14, 4.15)

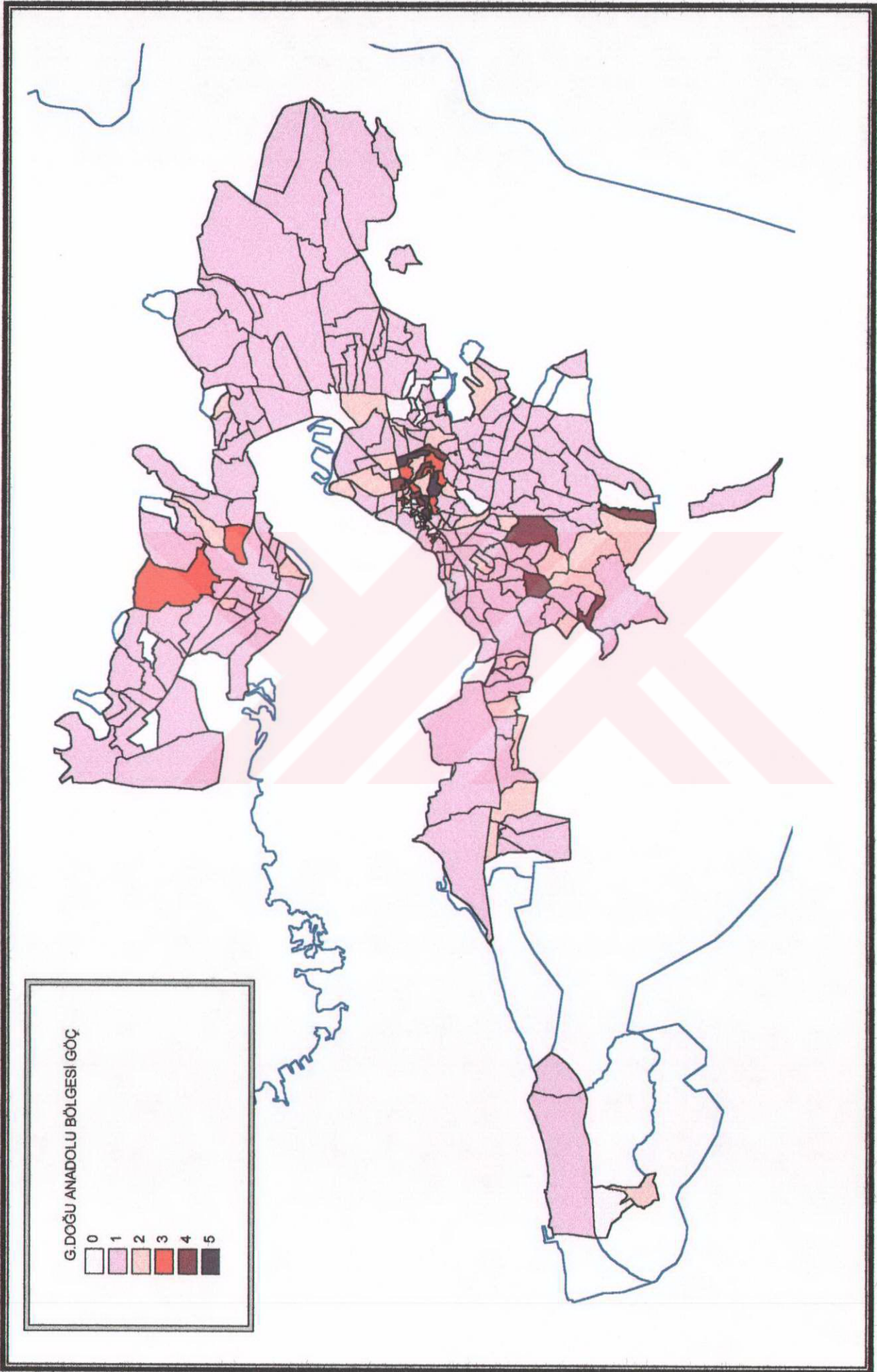

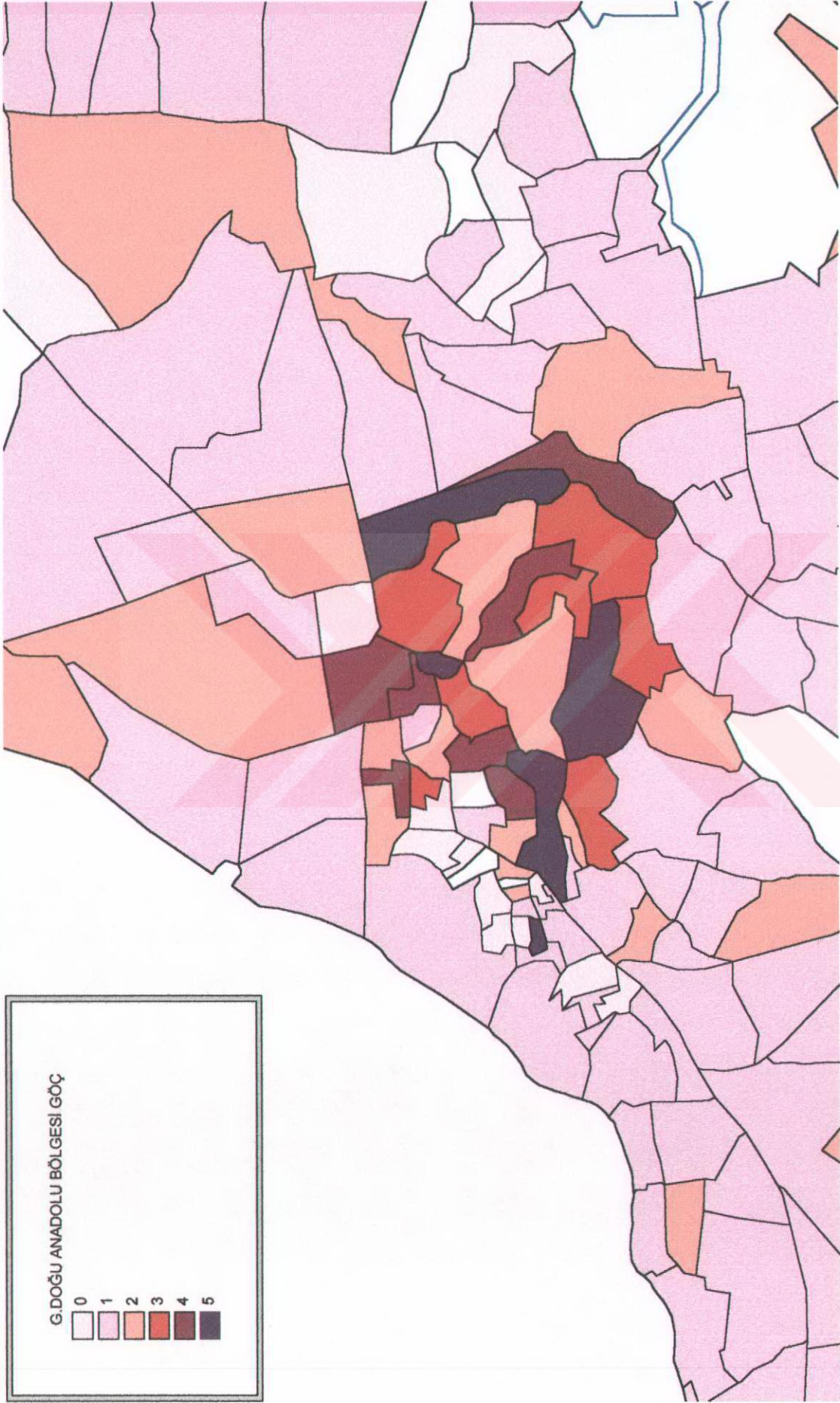

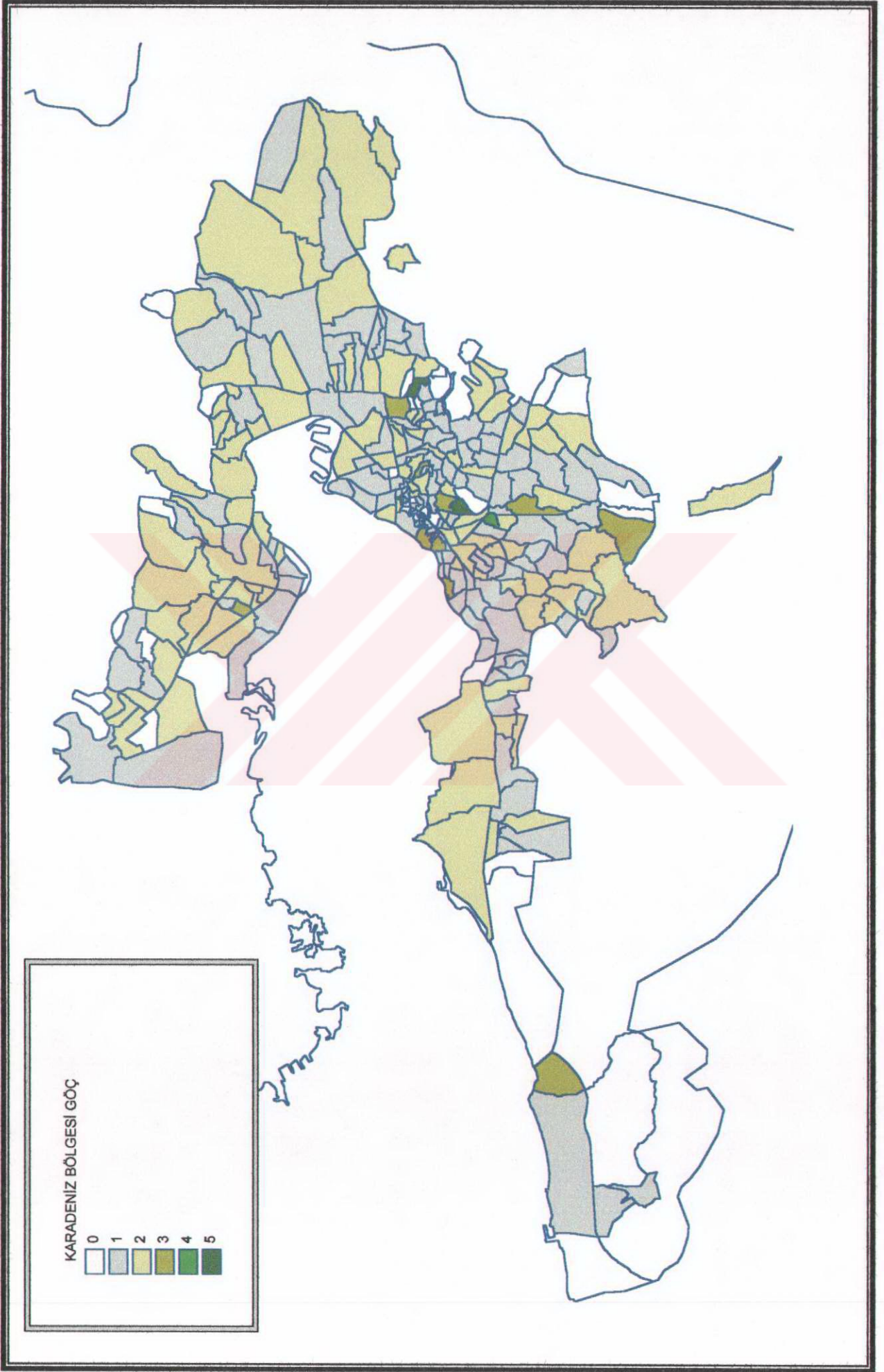

1990 nüfus verilerinin her mahalle için ayrı ayrı sınıflanmış olan (önceki sayım döneminde bulunulan yöreye ilişkin) verileri kullanarak ulaşılan sonuçlar, mekansallaşabilen özellikleri çerçevesinde değerlendirildiğinde, aşağıdaki sonuçlara ulaşılmıştır.

-İzmir Büyük Kent Bütünü içerisinde yer alan **178 mahallenin** tümü 1985-1990 döneminde yoğun biçimde göç almıştır. Sözkonusu göçler ise her mahallede yedi ayrı bölge çerçevesinde biçimlenmiş ve mahalleler bazında çeşitliliğin ortaya çıkmasını beraberinde getirmiştir.

-Bu çeşitlilik içerisinde yine de her mahallede ön plana çıkan yöresel gruplaşmalar bulunmakta, **Ege bölgesi** ise yine her mahalle içerisinde sahip olduğu ağırlıklı yapı çerçevesinde ön plana çıkmaktadır.

-Yine kent genelindeki sayısal değerler aracılığı ile gerçekleştirilen değerlendirmelerde ön plana çıkmayan bir çok mahallenin kendi oransal dağılımı içerisinde ciddi yoğunlaşmalar yaşıyor olduğu da görülmekte ve bu nedenle de her mahalle kendi potansiyelleri çerçevesinde ele alınmaktadır.

-**Marmara Bölgesi**, hemen her mahalleye yayılmış olan ve oransal olarak, yani yüzde dağılımı açısından yalnızca en alt seviyedeki iki dilim içerisinde yer alan yapısı dışında, kentin iç halkası sayılabilecek olan lokasyonlarda ön plana çıkmaktadır. Doğum yeri bilgilerinin gruplanması ile elde edilmiş olan veri tabanından farklı olarak, Marmara bölgesi bu kez kentin prestijli konut alanlarında ön plana çıkan yapısı ile dikkat çekmekte ve Karşıyaka ve Alsancak'ın belirli kesimlerinde yığılma yaratmaktadır.

-**Ege Bölgesi**, her mahallede ağırlıklı olarak ön plana çıkan yapısının dışında, yine doğum yeri bilgileri ile elde edilmiş veri tabanından farklı olarak bu kez kentin orta kuşak sayılabilecek olan bölgelerinde yoğunlaşma eğilimi göstermekte ve

dolayısıyla ağırlıklı dağılımını gecekondulu olmayan bölgelerde ortaya koymaktadır.

-Akdeniz Bölgesi, Yoğunlaşma düzeyi en düşük bölge olarak ön plana çıkmaktadır. İzmir geneli, içerisinde hemen her mahallede ve en düşük iki yoğunluk diliminde yer alan yöre, doğum yeri bilgilerine göre oluşturulan veri tabanı ile son derece uyumlu bir tablo ortaya koymaktadır.

-İç Anadolu Bölgesi, kent çeperindeki gecekondulu kuşağında ağırlıklı bir araya gelme biçimi sergilemekte ve özellikle de kentin güneyinde yer alan, Mustafa Kemal Mahallesi en yüksek oransal düzeyine ulaşmaktadır. Bununla birlikte Karşıyaka ilçesi içerisinde ve Bornova'da da ciddi yığılmalar ortaya koymaktadır.

-Doğu Anadolu Bölgesi, kent bütünü içerisindeki en ağırlıklı yörelerden biri olarak, oransal dağılım açısından çok daha yüksek aralıklar ile ifade bulan bir mekansal dağılım şeması sergilemektedir. Bu şema ise, yine Doğu Anadolu bölgesinin en dış çeperde oluşmuş olan yeni göç alanlarında en ağırlıklı düzeyine ulaştığını ve kenti çepere çevre her yönden saran bir kuşak yarattığını göstermektedir. Dolayısıyla doğum yeri verilerinin ortaya koyduğu mekansal şema, bu aşamada da çok benzer bir yapı içerisinde kendisini tekrar etmiş bulunmaktadır.

-Güneydoğu Anadolu Bölgesi, Yine Doğu Anadolu bölgesinin aksine, tamamiyle kent merkezi çevresindeki çöküntü bölgelerinde, yani çekirdekte odaklanan yapısı ile dikkat çekmektedir. Yüksek yoğunlaşma düzeyine ise, İmariye, Ali Reis, Kosova, Etiler, Faik Paşa, Ballıkuyu ve Suvari mahallelerinde ulaşan yöresel gruplanmalar, bu kez yüzde aralığı açısından da daha en yüksek dilim içerisinde olan yığılmalarını bu bölgelerde oluşturmaktadır.

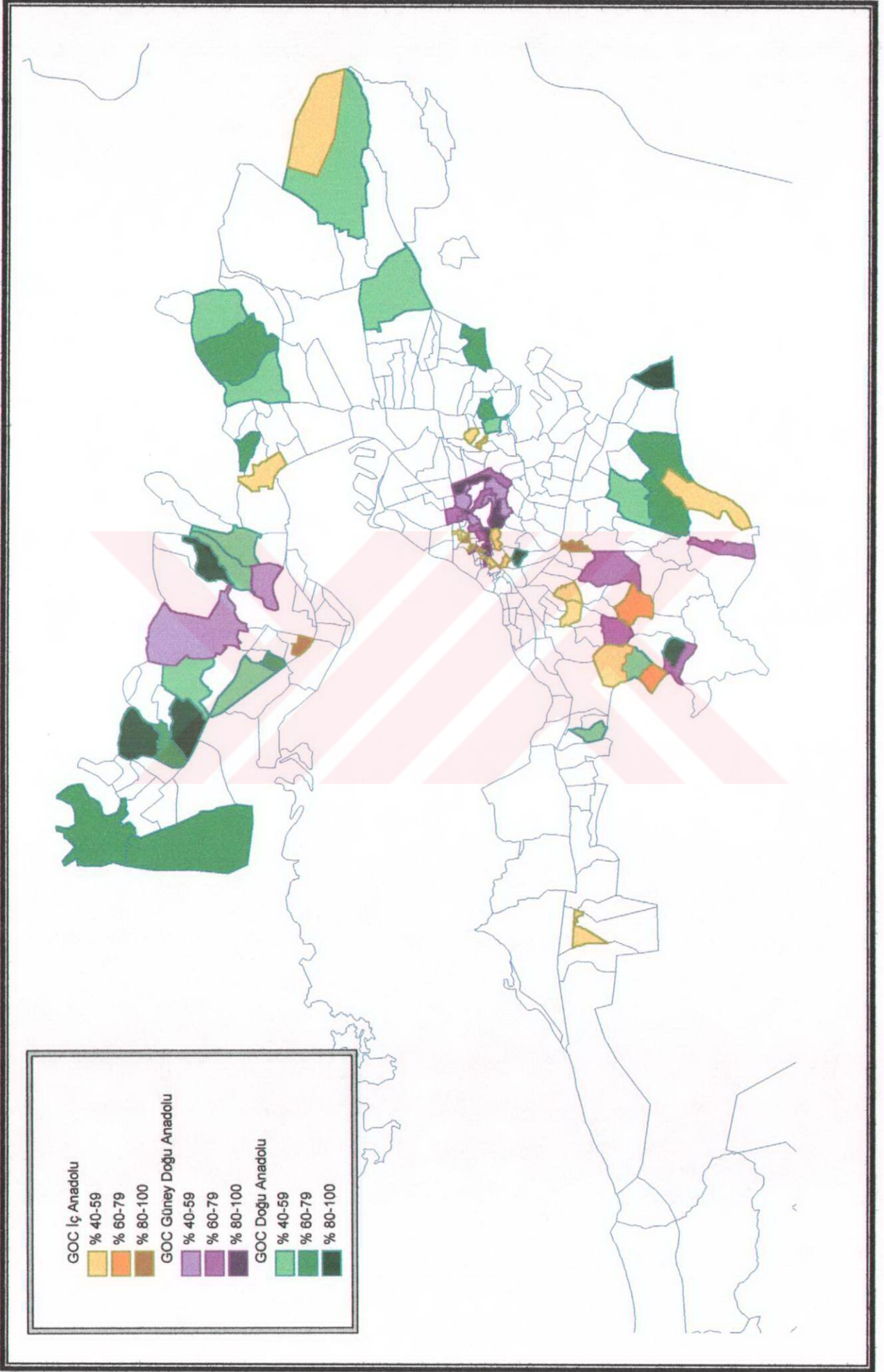
-Karadeniz Bölgesi, yine her mahalle içerisinde düşük oranlarda seğreden dağılımının yanısıra, bu kez kentin orta kuşağı içerisindeki yaşama alanlarında da

bazı yoğunlaşmalar göstermekte Ancak bu yoğunlaşmaların düzeyi hep diğer yörelere göre geri planda kalmaktadır.

-Karşılaştırmalı bir değerlendirme ile ele alındığında ise, bölgelerin yine iç içe geçen halkalar biçiminde bir dağılım sergilediği, bu halkaların en ortasında Güneydoğu Anadolu bölgesinin, orta kısımda İç Anadolu Bölgesinin ve en dış halkada da Doğu Anadolu Bölgesinin yer aldığı görülmektedir. Böyle bir sonuç ise, dönemsel farklılığın, yöresel yer seçimlerde çok belirgin sapmalar yaratmamış olduğunu ortaya koymaktadır. Göçün kente çökmesi aşamasında hep temel belirleyici olan **akrabalık** ve **hemşehrilik** temelli gruplanmalar, böylece kendini sürekli olarak benzer lokasyonlarda yeniden üretecek bir yapı sergilemekte ve İzmir'in yöresel profili süreç içerisinde hep yapısını koruyarak gelişmeye devam etmektedir. Dolayısıyla İzmir kentinde göçe dayalı yerleşme pratiği, çok kimlikli yapısını, mekansal düzeyde orta çıkarmış olduğu yöresel gruplanmalar çerçevesinde ortaya koymakta ve bu da kentin farklı yörelerin farklı lokasyonlarda gruplandığı bir mekansal örüntü olmasının koşullarını yaratmaktadır.

Bu bulgular içerisinde en çarpıcı olan ise, **Doğu ve Güneydoğu Anadolu** bölgelerinin kentin farklı bölgelerini adeta ele geçiren ve dolayısıyla kenti mekansal düzeyde **parçalayan** yapısıdır (Bkz. Harita 4.16). Başka hiçbir yöre açısından bu denli keskin olarak bulgulanamayan bu yapı aynı zamanda bu yörelerin birbiri ile bir araya gelmeyecek biçimde yer seçme eğiliminde oldukları ve dolayısıyla da mekansal düzeyde birbirlerini ittikleri biçiminde yorumlanabilir. Ne var ki bu dağılımı, yalnızca yöresel düzeydeki **gerilim** çerçevesinde yorumlamak, diğer etkileşim biçimlerini ihmal eden, sığ bir ele alış biçimi olma riski de taşımaktadır. Ayrıca çalışma gerilim konusunda bir değerlendirme yapacak biçimde de kurgulanmamış ve bu konuyu bu çalışmanın üzerine oturtulabilecek başka bir araştırma konusu olarak dışarıda bırakmayı tercih etmiştir.

Oysa bu yorumu, Güneydoğu Anadolu'dan bu dönemde göç edenlerin genellikle terör olaylarından kaçanlar oldukları ve bu nedenle de göçün en **yoksul** en çaresiz kesimini oluşturdukları biçimindeki ikinci bir ele alışla da genişletmek mümkündür.

Çünkü göç genellikle ekonomik olarak zayıf olduğu durumlarda kent içerisindeki çöküntü alanlarına yönelme eğilimi göstermektedir. İzmir kent merkezi ve çevresi de (güneydoğu bölgesinin yer seçtiği alan) düşük maliyetlerle yaşama olanağı sunan bir çöküntü bölgesi olması sebebiyle, “yoksul göçü” tarafından yaşama alanı olarak tercih edilmiş bir bölge olarak ön plana çıkmaktadır

Diğer yandan yöresel bazda en yoğun göç veren yörelerden biri olarak İç Anadolu bölgesinin mekansal dağılım açısından, Doğu ve Güneydoğu Bölgeleri kadar net okunabilen bir bölge tercihi içerisinde olmadıklarını söylemek mümkündür. Dolayısıyla zaman zaman kent merkezindeki çöküntü alanlarında ve zaman zaman da çeperde görebildiğimiz bu yöreye ait göçlerin bir yandan gecekonduda yaşamaya olanak veren bir ekonomik güce sahip diğer yandan da ucuz kira ve yaşama koşullarına muhtaç kesimlerden oluşmuş çok daha heterojen bir yapı sergilediği ortaya çıkmaktadır.

4.3.4 Toplumsal ve Mekansal Yarılmanın Göç ve Gecekondulu Temelli Yeni İçeriği

İzmir kentine göçle gelen nüfusun özelliklerini değerlendirmede, önemli ip uçları sağlayacak olan verilerin başında, göçle gelinen yörenin yapısı gelmektedir. Çünkü varılan yerde edinilen toplumsal konum, ağırlıklı olarak kente birlikte getirilen eğitim, hüner, maddi kaynak ve benzeri özellikler çerçevesinde ortaya çıkmaktadır. Yaşanılan yörenin ya da kentin mekansal yapısı ise bu özellikleri belirlenmesini sağlayan idari, ekonomik ve toplumsal oluşumlar açısından önem taşımaktadır.

Kente yönelecek göçün mekansal dağılımını belirleyen ise, tamamiyle ulusal düzeydeki politik tercihler, yerel koşullar ve bunlar arasındaki karşılıklı etkileşim biçimidir. Bu nedenle Türkiye’de 1980 sonrası dönemde ortaya çıkan gelişmelere ve politik tercihlere bağlı olarak İzmir’e yönelen göçün mekansal özellikleri de farklılık göstermeye başlamıştır. Ancak bu dönemde göçün mekansal niteliği üzerinde yerel koşullar ve dolayısıyla bu dönemden sonra terör çerçevesinde ortaya çıkan güvensiz yaşama koşulları da önemli ölçüde belirleyici olmuş, ve bu çerçevede de İzmir

kentinin Doğu ve Güneydoğu köylerinden nüfus kazanma oranı önemli ölçüde artmıştır.

1980 sonrası göçler değerlendirildiğinde, il merkezlerinden gelen göçün oranı bir önceki döneme göre % 10 kadar azalmış olduğu ve buna karşın ilçe merkezleri ve yurt dışından gelen göçler ise % 5-6'lık artışlar kaydetmiş olduğu anlaşılmaktadır (Bkz.Tablo 4.13).

Tablo 4.13. Göçün Mekansal Dağılımı

Göç edilen yıllar	İl Merkezi	İlçe Merkezi	Bucak ve Köyler	Yurt Dışından
1975-80	52,4	25,3	15	7,3
1980-85	42,3	29,9	15	13,1

Kaynak: İBŞB, YG21, 1996, s.18-19

Yine Büyükşehir Belediyesinin 1996-98 yılları arasında gerçekleştirmiş olduğu gecekondular araştırmasının sonuçlarına göre de, göç edenlerin % 13,7'sini İl, % 26,9'unu İlçe, % 13,7'sinin bucak ve % 45,3'ünün de Köy doğumlular oluşturmaktadır (İBŞB, YG21, 1998, s.19)

Göç yapısının ağırlıklı olarak köylere kaymış olması, aslında kente son yirmi yıl içinde göç etmiş olan kitlelerinin önceki dönemlere oranla çok daha kırsal özellikler taşıdığı bir göstergesi olması bakımından önemlidir. Böyle bir özellik, kentin maruz kaldığı göç yapısı konusunda, daha çok vasıfsız, yetersiz eğitim yapısına ve birikime sahip biçimde değerlendirmeler yapmayı da beraberinde getirmektedir.

1997 verilerine göre ise herhangi bir eğitim kurumuna gitmemiş olanların % 7,4, sadece ilk okulu bitirmişlerin oranının % 47 olduğunu ve buna göre göçle gelen kitlelerin yarıdan fazlasının yani % 54'ünün eğitim seviyesi açısından düşük olduğunu ortaya koymaktadır (Peker ve diğerleri, 1997, s.48). Eğitim ise İzmir'deki iş kollarında statünün belirleyicisi ve kentsel alanda dikey hareketliliğin sağlanmasının da en önemli aracı olarak ortaya çıkmaktadır.

“Eğitim düzeyinin düşük olduğu durumlarda işgücüne katılamama yani çalışamama yüksek iken, eğitim düzeyi yükseldikçe tersi bir olgu vardır. Benzer şekilde düşük eğitim düzeyinde, işçi, kendi işi (küçük işletme), seyyar satıcılık egemen olurken, kişinin eğitimi yükseldikçe yeni orta sınıflara özgü çalışma biçimleri ve büyük işletmeler öne çıkmaktadır. Bunun yanında eğitim durumu lise ve bunun üzerindekielerde memur ve sorumlu teknik işçilik yapanlar artmaktadır.

Buna göre çalışanlar içerisinde esnaf ve zanaatkarların oranı % 32'ye işçilerin oranı % 33'e, memurların oranı % 16'ya, profesyonellerin oranı ise % 8'e ulaşmaktadır. Sanayici ve sistemde büyük ticaretle uğraşanların oranı beklendiği gibi en düşüktür (%2,5)” (Peker, 1997, s.55).

İşteki statü, sınıfsal konum açısından tek belirleyici olmamakla birlikte, sağladığı gelir açısından önemli bir parametre olma özelliği taşımaktadır. Çünkü gelirin kişiye sağladığı tercih özgürlüğü ve hareketlilik,

kent içerisindeki yaşamının da belirleyicisi olmaktadır. Bu nedenle genellikle göçle gelmiş ve düşük gelir sağlayan işlerde çalışma faaliyetlerini sürdürmekte olan kitlelerin kentsel yaşama katılımları sözkonusu olamamakta ve hem yaşama çevreleri hem de yaşam standartları açısından ciddi yarılmalar ortaya çıkmaktadır.

İzmir kenti gelir dağılımı açısından, yüksek gelirli grupların kent nüfusu içindeki payının diğer büyük kentlere oranla daha düşük olduğu ve buna karşılık orta-alt, orta ve orta-üst gelir gruplarında büyük yoğunlaşmaların sözkonusu olduğu bir kenttir. İl bazında kişi başına düşen yıllık geliri ile, Türkiye genelinde ikinci sırada yer alması bunun en açık göstergelerinden biridir. Ayrıca gelir grupları arasındaki mesafelerin de yine diğer kentlere kıyasla daha az olmasına bağlı olarak İzmir kenti, kolay yaşama şartları sağlama ve sağlıklı toplumsal ilişkiler kurma konularında hep ılımlı izlenimler ortaya koymuştur. Ne var ki bu özelliğine karşın kentte, son yıllarda ülke geneline hakim olan ekonomik kriz koşulları nedeniyle yaşam şartları giderek

zorlaşmaya böyle bir gelişme çerçevesinde de yarılmanın düzeyi de giderek artmaya başlamıştır. Ayrıca 1980'li yıllarla birlikte kentsel toprağın önemli bir yatırım aracı haline gelmesi de gelir grupları arasındaki uçurumun artmasının koşullarını hazırlamıştır.

Böyle bir gelişmeden en çok etkilenen kesim ise, büyük çoğunluğu düşük gelir sağlayan işlerde çalışmakta olan ve bu nedenle de yarılmanın en alt basamağında yer alan gecekondu olmuştur. Hiçbir sosyal güvencesi olmayan bu kitleler, kentte var olma savaşını sürdürmekte zorlanmaya ve bu nedenle de kendilerini ayakta tutacak yeni ilişki ağlarına yönelmeye başlamışlardır. Nitekim 1998 verileri İzmir'de yaşayan gecekondu nüfusun % 34,8'inin hiçbir sosyal güvence kuruluşuna bağlı olmadığını, % 26,5'inin işçi yaşlı emekli, işsiz ya da öğrencilerden oluşan hizmet dışı grubun % 23,2 olduğunu göstermektedir (İBŞB, YG21, 1998, s.12).

Artan yoksullaşmanın çok geniş kitleleri etkilediği ve hatta kentin orta gelir grubu içerisinde yer alan kitleleri de içine çekmeye başladığı bugünün şartlarında, göçle gelmiş olanların sağlıklı bir kent yaşamı ve ilişkiler sisteminin oluşturmasını beklemek ise mümkün görünmemektedir. Dolayısıyla artık İzmir'de kent

mekanının da örtmeyi başaramadığı ve hatta gözler önüne serdiği yarılmayı göçe bağlı içeriği üzerinden tarif etmek mümkün görünmektedir. Fiziksel düzlemde kenti çepeçevre kuşatan düşük nitelikli gecekondu alanlarının, genişleyerek kentin çeperindeki

dağ yamaçlarına tırmanması ile birlikte görünür hale gelen farklı yaşamlar, yakınına gidilemeyen, içine girilemeyen parçalanmış ve kendi içerisine kapanmış olan yapılarıyla son dönemin en çarpıcı kentsel oluşumları haline gelmişlerdir.

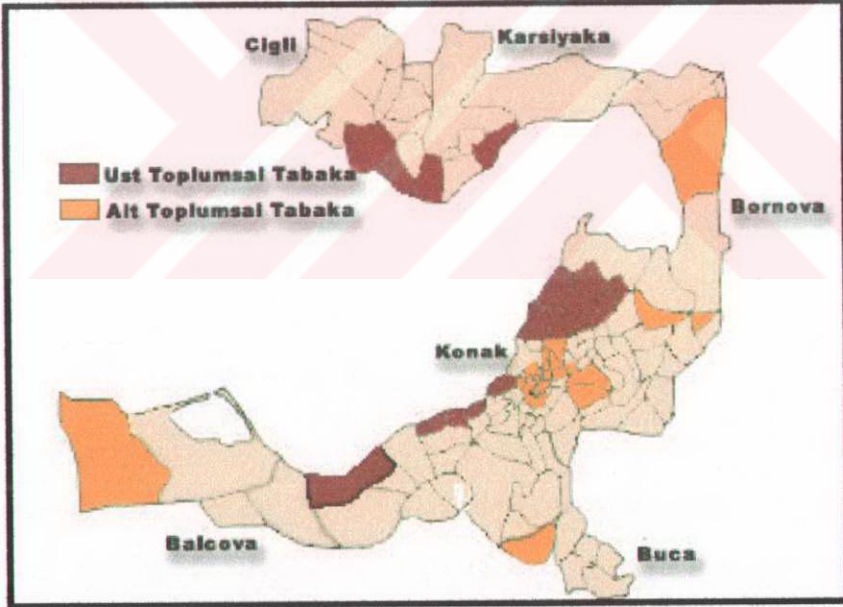
Üstelik böyle bir oluşum, kent mekanında taşınmaz piyasasının daha da haşın ve yıkıcı hale getirdiği inşaat faaliyetlerinin ilerleyişi nedeniyle çoğu zaman yüksek gelir gruplarının yaşadığı konut bölgeleri ile yan yana olmak ve yarılmayı böyle bir çerçeveden de yaşamak durumunda kalmıştır. Dolayısıyla artık İzmir'de üst gelir gruplarının, alt gelir grupları ile mekansal olarak yan yana yaşadığı, ancak toplumsal yaşantı açısından birbiriyle hiç kesişmediği kent manzaraları bulunmaktadır. Özellikle son yıllarda üst gelir grubunun yaşama alanı olarak kent çeperindeki bölgelere yönelmesinin bir sonucu olarak, gecekondular üzerinde yada yakın alanlarda gerçekleştirilmiş olan yenileme ya da yeniden geliştirme projelerinin, ortaya çıkardıkları yaşama alanlarını, projenin uygulanacağı bölgenin toplumsal ve ekonomik özelliklerinden bağımsız olarak kurgulaması, farklı yaşama biçimlerini yan yana getirmiş ve kentsel çelişkileri de arttırmıştır. Bu kapsamda kuzeyde Karşıyaka, doğuda Bornova, güneyde Buca-Gaziemir ve Batıda da Güzelbahçe- Narlıdere akslarındaki konut gelişmelerinde ve en çok da bu konut gelişmelerinin kenti çepçevre

kuşatan gecekondular alanları ile kesiştiği bölgelerde çelişkilerle dolu kent manzaraları yaygınlık kazanmıştır. Üstelik bu bölgeler yarılmaları ve çelişkileri düşünülebilecek en keskin biçimlerde yalnızca barınaksızlık yani

fiziksel koşullar açısından değil, mutlak yoksulluk olarak görebileceğimiz düzeylerde de gözler önüne sermeye başlamıştır.

Üstelik göçle temellenen bu yarıma biçimi, İzmir kentinde mekansal düzlemde kendisini hukuk dışı süreçlerle gelişmiş olan gecekondu kuşağı çerçevesinde ortaya koymakla da kalmamakta, kent merkezinde yer alan yasal konut alanları içerisinde yaratmış olduğu yeni yaşam biçimi ile de gözler önüne sermektedir. Kentin tarihsel gelişim sürecinde bugünlere dek taşıdığı izlerde değişmeyen kıyıya endeksli temsil şeması ise, böyle bir dönüşüm sürecinde hiç bozulmayan temel bir yapı olarak varlığını sürdürmektedir. Merkezde Alsancak, Batıda, Güzelyalı ve Kuzeyde de Karşıyaka Semtlerinin denizle bütünleşmiş bölgeleri ile biçimlenen sözkonusu temsil şeması, böylece bugün de etkilerini sürdürmekte ve bu bölgeler bugün de kentin üst toplumsal sınıflarının yaşam alanı olarak ön plana çıkmaktadır (Bkz. Şekil 4.18).

Kaynak:Aydar, 1988,s.48

Şekil 4.18.Toplumsal Sınıfların İzmir Kentsel Mekanında Dağılımı

Bu kuşağın hemen gerisinde ise orta toplumsal sınıfların yaşama alanları yer almaktadır. Batıda Hatay bölgesi, Kuzeyde Karşıyaka'nın kıyı dışında gelişen bölgeleri ise kentin orta toplumsal sınıflarını barındırmaktadır. Geçmişin mekansal şemasında üst gelir grubunu barındıran Bornova ve Buca bölgeleri ise, bu

özelliklerini büyük ölçüde yitirmiş ve bugünkü biçimi ile ağırlıklı olarak orta toplumsal sınıfı barındıran yerler haline gelmişlerdir. Alt toplumsal sınıflar ise bu şemada, Yenişehir, Eşrefpaşa, ve kentin çeperlere doğru genişleyen gecekondu bölgelerinde ve ayrıca Kemeraltı kent merkezinin arka kesimlerinde yer almışlardır (Aydar, 1988, s.35-44).

Böyle bir çerçeve de, 1980 sonrasında yaşanan gelişmelerin beraberinde getirdiği **“yeni kentsel yoksulluk”** deseni içerisinde İzmir’in tarihi kent merkezi olan Kemeraltı ve yakın çevresi ise göç ile temellenen yarılmanın mekanı olarak ön plana çıkmaktadır. *“Dışlanmış gruplar sanıldığı gibi yalnızca kentlerin çeperlerinde yer alan gecekondu bölgelerinde değil, kent merkezinde yer alan yasal komit alanlarında da var olmaktadır. Dolayısıyla, mekansal olarak içeride olmak, toplumsal olarak da içeride olmak anlamını taşımamaktadır”*(Sönmez, 2001,s.188).

Ne var ki kent merkezinde yaşanan **yoksulluk temelli yarılma**, kentin çeperlerinde gelişmiş olan gecekondu bölgelerinden yaşanmakta olan yarılma biçiminden, hem çevresel özellikler yani bölgenin fiziksel koşulları ve hem de içerisinde yaşayanların toplumsal ve ekonomik özellikleri çerçevesinde farklılaşmaktadır. Kendisini işsizlik, yüksek suç oranı ve bakıma muhtaç çocuk ve yaşlıların varlığı çerçevesinde ortaya koyan kent merkezi sahip olduğu bu nitelikler çerçevesinde **“dışlanan”** bir kent bölgesi haline gelmekte, ancak yine böyle bir toplumsal yapı nedeniyle yaşadığı dışlanma sürecine karşı bir direniş gösterememektedir. Başka bir ifade ile böyle bir kent bölgesi, yaşadığı yarılma ve beraberinde gelen dışlanmaya karşı örgütlenebilecek ve dayanışma ilişkileri geliştirmek yolu ile direnebilecek bir toplumsal yapıya sahip bulunmamaktadır (Sönmez, 2001, s.275).

Oysa kent çeperinde gelişmiş olan gecekondu bölgeleri toplumsal düzeyde, kurabildikleri dayanışma temelli ilişki biçimleri aracılığı ile kentin zor şartlarına direnç gösterebilme ve hem toplumsal, hem de mekansal olarak yaşadıkları dışlanma süreci ile başedebilme koşullarını yaratabilmiş olmaları nedeniyle, kentin merkezinde yani Kemeraltı ve yakın çevresinde yaşanmakta olan bu gelişmeden önemli ölçüde

ayrışmaktadır. Bu yapılarıyla içerisinde buldukları yoksulluk koşullarını bir kader haline dönüştürmek ve nesiller boyu yeniden üretmek tercihinden de uzaklaşan söz konusu kesimler, Batı literatüründeki “altsınıf” tartışmaları çerçevesinde ön plana çıkan, “getto”laşmanın keskinleşmiş formlarından da önemli bir kopuş göstermektedirler. Böyle bir farklılaşmayı genellikle taşınmaz piyasası aracılığıyla sağlanabilen konum iyileştirme olanakları aracılığıyla elde eden söz konusu kesimler, imar süreçleri aracılığıyla, daha iyi olanaklara doğru sıçramalar yapabilirlerken, kent içi yoksulları ise bu sıçramayı ancak bir gecekondu bölgesine ve dolayısıyla bir başka yarılma desenine doğru atlamak biçiminde gerçekleştirebilmektedirler.

4.3.5 Planlama Çalışmaları

Bugün İzmir kenti, sahip olduğu fiziksel özellikler çerçevesinde mekansal gelişiminin limitlerine dayanmıştır. Başka bir ifade ile, çepeçevre eğimli alanlarla kuşatılmış bir çanak içerisine sıkışmış olan yerleşme, tarihsel süreç içerisinde hep genişleyerek yayıldığı düzlük alanları tüketmiş ve topografyanın yarattığı bariyerlerin içerisine sıkışmıştır. Böylece kentin **genişleyerek yayılma** biçimindeki stratejisi yerini büyük ölçüde **yükselerek yoğunlaşma** stratejisine bırakırken, çanak dışına doğru **sıçrayarak gelişme** alternatifini bir başka seçenek olarak uygulamaya koymaya başlamıştır.

3194 sayılı İmar Kanunu, 1956 yılında yürürlüğe konan imar yasası ve 1972 yılında yapılan değişiklik kararlarından sonra bu stratejiler çerçevesinde biçimlenen yeni bir planlama sürecini başlatan önemli kararlar getirmiştir. Plan onama yetkisinin yerel belediyelere verilmesi ile gerçekleşen ikinci büyük adımla birlikte, hem kent bütününde ve hem de ilçe belediyeler düzeyinde gerçekleştirilen farklı kapsam ve içerikteki planlar hazırlanarak yürürlüğe konmuştur. İzmir’de bu dönemden günümüze kadar gerçekleştirilmiş olan planlama çalışmaları genel olarak dört ayrı başlık altında ele alınabilir;

I-İlçe Belediyelerinin Uygulamaları ve Mevzi Planlar; Plan yapma ve onama yetkilerinin yerel belediyelerin yetki ve sorumluluğuna verilmesinin ardından, ilçe belediyeler hemen kendi sınırları içerisinde planlama çalışmalarına başlamış ve imar planlarını yaklaşık 5 yıl gibi bir sürede tamamlayarak etaplar halinde uygulamaya koymuşlardır. Gaziemir, Narlıdere, Balçova, Çamdibi ve Bornova'nın ilk etapta ele alındığı bu planlardan Bornova dışındakilerin tümünün onama işlemleri daha 1981 yılında tamamlanmıştır, Bornova ve Buca'nın planları ise 1985'e kadar yürürlüğe konmuştur, (Altınçekiç,1987,s.130).

1980 sonrasında gerçekleştirilen bu planlama çalışmalarının mevcut eğilimleri yasallaştırmak biçiminde gelişen içerikleri ise, iki farklı düzeyde sorunu beraberinde getirmiştir. Bunlardan birincisi, yerel yönetimlerin bireysel inisiyatifleri çerçevesinde geliştirilmiş olan bu planlarla, kent bütününe ilişkin planlama kararları çerçevesinde belirlenmiş olan nüfus ve yoğunluk kararlarına uygun çözümler önermemeleridir. İkinci sorun ise, gelişmeleri bütüncül planlarla kontrol edememenin beraberinde getirdiği, parçacı çözüm arayışlarının ürünü olarak ortaya çıkmış olan mevzi planların yerel belediye uygulamalarında yaygınlık kazanmasıdır. Her iki yaklaşım biçimi de ancak sürekli artan yapılaşma taleplerini meşrulaştırarak hayata geçirmeye aracılık eden uygulamalar olduklarından, kısa sürede kentsel çevrelerin kapasitelerinin üzerine çıkacak oranlarda yapılaşmalarına ve bunun sonuç ürünü olarak da, İzmir kentinin giderek son derece sağlıklı yaşamaya çevrelerine sahip olmasına yol açmıştır.

II-Büyükşehir Belediyesinin Planlama Çalışmaları ve Nazım Plan; Nazım plan bürosunun çalışmalarına son verilmesi, yeni yasal ve idari ortaya çıkması gibi nedenlerle planlama faaliyetlerine bu kez belediye içerisinde oluşturulan bir planlama birimi ile başlayan Büyükşehir Belediyesi, kenti tekrar bütünüyle ele alan bir nazım plan oluşturmak amacıyla çalışmalarda bulunmuş ve bu çalışmaların ilk ürünü olan planı 1985 yılında onaylayarak yürürlüğe koymuştur.

1985 Nazım Planı; 1980 sonrasında ciddi yoğunluk atışlarına sahne olan kent içerisinde gelişmeleri, kuzeyde Ulucak'a, Doğuda Ankara asfaltı boyunca

Kemalpaşa'ya, Güneyde İzmir-Aydın Otoyolu boyunca Gaziemir'e ve Batıda da Narlıdere ve Güzelbahçe'ye doğru yönlendiren bir anlayışla ortaya çıkmıştır. Genel çizgileri itibariyle, önceki dönemlerden gelen mekansal izleri takip etme eğiliminde olan plan kararları, kent merkezini kuzeye ve Bayraklı bölgesine çeken ve Gaziemir'e serbest bölge kararı getiren yaklaşımlar içermektedir.

Yine önceki dönemlerin plan kararları ile birlikte gelen ve yapımına başlanmış olan Mustafa Kemal Sahil Bulvarının Konak'a kadar olan kesimi tamamlanması da bu dönemde sözkonusu olmuştur. Planda önerilen ve Menemen'den başlayarak Karşıyaka sirtlarından Bornova'ya ulaşan, oradan da Aydına bağlanan otoyol projesinin batıdaki uzantısı olan Çeşme-Üçkuyular bağlantısı ilk etap olarak ele alınmış ve ilerleyen yıllarda da otoyol çalışmaları etaplar halinde tamamlanarak bugünkü aşamasına gelmiştir.

1989 Nazım Plan Revizyonu; 1/25.000 ölçekli plana göre 2010 yılı için İBKB içinde nüfus 4.400.000 olarak öngörülmüştür. Bunun 1.630.000 kişilik kısmı mevcut konut alanlarının yenilenmesi, ve kat yükseltimi 1.100.000 kişilik kısmı ise yeni açılacak konut alanlarında yaşayacak nüfus olarak belirlenmiştir. Böyle bir nüfus gelişimini barındırmada, Kuzey ve Güney aksları, gelişme şeması içerisindeki önemleri çerçevesinde ön plana çıkarılmışlardır. Nitekim, Menemen belediye sınırına dayanan kuzey gelişme aksında 1.000.000 kişinin yerleşebileceği düşünülmüştür. Batıda ise Güzelbahçe'nin batısındaki tarım alanlarının konuta açılmasına ve gelişmelerin bu yönde de yoğunlaşarak devam etmesine karar verilmiştir. Güneyde ise, Cumaovası aksına doğru önemli gelişme koridorlarının oluşacağı varsayılmıştır.

Böylece parsel içindeki kat arttırımı ve yoğunlaşmalar, toplu konutlar aracılığı ile getirilen yoğun nüfus ve konut yoğunlukları, ıslah planları aracılığı ile gerçekleştirilen yenilemeler ve dolayısıyla yoğunlaşma yönündeki imar faaliyetleri bu planın da temel karakteristikleri olarak ortaya çıkmıştır. Böylece ulaşım ve altyapı yatırımlarına da büyük kaynaklar aktarılmış olsa da İzmir'de özellikle de 1980-1990 yılları arasında yatırımlar hep konut gelişmelerine odaklanmış ve kentte inşaat faaliyetleri açısından çok hareketli bir dönem başlamıştır.

1990'lı yıllardan itibaren büyük ölçüde ticaret ve hizmetlerle ilgili yatırım alanlarına doğru kaymaya başlayan yatırımlar ve dolayısıyla bu kapsamda yapımına başlanan hipermarketler ise, tüm toplumsal ve ekonomik ilişkileri yeniden biçimlemiş ve kentsel mekan kurgusunu oluşturduğu yeni ekonomik ilişkiler sistemine endekslemiştir. Kentin bütün gelişme koridorlarında ortaya çıkan bu büyük ticari oluşumlar çeşitlenerek ve büyüyerek gelişmelerine devam etmekle kalmamış, çevrelerinde oluşturdukları yeni rantlar çerçevesinde kentin inşaat faaliyetlerine yeni ivmeler kazandırmışlardır.

III-İslah İmar Planı Çalışmaları; getirdiği uygulamalar ile, apartmanlaşmayı sağlayan ve böylece küçük sermaye ve girişim için önemli bir yatırım alanı haline gelen yapısı ile, 1968'de bakanlık tarafından hazırlanan ve belediyelere verilen bir program çerçevesinde ilk kez gündeme gelmiş, ancak 1980'lerden sonra ve planlamanın kurumsal öncülüğünde yaygınlık kazanmıştır. Yeni bir birikim düzeni kurma çabalarına bağlı olarak ortaya çıkan yeni yapılanma sürecinde kent, bir taraftan konut sektöründe yeni bir çıkış olan **toplu konutlar** çerçevesinde gelişme gösterirken, diğer yandan da **ıslah planı çalışmaları** aracılığı ile toplumsal ve mekansal deseninde önemli dönüşümler yaşamaya başlamıştır.

Bu çerçevede 1983 tarihli 2805 sayılı İmar ve Gecekondu Affı Yasası ve 1984 tarihli 2981 sayılı Gecekondu Mevzuatına Aykırı Yapılara Uygulanacak İşlemlerle İlgili Kanunlar devreye sokularak kentte büyük bir gecekondu operasyonuna başlanmıştır. Bu operasyonun ilk adımını oluşturan af sürecinde ise oldukça yoğun başvuru alınarak değerlendirmeye sokulmuştur. 1987 yılı sonu itibarıyla müstakil ve kendisine ait parsel üzerinde yapılaşmak üzere belediyesine müracaat eden toplam 20.872 başvuru bulunmaktadır. Hisseli parsel veya arazi için 73.059 olan başvuru sayısı ise, gecekondu yani kamu veya şahıs arazisini işgal etmiş olanlara gelindiğinde daha da artarak 187.631'e ulaşmaktadır. Yine aynı dönemde İBŞB içerisinde ıslah planı yapılmış toplam 2800 ha alan bulunurken, daha 1800 ha'lık alan da ıslah planları yapılmak üzere çalışma kapsamına alınmıştır (Koç, 2001, s.114).

İBŞB’de 1985 yılında onaylanarak uygulama aşamasına gelmiş bulunan toplam 18 adet İslah İmar Planları bulunmakta ve bunlardan büyük bir bölümü konak ilçesi sınırları içerisinde yer almaktadır. Bu sayı 1986 yılında 14’e düşmekte ve bu dönemde de ağırlıklı olarak Karşıyaka ilçesi ön plana çıkmaktadır (Bkz. Tablo 4.14 ve Tablo 4.15).

Tablo 4.14 1985 Yılında Tasdik Edilen İslah İmar Planları

Plan Bölgesi	Plan sayısı	Toplam Alanı
Karşıyaka	5	367 ha
Konak	11	940 ha
Bornova	2	25 ha
Toplam	18	965 ha

Kaynak:Koç, 2001, 114

Tablo 4.15 1986 Yılında Tasdik Edilen İslah İmar Planları

Plan Bölgesi	Plan sayısı	Toplam Alanı
Karşıyaka	11	367 ha
Konak	2	940 ha
Bornova	3	21 ha
Toplam	14	965 ha

Kaynak:Koç, 2001, 114

Bu planların dışında belediyenin ihale etme yoluyla gerçekleştirdiği pek çok imar ıslahı planı daha mevcuttur. Nitekim 1985-1994 yılları arasında İzmir’de yaklaşık olarak 3437 ha’lık bir alan ıslah imar planı kapsamında değerlendirilmiştir (Bkz. Tablo 4.16). İçerikleri açısından değerlendirildiğinde ise üzerinde ıslah imar planı çalışması gerçekleştirilen mülkiyetlerin çoğunlukla hisse tapulardan oluştuğu ve bu

Tablo 4.16 İBŞB Tarafından İhale Edilen İslah İmar Planları

Plan Bölgesi	Plan sayısı	İhale Yılı	Toplam Alanı
Buca	6	1985	172 ha
Buca*	5	1995	5,95 ha
Karşıyaka	1	1988	26 ha
Konak	64	1986-1994	1244,58 ha
Bornova	3	1991-1992	59 ha
Toplam	14		1507,53 ha

*1989 yılında Konak Belediyesi’nden ayrıldıktan sonra

Kaynak:Koç, 2001, 115-117

yapının da en yaygın olarak görüldüğü bölgenin Buca İlçesi olduğu anlaşılmaktadır. Hazine arazisi işgalleri ise en çok Konak ve yine Buca ilçelerinde görülmektedir. Bu yapı içerisinde “Karşıyaka ilçesi” ise, ağırlıklı olarak özel şahıs arazilerinin işgali ile diğer bölgelerden ayrılmaktadır (Bkz. Tablo 4.17)

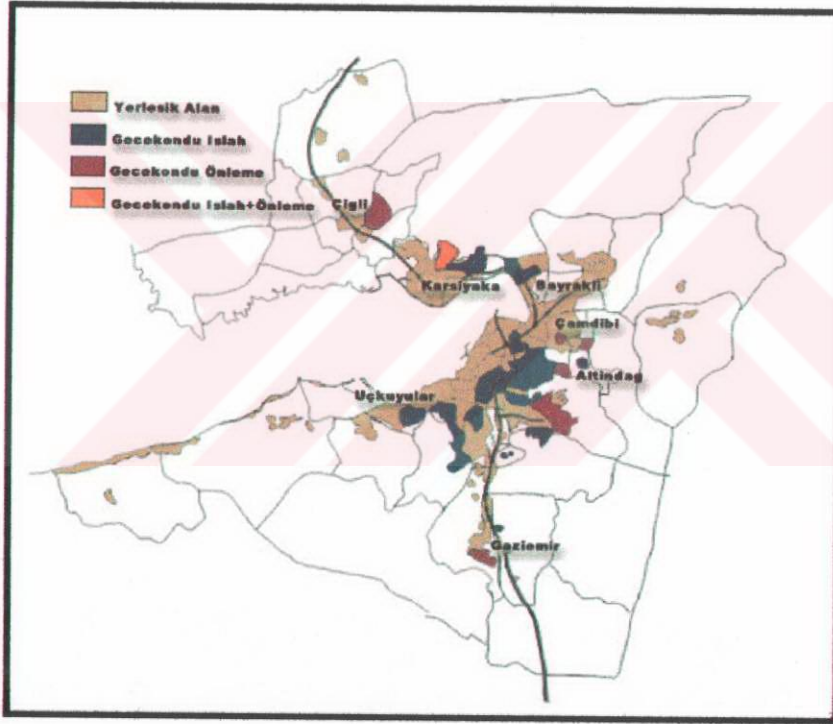
Tablo 4.17 İslah Kapsamındaki Bölgelerin İmara Aykırılık Biçimi (%)

Plan Bölgesi	Hisse	Hazine	Belediye	Şahıs	Ha.
Buca	66	34	-	-	607
Konak	46	28	22	4	1475
Karşıyaka	40	12	5	43	1038
Bornova	-	-	-	-	28
Toplam	50	25	9	16	3148

Kaynak:DEÜ,1996,s.48

Bütün bu değerler ise, hazine mülkiyeti ya da özel mülkiyet üzerindeki işgalleri ortadan kaldırmak ve gecekondular olarak adlandırılan hukuk dışı gelişmeleri yasal prosedürler içerisinde alabilmek amacıyla gerçekleştirilmiş olan müdahalelerin aslında ne kadar yüksek bir orana sahip olduğunu ortaya koymaktadır (Bkz. Şekil 4.19).

“1985 yılı nüfus sayımı sonuçlarına göre İBŞB toplam hanehalkı sayısı 354.197’dir. Bu sayının kabaca konut birimi sayısını da yansıttığı varsayılacak olursa, % 40’lık bir oranın imar mevzuatı dışına taşmış olduğu söylenebilir. Ancak başvuru sahiplerine göre bakıldığında, 183.631 başvurunun 93.700 adedinin gecekondular ve 73.059 adedinin hisseli tapu olmak üzere %90’ının kapsadığına göre mülkiyet problemi ile birlikte mevzuat dışı oluşum oranı % 36 kabul edilebilir.” (Koç,2001,s.118).

Kaynak: Koç, 2001,s.113

Şekil 4.19.İzmir Gecekondularında Plan Stratejileri (1983)

Bu aynı zamanda yerli sermayenin sanayisizleştiği bir ortamda, gecekondular bölgelerini çok katlı kent bölgeleri haline getirmek yolu ne kadar büyük bir kazanım alanı yaratmış olduğunun da bir ifadesidir. Böylece 1985 yılından başlayarak hayata geçirilmiş ve bugün halen devam etmekte olan bu kapsamdaki çalışmalar aracılığı ile kent hem sermaye birikimi, hem de toplumsal ve mekansal ilişkiler açısından yeni bir döneme girerken, planlama da kendisinden beklenen görevi, içerisinde bulunduğu

araçsal rol çerçevesinde fazlasıyla yerine getirme olanağı elde etmiştir. Üstelik planlama bu çerçevede gerçekleştirdiği uygulamaları yalnızca ıslah imar planları düzeyinde bırakmakla da kalmamış, ardından imar planı

revizyonlarını da devreye sokarak bu bölgelerin diğer kentsel alanlarla benzeşmesinin koşullarını yaratmıştır.

Yıllar itibariyle incelendiğinde en büyük uygulamaların 1985-1986 yıllarında ve dolayısıyla Türkiye'nin politik seçmeleri çerçevesinde girdiği yeni yapılanma sürecinin ilk aşamasında ortaya çıktığı görülmektedir (Bkz. Tablo 4.18). Böyle bir gösterge ise planlamanın, yeni yapılanma biçimi içerisinde sahip olduğu stratejik önemin bütün avantajlarını bu dönemde oluşturarak, başka bir ifade ile birikimi en yoğun seviyelere ulaştırarak ilerleyen süreçlerde etkinliğini başka alanlara yaymış olduğunu ortaya koymaktadır. 1990 'lı yıllarla birlikte yükselen hizmetler ve ticaretle ilgili yatırımlar ise son seçmelerin hangi çerçevede gerçekleşmiş olduğunu ortaya koyan önemli ip uçlarından bazılarıdır.

Tablo 4.18 İzmir Büyük Kent Bütününde Yapılan ıslah İmar Planı Çalışmaları

İlçeler	Onama Yıllarının Dağılımı (%)							
	1985	1986	1987	1988	1989	1990	1991	1992
Konak	19	43	31	3	-	-	-	4
Buca	-	10	84	6	-	-	-	-
Karşıyaka	18	80	-	-	-	-	2	-
Konak	25	75	-	-	-	-	-	-
Toplam	15	52	29	2	-	-	1	1

Kaynak: (DEÜ,1996,s.48)

IV- Toplu Konut Uygulamaları; Taşınmaz piyasasının sermayeye yeni dolaşım alanları açması açısından kazandığı ayrıcalıklı konum, bu dönemde İzmir'de de pek çok toplu konut projesinin hayata geçirilmesini sağlamıştır. Ortaya çıkarılma amaçları her ne kadar geçekundu gelişmelerinin önlenmesi ya da düşük gelirli

kesimin konut ihtiyaçlarının karşılanması biçimindeki söylemlere dayandırılmışsa da bu gelişmeler, amaçlarının dışında daha çok gelirini taşınmaz yoluyla büyütmek isteyen yatırımcılara hizmet etmiş ve gecekonduların alanları da yine bu uygulamalara rağmen yoğunlaşmalarını sürdürmüşlerdir.

İlk örnekleri 1950'li yıllarla birlikte başlayan ve Karşıyaka-Bostanlı'daki kooperatif konutları, Hatay caddesindeki Hakim evleri ile Basın Sitesinde ortaya çıkan bu oluşum, 1960'dan sonra Buca'da ve Şirinyer'de yapılan İşçi Evleri, 1970'lerde Karşıyaka-Bostanlı'da yapılan Banka Evleri ve 1975 yılında Üçküyular'da inşa edilen Oyak konutları çerçevesinde de varlığını ortaya koymaya başlamıştır. Böylece gecekonduların artan kalan sınırlı boş alanlarda gelişmelerini sürdürmeye ve yine sermayenin yeni çökme stratejilerinin bir parçası olarak kullanılmaya başlayan Toplu Konut Projeleri en etkin uygulamalarını ise 1980 sonrasında gerçekleştirmiştir (Bkz. Tablo 4.19). İnşaat sektöründe durgunluğun yaşandığı bu dönemde çıkarılan 2487 sayılı Toplu Konut Yasası, konut sorununu bir sosyal sorun olarak tanımlamış ve konut yatırımlarını birer sosyal altyapı yatırımı olarak ele almıştır (Karadağ, 2000, s.131).

Tablo 4.19 İzmir'de 1980 Sonrası Toplu Konut Uygulamaları

Toplu Konut Projeleri	Yıl	Konut Adedi	Alan (Ha)	Toplu Konut Projeleri	Yıl	Konut Adedi	Alan (Ha)
Emlak Bankası				Atakent	1988-1989	1072	25
Bostanlı 3.kısım	-1982	200		Gaziemir 1.Etap	-1995	2347	13,44
Bostanlı 5.kısım	-1983	372		Gaziemir 2. Etap	1993-1995	1958	13,84
				Gaziemir 3.Etap	1994-1995	960	4,9
Oyak Sitesi	1979-1987	1005	15,0	Mavişehir 1. Etap	-1995	2872	16,4
Egekent 1	1984-1989	8548	159,0	Mavişehir 2. Etap		3456	
Egekent2	1992-1995	1417	16	Bor-Koop			
Egekent3	1992-1995	1008	13,3	Yenikent 1	1993-1996	656	12
Ege Villakent	1994-	1000	100	Yenikent 2	1994-	476	2,6
Ege Bahçekent	1995	3000	100	Yenikent 3	1994-	1132	6
Egekent 4	Proje	1500	7,5	Yenikent 4	proje	560	10
Buca Sosyal Konut Alanı			214,9				
Evka1	1986-1989	4588	57,68	Buca-Koop	1992-	3500	30
Evka2	1987-1989	3120	116	Kon-Kent	1991-1996	2710	55
Evka3	1997-1990	1438	30	Mim-kent 1.Etap	1988-1992	1088	14,2
Evka4	1994-	5259	64,6	Mim-kent 2. Etap	1992-1993		
Evka5	1994-	3378	99	Mim-kent 3. Etap	1995-		6,2
Evka6	1996-	999	12				
Evka7	proje	999	20	Çiğli-Koop	1994-	2000	
İzkonut	1989-1993	2046					
İzkent1	1989-1993	964	25,7				
İzkent2	1991-1996	960	8,8				
İzyuva	1993-	752					
İzyuva	1993-	228					

Kaynak:

DEÜ, 1996, s.52

İzmir kenti içerisinde mekansal dağılım açısından farklılık gösteren bu uygulamalar aynı zamanda fiziksel özellikleri ve dolayısıyla da kullanıcı olacak gruplar açısından da farklılıklar arz edecek biçimde tasarlanmış ve uygulamaya sokulmuştur. Bu

açıdan bakıldığında İzmir'de ağırlıklı olarak orta ve üst gelir grubuna hitab etmekle birlikte farklı toplumsal kesimler için tasarlanmış toplukonut uygulamaları bulunmaktadır. Nitekim, Emlak Bankası aracılığı ile, 1988-1990 tarihleri arasında hayata geçen Bostanlı, Atakent ve 1993-1995 tarihleri arasında hayata geçmiş olan Bostanlı Mavişehir I toplu konut uygulamaları bugün İzmir kentinin en prestijli konut bölgeleri arasında yer almaktadırlar. Emlak bankasının 1996 yılında uygulamalarına başladığı Mavişehir ikinci etap konutlarının büyük bir kısmı da tamamlanmış olmakla beraber, kıyı kesiminde yer alan lüks villaların inşaatları henüz devam etmektedir.

4.4 Değerlendirme

İzmir kentinde tarihsel gelişme süreci içerisinde ortaya çıkmış olan toplumsal ve mekansal yarılmının düzeyini ve bu bağlamda gecekonduların gelişmelerinin ortaya çıkış aşamasından itibaren bu yarılmının hangi noktasında yer aldığını, farklı düzeylerdeki araştırmalar çerçevesinde ortaya koymayı amaçlayan çalışmanın bu aşamasında yer alan bulgular, yine tüm incelemelerde olduğu gibi, toplumsal ve mekansal düzeydeki yansımaları ve fiziksel müdahaleyi getiren planlama çalışmalarını bağlamında ve dolayısıyla üç ana çerçevede değerlendirilecektir.

4.4.1. Toplumsal Yapıda Ortaya Çıkan Dönüşümler

İzmir kenti, ilk kuruluş aşamasından itibaren hep göç ile temellenen bir yerleşme pratiği üzerinde gelişme göstermiştir. Sahip olduğu stratejik konum ve yerel ve bölgesel potansiyeller nedeniyle değişik dönemlerde değişik toplumsal grupların ilgi odağı olan kent böylece her zaman çeşitlilik arzeden bir toplumsal yapı sergilemiştir. Bu yapı içerisinde kritik olan ve dolayısıyla bu çalışma içerisinde de üzerinde durulan esas konu ise, bu çeşitliliğin toplumsal tabakalaşma sistemi ile olan etkileşim biçimidir. Özellikle de bu etkileşim biçiminin 1980 sonrasında değişen ülkesel ve yerel koşullar içerisinde aldığı yeni durum ve ortaya çıkarmış olduğu yeni yapılanmalardır. Bulgular bu açıdan değerlendirildiğinde aşağıda yer alan sonuçlara ulaşılmıştır;

- İzmir kentinin **toplumsal yapısı**, tarihsel gelişim süreci içerisinde izlenmiş olan ülkesel politikalar, bu politikaların kente biçmiş olduğu roller ve bu rollerin yerel düzeyde yaratmış olduğu etkiler çerçevesinde sürekli olarak **değişim** ve dönüşüme uğramıştır.
- Toplumsal düzeyde ilk büyük kırılma noktası, İzmir'in **dışa açılma politikaları** çerçevesinde, bir ticaret kenti olarak yükseldiği 19.yy'da gerçekleşmiş ve kent yabancı toplumsal grupların egemenliği altında kalan **çok kimlikli** bir toplumsal yapı sergilemeye başlamıştır.
- Kentin tüm ilişkiler sistemini etkilemiş olan bu **çok kimlikli yapı**, toplumsal düzeydeki ilişkileri başta **etnik** ya da **dinsel** temelli ayrışmalar çerçevesinde biçimleşirken, giderek kentin artan zenginliğinin yalnızca belirli kesimlerin elinde toplanmasına ve toplumsal gruplar arasındaki yarılmanın düzeyinin artmasına bağlı olarak, yerini **sınıfsal** temelli bir ayrışmaya bırakmıştır.
- Kentin gelişme süreci içerisinde ikinci büyük kırılma noktası olarak ele alınan Kurtuluş Savaşı ise, giderek keskinleşmiş olan toplumsal yarılmanın, **farklı milliyetlerle** temellenmiş olan yapısını yeniden

organize ederek, bu kez **aynı milliyet** içerisinde yaşanacak bir forma dönüştürmüştür.

- **Ulusal kalkınmanın** tek önemli hedef olduğu bu dönemde izlenmiş olan politikalar ise bu yeni formun altyapısını oluşturmuş, artan sanayi yatırımlarının beraberinde getirdiği **emek talebi**, yeni nüfus hareketlerini beraberinde getirmiştir.
- Az sayıda sermaye sahibi ve çok sayıda emek işçisinin, ülkesel düzeyde yaşanmış olan tüm kriz koşullarına karşın, kenti bu kez **sanayi alanında** ileri bir konuma getirerek yükseltmesi, yeni **göç** hareketlerini ortaya çıkarmış ve kentin nüfus yapısında önemli değişimler meydana gelmiştir.
- **Sanayiye dayalı kalkınma** politikaları çerçevesinde beklenen gelişmeyi yakalayabilmek amacıyla başta tüm vasıfsızlığına karşın **istihdam** edilen kırsal kökenli kesim, yani göç, bu dönemden sonra sanayide azalan talep ve kırsal itici gücünün ortaya çıkardığı aşırı yığılma nedenleriyle **marjinal** olarak adlandırılan yeni bir **emek piyasasını** ortaya çıkarmıştır.
- **Marjinalleşen kesimler** ise, giderek yetersiz ekonomik olanakların yarattığı düşük yaşam standartları nedeniyle, kentsel yaşantının dışında kalmaya başlamışlar ve daha çok **aile içi** ya da **akrabalık** temelli ilişkiler çerçevesinde şekillenen bir yaşam örüntüsü oluşturmaya başlamışlardır.
- Sanayi ve Tarımsal üretim alanlarında yaşanmış olan bu gelişmeler, yansımalarını imalat, inşaat ve ticaret gibi sektörlerde de bulmuş, buna bağlı olarak ortaya çıkan **yeni iş olanakları** ise İzmir'in daha fazla **iç göç çeken** bir kent olmasını sağlamıştır.
- Böylece çepeçevre gecekondulu kuşağı ile çevrelenen kent, yeniden **çok kimlikli** bir toplumsal yapıya kavuşmuş ve süreç içerisinde her yörenin kendi içerisinde gruplaştığı bir **toplumsal mozaik** halini almıştır.
- Ağırlıklı göç nedeni **iş bulma** ve **toplumsal konumunu** iyileştirmeye dayanan bu toplumsal mozaik, süreç içerisinde önemli değişimler göstermeye başlamış ve özellikle 1990'lı yıllarda Doğuda ortaya çıkan **terör olaylarının** bölgeyi daha az yaşanabilir bir yer hale getirmesine paralel olarak, **Doğu ve Güneydoğu Anadolu** göçlerinin Toplam göçler içerisindeki oranı önemli ölçüde artmıştır.

- Bu dönemden sonra, gerek terörün göçü **zorunlu** hale getiren ve **ağırlaştırıcı** yapısı ve gerekse de kentsel yaşantının bu dönemde ortaya çıkan yeni tüketim kalıpları çerçevesinde değişen formu, nedeniyle göç **dayanışma temelli ilişkilere** her zaman olduğundan daha fazla gereksinim duymaya başlamıştır.
- Toplumsal düzeyde artan yarıma ve yoksullaşma ise, dayanışma temelli ilişkileri başlangıçtaki, **aile içi ilişkiler**, **akrabalık** ya da **hemşehrilik** temeline dayanan formundan çıkarmış ve çok farklı temellere dayalı yeni **kimlik** yapılanmalarını beraberinde getirmiştir.

4.4.2 Mekansal Yapıda Ortaya Çıkan Dönüşümler

İzmir kenti kuruluş aşamasından bugüne dek, ülke coğrafyası içerisindeki konumu, yerel coğrafyasının özgül koşulları ve doğal yapısı çerçevesinde biçimlenen ilişkiler sistemi içerisinde gelişim gösteren bir kent olmuştur. Anadolu'nun en Batı ucunda yer alan ve Ege ve Akdeniz'e doğru açılan bir liman kenti olarak hep, içerisinde yer aldığı bölgenin toplama ve dağıtma merkezi olma görevini üstlenmiş ve ülkesel düzeyde kapital birikiminin yaratılması sürecine etkin bir rol oynamıştır. Bununla birlikte, süreç içerisinde İzmir kenti, yalnızca ülkesel düzeydeki kapital birikiminin oluşmasına aracılık eden rolünün yanı sıra, bizzat kendi kapital birikimini yaratma ve onu sürekli olarak büyütürken yeniden üretme çerçevesinde gelişme gösteren bir yapıya kavuşmuştur.

Bu yapı içerisinde kritik olan ve dolayısıyla bu çalışma içerisinde de üzerinde durulan esas konu ise, kentin kapital birikimi oluşturmaya aracılık eden yapısının değişen içeriği ve bunun kentin mekansal örüntüsü ile olan etkileşim biçimidir. Özellikle de bu etkileşim biçiminin 1980 sonrasında değişen ülkesel ve yerel koşullar içerisinde aldığı yeni durum ve ortaya çıkarmış olduğu yeni yapılanmalardır. Bulgular bu açıdan değerlendirildiğinde aşağıda yer alan sonuçlara ulaşılmıştır;

- İzmir kentinin mekansal düzeninde ilk büyük değişim ve dönüşümler 19. yy'da etkisini ortaya koyan **dışa açılma politikaları** çerçevesinde

yaşanmıştır. Yabancı sermayedarların egemenliği altına giren kent, bu dönemde artan zenginliğine karşın, birikimin yalnızca belirli kesimlerin elinde toplanması ve dolayısıyla bölüşüm deseninde sıkıntılar yaşanmasına paralel olarak, mekansal düzeyde bir **yarılma** yaşamaya başlamıştır.

- Mekansal kullanım biçiminin kurtuluş savaşına dek üst gelir grubunu oluşturan yabancılar tarafından belirlendiği bu dönemde, kıyının yarattığı rantı karşılayabilen zengin kesimler kıyıya endeksli bir yerleşim düzeni ortaya çıkarırken, kentin **alt gelir grubunu** oluşturan kesimler ise merkezin dışına itilmek suretiyle kentsel ortamdan **dışlanmışlardır**.
- Kurtuluş savaşı sonrası dönemde, ülkesel düzeyde benimsenmiş olan **modernleşme** hareketlerine paralel olarak, başlayan kentin yeniden imarı süreci, fiziksel örüntünün giderek **geleneksel** kalıplarından sıyrılarak **dönüşmeye** başlamasına neden olmuştur.
- Böyle bir dönüşüm süreci, kentin **sanayi** yatırımları alanında yükselen yapısı ile de körüklenmiş ve bu dönemden sonra kent yalnızca eski kentsel örüntünün **yenilenmesi** ile değil, çepere doğru yayılarak genişleyen **yeni kentsel gelişmeleri** ile de farklı bir görünüm sergilemeye başlamıştır.
- Kentin sanayi alanındaki yükselişinin beraberinde getirdiği **göç** hareketleri ise, kentin mekansal şemasını bütünüyle etkisi altına alacak yeni bir gelişim kurgusu yaratmış ve bu döneme kadar kentin biçimlenişinde egemen unsur olan **üst gelir grubunun** yerini bu dönemden sonra **alt gelir grubunda** yer alan **gecekondulu kesim** almıştır.
- Gecekondulu bölgeleri **mekansal tercihlerini**, kent içerisinde gelişen sanayi kuruluşlarına ve dolayısıyla **iş olanaklarına** yakın bölgelerde yer seçerek ortaya koymuşlar ve yerleşme olanaklarının sınırlanacağı son döneme dek bu çizgide gelişimlerini sürdürmeye devam etmişlerdir.
- Merkezden çepere doğru sıçrayarak yayılma ise, **belediyeleşme** hareketlerini beraberinde getirmiş ve bu da aynı dönemde hızı artmış olan göç hareketlerinin **yerseçim stratejilerinin** belirleyicisi olmuştur.

- Böylece kısa sürede çepeçevre bir **gecekondu kuşağı** ile çevrelenen kent, merkez ve çevre olarak tarif edilebilecek **ikili bir mekansal** yapı sergilemeye başlamıştır.
- Böyle bir ikili yapı içerisinde, göçle oluşmuş yaşama alanlarında, ağırlaşan kentsel yaşamın ortaya çıkardığı ve aynı zamanda göçün doğal olarak ihtiyacı içerisinde olduğu **dayanışma ilişkileri** çerçevesinde ortaya çıkan **yöresel gruplaşmalar** en belirgin mekansal özelliklerden biri, haline gelmiş ve kent mekansal bir **mozaik** haline dönüşmüştür.
- **Yetersiz fiziksel olanakları** ile kent merkezinden ciddi biçimde ayrışan ve bu nedenle de dışlanmaya başlayan bu mozaik, yani kentin **yoksul** kesimi ise, yine kentin 19. yy'da biçimlenmiş olan fiziksel şemasının izlerini **aynen yeniden üretecek** bir mekansal dağılım biçimi içerisinde yer seçmek durumunda kalmıştır.
- Bu mekansal şemanın çeperlerinde yer alan bölgeler, ülkesel düzeyde kendisini ortaya koyan **birikim krizini** aşma yolunda üretilen stratejilerde, kentin bizzat bir sermaye üretim alanı haline getirilmesine paralel olarak ortaya çıkan **planlama** faaliyetleri aracılığı ile müdahale görmeye ve **dönüştürülerek** kentsel alan içerisine çekilmeye başlanmıştır.
- Göçün artan yapısına karşın kentin çanak içerisindeki azalan yerleşme olanaklarının, gecekondu kent **çeperinde** yer alan eğimli alanlara yönelttiği bu dönemde ortaya çıkan af yasaları ve beraberinde gelen planlama çalışmaları aynı zamanda giderek kalabalıklaşan ve bu nedenle de yoğun yapılaşma talepleri ile karşı karşıya gelen merkez kentin kendisine **yeni yayılma alanları** oluşturmasını da sağlamıştır.
- Doğu ve Güneydoğu bölgelerinde yaşanmaya başlayan **terör** olayları ve ülkesel düzeyde **değişen ekonomik şartlar** nedeniyle farklılaşan göç yapısı ise, kentin yamaçlara doğru genişleyen en dış halkasında ve kent merkezi çevresindeki eski tarihi kent dokusunda kendisine yer seçerken, beraberinde getirmiş olduğu **yoksul göçü** ile de çelişkileri daha keskin bir hal almasına yol açmıştır.

- Toplumsal düzeyde artan yarıma ve yoksullaşma ile, eskiye oranla daha **yoksul** olan yeni gecekondulunun, ekonomik olarak ayakta kalabilme mücadelesi, **dayanışma temelli ilişkilerin** yeniden kurgulanmasını beraberinde getirirken aynı zamanda mekansal örüntünün de yeni kimlik yapılanmaları çerçevesinde değişime uğramasını koşullarını hazırlamıştır.

4.4.3 Planlama Çalışmalarının Ortaya Çıkardığı Dönüşümler

İzmir kentinde, tarihsel gelişim süreci içerisinde, ülkesel ve yerel düzeyde sahip olduğu potansiyeller çerçevesinde yaşanmış olan gelişmeler değişik dönemlerde değişik planlama çalışmaları aracılığı ile yönlendirilmiştir. Cumhuriyetin kuruluş aşaması ile birlikte ülkesel ölçekte içerisine girilen yeniden yapılanma çalışmaları ve bu çerçevede hedef olarak seçilen modernizasyon projesi, çerçevesinde araçsal bir rol üstlenmiş olan planlama, kentin mekansal örüntüsüne getirdiği müdahaleler ile bir yandan görsel değişimlerin ortaya çıkmasına yol açarken diğer yandan da taşınmaz piyasası aracılığı ile kent içerisinde yeni sermaye birikim alanlarının oluşturulması olanaklarını yaratmıştır.

Bu yapı içerisinde kritik olan ve dolayısıyla bu çalışma içerisinde ele alınan esas konu ise, kentin kapital birikimi oluşturmaya aracılık eden bu yapının değişen içeriği ve özellikle de 1980 sonrasında değişen ülkesel şartlar nedeniyle aldığı yeni biçim ve bu biçim çerçevesinde göçle oluşmuş yaşama alanları üzerinde uyguladığı stratejilerdir. Bulgular bu açıdan değerlendirildiğinde ise aşağıda yer alan sonuçlara ulaşılmıştır;

- Kentin fiziksel örüntüsünü bugünkü kalıplar içerisinde biçimleyen ilk fiziksel müdahale, Rene Danger'nin Alsancak bölgesindeki yangın alanında gerçekleştirmiş olduğu plan aracılığı ile gerçekleştirilmiştir. **Batılılaşma projesini** batılı bir mimarın eline bırakan bu uygulama ise kentin geleneksel dokusu ile hiç örtüşmeyen bir yapı ortaya çıkarmıştır.
- Kısa sürede tüm kent bütününe taşınan **modern planlama anlayışı**, kentsel ilişkilerin de yeniden biçimlenmesini beraberinde getirmiştir.

- Kentin hem **ekonomik** hem de **demografik** açıdan yaşadığı gelişmeler kentin çevresel ilişkilerinin güçlendirilmesi gerekliliğini ortaya çıkarınca, **bütüncül** bir planlama anlayışı ile temellenen proje çalışmaları gündeme gelmiştir.
- Ne var ki İzmir kenti bütün bu plan şemalarında öngörülen yapısının hep üzerinde **gelişmeler** kaydetmiş ve dolayısıyla da ortaya konan plan çalışmaları kısa sürede **geçerliliklerini** yitirmişlerdir.
- Böylece özellikle 1970'lerden sonra yürütülen çalışmalar, ancak kentin doğal gelişimini **meşrulaştıracak** belgeler olmaktan öteye gidememiş, bu dönemden sonra, kentin artan sorunları ve yerleşme talepleri karşısında lokal, parçacı uygulamalara yönelmek yolu benimsenmeye başlamıştır.
- Hızlı gelişim süreci ve **taşınmaz piyasasının** sermayenin içerisine düştüğü krizi aşmadaki en önemli **araçlardan** bir olarak ele alınmasına bağlı olarak ortaya çıkan gelişmelerde ise kent fiziksel eşiklere dayanacak biçimde yatayda genişlemenin ötesinde **dikeyde de yükselerek** yoğunlaşmaya başlamıştır.
- **Göçle oluşmuş yaşama bölgeleri** de bu gelişmeler içerisinde, mekansal yayılma stratejilerini **genişleyerek yayılma ve yükselerek yoğunlaşma** biçiminde ortaya koymuş, **planlama** ise bunun için gerekli araçları, ıslah planları yoluyla üreterek bu süreçleri **meşru** hale getirmiştir.
- **Sınırlı gelişme olanaklarına** sahip fiziksel şeması nedeniyle gelişme olanakları sınırlanan kentte, yeni yatırım alanları ve dolayısıyla yeni sermaye dolaşım alanları oluşturabilmek için de, planlama gerekli araçları üreterek **yenileme** projelerini devreye sokmuş ve fiziksel ve toplumsal yapısında önemli değişimlere neden olacak yatırımların hayata geçmesine aracılık etmiştir.
- Bununla birlikte, bir yandan **ıslah çalışmaları** ile kent çeperine yayılan, diğer yandan da **kent içi yenileme projeleri** ile dikeyde yükselen kentin tarihsel gelişim süreci içerisinde en büyük yatırımları hep konut sektörüne yönelmiş ve gecekondularda böyle bir oluşuma kaynak sağlayan çok önemli **araçlar** haline gelmişlerdir.

BEŞİNCİ BÖLÜM

KARŞIYAKA - ONUR MAHALLESİ VE YAMANLAR MAHALLESİ ÖRNEKLERİ

Dünyada ve ülkemizde son yirmi yılda ortaya çıkan gelişmeler, mekansal ve toplumsal yapılar üzerinde yansımalarını bulurken, yoksulluğun artmasına, gelir grupları arasındaki uçurumun giderek büyümesine ve kentsel alanın giderek **yarılmanın** ve **gerilimin** mekanı haline dönüşmesine neden olmuştur. Ulusal ya da yerel ölçekte yaşanan yarılma, kent mekanı üzerindeki izlerini birbirine değmeyen izole yaşama alanları ile ortaya koymuş, yarılmayı en keskin biçimde yaşayan **yoksul gruplar** için hergün güçleşen yaşam koşullarına karşı ayakta kalabilmek ve gündelik hayata katılabilmek, ancak dahil olunabilen değişik türden **ilişki ağları** çerçevesinde mümkün olabilmeye başlamıştır.

Özellikle büyük kentlere göçle gelen kitlelerin, sınıfsal konumları açısından sözkonusu yarılmanın en alt ucunda yer alıyor olmaları, bu grupların yaşama alanlarında **dayanışma temelli ilişkilerin** yeniden örgütlemesine ve yeni belirleyiciler çerçevesinde gelişmeye başlamasına yol açmıştır. Ancak göçle gelen kitleler içerisinde sözkonusu dayanışma ilişkilerini geliştirebilenler, kenttin zor şartlarına karşı örgütlenebilen ve bu nedenle de sınıfsal pozisyonlarını dönüştürme gücüne sahip olan gecekondu yoksullarıdır. Kent içerisindeki çöküntü alanlarında yaşayan yoksul kitleler ise böyle bir dönüştürme gücünü sağlayacak toplumsal ve mekansal örgütlenme biçiminden yoksundur.

Dolayısıyla göçle dayalı yerleşme alanlarının, **“gecekondu”** biçiminde gelişmiş parçalarının, kentsel ilişkiler sistemi içerisinde ayrıcalıklı bir konumu bulunmaktadır

ve sözkonusu ayrıcalıklı konum da böyle bir tez çalışmasının kurgulanmasındaki en temel belirleyici olmuştur.

5.1 Çalışmanın Varsayımları

“Kentsel Mekanı”, onun yeniden üretilme koşullarını belirleyen sosyo-ekonomik süreçlerin bugün ortaya çıkardığı yeni koşullar ve dolayısıyla ön plana çıkan “kimlik temelli yapılanmalar” çerçevesinde okumaya çalışmak, bu tezin en temel amacıdır. Ve sözkonusu amaca ulaşmada, kentsel mekanı, yeniden üretim süreçleri içerisinde en önemli unsurlardan biri haline gelmiş olan “göçe dayalı yerleşme alanları” üzerinden okumaya çalışmak yolu benimsenmiştir. Bu kapsamda, Türkiye’de genel olarak “kimlik krizi” nitelemesi ile sorunlu bir alana işaret eden ve çoğunlukla medya aracılığıyla, tüketim kültürünün hizmetine sunulan, bu oluşumun, hangi koşulların etkisi altında ve nasıl bir içerikte ortaya çıktığı, kentsel yapıları nasıl biçimlediği sorularına cevap aranırken ise, temel olarak iki farklı düzeydeki araştırmadan yola çıkılmıştır.

Birinci düzey olan İzmir kent bütünü, tüm toplumsal ve mekansal örüntüsü, her kademedeki ilişki düzlemi ile ve tarihsel birikim süreci de dikkate alınarak bir önceki bölümde deşifre edilmiştir. Bu düzeyin bulgularından hareketle kurgulanmış olan ve bu bölümde ele alınan ikinci düzeyde ise, kent geneli için belirlenebilen bazı özellikleri, belirli bir bölge özelinde derinlemesine çözümlenmeler yoluyla test etmek yoluna gidilmiştir. Ve bu çerçevede de Karşıyaka ilçesi içerisinde yer alan Onur ve Yamanlar mahallelerinin öncelikle kent dinamikleri içindeki payını ve ardından da bu alanlardaki sosyo-ekonomik yapıyı, farklı kimlik yapılanmaları bağlamında ortaya çıkaracak bir alan araştırması tasarlanmıştır.

Mekanı onu üreten ve yine onun aracılığı ile kendini yeniden üreten bireylerden ve/veya gruplardan bağımsız olarak ele almanın ve okumaya çalışmanın olanaklı olmadığı görüşünden hareketle ve “*Kentleşmeyi kentsel mekanın toplumsal olarak yeniden üretilme süreci ve kent topraklarını da toplumsal yeniden üretimin mekanı*” olarak ortaya koyan bir yaklaşım biçimini temel alarak, tasarlanmış olan söz konusu

saha araştırması, gelişmelerin fiziksel boyutundan daha çok, bu tür gelişmelerin yarattığı kendine özgü “kamusal ortamları” ele alacak bir çerçevede kurgulanmıştır.

“Kamusal ortam” ise, Erder’in (1996) de vurguladığı biçimi ile, toplumsal ve mekansal düzeydeki yarılmaları en keskin biçimde yaşayan göçe dayalı yerleşme alanlarında yaşayanların ortak yaşamlarını sürdürdüğü ortam ve onun düzenlenme biçimleridir. Başka bir ifade ile yaşamlarını sürdürdükleri ortamı, kente karşı, kente rağmen ayakta kalmalarını sağlayacak bir biçimde düzenlemeleri ile ortaya çıkan yapıdır. Toplumsal yeniden üretimin mekanının düzenleme biçimi olarak da ele alınabilecek bu yapının, üretilen mekanın yarattığı somut koşullar ve bunun yarattığı ilişkiler sistemi açısından iki farklı boyutu bulunmaktadır, (Erder,1996, s:38). Bu nedenle de bu çalışma da, göçe dayalı yerleşme alanlarını onu var eden tüm fiziksel ve toplumsal unsurlar çerçevesinde anlamlandırmaya yardımcı olacak yani bu iki farklı boyutu da dikkate alacak varsayımlar ile temellendirilmiş ve ayrıştırılarak ele alınıp incelenmiştir.

5.1.1 Temel Varsayımlar

İlk ortaya çıktığı dönemden bu yana çok farklı anlamlar yüklenen ve genel olarak “gecekondu” olgusu çerçevesinde tariflenen “göçe dayalı yerleşme alanları”, 1980 sonrası dönemde, kırdan kente göç edenlerin konut edinme biçimi olmanın ötesinde çok daha farklı bir içerik kazanmıştır. Bu genel varsayım dört farklı alt açılıma sahiptir.

- 1- 1980 sonrasında ekonomik ve politik süreçleri, yaşama koşullarını daha da ağırlaştırarak geniş yoksul kitleler ortaya çıkarmış ve kentsel ortamın yaşanmakta olan yarıma ve çelişkinin fiziksel mekanı haline gelmiştir.
- 2- Göçe dayalı yerleşme alanları, yaşanan yarıma ve çelişkinin en alt basamağında yer alan parçalardan biri haline gelirken, kentin değişen şartlarına rağmen ayakta kalma mücadelesi, kendisini, bu alanlarda ortaya çıkan dayanışma temelli ilişkiler çerçevesinde ortaya koymuştur.

- 3- ***Dayanışma temelli ilişkiler, kentin zor şartlarına karşı topyekün bir mücadele verebilme amacı üzerine temellendiğinden, bu amaca ulaşmayı sağlayacak her türlü bir araya gelme biçimi farklı kimlik yapılanmaları çerçevesinde ön plana çıkmıştır.***
- 4- ***Kimlik, sınıfsal bir mücadelenin merkezinde yer alan, inanç sistemi, köken ya da siyasi parti gibi oluşumlar çerçevesinde biçimlenen bir stratejik seçim meselesi olarak araçsal bir hale gelmiştir.***

5.1.2 Yardımcı Varsayımlar

Yukarıdaki dört alt açılım çerçevesinde ortaya konan temel varsayımları, saha araştırmasına taşıyacak ve dolayısıyla söz konusu çalışmayı yönlendirecek bir dizi yardımcı varsayıma daha gereksinim duyulmuştur. Çalışmanın yönlendiği ekonomik, sosyolojik ve mekansal süreçlerle ilişkili olarak belirlenen söz konusu varsayımlar, aşağıda yer alan üç farklı açılımda gruplandırılarak ele alınmıştır.

5.1.2.1 Ekonomik Temelli Varsayımlar; 1980 sonrasında kentlere göçle gelen kitleler, ekonomik yarılanın en alt basamağında yer alan yoksul topluluklardır.

- 1980 sonrasında koşulları kentlerde var olan sınıfsal farklılaşmanın içeriğini değiştirmiş, önceki dönemlere göre çok farklı özellikler taşıyan ve çoğunlukla da göçle gelen kesimleri içine alan geniş “yoksul kitleler” yaratmıştır.
- 1980 sonrasında Türkiye’de izlenmiş olan ekonomik politikalar, bölgeler arasında var olan ve büyük kentlere göçle sonuçlanan dengesizliklerin artmasına, böylece iş bulma amaçlı göç akışının hızlanmasına neden olmuştur. Ayrıca 1990’lı yıllardan sonra Doğu ve Güneydoğu Anadolu’dan, terör kaynaklı, zorunlu ve aileleri topyekün yerinden eden bir göç dalgası da bu oluşuma eklenmiştir.
- Terör nedeniyle yaşadıkları yörelerden topyekün bir kopuş yaşayan grupların önemli bir bölümü kırdaki mal varlıklarını, arazilerini ve gelir sağladıkları işlerini geride bırakmak zorunda kalmışlardır.

- Bu dönemde kente göçenler, eğitim düzeyi düşük, vasıfsız ve genellikle de çiftçilikle uğraşan kitleler olmaları nedeni ile kentteki iş piyasasında içerisinde yüksek gelir getiren ve sosyal güvencesi olan ve sürekli işlerde yer edinememekte ve bu nedenle de marjinal olarak tarif edilen emek gücüne dayalı ve esnek, örgütsüz iş kollarında çalışmaktadırlar.
- Kentteki marjinal iş kollarına yer edinebilmek, akrabalık ve/veya kente yerleştikten sonra kurulan tanışıklık ilişkileri ile mümkün olabilmektedir.
- Kentte kalma süresine bağlı olarak göçle gelen toplulukların iş piyasasındaki konumları ve ekonomik durumları iyileşmektedir. Dolayısıyla en son gelenler ekonomik olarak en kötü durumda olanlardır.
- Göçe dayalı yerleşme alanlarında yaşayan topluluklar ekonomik yetersizlikleri nedeniyle kent yaşantısına katılamamakta ve kentin sunduğu sosyal olanaklardan faydalanamamaktadırlar.
- Günümüz koşullarında, ekonomik yeterlilik, kent yaşantısına eklenme koşullarını belirleyen en temel ölçüt haline gelmiştir. Söz konusu ekonomik bariyerleri aşabilmenin, iyi gelir getiren işlerde çalışabilmenin koşulları ise yine bazı “güç odakları”nın etkisi ile gelişen ilişki ağları çerçevesinde belirlenmektedir.
- Formel iş piyasası, ekonomik temelli tabakalaşmanın koşulları içerisinde tek ve en önemli güç olma özelliğini yitirmiştir. İş kariyeri yerini, “Tercih özgürlüğü” ve “hareketlilik” gibi yeni belirleyicilere bırakmış, tüm tercihlere açık, değişebilen, esnek bir kimlik geliştirmek çağdaş yaşama meydan okumanın tek aracı haline gelmiştir.

5.1.2.2 Toplumsal Temelli Varsayımlar; 1980 sonrasında değişen şartları, göçe dayalı yerleşme alanlarında yaşayan toplulukların kentte tutunabilme ve kentin zor şartlarına rağmen ayakta kalabilme mücadelesi içerisinde kendilerine özgü ilişki ağları oluşturmalarına yol açmıştır.

- 1980 sonrası gelişmeler, toplumsal düzeyde, sınıf temelli bir ayrışmayı ön plana çıkarmış, kentler sadece gelir ile temellenen izole ve birbirine hiç değmeyen grupların yan yana yaşadığı ortamlar haline gelmiştir.

- Göçe dayalı yerleşme alanları içerisinde yaşayan topluluklar, sınıfsal ayrışmanın en alt basamağında yer alan yoksul topluluklar olarak kendi izolasyon alanlarını yaratmışlardır.
- Kente özellikle 1990'lı yıllarda can güvenliği nedeni ile göçen kitleler, tüm aile ve akrabaları ile topyekün bir göç yaşadıklarından, kırla olan tüm sosyal bağları ortadan kalkmıştır. Sosyal yaşantılarının tüm unsurlarını yaşadıkları mahallelere taşıyan ve kent yaşantısına hiçbir şekilde katılmayan sözkonusu gruplar kendi içlerine kapalı ve başta akrabalık ilişkileri ile temellenen bir toplumsal yaşantı sürdürmektedirler.
- Göç eden kitleler, büyük kentlere ilk yerleşme aşamasında bir gecekondu bölgesinde olmayı toplumsal açıdan güvence olarak görmekte ve bu da göç eden kitlelerin yerleşmek için ilk önce bir gecekondu bölgesini tercih etmelerindeki en temel belirleyici olmaktadır.
- Yeni tabakalaşma sistemi içerisinde yer edinebilme ve kentin zor şartları içerisinde ayakta kalabilme mücadelesi, akrabalık ve hemşehrilik temelli ilişki biçimlerinin dışında dinsel, etnik ya da politik temellere dayanan yeni ilişki ağlarının kurulmasını beraberinde getirmektedir.
- İnanç, köken ya da politik temelli, zaman içerisinde değişebilen, şartlara bağlı olarak da, bir ya da birden fazla kimlik ögesinin çakışmasıyla oluşan ilişki ağları, çeşitli güç odakları tarafından örgütlenmekte ve göçe dayalı yerleşme alanlarındaki kamusal yaşantı üzerinde önemli bir etki yaratmaktadırlar.
- Göçe dayalı yerleşme alanlarında yaşayan toplulukların birbirleri arasındaki inanç, köken ya da politik temelli ayrışmalar ve çatışmalar günümüzde yerini, ekonomik temelli çatışmalara bırakmıştır. Böylece gerilim, göçe dayalı yerleşme alanları ile kent arasında ya da göçe dayalı topluluklar içerisinde ekonomik sıçrama yaşayan gruplar arasında ortaya çıkmaya başlamıştır.
- Yalnızca ekonomik farklılığı ön plana çıkaran ve diğer tüm farklılık unsurlarını ikincil plana iten günümüz koşulları kendisini, birbiri içerisine geçen, karmaşık ilişki ağları biçiminde ortaya koyduğundan, yeni oluşan

mahallelerdeki toplumsal ve mekansal yapı çok daha heterojen ve karmaşık bir düzende gelişme göstermektedir.

- Ekonomik olarak son derece yetersiz koşullara sahip olan kitleler günlük hayata katılmanın, kentin formel süreçlerine entegre olabilmenin olanaklarını aradıkları sözkonusu ilişki ağları içerisinde himaye edilip, ekonomik olarak desteklenmekte, ancak bu koşulları yaratan güç odakları tarafından araçsal bir konumda kullanılmaktadırlar.

5.1.2.3 Mekansal Temelli Varsayımlar; 1980 sonrasında değişen şartları içerisinde artık kent mekanı, yarılmaları ve çelişkileri gizleyemez olmuştur. Toplumsal düzeyde kent merkezi ile çeperlerde gelişen göçe dayalı yerleşme alanları arasında ortaya çıkan toplumsal yarıma, izlerini mekansal düzlemde de ortaya koymaktadır.

- 1980 sonrası keskinleşen ekonomik parçalanma ve yarıma, kentlerde yaşayan farklı gelir gruplarının, kendi izolasyon alanlarını toplumsal ve mekansal düzeyde oluşturmalarını beraberinde getirirken, kentlerdeki sınıfsal katmanlaşmanın izleri mekansal düzeyde çok açık bir biçimde okunabilir olmuştur.
- Kent mekanı, alt ve üst gelir gruplarının konum olarak yan yana ancak bir o kadar da uzak olduğu, toplumsal ya da fiziksel bariyerlerle ayrılmış bir fiziksel örüntü haline gelmiştir.
- Kent çeperlerinde gelişen göçe dayalı yerleşme alanlarının konumu ve fiziksel şartları, kamusal yaşantının fiziksel ve toplumsal olarak organizasyon biçimini belirlerken, fiziksel yetersizlik yoksulluğun sürekli bir hale gelmesinin koşullarını da yaratmaktadır.
- Göçe dayalı yerleşme alanlarında kamusal yaşantısı üzerinde belirleyici olan ilişki ağları kendisini mekansal düzeyde inanca, kökene ya da politik temellere dayalı gruplaşmalar biçiminde ortaya koymaktadır.
- Ekonomik mücadelenin ön plana çıktığı günümüz gelişmeleri içerisinde kimlik, stratejik bir seçim meselesi haline geldiğinden ve çok karmaşık süreçlerin etkisi ile gelişmeye başladığından, bu oluşumun göçe dayalı

yerleşme alanları içerisindeki mekansal izlerini okumak, yeni gelişen mahallelerde zorlaşmaya başlamıştır.

- Ağırlaşan şartların, göçle gelmiş ve kente tutunmaya çalışan kitleler için kente rağmen ayakta kalma mücadelesi olarak adlandırılacak tek bir temel hedef yaratması bu topluluklar içerisinde yer alan bireylerin kimlik seçimleri konusunda çok daha kaygan, değişebilen hatta birbirinin içerisine geçebilen tercihler üretmeleri ile sonuçlanmaya ve buna bağlı olarak değişen farklılaşma ve çatışma deseni içinde, heterojen bir mekansal örüntü oluşmaya başlamıştır.

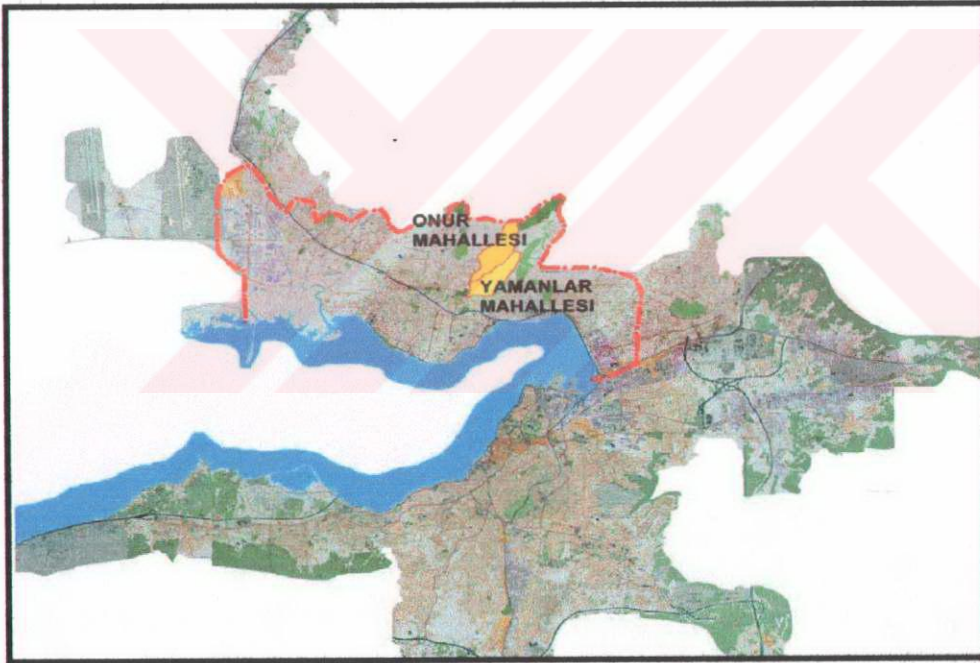
5.2 Alan Araştırmasının Tasarımı

Çalışmada belirlenen varsayımlara ve çalışmanın kurgulanmasında etkili olan kavramsal çerçeveye uygun bir saha araştırması yapabilmek öncelikle çalışılacak alanın özelliklerine yönelik bazı kriterler belirlemeyi gerekli kılmıştır. Ortaya konan kriterlerin niteliğini ise, göçle gelen grupların kente yerleşme süreçlerinde ve daha sonra oluşturdukları özgün “kamusal ortamı” ve bu ortamı belirleyen “ilişki ağlarını” anlamaya yönelik olan temel kurgu belirlemiştir. Böylece çalışılacak bölgenin ne yalnızca yeni yerleşilen bir gecekondu bölgesi olmasının ne de yalnızca düzenli yerleşik bir alan olmasının yeterli olacağı kanaatine varılmıştır. Buna göre araştırma alanı seçilirken;

- 1- 1980 sonrasındaki değişim sürecini aktarabilmesi açısından bu dönemden sonra ortaya çıkmış gelişmeleri içeren ve hala nüfus kazanan,
- 2- Bazı parametreler açısından karşılaştırma olanağı sunması açısından 1980 öncesine ait yerleşikleşmiş ilişkileri içeren bir bölge olmasına dikkat edilmiştir.

Bu kriterler çerçevesinde İzmir'deki göçe dayalı yerleşme alanları arasında yapılan değerlendirme sonucunda İzmir'in kuzey aksında Karşıyaka ilçe sınırları içerisinde yer alan Onur (Küçük Yamanlar) ve Yamanlar (Büyük Yamanlar)

Mahalleleri araştırma alanı olarak seçilmiştir. Onur Mahallesi bütünüyle 1980 sonrasında ortaya çıkmış ve hala göç almakta olan bir mahalle olması sebebiyle birinci grup kriterler açısından araştırma alanı olmaya uygun bir bölgedir. Bu açıdan ikinci grup kriterleri de göz önüne alarak, Onur Mahallesi'nin, ortaya çıkma ve gelişme süreci açısından bazı farklılıklar içeren Yamanlar Mahallesi ile birlikte ele alınmasına karar verilmiştir. Birbirleri ile pek çok yönden farklılıklar arz etseler de Onur Mahallesinin, Yamanlar Mahallesinin mekansal ve toplumsal açılarından bir uzantısı olarak ortaya çıkmış olması bu birlikte ele alış zorunlu kılan başka bir faktör olmuştur. Böylece değişik temellere dayanan her türlü ilişki biçimini, farklı tarihsel kesitlerde gözlemleyebilme olanağı sağlayan, geniş bir çalışma bölgesi elde edilmiştir, (Bkz. Şekil 5.1).

Şekil 5.1. Onur ve Yamanlar Mahallelerinin Kent İçerisindeki Konumları

Araştırma alanının seçiminden sonra başlayan veri toplama çalışmaları iki farklı düzeyde alan çalışmasını gerektirmiştir. Örnekleme ve anket çalışmalarının sözkonusu yapıyı ekonomik, toplumsal ve mekansal göstergeler açısından çözümlenmekte ve bir başka açıdan da, kentsel mekanı okumada tek başına yetersiz kalacağı görüşünden hareketle, çalışmanın araştırma bölümü anket çalışması dışındaki verileri de içerecek biçimde kurgulanmıştır. Elde edilen bulguları

destekleyecek her türlü kaynak ve özellikle de mahallelerde yaşayan farklı kesimlerle gerçekleştirilmiş olan karşılıklı görüşmeler, değişik seviyelerde gelişmeleri açıklama yönünde önemli kaynaklar olarak değerlendirmeye alınmıştır. Böylece;

1-Araştırmanın ilk aşamasında bölgede var olan “ilişki ağlarını” tespit ve analiz etme çalışmalarına yön verecek olan, harita, istatistik, rapor ve benzeri bilgiler toplanmış, çeşitli gözlemler ve derinlemesine görüşmeler yapılmıştır.

2-Araştırmanın ikinci aşamasında ise, “ilişki ağlarını” tespit etmeye yönelik hane halkı araştırması gerçekleştirilmiştir.

5.3 Araştırma Alanının Mekansal ve Toplumsal Bulguları

Göçe dayalı yerleşme alanlarında son dönem gelişmeler çerçevesinde ortaya çıkan kendine özgün kamusal dünyayı Onur ve Yamanlar mahalleleri özelinde deşifre etmeyi amaçlayan çalışmanın bu bölümde aktarılacak olan bulguların önemli bir bölümü muhtarlarla ya da yaşayan yerleşik toplulukla yapılan karşılıklı görüşmeler sırasında derlenmiştir. Ancak bu bilgilerin yanında mahallelerin niceliksel ve niteliksel açılımlarının yapılabilmesine olanak tanıyacak diğer destekleyici veriler de değerlendirmeye alınmıştır.

5.3.1 Mahallelerin Mekansal ve Toplumsal Gelişme Süreçleri

Çalışma alanı olarak seçilen Onur ve Yamanlar mahallelerinin yer aldığı bölge, Karşıyaka yerleşmesinin tarihsel gelişme süreci içerisinde artan yerleşme talepleri ile birlikte giderek yoğunlaşması ve Anadolu caddesi olarak anılan ve İzmir-Çanakkale bağlantısını sağlayan transit geçiş yolunun kuzeyine sıçraması ile birlikte gelişmiştir. Kuzeye doğru genişleyerek devam eden yerleşme taleplerinin 1960’lı yıllarda başladığı bölge kısa sürede, Doğu ve Güneydoğu Anadolu kaynaklı göçlerin yoğunluk kazandığı bir gecekondu kuşağı haline gelmiştir.

Kuruluşu 1970’lerde başlayan Yamanlar ve onun 1980’lerdeki uzantısı olan Onur mahalleleri önceleri iş bulmak ve 1990’lı yıllardan sonra da terörden kaçmak

amacıyla kente göçen kitlelerin oluşturdukları kaçak yapılaşmalar yoluyla gelişmiş ve süreç içerisinde bölge yer alan tüm göçle oluşmuş yaşama bölgeleri gibi yasal süreçler içerisine çekilerek, planlama ve imar faaliyetleri aracılığıyla kente eklenmiştir. Böyle bir eklenme sürecini sağlayan imar faaliyetleri ise, başlangıçta ıslah planları yoluyla gerçekleşmiş olsa da, kentle fiziksel benzeşmeyi yeterli düzeyde sağlayamadıklarından, ardından gerçekleştirilen revizyon planlarla uygulamalar tamamlanmıştır (Bkz. Şekil 5.2).

Kaynak: Karşıyaka Belediyesi Planlama Arşivi

Şekil. 5.2 Karşıyaka İlçesinde Planlama Sürecinin Gelişimi

Böylece Yamanlar mahallesi süreç içerisinde imara ilişkin olağan bir dönüşüm süreci yaşayarak kısa sürede kentin diğer bölgeleri ile benzeşen bir fiziksel görünüm elde etmiştir. İlk olarak Cumhuriyet Mahallesi ve Örnekköy ile birlikte 02.10.1987 tarihinde gerçekleştirilmiş olan ıslah planı çalışması ve ardından yine aynı bölgeyi kapsayan 28.02.1994 tarihli revizyon imar planı ile mahalle yasal niteliğine kavuşmuştur. Şu anda her ikisi de geçerliliğini koruyan planların kuzeyinde ve Yamanlar mahallesinin kuzey ucunda gerçekleştirilmiş 13.05.1987 Büyük Yamanlar İmar Planı bulunmaktadır. Bu planların uygulanması mahalledeki imar ve altyapı

sorunlarının büyük ölçüde çözümlenmesini sağlarken, mahallenin formel süreçlere eklenmesini başlatan en önemli aşamalar olmuştur.

Onur Mahallesi, yağ lekeli biçiminde büyüyen konut gelişmelerinin en kuzey ucunda yer almakta, İzmir'in gelişmesini engelleyen fiziksel eşiklere dayanmakta ve hatta bu eşikleri aşmaktadır. Bu nedenle de mahallede hala çok ciddi imar ve altyapı sorunları bulunmaktadır. Bölgede 05.03.1997 1. ve 2. kısım Küçük Yamanlar Planı ile Planlama çalışmalarına başlanmış, ardından yalnızca mahalle merkezini kapsayan 21.12.1998 tarihli Onur Mahallesi revizyon Planı gerçekleştirilmiştir. Hisse tapu ya da işgal durumlarının sözkonusu olduğu mahallede, parselasyon planı çalışmaları çok kısa bir süre önce tamamlanmış ve mahalle sakinlerine arsaları belirli bedeller karşılığında tahsis edilmeye başlanmıştır.

Tüm hukuk dışı, plan dışı gelişmelerde olduğu gibi bu bölgede de piyasa koşullarına eklenme, planlama dışında gizli mekanizmalarla ve deşifre edilmesi oldukça güç ilişki biçimleri ile gerçekleşmektedir. Planlama öncesi ya da sonrası her koşulda düşük standartlı konutların üretildiği bölgede, konut kalitesi yaşam kalitesinin de belirleyicisi olmakta ama bundan daha çok, tüm diğer ilişki biçimleri ile belirginleşen farklı bir toplumsal yaşantıya işaret etmektedir. Sözkonusu alanların düşük kalitede oluşu ve ortaya çıkma ve gelişme süreci açısından gizli mekanizmalara dayanmaları, bu alanların yarılmayı çok keskin bir biçimde yaşamalarına ve bu nedenle sürekli bir gerilim, çatışma ve mücadele alanı haline gelmelerine yol açmaktadır, (Bkz. Şekil 5.3). Buradaki gizli mekanizmaların içerisinde yerel ve ulusal politik ilişki ağlarının da etkin bir rol oynadığı gözlenmiştir. Alanda farklı güç odakları vardır ve bu odaklar yerel ilişkilerin ötesinde ulusal düzeydeki siyasal ve ideolojik kanallardan beslenmektedir. Farklı temellere dayanan bu oluşumların güçlerini yetersiz ekonomik koşullardan, yaşam kalitesini arttırma, kente karşı direnme ve ayakta kalma mücadelesinden aldıkları ortadadır.

Şekil 5.3 Karşıyaka İlçesinde Mekansal ve Toplumsal Yarılmanın İzdüşümü

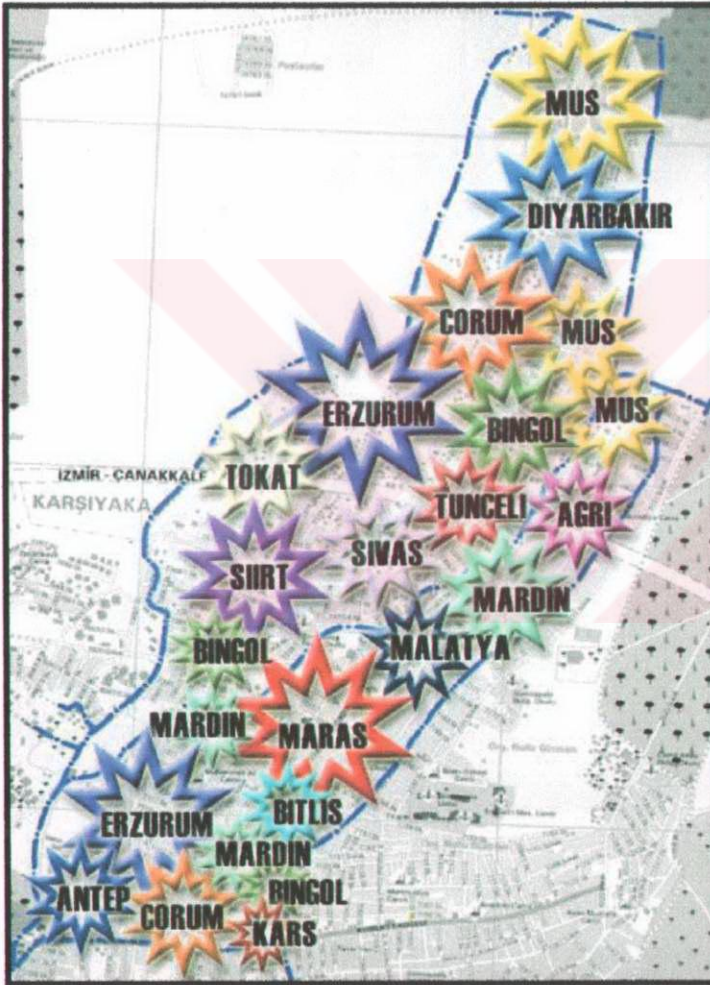
5.3.2 Nüfus Hareketleri ve Kökenlere Göre Dağılım

Genel olarak bakıldığında Onur ve Yamanlar mahallelerinin nüfus hareketi bakımından durumlarının farklı olduğu görülmektedir. Onur mahallesi sürekli göç almakta ve çok daha az oranda terk yaşamakta iken Yamanlar da devingenlik çok daha fazladır. Yapılan görüşmeler, burada devingenlik koşullarını belirleyen süreçlerin ekonomik olduğunu, gelire ve dolayısıyla da edinilen işin niteliğine bağımlı olarak gerçekleştiği göstermiştir. Bu da çok yeni gelişen ve kente entegre olmanın ötesinde henüz bir varolma mücadelesi içerisinde olan Onur mahallesinde devingenliğin neden daha zayıf olduğunu açıklamaktadır.

Ancak sayıca daha az da olsa Onur mahallesinde de sışramalar yaşanmakta ve bu sışramalar aynı zamanda bireylerin akrabalık ve hemşehrilik ilişkilerinden kopmalarını da beraberinde getirmektedir. Kardeşler, kent yaşamı içerisinde ekonomik olarak kendilerini var etme savaşı verirken ve bu savaşta aralarında ekonomik refah düzeyi açısından farklılıklar da oluşmaya başlamakta, az çok birikim yapan daha iyi bir mahalleye, daha iyi bir konuta geçerek kendi yaşam standardını yükseltmekte ve kendisini yeni ilişki ağları içerisinde konumlandırmaktadır.

Onur mahallesinde yerleşik nüfusun kökenlerine göre dağılımı oldukça karışıktır. Ancak buna karşılık Yamanlar mahallesinde gruplaşmaların ve ayrımların daha keskin olduğu tespit edilmiştir. Bununla birlikte yapılan araştırmalar, her iki mahallede de yaşanların ağırlıklı olarak Doğu ve Güneydoğu Anadolu'dan gelmiş olduklarını ortaya koymuştur (Bkz.Şekil 5.4)

Şekil 5.4. Onur ve Yamanlar Mahallelerinde Yörelere Dayalı Gruplanmalar

oynamalarını ve ekonomik durumlarını kısa sürede iyileştirmelerini sağlamıştır. Zaman içerisinde mahalleye işleyen dolmuş hatlarının tümünü ellerine geçirmiş olan ve bu nedenle de mahallede ekonomik koşulları açısından en iyi durumda olduğu gözlenen Maraşlılar, toplumsal ilişkiler açısından en tutucu ve en çok ayrımcılık yapan grubu oluşturmaktadırlar.

Yamanlar Mahallesi, 1973 yılında göç almaya başlamış ve bu dönemde ilk olarak mahalleye, Maraş olaylarından kaçan Alevi'ler yerleşmişlerdir. 1978-80 dönemi mahalleye olan göçlerin yoğunluk kazandığı bir dönem olmuştur ve bu dönemden sonraki göçler daha çok Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nden gerçekleşen terör kaynaklı göçlerdir.

Mahalleye ilk yerleşen grup olmaları, Maraşlıların bölgedeki toprak satışları içerisinde etkin bir rol

Mahallede pek çok farklı yöreden gelen grup ve bu gruplar arasında da (kente yerleşme süreçlerinin 1980 öncesi etnisite temelli ayrışmanın ön planda olduğu bir döneme rastlıyor olması kaynaklı olarak) mekansal ve toplumsal bir parçalanma bulunmaktadır. Bu parçalanma ve ayrışmanın toplumsal ve mekansal izleri, her yörenin, merkezinde kendine ait kahvehane ve dernekleri olan gruplanmalar biçiminde yerleşikleşmiş olması nedeniyle çok açık bir biçimde okunabilmektedir. Hiçbir grubun diğerini içine almadığı bu yapının son seçim döneminden sonra bozulmaya başladığı ve gerilimin ve çatışmaların bu dönemden sonra etnik temelli içeriğini kaybederek yerini çok daha farklı türden biraraya gelişlere ya da ayrışmalara bıraktığı da yine mahallede yaşayan farklı kesimlerce aktarılan bilgiler arasındadır.

Muş ve Erzurum yörelerinden gelenlerin ağırlıklı olarak yer seçtiği Yamanlar mahallesinde ayrıca Ağrı, Mardin, Malatya, Maraş, Bitlis, Bingöl, Çorum, Kars, Erzurum, Gaziantep illerinden gelen gruplar yaşamaktadır. Hemen her yöre yardımlaşma ya da dayanışma adı altındaki dernekler çerçevesinde örgütlenmiştir. Ancak bu derneklerden çok azının merkezleri mahalle merkezinde yer almaktadır.

Son dönemde, mahallede varolan yöre ve hemşehrilik temelli söz konusu örgütlenmeler, dinsel temelde gelişen cemaat ilişkileri ile de biçimlenmeye başlamışlardır. Zaman zaman yöresel ilişkilere oturan, ama genel olarak bu farklılaşmanın çok daha üzerine geçen politik tercihlerle göre biçimlenen söz konusu ilişkiler, hemen hemen tüm mahalleyi etkisi altına alacak bir yaygınlık düzeyinde örgütlenmeyi başarmıştır. Mahalledeki her türlü sosyal ilişkiyi, ibadet biçimlerini ve en önemlisi de eğitim faaliyetlerini etkisi altına almış olan, üstelik tamamen politik bağlantılarla çalışan söz konusu cemaatleşmenin, bir ucu Amerika'ya kadar uzanan temeli de gelişen diyaloglardan elde edilmiş olan bilgiler arasındadır. Yöresel bazda daha çok tutucu olan kesimleri etkisine alan bu yapının karşılıklı yardımlaşma, dayanışma ve günlük yaşama ilişkin sorunları paylaşmada önemli bir etkisinin olduğu ve bunun da genellikle belirli aralıklarla gerçekleştirilen zikir toplantıları çerçevesinde sağlandığı da anlaşılmıştır.

Mahallede yaşayan Maraşlılardan sonra en kapalı ve birbirine bağlı grupların ise, Mardinliler ve Karslılar olduğu tespit edilmiştir. Bu gruplar içerisinde yer alan herhangi bir bireyin bireysel olarak uğradığı zararlarda tüm grubun ortak olarak hareket edebildiği, yine bu grupların tutucu cemaat ilişkileri içerisinde yer aldığı, buna karşın mahallede yaşayanlar arasındaki en esnek grubu da çoğunluğu alevi olan Çorumluların oluşturduğu da yine karşılıklı diyaloglarla edinilen bilgiler arasındadır.

Onur Mahallesi, Karşıyaka ilçesinin kuruluş tarihi açısından en yeni mahallesidir. Gerek mahallenin ilk ortaya çıkma sürecinde ve gerekse de sonraki dönemlerde gerçekleşmiş olan göçler hep Doğu ve Güneydoğu Anadolu kaynaklıdır. Özellikle 1990 sonrasında terör kaynaklı göçlerle yoğunluk kazandığı mahalle bugün hala yoğun bir biçimde göç almaya devam etmektedir.

Mahalle mekansal organizasyon biçimi açısından göçle gelenlerin henüz büyük ölçüde akrabalık ve hemşehrilik temelli ilişkiler çerçevesinde gruplandığı bir yapı sergilemektedir. Ancak gruplanmaların düzeyi kentte kalma süresine göre farklılaşmakta ve çoğu zaman akrabalık ve hemşehrilik ilişkilerini ikincil planda bırakan çok farklı ilişki biçimleri ön plana çıkmaktadır. Son dönemin değişen ekonomik şartları da böyle bir gelişmeyi körüklemiş, akrabalık ve hemşehrilik temelli ilişkilerin yapısı büyük ölçüde bozulmaya başlamıştır. Mahallenin ilk kurulduğu dönemlerdeki yeni gelenin gecekondusunu hep birlikte, tüm mahallenin yardımı ile gerçekleştirme geleneği, yerini gelenin bireysel olarak konutunu para karşılığı inşaat hizmetleri ile gerçekleştirdiği bir yapıya bırakmıştır.

Mahalleye ilk yerleşenler, ana yol üzerinde yaşayan ve hisse tapuları bulunan ailelerdir. Çeperlerdeki ise işgal sözkonusudur ve bu hane halkları ekonomik olarak da çok kötü durumdadırlar. Evlerini iyileştirme ya da arsalarını satın alma olanakları olmayan sözkonusu yoksul gruplar, içinde buldukları şartlar nedeniyle dinsel cemaatlerin ilgi odağı haline gelmiş ve parasal destek sağlayan inanç temelli bu örgütlenme biçimi kısa sürede mahallenin neredeyse tamamına yakın bir bölümü üzerinde etkili olmuştur.

Mahalle sakinleri yüzeysel sohbetlerde, mahallede genellikle herkesin uyum içerisinde yaşadığı, farklılıkların ne etnik, ne siyasi, ne de inanç düzleminde sorun oluşturmadığı (Alevi, Kürt, v.b.) aktarılmıştır. Hatta pek çok diyalogda mahalle yeni geliyor olma özelliği bağlamında ön plana çıkartılmış ve bu nedenle de ilişki ağları konusunda bir oturmamışlığın bulunduğu, her yörenin ve her türlü ilişki biçiminin içiçe geçmiş olduğuna değinilmiştir. Ancak yapılan derinlemesine görüşmelerde, Erzurum, Muş, Bingöl, Çorum, Diyarbakır, Tunceli, Sivas, Tokat, ve Siirt yörelerinden gelenlerin yer seçtiği ve en büyük çoğunluğunu da Erzurumluların oluşturduğu mahallede çok gizli ve belirlenmesi güç ve farklı temellere dayanan ilişki ağları olduğu ortaya çıkmıştır.

5.3.3 Kamusal ve Ticari Faaliyetler

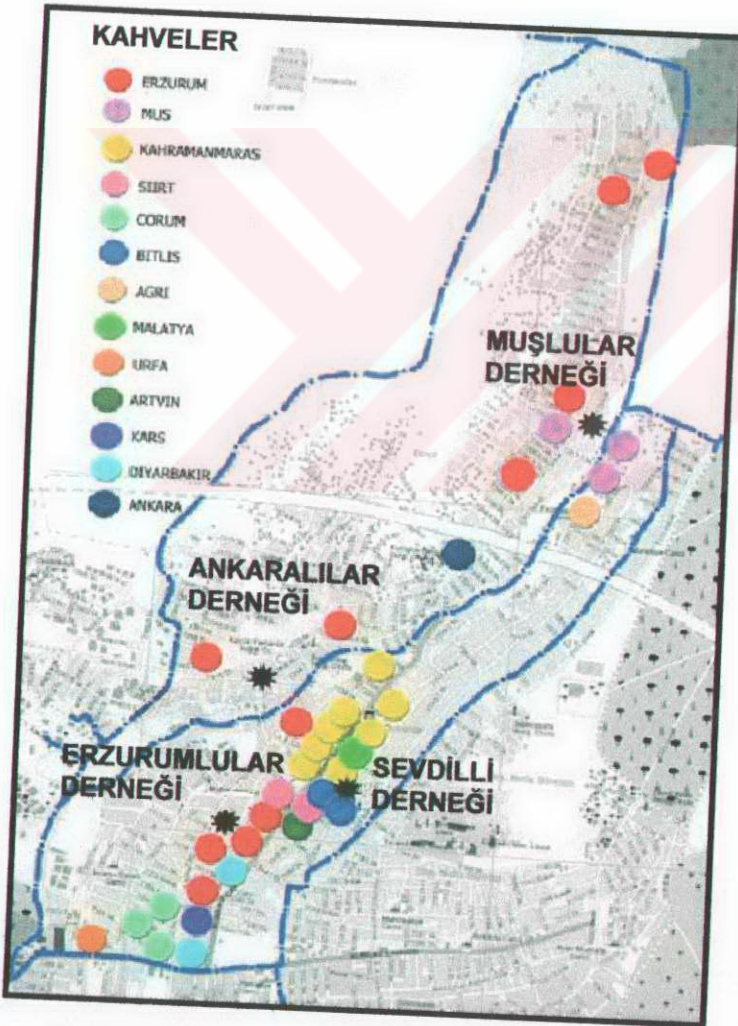
Mahallelerde yapılan gözlemler ve muhtarlardan alınan bilgiler, bölgede yer alan işyerlerinin daha çok perakende ticaret ve hizmet faaliyetlerine yönelik olduğunu göstermiştir. Ancak mahallelerde yaşayan hane reislerinin büyük bir bölümü kentin başka semtlerinde çalışmaktadır. Burada ağırlıklı sektörleri, inşaatla ilgili ve sürekliliği olmayan işler (amele, sıvacı ustası, fayansçı, boyacı v.b.) oluşturmaktadır.

Ticari kullanımların niteliği ve sayısı Yamanlar mahallesinde farklılaşmaktadır. Onur mahallesinde çok küçük ölçekli mahalle bakkalları yer alırken, Yamanlar mahallesinde market tipi oluşumlar yaygınlık kazanmaya başlamış ve Yamanlar Tansaş bu bölge içerisinde önemli bir çekim noktası haline gelmiştir.

Bunun yanısıra dinsel faaliyetlerin canlılığı mahallelerdeki cami yapılarıyla izlenebilmektedir. Onur mahallesinde biri inşaat aşamasında olan iki, Yamanlar mahallesinde ise dört adet cami bulunmaktadır. Sağlık sorunları daha çok mahallelerde yer alan sağlık ocakları aracılığı ile çözülmektedir. Yaygın olan eğitim kurumu ilköğretim okullarıdır. Onur mahallesinde iki yamanlarda ise bir ilköğretim kurumu yer almaktadır.

Mahalle merkezlerinde hemşehri dernekleri yaygın olarak görülmektedir. Derneklerin yanısıra her iki mahallede de göze çarpan en yoğun kullanım, farklı yörelere

göre ayrışan kahvehanelerdir. Mahalle-lerdeki kamusal yapının işleyişi açısından çok önemli bir konuma sahip olan kahvehaneler, grupların sos-yal ilişkilerini kuran ve güçlendiren mekansal yapı-lar olarak ayrıcalıklı bir konuma sahiptirler. Onur mahallesinde 8 ve Yamanlar mahallesinde de 29 adet kahvehane olduğu saptanmıştır, (Bkz. Şekil 5.5). Dayanışma adı altında kurulmuş derneklerin çoğunun örneğin “Varto Derneği”nin ve bir alevi derneği olan “Hacı Bektaş Veli Derneği”nin merkezi de yine Karşiyaka’da bulunmaktadır. Şu anda Onur mahallesinde “Muşlular Derneği”ve “Ankaralılar Derneği” ile Yamanlar mahallesinde de “Erzurumlular Derneği” ve “Sevdilli Derneği” nin merkezleri yer almaktadır.

Şekil 5.5 Onur ve Yamanlar Mahallelerinde Yer Alan Kahvehaneler ve Dayanışma Dernekleri

Kamusal ya da özel hizmet kurumlarının yetersiz olduğu bölgede yaşayanlar açısından en kritik yetersizlik altyapı konusundadır. Onur mahallesi fiziksel koşulları ve altyapı olanakları açısından Karşiyaka ilçesi sınırları içerisinde yer alan gecekondu mahalleleri arasında en kötü koşullara sahip olan mahalledir. Bunda en son gelişme gösteren ve planlama uygulamaları aracılığı ile yasal süreçlere en son entegre olabilen mahalle olmasının büyük bir etkisi vardır. Alana toplu

taşıım otobüs ve dolmuş ile sağlanabilmekte ancak kış aylarında elektrik ve yaz aylarında da su, alanın tamamına yakın bir bölümüne verilememektedir. Bu nedenle kaçak elektrik kullanımı çok yüksek düzeydedir. Su ise tankerlerle alana gelmekte ve depolama yolu ile kullanılmaktadır.

5.4 Hanehalkı Araştırması ve Sonuçları

Alan araştırmasının bu bölümünde, göçe dayalı yerleşme alanlarında son dönem gelişmeler çerçevesinde ortaya çıkan kendine özgün kamusal dünyayı onu yaratan somut fiziksel koşulları, yani mekansal özellikleri ve kurulan ilişki ağlarını yani toplumsal yapı özelliklerini bulup ortaya çıkarmak amacıyla bir hane halkı araştırması tasarlanmıştır.

Anket çalışması, araştırma alanı olarak belirlenmiş olan Onur ve Yamanlar Mahallelerinin bütününde ve 1997 Nüfus verilerine göre tahmini olarak belirlenen hanehalkı sayıları üzerinden % 3 örnekleme ile gerçekleştirilmiştir. Araştırma alanının iki mahalleden oluşan geniş ve yaşayanlar açısından da kalabalık bir bölge olması, örneklemenin % 3'lük bir oranla sınırlandırılmasının temel nedeni olmuştur.

Araştırmada alanın niceliksel özelliklerinin yanısıra niteliksel özellikleri de çalışmayı güçleştiren önemli bir unsur olmuştur. Seçilen araştırma alanı benzer biçimlerde gelişmiş tüm göçe dayalı yerleşme alanları gibi içe dönük, kendine özgü dinamiklerle biçimlenen ve içerisine girilmesi zor, bir toplumsal yapıya sahiptir. İçe dönüklük temelde dış ilişkilere duyulan güvensizlik ile temellendiğinden, deneklerin sistematik bir biçimde seçilmesi mümkün olamamıştır. Hatta araştırmanın başta anketör kullanarak tesadüfi örnekleme ile gerçekleştirilmesi düşünülen biçiminden araştırmanın sağlıklı işleyeceğinin anlaşılması ile vazgeçilmiştir. Çalışma açısından sorulan sorulara doğru cevaplar alabilmek ve yeterli sayıda anket çalışmasını sağlıklı bir biçimde gerçekleştirebilmek amacıyla, çok farklı temellere dayanan ilişki ağlarının bizzat içerisine girmek, bunun içinde tanışıklık ilişkilerini kullanmak yolu benimsenmiştir. Başta beş ayrı tanışıklık ilişkisi aracılığı ile başlayan görüşmeler, süreç içerisinde bu beş ayrı ilişkinin sağladığı güven ve açtığı kanallar aracılığı ile

devam etmiş ve sonuçta her iki mahallede hanehalkı reisleri ile toplam 201 ayrı görüşme gerçekleştirilmiştir, (Bkz. Tablo 5.1).

Tablo 5.1. Araştırma Yapılan Mahallelerin 1997 Nüfus Sayımına Göre Nüfusları ve Tahmini Hanehalkı Sayıları

	Nüfusu (1997)	Tahmini Hane halkı Sayısı (*)	Örnekleme Sayısı
Onur Mahallesi	13.736	3053	97
Yamanlar Mahallesi	15.644	3477	104

(*) Hanehalkı sayısı 1990 nüfus sayımında onur mahallesi için saptanan hane halkı büyüklüğüne (4.5) göre hesaplanmıştır.

Bütünüyle hanehalkı reisleri ile yapılan karşılıklı görüşmelere dayanan anket çalışmasının ilk kısmı hane halkı fertleri ve aile yapısı hakkındaki bazı bilgileri içeren bir tanımlayıcı kısım olarak tasarlanmış ve bu bilgilerin edinilmesinin ardından esas olarak hanehalkı reislerine 56 temel soru yöneltilmiştir. Sorulardan 41 tanesi seçenekli olarak formüle edilmiş, diğer 15 sorunun ise ucu açık bırakılmıştır. Anket formu içerisinde yer alan 56 soru birbirini takip eden başlıca dört ana bölümden oluşmaktadır;

1.grup sorular (1- 21) Köken, gelinen yer ve gelme nedeni, kırla olan ilişkiler, kentte kurulan yeni ilişki biçimi gibi konuları,

2.grup sorular (22 – 32) İzmir Kenti ile Kurulan ilişkiler, kentlilik bilinci, kente bakma biçimi gibi konuları,

3.grup sorular (33 - 43) yapılan iş ve ekonomik durum, sosyal güvence durumu, gelecek için beklenti düzeyi gibi konuları,

4. grup sorular (44 -56) yaşanan konutun mülkiyeti, niteliği, sahip olunma biçimi, konuta ve yerleşme alanına ilişkin beklenti düzeyi gibi konuları içine almaktadır.

Başta çalışmanın temel kurgusu çerçevesinde ortaya konulan varsayımlar, genel olarak bu dört grup soru aracılığı ile ve üç ana başlık içerisinde değerlendirme olanağı bulmaktadır. Başta örnekleme yapılan grubun “**aile yapısı**”nı belirlemeye yönelik bazı genel soruların ardından;

- **Ekonomik temelli varsayımlar**, 3.grup sorular aracılığı ile,
- Toplumsal temelli varsayımlar**, 1.ve 2.grup sorular aracılığı ile,
- Mekansal temelli varsayımlar**, 4.grup sorular aracılığıyla test edilmeye çalışılmıştır.

Ayrıca çalışmanın temel olarak kurulan ilişki ağlarını yani toplumsal yapı özelliklerini mevcut kimlik yapılanmaları çerçevesinde açıklamaya çalışan kurgusu nedeniyle, her grup kendi içerisinde geliştirilmiş ve her bölüme bu yapıları anlamaya yönelik sorular ilave edilmiştir.

Her grup kendi içerisinde de farklı açılımlar ortaya koymaya yönelik alt başlıklar içermekte ve bu başlıkların birbirleri ile olan ilişkileri de çalışma içerisinde çapraz tablolar aracılığıyla değerlendirilmektedir. Dolayısıyla anket sonuçlarına yönelik iki tip değerlendirme bulunmaktadır. Bunlardan birincisi cevapların kendi içerisindeki oransal dağılımını üzerinden, diğeri de bazı grup cevapların birbirleri ile olan ilişkileri üzerinden yapılmaktadır.

5.4.1 Hanehalkının Aile Yapısı

Anket çalışmasının ilk bölümü anketin uygulandığı hanehalklarının, yani örnekleme grubunun aile yapısını anlamaya yönelik bir biçimde kurgulanmıştır. Hane halkı reisleri ile karşılıklı olarak yapılan görüşmelerde araştırmaya veri teşkil eden ailelerin nüfus özelliklerini, aile büyüklüğü ve yaş yapısı açısından ortaya koyacak, eğitim düzeyini ve evlilik kurumunun işleyiş biçimini anlamayı sağlayacak düzeyde sorular sorulmuştur.

Aile, tüm diğer kurumlar gibi kendisini biçimlendiren toplum için bazı fonksiyonları yerine getiren bir oluşumdur. Kişinin kendisine ve içerisinde yaşadığı topluma hizmetle başlayan mikro düzeydeki fonksiyonlarının yanısıra, bu hizmetler yoluyla toplumun tüm yapısını etkilemeye varan makro düzeydeki fonksiyonları bulunmaktadır (Kongar, 1972, s.4). Bu fonksiyonların nasıl ve hangi etkinlik düzeyinde yerine getirileceğini belirleyen ise, yine aile kurumunun içerisinde yer aldığı toplumsal grubun özellikleridir.

Nitekim aile, ülkemiz koşullarında, göç eden kitlelerin kente gelmeleri sırasında ve kente yerleştikten sonra geliştirdikleri ilişki ağları içerisinde her zaman birincil sırayı alan bir sosyal güç kaynağı olmuştur. Diğer sosyal oluşumların sürekli ve istikrarlı olmayışı ve grup içi bağların ailede olduğu kadar kuvvetli olmayışı, dayanışma ve güç birlikteliği arayışları içerisinde aile ile birlikte ya da sıkı ilişki içerisinde yaşama eğilimlerinin ön planda kalmasını sağlamıştır. Ailelerin bu güç kaynağından beslenmelerini sağlayan birlikte yaşama eğilimlerinin, çalışma alanında da etkili olduğu görülmüştür. Buna göre akrabalar, aynı binanın farklı katlarında, bitişik ya da yakın konutlarda olduğu gibi aynı konutun türetilmiş mekanlarında da yaşamlarını sürdürme eğilimindedirler.

5.4.1.1 Aile Büyüklüğü

Anket uygulanan hanehalkları aile büyüklükleri açısından incelendiğinde en yaygın aile büyüklüğünün 4 ve 5 kişiden oluştuğu saptanmıştır. Çalışma alanı içerisinde yaşayan hane halklarının Onur mahallesinde %26'sı ve Yamanlar mahallesinde de % 31'i beş kişiden daha büyük bir nüfus büyüklüğüne sahiptir. (Bkz.Tablo 5.2)

Tablo 5.2 Hanedeki Kişi Sayıları

Onur Mahallesi			Yamanlar Mahallesi		
Kişi Sayısı	Sayı	%	Kişi Sayısı	Sayı	%
1	4	4,12			
2	6	6,19	2	7	6,73
3	11	11,34	3	16	15,38
4	29	29,90	4	25	24,04
5	21	21,65	5	25	24,04
6	13	13,40	6	15	14,42
7	8	8,25	7	7	6,73
8	2	2,06	8	7	6,73
9	2	2,06	9	2	1,92
10	1	1,03			
Toplam	97	100,00	Toplam	104	100,00

Kaynak: 2000 Anket Verileri

Çok çocuklu aile yapısını genç ailelerde görmek mümkün olamamaktadır. Görüşme yapılan hanehalklarında çocuk sahipliğinin en yaygın oranının iki ve üç çocuk olduğu tespit edilmiştir (Bkz. Tablo 5.3). Ancak bütünüyle 1980 sonrasındaki göçleri barındıran Onur Mahallesindeki çocuk sahipliğinin çok daha yüksek olduğu açıktır. Ne var ki görüşme yapılan hanehalklarının yaş özellikleri açısından genç aile tipi içerisinde yer almaları bu oranın düşük çıkmasına neden olmuştur.

Tablo 5.3 Hanedeki Çocuk Sayıları

Onur Mahallesi			Yamanlar Mahallesi		
Çocuk Sayısı	Sayı	%	Çocuk Sayısı	Sayı	%
0	10	10,31	0	7	6,73
1	10	10,31	1	16	15,38
2	29	29,90	2	25	24,04
3	21	21,65	3	25	24,04
4	13	13,40	4	15	14,42
5	8	8,25	5	7	6,73
6	3	3,09	6	7	6,73
7	2	2,06	7	2	1,92
8	1	1,03			
Toplam	97	100,00	Toplam	104	100,00

Kaynak: 2000 Anket Verileri

Kırdan göçen kitlelerin kentlerde oluşturduğu yaşama alanlarındaki aile özelliklerinin kentte var olan aile özelliklerinden farklı olduğu ve sözkonusu aile özelliklerinin kentte kalma süresi ile bağlantılı olarak değişime uğradığı bilinmektedir. Türkiye kentlerinde bu durumu ortaya koyan pek çok gecekond

araştırması bulunmaktadır. Çalışma alanındaki aile yapısına ilişkin bulgularda kalma süresinin aile yapıları üzerinde belirleyici olduğunu doğrulamakta ve kalma süresi ile bağlantılı olarak geniş aileden çekirdek aileye doğru bir geçiş olduğu göze çarpmaktadır (Bkz. Tablo 5.4).

Tablo 5.4 Kentte Kalış Sürelerine Göre Hanehalkı Büyüklükleri

Onur Mahallesi

Han.Kişi Sayısı	1-5	6-10	11-15	16-20	21-25	26-30	31+	Toplam
1		2	1	1				4
2	2	2	2					6
3	2	3	3	3				11
4	1	9	15	3	1			29
5	2	7	8	3			1	21
6	2	4	2	4	1			13
7	1		2	3	1	1		8
8				2				2
9		1	1					2
10				1				1
Toplam	10	28	34	20	3	1	1	97

Yamanlar Mahallesi

Han.Kişi Sayısı	1-5	6-10	11-15	16-20	21-25	26-30	31+	Toplam
2	2	1			4			7
3		3	3	6	3	1		16
4	2	6	3	7	5	2		25
5	1	6	4	5	6	2	1	25
6	1	3	4	4	2	1		15
7		1	1	2	2	1		7
8		1	1	2	1	2		7
9				1	1			2
Toplam	6	21	16	27	24	9	1	104

Kaynak: 2000 Anket Verileri

5.4.1.2 Yaş Yapısı

Araştırmaya konu olan hanehalkları yaş yapısı açısından incelendiğinde tüm aile fertleri açısından yaş yapısının genç nüfus özellikleri sergilediği ortaya çıkmaktadır (Bkz. Tablo 5.5). Çocuk ve genç aile fertlerinin sayıca yüksek oluşu bu bölgenin toplumsal açıdan dinamik bir yapıya sahip olduğunu göstermektedir. Hane halklarının yaş yapısının ağırlıklı olarak çalışma hayatına aktif olarak katılabilen bir kesitte olması, bu bölgede yaşayanların, kentteki işgücü piyasası içerisinde önemli

bir rol oynadıklarını ve bu rol aracılığı ile süreç içerisinde sınıfsal konumlarında sıçrama yapabileceğinin çok yüksek olduğunu bize göstermektedir.

Tablo 5.5 Hanehalklarının Yaş Yapısı

Onur Mahallesi			Yamanlar Mahallesi		
Yaş Grupları	Sayı	%	Yaş Grupları	Sayı	%
0-6	55	12,04	0-6	45	9,04
7-11	49	10,72	7-11	49	9,84
12-14	28	6,13	12-14	34	6,83
15-19	52	11,38	15-19	60	12,05
20-24	49	10,72	20-24	50	10,04
25-29	49	10,72	25-29	61	12,25
30-34	50	10,94	30-34	43	8,63
35-39	35	7,66	35-39	42	8,43
40-44	36	7,88	40-44	42	8,43
45-49	16	3,50	45-49	30	6,02
50-54	16	3,50	50-54	17	3,41
55-59	7	1,53	55-59	13	2,61
60-64	8	1,75	60-64	8	1,61
65-+	7	1,53	65-+	4	0,80
Toplam	457	100	Toplam	498	100

Kaynak: 2000 Anket Verileri

Bu dağılım işgücüne bizzat katılan hanehalkı reisleri açısından da benzer bir durum sergilemektedir. Hanehalkı reislerinin Onur Mahallesinde % 75,26'sının ve Yamanlar Mahallesinde de yine %75'inin faal nüfus olarak kabul edilen 25-49 aralığında yer almaktadır (Bkz. Tablo 5.6).

Tablo 5.6 Hanehalkı Reislerinin Yaş Yapısı

Onur Mahallesi			Yamanlar Mahallesi		
Yaş Grupları	Sayı	%	Yaş Grupları	Sayı	%
20-24	4	4,12	20-24	3	2,88
25-29	11	11,34	25-29	10	9,62
30-34	17	17,53	30-34	13	12,50
35-39	16	16,49	35-39	19	18,27
40-44	18	18,56	40-44	19	18,27
45-49	7	7,22	45-49	14	13,46
50-54	11	11,34	50-54	11	10,58
55-59	5	5,15	55-59	8	7,69
60-64	2	2,06	60-64	4	3,85
65-+	6	6,19	65-+	3	2,88
Toplam	97	100,00	Toplam	104	100,00

Kaynak: 2000 Anket Verileri

5.4.1.3 Medeni Durum

Hane halkı reisleri ile gerçekleştirilen 201 adet görüşmenin tümünde yani %100'ünde eşlerin birbirleri ile resmi nikahla evli oldukları bilgisi alınmıştır. Oysa göçe dayalı yerleşme alanlarındaki eğilimlerin çoğunlukla dini nikah ağırlıklı olduğunu ortaya koyan araştırmalar bulunmaktadır. Bu nedenle resmi nikahın bu derece yaygın oluşu ve evlilik kurumunun dini nikah ya da benzeri oluşumlardan daha çok formel hukuki temellere dayanması bugünün yaşama koşullarının yarattığı bir aile içi dönüşüm süreci ile açıklanabilir. Herşeyin genel olarak enformel yapılar üzerinden işlediği bir ortamda böyle bir formel yapının öne çıkması ise kişilerin bilinç düzeylerindeki artış biçiminde yorumlanabileceği gibi, ülkenin politik ekonomik ve toplumsal yapısındaki dönüşümün, bununla birlikte artık iyice ağırlaşan yaşam koşullarının ve dolayısıyla yaşam şartlarına aile ile başlayan bir direnişin göstergesi biçiminde de ele alınabilir.

5.4.1.4 Eğitim Durumu

Yapılan görüşmeler, genel olarak hane halklarının eğitim düzeyinin düşük olduğunu ortaya koymaktadır. Onur ve Yamanlar mahallelerinde en yaygın eğitim düzeyinin yaklaşık % 48'lik bir oranla ilkökul düzeyi olduğu tespit edilmiştir (Bkz. Tablo 5.7).

Tablo 5.7 Eğitim Durumu

Onur Mahallesi	Sayı	%
Eğitim Durumu		
Okur Yazar Değil	28	6,13
Okur Yazar	7	1,53
İlkokul Mezunu	221	48,36
Orta Okul Mezunu	94	20,57
Lise Mezunu	43	9,41
Yüksek Öğr. Kur. Mez.	8	1,75
Öğrenim Yaşına Gelmemiş	56	12,25
Toplam	457	100

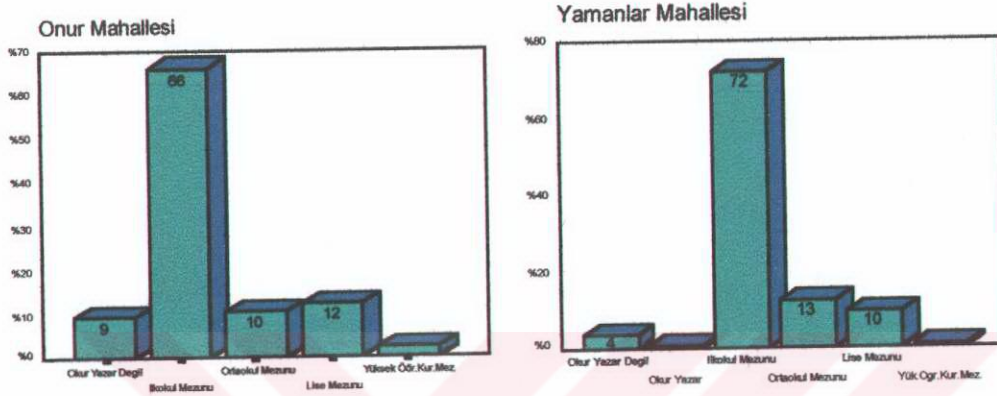
Kaynak: 2000 Anket Verileri

Yamanlar Mahallesi

Eğitim Durumu	Sayı	%
Eğitim Durumu		
Okur Yazar Değil	21	4,22
Okur Yazar	6	1,20
İlkokul Mezunu	239	47,99
Orta Okul Mezunu	103	20,68
Lise Mezunu	63	12,65
Yüksek Öğr. Kur. Mez.	20	4,02
Öğrenim Yaşına Gelmemiş	46	9,24
Toplam	498	100

Hanehalkı reisleri eğitim durumlarına göre değerlendirildiğinde ise okuma yazma bilmeme oranının çok düşük olduğu, ilkökul mezunu olma oranının ise yine Onur Mahallesinde % 64'lük ve Yamanlar Mahallesinde de % 75'lik bir oranla ön plana çıktığı görülmüştür (Bkz. Grafik 5.1; Tablo 5.8).

Grafik 5.1 Hanehalkı Reislerinin Eğitim Durumu

Tablo 5.8 Hanehalkı reislerinin yaş gruplarına göre eğitim durumu

Onur Mahallesi

Eğitim Durumu	Sayı	%
Okur Yazar Değil	9	9,28
Okur Yazar	0	0,00
İlköğ. Mezunu	64	65,98
Orta Okul Mezunu	10	10,31
Lise Mezunu	12	12,37
Yüksek Öğr. Kur. Mez.	2	2,06
Toplam	97	100,00

Yamanlar Mahallesi

Eğitim Durumu	Sayı	%
Okur Yazar Değil	4	3,85
Okur Yazar	1	0,96
İlköğ. Mezunu	75	72,12
Orta Okul Mezunu	13	12,50
Lise Mezunu	10	9,62
Yüksek Öğr. Kur. Mez.	1	0,96
Toplam	104	100,00

Kaynak: 2000 Anket Verileri

Bu dağılım yaş yapısına göre incelendiğinde ise yaş ile eğitim arasında ters orantılı bir ilişki olduğu ortaya çıkmaktadır. Örneklem Nüfusun yaşları gençleştikçe eğitim düzeyleri artmaktadır. Bu durum bize belirli bir yaştan sonra kente göç etmiş olanların eğitim olanaklarından sınırlı düzeyde yararlandıklarını, göçle gelenlerden ikinci kuşak olarak adlandırılan çocukların ise eğitim düzeylerinin daha yüksek olduğunu göstermektedir (Bkz. Tablo 5.9).

Tablo 5.9 Hanehalklarının Yaş Yapısına Göre Eğitim Durumu**Onur****Mahallesi**

Eğitim Durumu	0-6	7-11	12-14	15-19	20-24	25-29	30-34	35-39	40-44	45-49	50-54	55-59	60-64	65+	Top.
Okur Yazar Değil					1	2	5	2	3	2	4	2	3	4	28
Okur Yazar					1				5				1		7
İlkokul Mezunu		48	9	11	16	28	29	22	23	14	9	5	4	3	221
Orta Okul Mez.			19	22	16	13	12	7	3		2				94
Lise Mezunu		1		18	12	3	4	3	1		1				43
Yük.Öğr.Kur.Mez.				1	2	3		1	1						8
Öğr.Yaş.Gelmem.	55				1										56
Toplam	55	49	28	52	49	49	50	35	36	16	16	7	8	7	457

Onur**Mahallesi**

Eğitim Durumu	0-6	7-11	12-14	15-19	20-24	25-29	30-34	35-39	40-44	45-49	50-54	55-59	60-64	65+	Top.
Okur Yazar Değil									5	3	3	4	5	1	21
Okur Yazar								1	2	1			1	1	6
İlkokul Mezunu		46	6	11	20	32	24	26	31	20	12	7	2	2	239
Orta Okul Mez.		3	25	32	9	8	6	11	1	4	2	2			103
Lise Mezunu			3	17	15	11	9	4	3	1					63
Yük.Öğr.Kur.Mez.					6	10	3			1					20
Öğr.Yaş.Gelmem.	45						1								46
Toplam	45	49	34	60	50	61	43	42	42	30	17	13	8	4	498

Kaynak: 2000 Anket Verileri

Hanehalkı reislerinin eğitim yapısı da genel tablo ile benzer bir durum sergilemektedir. İlkokul mezunu olanların sayısının çok yüksek olduğu bu dağılım içerisinde, yaşla eğitim durumu arasında yine ters orantılı bir ilişki bulunmaktadır (Bkz. Tablo 5.10). Hanehalkı reislerinin eğitim durumunun genel olarak düşük olduğunu ortaya koyan bulgular, bu grubun kentteki formel iş piyasasında yer edinme koşulları içerisinde yetersiz kaldığını göstermesi açısından önemlidir.

Tablo 5.10 Hanehalkı Reislerinin Yaş Gruplarına Göre Eğitim Durumu**Onur Mahallesi**

Eğitim Durumu	20-24	25-29	30-34	35-39	40-44	45-49	50-54	55-59	60-64	65+	Toplam
Okur Yazar Değil		1	3				1	1		3	9
İlkokul Mezunu	2	7	8	10	14	7	7	4	2	3	64
Orta Okul Mezunu		1	2	3	2		2				10
Lise Mezunu	2	1	4	3	1		1				12
Yüksek Öğr. Kur. Mez.		1			1						2
Toplam	4	11	17	16	18	7	11	5	2	6	97

Yamanlar Mahallesi

Eğitim Durumu	20-24	25-29	30-34	35-39	40-44	45-49	50-54	55-59	60-64	65+	Toplam
Okur Yazar Değil								2	2		4
Okur Yazar										1	1
İlkokul Mezunu	3	8	7	14	16	9	10	4	2	2	75
Orta Okul Mezunu			2	4	1	3	1	2			13
Lise Mezunu		2	4	1	2	1					10
Yüksek Öğr. Kur. Mez.						1					1
Toplam	3	10	13	19	19	14	11	8	4	3	104

Kaynak: 2000 Anket Verileri

5.4.2 Ekonomik Göstergeler

Göç, mekansal olarak yer değiştirmenin ötesinde, toplumsal olarak konum değiştirme anlamına da gelmektedir. Genel olarak kentin iş olanaklarından yararlanmak ve ekonomik konumlarını iyileştirmek amacıyla, kente göçen kitleler, eğitim durumları, hünelerleri ve kente taşıyabildikleri parasal imkanları ölçüsünde kentteki formel iş piyasasına içerisine girip ekonomik durumlarını iyileştirebilmekte ya da marjinal iş kollarında kalıp sürekli bir yoksulluğun esiri olmaktadır.

Kaldı ki son döneme ait gelişmeler, “Yoksuluk” tanımının yalnızca göçle gelen marjinal grupları değil, kentin formel iş piyasası içerisinde yer alan grupları da kapsayacak biçimde genişlemesine ve toplumsal tabakalaşma sisteminin ve onu biçimleyen parametrelerin tamamıyla değişmesine neden olmuştur. Sosyal düzenle bütünleşme ve onun içerisinde yer edinmenin en önemli aracı olan iş kariyeri, bugünkü gelişmeler içerisinde sınıfsal statüyü tariflemeye artık tek geçerli seçenek olmaktan çıkmıştır. Arzulanan sosyal statüye ulaşmanın koşulları, yani kimlik yapılanmasının koşulları değişmiş ve tıpkı emek piyasası gibi esnek ve tüm tercihlere açık bir yapı çerçevesinde kurgulanmaya başlamıştır. Bu yapı içerisinde “tercih özgürlüğü” olarak kavramsallaştırılan ve “iyi yaşam” imajını çevreleyen bir çerçeve tabakalaşma sisteminin en temel belirleyicisi haline gelmiştir (Bauman, 1999, s.49). Artık tercih özgürlüğü ne kadar geniş ise yapılan tercihlerin sayısı ne kadar çok ise, toplumsal hiyerarşide edinilen yer de o kadar yüksektir. Zenginlik ve gelir bu kurgu içerisinde tercihleri artırma olanağı sağlaması bakımından çok

önemlidir. Dolayısıyla zenginliği sürekli hale getiren bu kurgu bir anlamda yoksulluğun da sürekli hale gelmesinin bir aracı olmaktadır.

Emeğin iktisadi büyüme stratejileri içerisinde gerileyen önemi, yoksulların, yedek işgücü ordusu olarak hazır tutulmasını anlamsız bir hale getirirken, toplumsal düzeyde “anormal” olarak görülmelerini, yani “normal olarak tanımlanan” kentsel yaşamın dışında tutulmalarını da beraberinde getirmiştir. Böyle bir dışlama yoksul kitlelerin sınıfsal konumlarını değiştirme ve özellikle de kente en son eklenen göçerler için yaşamsal gereklilikleri karşılayabilme olanaklarını ortadan kaldırmaya başlamıştır.

Ekonomik anlamda ortaya çıkmış olan tüm bu gelişmelerin Onur ve Yamanlar mahallelerindeki izleri ise aşağıdaki biçimde okunmaktadır ve ekonomik göstergeler olarak kabul edilen tüm parametreler, toplumsal ve mekansal düzeydeki tüm diğer parametrelerle ayrılmaz bir bütünlük sergilemektedir.

5.4.2.1 Meslek Grupları

Göçe dayalı yerleşme alanlarındaki iş yapısı her zaman kendine özgü bir yapı arz eder. Bu yapı göçle gelen kitlelerin kentin varolan işgücü yapısına entegre oluncaya kadar geliştirdikleri kendine özgü çalışma faaliyetleri ile ortaya çıkar. Bu faaliyetler daha çok enformel süreçlerle gelişir ve marjinal sektörler olarak adlandırılan kategoride yer alırlar. Araştırma alanında çalışma hayatına katılan hane halkı reislerinin işgücü yapısı açısından durumları aynıdır. Yapılan 201 adet görüşmede her iki mahallede toplam 49 farklı iş koluna rastlanmıştır.

Tablo 5.11’de de görüleceği gibi bölgede yaşayanların yoğunlaştığı faaliyet alanları inşaat sektörüdür. Onur mahallesinde çalışanların % 36’sı ve Yamanlar mahallesinde çalışanların da % 24’ü inşaatlarda işçi olarak çalışmaktadır. İnşaatla ilgili diğer yan sektörler de düşünüldüğünde (boyacı, boyacı ustası, alçı ustası vb.) mahallelerdeki iş yapısı içerisinde bu kategorinin ne kadar ağırlıklı bir konumda olduğu ortaya çıkmaktadır. Buna karşın çeşitli dallarda eğitim gerektiren mesleklerde

çalışanların oranı oldukça düşüktür. Dolayısıyla çalışma alanı faal iş kolları açısından, kırdan gelmiş, eğitim düzeyi düşük ve vasıfsız kitlelerin yer seçtiği yaşama alanlarının genel karakteristikleri ile uyumlu bir yapı sergilemektedir.

Tablo 5.11 Hanehalkı Reislerinin Çalıştıkları İş kolları

Onur Mahallesi			Yamanlar Mahallesi		
İşin Türü	Sayı	%	İşin Türü	Sayı	%
Alçı Ustası	1	1,03	Ambar Memuru	2	1,92
Altın Gümüş Tamircisi	1	1,03	Bakkal	1	0,96
Aşçı	4	4,12	Bekçi	2	1,92
Bakkal	4	4,12	Berber	3	2,88
Bakkal Çırağı	1	1,03	Boyacı	3	2,88
Berber	4	4,12	Demirci	2	1,92
Boyacı	1	1,03	Dolmuş Hattı Sahibi	2	1,92
Boyacı Ustası	1	1,03	Dolmuş Şoförü	2	1,92
Çiftçi	3	3,09	Dönerci	3	2,88
Dönerci	1	1,03	Ecza Deposunda İşçi	1	0,96
Emekli	6	6,19	Elektrikçi	2	1,92
Garson	1	1,03	Emekli	5	4,81
Hamal	3	3,09	Fabrika İşçisi	5	4,81
İnşaat İşçisi	36	37,11	Fırıncı	5	4,81
İşsiz	6	6,19	İnşaat İşçisi	24	23,08
Kahvehane İşletiyor	2	2,06	İnşaat Malzemesi Satıyor	3	2,88
Kamyon Şoförü	1	1,03	İş Makinesi Operatörü	1	0,96
Karo İmalatçısı	1	1,03	İşsiz	3	2,88
Kuaför	1	1,03	Kahvehane İşletiyor	1	0,96
Marangoz	1	1,03	Kamyon Şoförü	6	5,77
Memur	2	2,06	Kuaför	3	2,88
Mermerci	1	1,03	Marangoz	2	1,92
Mobilyacı	3	3,09	Memur	4	3,85
Oto Tamircisinde Çalışıyor	1	1,03	Nalbur	2	1,92
Öğretmen	1	1,03	Oto Tamircisinde Çalışıyor	3	2,88
Resmi Kurumda İşçi	3	3,09	Pazarıcı	1	0,96
Seyyar Satıcı	2	2,06	Pazarlamacı	1	0,96
Tekniker	1	1,03	Resmi Kurumda İşçi	6	5,77
Terzi	1	1,03	Terzi	1	0,96
Ticaretle Uğraşıyor	1	1,03	Tesisatçı	1	0,96
Toptan Gıda Tic.Yapıyor	1	1,03	Ticaretle Uğraşıyor	2	1,92
Tuhafiyeci	1	1,03	Turizmci	1	0,96
Toplam	97	100,00	Yufkacı	1	0,96
			Toplam	104	100,00

Kaynak: 2000 Anket Verileri

Çalışma alanındaki iş yapısı hakkında çok daha farklı yorumlar yapabilmek mümkündür. Bu amaçla sözkonusu iş kolları, işin niteliği, düzenliliği, sürekliliği ve

benzeri bazı kriterler göz önüne alınarak sınıflandırılmışlardır. Sınıflandırma yapılırken, öncelikle alandaki iş yapısının kendine has özellikleri ve bugünkü iş yaşamı koşullarında ortaya çıkan dönüşümler, ardından da, göçle gelme, vasıfsız ve yoksul olma, gibi bireylere bağlı özellikler ile değişen koşulların ortaya çıkardığı, genelleştirilebilir toplumsal yapı özellikleri etkili olmuştur. Böyle bir çerçevede işin;

- Sürekliliği, yani esnekliği, sağladığı *hareketlilik* açısından,
- İşten sağlanan gelirin düzeyi ve düzenliliği, sağladığı *tercih özgürlüğü* açısından,
- Hüner ve/veya sermaye gerektirmesi, işe *sahip olma* koşulları açısından,
- Kol ya da beyin gücüne dayanması, sağladığı *prestij* açısından değerlendirmeye alınarak bir sınıflama gerçekleştirilmiştir. Buna göre ;

-Birinci grupta kamu ya da özel kurumlarda düzenli bir gelir sağlayan, ücretli (memur) statüsündeki işler yer almaktadır. Öğretmen, bekçi, belediye memuru ve diğer kurumlarda çalışan memurlar bu grup içerisine girmektedir.

-İkinci grupta kamu ya da özel sektörde, kol gücüne dayanan ve düzenli gelir sağlayan işler yer almaktadır. Fabrika işçileri, kurum işçileri, oto tamir atölyesinde çalışan işçiler vb. bu grupta yer almaktadır.

-Üçüncü grup, Kendi hesabına yönelik, uzun süreli deneyim, hüner ve/veya sermaye gerektiren işleri kapsamaktadır. Bu grupta lokanta sahibi, marangoz atölyesi sahibi, kendi aracıyla şoförlük yapanlar, taşeronlar ve benzeri işlerde çalışanlar yer almaktadır.

-Dördüncü grubu ise, Kendi hesabına yönelik ancak kol gücüne dayanan ve uzun süreli deneyim, hüner ve/veya sermaye gerektirmeyen işler oluşturmaktadır. Kısa süreli olarak birbirinden farklı konularda ve konumlarda, çalışan ameleler, sıvacılar, fayansçılar, boyacılar ve benzeri kişiler bu grup içerisinde yer almaktadır.

-Beşinci grup, ise kısa süreli, herhangi bir hüner gerektirmeyen, ve düşük ücret sağlayan işleri, seyyar satıcıları, çıraqları, hamalları v.b. kapsamaktadır.

-Altıncı grubu, çalışma hayatı açısından kırla olan bağlantıları henüz kopmamış olan ve tarımsal üretim faaliyetlerine halen devam eden kişiler oluşturmaktadır.

-Yedinci grup ise emeklileri ve işsizleri, dolayısıyla çalışma hayatı içerisinde aktif olarak yer almayanları kapsamaktadır.

Bu sınıflama çerçevesinde Onur ve Yamanlar mahallesinde görüşme yapılan hanehalkı reislerinin iş durumları tespit edilmiş ve gruplandırılmıştır (Bkz Tablo 5.12). Görüşme yapılan hanehalkı reislerinin onur mahallesinde % 12'si ve Yamanlar mahallesinde de % 7'si aktif iş yaşamı içerisinde yer almamaktadır. Bu değerlendirme içerisinde işsizlerin oranı yaklaşık olarak Onur mahallesinde % 6 ve Yamanlar mahallesinde de % 3 olarak tespit edilmiştir.

Tablo 5.12 İş Kollarının Niteliklerine Göre Dağılımı

Onur Mahallesi

İşin Niteliği	Sayı	%
Düzenli Ücretle çalışan memur	4	4,12
Bir kurum ya da özel sektörde işçi	9	9,28
Kendi hes.çalış.sermaye ve/veya hüner sahibi	22	22,68
Kendi hes.düzensiz işlerde çalışan işçi	39	40,21
Düşük ücretli, düzensiz işlerde iş sahibi	8	8,25
Tarımla uğraşan çiftçi	3	3,09
Emekli, çalışmıyor, işsiz	12	12,37
Toplam	97	100,00

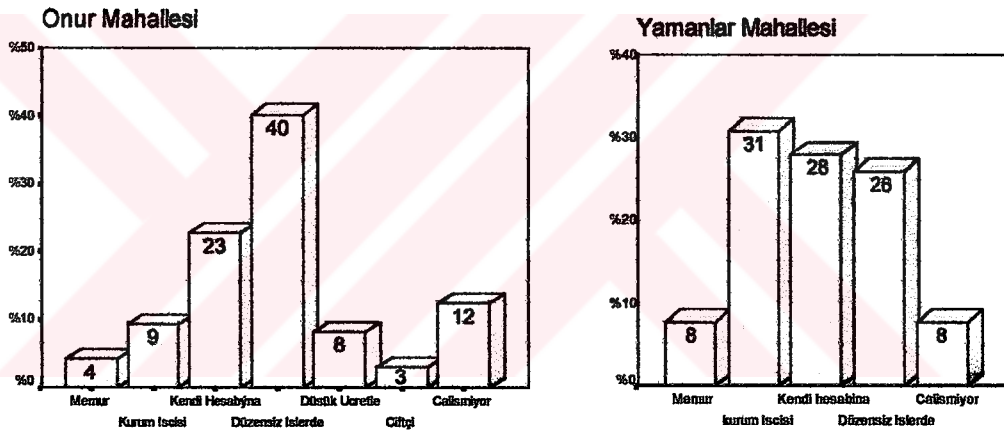
Yamanlar Mahallesi

İşin Niteliği	Sayı	%
Düzenli Ücretle çalışan memur	8	7,69
Bir kurum ya da özel sektörde işçi	32	30,77
Kendi hes.çalış.sermaye ve/veya hüner sahibi	29	27,88
Kendi hes.düzensiz işlerde çalışan işçi	27	25,96
Düşük ücretli, düzensiz işlerde iş sahibi	0	0,00
Tarımla uğraşan çiftçi	0	0,00
Emekli, çalışmıyor, işsiz	8	7,69
Toplam	97	100,00

Kaynak: 2000 Anket Verileri

Sonuçlar en ağırlıklı grupları, Onur mahallesinde, kendi hesabına düzensiz işlerde çalışan işçilerin ve Yamanlar mahallesinde kurumlarda ya da özel sektörde düzenli ücretle çalışan işçilerin oluşturduğunu ortaya koymuştur (Bkz Grafik 5.2.). Bununla birlikte hem Onur hem de Yamanlar mahallelerinde hünar ya da sermaye sahibi olup kendi hesabına çalışanların da yani ticaret, küçük ölçekli esnaf ya da zanaatkar kesimin de oransal olarak fazla olduğu görülmektedir. Bu sonuçlar gelişmekte olan ülkelerin büyük kentlerindeki iş yapısının genel özelliklerini yansıtmaktadır. Kaldı ki İzmir geneli için yapılmış olan araştırmalarda da benzer sonuçlar elde edilmiş ve hem küçük ölçekli sermaye sahiplerinin ve hem de düzensiz işlerde çalışanların oranlarının yüksek olduğu saptanmıştır (Peker,1997,s.55).

Grafik 5.2. Hanehalkı Reislerinin Çalıştıkları İş Kolları

Sıralama diğer veriler itibariyle de ele alındığında her iki mahallenin iş yapısı açısından birbirinden önemli farklılıklar içerdiği görülmektedir. Öncelikle ilk göze çarpan, Onur mahallesinde hala kıra bağlı bir iş yapısının devam ediyor oluşudur. 1990 sonrasında terör nedeniyle memleketlerinden zorunlu olarak göçen kitleler içerisinde mallarını ellerinden çıkaramamış olanlar, bu nedenle de gelir sağlamak amacıyla uzakta da olsa kendi arazilerini işleyip gelir elde etmeye çalışanlar bulunmaktadır. Kente gelişin 1990 sonrasında iş bulma dışında nedenlere dayanması, kentteki iş yapısı içerisinde kente ait olmayan çiftçilik ve benzeri işlerin yer almasını nedenlemiştir. Bununla birlikte zorunlu göçle gelmiş kitleler içerisinde, can güvenliği nedeniyle halen kırdaki arazilerine gidemeyen ve tarımsal üretim faaliyetlerini gerçekleştiremeyenlerin oranı da çok yüksektir.

İkinci çarpıcı nokta, düzenli ücretle çalışan memur ve işçilerin oranlarındaki farklılaşmadır. İşçi ya da memur statüsünde, ama düzenli bir ücretle çalışanların oranı Onur mahallesinde %13 iken, Yamanlar mahallesinde bu oran %38'lere ulaşmaktadır. Bu daha önce pek çok gecekondü araştırmasının bulgularının da ortaya koyduğu biçimi ile kentte kalma süresi ile formel iş piyasası arasında var olan doğru orantılı ilişkinin bir başka göstergesidir. Nitekim düzensiz işlerde ve kendi hesabına bağımsız olarak çalışanların oranının yeni göç alan Onur mahallesinde yüksek oluşu (%39) da bu bilgiyi doğrulayan başka bir bulgudur. Bu kategori içerisinde yer alan işler ise tamamen inşaat ve yan sektörlerine dayanan, sıvıcılık, boyacılık, amelelik ve benzeri işlerdir. Kente ilk gelenen aşamada gelir sağlamaya yönelik işler arasında çok ayrıcalıklı bir yeri olan inşaat sektörü, bu özelliği çerçevesinde belirginleşen yaygınlığını Onur mahallesinde de göstermektedir.

Görüşme yapılan hane halkı reisleri düşük ücret elde edilebilen, hünere ya da sermaye gerektirmeyen geçici işler çerçevesinde değerlendirildiğinde ise, Onur mahallesinde %8 oranında çalışanın bu grupta yer aldığı, buna karşın Yamanlar mahallesinde bu grupta yer alan hiç kimsenin bulunmadığı görülmüştür. Bu grupta yer alanlar iş koşulları en ağır ve buna karşın elde edilen gelir açısından da en yoksul olanlardır.

Sözkonusu iş kollarının dağılımı, çalışanların kente geldikleri yörelerle karşılaştırmalı olarak incelendiğinde ise, inşaat sektörünü içerisine alan düzensiz işlerde ve kendi hesabına bağımsız olarak çalışanların her iki mahallede de ağırlıklı olarak Doğu Anadolu bölgesinden gelenler oldukları saptanmıştır (Bkz. Tablo 5.13). Göçle gelenen bölgelere detaylı olarak bakıldığında ise, bu sektörde ağırlıklı olarak Muş ve Erzurum ilinden gelenlerin çalıştığı tespit edilmiştir. Yine Onur mahallesinde düşük ücretle geçici işlerde çalışanları da ağırlıklı olarak Doğu Anadolu bölgesindeki illerden gelenler olduğu elde edilen bilgiler arasındadır.

Tablo 5.13. Çalışanların Geldikleri Yöreler İtibariyle Dağılımı**Onur Mahallesi**

Meslek Grubu	Ege	Akdeniz	İç Anad.	Doğu And.	G.dog.And.	Karadeniz	Toplam
Memur				4			4
Kurum İşçisi	1		2	6			9
Kendi hesabına	2		1	17		2	22
Düzensiz işlerde	1	1		30	5	2	39
Düşük Ücretli	1			7			8
Çiftçi	1			11			12
Çalışmıyor				3			3
Toplam	6	1	3	78	5	4	97

Yamanlar Mahallesi

Meslek Grubu	İzmir	Ege	Marmara	Akdeniz	İç Anad.	Doğu And.	G.dog.And.	Karadeniz	Toplam
Memur		2		1		4		1	8
Kurum işçisi	1		1	4	7	13	4	2	32
kendi hesabına	1	3		8		11	1	5	29
Kısa süreli				3	1	19	2	2	27
Emekli işsiz		2		2	1	2	1		8
Toplam	2	7	1	18	9	49	8	10	104

Kaynak: 2000 Anket Verileri

1990 sonrasında İzmir'e yaşanan göçlerin tüm diğer büyük kentler gibi ağırlıklı olarak Doğu ve Güneydoğu Anadolu'dan ve zorunlu göç niteliğinde olduğu bilgisi, bu dönemden sonra kente yerleşmiş olan kesimlerin ve dolayısıyla bu dönemden sonra çalışma hayatı içerisine girmiş olanların bu yörelerden gelen kişiler olması sonucu ile desteklenmektedir. Nitekim her iki mahallede de çalışanların büyük bir çoğunluğunu Doğu Anadolu kökenli kişiler oluşturmaktadır.

Güvenlik nedeniyle göçe katılanlar, kalkış noktalarından sifra yakın bir kaynakla geldiklerinden ve mesleki altyapı açısından da sadece tarım ve hayvancılık türü işlerde deneyim ve bilgi sahibi olduklarından, girdikleri sistem içerisinde yer edinebilmeleri mümkün olamamakta ve türedi işler ya da marjinal işler olarak da adlandırılan sektörlere yönelmelerini zorunlu hale getirmektedir. Genellikle akrabalık ya da hemşehrilik ilişkileri ile içerisine dahil olunan inşaat piyasası ise, sürekli olmayan ve iyi gelir sağlamayan yapısı nedeni ile zaten yoksul olan kesimlerin bu konumunu sürekli bir hale getirmektedir.

5.4.2.2 Gelir Durumu

Yoksulluk açısından bir değerlendirme yapabilmek ve mahallelerde çalışan kişilerin ekonomik koşullarını daha anlamlı veriler çerçevesinde ortaya koyabilmek için gelirin de bu bilgilerle birlikte ele alınması gerekmektedir. Çalışma alanı içerisinde görüşme yapılan hanehalklarından geliri konusunda sağlıklı bilgi veren hanehalkı reisleri çerçevesinde bir değerlendirme yapıldığında, hem Onur hem de Yamanlar mahallesinde yaşayan hanehalklarının düşük gelir grubu içerisinde yer aldıkları, yani Türkiye genelinde tarif edilen yıllık ortalama kullanılabilir gelir seviyesinin çok altında buldukları görülmektedir¹⁴. (Bkz. Tablo 5.14).

Tablo 5.14. Hane Halkı Reislerinin Gelir Durumu

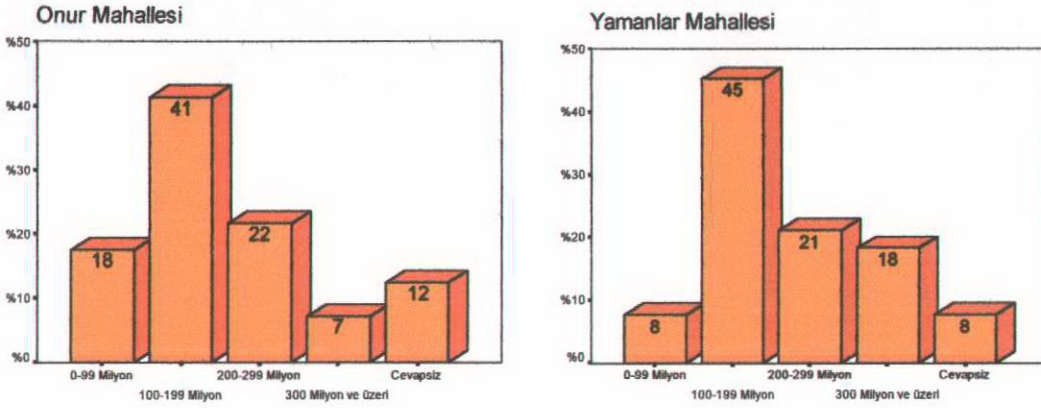
Onur Mahallesi			Onur Mahallesi		
Gelir Düzeyi	Sayı	%	Gelir Düzeyi	Sayı	%
0-99 milyon	17	17,53	0-99 milyon	8	7,69
100-199 milyon	41	42,26	100-199 milyon	47	45,19
200-299 milyon	21	21,65	200-299 milyon	22	21,16
300 milyon ve üzeri	7	7,22	300 milyon ve üzeri	19	18,27
Cevapsız	11	11,34	Cevapsız	8	7,69
Toplam	97	100	Toplam	104	100,00

Kaynak: 2000 Anket Verileri

Türkiye kentlerinde gelir grupları arasındaki uçurum giderek açıldığı bir durum yaşarken, büyük bir çoğunluğu göçle oluşmuş yerleşme alanlarında yaşayan ailelerin gelirleri, yalnızca yoksulluk değil, açlık sınırı olarak tarif edilen değerlerin de altında kalmaya başlamaktadır.¹⁵ Nitekim, Onur ve Yamanlar mahallesindeki gelir seviyesinin ağırlıklı olarak 100-199 milyon arasında değiştiği tespit edilmiştir (Bkz. Grafik 5.3). Yine Onur mahallesinde görüşme yapılan kişilerin % 17'sinin ve Yamanlar mahallesinde de % 7'si 100 milyonun altında bir gelire sahip olduğu saptanmıştır.

¹⁴ Nisan 2000-Temmuz 2000 tarihleri arasında "Veri Araştırma Anonim Şirketi" tarafından gerçekleştirilmiş, VERİ-SGT (Veri Statü, Gelir, Tüketim) tabakalaşma modeline dayalı istatistikî araştırmada Türkiye genelinde 20.000 ve daha fazla nüfuslu 268 yerleşim merkezinde yaşayan kentli nüfus üzerinde yapılan araştırmada hane başına düşen yıllık ortalama gelirin 7,753 \$ olduğu tespit edilmiştir.

¹⁵ Türkiye Kamu Sen Ekonomik ve Sosyal Araştırma Merkezi Temmuz 2001 verilerine göre, dört kişilik bir aile için Yoksulluk Sınırı 767,658 milyon ve Açlık Sınır da 271,393 milyon olarak tespit edilmiştir.

Grafik 5.3 Hanehalkı Reislerinin Gelirlerinin Oransal Dağılımı

Görüşme yapılan hanehalkı reislerinin gelir durumu, geliri elde ettikleri iş kolları çerçevesinde ele alındığında ise, ağırlıklı olarak düzensiz işlerde çalışanların 100-199 milyon arasında değişen gelir kategorisi içerisinde yer aldıkları görülmektedir (Bkz. Tablo 5.15). Kol gücüne dayanan emek yoğun bu işlerden elde edilen gelirlerin düşük olması içerisinde bulunduğumuz şartların temel özelliklerinden biri olan emek-gelir dengesizliğini açıkça gözler önüne sermektedir. Bununla birlikte memur statüsünde olanların ve kurum işçilerinin de gelir açısından çok farklı bir durumda olmadığı ve bu grupta yer alanların maaşlarının da daha çok 100 ile 300 milyon arasında değiştiği saptanmıştır. Bu durum ise memur ya da işçi olarak elde edilen işlerdeki statü ile bağlantılı olarak açıklanabilir. Eğitim düzeyi düşük ve vasıfsız olarak kente gelen kesimlerin formel işlerde yer edinseler bile sağladıkları bu işlerin statü olarak alt düzey işler kategorisinde yer aldıkları ve dolayısıyla da düşük gelir sağladıkları bilinmektedir.

Tablo 5.15 Meslek Kolları Çerçevesinde Gelir Düzeyi

Onur Mahallesi						Yamanlar Mahallesi					
İşin türü	0-99	100-199	200-299	300	Toplam	İşin türü	0-99	100-199	200-299	300	Toplam
	milyon	milyon	milyon	milyon			milyon	milyon	Milyon	milyon	
Memur		2	1	1	4	Memur		1	6		7
Kurum İşçisi	1	3	3	2	9	Kurum İşçisi	1	16	6	7	30
Kendi Hesabına	5	6	7	2	20	Kendi hesabına	7	8	6	8	29
Kısa Süreli	5	20	7		32	Kısa süreli		17	4	4	25
Düşük Ücretli	4	3	1		8	Emekli		5			5
Çiftçi	1	1			2	Toplam	8	47	22	19	96
Emekli	1	4	2	2	9						
Toplam	17	39	21	7	84						

Kaynak: 2000 Anket Verileri

Sonuç olarak bölgede çalışanların ortalama olarak %60'lık bir kesimi 200 milyonun daha altında bir ücretle çalışma hayatına devam etmektedir. Böyle bir gelir düzeyinin bir ailenin minimum düzeydeki gereksinimlerini bile sağlamada yeterli olmayışı, aile içerisinde hanehalkı reisi dışındaki fertlerin de çalışma hayatına katılmalarını gerektirmektedir. Böyle bir gereklilik çerçevesinde çocuklar erken yaşlarda okullarını bırakıp, iş hayatına atılmakta, evin kadınları da temizlik veya çocuk bakıcılığı gibi işlerde çalışarak aileye katkı sağlamaya çalışmaktadırlar.

5.4.2.3 Sosyal Güvence Olanakları

Düzensiz ve bir kurum ya da kuruluşa bağlı olmayan iş yapısının ağırlıklı olarak yer aldığı göçe dayalı yerleşme alanlarındaki çalışanlar, sözkonusu meslek yapısının özellikleri nedeniyle çoğunlukla herhangi bir sosyal güvenceye sahip olmaksızın çalışma hayatlarına devam etmektedirler. Nitekim Onur mahallesinde çalışanların %46'sının ve Yamanlar mahallesinde çalışanların da % 45'inin herhangi bir sosyal güvenceye sahip olmadıkları saptanmıştır (Bkz. Tablo 5.16).

Tablo 5.16 Çalışanların Bağlı Buldukları Sosyal Güvenlik Kuruluşları

Onur Mahallesi			Yamanlar Mahallesi		
Bağlı Olunan Sos. GÜv. Kur.	Sayı	%	Bağlı Olunan Sos. GÜv. Kur.	Sayı	%
Emekli Sandığı	5	5,15	Emekli Sandığı	4	3,85
SSK	39	40,21	SSK	44	42,31
Bağkur	7	7,22	Bağkur	11	10,58
Hiçbiri	46	47,42	Hiçbiri	45	43,27
Toplam	97	100,00	Toplam	104	100,00

Kaynak: 2000 Anket Verileri

Sayısal değerlere göre çalışma alanında en yaygın sosyal güvenlik kurumu, Sosyal Sigortalar Kurumudur ve çalışma alanındaki kurum ve fabrika işçilerinin tümü SSK'na bağlı olarak çalışmaktadırlar. Ancak daha çarpıcı olan sonuç, çalışma alanında yaşayan hanehalkı reislerinin yaklaşık yarısının herhangi bir sosyal güvenceye sahip olmadan çalışıyor olmalarıdır. Böyle bir sonuç alanda yaşayan hanehalklarının ekonomik olarak ayakta kalabilmek için ne kadar ciddi bir mücadele içerisinde yer aldıklarının en açık göstergelerinden biridir. Bu grubun içerisinde daha

çok iş yaşamının başında olanlar ve kente daha geç yaşlarda ve hünere ya da sermaye sahibi olmaksızın göçenler yer almaktadır. İnşaat işçilerinin ağırhkl olarak içinde bulunduğu böyle bir çalışma kurgusu içerisinde geleceğin güvence altına alınabilmesi hem çalışanlar hem de hane halklarının diğer üyeleri açısından mümkün olamazken, sağlık ve ilaç giderleri açısından da destek görebilmeleri de sözkonusu olamamaktadır.

5.4.2.4 İş Devingenliği

Kente yerleşme aşamasından sonra kalıcı ve sosyal güvencesi olan işlerde yer edinebilmek oldukça güçtür. Kişilerin böyle bir hedefe ulaşmaya dek pek çok farklı işle uğraştıkları ve farklı iş kolları arasında sürekli bir devingenlik gösterdikleri pek çok çalışmada elde edilmiş bulgular arasındadır. Böyle bir devingenlik süreci ise örgütsüz, düzensiz işlerden, düzenli gelir sağlayan işlere doğru gerçekleşmektedir. Kişiler, kendi deneyimleri, vasıfları ve kentte kurdukları ilişki ağları çerçevesinde farklı iş kolları arasında ileri geri hareket ederek kendilerine formel olarak adlandırılan örgütlü işlerde yer edinmeye çalışmaktadırlar.

Çalışma alanı bu açıdan değerlendirildiğinde, Görüşme yapılan hanehalkı reislerinden Onur mahallesinde % 64'ünün ve Yamanlar mahallesinde de % 56'sının halen İzmir'deki ilk işlerine devam etmekte oldukları ve bu işlerin yine ağırhkl olarak inşaat sektörü ile ilgili olduğu saptanmıştır. Bu mahallelerin yeni kurulmuş ve halen gelişme alan yapısından kaynaklanmaktadır. Kişilerin işteki devingenliklerinin kentte kalma süresine bağlı oluşu, Yamanlar ve Onur mahallelerinde yaşayan hanehalkı reislerinin iş devingenliği açısından birbirlerinden farklılaşmalarına neden olmuştur. Görüşme yapılan örneklem mahalleler arasındaki bu ayrışmayı çok net bir biçimde ifade etmese de özellikle Onur mahallesi yeni göçler içermesi nedeniyle iş devingenliği sürecinin henüz başlamış olduğu bir mahalledir.

Çalışma alanında edinilen ilk işlerin dağılımı detaylı olarak incelendiğinde ise, inşaat sektörünün yine çok ağırhkl bir oranda ön plana çıktığı görülmektedir. Bu durum, inşaat sektörü içerisinde yer alan iş kollarının yapısından kaynaklanmaktadır.

Uzun süreli bir hüner ya da sermaye gerektirmeyen amelelik, boyacılık, alçı ustalığı ya da fayansçılık türü işler kente yeni gelen göçerlerce edinilebilmesi en kolay olan meslekler arasındadır (Bkz.Tablo 5.17).

Tablo 5.17 Hanchalkı Reislerinin İzmir'e Geldikten Sonra Çalıştıkları İlk İşler

Onur Mahallesi			Yamanlar Mahallesi		
İşin Türü	Sayı	%	İşin Türü	Sayı	%
Memur	2	2,06	Memur	4	3,85
Öğretmen	1	1,03	Kurum işçisi	6	5,77
Kurum işçisi	3	3,09	Depoda işçi	2	1,92
Depoda işçi	1	1,03	Fabrikada işçi	7	6,73
Tezgahtar	1	1,03	Bekçi	1	0,96
Aşçı	4	4,12	Oto tamircisi	1	0,96
Garson	4	4,12	Garrson	1	0,96
Mobilyacı	1	1,03	Şoför	4	3,85
Kasap	1	1,03	Tezgahtar	1	0,96
Kuaför	1	1,03	Tüccar	1	0,96
Lokantantacı	5	5,15	Truzimci	1	0,96
Karo İmalatçısı	1	1,03	Yufkacı	1	0,96
Mermerci	1	1,03	Kuaför	1	0,96
Demirci	1	1,03	Lokantantacı	2	1,92
Terzi	1	1,03	Fırıncı	5	4,81
Alçı ustası	1	1,03	Bakkal	1	0,96
İnşaat işçisi	47	48,45	Nalbur	2	1,92
Boyacı	3	3,09	Terzi	2	1,92
Ayakkabı boyacısı	1	1,03	Tesisatçı	1	0,96
Çaycı/kahveci	1	1,03	Marangoz	3	2,88
Berber Çırağı	4	4,12	Pazarlamacı	2	1,92
Hamal	4	4,12	Pazarcı	1	0,96
Seyyar satıcı	7	7,22	Elektrikçi	1	0,96
Emekli olup geldi	1	1,03	İnşaat işçisi	29	27,88
Toplam	97	100,00	Boyacı	6	5,77
			Ayakkabı boyacısı	1	0,96
			Çaycı/kahveci	2	1,92
			Berber Çırağı	1	0,96
			Seyyar satıcı	11	10,58
			Emekli olup geldi	1	0,96
			Öğrenci	2	1,92
			Toplam	104	100,00

Kaynak: 2000 Anket Verileri

Devingenlik süreci, kentte kalma süresi ile bağlantılı olarak, çalışılan işlerin niteliği ve işlerde elde edilen statü üzerinde belirleyici olmaktadır. Nitekim İnşaat sektöründeki düzensiz işlerle ya da seyyar satıcılık hamallık gibi geçici işlerle başlayan çalışma hayatı giderek sürekli ve ücretli işler çerçevesinde devam

edebilmektedir. Böyle bir süreci yeni gelişen bir mahallede ortaya koyabilmek ise oldukça zordur. Nitekim, çalışma alanında ilk gelme aşamasında edinilen işlerle bugün sahip olunan işler karşılıklı olarak değerlendirildiğinde, kentteki çalışma hayatının başında olan inşaat sektörü çalışanlarının büyük bir çoğunluğunun, henüz iş kolları arasında bir sıçrama yaşamamış oldukları göze çarpmaktadır. Bu grubun dışında ise devingenliğin düzensiz işlerden kurum ya da özel sektörde işçi olmaya ya da küçük ölçekliği esnafıya yönelik olarak gerçekleşmiş olduğu görülmektedir.

Bu bulguyu desteklemek amacıyla iş kolları, çalışanların İzmir'e göç ettikleri yıllarla karşılaştırmalı olarak değerlendirildiğinde, Onur mahallesine kendi hesaplarına, düzensiz ve uzun süreli hüner ya da sermaye gerektirmeyen işlerde (inşaat sektörü) çalışmakta olanların ağırlıklı olarak 1985 ve 1995 yılları arasında, yani çok yakın bir geçmişte İzmir'e gelmiş oldukları görülmektedir (Bkz.Tablo 5.18). Yine Yamanlar mahallesine de 1985 ve 1990 yılları arasında gelmiş olanlarda bu meslek grubunda çalışma oranı çok yüksektir. Bulgular ayrıca Yamanlar mahallesinde bugün kendi hesabına çalışan hüner ve/veya sermaye sahiplerinin ağırlıklı olarak İzmir'e 1980 ve 1985 yılları arasında gelenler olduğunu, kurum yada özel sektörde çalışan işçilerin ise 1975-1980 ve 1990-1995 yılları arasında gelmiş olduklarını göstermektedir.

Tablo 5.18 İşin Türü ve Kentte Kalınan Süre

Onur Mahallesi									Yamanlar Mahallesi								
Gelinen Yıllar	I	II	III	IV	V	VI	VII	Toplam	Gelinen Yıllar	I	II	III	IV	V	VI	VII	Toplam
2000-1996	1	1	2	4			3	11	2000-1996		1	2	3				6
1995-1991		4	5	10	3	1	3	26	1995-1991	3	10	5	2			1	21
1990-1986	2	3	6	18	4	1		34	1990-1986		2	4	10				16
1985-1981	1	1	6	5	1	1	5	20	1985-1981	2	7	10	5		3		27
1980-1976				2				2	1980-1976	2	9	6	3		4		24
1975-1971			1					1	1975-1971	1	2	2	4				9
1970 - -			1					1	1970 - -		1						1
Toplam	4	9	21	39	8	3	11	95	Toplam	8	32	29	27		8		104

I - Düzenli Ücretli çalışan memur

II - Kendi hes.çalış.sermaye ve/veya hüner sahibi

III - Bir kurum ya da özel sektörde işçi

IV - Kendi hes.düzensiz işlerde çalışan işçi

V - Düşük ücretli, düzensiz işlerde iş sahibi

VI - Tarımla uğraşan çiftçi

VII - Emekli, çalışmıyor, işsiz

Kaynak: 2000 Anket Verileri

Mahalleler arasındaki bu farklılaşmanın başka bir nedeni de, gelinen dönemin ekonomik, politik koşulları ve bu koşulların toplumsal yapıya olan yansımalarıdır. Onur mahallesinin hem kurulma ve hem de gelişme dönemindeki politikaların farklılaşan yapısı, Yamanlar mahallesindeki iş yapısı ile belirgin biçimde farklılaşmasına neden olmuştur. Bu farklılaşma kendisini, Onur mahallesinde son beş yıllık göçlerde, yani kırdan henüz gelmiş olan hanehalkı reisleri arasında halen çiftçilik faaliyetlerine devam edenlerin bulunmasıyla da göstermektedir. Onur mahallesindeki henüz kır bağlantılı bu yapıya karşın Yamanlar mahallesi çok daha oturmuş ve çok daha belirgin olan ilişki ağları çerçevesinde kentsel olarak tarif edilen iş yapısı ile ön plana çıkmaktadır.

5.4.2.5 Kentte Çalışılan İş Kollarına İlişkin Tercihler

Kişilerin işlerini tercih etme ya da sürdürme eğilimleri, o faaliyet kolunun, çalışma şartları, sağladığı statü, sosyal güvence olanakları ve gelire bağlantılı olarak farklılaşmaktadır. Ancak bugünün sınırlı iş olanakları içerisinde bir işe sahip olabilmek öncelikli amaç haline geldiğinden, işin yaratacağı tatmin duygusu ve işe duyulan bağlılık yerini, herhangi bir iş sahibi olma ve o işi sürekli kılma çabasına bırakmıştır. Böyle bir ortamda ağır çalışma şartlarına sahip, düşük ücretli işlerde çalışan geçekondulu nüfusun çalışma hayatı içerisindeki konumlarından memnun olmalarını beklemek mümkün değildir.

Nitekim yapılan görüşmeler, Onur mahallesinde çalışanların ancak % 30'unun yaptığı işten memnun olduğunu göstermiştir. Yaptığı işten memnun olanlar ise daha çok kendi hesabına çalışan esnaf ve herhangi bir kurumda ya da özel sektörde çalışan işçilerdir (Bkz.Tablo 5.19). Yamanlar mahallesinde ise çalışanların %58'inin yaptığı işten memnun olmadığı saptanmıştır. Bu mahallede formel ve sürekli gelir getiren işlerde çalışma oranının Onur mahallesine oranla daha yüksek olmasından kaynaklanmaktadır. Nitekim bu mahallede yaptığı işlerden memnun olanlar yine ağırlıklı olarak, kendi hesabına çalışan esnaf ve herhangi bir kurumda ya da özel sektörde çalışan işçilerdir.

Tablo 5.19 Yapılan İşe Duyulan Memnuniyet

Onur Mahallesi								Yamanlar Mahallesi							
Meslek Grubu	I	II	III	IV	V	VI	Toplam	Meslek Grubu	I	II	III	IV	V	VI	Toplam
Memur	3	1					4	Memur	6			1			7
Kurum İşçisi	8					1	9	Kurum İşçisi	20	4		1	6		31
Kendi hesabına	10	4			1	6	21	Kendi hesabına	17	1	2		9		29
Kısa süreli	1	29		3		6	39	Kısa süreli	12	10		2	3		27
Düşük Ücretli	3	3				2	8	Düşük Ücretli	3	1			1		5
Çiftçi	1					2	3	Toplam	58	16	2	4	19		99
Toplam	26	37	0	3	1	17	86								

- I - Evet memnun
 II - Hayır çalışma şartları çok ağır
 III - Hayır üretici olamıyorum
 IV - Hayır yeterli iş yok
 V - Hayır sosyal güvencesi yok
 VI - Hayır sağladığı gelir yetersiz

Kaynak: 2000 Anket Verileri

Çalışanların yaptıkları işlerden memnun olmama nedenlerine bakıldığında ise, inşaat sektöründe yer alan işlerin ağır şartlara sahip oluşunun memnuniyetsizlikleri yaratan temel neden olduğu görülmektedir. Kendi hesabına çalışan küçük esnaf ise yapılan görüşmelerde memnuniyetsizliği yaratan temel nedenin ekonomik yetersizlik olduğunu belirtmiştir.

İş kolları konusunda duyulan bu memnuniyetsizliğin ortaya konmasından sonra görüşme yapılan hanehalkı reislerine hangi iş kollarında çalışmayı arzuladıkları sorulmuştur. Örneklem nüfusun Onur mahallesinde yaklaşık %80'i ve Yamanlar mahallesinde de yaklaşık % 65'i yeni bir iş tarif etmiştir. Buna göre yeterli olanakların sağlanması durumunda halen yaptıkları işleri geliştirerek ve büyütürük sürdürmek isteyenlerin oranının da Onur mahallesinde % 21 ve Yamanlar mahallesinde de % 35 dolaylarında olduğu görülmektedir (Bkz. Tablo 5.20).

Çalışma alanının bulguları, genel eğilimler açısından değerlendirildiğinde tercihlerin "Ticaret" ve "Esnaflık" grubu işlerde yoğunlaştığı anlaşılmaktadır. Sonuçlar tercihlerin, düzenli gelir getirebilecek, sürekli ve sosyal güvencesi olan işlere (memurluk, Kurum ya da özel sektörde işçi olmak vb.) değil, çok daha fazla gelir elde etme olanağına açık, esnek ve hareketliliği yüksek olan işleri yönelik olduğunu ortaya koymaktadır.

Tablo 5.20 İş Kolları Dağılımında Tercihler

Onur mahallesi			Yamanlar mahallesi		
İşin Türü	Sayı	%	İşin Türü	Sayı	%
Aynı işi büyütmek	20	20,83	Aynı işi büyütmek	37	35,57
Çiftçilik	2	2,08	Çiftçilik	4	3,92
Dekorasyon	2	2,08	Devlet memurluğu	3	2,94
Devlet memurluğu	7	7,29	Eğlence yeri işletmek	4	3,92
Esnafılık	11	11,46	Esnafılık	13	12,75
Fabrika sahibi olmak	2	2,08	Fabrika sahibi olmak	1	0,98
Galericilik	1	1,04	Galericilik	2	1,96
Hayvancılık	1	1,04	Kantin işletmek	1	0,98
Kahvehane işletmek	1	1,04	Kuaför dükkanı işletmek	2	1,96
Kantin işletmek	1	1,04	Minibüs hattı işletmek	1	0,98
Millet Vekilliği	1	1,04	Müteahhitlik	8	7,84
Minibüs hattı işletmek	2	2,08	Nakliyat	1	0,98
Müteahhitlik	5	5,21	Siyaset	2	1,96
Nakliyat	1	1,04	Ticaret	18	17,65
Restoran işletmek	5	5,21	Tiyatroculuk	1	0,98
Siyaset	1	1,04	Turizmcilik	3	2,94
Ticaret	27	28,13	Yöneticilik	3	2,94
Turizmcilik	2	2,08	Toplam	104	100,00
Yöneticilik	5	5,21			
Toplam	97	100,00			

Kaynak: 2000 Anket Verileri

Dolayısıyla tercih edilen iş kollarının dağılımı detaylı olarak değerlendirildiğinde, yine tercihlerin büyük bir çoğunluğunun, mesleki açıdan kariyer sağlama, prestiji arttırma gibi hedeflere yönelik olarak gerçekleşmediği ve tamamen piyasa mekanizmasının işleyişi içerisinde idealize edilmiş, hızlı ve çabuk para kazanabilme vaadi sunan işlere yönelik olduğu görülmektedir. Günümüz koşullarında bireylerin sınıfsal konumlarını iyileştirmedeki yegane seçeneklerinin risk almak ve risk alarak mücadele etmek haline gelmiş olması, artık sosyal güvencesi olan kurumsal işlerin yani risk taşımayan işler piyasa içerisindeki geçerlilikleri de ortadan kaldırmıştır.

5.4.2.6 Ek İşlerde Çalışma Eğilimleri

İçerisinde bulunduğumuz dönemin ağırlaşan ekonomik şartları kişilerin ikinci bir ek işte çalışmalarını zorunlu bir hale getirmeye başlamıştır. İzmir’de gecekondu alanlarındaki ek iş yapma oranı 1997 verilerine itibariyle % 7 olarak saptanmıştır (Peker ve diğerleri,1997,s.56) Bununla birlikte Onur ve Yamanlar mahallelerinde

görüşme yapılan hanehalkı reislerinin ek işlerde çalışma oranı bu değerin çok altında kalmaktadır. Görüşme yapılan hanehalkı reislerinden Onur mahallesinde sadece 6 kişinin ve Yamanlar mahallesinde de sadece 3 kişinin kendi işi dışında ek bir işle uğraştığı bilgisi elde edilmiştir. Onu mahallesinde çalışanlardan 2 kişi inşaat, 1 kişi muhtarlık, 1 kişi çiftçilik, 1 kişi berberlik ve bir kişi de seyyar satıcılık işini ek olarak yapmaktadır. Yamanlar mahallesinde ise üç kişi kendi işi dışında şoförlük işi ile uğraşmaktadır.

Çalışma alanında böyle bir sonuç elde etmiş olmanın çok temel bazı nedenleri bulunmaktadır. Öncelikli neden, çalışma alanında yaşayan hanehalkı reislerinin “esas iş”leri elde etme ya da sürdürmedeki sıkıntıları henüz aşamamış olmalarıdır. Yoksul göçerlerin hayatta kalabilme mücadelesi içerisinde tutundukları, güvence yada gelecek umudu içermeyen işler dışında ek iş olanakları yaratmaları oldukça zordur. Kaldı ki bu kesimler için birincil olan iyi gelir sağlayan kalıcı işler elde etmek olduğundan, tüm efor bu yönde ortaya konmaktadır. Bununla birlikte çalışma saatleri açısından çok daha bağlayıcı olan esnafılık, zanaatkarlık tipi işlerden ikinci bir iş için zaman ayırmak oldukça zordur. Çalışma alanında ise bu meslek kollarında çalışanların oranı yüksektir.

İkincil neden ise kenttin sınırlı iş olanaklarına sahip oluşu çerçevesinde açıklanabilir. Vasıflı ve ekonomik durumu iyi olan kesimler için bile zorlaşan çalışma olanakları, göçle gelen vasıfsız ve yoksul kitleler için neredeyse tamamen ortadan kalkmaktadır. Yeni bir işe sahip olmanın, beceri ya da en azından küçük de olsa sermaye gerektirdiği günümüz koşullarında, ikinci bir adım atmak göçe dayalı yerleşme alanlarında yaşayan kitleler açısından son derece zordur

5.4.2.7 Evde Üretim

Biyolojik gereksinimleri, eğitim ve benzeri masrafları karşılamada yetersiz kalan hanehalkı gelirleri, ailelerin ev içerisinde küçük ölçekli üretim faaliyetleri gerçekleştirmeye yöneltmiştir. Hediyeelik eşya, el işi, giyim ve benzeri alanlarda gerçekleşen üretim faaliyetlerinde bulunanların oranları Onur mahallesinde % 5 ve

Yamanlar Mahallesinde % 1'i olarak saptanmıştır. Bu oranların düşük oluşu seçilen örneklem grubun özellikleri ile açıklanabilir. Bununla birlikte göçe dayalı yerleşme alanlarında hane halkı gelirini arttırmak amacıyla eşlerin de temizlik, çocuk bakıcılığı ve benzeri işlerde çalışmaya gidiyor olmaları evde başka bir üretim faaliyetini gerçekleştirebilme olanağını ortadan kaldırmaktadır. Kente dahil olmayı, kentsel alanda yaşayanlarla kişisel ilişkiler geliştirmeyi sağlayan bu tip işler, gelecek için çok daha büyük kazanımlar yaratabilme olanağına sahip olarak görüldüğünden, evde üretim faaliyetlerinde bulunmak cazibesini yitirmiştir.

5.4.2.8 Tasarruf Biçimi

Hanehalklarının toplam gelirlerini nasıl kullandıkları, tasarruf yapıp yapmadıkları, sınıfsal farklılaşmanın ortaya çıkmasında ve toplumsal yapının biçimlenmesinde önemli bir belirleyicidir. Bir zamanlar üretim faaliyetlerinin üstlendiği toplumsal bütünleşme ve sistemin üretimini birbirine bağlama rolünü artık tüketim faaliyetleri üstlenmiştir (Baumann, 1999,s.44). Dolayısıyla kişiler gerçekleştirdikleri tüketim ölçüsünde toplumsal yaşantı içerisinde yer edinebilmektedirler. Tüketmeyi gerçek anlamda sağlayacak olan ise gelirin zorunlu harcamalardan arta kalan bölümü yani tasarruf edilen bölümüdür. Bu anlamda kişilerin gelir seviyesindeki artışla paralel olarak tasarrufları ve harcamaları da artmaktadır.

Türkiye'nin bugünkü ekonomik şartları içerisinde, üst ve alt gelir gruplarının hane halkı harcamaları arasındaki uçurumun, tıpkı elde edilen gelirlerde olduğu gibi giderek arttığını gösteren araştırmalar yer almaktadır¹⁶. Bu araştırmalar en yoksul olan kesimlerin hanehalkı harcamalarının gelirlerinin çok üzerinde olduğu sonucunu

¹⁶ Nisan 2000-Temmuz 2000 tarihleri arasında "Veri Araştırma Anonim Şirketi" tarafından gerçekleştirilmiş, VERİ-SGT (Veri Statü, Gelir, Tüketim) tabakalaşma modeline dayalı istatistiki araştırmada, zengin ve yoksul hanelerin harcamaları arasında 13,6 kat gibi bir fark tespit edilmiştir. Üst gelir grubu içerisinde, en zengin olan % 5'lik kesimin yıllık harcamaları 18.144 dolar olarak, en alttaki %5'lik kesimin yıllık harcamaları ise (yıllık kullanılabilir gelirlerinin üzerinde) 1.332 dolar olarak tespit edilmiştir. Bu da alttakilerin sürekli olarak açık verdiği bir ortamda, üsttekilerin yıllık ortalama 16.825 dolarlık bir tasarruf yapabildikleri bize göstermektedir.

ortaya koymakta ve dolayısıyla da tasarruf yapmanın ve hatta yaşamsal gereklilikleri karşılamanın olanaksız olduğu bir yaşantı düzeyine işaret etmektedir.

Çalışma alanı bu açıdan incelendiğinde durumun Türkiye'nin genel şartları ile uyum gösterdiği ve dolayısıyla da tasarruf yapabilme oranının alan genelinde çok düşük olduğu ortaya çıkmıştır. Tablo 5.21'de de görüldüğü gibi Onur mahallesinde yaşayan hanehalklarının % 75'i ve Yamanlar mahallesinde yaşayan hanehalklarının da % 79'u tasarruf yapamamaktadır. Tasarruf açısından en yaygın eğilimin ise, arsa yada konuta yatırım yapmak yönünde olduğu saptanmıştır. Böyle bir tercih, kentsel yaşantıya katılabilmek yönünde ilk ve en gerekli şartın barınma sorununu çözmek olmasından kaynaklanmakla birlikte, bunun daha da ötesinde bazı anlamlar taşımaktadır.

Tablo 5.21. Hanehalklarının Tasarruf Biçimleri

Onur Mahallesi			Yamanlar Mahallesi		
Tasarruf Biçimi	Sayı	%	Tasarruf Biçimi	Sayı	%
Tasarruf Yapılmıyor	75	77,32	Tasarruf Yapılmıyor	79	75,96
Bina,Ev Dükkan Satın Almak	4	4,12	Bina,Ev Dükkan Satın Almak	6	5,77
Arazi Satın Almak	5	5,15	Arazi Satın Almak	6	5,77
Motorlu Taşıt Satın Almak	2	2,06	Motorlu Taşıt Satın Almak	1	0,96
Altın Satın Almak	2	2,06	Altın Satın Almak	0	0,00
Bankada Mevduat Olarak Değ.	5	5,15	Bankada Mevduat Olarak Değ.	5	4,81
İşle İlgili Yatırım Yapmak	4	4,12	İşle İlgili Yatırım Yapmak	7	6,73
Toplam	97	100,00	Toplam	104	100,00

Kaynak: 2000 Anket Verileri

Bugünkü piyasa şartları içerisinde taşınmaz piyasasına yatırım yapmak, spekülatif faaliyetler yoluyla kazanç sağlama olanağı yaratması açısından önemlidir. Üstelik taşınmaz piyasası içerisinde yaratılan rantlar açısından, gecekonduların ayrıcalıklı bir konumu bulunmaktadır. Yasa dışı yollarla elde edilen arsa ya da konutların, süreç içerisinde planlama sürecinin değişik aşamaları aracılığı ile yasal hale getirilmesi ile başlayan kazanımlar, mülkiyet dokusu üzerinde yükselmeyi sağlayan ilave imar hakları ile maksimum seviyelere ulaşmaktadır. Bu açıdan zor şartlara sahip kentsel alanda ayakta kalabilme ve hatta konum değiştirebilme olanağı yaratabilecek böyle bir alana yatırım yapmaya yönelmek, göçe dayalı yerleşme alanları açısından özellikle önem taşımaktadır.

5.4.2.9 Arsa ve Konutlara Yatırılan Birikimi Oluşturma Biçimi

Yukarıda da ortaya konduğu biçimiyle taşınmaz piyasasının göç eden gruplar açısından ayrıcalıklı bir konumu bulunmaktadır. Gerek kente gelme aşamasında ve gerekse de kente yerleştikten sonra sahip olunan birikimlerin öncelikli olarak yönlendirildiği arsa ve konutlar, içersinde yer aldığı piyasanın da bu yolla hareketlenmesine katkıda bulunmaktadır. Birikimlerin aktarılma biçimini ve koşullarını belirleyen ise göç eden grupların başlangıçta yani kalkış noktasında sahip oldukları ekonomik koşullardır. Çünkü kentsel ortamdaki yatırımların büyük bir çoğunluğu, kırdan kente aktarılan kaynaklar aracılığı ile gerçekleşmektedir. Böyle bir kaynak aktarma biçimi içerisinde kırsal bölgelerde sahip olunan arazi ve diğer mülkler parasal kaynağa dönüştürülmekte ve kentte sahip olunacak yeni bir arazi ya da mülke aktarılmaktadır.

Ancak böyle bir kaynak transferinin koşulları özellikle 1990'lı yıllardan sonra yaşanmaya başlayan terör kaynaklı göçler çerçevesinde değişikliğe uğramıştır. Can güvenliği nedeniyle yaşadıkları bölgeleri terk etmek durumunda kalan kesimlerin çoğunluğu mülklerini olduğu biçimde geride bırakmak zorunda kalmış ve kentsel ortam için parasal kaynak haline dönüştürememişlerdir. Çalışma alanı bu açıdan değerlendirildiğinde, alan genelinde kırsal kaynakların kente aktarılma düzeyinin çok yüksek olduğu göze çarpmaktadır (Bkz. Tablo 5.22). Onur ve Yamanlar mahallelerinde yaşayanların yaklaşık % 42'sinin kaynaklarını memleketlerindeki mülklerini satmak yoluyla elde ettikleri tespit edilmiştir.

Tablo 5.22 Taşınmaz Piyasasına Aktarılan Birikimlerin Elde Edilme Biçimleri

Birikimi Elde Etme Biçimi	Onur Mahallesi		Yamanlar Mahallesi	
	Sayı	%	Sayı	%
Memleketteki Mülkleri Satmak Yoluyla	27	42,19	32	42,67
Memleketteki Akrabalardan Borç Alarak	3	4,69	3	4,00
İzmir'de Çalışarak Oluşturulan Birikimlerle	30	46,88	31	41,33
İzmir'de Kişi Ya da Bankalara Borçlanarak	2	3,13	8	10,67
Emekli İkramesiyle İle	1	1,56	0	0,00
İzmir'deki Birikimler + Borçlanarak	1	1,56	1	1,33
Toplam	64	100,00	75	100,00

Kaynak:2000 Anket Verileri

Bununla birlikte mülklerini geldikleri yörelerde terk etmek zorunda kalanların oranının da yüksek olduğu yapılan karşılıklı görüşmeler sonunda ortaya çıkmıştır. Böyle bir kaynak sıkıntısı karşısında kişilerin yönelimleri ise, geldikleri kentsel ortam içerisinde birikim yaratmak ve bu birikimleri taşınmaz piyasasına aktarma yönünde gerçekleşmektedir. Çalışma alanında taşınmaz piyasasına yatırım yapma koşullarını kent içerisinde birikim yapma yoluyla sağlayanların oranının yüksek oluşu böyle bir oluşum ile temellendirilebilir. Kaldı ki kente göçün hala ekonomik nedenlere dayanıyor olması ve kente gelen kesimler içerisinde iş bulma amaçlı göçlerin oranının hala yüksek olması da böyle bir sonucu ortaya çıkaran en temel oluşumlardan biridir. Ancak her koşulda göçle gelenler arasında borçlanarak mülke yatırım yapmanın geçerli bir yol olarak tercih edilmediği de görülmektedir. Böyle bir eğilim ise yetersiz gelir, sürekli olmayan iş yapısı ve dolayısıyla belirsizlikler üzerine kurulu bir geleceğin yaşayanlar üzerinde yaratmış olduğu baskı ile açıklanabilir.

5.4.2.10 Konut Sahipliliği

Konut sahipliliği önemli bir ekonomik göstergedir. Ancak bu göstergenin tek başına bir anlamı yoktur. Çünkü daha önce de belirtildiği gibi gecekondu bölgelerinde birikim sahibi olan herkes konuta yatırım yapmakta ve bu nedenle de bu tür alanlarda konut sahipliliği çok yaygın bir hal almaktadır. Burada kritik olan, yasa dışı yollarla gerçekleşen arsa ve konut üretimi sürecinin hangi aşamasında ve nasıl bir konuta yatırım yapıldığıdır. Çünkü başlangıçta çok daha az bedeller ödeyerek sahip olunabilen arsa ya da konutlar süreç içerisinde değişim değerlerinde meydana gelen artışlar nedeniyle farklı bir mülk sahibi profili ortaya çıkarabilmektedir. Böyle bir gelişme bu bölgelerde mülk sahibi olan kesimler arasında statü farklılaşmaları ve/veya kiracılık oranlarının artması ile de sonuçlanabilmektedir.

Nitekim son dönem gelişmelere paralel olarak Türkiye gecekondularındaki kiracılık oranının giderek arttığını ortaya koyan çeşitli araştırmalar bulunmaktadır. Özellikle apartmanlaşma sürecini tamamlayan gecekondu bölgelerinde ortaya çıkan bu durum, hem göçle gelenlerin kent içerisinde edindikleri yeni pozisyonu ve hem de kent genelindeki rant paylaşım sürecinde ortaya çıkan farklılaşmaları yansıtmaları

bakımından önemlidir. İzmir’de böyle bir çerçevede beklenen düzeyde bir değişim süreci yaşamış, gecekondular bölgelerinde gelişen imar ve inşaat faaliyetlerine paralel olarak kiracılık oranları artmıştır. 1997 verileri itibariyle İzmir’de oturduğu konuta kira ödeyenlerin oranı %61 ve gecekondular bölgelerinde oturanların kiracılık oranı da % 31 olarak tespit edilmiştir. Bu da İzmir genelinde gecekondular bölgelerinde oturanların yaklaşık olarak 1/3’ünün kiracı olduğunu ortaya koymaktadır (Peker, 1997,s.53).

Çalışma alanı bu açıdan değerlendirildiğinde, yine İzmir geneline ilişkin verilerle uyumlu bir sonuç ortaya çıkmakta, Onur mahallesindeki kiracılık oranı %28 ve Yamanlar mahallesindeki kiracılık oranı da % 26 olarak tespit edilmektedir (Bkz. Tablo 5.23).

Tablo 5.23 Konut Sahipliliği

Onur Mahallesi			Yamanlar Mahallesi		
Mülkiyet Durumu	Sayı	%	Mülkiyet Durumu	Sayı	%
Arsa ve Eve Sahip	52	53,61	Arsa ve Eve Sahip	76	73,08
Arsa işgal Eve sahip	17	17,53	Arsa işgal Eve sahip	2	1,92
Kiracı	28	28,87	Kiracı	26	25,00
Toplam	97	100,00	Toplam	104	100,00

Kaynak: 2000 Anket Verileri

Kiracı olarak yaşayan kesimin ödediği kira bedelleri değerlendirildiğinde ise, Onur mahallesindeki bedellerin 20 milyon-100 milyon ve Yamanlar mahallesindeki bedellerin de 30 milyon-200 milyon arasında değiştiği ortaya çıkmaktadır. Değerler arasındaki farklılaşmanın ise, konutların sahip oldukları konum, konfor koşulları, büyüklük ve benzeri faktörler belirlemekte, bununla birlikte her iki mahallede de ortalama bir konuta ödenen en yaygın kira bedeli 55 milyon olarak tespit edilmektedir.

Kira için ödenen miktar her ay hanehalkının bütçesinden çıkan zorunlu bir giderdir. Yani başka bir anlatımla gelirin tasarruf edilemeyen bölümlerinden biridir. Kentin diğer bölgeleri ile kıyaslandığında çok daha ekonomik gibi görülen kira

bedelleri, alanda yaşayan hanehalklarının zaten düşük olan gelir yapısı çerçevesinde değerlendirildiğinde ise sahip olduğu payın önemi ortaya çıkmaktadır.

Ancak kiracılık statüsünü hanehalklarının ekonomik yetersizliği açıklamada bir parametre olarak kullanabilmek için bazı ek bilgilere ihtiyaç vardır. Öncelikle görüşme yapılan hanehalklarından kiracı statüsünde olanların başka bir konutlarının ya da mülklerinin bulunup bulunmadığının tespit edilmesi gereklidir. Hem kiracı olup hem de başka yerlerde taşınmaz sahibi olabilme olasılığı, tüm kiracılar için genelleştirilmiş bir mülksüz¹⁷ tanımı yapılmasının koşullarını ortadan kaldırmaktadır. Çalışma alanının yapısı bu açıdan incelendiğinde;

- Öncelikle alanda kiracı olarak oturan hanehalklarından hiçbirisinin başka bir konuta ya da mülke sahip olmadığı yani mülksüz olduğu,
- Mülk sahibi olanlar içerisinde, Onur mahallesinde oturanların % 6'sının ikinci bir konutunun bulunduğu ve bu konutların İzmir'de değil, halen göçle gelinen yörelerde bulunduğu,
- Buna karşın Yamanlar mahallesinde oturanların % 10'unun ikinci bir konuta sahip olduğu ve bu konutların tamamına yakın bölümünün yani yüzde %9'unun aynı semtte (yine Yamanlar mahallesinde), % 1'inin ise İzmir'de ama başka bir semtte bulunduğu tespit edilmiştir.

Dolayısıyla çalışma alanında yaşayan kiracıların tümünün gerçekten mülksüzler olarak adlandırılabilceği, Onur mahallesinde oturup ikinci bir konuta sahip olanların ise, gerek son dönemde gelmiş olmaları ve gerekse de terör kaynaklı göçle gelmiş olmaları nedenleri ile, kırla olan mülkiyet bağlantılarını halen devam ettirdikleri saptanmıştır. Onur mahallesindeki mülk sahiplerinin (yani yeni gelenlerin), kente yatırım yapmayı giderek zorlaştıran günümüz koşulları içerisinde henüz spekülatif amaçlı faaliyetler içerisine girmeleri mümkün olamamıştır. Buna karşılık ortaya

¹⁷ Murat Güvenç ve Oğuz Işık tarafından İstanbul için statü-mülkiyet farklılaşmasını tespit etmeye yönelik olarak yapılan çalışmada, oturlan konuta sahip olma düzeyinin, ailelerin kent içerisindeki statülerini belirlemede ve hanehalkının metropoliten alana ne denli sağlam bağlanmış olduğunu ortaya koymada yeterli ve geçerli bir gösterge olamayacağı savunulmaktadır. Ayrıca yine mülksüz olma durumunu açıklamada, oturlan konutun dışında herhangi bir mülkün bulunup bulunmadığının tespiti edilmesi gerektiği üzerinde durulmaktadır. (Güvenç & Işık,1996, s.21).

çıkma süreci daha eskilere dayanan Yamanlar mahallesindeki mülk sahiplerinin tamamına yakın bir bölümünün aynı mahallede başka konuta sahip olmaları mülk sahipliği ve kente yatırım yapma eğilimi açısından kentte kalınan sürenin önemli bir belirleyici olduğu biçiminde yorumlanabilir. Ancak kente yatırım yapmak ve kentle sağlam bağlantılar oluşturmak kentte kalınan süreyle ilişkili olduğu kadar, kentte geline dönem hem genel hem de yerel özellikleri ile de bağlantılıdır. Dolayısıyla göçle gelenler açısından mülk sahipliği ve benzeri diğer statü göstergelerinde ortaya çıkan değişimler, 1980 sonrasının değişen şartları ve beraberinde ortaya çıkan yeni yerel ilişkiler ile açıklanabilir.

5.4.3 Toplumsal Göstergeler

Göç olgusu, göçü yaşayan kitleler açısından toplumsal olarak yaratılacak bir konum değişikliği anlamını taşıırken, kent açısından da bu konumlar aracılığıyla yaratılacak yeni toplumsal ilişkiler anlamına gelmektedir. Çünkü göçü yaşayan kitleler, beraberlerinde taşıdıkları hünerleri, sermayeleri, kültürleri ve toplumsal ilişkileri aracılığıyla geçiş yaptıkları ortam üzerinde önemli etkiler yaratmakta ve hatta var olan ilişkilerin yeniden, farklı bir içerikle kurgulanmasına ve başka biçimlerde üretilmesine yol açmaktadırlar. Ancak kentin ilişkiler sistemini yeniden biçimleyen bu oluşumu yaratan süreçler yalnızca göçle gelen kitlelerin özellikleri aracılığı ile yani dışsal faktörlerin etkisi ile gelişmez. Kentte zaten var olan ilişkiler sistemi ve bu sistem üzerinde etkili olan her türlü ekonomik ve politik belirleyiciler de böyle bir çerçevede devreye girerek karşılıklı bir etkileşimin ortaya çıkmasına neden olurlar. Dolayısıyla toplumsal açıdan hem kalkış ve hem de varış noktalarının koşulları eşit derecede önemlidir.

1980 sonrası dönemde yaşanan gelişmeler ise hem kalkış hem de varış noktalarındaki koşulların değişmesine neden olmuştur. Böylece kente ait ilişkiler sisteminin toplumsal olarak yeniden üretilme koşulları değişmiş ve bu değişim de kendisini toplumsal desende ortaya çıkan belirgin farklılaşmalar ve yarılmalar yolu ile ortaya koymaya başlamıştır. Üstelik toplumsal düzeyde yaşanan bu farklılaşmalar

ve yarılmalar yine sözkonusu süreçlerin etkisi ile mekansal düzeyde de açıkça görülebilir ve hissedilebilir olmuştur.

Nitekim göçle gelenlerin oluşturduğu yaşama alanlarının kenti bütünüyle kuşattığı günümüzün İzmir'i de tüm diğer büyük kentler gibi, toplumsal ve mekansal düzeyde ciddi bir yarılma yaşamaya başlamış ve sözkonusu yarılma etkisini birbirinden kopan, birbirine değmeyen yaşama alanları çerçevesinde ortaya koymuştur. Böyle bir gelişmenin en çarpıcı sonucu ise birbirine değmeyen bu farklı yaşam örüntüleri içerisinde üretilen yeni yaşama stratejileri ve bu stratejilerin belirlediği yeni türden ilişki ağlarıdır.

Kentten kente ya da aynı kent içerisindeki farklı bölgelere göre farklılık gösterebilen sözkonusu ilişki ağlarının niteliği ve ortaya çıkma koşulları ise çalışmada seçilen örnekler, yani Onur ve Yamanlar mahalleleri üzerinden aşağıdaki biçimde okunmaktadır.

5.4.3.1 Köken

Bu başlık altında kente göçe edenlerin kökene bağlı ilişkileri, geldikleri yerlerle ilişkileri, buraya gelirken getirdikleri akrabalık ilişkileri ve burada kurdukları hemşehrilik ilişkileri üzerinde durulacaktır. Kökene bağlı ilişkiler, göç eden grupların içerisine girdikleri yeni ve yabancı ortamda, "kendileri" ile diğerlerini ayırabilme ve kendi "farklılıklarını büyük ölçüde hissetmelerine temel oluşturan "kültürel" bir oluşumdur (Erder,1996,s.226). Türkiye kentlerine yaşanan göçlerin ise dönemler itibariyle çok farklı nedenlerle ve çok farklı yörelerden gerçekleştiği bilinmektedir. Böyle bir çerçevede kentlerde, kökene bağlı ilişkiler açısından çok geniş bir yelpazenin ve çok karmaşık bir yapının bulunduğu açıktır. İzmir'in göçle gelişmiş bölgeleri açısından da durum aynıdır. Farklı dönemlerde farklı yörelerden farklı düzeylerde göç alan İzmir kentinin de bu açıdan çok geniş bir yelpazesi bulunmaktadır. Ancak yaşanan göçler açısından yelpaze 1980 sonrası dönemde daralmış ve yerini köken açısından ağırlıklı Doğu ve Güneydoğu Bölgelerine dayanan bir göç yapısına bırakmıştır (Peker,1997,s.41).

Onur ve Yamanlar mahalleleri de bu genel tablo ile uyumlu bir yapı sergilemektedir. Görüşme yapılan hanehalkları doğum yerleri açısından değerlendirildiğinde her iki mahallenin de yaklaşık 2/3'lük bir kısmını İzmir dışında doğanların oluşturduğu tespit edilmiştir. Bu dağılım içerisinde ağırlıklı grubu, Onur Mahallesinde Erzurum ve Muş doğumlular, Yamanlar Mahallesinde de Erzurum, Maraş ve Bingöl doğumlular oluşturmaktadır (Bkz. Tablo 5.24).

Tablo 5.24 Doğum Yerleri İtibariyle Dağılım

Onur mahallesi			Yamanlar mahallesi		
Yöre	Sayı	%	Yöre	Sayı	%
AFYON	6	6,19	AFYON	3	2,88
BİNGÖL	7	7,22	AMASYA	1	0,96
BİNGÖL	9	9,28	ANKARA	2	1,92
ÇORUM	4	4,12	ARTVİN	1	0,96
DİYARBAKIR	1	1,03	AYDIN	1	0,96
ERZURUM	35	36,08	BİNGÖL	3	2,88
İĞDIR	1	1,03	BİNGÖL	10	9,62
K.MARAŞ	1	1,03	BİTLİS	1	0,96
KARS	7	7,22	ÇORUM	8	7,69
MARDİN	2	2,06	DİYARBAKIR	1	0,96
MUŞ	17	17,53	ELAZIĞ	1	0,96
SİİRT	2	2,06	ERZURUM	16	15,38
SİVAS	2	2,06	ESKİŞEHİR	1	0,96
TUNCELİ	1	1,03	HAKKARİ	1	0,96
VAN	2	2,06	HATAY	1	0,96
Total	97	100,00	İĞDIR	1	0,96
			K.MARAŞ	16	15,38
			KARS	5	4,81
			KAYSERİ	1	0,96
			KÜTAHYA	3	2,88
			MALATYA	2	1,92
			MANİSA	2	1,92
			MARDİN	2	1,92
			MUŞ	9	8,65
			SİİRT	3	2,88
			SİVAS	2	1,92
			ŞANLIURFA	4	3,85
			TUNCELİ	1	0,96
			VAN	1	0,96
			YOZGAT	1	0,96
			Total	104	100,00

Kaynak: 2000 Anket Verileri

Çalışılan bölgede yaşayanların doğum yerleri açısından ortaya çıkan bu çeşitlilik bölgesel olarak ele alındığında ise, hem alanda yaşayan tüm bireyler, hem de hanehalkı reisleri için Doğu Anadolu illerinin ön plana çıktığı görülmektedir (Bkz.Tablo 5.25 ve Grafik 5.4). Bunu hemen yakın bir değer ile İzmir doğumlular izlemektedir.

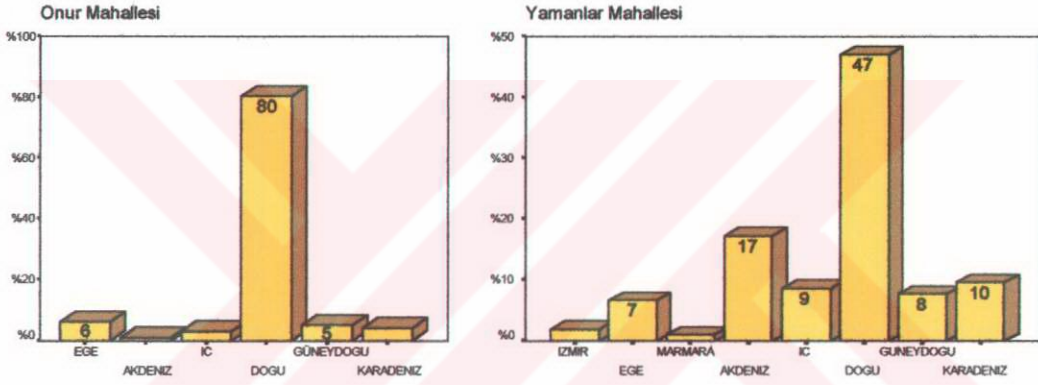
Tablo 5.25 Doğum Yerlerinin Bölgelere Göre Dağılımı**Onur Mahallesi**

Bölge	Sayı	%
İzmir	123	26,91
Ege	21	4,60
Marmara	0	0
Akdeniz	5	1,09
İç Anadolu	10	2,19
Doğu Anadolu	271	59,30
Gün.Doğ.And.	20	4,38
Karadeniz	7	1,53
Toplam	457	100,00

Yamanlar Mahallesi

Bölge	Sayı	%
İzmir	158	31,73
Ege	17	3,41
Marmara	5	1,00
Akdeniz	65	13,05
İç Anadolu	29	5,82
Doğu Anadolu	170	34,14
Gün.Doğ.And.	25	5,02
Karadeniz	29	5,82
Toplam	498	100,00

Kaynak: 2000 Anket Verileri

Garfik 5.4 Hanehalkı Reislerinin Doğum Yerlerinin Bölgelere Göre Dağılımı

İzmir doğumluların sayıca yüksek olması, göçle gelen nüfusun büyük ölçüde bu mahalleye yerleştikten sonra çocuk sahibi olduklarını gösteren bir bulgudur. Dolayısıyla İzmir doğumlu olanlar, yaşayanlar açısından ikinci kuşak olarak nitelendirilebilecek olan kesimi oluşturmaktadırlar (Bkz. Tablo 5.26.).

Tablo 5.26 Doğum Yerlerinin Yaş Gruplarına Göre Dağılımı**Onur****Mahallesi**

Bölge	0-6	7-11	12-14	15-19	20-24	25-29	30-34	35-39	40-44	45-49	50-54	55-59	60-64	65+	Toplam
İzmir	52	35	16	14	5	2									124
Ege	1	3	1	2	2	1	3	4	3		1				21
İç Anadolu	2	11	11	33	35	36	42	31	29	14	13	6	8	7	278
Doğu Anadolu						2			2						4
Gün.Doğ.And.				3	5	4	2		2	1	2	1			20
Karadeniz					2	4	3			1					10
Toplam	55	49	28	52	49	49	50	35	36	16	16	7	8	7	457

**Yamanlar
Mahallesi**

Bölge	0-6	7-11	12-14	15-19	20-24	25-29	30-34	35-39	40-44	45-49	50-54	55-59	60-64	65+ Toplam	
İzmir	43	37	20	30	20	7	2							159	
Ege			1	1	1	2	7		2	2	2	2	1	1	22
İç Anadolu		3	3	6	1	2	2	4	5	3	1				30
Doğu Anadolu	2	6	9	19	25	42	24	31	25	20	14	11	7	1	236
Gün.Doğ.And.					2	3	5	6	5	2				2	25
Karadeniz		3	1	4	1	5	3	1	5	3					26
Toplam	45	49	34	60	50	61	43	42	42	30	17	13	8	4	498

Kaynak: 2000 Anket Verileri

Yaşlar açısından incelendiğinde, İzmir doğumluların Onur Mahallesinde 0-9 yaşları arasında ve en çok da 0-6 yaş grubunda, Yamanlar mahallesinde ise 0-24 yaş arasında ve en çok da 0-11 yaş grubunda oldukları görülmektedir.

5.4.3.2 Göç Veren Yerleşme ve Özellikleri

Doğum yerlerine yönelik bu tespitler hanehalklarının kökenleri hakkında bilgi vermekle birlikte, göç edilen yöreler açısından sağlıklı bir veri oluşturmamaktadır. Çünkü göçle büyük kentlere gelme aşamasından önce de doğum yerinden farklı yörelere doğru bazı kaymalar yaşanabilmektedir. Söz konusu mekansal kaymalar farklı iller arasında gerçekleşebileceği gibi, aynı ilin farklı yönetsel birimleri arasında ortaya çıkabilmektedir. Nitekim 1990 sonrasında terörün Doğu ve Güneydoğu illerinde yarattığı en belirgin sonuçlardan birisi, il merkezi nüfuslarındaki aşırı şişmeye paralel olarak ortaya çıkan köy ve ilçe merkezi nüfuslarındaki azalmalardır.

Çalışma alanındaki göçlerin niteliğini bu açıdan ele alabilmek ve karşılaştırma olanağı yaratmak amacıyla görüşmecilere, doğum yeri ve köken bilgilerine ek olarak, kente gelmeden önce oturulan yerlerin, yani kalkış noktalarının nereleri olduğu sorulmuştur. Cevap değerlendirildiğinde ise görüşmecilerin büyük bölümünün kente doğrudan memleketlerinden gelmiş oldukları ve kente gelinceye dek herhangi bir başka ara göç olayı yaşamamış oldukları görülmüştür. Nitekim Onur mahallesinde yaşayanların % 14'ünün ve Yamanlar mahallesinde de yaşayanlarının %9'unun

kalkış noktalarının memleketleri dışındaki iller olduğu tespit edilmiştir (Bkz.Tablo 5.27).

Tablo 5.27 Hanehalklarının Geldikleri Yerleşmeler ve Özellikleri

Onur Mahallesi					Yamanlar Mahallesi				
Gelinen Yöre	İl Merkezi	İlçe Merkezi	Köy	Toplam	Gelinen Yöre	İl Merkezi	İlçe Merkezi	Köy	Toplam
Afyon		3	13	16	Adana		2	7	9
Ağrı	1	7	23	31	Afyon	2	5	8	15
Aydın	1		3	4	Ağrı		1	2	3
Bingöl	3	2	1	6	Amasya		3		3
Çorum		2	4	6	Ankara	1	2	2	5
Diyarbakır	5	2		7	Artvin		4	12	16
Erzincan		1		1	Aydın	1		9	10
Erzurum	1	1		2	Bingöl			2	2
İğdır	1			1	Bitlis		1	1	2
K.Maraş	1	1	7	9	Çorum		1	1	2
Kars	1			1	Diyarbakır			1	1
Kayseri	2			2	Elazığ		4		4
Mardin		1		1	Erzurum		1		1
Muş		1	1	2	Eskişehir			1	1
Silirt		1		1	Hakkari			2	2
Sivas		1		1	Hatay			1	1
Tunceli		1	3	4	İğdır		1		1
Van	1			1	İstanbul	1	3	4	8
Toplam	17	24	55	96	K.Maraş		1		1
					Kars		1		1
					Kayseri		1		1
					Kütahya	1	1		2
					Malatya		1		1
					Manisa	1			1
					Mardin		1	1	2
					Muş		1		1
					Samsun	1			1
					Silirt	1	2		3
					Şanlı Urfa		1		1
					Tunceli		2		2
					Yozgat		1		1
					Toplam	9	41	54	104

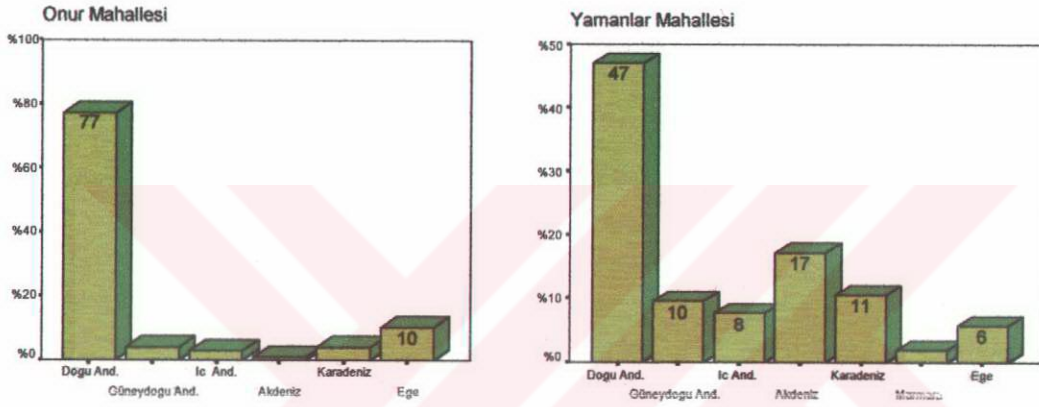
Kaynak: 2000 Anket Verileri

Göçle gelenen yöreler ise hem il düzeyi hem de o illerin kentsel kademe düzeyi itibariyle birbirlerinden farklılaşmaktadır. Kitleseel göç hareketlerinin temel bir özelliği olan bu çeşitliliğe rağmen benzer yörelerden ve benzer katmanlardan gelenler, yaşanan göçün niteliğine de bağılı olarak gruplaşmaktadır. Bu gruplaşmalara esas olan göç yapısı ise her iki mahallede de ağırlıklı olarak köy

temeline dayanmakta ve mahalleleri biçimleyen göç sürecinin temelinde Doğu Anadolu illerinin köyleri ağırlıklı olarak ön plana çıkmaktadır.

Bölge bazında ortaya çıkan bu farklılaşma, bölgesel dağılımlar çerçevesinde değerlendirildiğinde, göçlerin Onur mahallesinde % 77'inin ve Yamanlar mahallesinde de % 47'unun Doğu Anadolu'dan olduğu tespit edilmiştir (Bkz. Grafik 5.5).

Grafik 5.5 Göç Veren Bölgelerin Dağılımı

Böyle bir dağılımı ortaya çıkaran süreçler ise sadece teröre ya da sadece ekonomik koşulların yetersizliğine indirgenemez. Yaşanan göçlerin pek çok farklı ve karmaşık neden ile temellendiği ortadadır. Sözkonusu karmaşık süreçlerin neler olduğunu anlayabilmek ve göçün niteliğini farklı açılardan değerlendirebilmek ise daha pek çok parametrenin karşılıklı ilişkileri çerçevesinde ele alınmasını gerekli kılmaktadır.

Yaşanan göçlerin niteliğini ortaya koyan en temel göstergelerden biri göçün gerçekleştiği dönemin özellikleridir. Çalışma alanındaki göç yapısının daha çok 1980 sonrası döneme dayandığı yani çok yeni bir göç yapısını içerdiği daha önceki ele alınan bulgular çerçevesinde ortaya konmuştur (Bkz. Tablo. 5.28). Nitekim Onur mahallesine olan göçlerin %83'ü 1981-1995 dönemine ait Doğu Anadolu kökenli göçlerdir. Yamanlar mahallesine olan göçlerin %44'ü de yine aynı döneme ve aynı

yöreye aittir. Bu mahalleye ayrıca aynı bölgeden 1976-80 döneminde de % 23 düzeyinde bir göçün yaşandığı tespit edilmiştir.

Tablo 5.28 Göç Dönemlerine Göre Geline Yörelere

Onur Mahallesi								
Bölge	2000-1996	1995-1991	1990-1986	1985-1981	1980-1976	1975-1971	1970--	Toplam
Ege		3	4	3				10
Akdeniz			1					1
İç And.		1		2				3
Doğu And.	9	18	30	14	2	1	1	75
Güneydoğu And.	1	2		1				4
Karadeniz	1	2	1					4
Toplam	11	26	36	20	2	1	1	97

Onur Mahallesi								
Bölge	2000-1996	1995-1991	1990-1986	1985-1981	1980-1976	1975-1971	1970--	Toplam
Ege		2	1	1	2			6
Marmara				2				2
Akdeniz		1	1	5	6	5		18
İç And.		5		1	1	1		8
Doğu And.	6	7	10	12	11	3		49
Güneydoğu And.		2	3	2	2		1	10
Karadeniz		4	1	4	2			11
Toplam	6	21	16	27	24	9	1	104

Kaynak: 2000 Anket Verileri

5.4.3.3 “Göç”ü Nedenleyen Süreçler

Göçün çok değişik nedenlerle ortaya çıkan bir yer değiştirme süreci olduğu bilinmektedir. Dolayısıyla göç, benzer dönemlerde, benzer bölgelerden gerçekleşmiş de olsa çok farklı dinamiklerin etkisi ile gelişebilmektedir. Çalışma alanı içerisinde yaşayan hanehalkları da bu açıdan değerlendirildiğinde, göçe neden olan süreçler açısından çeşitlilik gösterdiği ve birbirinden çok farklı göç öykülerine ne sahip oldukları ortaya çıkmaktadır.

Elde edilmiş olan sonuçlar göç sebebinin hala ağırlıklı olarak iş bulmaya yönelik olduğunu göstermektedir (Bkz.Tablo 5.29). Dolayısıyla pek çok yan etmenin varlığına rağmen göç hala ilk başladığı yıllarda olduğu gibi bölgeler arasındaki fırsat

eşitsizliği üzerine kurulmaktadır. Doğu ve Güneydoğu Anadolu bölgelerinden göçen kitlelerin buldukları yerlerin iş koşullarındaki yetersizlikten kaynaklanan zorunlu bir göç yaşadıkları ortadadır. Böyle bir zorunlu yer değiştirme halini ise, göçe neden olan koşullar açısından “yoksul göçü” olarak tariflemek mümkündür. Kaldı ki 1990 sonrasında terör kaynaklı göçleri de, zorunlu nedenlerle, kalabalık kitleleri topyekün yaşadıkları yerlerden ve hatta sahip oldukları maddi değerlerden söküp alacak biçimde yaşanmış olduğundan, yine “yoksul göçü” olarak tariflenebilir.

Tablo 5.29 Hanehalklarının İzmir’e Geliş Nedenleri

Gelme Nedeni	Onur Mahallesi		Yamanlar Mahallesi	
	Sayı	%	Sayı	%
Sosyal Olanaklardan Yararlanmak	73	75,3	26	25
İş Bulmak	40	41,2	89	85,6
Eğitim Olanaklarından Yararlanmak	43	44,3	20	19,2
Akraba ve Tanıdıkların Yanında Olmak	23	23,7	18	17,3
Sağlık Olanaklarından Yararlanmak	34	35,1	20	19,2
Sosyal Güvenliğe Sahip Olmak	30	30,9	22	21,2
Can Güvenliğine Sahip Olmak	39	40,2	28	26,9
Ailevi Nedenler	19	19,6	10	9,6
Tayin	3	3,1	3	2,9
Devletin Baskısı	3	3,1	0	0

Kaynak:2000 Anket Verileri

Böyle bir noktada, yaşanmış olan göçlerin dinamiklerini, göçe neden olan süreçler bağlamında ayrıştırabilmek için, göçün yaşandığı dönemler çerçevesinde bir değerlendirmeye ihtiyaç vardır. Nitekim Yamanlar mahallesi ve Onur mahallesinde göçü nedenleyen koşullar açısından tespit edilmiş olan oransal farklılaşmalar da, konunun böyle bir çerçevede biçimleniyor olduğunun en açık göstergesidir. 1970’li yıllarla birlikte göçe sahne olan Yamanlar mahallesinde ağırlıklı göçlerin, 1975-1980 ve 1980-1985 dönemine dayandığı ve çoğunluğunun da “iş bulmak” amacı ile temellendiği saptanmıştır. Yine mahalle genelinde, bugüne dek gerçekleşmiş göçlerin tümü açısından bir değerlendirme yapıldığında da, “iş bulma” amacına yönelik göçlerin, % 86 gibi ağırlıklı bir orana sahip olduğu görülmektedir. Bu durum ülke genelindeki ve/veya kalkış noktasındaki yerel koşulların tarihsel süreç içerisinde değişen özellikleri çerçevesinde somutlaştırılabilir. Nitekim 1950’lerde başlayan göç dalgasının iş bulma gerekçesi ile temellendiği ve bu tip göçlerin 1960’lı

yıllardan sonra artarak devam ettiği ve 1990'lı yılların yeni bir içerikle temellenen göç dalgasına kadar devam ettiği bilinmektedir.

1990 sonrasındaki göçlere en yoğun olarak sahne olan Onur mahallesindeki göç yapısı ise Yamanlar mahallesine oranla daha farklı bir içeriğe sahiptir. Bu mahallede “iş bulma” amacına yönelik göçlerin % 40'lık bir oranda ve “Can güvenliği” kaynaklı göçlerle eşit bir düzeyde olduğu saptanmıştır. Yine bu mahallede ortaya çıkan başka bir çarpıcı sonuç ise, göçte temel teşkil eden en ağırlıklı konunun “Kentın sosyal olanaklarından yararlanmak” oluşudur. Böyle bir sonuç elbette kır ve kent arasında giderek artan dengesizlik ve yaşam koşulları açısından giderek keskinleşen standart farkının açık bir ifadesi olarak yorumlanabilir. 1980 sonrasının izlenen ekonomik politikalarının, kaynakların bazı kentlerde ve bazı kesimlerin elinde toplanmasına yol açmış olması, kırdaki yaşama koşullarını önceki dönemlere göre daha da ağırlaştırmış, buna 1990 sonrasının terör içerikli gelişmeleri de eklenince Doğu ve Güneydoğu Anadolu'daki pek çok yöre neredeyse yaşanamaz bir hale gelmiştir. Özellikle eğitim ve Sağlık gibi konularda yaşanan yetersizlikler, ulaşım ve altyapı konusundaki açmazlarla birleşmiş ve toplulukların yer değiştirmeleri kaçınılmaz bir hal almıştır.

Ancak yaşanan göçleri yalnızca bu üç temel neden çerçevesinde ve hatta bunlardan yalnızca bir tanesini temel alarak açıklamak mümkün değildir. Çünkü başta da ortaya konulduğu biçimiyle birbirinden çok farklı göç öyküleri bulunmakta ve bu öyküler bazen de birden çok neden üzerine temellenmektedir. Dolayısıyla oransal olarak düşük düzeylerde tespit edilmiş olsalar da, göçle gelen hane halkları üzerinde ikincil ya da üçüncül nedenlerin, bir araya gelme biçimlerine de bağlı olarak, önemli etkileri bulunmaktadır.

5.4.3.4 Göç Etme Biçimi

Göçte neden olan faktörler, aynı zamanda göçün yaşanma biçimi ve göçle gelen yerde ortaya çıkan ilişkiler üzerinde de belirleyici olmaktadır. Yani başka bir ifade ile varış noktasındaki koşulların biçimlenişinde, kalkış noktasındaki koşullar temel

belirleyicidir. Ancak göç süreci de, varılan noktadaki koşulların biçimlenişinde yarattığı etkiler açısından ele alınması gereken önemli konudur. Geniş kitleleri içerisine alan ve tüm aile bireyleri ile gerçekleşen bir göç ile, bireysel olarak yaşanan göçler arasında bu açıdan ciddi farklar bulunmaktadır. Bu fark elbette kendisini kentsel ortamda yaşanan mekansal ve toplumsal ilişkiler düzeyinde ortaya koymaktadır.

Göçe bireysel olarak başlamak, sözkonusu toplumsal ve mekansal ilişkilerin kurgulanması açısından genellikle avantajlı bir durum olarak ortaya çıkmaktadır. Kentteki çalışma ve barınma olanaklarının önceden, aile bireylerinden yalnızca biri tarafından organize edilmesi ve yeterli koşulların sağlanmasının ardından tüm aile fertlerinin göç eylemine katılmaları, elbette hanehalkının ve dolayısıyla da hanehalkı içerisinde yer alan bireylerin, başlangıçta görebilecekleri zararları minimum düzeye indirme olanağı sağlaması bakımından önemlidir. Bununla birlikte özellikle son dönemde yaşanan göçlerin bu biçimde gerçekleşmediği de bilinmektedir. Dolayısıyla son dönemde kentlere göçen kitlelerin, başta ekonomik olmak üzere daha pek çok konuda ciddi sıkıntılar yaşamalarına neden olan koşulların ortaya çıkmasında yaşanan göçün niteliğinin bu açıdan önemli etkileri bulunmaktadır.

Çalışma alanındaki göç yapısı bu açıdan değerlendirildiğinde, görüülen hanehalkı reislerinin çok büyük bir bölümünün İzmir'e ailesi ile (anne, baba ya da eş ve çocuklar ile) birlikte göç etmiş oldukları saptanmıştır (Bkz. Tablo 5.30). Onur mahallesinde % 78 ve Yamanlar mahallesinde de %88 olarak tespit edilen "aile ile birlikte göç etme" eğilimi, göçün gerçekleştiği dönemler açısından ele alındığında ise, özellikle 1990 sonrasındaki göçlerin tamamının ve 1980 sonrasındaki göçlerin de yine büyük bir çoğunluğunun bu kapsamda gerçekleşmiş olduğu ortaya çıkmaktadır.

Dolayısıyla, her iki mahalledeki göçlerin de, daha başlangıçta hanehalklarının değişik türden sorunlar yaşamasına olanak tanıyacak bir yapısı bulunmaktadır. Ancak bu kapsamda en ciddi sıkıntılara yol açan göçlerin, 1990 sonrasına dayandığı ve kitleleri topyekün (tüm aile ve akrabalarla) yaşadıkları yerlerden, köklerinden

koparan bu göç hareketinin çok sancılı bir biçimde yaşandığı da yapılan görüşmelerde alınan bilgiler arasındadır.

Tablo 5.30 Hanehalkı Reislerinin Kente Gelme Biçimleri

Onur Mahallesi			Yamanlar Mahallesi		
Gelme Biçimi	Sayı	%	Gelme Biçimi	Sayı	%
Tek başına geldi	3	3,09	Tek başına geldi	6	5,77
Aile ile birlikte geldi	76	78,35	Aile ile birlikte geldi	92	88,46
Aile 1 yıl sonra geldi	10	10,31	Aile 1 yıl sonra geldi	2	1,92
Aile 2 yıl sonra geldi	5	5,15	Aile 2 yıl sonra geldi	1	0,96
Aile 5 yılsonra geldi	3	3,09	Aile 5 yılsonra geldi	3	2,88
Toplam	97	100,00	Toplam	104	100,00

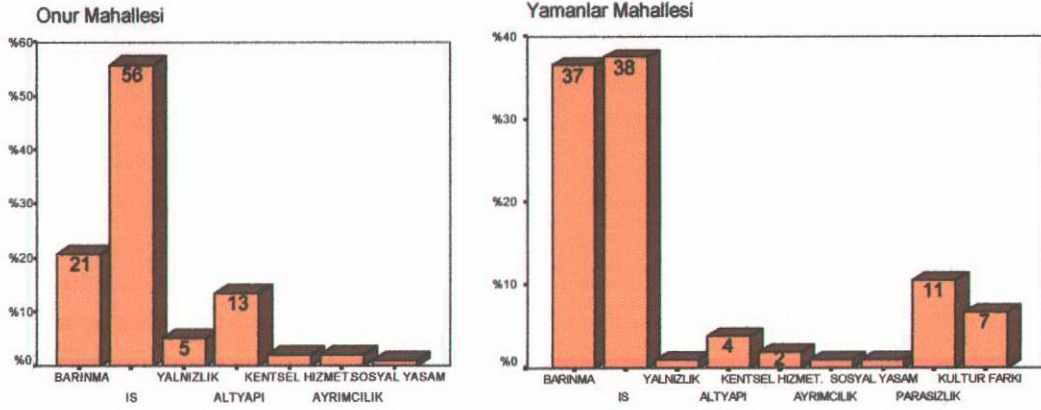
Kaynak: 2000 Anket Verileri

5.4.3.5 Göç Sonrası Karşılaşılan Sorunlar

Hangi koşulda ve hangi nedenlerle gerçekleşmiş olursa olsun göç, etkisi altına aldığı kitlelerin değişik türden sorunlar yaşamasına neden olan bir yer değiştirme hareketidir. Ancak yaşanan sorunların niteliği, göçü ortaya çıkaran koşullara ve göçün niteliğine bağlı olarak değişebilmektedir. Başka bir ifade ile, önceden programlanmış, tek bir aile ferdinin kente gelip aile için yeterli koşulları sağlamasının ardından gerçekleşmiş bir göç hareketinin, yaşayanları topyekün ve hazırlıksız bir biçimde yerlerinden eden bir kaçış ketinden farklı sonuçlar yaratması kaçınılmazdır.

Dolayısıyla, 1980 sonrası, Doğu ve Güneydoğu Anadolu kaynaklı göçleri ağırlıklı olarak barındıran çalışma alanının yaşadığı sorunları da bu çerçevede ele alıp değerlendirme zorunluluğu bulunmaktadır. Yapılan görüşmeler, çalışma alanı genelinde yaşanmış olan en ağırlıklı sorunların, “Barınma” ve “İş Bulma” konularında olduğunu göstermiştir (Bkz. Grafik 5.6).

Grafik 5.6 Hanehalklarının İzmir'e Yerleşme Aşamasında Yaşadıkları En Önemli Sorunlar

Söz konusu sorunların, göçle gelen dönemlerle ilişkisine bakıldığında ise, bu sorunları yaşayanların da daha çok kente 1985 sonrası dönemde gelenler olduğu anlaşılmıştır (Bkz. Tablo 5.31). Onur mahallesinde ortaya konan sorunların, % 56'sı barınma ve % 21'de iş bulma ile, Yamanlar mahallesinde ortaya konan sorunların ise % 37'si barınma ve %38'de iş bulma ile ilgilidir.

Tablo 5.31 Hanehalklarının Kente Gelme Aşamasında Yaşamış oldukları Sorunların, Göç Dönemlerine Göre Dağılımı
Onur Mahallesi

Karşılaşılan Sorun Türü	2000-1996	1995-1991	1990-1986	1985-1981	1980-1976	1975-1971	1970- -	Toplam
Barınma Sorunu	2	7	7	4				20
İş Sorunu	6	16	17	12	2		1	54
Yalnızlık	1		3	1				5
Sosyal ve Tek. Altyapı Sor.	1	3	8	1				13
Kent. Hizm. Faydalanamama				2				2
Ayrımcılık, Dışlama			1			1		2
Sağlıksız Sosyal Yaşam	1							1
Toplam	11	26	36	20	2	1	1	97

Yamanlar Mahallesi

Karşılaşılan Sorun Türü	2000-1996	1995-1991	1990-1986	1985-1981	1980-1976	1975-1971	1970- -	Toplam
Barınma Sorunu	3	5	11	8	9	2		38
İş Sorunu	3	8	4	15	4	5		39
Yalnızlık					1			1
Sosyal ve Tek. Altyapı Sor.		3		1				4
Kent. Hizm. Faydalanamama						1	1	2
Ayrımcılık, Dışlama					1			1
Sağlıksız Sosyal Yaşam		1						1
Parasızlık		1		3	6	1		11
Kültürel Farklılık		3	1		3			7
Toplam	6	21	16	27	24	9	1	104

Kaynak: 2000 Anket Verileri

Daha önceki bulgular çerçevesinde “yoksul göçü” olarak nitelendirilen çalışma alanındaki göçlerin, varılan noktadaki koşullar açısından da yoksulluğu sürdürecektir nitelikte olduğu ortadadır. Yani zor koşullar nedeniyle başlayan, zor bir süreçle gerçekleşmiş olan göç hareketi, varılan noktada yani çalışma alanında, elde edilemeyen yeterli yaşama koşulları nedeniyle kişilerin mağduriyetlerinin sürekli hale gelmesine yol açmıştır. Özellikle barınma bu aşamada, bireyler açısından çok temel bir ihtiyaçtır. Kentsel ortamda barınma koşullarını yaratabilmek ise ciddi bir ekonomik kaynak gerektirmektedir. Ancak sözkonusu ekonomik kaynağı yaratmak, hem kırdan yoksul olarak gelen, hem de kentteki iş piyasası içerisine girmeyi başaramayan ve dolayısıyla da gelir elde edemeyen kesimler için mümkün olamamaktadır.

5.4.3.6 Hanehalklarının İzmir’i Tercih Etme Nedenleri

Göçü ortaya çıkaran süreçleri ortaya koyarken, yalnızca kalkış noktasındaki koşullara bakmak, eksik bir ele alma biçimi olacaktır. Çünkü varış noktasının yani göç edilecek olan yerin özgün koşulları da göçün ortaya çıkma ve gelişme süreci üzerinde aynı biçimde etkilidir. Böyle bir çerçevede, sağlayacağı sosyal ilişkiler, ekonomik olanaklar, sahip olduğu yerel özellikler ve benzeri açılardan hedef seçilen bölge ön plana çıkmakta ve bazen de göçün gerçekleşmesinde, bir teşvik unsuru olma rolünü üstlenmektedirler.

Göçe konu olan yerleşmelerin genellikle büyük ve orta yerleşmeler olmaları böyle bir çerçevede açıklanabilir. Nitekim İzmir kenti de büyüklüğü ve bu kapsamda sahip olduğu olanaklar açısından sürekli bir göç hareketine sahne olmaktadır. Bu nedenle çalışma alanındaki göç yapısını da bu çerçevede değerlendirmek ve İzmir’in toplumsal, ekonomik ve mekansal özelliklerinin tercihlerde nasıl bir rol oynadığına bakmak gerekir.

Elde edilen bulgular, İzmir kentinin yerel özellikleri ve potansiyellerinin göç edilen yer olarak tercih edilmesinde önemli bir belirleyici olduğunu ortaya koymuştur. Bu kapsamda İzmir’in Büyük bir kent oluşu, iklim koşulları, sahip

olduğu sosyal olanaklar, iş olanakları ve yaşam koşulları açısından sahip olduğu kolaylıklar tercih nedeni olarak ön plana çıkmıştır (Bkz. Tablo 5.32).

Tablo 5.32 Hançhalklarının İzmir'i Tercih Etme Nedenleri

Onur Mahallesi			Yamanlar Mahallesi		
Neden İzmir ?	Sayı	%	Neden İzmir ?	Sayı	%
Akraba ve/veya Hemşehriler Burada	37	38,14	Akraba ve/veya Hemşehriler Burada	51	49,04
Gelinen Yöreye Yakın	1	1,03	Gelinen Yöreye Yakın	1	0,96
İklim Koşulları	1	1,03	İklim Koşulları	2	1,92
Fiziksel ve Doğal Güzellikleri	9	9,28	Fiziksel ve Doğal Güzellikleri	6	5,77
Sosyal Olanakları	5	5,15	Sosyal Olanakları	7	6,73
İş Olanakları	21	21,65	İş Olanakları	15	14,42
Büyük bir Kent	1	1,03	Büyük bir Kent	2	1,92
Yaşam Koşulları Açısından Ekonomik	6	6,19	Yaşam Koşulları Açısından Ekonomik	5	4,81
Aklıma Gelen İlk Yer	3	3,09	En Demokrat Bölge	1	0,96
Hiçbir Nedeni Yok	13	13,40	Önceden Tanıdığım Bir Kent	3	2,88
Toplam	97	100,00	Hiçbir Nedeni Yok	11	10,58
Kaynak: 2000 Anket Verileri			Toplam	104	100,00

İzmir'in özelliklerinden bağımsız olarak, yalnızca daha önce burada yerleşmiş olan akrabaların varlığı açısından tercih gösterenlerin oranı ise Onur mahallesinde %38 ve Yamanlar mahallesinde de % 49 olarak saptanmıştır. Dolayısıyla dayanışma ilişkisine dayalı bir yer seçimi yapmanın da çalışma alanı genelinde, kendi başına ağırlıklı bir gerekçe olarak ön planda olduğu ortaya çıkmaktadır. Tüm göç hareketlerinin ortak bir özelliği olarak nitelendirilebilecek bu durum, özellikle kente ilk gelinen dönemlerde yani kente yerleşme aşamasında sağladığı avantajlar nedeniyle her zaman ön plana çıkmaktadır.

5.4.3.7 Kent İçi Hareketlilik

Göç edenlerin, kente gelme süreçleri ve kentte kurdukları ilişki ağları, sınıfsal olarak konum değiştirebilmenin koşullarını belirlemektedir. Bu kapsamda, hem gelenlerin çalışma yaşamı ve dolayısıyla işteki statüsü, hem de yaşam çevresi yani kentsel mekan içerisindeki konumu değişebilmektedir. Birden çok değişikliğin eş zamanlı ya da farklı zamanlarda yaşanabildiği böyle bir oluşum, kent içerisinde toplumsal ve mekansal bir hareketliliğe yol açmaktadır ve kent içi hareketlilik olarak adlandırılan bu süreç kendisini yaşama alanı olarak seçilen yerleşme bölgeleri

arasındaki yer değiştirmelerle göstermektedir. Değişik faktörlerin etkisi ile, kente başlangıçta yerleşilen mahalleler terk edilmekte ve çok daha farklı özelliklere sahip yaşama alanlarına doğru bir geçiş yapılmaktadır.

İzmir de bu kapsamda ele alındığında, tüm diğer göç alan kentler gibi yoğun bir kent içi hareketliliğe sahip olduğu ortaya çıkmaktadır. 1997 verileri İzmir'e göçle gelenlerin geldikleri mahallelerle, halen yaşamaya devam ettikleri mahalleler arasında % 60'lık bir fark olduğunu göstermektedir (Peker ve diğerleri,1997, s.67). Çalışma alanı bu açıdan değerlendirildiğinde ise genel eğilimin aynı mahallede oturmak yönünde olduğu ortaya çıkmaktadır (Bkz. Tablo 5.33). Her iki mahallede yaşayanların da ancak %20-25'lik bir kısmının İzmir kenti içerisinde bir mekansal devingenlik yaşamış oldukları görülmektedir. Kentteki devingenlik koşulları, kentte yaşama süresi ile bağlantılı olarak açıklandığında, yeni göçleri içerisinde barındıran çalışma alanında, böyle bir sonucun ortaya çıkması çok anlamlı görünmektedir. Böyle bir çerçevede ise her iki mahallenin de, kente eklenme koşulları belirginleşinceye kadar ikamet edilen bir geçici ikamet bölgesi, ya da başka bir ifade ile birer *sıçrama tahtası* olma özellikleri ön plana çıkmaktadır.

Tablo 5.33 Hanehalklarının Halen Yaşadıkları Mahallelere Taşınmadan Önce Nerede Oturdukları

Onur Mahallesi			Yamanlar Mahallesi		
Önce Oturulan Yer	Sayı	%	Önce Oturulan Yer	Sayı	%
İlk bu mahalleye yerleşti	80	82,48	İlk bu mahalleye yerleşti	85	81,73
Bayraklı	3	3,09	Bahçelievler	2	1,92
Bornova-Özkanlar	2	2,06	Bayraklı	1	0,96
Çamdibi	1	1,03	Bornova-Özkanlar	1	0,96
Çiğli	1	1,03	Çiğli	1	0,96
Emek	1	1,03	Gültepe	1	0,96
Erenler	1	1,03	Gümüşpala	5	4,81
Gümüşpala	3	3,09	Güzeltepe	1	0,96
Güzeltepe	2	2,06	Kadifekale	3	2,88
Kadifekale	1	1,03	M.Erener	1	0,96
M.Erener	1	1,03	Onur	2	1,92
Narlidere	1	1,03	Şemikler	1	0,96
Toplam	97	100,00	Toplam	104	100,00

Kaynak: 2000 Anket Verileri

Ancak çalışma alanının mekansal devingenlik açısından ortaya çıkan sözkonusu durumunu yalnızca göç yapısının yeni oluşuyla açıklamak mümkün değildir. Diğer göstergeler, görüşmeler sırasında gerçekleşmiş olan diyaloglar da dikkate alındığında, devingenlik konusundaki bu zayıflamanın temel nedenlerinden birinin de, toplumsal ve ekonomik olarak sıçrama yapmanın, yani konum değiştirmenin süreç içerisinde giderek zorlaşmış olan yapısı olduğu ortaya çıkmaktadır. Üstelik böyle bir gelişme kendisini yalnızca, devingenlik konusunda niceliksel bir zayıfla ile değil, niteliksel bir zayıflama ile de ortaya koymakta ve bir biri arasında geçiş yapılan lokasyonların kentteki sınıfsal pozisyonları değiştirmede yeterli farklılaşmayı yaratacak düzeyde olmadıkları gözlenmektedir. Nitekim çalışma alanında da belirginleşen biçimi ile geçişler hep benzer özelliklere sahip mahalleler arasında yani gecekondü bölgeleri arasında gerçekleşmektedir.

Kent içi hareketlilikte sıçramayı yaratan koşulların, işte elde edilen statü aracılığı ile gerçekleştiği bilgisinden hareketle, Hanehalklarının bundan sonra yaşayacakları sıçramaların, bireylerin sosyal konumlarında değişiklik yapabilme güçlerine bağlı olarak gerçekleşebileceği söylenebilir. Sosyal konumun değiştirilebilmesinde, yeni iş olanaklarının denenebilmesinde gerekli tek şartın, dayanışma temelli ilişkiler geliştirebilmek haline gelmiş olması ise, böyle bir yer değiştirme sürecini başlatabilmek yönünde, sözkonusu dayanışma ilişkilerinin kurulması yönündeki çabaların geliştirilmesini beraberinde getirmiştir.

Kente gelme aşamasındaki yer seçimi de, böyle bir çabanın başlangıcı olarak değerlendirilebilir. Çünkü yerleşilmek istenen kentin seçiminde belirleyici olan faktör, yani akraba ve tanıdık yanında olma isteği, kent içerisindeki yerleşme alanlarının tercihinde de aynı ölçüde etkili olmaktadır. Göçle gelenler, başlangıçta bir gecekondü bölgesinde olmayı, yakınlarının yanında olmayı bir güvence olarak görmekte ve bunun sonucunda da, kent içerisindeki göçe dayalı yerleşme alanları, büyük bir oranda akrabalık ya da hemşehrilik temeline dayanan ilişkiler aracılığı ile gelişmelerine devam etmektedirler.

İzmir kenti de bu anlamda dayanışma ilişkilerini merkeze alan ve dolayısıyla da akrabalık ve hemşehrilik ilişkileri ile temellenen mahallelerce çepeçevre kuşatılmış durumdadır. Kentin bu kuşak dışındaki bölgelerinde genellikle pek fazla etkili olmayan böyle bir birliktelik eğilimi ise bu bölgelerin hem toplumsal hem de mekansal düzende ayrışmasına neden olmaktadır. 1997 verileri, İzmir genelinde aile-hemşehrisine bağlanma, güven duyma, bağlanma, onlara yakın olma gibi nedenlerle yaşadıkları yerleri seçenlerin oranını % 18,1 olarak ortaya koymaktadır (Peker ve diğerleri, 1997,s.69).

Çalışma alanı ve çevresindeki gecekondu bölgeleri de böyle bir çerçevede, İzmir'in ve Karşıyaka ilçesinin planlı gelişmiş bölgelerinden ciddi biçimde ayrılmaktadır. Anket sonuçları, çalışma alanında yaşayan hanehalklarının yarıdan fazlasının yer seçiminde akraba ve hemşehri dayanışmasının etkin rol oynamış olduğunu göstermektedir (Bkz. Tablo 5.34).

Tablo 5.34 Mahallelerin neden seçildiği

Mahallelerin Tercih Edilme Nedenleri	Onur Mahallesi		Yamanlar Mahallesi	
	Sayı	%	Sayı	%
Arabalara ve/veya hemşehrilere yakın olması	55	56,7	67	64,4
İş yerine yakın olması	10	10,3	7	6,7
Bazı servis ve olanaklara yakın olması	5	5,2	3	2,9
Aile yaşantısına uygun olması	23	23,7	21	20,2
Ekonomik açıdan uygun olması	48	49,5	36	34,6

Kaynak: 2000 Anket Verileri

Bununla birlikte genellikle ailelerin yaşadıkları mahalleleri seçimlerinde birden fazla nedenin birden etkin rol oynadığı görülmüştür. Nitekim alana akraba ve hemşehrilerinin yakınında olmak amacı ile yerleşenlerin çoğunun tercihlerindeki ikincil gerekçe alanın ekonomik açıdan aile yaşantısına uygun oluşudur. Böyle bir gerekçeye temel teşkil eden faktörler ise ev, arazi ya da kira değerlerindeki nispi değer farklılığı olarak ortaya konmaktadır. Bunun dışında alanın ailelerin yaşam alışkanlıklarına uygun olmasının da etkili bir gerekçe olarak ortaya çıktığı görülmektedir. Ağarlıklı olarak kırsal özellikteki yörelerden göçen kitlelerin, kente yerleşme aşamasında, kendi kültürlerini ve yaşam alışkanlıklarını sürdürebilecekleri bir yerde olmayı istemeleri, böyle bir olanağı sağlayan gecekondu bölgelerindeki

yerseçim isteğinin en temel nedenlerinden biridir. Dolayısıyla da sözkonusu mahallelerin, kentsel ortamın ağır yaşama şartları içerisinde, hem yaşanması daha kolay, hem daha güvenli ve yaşam alışkanlıklarına daha uygun bölgeler olmaları nedenleriyle, potansiyel göçler açısından da öncelikli yerleşme bölgeleri haline gelmeleri kaçınılmaz görünmektedir.

5.4.3.8 Kente Gelme Aşamasında Kurulan ve Süreç İçerisinde Geliştirilen Dayanışma İlişkiler

Başta barınma ve iş bulma konularında olmak üzere, geline kentsel ortamda karşılaşılan sorunları, minimum düzeye indirmenin, olanaksızlıklar içerisinde olanaklar yaratabilmenin yegane aracı, sahip olunan ilişkilerdir. İster önceden tasarlanmış, ister aniden ve zorunlu bir biçimde gerçekleşmiş olsun, kentsel ortamda sahip olunan akraba, tanıdık ve benzeri ilişkiler, göçle geline yerde tutunabilmenin önkoşulu haline gelmiştir. Sahip olunan ilişkiler, kente geline ilk dönemde, barınma koşullarını sağlayıncaya dek kalacak bir ev, kentte gelir sağlayacak bir iş edininceye dek tok yaşama garantisi ve hatta bir iş sahibi olabilme umudu olarak büyük önem taşımaktadır. Sonraki dönemlerde ise, kentsel ortam içerisinde iyi bir konum edinebilmenin, sınıfsal konumu değiştirebilmenin en temel koşulu olarak, sözkonusu yakınlık ilişkilerinin dışında çok farklı temellere dayanan yeni birtakım ilişki ağları geliştirmek eğilimi ön plana çıkmaktadır.

5.4.3.8.1 Kente Yerleşme Aşamasında Kullanılan İlişkiler

Dolayısıyla göç özellikle başlangıçta dayanışma kanalına gereksinim duyan bir yer değiştirme sürecidir. Çalışma alanının kuruluşu ve gelişmesinde de sözkonusu dayanışma ilişkilerinin önemli rol oynadığı tespit edilmiştir. Tablo 5.35'te de görüldüğü gibi göçle gelenlerin büyük bir çoğunluğu daha kente gelme aşamasında bir kişisel ilişkiyi kullanmayı tercih etmiştir. Hiç kimse ile temasa geçmeden kente gelenlerin oranı özellikle % 2 gibi bir değerle Onur mahallesinde çok düşüktür. Yamanlarda yaşayanların ise % 32'si hiçbir dayanışma kanalı kullanmadan kente gelmiştir.

Tablo 5.35 İzmir'e gelişte ilk Temas Kurulan Kanallar

Temas Kurulan Kişiler	Onur Mahallesi		Yamanlar Mahallesi	
	Sayı	%	Sayı	%
Yakın Akraba (memur)	8	8,25	4	3,85
Yakın Akraba (İşçi)	30	30,93	24	23,08
Yakın Akraba (Serbest çalışıyor)	18	18,56	21	20,19
Yakın Akraba (Düzensiz İşlerde Çal.)	31	31,96	17	16,35
Yakın Arkadaş (İşçi)	6	6,19	2	1,92
Muhtar	1	1,03	2	1,92
Hemşehri (Düzensiz İşlerde Çalışıyor)	1	1,03	2	1,92
Hiç Kimse İle Temasa Geçmedi	2	2,06	32	30,77
Toplam	97	100,00	104	100,00

Kaynak:2000 Anket Verileri

İki mahalle arasındaki bu farklılaşma ise, göçle gelinen dönemin ekonomik ve politik koşulları çerçevesinde ortaya çıkmaktadır. 1980 sonrasında ve özellikle de 1990'ların "yoksul göçü" içerisinde, herhangi bir dayanışma kanalı kullanmamak, yaşamsal bir tehdit sayılabileceğinden, ya da başka bir ifade ile hanehalkı bireylerinin sağlıklarını tehdit edici koşullar ortaya çıkarabileceğinden, tercih konusu bile olamamıştır. Böyle bir çerçevede amca, dayı, teyze ve benzeri yakınlık düzeyindeki akrabaların, ya da herhangi bir tanıdık ya da arkadaşın yaşadığı kente yönelmek ve göç eylemini böyle bir koşula bağlamak zorunlu bir hal almıştır.

Temasa geçilen kişilerin kentsel ortamda sahip oldukları konum da, sözkonusu ilişkilerin kullanılma biçimi açısından önemlidir. Kentte yaşayan dayanışma kanalının, işteki statüsü ise böyle bir çerçevede ön plana çıkmaktadır. Yeterli bir gelir ve bu geliri sağlayan iyi ve kalıcı bir iş, göçle gelen kişinin kente eklenme aşamasında çok avantajlı bir konum elde etmesi anlamına gelmektedir. Çalışma alanına gelen kişilerin temas kurdukları kanallar ise ağırlıklı olarak, kurum işçileri ya da düzensiz işlerde çalışan işçilerdir. Böyle bir sonuç ise iki farklı durum çerçevesinde açıklanabilir. Herşeyden önce, kentte kurulan ilk dayanışma ilişkisinde, temas kurulan kanalların iş ve gelir açısından sahip oldukları statünün, akrabalık bağının gerisinde kaldığı açıktır. Yani göç eden kişiler birden çok alternatif arasından bir seçim yapmak durumunda kaldıklarında, akrabalık ve özelde de yakın akraba ilişkileri birincil düzeyde belirleyici olmaktadır.

Bununla birlikte artık kır kökenli göçlerde, sınıfsal bir sıçrama yapmanın, hem iş hem ekonomik koşullar açısından genellikle mümkün olamayışı, ya da çok uzun bir süre gerektirmesi kaynaklı olarak ortaya çıkan ikinci bir durum vardır. Kente önce gelmiş ve yerleşmiş olan yakınlar ve akrabalar ya kente ilk geldikleri dönemde başladıkları düzensiz işlerdeki çalışma hayatlarına devam etmekte, ya da ancak bir kurum ya da kuruluştaki işçi statüsü ile düzenli bir iş elde edebilmektedirler. Dolayısıyla yakın dönemde gerçekleşmiş olan zincirleme göçler içerisinde, yeni gelenler için artık, daha güçlü bir dayanışma kanalı bulma olanağı da azalmıştır. Bununla birlikte çalışma hayatına katılmanın değişen koşullarına içerisinde düzensiz bir iş yapısına sahip olan inşaat sektörü, hem içerisine girilmesi kolay, hem de yeni gelen, hünersiz ve sermayesiz kişiler açısından yegane seçenek olarak ortada durmakta ve dolayısıyla seçilen dayanışma kanalının bu sektörde sahip olduğu konum bile bir avantaj haline dönüştürülebilmektedir.

5.4.3.8.2 İş Piyasasına Ulaşmada Kullanılan İlişkiler

Ülkemiz koşullarında, kentsel iş piyasası formel olarak adlandırılan ve eğitim ve beceri sahibi kişilerin sahip olabileceği iş olanakları dışında, enformel, marjinal ya da benzer şekillerde adlandırılan ve göçle gelen eğitimsiz ve vasıfsız kesimlerce dahil olunan ayrı bir iş piyasasını içermektedir. İkinci grup yani enformel olan kesim henüz kurumlaşmamış olan yapısına karşın, işe sahip olma ve işi sürdürme koşulları açısından kendine has kurallar ve ilişki biçimleri çerçevesinde işlerliğini sürdürmektedir. Bu çerçevede en belirgin olan yapı, bu sektörler içerisine girebilme olanaklarının aile, tanıdık ya da hemşehri temelinde gelişen ilişki ağları çerçevesinde gelişiyor olmasıdır.

İzmir genelinde çalıştığı işe aile akraba ya da hemşehrilerinin yardımı ile sahip olanların oranı % 33 olarak tespit edilmiştir (Peker ve diğerleri,1997, s.55). Çalışma alanında yer alan, Onur mahallesi de bu açıdan İzmir geneli ile uyumlu bir yapı sergilemektedir. Bu mahallede işini akraba ve/veya hemşehri yardımı ile elde edenlerin oranı % 37 olarak saptanmıştır. Oysa Tablo 5.36'da da görüldüğü gibi bu oran Yamanlar mahallesinde % 53'lere ulaşmaktadır. Buna karşın Yamanlar

mahallesinde işin kişisel girişim ve çabalarla elde edilme oranı Onur mahallesindeki orana daha düşüktür.

Tablo. 5.36 İşin Elde Ediliş Biçimi

İş Nasıl Buldu?	Onur Mahallesi		Yamanlar Mahallesi	
	Sayı	%	Sayı	%
Akraba ve/veya hemşehri yardımı ile	36	37,11	55	52,88
Dernek, cemaat vb. kanallar yardımı ile	2	2,06	2	1,92
İşçi bulma kurumu aracılığı ile	2	2,06	1	0,96
Kendi kişisel girişim ve çabaları ile	57	58,76	46	44,23
Toplam	97	100,00	104	100,00

Kaynak: 2000 Anket Verileri

Mahalleler arasından ortaya çıkan bu farklılaşmayı, göçün dönemsel ve nedensel olarak değişen içeriği ile açıklamak mümkündür. 1980 öncesinde başlayan, çoğunlukla iş bulma amaçlı göçlerin ağırlıklı olarak bulunduğu Yamanlar mahallesindeki göç yapısı genel olarak zincirleme bir göç niteliğindedir. Böyle bir göç sürecinde, önce gelen akraba ve/veya hemşehrilerin yeni gelene iş olanağı hazırlama konusunda yardımcı olmaları olağan bir durumdur. Oysa özellikle 1990'lı yıllardan sonra yaşanan zorunlu göçlerde böyle bir hazırlık yapabilmenin olanağı oluşmamıştır. Kaldı ki aynı dönemin, giderek ağırlaşan yaşam şartları içerisinde iş bulma olanaklarının zaten zayıflamış olması, bu tür çabaların büyük ölçüde sonuçsuz kalmasına da beraberinde getirmiştir.

Bu şartların gelinen ortamda yaratmış olduğu en çarpıcı sonuçlardan biri, ekonomik yetersizlik içerisindeki göçe dayalı yerleşme alanlarında, iş sahibi olabilme ve dolayısıyla da bunu sağlayacak ilişki kanalları yaratabilme olanağı sunan değişik temellere dayalı ilişki ağlarının örgütlenerek, yaygınlık kazanmış olmasıdır. Çalışma alanı genelinde de bu anlamda örgütlenmiş çok değişik temellere dayanan ilişki ağlarının bulunduğu tespit edilmiştir. Politik, dinsel ve/veya etnik temellere dayandığı anlaşılan sözkonusu bağlantı biçimlerinin anket çalışması kapsamında genellikle gizli tutulmak istenmesi nedeniyle, cevaplar açısından sağlıklı bir sayısal veriye ulaşmak mümkün olamamıştır. Bununla birlikte çalışma alanında sözkonusu ilişki ağlarına bağlı olma düzeyinin çok yüksek olduğu da yapılan karşılıklı görüşmeler çerçevesinde elde edilmiş bulgular arasındadır.

5.4.3.8.3 Konut Piyasasına Ulaşmada Kullanılan İlişkiler

Göçe dayalı yerleşme alanlarının konut piyasası içerisinde çok önemli bir konumu bulunduğu bilinmektedir. Hukuk dışı süreçlerle başlayan ve süreç içerisinde imar affı ve planlama aracılığı ile yasal niteliğe kavuşan konut alanları, böyle bir süreç içerisinde oluşan değer artışları nedeniyle spekülasyon bir araç olarak kullanılmaktadır. Böyle bir çerçevede ise, piyasanın işleyişinde ekonomik faktörler birinci sırada yer almaktadır. Tüm spekülasyon faaliyetlerinde olduğu gibi, değişik ilişkiler çerçevesinde gelişen alım satım faaliyetlerinde ise, akrabalık-hemşehrilik türü ilişkiler genellikle ikincil planda kalmakta, bu özelliği nedeni ile de konut piyasası içerisine girebilmenin koşulları, iş piyasasınınkinden farklılaşmaktadır.

Gelirin ve satın alma gücünün belirlediği bu yapı içerisinde, sürekli olarak bir gecekondu bölgesinde ve/veya kaçak bir konutta yaşamak durumunda kalmak ise özellikle günümüz koşullarında kaçınılmaz bir hal almaya başlamaktadır. Böylece toplumsal ve ekonomik düzlemde yaşanmakta olan yarıma, mekanda sabitlik kazanmaktadır. Transferler, yer değiştirmeler ise ancak bir gecekondu bölgesinden diğerine ya da aynı mahalle içerisindeki bir başka konuta doğru olabilmekte ve akraba,hemşehri dayanışması da böyle bir koşulda etkinlik kazanabilmektedir. Ancak bu koşullarda bile arazi mafyası ya da onunla birlikte çalışan emlakçılar her türlü ilişkinin önüne geçebilmektedirler. Nitekim çalışma alanı bu açıdan değerlendirildiğinde, arsa edinme ya da kiralama, akrabalık ve/veya hemşehrilik ilişkilerinin, diğer kanallardan daha düşük bir seviyede olduğu tespit edilmiştir. Görüşmelerde, Onur mahallesinde yaşayanların sadece % 32'si ve Yamanlar mahallesinde yaşayanların da sadece % 26'sının sahip oldukları arazileri, akraba ya da tanıdık kanalıyla satın almış olduklarını belirtmişlerdir.

Aynı durum konutlara sahip olma sürecinde de geçerlidir. Yapılan görüşmeler konut yapım sürecinde özellikle 1980 sonrasında başlayarak ciddi farklılaşmalar olduğunu ortaya koymuştur. Yaşayanlar konutun, tüm mahalle sakinlerinin ya da en azından akraba ya da hemşehrilerin ortak çabasıyla inşa edilmesi geleneğinin bu tarihten sonra giderek yok olmaya başladığı ve böyle bir alanın taşaronların eline

terkedilmiş olduğunu belirtmişlerdir. Dolayısıyla tıpkı arazi elde dilme sürecindeki gibi, konutun elde edilme sürecinde de akraba ve/veya hemşehri temelli ilişkiler ikincil planda kalmıştır.

Son dönem gelişmeleri içinde, gecekonduların yaygın bir hal almaya başlayan kiracılık durumu çerçevesinde bir değerlendirme yapıldığında da yine benzer sonuçlara ulaşılmaktadır. Gecekondularındaki kiracılık oranlarındaki artış, emlak piyasasının ve dolayısıyla emlak mafyasının ticari faaliyetlerini olumlu yönde etkileyen gelişmelere yol açmıştır. Böyle bir çerçevede kiralık konut arayışı içerisinde olanlarla ilişkiye geçme konusunda faal bir uğraş içerisinde olan ve kiralık konut piyasasını son dönemde, büyük ölçüde eline geçirmiş olan emlakçıların dışında bir akraba-hemşehri dayanışması yaratmanın zaten olanağı kalmamaya başlamıştır. Çalışma alanındaki veriler bu açıdan değerlendirildiğinde, kiralık konut bulma konusunda en fazla kişisel girişimlerin etkin olduğu bununla birlikte özellikle Yamanlar mahallesinde emlakçıların etkin bir rol oynamaya başlamış olduğu ortaya çıkmaktadır (Bkz. Tablo 5.37).

Tablo 5.37 Kiralık Konut Edinme Yolları

Kiralık Ev nasıl bulundu?	Onur Mahallesi		Yamanlar Mahallesi	
	Sayı	%		
Akraba ve/veya hemşehri yardımı ile	9	32,14	4	15,38
Kendi girişimlerim ile	10	35,71	12	46,16
Emlakçı yardımı ile	4	14,28	10	38,46
Toplam	28	100,00	26	100,00

Kaynak: 2000 Anket Verileri

5.4.3.8.4 Kamusal Ortam ve Özel Yaşamda Geliştirilen İlişkiler

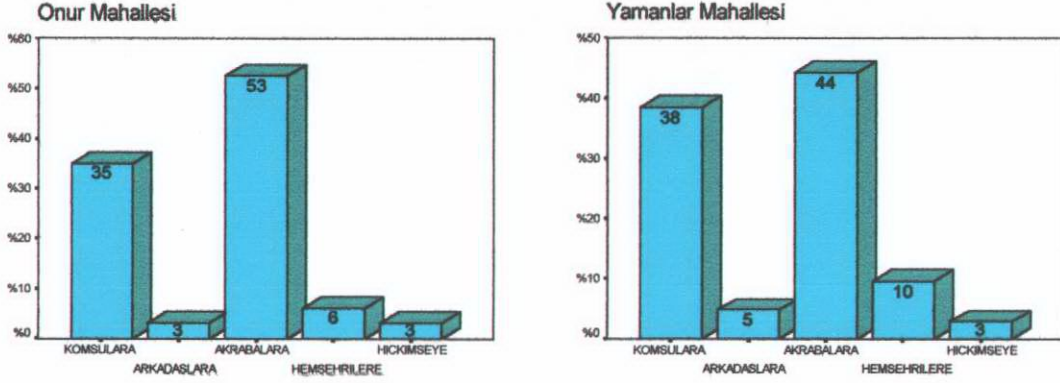
Akrabalık ilişkilerinin kente taşınan en önemli değerlerden biri olduğu açıktır. Ancak kente yerleşme aşaması ile başlayan değişim ve dönüşüm sürecinde, sözkonusu “kültürel” oluşumun büyük ölçüde değişikliğe uğradığı da bilinen bir gerçektir. Bu değişimi sağlayan güç ve değişimin yönü ise, kentsel ortamın sahip olduğu ilişkiler çerçevesinde ortaya çıkmaktadır. Karşılıklı bir etkileşim süreci içerisinde, aile ilişkileri etkin rolünü büyük ölçüde sürdürürken, hemşehrilik olarak adlandırılan kökene dayalı ilişkiler, göç edilen ortamda kurulan yeni bir ilişki türü

olarak ortaya çıkmaktadır (Erder, 1996, s.245). Bununla birlikte, komşuluk ve arkadaşlık ilişkileri de, diğerleri kadar güven içermeyen, sadece tanışıklığa dayalı ikincil konumunu, sözkonusu yeni ilişki ağları içerisinde kazandığı konum çerçevesinde daha anlamlı bir hale getirebilmektedir.

Hanehalklarının ev içerisinde kurdukları özel ilişkiler ise, hala birincil olan konumunu korumaktadır. Ev kadını olma durumunun çok yaygın olarak görüldüğü söz konusu haneler, kişinin kendini yeniden ürettiği, ilişkilerini sürekli olarak yeniden kurguladığı ortamlar olmaları nedenleri ile büyük önem taşımaktadır. Bunun dışında kişilerin içerisinde dahil olacakları her türlü ilişkideki temel belirleyici olma rolü de, ev içi ya da başka bir deyimle aile içi ilişkilerin bu düzeydeki önemini canlı tutmaktadır. Bu noktada ev içindeki aile ilişkilerini, mahalle, semt ve hatta kent bütününe yayılan bir ilişki örüntüsün en temel halkası ya da başlangıç noktası olarak yorumlamak mümkündür.

Haneler arasında geliştirilen ilişkiler açısından yapılacak değerlendirmelerde de bu nedenle yine ailenin yapısına yönelik faktörler ön plana çıkmaktadır. Ailenin geldiği yörenin özelliğine, inanç sistemine ve birbirleriyle kurdukları saygı ve güven ilişkisine bağlı olarak, hanehalkları arasındaki gidiş-gelişler yani sosyal ilişkiler gelişmektedir. Çalışma alanındaki veriler de, göçle gelenlerin kalkış noktalarından başlayarak, yerleşik hayata geçtikleri mahallelerde geliştirdikleri her türlü ilişkiyi akrabalık ilişkileri çerçevesinde geliştirmiş olduklarını ortaya çıkarmaktadır. Kentte sürdürülen akrabalık ilişkileri, kentte tutunmanın ve kentin zor koşullarına karşı direnmenin bir önkoşulu olarak devam etmektedir (Bkz.Garfik 5.7). Veriler, her iki mahallede de en çok görüşülen kişilerin akrabalar olduğunu ortaya koymaktadır. Onur ve Yamanlar mahallelerindeki görüşmecilerden yaklaşık yarısı yani, Onur mahallesinde yaşayanların % 53'ü ve Yamanlar mahallesinde yaşayanların da % 44'ü mahalle içi ilişkilerinde, en yoğun ilişkiyi akrabaları ile yaşamakta olduklarını belirtmişlerdir.

Grafik 5.7 Mahalle İçindeki Hanehalkları En Çok Gidip-Geldiği Çevre

Bununla birlikte, sözkonusu mahallelerdeki komşuluk ilişkilerinin de akrabalık ilişkileri kadar ön plana çıkmış olduğu görülmektedir. Böyle bir eğilim, zaten akrabaların ya da aynı yöreden gelenlerin genel olarak bir arada yer seçme eğiliminde oldukları mahallelerde, mekansal yakınlığı temel alan ilişkilerin yoğun olduğunu ortaya koymaktadır. Başka bir anlatımla, hanehalkları yer seçtikleri yaşama çevrelerinde, birarada buldukları akrabaları dışında, herhangi bir temele dayanma zorunluluğu bulunmayan ve yalnızca birarada yaşıyor olmaktan kaynaklanan ilişkilerini de güçlü tutmaktadırlar. Karşılıklı dayanışma, yardımlaşma ve yaşam yeri açısından güvenlik sağlayan böyle bir oluşum ise, bu tür yaşama bölgelerinin kentin diğer bölgelerinden ayrışmasını sağlayan temel bir faktör olarak önem taşımaktadır.

Akrabalık ve Komşuluk ilişkilerinin yoğunlaşma düzeyi, kente yerleşilen dönem ve ailelerin yöresel özellikleri bazında değerlendirmeye alındığında, kentte yaşanan süresinin ve gelinen yörenin bu türden ilişkiler üzerinde çok fazla belirleyici olmadığı sonucuna ulaşılmıştır. Çalışma alanında yaşayanlar, hangi yıllarda ve hangi yörelerden gelmiş olurlarsa olsunlar, en yoğun ilişkileri akrabalarıyla ve komşularıyla yaşamaya devam etmektedirler. Dolayısıyla temel belirleyicinin göçle gelme ve kentte dayanışma temelli ilişkiler geliştirme oluşu, ağırlıklı olarak Doğu Anadolu kökenli göçlerle oluşmuş mahallelerdeki bu eğilimlerin açıklanmasındaki temel çıkış noktasıdır (Bkz.Tablo 5.38). Bunun dışında özellikle akrabalık ve komşuluk ilişkileri konusunda kırsal yörelerin, kentte oranla çok daha farklı bir tutum sergiledikleri ve göçe dayalı yerleşme alanlarındaki sosyal ilişkilerin, söz

konusu kırsal etkiler nedeni ile farklılaştığı bilgisi de bu çalışma çerçevesinde doğrulanmış olmaktadır.

Tablo 5.38 Geline Yöre ve kurulan İlişki Biçimi

Onur Mahallesi

Kimlere gidilir?	Doğu	Gün.doğu	İç	Akdeniz	Karadeniz	Ege	Toplam
Komşulara	27		3			4	34
Arkadaşlara	3						3
Akrabalara	38	4		1	2	6	51
Hemşehrilere	4				2		6
Hiç kimseye	3						3
Toplam	75	4	3	1	4	10	97

Yamanlar Mahallesi

Kimlere gidilir?	Doğu	Gün.doğu	İç	Akdeniz	Karadeniz	Marmara	Ege	Toplam
Komşulara	16	5	5	7	4		3	40
Arkadaşlara	2	1			1		1	5
Akrabalara	25	3	2	9	5	2		46
Hemşehrilere	5	1	1	1			2	10
Hiç kimseye	1			1	1			3
Toplam	49	10	8	18	11	2	6	104

Kaynak:2000 Anket Verileri

En çok güven duyulan ve dayanışma ilişkilerinde öncelikli kanallar olan akrabaların ise genel olarak hanehalkları ile aynı mahalle içinde yaşıyor oldukları da bu çalışmada elde edilen bulgular arasındadır. Bunun dışında, bu güçlü bağı yaratan nedeni mekansal yakınlık ve mekansal yakınlığı sağlayan unsuru da, akrabalar arasındaki güçlü bağ olarak ortaya koymak, sözkonusu karşılıklı etkileşim biçimini açıklamada yardımcı olmaktadır. Çalışma alanı bu açıdan değerlendirildiğinde, Onur mahallesinde yaşayan hanehalklarının %23'ünün ve Yamanlar mahallesinde yaşayan hanehalklarının da % 47'sinin bütün akrabaları ile birarada aynı mahallede yaşadıkları ortaya çıkmaktadır (Bkz. Tablo 5.39). Bununla birlikte mahalle dışındaki akrabaların da yine büyük ölçüde Karşıyaka ilçesi sınırları içerisinde ve mahallelere yakın bölgelerde yaşadıkları da edinilen bilgiler arasındadır. Nitekim Onur mahallesinde yaşayan hanehalklarının, % 49'unun ve Yamanlar mahallesinde yaşayan hanehalklarının da % 38'inin yakın akrabaları, Karşıyaka ilçesi sınırları içerisinde ve üstelik yine göçle oluşmuş mahallelerde oturmaktadırlar. Sözkonusu mahalleler arasında ön plana çıkanlar ise, Güzeltepe ve Gümüşpala mahalleleridir.

Bu da sözkonusu mahallelerin göç özellikleri ve yöresel bazda, Onur ve Yamanlar mahalleleri ile benzer özellikler sergilediği konusunda ip uçları vermektedir.

Tablo 5.39 Hanehalklarının İzmir’de Sahip oldukları Akrabalarının Oturdukları Semtler

Onur Mahallesi			Yamanlar Mahallesi		
Mahalle-Semt Adı	Sayı	%	Mahalle-Semt Adı	Sayı	%
Hayır yok	10	10,31	Hayır Yok	12	11,54
Tümü Onur mahallesinde	23	23,71	Tümü Yamanlar mahallesinde	47	45,19
Bornova- Altındağ mah.	1	1,03	Bornova-Işıkkent mah.	3	2,88
Bornova-Çamdibi mah.	1	1,03	Buca-Çamkule mah.	1	0,96
Bozyaka-Yeşilova mah.	1	1,03	Çiğli	1	0,96
Buca-Atatürk mah.	1	1,03	Karşıyaka-Bayraklı mah.	2	1,92
Buca-Çamkule mah.	1	1,03	Karşıyaka-Cumhuriyet mah.	2	1,92
Buca-M.Erener.mah.	1	1,03	Karşıyaka-Çay mah.	1	0,96
Buca-Ufuk mah.	3	3,09	Karşıyaka-Emek Mah.	1	0,96
Çiğli	1	1,03	Karşıyaka-Gümüşpala mah.	13	12,50
Karşıyaka-Bayraklı mah.	4	4,12	Karşıyaka-Güzeltepe mah.	9	8,65
Karşıyaka-Emek mah.	1	1,03	Karşıyaka-merkez	2	1,92
Karşıyaka-Gümüşpala mah.	7	7,22	Karşıyaka-Nafiz Gürman mah.	1	0,96
Karşıyaka-Güzeltepe mah.	17	17,53	Karşıyaka-Onur mah.	8	7,69
Karşıyaka-Şemikler mah.	1	1,03	Karşıyaka-Şemikler mah.	1	0,96
Karşıyaka-Yamanlar mah.	18	18,56	Toplam	104	100,00
Konak-Kadifekale mah.	3	3,09			
Konak-Karabağlar mah.	1	1,03			
Narlidere	2	2,06			
Toplam	97	100,00			

Kaynak: 2000 Anket Verileri

Hanehalklarının ev dışında sürdürdükleri ilişkiler içerisinde önem taşıyan diğer alanlar, yani hanehalkı reislerince yürütülen ilişkilerin düzeyi incelendiğinde ise, değişik temellere dayanan gruplanmalar ön plana çıkmaktadır. Sözkonusu gruplanmalar açısından en fazla göz önünde olan ve bu nedenle de en temel birarada olma biçimi olarak algılanan kökene bağlı ilişkiler ve onun fiziksel mekanı olan kahvehanelerdir. Her yörenin kendi içine kapalı kahvehaneleri bulunmakta ve bu kahvehaneler kullanıcıları olan grubun yöresel özellikleri ile adlandırılmaktadır. Erzurumlular kahvesi, Vartolular kahvesi ve bunun gibi. Sözkonusu kahvehaneler gerçekten de mahallelerin içerisinde sosyalizasyon açısından en önemli kamusal alan olma özelliği taşımaktadır. Üstelik bu mekanlar, sosyalizasyon açısından hemşehrilik ilişkisi dışında, her türlü politik, ideolojik ya da dinsel temelli etkileşimlere de olanak sağladıklarından, özellikle son dönemin yeni ilişki ağları çerçevesinde çok daha

önemli bir oluşum haline gelmektedir. Böyle bir etkileşim biçimini yani köken temeli dışındaki biraraya gelme eğilimlerini ise özellikle son 10-15 içerisinde gelişmiş olan göçe dayalı yerleşme alanlarındaki kahvehanelerde izlemek mümkün olabilmektedir. Nitekim Onur mahallesindeki kahvehanelerin içerikleri, böyle bir gerekçe ile Yamanlar mahallesindekilerden çok daha farklıdır.

Çalışma alanında, hanehalkı reislerinin güç koşullarda kimlerden yardım ve destek sağladıklarına ve değişen ilişki yapısına bakıldığında da, yine akrabalık temeline dayanan ilişki türünün ağırlıkta olduğu görülmektedir (Bkz. Tablo 5.40). Ancak sayısal değerler açısından ortaya çıkan bu abartılı duruma karşın, alan içerisindeki dayanışma ilişkilerinde, hanehalklarının içerisinde dahil oldukları cemaat ya da siyasal parti temelli ilişkilerin de çok yaygın olduğu, karşılıklı görüşmeler sırasında elde edilmiş olan bulgular arasındadır. Sayısal değerler ve fiili durum arasındaki bu çelişki ise, kişilerin genellikle bağlı oldukları bu türden ilişki ağlarını deşifre etmeyi tercih etmediklerini ve hep akrabalık ya da hemşehrlik ilişkileri çerçevesinde ön planda olmayı amaçladıklarını ortaya koymaktadır. Bu çerçevede alan genelinde çok yaygın bir ilişki biçimi olduğu bilinmekle birlikte, dinsel cemaatlere bağlı olma durumu konusunda sağlıklı sayısal veriye ulaşılamamıştır.

Tablo 5.40 Hanehalklarının Güç Koşullarda Destek Sağladığı Kanallar

Onur Mahallesi			Yamanlar Mahallesi		
Güven duyulan kişiler	Sayı	%	Güven duyulan kişiler	Sayı	%
Hayır Yok	22	22,68	Hayır Yok	34	32,69
Akrabalar	54	55,67	Akrabalar	35	33,65
Hemşehriler	3	3,09	Hemşehriler	18	17,30
Komşular	6	6,19	Komşular	6	5,77
İş Arkadaşları	7	7,22	İş Arkadaşları	7	6,73
Siyasi Grup	3	3,09	Siyasi Grup	1	0,96
Dinsel Cemaat	3	3,09	Dinsel Cemaat	3	2,88
Toplam	97	100,00	Toplam	104	100,00

Kaynak: 2000 Anket Verileri

Hanehalkı reislerinin dayanışma konusunda kendi aralarında geliştirdikleri karmaşık ve farklı temellere dayanan sözkonusu ilişki ağları dışında, kullanılan bazı kurumsal ilişkiler de bulunmaktadır. Çalışma alanı bu açıdan değerlendirildiğinde en etkin kurumsal oluşumun siyasal parti temeline dayandığı ve bunun dışında

muhtarlığın da ikinci sırada yer aldığı ortaya çıkmaktadır (Bkz. Tablo 5.41). Dolayısıyla sonuçlar, güç koşullarda devletin kurumlarının yardımına başvurmak konusunda bir tercih geliştirilmiyor olduğunu ve özellikle bu tür göçe dayalı yerleşme bölgelerinde kolayca örgütlenmeyi başaran siyasi yapılanmalar çerçevesindeki arayışlara yönelindiğini ortaya koymaktadır. Böyle bir tercihe kişilerin, hukuk dışı yollarla, yani enformel süreçlerle gelişmiş sözkonusu yaşama bölgeleri için, formel yani hukuksal yapılanmalar çerçevesinde destek sağlama çabalarının karşılıksız kaldığına yönelik değişik türden deneyimlerin yaşanmış olmasının yol açmış olduğu da, yine görüşmeler sırasındaki diyaloglarda ortaya çıkmıştır.

Tablo 5.41 Hanehalklarının Güç Koşullarda Destek Sağladığı Kurumlar

Onur Mahallesi			Onur Mahallesi		
Güven duyulan kurumlar	Sayı	%	Güven duyulan kurumlar	Sayı	%
Hayır Yok	41	42,27	Hayır Yok	61	58,65
Muhtarlık	13	13,40	Muhtarlık	8	7,69
Siyasi Parti	23	23,71	Siyasi Parti	15	14,42
Belediye	3	3,09	Belediye	3	2,88
Sivil Toplum Örgütü	7	9,27	Sivil Toplum Örgütü	14	13,46
Valilik	7	9,27	Valilik	3	2,88
Özel Şirketler	2	2,06	Toplam	104	100,00
Güvenlik Güçleri	1	1,03			
Toplam	97	100,00			

Kaynak: 2000 Anket Verileri

5.4.3.9 Memleketle Sürdürülen İlişkiler

Göçle gelen kesimlerin, kırla sürdürdükleri ilişkilerin niteliği, kentsel yaşantıya uyum sağlama sürecinde önemli bir etki oluşturmaktadır. Yani başka bir anlatımla ailelerin kırla olan ilişkileri, kentle olan ilişkileri güçlendiği ölçüde, azalmaktadır. Kentte sahip olunan, sürekli bir iş, yaşanabilir bir konut ve kırdaki hakların devredilmiş olması, kırla olan ilişkilerin zayıflamasına yol açan en temel oluşumlardır (Şenyapılı, 1981, s.295). Kentte yeterli geçim koşullarının sağlanamamış olması ise, kırdan gelecek her türlü maddi desteğe açık bir aile yaşantısı anlamına gelmektedir. Bununla birlikte özellikle 1990 sonrası dönemde yaşanan zorunlu göç olgusunun da kırla olan ilişkilerin sürdürülmesi açısından farklı

koşullar yaratmış olduğu açıktır. Can güvenliği nedeniyle mülklerini ellerinden çıkarmadan memleketlerini terk etmiş olanların bir kısmı halen kırdaki üretim faaliyetlerine devam edebilmektedir. Bu koşullarda ise, kırla olan ilişkilerin zayıflaması konusundaki en önemli belirleyicilerden biri olan mülkiyet açısından kopuş, bazı kesimler için gerçekleşmemiş olmaktadır.

Bununla birlikte sözkonusu grup içerisinde, memleketlerindeki mülklerine hiçbir şekilde gidemeyenler ya da tarımsal üretim faaliyetlerinde bulunamayanlar da bulunmaktadır. Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgesindeki olağan üstü hal bölgelerinde, boşaltılmış olan köy yerleşmelerinden, zorunlu olarak göç etmiş olanlar için, halen mülkleri üzerinde tasarruf yapabilme ya da mülklerine, köylerine girebilme olanağı bulunmamaktadır.

Araştırma sonuçları, Onur mahallesinde yaşayanların % 31'inin ve Yamanlar mahallesinde yaşayanların da % 48'inin memleketlerine hiç gitmediklerini ortaya koymuştur,(Bkz. Tablo 5.42). Memleketlerinde halen tarımsal üretim faaliyetlerinde bulunanların oranı, Onur mahallesinde %27 ve Yamanlar mahallesinde de % 5 olarak tespit edilmiştir. Böyle bir sonuç, kentte kalma süresinin ve göçe sebep olan koşulların, gelinen yöre ile olan ilişkilerin sürdürülmesindeki temel belirleyiciler olduklarını ortaya koymaktadır. Nitekim çalışma alanında, memleketle ilişkilerini, tarımsal üretim yapma düzeyinde sürdürenler, göçü son 10-15 yıl içerisinde, mülklerini geride bırakacak biçimde, zorunlu nedenlerle yaşamış olanlardır.

Tablo 5.42 Hanehalklarının Memleketlerine Gitme Nedenleri

Memlekete Gitme Nedeni	Onur Mahallesi		Yamanlar Mahallesi	
	Sayı	%	Sayı	%
Hiç Gidilmez	30	30,90	50	48,08
Hasat için	26	26,70	5	4,81
Tatil için	21	21,60	18	17,31
Ailevi Nedenlerle	20	20,62	31	29,81
Toplam	97	100,00	104	100,00

Kaynak: 2000 Anket Verileri

Bununla birlikte kırla olan bağlantıların devam etmesini sağlayan en önemli unsurlardan biri de geride bırakılan aile ve akrabalık ilişkileridir. Böyle bir bağ ise,

hem kentte gelenlerin kıra, ham de kırdakilerin kente değişik türden yardımlar, maddi ve manevi düzeyde destek aktarmalarına yol açmaktadır. Aileler kendileri kır ile kent arasında gidiş-gelişler yaşamasalar da, kır ile, kırdaki yakınlar ile, tüketim malzemesi, giyecek ve hatta parasal kaynak alışverişinde bulunabilmektedir. Çalışma alanı bu açıdan değerlendirildiğinde, geldikleri yöreden yardım alanların oranının Onur mahallesinde % 27 ve Yamanlar mahallesinde de % 22 olduğu anlaşılmıştır (Bkz. Tablo 5.43). Dolayısıyla her iki mahallenin de kır kökenli destek sağlama oranı çok düşük bir düzeydedir. Böyle bir sonuç ise, kentin zor şartlarına karşı mücadele veren kesimler açısından koşulların çok daha ağır olduğunu ortaya koymaktadır. Nitekim kırdan gelen yardımlar arasında ilk sırayı alan yiyecek temelli yardımların (tahıl, tarhana, kuru erzak, bakliyat, salça vb.) kentsel ortamdaki sınırlı geçim olanakları içerisinde sağladığı destek açısından önemli bir yeri bulunmaktadır.

Tablo 5.43. Hanehalklarının Memleketten Sağladıkları Desteğin Türü

Memleketen Ne Gelir?	Onur Mahallesi		Yamanlar Mahallesi	
	Sayı	%	Sayı	%
Hiçbirşey Gelmez	61	73,2	81	77,9
Yiyecek Gelir	25	25,77	20	19,2
Giyecek Gelir	1	1	0	0
Maddi Destek Gelir	2	2,1	0	0
Yiyecek+ Maddi Destek	5	5,15	0	0
Yiyecek + Giyecek	3	3,1	3	2,9
Toplam	97	100	104	100

Kaynak: 2000 Anket Verileri

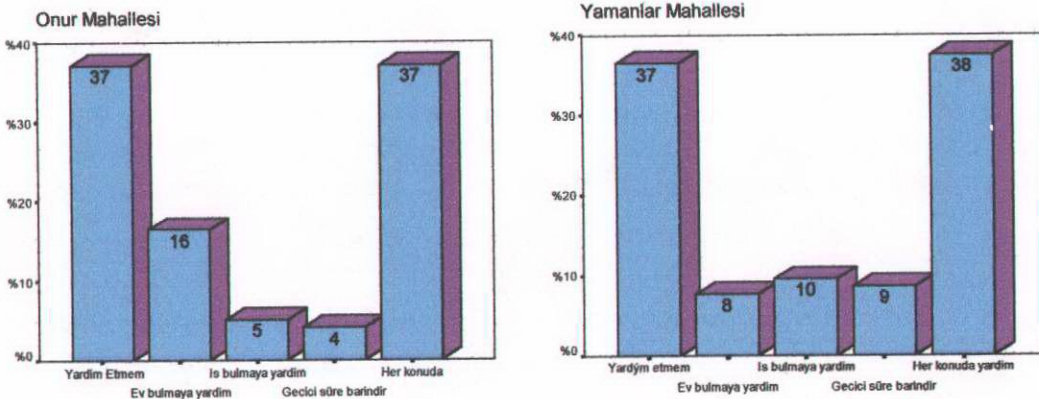
Dayanışma ve kaynak aktarımının, kentten kıra doğru yönelen biçimi ise çok daha farklı bir özelliğe sahiptir. Çünkü bu ancak, kentteki yaşam koşullarını iyileştirebilen ve hatta tasarruf yapabilenler açısından sözkonusu olabilecek bir eylem türüdür. Daha çok kendileri destek ve yardıma ihtiyaç duyan bu kesimlerin kıra yönelik destekleri ise büyük ölçüde parasal yardım ve ayrıca ilaç ya da tüketim malzemesi aktarımı biçiminde gelişmektedir. Çalışma alanı bu açıdan değerlendirildiğinde her iki mahallenin de kıra yöneltebildikleri desteğin oranının çok düşük olduğu görülmektedir (Bkz. Tablo 5.44). Genel olarak Yiyecek, giyecek ve para olarak başlıklandırılabilir yardımlar konusunda çok fazla ön plana çıkan bir kategori de bulunmamaktadır.

Tablo 5.44. Hanehalklarının Memleketlerine Gönderdikleri Yardımların Türü

Memlekete Ne Gönderilir?	Onur Mahallesi		Yamanlar Mahallesi	
	Sayı	%	Sayı	%
Hiçbirşey Gönderilmez	67	69,1	86	82,69
Yiyecek Gönderilir	3	3,09	6	5,77
Giyecek Gönderilir	2	2,1	1	0,96
Para Gönderilir	10	10,3	2	1,92
İlaç Gönderilir	1	1	2	1,92
Hepsi Gönderilir	13	13,4	7	6,73
Toplam	97	100	104	100

Kaynak: 2000 Anket verileri

Göç edenlere yardım etme eğiliminin her iki mahallede de aynı olduğu Grafik 5.8'de görülmektedir. Böyle bir sonuç ise göç etmek isteyen yakınlarla yardım etme konusunda, gelinen dönem çerçevesinde bir farklılaşmanın bulunmadığını göstermektedir. Her iki mahallede yaşayan hanehalklarının da yaklaşık % 60'ı, gelecek olanlara değişik içerikte yardım sağlamak konusunda hazır olduklarını ortaya koymaktadırlar. Böyle bir sonuç, yerleşme bölgesinin, Doğu Anadolu kökenli göçlerin ağırlıklı olarak yer seçtiği ve akrabalık-hemşehrlik ilişkilerinin de bu nedenle halen ön planda olduğu bir bölge oluşu çerçevesinde açıklanabilir. Nitekim 1997 verileri, İzmir genelinde göçe yardım etme eğiliminin, Doğu ve Güneydoğu Anadolu kökenli göçlerde daha yüksek olduğunu ortaya koymuştur (Peker, 1997, s.91).

Grafik 5.8. Hanehalklarının Göçe Yardım Eğilimi

5.4.3.10 Kentsel Yaşam ve Kentle Kurulan İlişkiler

Göçle gelinen yerde kurulan yeni yaşam biçimi ve geliştirilen ilişki ağları, kitlelerin, memleketlerine geri dönmek üzere çıktıkları zorlu yolculukta başarılı olma yolunda ortaya koydukları çabanın en somut göstergeleridir. Böyle bir çaba, kentsel yaşantı içerisinde iyi bir yer elde edebilmek ve dolayısıyla da iyi çalışma koşulları ve gelire sahip olabilmek içindir. Süreç içerisinde koşullarını iyileştirebilenler, bu yönde ortaya koymuş oldukları hedeflerine ulaşabilmekte, ancak bazıları da kentte başlayan yeni serüvenlerini tam bir hayal kırıklığı ile noktalayabilmektedirler.

5.4.3.10.1 Geri Dönme İsteği

Geri dönmek, gelmek kadar kolay ve umut taşıyan bir süreç olmaması nedeniyle, genellikle tercih edilen bir durum değildir. Gelinen bölgelerin ağır ve ağır olarak, hem yetersiz iş olanakları ve hem de güvenlik sorunları nedeniyle terk edilmiş olması da geri dönüş konusundaki olanaksızlığı açıkça ortaya koymaktadır. Böyle bir durumda ise aileler, zor şartlarda, ne pahasına olursa olsun yaşamlarını geldikleri noktalarda sürdürmeye devam etme yolunu seçmektedirler.

Bununla birlikte, sözkonusu geri dönme isteği yalnızca ekonomik koşullardaki yetersizlik sonucu ortaya çıkan bir durum değildir. Ailelerin kentsel ortamdaki yaşantıya, kültürel açıdan uyum sağlayamamaları durumunda da böyle bir istek ortaya çıkmaktadır. Kaldı son dönemlerdeki gelişmelerin, toplumsal yaşantıda ortaya çıkarmış olduğu değişim, kültürel farklılaşmayı, yani uçurumu daha da belirgin bir hale getirirken, ağırlaşan ekonomik yaşantının da bu oluşum ile birleşmesi, geri dönme yolundaki isteklerin artmasına yol açmıştır.

Çalışma alanındaki yapıyı bu açıdan değerlendirebilmek için görüşmecilere, geldikleri yörelerde aradıkları olanakların sağlanması durumunda, geri dönmek isteyip istemeyecekleri sorulmuş ve Onur mahallesindekilerin % 61'inin ve Yamanlar mahallesindekilerin de % 45'inin geri dönmeyi istedikleri ortaya çıkmıştır.

Geri dönüş isteği konusunda mahalleler arasında ortaya çıkan bu fark ise, kentte gelenin dönemin özellikleri çerçevesinde elde edilen olanaklar, yani son dönem göçlerin eskilere oranla sahip oldukları dezavantajlar çerçevesinde açıklanabilir.

Bu konuda daha ayrıntılı sonuçlar ortaya koyabilmek için ise geri dönme isteğinin hangi göç dönemlerinde daha fazla olduğuna bakılmış ve, Onur mahallesine 1980-1995 yılları arasında gelmiş olanlarla, Yamanlar mahallesine 1985-1990 yılları arasında gelmiş olanlar arasında bu isteğin daha yaygın olduğu anlaşılmıştır (Bkz. Tablo 5.45). Bununla birlikte kente özellikle son beş yıl içerisinde gelmiş olanlarda bu oranın % 50 düzeyinde olduğunu da sayısal veriler ortaya koymaktadır. Sonuç olarak, 1980 sonrası dönemde kente gelenler arasında, hem yeterli ekonomik koşulları sağlayamamaları, hem de diğerlerine oranla kültürel açıdan kıra daha yakın olmaları nedenleriyle, geri dönme isteğinin daha fazla olduğu, bu çalışmanın elde ettiği bulgular arasındadır.

Tablo 5.45 Hanehalklarının Göç Dönemlerine Göre Geri Dönme İstekleri

Onur Mahallesi				Yamanlar Mahallesi			
Oturulan Süre(yıl)	Evet	Hayır	Toplam	Oturulan Süre(yıl)	Evet	Hayır	Toplam
1-5	5	6	11	1-5	3	3	6
6-10	18	9	27	6-10	8	13	21
11-15	20	15	35	11-15	14	6	20
16-20	14	6	20	16-20	12	15	27
21-25	2		2	21-25	6	14	20
26-30		1	1	26-30	3	6	9
30-+		1	1	31-+	1		1
Toplam	59	38	97	Toplam	47	57	104

Kaynak: 2000 Anket Verileri

Ağırlıklı göç yapısı Doğu Anadolu Bölgesine dayanan mahallelerde, geri dönme isteği ile yöre arasındaki ilişkiye bakmak çok anlamlı sonuçlar vermemektedir. Ne var ki, kente can güvenliği nedeniyle, topyekün göç etmiş ve geride hiçbir tanışıklık ya da akrabalık ilişkisi bırakmamış olanlarda geri dönme isteğinin çok düşük seviyelerde olduğu da çalışma sonuçları çerçevesinde ortaya çıkmaktadır.

5.4.3.10.2 Gelecek Konusundaki Beklentiler

Bütün sayısal değerler, kentin ağırlaşan şartları nedeni ile belirginleşen geri dönme istemleri ve diğer tüm değerlendirmeler, aslında göçle gelenlerin kentle kurdukları ilişki konusundaki sıkıntılara işaret etmektedir. İster ekonomik ister kültürel nedenlerle olsun, sorunlar ya gelenleri geriye doğru bir dönüş yapmaya ya da derin bir umutsuzluğa sürüklemektedir. Böylece başlangıçta göçe neden olan ekonomik ya da toplumsal olarak “daha iyi koşullarda yaşama hedefi” hayata geçememekte ve kentsel ortam, ancak göçle gelen kitlelerin yaşadıkları olumsuzlukları sürekli hale getiren bir mekanizma olarak varlığını sürdürmektedir. Daha iyi bir geleceğe duyulan inanç, kentte kalma süresine paralel olarak azalmakta ve yerini derin bir karamsarlığa bırakmaktadır.

Çalışma alanında yaşayan bireyler için de durum aynıdır. Yani kente en son gelenlerin geleceğe dair besledikleri umutlar, kentte uzun yıllar geçirmiş olanlara göre daha fazladır. Nitekim Tablo 5.46’de de görüldüğü gibi Onur mahallesinde görüşme yapılan hanehalkı reislerinin % 24’ü geleceğin çok daha iyi olanaklar taşıdığını belirtirmiş, ancak bu oran Yamanlar mahallesinde % 9’lara düşmüştür. Bununla birlikte koşulların değişmeğine hep aynı biçimiyle sürüp gideceğine olan inanç da Yamanlar mahallesinde oransal olarak daha yüksektir. Kötüleşme beklentisi ise alan genelinde yaşayanların yaklaşık olarak ¼’ünde ve her iki mahallede de eşit oranlarda ortaya çıkmaktadır.

Tablo 5.46 Hanehalklarının Gelecek Konusundaki Değerlendirmeleri

Onur Mahallesi			Yamanlar Mahallesi		
Beklenti Düzeyi	Sayı	%	Beklenti Düzeyi	Sayı	%
Çok Daha İyi Olacak	24	24,74	Çok Daha İyi Olacak	9	8,65
Aynı Olacak	11	11,34	Aynı Olacak	26	25,00
Daha Kötü Olacak	24	24,74	Daha Kötü Olacak	24	23,08
Kararsız	38	39,18	Kararsız	45	43,27
Toplam	97	100,00	Toplam	104	100,00

Kaynak:2000 Anket Verileri

Bununla birlikte alan genelinde hakim olan duygu ve düşünce yapısının belirsizlik üzerine kurgulandığı ve kişilerin, geleceğe ilişkin kestirimler yapmakta zorlandıkları

da elde edilen bulgular arasındadır. Böyle bir yapı, elbette bugün yaşanan istikrarsız ekonomik ve politik koşulların ülke genelinde yarattığı etkiler bağlamında ele alınabilir. Ancak genel belirleyiciler olarak ele alınabilecek bu oluşumların yanısıra, yerel koşulların yarattığı toplumsal etkiler açısından da bir değerlendirme yapmak gereklidir.

5.4.3.10.3 İzmir'e ve İzmir'in Kentsel Sorunlarına Bakış

İzmir kenti, büyük bir metropol olması nedeniyle, pek çok farklı kentsel sorun ve karmaşık ilişkileri içerisinde gelişimini sürdürmeye devam etmektedir. Göç ve giderek kalabalıklaşan nüfus yapısı ise, kentin sürekli olarak yeni sorunlarla yüzyüze gelmesine ve yaşanabilir bir kent olma potansiyelini giderek yitirmesine neden olmaktadır. Dolayısıyla İzmir kenti artık, yalnızca göçle gelmiş ve kent yaşantısına katılmak konusunda sıkıntı yaşayanlar açısından değil, tüm kesimler için zor şartlar sunmaya başlamıştır.

Bu çalışma kapsamında, İzmir kentinin yerel koşullarının, göçle gelmiş olan kesimler üzerinde ne tür etkiler yaptığını belirlemeye olan ihtiyaç nedeniyle, görüşmecilere, İzmir'in en önemli kentsel sorununu nasıl algıladıkları sorulmuştur. Alınan cevaplar ise, Onur mahallesinde yaşayanların altyapı ve ulaşım konularına, Yamanlar mahallesinde yaşayanların ise, çevre kirliliği konusuna odaklandıklarını ortaya çıkarmıştır (Bkz. Tablo 5.47).

Tablo 5.47 İzmir kentinin en önemli kentsel sorunu

Onur Mahallesi			Yamanlar Mahallesi		
Sorunun Türü	Sayı	%	Sorunun Türü	Sayı	%
Altyapı	17	17,53	Altyapı	22	21,15
Ulaşım	18	18,56	Ulaşım	19	18,27
Yoğun Yapılaşma	2	2,06	Gecekondu ve Göç	11	10,58
Gecekondu ve Göç	11	11,34	Altyapı ve Yoğun Yapılaşma	2	1,92
Altyapı ve Yoğun Yapılaşma	1	1,03	Altyapı ve Ulaşım	9	8,65
Altyapı ve Ulaşım	27	27,84	Çevre Kirliliği	23	22,12
Çevre Kirliliği	5	5,15	Parçalanmış Toplumsal Yapı	14	13,46
Parçalanmış Toplumsal Yapı	13	13,40	Kent Yönetimi	3	2,88
İşsizlik	3	3,09	İşsizlik	1	0,96
Toplam	97	100,00	Toplam	104	100,00

Kaynak: 2000 Anket Verileri

Böyle bir noktada dikkat çeken en önemli husus ise, görüşmecilerin kentin sorunlarını yine buldukları yakın çevrenin özellikleri üzerinden tarif ediyor olmalarıdır. Bu çerçevede çok ciddi altyapı sorunları yaşayan Onur mahallesinden alınan cevaplarda yine ağırlıklı olarak altyapı sorunları, yoğun çevresel sorunlar yaşayan ve Yamanlar Deresinin tehdidi altında olan Yamanlar mahallesinden alınan cevaplarda da yine ağırlıklı olarak çevre kirliliği sorunu ön plana çıkmaktadır.

Böyle bir sonucu ise, kentsel yaşantının genel olarak dışında kalan bir kesimin, kentin sorunlarını algılama konusunda yaşadığı sıkıntı olarak yorumlamak mümkündür. Çünkü çalışma alanında yaşayan hanehalklarının büyük bir çoğunluğu, genellikle de yakın çevrede bulunan işlerine gidip-gelmenin dışında kentsel hayata katılamamaktadırlar. Bu tip bir yaşam biçimi de, doğal olarak yakın çevrede izlenebilen sorunların, yani içerisinde yaşanan mahallenin sorunlarının, bütün bir İzmir kentinin sorunu olarak tariflenmesine yol açmaktadır.

Bunun dışında ilginç olan bir başka sonuç da, göçle gelip bir gecekondu bölgesinde yaşayan kesimlerin, İzmir'in en önemli sorununu, "göç ve gecekondu olgusu" olarak ortaya koymalarıdır. Her iki mahallede de yaklaşık % 11 düzeyinde görülen böyle bir değerlendirme, kenti merkeze koyan ve bunun içinde göç ve gecekonduyu dışarıda bırakan görüşün bir sonuç ürünüdür. Böyle bir görüş zaten, kentin imarlı bölgelerinde yaşayan kesimler arasında çok yaygın bir durum sergilemektedir. Dolayısıyla gecekondu açısından yapılan böyle bir değerlendirmeyi, kentin genel bakışının bir yansıması olarak düşünmek mümkündür. Dışlanan ve kentin dışında tutulan sözkonusu alanlarda böyle bir bakışa rastlanıyor olması, kişilerin, kentsel sorunların gecekondu alanlarından kaynaklandığına yönelik hakim görüşten etkilenmelerinin ve bu konuda var olan "gecekondu ötekidir" bilincinin yaygınlaşmasının bir sonuç ürünüdür.

Sonuçlar arasında ilgi çeken bir başka konu da, görüşmecilerin parçalanmış bir toplumsal yapıdan söz etmiş olmalarıdır. Burada parçalanma ile kastedilen ise, daha çok sınıfsal temelli bir ayrışmadır. Kişiler, kentin imarlı bölgelerinde ve genel olarak iyi şartlarda yaşayan kesimlerle, diğerleri arasında, yaşanan ekonomik

düzeydeki yarılmanın yol açtığı, bir toplumsal parçalanma olduğuna dikkat çekmekte ve bunu sosyal açıdan bir kopukluk olarak nitelendirmektedirler.

5.4.3.10.4 İzmir Kenti ile İlişkiler

Göçle gelenlerin, kentsel bir sorun olarak tarif ettikleri toplumsal parçalanma, kendisini kentsel ortamdaki tüm ilişkiler üzerinde ortaya koyan değişim sürecinin sonuçlarından biridir. Bu süreç, topluluklar arasındaki ilişkilerin biçimi ve düzeyinde meydana gelen değişim dışında kendisini, toplulukların kentle kurdukları ilişkiler çerçevesinde de ortaya koymaktadır. Giderek karmaşıklaşan yapısı içerisinde kent, bazıları için, bu sistemin kendini yeniden üretmesini sağlama sorumluluğu haline gelirken, bazıları için de, kendisini akışına bıraktığı bir hayat düzeni olma olarak anlam kazanmaktadır. Ancak her ne nedenle olursa olsun kent, her gün ve içerisinde yaşayan herkes tarafından, yeniden üretilen bir sistem olarak karşımızda durmaktadır.

Böyle bir bakış içerisinde önemli olan konu ise, sözkonusu yeniden üretim süreci içerisinde hangi kesimlerin, hangi etkileşim biçimi çerçevesinde hareket ediyor olduklarıdır. Çünkü bazı kesimlerin kentsel alan içerisindeki etkileşim çapları sadece yaşadıkları yakın çevre ve hatta sokaklarıyla sınırlı kalırken, bazıları için bu çemberin çapı, kentsel alanın da dışına taşacak kadar genişleyebilmektedir.

Çalışma alanının ve çalışma alanı içerisinde yaşayan hanehalklarının, böyle bir etkileşim düzlemi içerisindeki konumunu ortaya koyabilmek için görüşmecilere, kentle kurmuş oldukları ve halen sürdürdükleri ilişkilere yönelik bazı sorular sorulmuştur. İzmir kentindeki alışveriş, eğlence, eğitim, sağlık ya da hukuksal hizmetlerden faydalanmak konusundaki eğilimleri ortaya koymaya çalışan sözkonusu sorular açısından ortaya çıkan genel sonuç ise, bölgede farklı bir kamusal ortamın sözkonusu olduğu göstermiştir. Bu farklı kamusal ortamın koşulları ise, hem yaşayanların kültürel geleneksel yapısı ve hem de mahallenin kentten tamamen soyutlanmış, içine kapalı durumu çerçevesinde ortaya çıkmaktadır.

Alışveriş için İzmir’le kurulan ilişki düzenine bakıldığında, Onur mahallesindekilerin % 64’ünün ve Yamanlar mahallesindekilerin de % 52’sinin hiçbir şekilde mahalle dışındaki bölgelerden alışveriş etmedikleri ortaya çıkmaktadır (Bkz. Tablo 5.48). Sözkonusu hanhalkları alışverişlerini küçük çapta ve genellikle veresiye olarak mahalle merkezlerindeki bakkallardan gerçekleştirmekte ve kentin ticari yaşantısına başka bir biçimde katılmamaktadırlar. Yine görüşmecilere büyük marketlerden bugüne dek hiç alışveriş yapıp yapmadıkları sorulduğunda, Onur mahallesindekilerin % 59’unun ve Yamanlar mahallesindekilerin de % 32’inin böyle bir kentsel deneyimi hiç yaşamamış oldukları anlaşılmıştır. Bununla birlikte alanda yaşayan hanhalklarının taksitle alışveriş yapma oranı çok yüksektir. Kent içerisinde yaşayan bütün kesimleri giderek etkisi altına alan ve ağırlaşan ekonomik koşulların ortaya çıkardığı, taksitle alışveriş etme üzerine kurulu yaşam tarzının, Onur mahallesinin % 69’unda ve Yamanlar mahallesinin de % 83’ünde sözkonusu olduğu tespit edilmiştir.

Tablo 5.48 Alışveriş İçin İzmir’le Kurulan İlişkinin Niteliği

Alışveriş için İzmir’le Kurulan İlişki	Onur Mahallesi		Yamanlar Mahallesi	
	Sayı	%	Sayı	%
Hiç gitmem	64	65,95	52	50,00
Hergün Karşıyaka’ya giderim	3	3,09	3	2,88
Her hafta Karşıyaka’ya giderim	0	0,00	29	27,88
Ayda bir Karşıyaka’ya giderim	22	22,68	16	15,38
Çok nadir olarak Karşıyakaya giderim	1	1,03	1	0,96
Hergün Konak’a giderim	0	0,00	1	0,96
Haftada bir Konak’a giderim	4	4,12	0	0,00
Ayda bir Konak’a giderim	1	1,03	1	0,96
Haftada bir neresi olursa giderim	2	2,06	1	0,96
Toplam	97	100,00	104	100,00

Kaynak: 2000 Anket Verileri

Sosyo-kültürel faaliyetler açısından bakıldığında da, göçle gelenler açısından çok farklı bir durum ortaya çıkmamaktadır. Ekonomik açıdan zor şartlara sahip olan ve hem mekansal hem de toplumsal açıdan dışlanan kesimlerin eğlence amaçlı aktiviteleri değerlendirildiğinde, her iki mahalledekilerin de yaklaşık % 65’inin İzmir’le eğlence amaçlı bir ilişki oluşturmadıkları ortaya çıkmaktadır (Bkz. Tablo 5.49). Düğün, aile toplantıları ve benzeri eğlence aktiviteleri genellikle mahalle içerisinde yaşanmakta, bunun dışında herhangi bir rekreatif yani dinlenme amaçlı

faaliyette bulunmak da bu bölgede yaşayanlar açısından sözkonusu olmamaktadır. Çok seyrek olarak, bazı ailelerin yakın çevreye, sahil kenarına ya da Fuar'a gittikleri mahallelerde, henüz Konak'ı ya da Alsancak'ı görmemiş olan çocukların yaşadıkları ve hatta bazılarının denizi yakından hiç görmemiş oldukları da yapılan görüşmelerde aktarılan bilgiler arasındadır.

Tablo 5.49 Eğlence İçin İzmir'le Kurulan İlişkinin Niteliği

Eğlence İçin İzmir'le Kurulan İlişki	Onur Mahallesi		Yamanlar Mahallesi	
	Sayı	%	Sayı	%
Hiç gitmem	89	91,75	70	67,31
Kent merkezine giderim	3	3,09	3	2,88
Fuara giderim	1	1,03	10	9,62
Sahil kenarına giderim	1	1,03	9	8,65
Karşıyakaya giderim	3	3,09	11	10,58
Tiyatroya giderim	0	0,00	1	0,96
Toplam	97	100,00	104	100,00

Kaynak: 2000 Anket Verileri

Sağlık konusundaki hizmetlerden yararlanmak üzere İzmir'le ilişki kuranların oranı da çok düşüktür. Tablo 5.50'de de görüldüğü gibi Onur mahallesinde yaşayanların % 72'si ve Yamanlar mahallesinde yaşayanların da % 57'si kentin sağlık olanaklarından yararlanamadıklarını belirtmişlerdir. Özellikle Onur mahallesinde yaşayanların bu konuda çok ciddi sıkıntıları olduğu da karşılıklı görüşmelerde alınan bilgiler arasındadır. Bunun en önemli nedeni, Onur mahallesinde yaşayanların iş yaşamının kurumsal bir temele dayanmıyor oluşudur. Bu nedenle hane halkları SSK ya da Devlet hastanelerin olanaklarından ücretsiz olarak yararlanamamakta ve sağlık hizmetlerinin çok pahalı olması nedeniyle de bu kurumlara dışarıdan gitmeyi tercih etmemektedirler.

Tablo 5.50 Sağlık Hizmetleri İçin İzmir'le Kurulan İlişkinin Niteliği

Sağlık hizmetleri için İzmir'le Kurulan İlişki	Onur Mahallesi		Yamanlar Mahallesi	
	Sayı	%	Sayı	%
Hiç gitmem	70	72,2	59	56,7
SSK Hastahanelerine giderim	16	16,5	27	26
Devlet Hastahanelerine giderim	10	10,3	18	17,3
Özel polikliniklere giderim	1	1,0	0	0
Toplam	97	100,00	104	100,00

Kaynak: 2000 Anket Verileri

Mahallede bir sağlık ocağının bulunmayışı da böyle bir çerçevede çok ciddi bir sorun haline gelmekte ve en yakın mahalle olan Yamanlar mahallesindeki sağlık ocağı, ciddi sağlık sorunlarında baş vurulabilen tek sağlık kurumu halini almaktadır. Muayene ücretlerinin yüksek olması kaynaklı olarak, özel doktora gitmek de sözkonusu olamamaktadır. Yapılan araştırma Onur mahallesinde yaşayan hanehalkı reislerinin % 70'inin ve Yamanlar mahallesinde yaşayan hanehalkı reislerinin de %60'ının hayatında hiç özel muayeneye gitmediğini ortaya çıkarmıştır.

Kurumsal ilişkiler açısından bakıldığında, bölge içerisinde, hukuksal gerekçelerle kente gidip gelenlerin oranı da hayli düşüktür. Hayatında hiç noterle iş yapmamış olan hanehalkı reislerinin oranı Onur mahallesinde % 68 ve Yamanlar mahallesinde de % 53'dür. Daha önce herhangi bir nedenle, avukat tutmak zorunda kalmış olanların ya da mahkemeye işi düşenlerin oranı da her iki mahallede de yaklaşık %20 düzeyindedir.

5.4.3.11 Kendini Kentsel Yaşantı İçerisinde Tanımlama Biçimi

Toplumsal göstergeler açısından, göçle gelmiş olanların kent içerisinde kendilerini nasıl tarif ettiklerini tespit etmek, araştırmanın önemli bir bölümünü oluşturmaktadır. Bu kapsamda henehalkı reislerine, kendilerini kentli ve İzmirli olarak görüp görmedikleri, İzmirliyi tanımlama biçimleri, İzmir'i tanımlama biçimleri ve kendilerini tanımlama biçimlerini içeren dört ardışık soru yöneltilmiştir. Ayrıca yaşadıkları kenti tanımlamalarına yardımcı olabilmek amacıyla kent ve köy arasındaki farkı nasıl algıladıkları tespit edilmeye çalışılmıştır.

5.4.3.11.1 Kendini Kentli Olarak, İzmirli Olarak Görme Eğilimi

Kişilerin kendilerini kentli olarak görmelerini etkileyen pek çok faktör bulunmaktadır. Ancak en belirgin faktör, "kentli" olma durumunun belirlediği bir yaşam biçimi çerçevesinde ortaya çıkmaktadır. Çünkü kentli olmak, kenttekiler gibi yaşamakla eş anlamlı olarak ele alınmakta ve böyle bir durumda da göçe dayalı

yerleşme alanlarının, kentin diğer bölgelerinde yaşayan orta ve üst gelir grubundaki topluluklarla aralarındaki yaşam standardı farklılaşması ön plana çıkmaktadır. Dolayısıyla da kentli olma durumunu belirleyen, kentte sahip olunan koşullar ve bu çerçevede kentsel hizmetlerden ve sosyal olanaklardan yararlanma düzeyidir. Kentsel alanla bu anlamda ilişki kuramayan, dışlanan ve zor fiziksel şartlar içerisinde bulunan kesimler için kentli olmak ve kenti yaşamak ise, her zaman hayali kurulan, ancak ulaşılması oldukça zor olan bir hedeftir.

Çalışma alanı da böyle bir yarılmanın fiziksel mekanı ve dolayısıyla da, kendisini kentli olarak tanımlayamayan kesimlerin yaşamlarını sürdürdükleri bir bölge olma özelliği taşımaktadır. Kendisini kentli olarak görme oranı, alan genelinde çok düşüktür. Gerçekleştirilmiş olan anket çalışmasında, yörede yaşayanların büyük bir çoğunluğu kendini kentli ve bununla birlikte İzmirli olarak görmediklerini belirtmişlerdir. Sayısal verilere göre, Onur mahallesinde yaşayanlar arasında kendisini kentli olarak görenlerin oranı yalnızca % 18'dir. Yamanlar mahallesinde ise bu oran biraz daha artarak % 39'a ulaşmaktadır. Mahalleler arasındaki bu farklılaşmayı yaratan ise, kentte kalma süresidir. Yamanlar mahallesinin göç yapısının, Onur mahallesine oranla biraz daha eskiye dayanması ve bu nedenle de bu mahallede yaşayan bazı kesimlerin iş, konut ve benzeri konularda daha formel koşullara kavuşmuş olması böyle bir sonucu ortaya çıkaran en temel nedendir.

Aynı eğilim, kendini İzmirli olarak tanımlama konusunda da ortaya çıkmaktadır. Nitekim gelmeleri zamansal olarak daha eskilere dayananların yani, Yamanlar Mahallesinde oturanların kendilerini İzmirli olarak tanımlama eğilimlerinin daha yüksek olduğu saptanmıştır (Bkz. Tablo 5.51).

Tablo 5.51 Kendisini İzmirli Olarak Görme Eğilimi

Kendini İzmir'li Görme Eğilimi	Onur Mahallesi		Yamanlar Mahallesi	
	Sayı	%	Sayı	%
Evvel İzmir'liyim	13	13,40	33	31,73
Hayır İzmir'li Değilim	71	73,20	32	30,76
Ben Değilim Ama Çocuklarım İzmir'li	1	1,03	25	24,03
Kısmen İzmirli Sayılıyorum	2	2,06	10	9,61
Bilmiyorum	10	10,31	4	3,85
Toplam	97	100,00	104	100,00

Kaynak: 2000 Anket Verileri

Yine bu eğilim, sahip olunan iş ve konut olanakları açısından değerlendirildiğinde, düzensiz işlerde çalışanların ve konut konfor koşulları yetersiz olanların, kendilerini hiçbir şekilde, İzmirli ve kentli olarak adlandırmadıkları da elde edilmiş bulgular arasındadır. Böyle bir sonuç ise, zor şartlara sahip göçe dayalı yerleşme alanlarında yaşayan grupların, kendilerini yaşadıkları yere ait hissedemediklerini göstermesi açısından önemlidir. Hem sosyal hem de psikolojik bir gereklilik olan “aidiyet”, yani kendini bir yere ait hissetme duygusu böylece “kendini yaşadıkları kente ait hissedememe” biçimdeki olumsuz bir sürece dönüşmüş bulunmaktadır. Bu çerçevede gruplar ya kendilerini halen geldikleri yörelerin insanı olarak görmeye devam etmekte, ya da yaşadıkları mahalle ile sınırlı bir aidiyet duygusu geliştirmektedirler.

Böyle bir gelişme ise, toplulukların, yerel düzeyde geliştirdikleri bağlılık ve dayanışma ilişkileri açısından önemli bir belirleyici olmaktadır. Ait olunmayan bir kentsel mekan, onun her türden ilişkiler sistemine karşı duyulan bir güvensizliği beraberinde getirmekte ve bu da yeni bir yerel topluluk ve ilişkiler sistemi arayışına yol açmaktadır.

5.4.3.11.2 “İzmirli”yi Tanımlama Biçimi

Güvensiz bir ortamda yaşamı sürdürebilmek, zor şartlarla mücadele edebilmek amacıyla geliştirilmeye çalışılan her türlü ilişki biçimi ise, yine kentli olmayanları kentli olanların karşısına koyan bir içerikle ön plana çıkmaktadır. Böyle bir ayrışma içerisine dahil olunabilen sürekli, iyi gelir sağlayan bir iş ve iyi bir semtte sahip olunan imarlı bir konut gibi koşulların gerçekleşmemesi durumunda ise sürekli bir hal alabilmektedir. Nitekim, henüz sınıfsal konumu açısından bir sıçrama yaşayamamış toplulukların yaşadığı çalışma alanındaki ayrışma, oldukça keskin bir biçimde varlığını sürdürmektedir. İzmirliyi tanımlama biçimi konusundaki farklı yaklaşım biçimleri bu ayrışmayı çok açık bir biçimde ortaya koymaktadır.

İzmirli Kimdir? Sorusuna verilen yanıtlarda, ilk yaklaşım biçimi, “İzmir’de doğmuş ve büyümüş olma”yı temel alan tanımlama biçimleri çerçevesinde ortaya çıkmaktadır (Bkz. Tablo 5.52). Buna göre Onur mahallesinde yaşamakta olan hanehalklarının %19 ve Yamanlar mahallesinde yaşamakta olan hanehalklarının da % 21’si İzmir’de doğup büyümüş olanları, İzmirli olarak gördüklerini ortaya koymuşlardır. Aynı yaklaşım çerçevesinde, “İzmir’e uzun yıllar önce yerleşmiş olanlar”ın da İzmirli sayılabileceğini belirtmiş olanların oranı da oldukça yüksektir. Bu yaklaşım, Onur mahallesinde % 16 ve Yamanlar mahallesinde de, en yüksek oran olan % 28 seviyesinde görülmektedir.

Tablo 5.52 Hanehalkı Reislerinin İzmirliyi Tanımlama Biçimleri

İzmirli Kimdir?	Onur Mahallesi		Yamanlar Mahallesi	
	Sayı	%	Sayı	%
İzmir’e geçmişte yerleşmiş olan kişidir	16	16,49	29	27,88
Yaşamını İzmir’de sürdüren herkes	10	10,31	5	4,80
Zengin olan kişidir	22	22,68	9	8,65
Eğitim düzeyi yüksek olan kişidir.	2	2,06	-	-
Tüm Türk vatandaşlarıdır	1	1,03	-	-
Egeli olandır	3	3,09	3	2,88
Göçmendir	1	1,03	4	3,84
İzmir’e uyum sağlamış olandır	3	3,09	8	7,69
İzmir’de doğup büyümüş olandır	18	18,56	22	21,15
İzmir’e sahip çıkan ve çevresine iyi bakandır	3	3,09	10	9,62
İzmir’in sosyal ve kült. olanakl. faydalanabilendir	6	6,18	3	2,88
Merkezdekilerdir	1	1,03	1	0,96
İzmirli gibi olandır	2	2,06	3	2,88
Kendi özünü yitirmiş bir insandır	4	4,12	-	-
İzmir’de çalışandır	-	-	2	1,92
Bilmiyorum	5	5,15	5	4,81
Toplam	97	100,00	104	100,00

Kaynak: 2000 Anket Verileri

İkinci bir yaklaşım biçimi ise, İzmirli olmanın İzmir’de yaşarken kazanılan bir nitelik olduğu anlayışına dayanmaktadır. Bu çerçevede İzmirli olmayı tanımlamada, “İzmir’in yaşam şartlarına uyum sağlamış olma”, ya da “İzmirli gibi olma” biçimindeki ifadelerle başvuruların toplamının oranını, her iki mahallede de yaklaşık % 7 olarak tespit edilmiştir. İzmirli olmayı, “yüksek eğitim düzeyi” ve “İzmir’de sahip olunan iş olanakları” çerçevesinde açıklama eğilimi, düşük oranlarda da olsa mahalleler içerisinde yer almaktadır. Bununla birlikte Onur mahallesinde, sözkonusu

uyum sağlama süreci içerisinde kendi özünden uzaklaşmış ve kendi olmayan bir kimliğe bürünmüş olma haline dikkat çekenler de bulunmaktadır.

Üçüncü yaklaşım biçimi tam, bir karşıtlık ve çelişki üzerine kurgulanmaktadır. Böyle bir çerçevede en çok dikkat çeken cevaplar arasında “*Merkezdekiler*” ifadesinin kullanılmış olmasıdır. Dolayısıyla konum olarak kentin çeperindeki bir bölgede yaşamak, İzmirliyi algılama biçimi üzerinde belirleyici olmakta ve fiziksel bir temele dayanan böyle bir yaklaşım biçimi içerisinde merkez, tüm heterojenliğine karşın tek ve farklı bir kategori olarak ele alınmaktadır. Bu çerçevede ekonomik yarılma da, sözkonusu merkez, kenar farklılaşmasına temel teşkil eden bir ayrışma olarak ortaya konmakta ve İzmirli için “*Zengin Kişi*” tanımlaması yapılmaktadır. Çelişkiyi ortaya koymada kullanılan en iyi ifadelerden biri de, “*İzmir’in sosyal ve kültürel olanaklarından faydalanabilenler*” tanımlamasıdır.

Dördüncü bir kategoride ise ayrışma, yöresel ya da ulusal bir kimlik çerçevesinde ortaya çıkmaktadır. Bazı kişilerin İzmirli olmayı, Egeli ya da göçmen olmakla eş değer tuttukları, verilen cevaplar çerçevesinde ortaya çıkmaktadır. Bununla birlikte Tüm Türk vatandaşlarını İzmirli olarak görüp tüm yöresel ayrışmaları, ulus kimliği içerisinde eriten, ya da İzmir’de yaşayan herkesi İzmirli olarak gören ve kent içerisindeki her türlü farklılaşmayı ihmal eden anlayışlar da bulunmaktadır.

Son bir yaklaşım biçimi ise bir kentin yerlisi olabilmenin, o kente sahip çıkmayı gerektirdiği düşüncesi ile temellenmektedir. Dolayısıyla ancak, çevresine karşı duyarlı olabilenler ve kentin sağlıklı bir biçimde gelişmesine katkıda bulunabilenler gerçek anlamdaki İzmirliilerdir.

5.4.3.11.3 Kendini Tanımlama Biçimi

Kendilerini büyük ölçüde, İzmirli kimliği, yani İzmirli olmayı belirleyen yukarıdaki beş ana başlık dışında görenler, yeni ve farklı bir tanımlama yapmak yolunu benimsemektedir. Bu tanımlamada en ağırlıklı payı ise, gelir ve onun belirlediği sınıfsal ayrışma oluşturmaktadır. Nitekim, Onur ve Yamanlar

mahallelerinde yaşayan hanehalkı reislerinin yaklaşık üçte biri, kendilerini “*dar gelirli bir vatandaş*” olma özellikleri çerçevesinde tarif etmektedir (Bkz. Tablo 5.53).

Tablo 5.53 Hanehalkı Reisinin Kentsel Ortamda Kendisini Tanımlama Biçimi

Onur Mahallesi			Onur Mahallesi		
Kendini Tanımlama Biçimi	Sayı	%	Kendini Tanımlama Biçimi	Sayı	%
Köylü bir vatandaş	17	17,53	Köylü bir vatandaş	7	6,73
Ayrımcılık yapmadan yaşayan biri	4	4,12	Ayrımcılık yapmadan yaşayan biri	5	4,81
Fakir ama sosyal biri	1	1,03	Yardımsöer ve Sosyal biri	3	2,88
Yardımsöer ve Sosyal biri	4	4,12	Doğulu bir vatandaş	5	4,81
Doğulu bir vatandaş	10	10,31	Sıradan bir Türk vatandaş	17	16,35
Sıradan bir Türk vatandaş	4	4,12	Dar gelirli bir vatandaş	33	31,73
Aydın ve medeni bir kişi	4	4,12	Dürüst ve çalışkan biri	10	9,62
Dar gelirli bir vatandaş	30	30,93	Yıkılmış ve mutsuz bir birey	1	0,96
Dürüst ve çalışkan biri	1	1,03	Doğduğum yerin insanı	7	6,73
Yıkılmış ve mutsuz bir birey	13	13,40	Yarı Köylü, yarı şehirli	5	4,81
Doğduğum yerin insanı	4	4,12	Gelenek ve göreneklerine bağlı biri	2	1,92
Yarı Köylü, yarı şehirli	3	3,09	Şehirli	6	5,77
Gelenek ve göreneklerine bağlı biri	2	2,06	Aile reisi	1	0,96
Toplam	97	100,00	Emekçi	2	1,92
			Toplam	104	100,00

Kaynak: 2000 Anket Verileri

Köken temelli bir ayrışmayı temel alanların ve kendilerini doğdukları yerler çerçevesinde, tanımlayanların, Doğulu olma özelliklerini ön plana çıkaranların oranının yaklaşık olarak her iki mahallede de yaklaşık % 14 seviyesinde olduğu tespit edilmiştir. Köylü olma durumu ise kır-kent ayrışması çerçevesinde ön plana çıkmakta ve göçle gelmiş kesimlerin, kentteki yaşantıya uyum sağlama konusundaki sıkıntılarını ortaya koymaktadır. Aslında bu soruya alınan her cevabın ve dolayısıyla tabloda yer alan her kategorinin, göçle gelmiş olan kesimlerin, kentsel yaşantıya uyum sağlama süreçleri içerisinde, kullandıkları kişisel özelliklerin anlaşılmasında ve kent içerisinde kendilerine nasıl bir etkileşim düzlemi oluşturduklarının belirlenmesinde önemli yeri vardır.

5.4.3.11.4 İzmir’i Tanımlama Biçimi

Yaşanılan kent ve o kent içerisinde yaşayan farklı kesimler hakkında yargılar geliştirebilmek, öncelikle sözkonusu kent ve yaşayanları ile belirli düzeyde de olsa ilişki kurmayı gerektirmektedir. Bu çerçevede, kent içerisindeki ilişkilerin karşılıklı

olarak değerlendirilebilmesi ise, özellikle son dönemde değişik grupların yanyana ancak birbirinden son derece kopuk ilişkiler içerisinde olduğu İzmir sakinleri için, son derece güç olmaktadır. Yapılan değerlendirmeler sonucunda, göçle gelenlerin kentle kurdukları ve sürdürdükleri ilişkilerin düzeyinin çok düşük olduğu ve Yaşam tarzı ve ekonomik koşulları açısından ayrıışan İzmirliilerin de, en az güven duyulan ve toplumsal ilişkiler bakımından en uzak kalınan kesimi oluşturduğu ortaya çıkmıştır.

Bu nedenle hanehalkı reislerinin tanımlamaları çoğunlukla, kentin fiziksel özellikleri ve coğrafi konumu çerçevesinde ortaya çıkmıştır. İzmir'i batıdaki bir kent ya da Ege'de bir kent olarak görme eğilimi alan genelinde çok yüksektir (Bkz. Tablo 5.54). Bununla birlikte İzmir, Türkiye'nin büyük kentleri içerisinde olma özelliği ile de ön plana çıkmaktadır. Nüfus büyüklüğünü temel alan ve sahip olduğu ilişkiler açısından da Ege Bölgesi içerisinde özel bir konumu olan İzmir kentinin, bu özellikleri ile tanımlanması, alan genelinde görülen en yaygın durumdur.

Tablo 5.54 Hanehalkı Reislerinin İzmir Kenti'ni Tanımlama Biçimleri

Onur Mahallesi			Yamanlar Mahallesi		
İzmir Neresidir?	Sayı	%	İzmir Neresidir?	Sayı	%
Ege bölgesinin en büyük kentidir	31	31,96	Ege bölgesinin en büyük kentidir	17	16,35
Konak'tır-Karşıyaka'dır	3	3,09	Konak'tır-Karşıyaka'dır	4	3,85
Türkiye'nin cennetidir	6	6,19	Türkiye'nin cennetidir	5	4,81
Türkiye'nin bir kentidir	4	4,12	Türkiye'nin bir kentidir	6	5,77
Mavişehirdir	1	1,03	Oturduğum mahalledir	6	5,77
Oturduğum mahalledir	7	7,21	Bir sahil kentidir	1	0,96
Bir sahil kentidir	2	2,06	Kordondur-Merkezdir	5	4,81
Kordondur-Merkezdir	2	2,06	Türkiye'nin batısındır-batıdır	5	4,81
Türkiye'nin batısındır	2	2,06	İnsana kendisini kaybettiren bir kenttir	3	2,88
İnsana kendisini kaybettiren bir kenttir	2	2,06	Yaşam koşulları uygun bir kenttir	3	2,88
Yaşam koşulları uygun bir kenttir	1	1,03	Büyük bir kenttir	39	37,50
Egedir	6	6,19	Bilmiyorum	10	9,61
Bilmiyorum	30	30,93	Toplam	104	100,00
Toplam	97	100,00			

Kaynak: 2000 Anket Verileri

Bu çerçevede ortaya çıkan bir başka yaklaşım biçimi de, İzmir'i, içerisinde yer alan belirli semtler çerçevesinde tanımlamaya çalışmaktır. Konak, Karşıyaka, Kordon, Merkez, Mavişehir, gibi bölgelerin böyle bir kapsamda ön plana çıkmış olması, İzmir'i bu semtler aracılığıyla temsil ediliyor oluşunun en açık kanıtıdır. İzmir'i temsil eden bu bölgeler sahip oldukları özellikler açısından değerlendirildiğinde ise, dikkat çekici bir biçimde her birinin İzmir'in ayrı

özelliklerdeki vitrinleri olduğu ortaya çıkmaktadır. Gerisindeki sermaye ve önünde İzmir kentinin imgelerini taşıyan bu mekanların, sadece ulusal ya da uluslararası düzlemdeki ilişkilerde değil, yerel ölçekteki ilişkiler içerisinde de etkili oldukları, böylece bu çalışma aracılığı ile de ortaya çıkmış olmaktadır.

5.4.3.11.5 Kent ve Kır Ayrışmasını Tanımlama Biçimi

Kent ve Kır arasındaki karşılaştırmalarda her zaman hep ön planda duran kentsel ortamın sahip olduğu olanaklardır. Sözkonusu olanakların, sosyal ve ekonomik yaşantı açısından fırsat olarak ele alınması ise, kırın özelliklerinin her zaman ikincil bir konuma itilmesine ve her koşulda kentin, kırın karşısında bir alternatif olarak ortaya çıkmasına yol açmaktadır. Böyle bir çerçevede, göç süreci içerisinde girmiş ve yaşadıkları yörelerden kentlere gelip yerleşmiş olan kesimler için kent, iki farklı açılım çerçevesinde önlerinde durmaktadır. Bunlardan biri hala yakalanması mümkün fırsatlar, iyi bir gelecek umudu, diğeri de değiştirilemeyen ekonomik ve toplumsal konum gereği ortaya çıkan hayal kırıklığı ve umutsuzluktur. İkinci durum, daha çok son dönemin değişen şartları içerisinde ortaya çıkmakta ve göçler yine ağırlıklı olarak birinci durum çerçevesinde gerçekleşmeye devam etmektedir.

Çalışma alanı bu açıdan değerlendirildiğinde, tüm cevaplar içerisinde kırın ayrıcalıklı durumunu ve olanaklarını ön plana çıkaranların oranının çok düşük olduğu görülmektedir (Bkz. Tablo 5.55). Buna karşın her iki mahallede de, kentin sahip olduğu iş olanaklarının ve sosyal yaşantı konusundaki farklılaşmasının, kırdan ayrışmasına sağlayan en belirgin özellikler olduğu ortaya konmaktadır. Sonuç olarak herkes, kentle kır arasında sayılamayacak kadar çok fark olduğu konusunda birleşmekte, ancak yaşam standardının kentte çok daha yüksek olduğunu da belirtmektedir. Yamanlar mahallesindeki cevaplarda belirgin bir biçimde ortaya çıkan bir başka özellik kentin sahip olduğu ölçeğin, yani büyüklük kriterinin ele alınmış olmasıdır. Bununla birlikte Onur mahallesinde de Yamanlar mahallesinde hiç olmayan, güvenlik konusundaki farklılaşmaya dikkat çekilmiştir.

Tablo 5.55 Hanehalkı Reislerinin Kent-Kır Arasındaki Farkı Tanımlama Biçimleri

Kent ve Köy Farkı	Onur Mahallesi		Yamanlar Mahallesi	
	Sayı	%	Sayı	%
Hiçbir fark yok	8	8,25	3	2,88
Yaşam standardı farkı	17	17,53	16	15,38
İş olanakları farkı	17	17,53	11	10,58
Güvenlik farkı	7	7,21	-	-
Sosyal yaşantı farkı	13	13,40	10	9,61
Eğitim, kültür farkı	14	14,43	11	10,58
Sayılamayacak kadar çok fak var	16	16,49	30	28,85
Köy çok ayrıcalıklı	2	2,06	3	2,88
Büyüklük farkı	2	2,06	16	15,38
İletişim olanakları farkı	-	-	2	1,92
Paranın kullanım şeklinin farkı	-	-	2	1,92
Toplam	97	100,00	104	100,00

Kaynak:2000 Anket Verileri

5.4.4. Mekansal Göstergeler

Göçe dayalı yerleşme alanlarında ekonomik ve toplumsal bazda ortaya konmaya çalışılan dönüşümlerin izleri mekan üzerinde kendisini somutlaştırmaktadır. Dolayısıyla mekan sözkonusu izlerin okunmasına aracılık eden bir oluşumdur. Bununla birlikte “mekan”ın da her türlü toplumsal ve ekonomik süreçten sürekli olarak etkilenecek biçim değiştiriyor oluşu, okuma ve anlamlandırmanın her türlü parametre ile birlikte ve bu parametrelerin karşılıklı etkileşimleri üzerinden gerçekleştirilmesinin gerekliliğini ortaya koymaktadır. Dolayısıyla bu çalışmada “mekan” topluma olan karşılıklı etkileşim biçimi çerçevesinde, onu üreten ama aynı zamanda onun sonuç ürünü olan bir oluşum olarak ele alınırken, göçe dayalı yerleşme alanlarındaki mekansal yapı da, onu üreten ve aynı zamanda ondan etkilenecek biçim değiştiren toplumsal kesimler ve onları etkileyen her türlü süreç çerçevesinde kavramsallaştırılacaktır.

1980 sonrasında şartları, göçün ve beraberinde ortaya çıkan ilişkilerin, hem kent bütününde hem de göçle oluşmuş yaşama alanlarındaki yapısını değiştirmiş, yarıma temelli bir bazda yeniden kurgulanmasına neden olmuştur. Fiziksel olarak kentin diğer bölgeleri ile ciddi biçimde ayrılan yaşama alanları, yetersiz olanakları nedeniyle bir yandan izole yaşama alanlarının oluşma sürecine katkıda bulunurken,

diğer yandan da bu yetersizliğin yarattığı dışlanma aracılığıyla toplumsal kesimlerin yaşadıkları yoksulluk ve yarılanın da sürekli hal almasının koşullarını hazırlamıştır.

İzmir kenti de böyle bir çerçevede biçim değiştirmeye ve onu çepeçevre kuşatan gecekondu alanlarıyla içiçe geçtiği ölçüde uzaklaşmaya başlamıştır. Toplumsal düzeyde birbiri ile hiç ilişki kurmayan kesimler ve bunun yanında içerisine hiç girilemeyen mahalleler kentin son dönem gelişmeleri içerisinde en belirgin unsurları haline gelmiştir. Dolayısıyla artık İzmir kenti de son dönemlerde yaşadığı çelişkileri gizleyemez, örtemez olmuştur.

Hem çevresel koşullarda hem de içerisinde yaşanan konutların fiziksel özelliklerinde ortaya çıkan bu ayrışmanın Onur ve Yamanlar mahallelerindeki yansıması ise aşağıdaki biçimde okunmuştur.

5.4.4.1 Arazi ve Konutlara Sahip Olma Biçimi

Daha önce ekonomik göstergeler çerçevesinde değerlendirmeye alınan konut sahipliliği konusunda elde edilen sonuçlar çalışma alanındaki kiracılık oranının düşük olduğunu ortaya koymuştur. Bu göçle oluşan yerleşme alanlarının genel özelliklerinden biri olarak karşımızda durmaktadır. Değişen koşulların konut piyasası içerisinde yarattığı etkiler sonucu kiracılık oranları sürekli bir artış gösterse de, göçe dayalı yerleşme alanlarında, yaşanan konuta sahip olma, toplumsal ve ekonomik açılardan önemli ve vazgeçilmesi mümkün olmayan bir hedeftir. Göçle gelen kitleler bu hedefe ulaşmada her türlü aracı zorlamakta ve çoğunlukla da hukuk dışı olarak gelişen bir konut piyasası yolunu kullanarak hedeflerine ulaşmaktadırlar.

Böyle bir aşamadan sonra elde edilen konutların hem hukuksal açıdan hem de fiziksel koşulları açısından birbirinden farklı koşulları bulunmaktadır. Hukuksal açıdan bakıldığında tüm kaçak gelişmelerde görüldüğü biçimi ile arsa sahibi olma süreci, işgal yolu ile ya da hisseli tapu aracılığıyla gerçekleşmektedir. Çalışma alanı içerisinde görüşme yapılan hanehalklarının konutlarını inşa ettikleri arsalarla sahip olma biçimleri de benzer bir süreç göstermektedir (Bkz. Tablo 5.56).

Tablo 5.56 Arazinin Elde Edilme Biçimi

	Onur Mahallesi	Yamanlar Mahallesi
Arazinin Elde Edilme Biçimi	%	%
Kamunun Arazisinden Çevirdim	13	7
Daha Önce Çevirenden Satın Aldım	38	42
Akraba, Tanıdık, komisyoncudan Satın Aldım	32	26
Tahsis Edildi	3	1
Asıl Sahibinden Satın Aldım	11	18
Tefeciden Satın Aldım	3	0
Miras kaldı	0	5
Toplam	100	100

Kaynak:2000 Anket Verileri

Veriler, çalışma alanındaki en yaygın arazi elde etme biçiminin, arazi mafyası olarak adlandırılan oluşum çerçevesinde gerçekleştiğini göstermektedir. Bu daha önce gelmiş olanların (ağırlıklı olarak mahalleye ilk gelenler) işgal etmiş oldukları arazileri parçalayarak hisseli tapu karşılığında satmaları biçiminde gelişen bir süreçtir. Böylece işgal edilen kamuya ya da özel şahsa ait araziler, çok sayıda kişinin üzerinde hak iddia etmesine yol açan, ancak imar affi sözkonusu olmadığı sürece de hiçbir yasal dayanak oluşturmayan mülkiyetler haline dönüşmektedirler. Çalışma alanında ikinci yaygın arazi elde etme biçiminin, sözkonusu hisse tapuların akraba ve tanıdıklar arasındaki devri yoluyla gerçekleştiği görülmektedir. Sözkonusu el değiştirme süreci ise artık giderek tanışıklık ilişkilerinin dışına taşmış ve bu çerçevede komisyoncular alım satımla ilgili işlerde etkin bir rol oynamaya başlamıştır.

Dolayısıyla Onur ve Yamanlar mahallelerindeki hanehalklarının oturdukları konutların çoğunluğu hisse tapulu araziler üzerine inşa edilmişlerdir. Ancak yamanlar mahallesinin bütünüyle bir revizyon plan aracılığı ile yasal bir içeriğe kavuşmasının ardından hisseli tapular bireysel tapulara dönüştürülmüş ve sahiplerine belirli bedeller karşılığı tescil edilmişlerdir. Oysa Onur mahallesi henüz parselasyon planının yeni tamamlanmış olduğu ve uygulamaya başlamadığı bir aşamadır. Müstakil parsellerin sahiplerine tescil edilmesi işlemine henüz başlanmış olduğu böyle bir aşamada, kişiler daha önce satın aldıkları hisseleri tekrar ikinci bir bedel

ödeyerek satın almak durumunda kalmakta ve bu da değişik türden uygulama sorunlarına yol açmaktadır.

Yapılan görüşmelerde Onur mahallesindeki konutların % 42'sinin müstakil, % 19'unun hisseli tapu belgesine ve Yamanlar mahallesindeki konutların da % 70'inin müstakil, % 8'inin hisseli tapu belgesine sahip oldukları ortaya çıkmıştır. Böyle bir sonuç planlama ve uygulama çalışmalarının daha erken dönemlerde gerçekleşmiş olduğu Yamanlar mahallesinin büyük bölümünün, konut piyasası açısından formel süreçlere entegre olmayı başarabilmiş olduğunu ortaya koymaktadır. Onur mahallesi ise daha önce de belirtildiği gibi bu sürecin başında yer almakta, ancak yaşanacak tüm sıkıntılara rağmen uygulamanın bir an önce gerçekleşmesini ve formel konut piyasası içerisinde yer alabilmeyi sabırsızlıkla beklemektedir.

Dolayısıyla yaşayanlar açısından çok kritik bir konu haline gelen formel düzene entegre olma, konut piyasası açısından ancak imar planları ile sözkonusu olabilmektedir. Ancak bu aşamada planlama çalışmalarına yöne veren ülkesel ve yerel politikaların, gerek yasal prosedürü başlatan imar afları, parselasyon planları ve gerekse de sözkonusu uygulama araçları ile yaratılan rantın dağıtım biçimleri açısından kritik düzeyde önemi vardır. Dolayısıyla göçle gelenlerin kente yerleştikleri ve kendilerine yaşama alanı olarak seçtikleri konutlarını inşa ettikleri dönemlerin tespiti, bu süreçlerin hangi aşamasında gerçekleşmiş olduklarını anlamak açısından önemlidir. Çalışma alanı bu açıdan değerlendirildiğinde Onur mahallesindeki konut gelişmelerinin ağırlıklı olarak 1986-1990 dönemine dayandığı, 1976 yılından itibaren yoğun bir gelişme gösteren Yamanlar mahallesindeki gelişmelerin ise yine 1980'li yıllarla birlikte hız kazandığı, ortaya çıkmaktadır (Bkz. Tablo 5.57).

Yamanlar mahallesinde konut gelişmelerinin yoğun olarak başladığı 1970-1980 dönemi gecekonduların yapılmaya başlandığı bir dönemdir. Yine her iki mahallenin de yoğun bir gelişme gösterdiği 1980 sonrası dönem içerisinde ise gecekondular, göçle gelenler için yalnızca bir barınak olmaktan öte anlamlar taşımaya ve kentsel rantın yaratılması ve bölüşülmesinin en temel

araçlarından bir haline gelmeye başlamıştır. Böyle bir çerçevede gecekondü sahibi olmak, başlangıçta sahip oldukları tüm fiziksel yetersizliklerine karşın, gelecek için sağlayabileceği sosyal ve ekonomik kazanımlar açısından büyük önem taşımaya başlamıştır.

Tablo 5.57 Konutların İnşa Edilme Dönemleri

Dönem	Onur Mahallesi %	Yamanlar Mahallesi %
2000-1996	9	17
1995-1991	25	13
1990-1986	44	21
1985-1981	19	26
1980-1976	3	16
1975-1971	0	7
Toplam	100	100

Kaynak: 2000 Anket Verileri

5.4.4.2 Yaşanan Çevrenin Koşullarına İlişkin Değerlendirmeler

Formel süreçlere entegre olmayı istemenin en önemli nedenlerinden biri, bu yolla gerçekleştirilecek sosyal ve teknik altyapı olanaklarına kavuşmaktır. Çünkü özellikle Onur mahallesi altyapı konusunda çok ciddi sıkıntılar yaşamakta, konutlarda yazın su ve kışın da elektrik sağlamak mümkün olamamaktadır. Sağlık koşulları açısından ciddi bir tehdit oluşturan bu durumdan ise en çok Onur mahallesinin dik yamaçlarında kaçak olarak yapılaşmış konutlar etkilenmektedir.

Bu çerçevede özellikle Onur mahallesinde yaşayanlar açısından ortaya konan en önemli sorun da altyapı ile ilgili sorunlar olmaktadır (Bkz Tablo 5.58). Görüşme yapılan hanehalklarının Onur mahallesinde % 66'sı ve Yamanlar mahallesinde de % 54'ü altyapı ile ilgili konuların, mahallelerindeki en önemli sorun kaynağı olduğunu belirtmişlerdir. Yine altyapı yetersizliğinden kaynaklanan, çevresel sağlık sorunlarına işaret edenlerin oranı da Onur mahallesinde % 13 ve Yamanlar mahallesinde de %29 düzeyindedir. Bu kapsamda ortaya konan ağırlıklı konular ise, Onur mahallesinde kanalizasyon eksikliği, Yamanlar mahallesinde de "Yamanlar Deresi"ndeki kirlilikten ve yağış dönemlerinde yarattığı taşkınlardan kaynaklanan sorunlar olarak ortaya çıkmıştır.

**Tablo 5.58 Mahallelerin En önemli Sorunları
Onur Mahallesi**

Sorun Türü	Sayı	%
Elektrik	27	27,83
Su	5	5,13
Tüm Altyapı	22	22,67
Ulaşım	12	12,36
İmar sorunları	18	18,54
Çevresel Sağlık Koşulları	13	13,40
Sosyal ilişkiler	1	1,03
Toplam	97	100,00

**Yamanlar
Mahallesi**

Sorun Türü	Sayı	%
Elektrik	7	6,73
Su	1	0,96
Tüm Altyapı	22	21,15
Ulaşım	24	23,08
İmar Sorunları	6	5,77
Çevresel Sağlık Koşulları	30	28,85
Sosyal ilişkiler	14	13,46
Toplam	104	100,00

Kaynak: 2000 Anket verileri

Altyapı ve çevresel sağlık sorunlarının çok kritik bir düzeyde yaşandığı mahallelerin, sosyal ve kültürel altyapı olanakları açısından da çok benzer bir durum sergilediği elde edilen bulgular arasındadır. Mahalleler genelinde sosyalleşme açısından kullanılan en yaygın kullanım biçimi kahvehanelerdir. Bunun dışında, park, çocuk bahçesi gibi açık alan kullanımları ile okul, kütüphane ve sağlık tesisi gibi sosyal donatı olanaklarının alan genelinde yetersiz olduğu yapılan karşılıklı görüşmelerde de ortaya konmuştur (Bkz. Tablo 5.59).

**Tablo 5.59 Alan genelinde İhtiyacı Duyulan Sosyal Altyapı Tesisleri
Onur Mahallesi**

İhtiyaç Türü	İhtiyaç Var	İhtiyaç Yok	Toplam
Park	78 %80	19 %20	97 %100
Çocuk Bahçesi	69 %71	28 %29	97 %100
Kütüphane	68 %70	29 %30	97 %100
Karakol	46 %47	51 %53	97 %100
Anaokulu	49 %51	48 %49	97 %100
Okul	70 %72	27 %28	97 %100
Sağlık Tesisi	77 %79	20 %21	97 %100
Camii	23 %24	74 %76	97 %100
Kahvehane	14 %15	83 %85	97 %100

Yamanlar Mahallesi

İhtiyaç Türü	İhtiyaç Var	İhtiyaç Yok	Toplam
Park	87 %84	21 %16	104 %100
Çocuk Bahçesi	71 %68	33 %32	104 %100
Kütüphane	60 %58	44 %42	104 %100
Karakol	20 %19	84 %81	104 %100
Anaokulu	29 %28	75 %72	104 %100
Okul	46 %44	58 %56	104 %100
Sağlık Tesisi	74 %71	29 %29	104 %100
Camii	18 %17	85 %83	104 %100
Kahvehane	5 %4	98 %96	104 %100

Kaynak:2000 Anket Verileri

Çalışma alanında, park ve çocuk bahçesi gibi açık alan kullanımları ile, Sağlık tesisi ve okul gibi kapalı alan kullanımlarının en çok ihtiyaç duyulan donatılar olduğu görülmektedir. Bununla birlikte yeterli düzeyde kahvehane ve dini tesisin bulunması kaynaklı olarak, bu kullanımlar özelindeki talepler çok sınırlı bir düzeyde kalmıştır. Anaokulu da alan genelinde çok fazla ihtiyaç duyulmayan bir kullanım biçimidir. Bu da çalışan anne oranının alan genelinde son derece az olmasından ve ayrıca anaokulu gibi bir kullanım biçiminin ailelere karşılayamayacakları düzeyde artı bir mali yük getirecek olmasından kaynaklanmaktadır. Bununla birlikte Onur mahallesinde yaşayanların yaklaşık yarısının alanda bir karakol talep etmiş olmaları, bölge genelinde sosyal ilişkiler açısından var olan bazı huzursuzluklara işaret etmektedir. Yamanlar mahallesinde ise zaten bir karakolun var olması ise böyle bir talebin daha düşük bir seviyede gerçekleşmiş olmasına neden olmuştur.

5.4.4.3 Yaşanan Konutun Koşullarına İlişkin Değerlendirme

Görüşme yapılan hanehalklarının oturdukları konutlar sahip oldukları yaşama kolaylıkları açısından değerlendirildiğinde, Onur ve Yamanlar mahallelerin arasında ciddi farklar olduğu ortaya çıkmıştır. Öncelikle bir konutu yaşanabilir kılan temel unsurlar açısından bakıldığında, yani konutların sahip olduğu elektrik, su, kanalizasyon ve içerde tuvalet olanakları incelendiğinde, Yamanlar mahallesinde neredeyse tamamının sahip olduğu bu olanaklara Onur mahallesindeki konutların ancak $\frac{3}{4}$ 'ünün sahip olabildiği görülmektedir (Bkz. Tablo 5.60)

Tablo 5.60 Konut konfor durumu

Konut Konfor Durumu	Onur Mahallesi	Yamanlar Mahallesi
Elektrik var	%76	%94
Su var	%71	%93
Kanalizasyon var	%68	%89
İçeride tuvalet var	%81	%93
Ayrı mutfak var	%61	%98
Ayrı banyo	%63	%95
Ayrı yatak odası var	%61	%92
Ayrı çocuk odası var	%54	%74

Kaynak: 2000 Anket Verileri

Konutlar mekan kullanımları açısından ele alındığında ise yine benzer bir sonuçla karşılaşılmaktadır. Yamanlar mahallesindeki konutların neredeyse tamamına yakın bir bölümünün ayrı mutfağı, banyosu ve ayrı yatak odası bulunurken, Onur mahallesinde bu oran % 60'lara kadar düşmektedir. Her iki mahallede de konut kullanımları açısından göze çarpan benzer özellik ise, çocuklar için ayrı oda olanağının tüm diğer donanımlar arasında en alt seviyede oluşudur.

Elde edilen tüm bu sonuçlar, gecekondular olarak adlandırılan ve hukuk dışı yollarla ortaya çıkmış olması kaynaklı olarak kentteki diğer konutlardan hem üretim süreci hem de organizasyon biçimi açısından farklılaşan konutların temel özellikleri ile uyumlu bir tablo sergilemektedir. Çünkü kaçak konutların en belirgin ortak özellikleri, altyapı konusundaki yetersizlikleri yani başka bir ifade ile elektrik, su, kanalizasyon hatta içeride tuvalet olanaklarının bulunmamasıdır. Onur mahallesi de henüz imar faaliyetlerine konu olmamış gerçek anlamda bir gecekondular bölgesi olması sebebiyle, sözkonusu altyapı olanakları açısından ciddi yetersizlikler içermektedir.

Mekan organizasyonu açısından değerlendirildiğinde ise, gecekondular tipi konutların kendine has özellikleri bağlamında bir değerlendirme yapma gereksinimi ortaya çıkmaktadır. Çünkü bu tip konutların, süreç içerisinde, parasal olanaklar arttıkça, eklenerek büyüyen, genişleyen bir yapısı bulunmaktadır. Yani konut tümüyle, tek seferde inşa edilmemekte ve bunun sonucunda da birbiri içine geçen ve genellikle de modern konutlarda olduğu gibi bir hol üzerinde sıralanmış odalardan oluşmayan farklı bir plan şeması ortaya çıkmaktadır. Bu plan şeması da özellikle başlangıçta ayrı yaşama ve yatma mekanları içermemektedir. Temel olan gereksinimlerin karşılanacağı bir ıslak mekan yani mutfak ve içerisinde yatma, oturma, yeme, içme gibi tüm eylemlerin bütün aile fertleri tarafından gerçekleştirildiği bir ortak yaşama mekanı, bu planın en temel unsurları olarak karşımıza çıkmaktadır.

Böyle bir plan şemasından, tüm gereksinimlerin içerisinde karşılanmış olduğu, geniş ve birden daha çok odaya sahip, yani modern bir kent konutuna doğru geçişin

en temel aracı da elbette yeterli parasal kaynağı yaratmaktır. Böyle bir kaynağı yaratmayı sağlayacak olan ise kentte yerleşme aşamasından sonra edinilen işler ve bu çerçevede elde edilen gelirin tasarruf edilebilen bölümüdür. Çok yaygın bir durum olmamakla birlikte, bazen de memleketlerdeki mülklerin satılması ya da tarımsal üretimle elde edilen mahsulün pazarlanması gibi yollarla kente aktarılan parasal olanaklardır.

Ancak konut konusunda yapılacak değerlendirmelerde gözden kaçırılmaması gereken çok önemli bir nokta vardır. O da göçle gelen kesimlerin özellikle kente ilk yerleşme dönemlerinde, kırdan kente taşıdıkları yaşam alışkanlıkları çerçevesinde bir konut üretiminde bulunuyor olmalarıdır. Bu çerçevede üretilen konutların modern bir kent konutundan farklı özellikler taşıması doğal bir sonuç olup, bir yetersizlik olarak algılanmamalıdır. Nitekim görüşme yapılan hanehalklarının, yaşadıkları konutları yeterli bulup bulmadıkları sorusuna Onur mahallesinde % 62 ve Yamanlar mahallesinde de % 76 oranında, olumlu cevap vermeleri, yani yeterli bulduklarını belirtmeleri böyle bir değerlendirme biçimini doğrulamaktadır.

5.4.4.4 Gelecekte İstenen Konutun Niteliği ve Konumu

Göçle gelen kesimlerin başta kırdan getirdikleri yaşam alışkanlıkları ve deneyimleri çerçevesinde biçimlendirdikleri yaşama çevrelerine duydukları bağlılık ve inanç, kentte yaşadıkları süre arttıkça yerini kentsel yaşama duyulan bir öykünmeye bırakmaktadır. Kentin uzak ya da yakın bölgelerinde daha konforlu, daha büyük ve herşeyden önemlisi de yasal olan bir konuta duyulan özlem, gecekondularla ve olmayan arasındaki ayrımı daha da belirgin bir hale getirmektedir.

Çalışma alanı bu açıdan değerlendirildiğinde, elde edilen sonuçların göçle oluşmuş yaşama alanlarının genel tercihleri ile uyum içerisinde olduğu ortaya çıkmaktadır. Görüşme yapılan hanehalkları temel tercihlerini, ister bireysel çabalarla üretilsin, ister hazır olarak satın alınsın müstakil bahçeli bir ev yönünde kullanmaktadırlar (Bkz. Tablo 5.61). Bulgular daha yeni bir göç yapısına sahip Onur mahallesindeki apartman sahibi olma tercihinin Yamanlar mahallesine oranla çok

daha düşük olduğunu ortaya koymuştur. Bu da kentte kalış süresinin tercihler üzerinde belirleyici olduğunu ve Yamanlar mahallesi sakinlerinin yaşam alışkanlıkları ve tercihleri konusunda kente daha fazla bağımlı olduğunu ortaya koyan bir bulgudur.

Tablo 5.61 Gelecekte istenen konut türü

Konut Türü	Onur Mahallesi		Yamanlar Mahallesi	
	Sayı	%	Sayı	%
Apartman Dairesi	9	9,27	29	27,88
Müstakil Ev	83	85,56	71	68,26
Farketmiyor	5	5,15	4	3,84
Toplam	97	100,00	104	100,00

Kaynak:2000 Anket Verileri

Tercihler oturmak istenen semtler bazında değerlendirmeye alındığında ise, görüşme yapılan hanehalklarının tercihlerini büyük ölçüde, Karşıyaka için kullandıkları görülmektedir (Bkz. Tablo 5.62). Bu tercihi yine Karşıyaka içerisinde, üst gelir grubunun yaşadığı Bostanlı semti izlemektedir. Diğer tercihler ise genellikle hanehalklarının tanışıklık ilişkileri ya da iş ilişkileri çerçevesinde ortaya çıkmaktadır. Dolayısıyla da hanehalkları tercihlerini daha çok tanıdıkları fikir sahibi oldukları bölgelerden yana oluşturmaktadırlar. Bilinmeyen mekanlar ise, ne kadar göz önünde olursa olsun, kent içerisinde ne kadar prestijli olursa olsun, güven duyulamayan mekanlar olmaları nedeniyle tercih listesinin dışında kalmaktadırlar. Karşıyaka ve Bostanlı konusundaki tercihlerin çok fazla olması da böyle bir çerçevede açıklanabilir. Karşıyaka ve Bostanlı semtleri, Onur ve Yamanlar mahallelerinin sosyal ya da görsel anlamda sürekli olarak ilişkide oldukları bir bölgedir. Hatta bir çokları için kentle ilişki kurmayı sağlayan tek kanaldır. Bu nedenle de yaşayanlar açısından güven sağlayan yegane mekandır. Bununla birlikte Karşıyaka ve özellikle de Bostanlı'nın sahip oldukları özellikler nedeniyle, son yıllarda İzmir'in en popüler konut bölgeleri haline gelmiş ve yalnızca gecekondulu nüfusun değil, İzmir'de yaşamını sürdüren herkesin yaşama tercihi geliştirilebileceği bölgeler olarak ön plana çıkmıştır.

Tablo 5.62 Oturmak istenilen Yerleşme Bölgeleri

Onur Mahallesi			Yamanlar Mahallesi		
Semt	Sayı	%	Semt	Sayı	%
Aynı Semt (Onur)	7	7,22	Aynı Semt (Yamanlar)	7	6,73
Alsancak	4	4,12	Alsancak	4	3,84
Atındağ	1	1,03	Bornova	8	7,69
Atakent	2	2,06	Bostanlı	13	12,50
Balçova	1	1,03	Buca	1	0,96
Bornova	4	4,12	Çiğli	2	1,92
Bostanlı	13	13,40	Gümüşpala	1	0,96
Buca	5	5,15	Hatay	1	0,96
Gümüşpala	1	1,03	Karşıyaka	39	37,50
Güzelbahçe	1	1,03	Mavişehir	8	7,69
Hatay	3	3,09	Mithatpaşa	1	0,96
Kadifekale	2	2,06	Onur	10	9,62
Karşıyaka	19	19,59	İmarlı herhangi bir semt	8	7,69
Mavişehir	4	4,12	İzmir dışında	1	0,96
Narlıdere	3	3,09	Toplam	104	100,00
Torbali	1	1,03			
Yamanlar	1	1,03			
İmarlı herhangi bir semt	22	22,68			
İzmir dışında	3	3,09			
Toplam	97	100,00			

Kaynak:2000 Anket Verileri

Değerlendirme sonuçları ayrıca, özellikle imar sorunları yaşayan Onur mahallesindeki tercihlerin iyi bir yaşama alanı, tanışıklık ilişkisi, güven gibi konulardan öte formel koşulların sağlanması çerçevesinde geliştiğini ortaya koymuştur. Dolayısıyla bölgede yaşayanların büyük bir çoğunluğu için kritik olan konu, dışlanmayan, yani kente ait sayılan bir konut alanında yaşayabilmektir. Böyle bir noktada ise kentin hangi bölgesi içerisinde yaşamak istenebileceği sorusu pek çokları için anlamını yitirmektedir. Kentli gibi yaşamak, kentin içinde kalmak, iyi bir kent konutunda oturmak tek hedef haline gelirken, kenti meydana getiren parçaların özgün koşulları ise ikinci plana itilmektedir. Yaşam tercihi kentin kıyısında yer alan bu kesimler için mutlak surette merkeze kaymak biçiminde ortaya çıkmaktadır.

5.5 Değerlendirme

Göçe dayalı yerleşme alanlarında, son dönem gelişmelerin etkisi ile ortaya çıkmış olan değişim ve dönüşümleri, farklı kimlik yapılanmaları bağlamında, bir örnek saha araştırması aracılığı ile ortaya koymayı amaçlayan çalışmanın bu bölümünde, sözkonusu saha araştırmasının, gözlem, karşılıklı görüşme ve anket çalışması çerçevesinde elde edilmiş olan bulguları değerlendirilmiş, her bir parametre hem tek tek ve hem de birbirleri ile olan ilişkileri çerçevesinde ele alınmıştır. Karşıyaka İlçesi sınırları içerisinde ve tamamen göçle oluşmuş bir yaşama bölgesinin en kuzey ucunda yer alan Onur ve Yamanlar mahalleleri, böyle bir çalışma kurgusu içerisinde, hem sahip oldukları özel koşullar hem de çalışma açısından içerdikleri geliştirilebilir özellikler nedeniyle örnek alanlar olarak seçilmişlerdir.

Bununla birlikte, tüm bulguların geliştirilerek değerlendirilmesinin yanıltıcı, sınırlandırıcı ve gerçek bağlamından kopartıcı bir yaklaşım biçimi olduğu görüşünden hareketle, değerlendirmeler her bir noktanın bireysel olarak sahip olduğu ayrıcalıklı konumu, yerel etkileşim düzlemini ve yerel potansiyellerini de dikkate alan bir çerçevede gerçekleştirilmeye çalışılmıştır. Böylece Karşıyaka, Onur ve Yamanlar mahalleleri özelinde ve ayrıca Türkiye’de son yirmi yılda göçle oluşmuş yaşama bölgeleri genelinde, olmak üzere iki ayrı bağlam ve iki ayrı tartışma kanalı üzerinden kurgulanan değerlendirme biçiminin geliştirilebilir sonuçları bir sonraki bölümde ele alınırken, bu bölüm içerisinde yalnızca saha araştırmasının sonuçları verilmeye çalışılmıştır.

Değerlendirmeler açısından kritik olan bir diğer nokta ise, üç ayrı başlık altında gruplandırılmış olan varsayımları, toplam 56 temel soru aracılığıyla test etme yoluna giderken seçilecek yöntemle ilişkindir. Çünkü varsayımları, her bir soru aracılığı ile tek tek açıklama yoluna gitmek, hem yaratacağı kargaşa ve hem de amaçlanan bilgiye ulaşma yolunda harcanacak gereksiz çaba nedeniyle anlamlı olmayacaktır. Böyle bir noktadan hareketle alana ilişkin ekonomik, toplumsal ve mekansal bulgular, ait oldukları toplumsal ve mekansal düzeni, “**temsil**” edecek biçimde gruplandırılarak anlamlı bütünlük halinde değerlendirmede kullanılacaktır.

Değerlendirmeler açısından son kritik noktayı ise, başta ortaya konan varsayımlarla, bu varsayımları test etmek amacıyla elde edilen bulgular arasında kurulması gereken köprü, yani varsayımlar ile bulguların karşılıklı etkileşim düzeyi oluşturmaktadır. Bu nedenle yapılacak değerlendirmeler, başta ortaya konmuş olan varsayımlar, ve bu varsayımlar arasında oluşturulmuş olan kurgu dikkate alınarak gerçekleştirilecektir. Ancak burada yani araştırma alanına ilişkin değerlendirmelerde, **ekonomik, toplumsal ve mekansal** olmak üzere üç ana başlık altında gruplandırılmış olan yardımcı varsayımlar üzerinden hareket edilecek, çalışmanın temel varsayımları ise 6. ve son bölümdeki, çok daha kapsamlı ve genel tartışmalar içerisinde ele alınacaktır.

5.5.1. Ekonomik Temelli Varsayımların Değerlendirilmesi

- *1980 sonrasında koşulları kentlerde var olan sınıfsal farklılaşmanın içeriğini değiştirmiş, önceki dönemlere göre çok farklı özellikler taşıyan ve çoğunlukla da göçle gelen kesimleri içine alan geniş “yoksul kitleler” yaratmıştır.* Böyle bir yeni yapı içerisinde artık kent içerisindeki yoksulluğu, gecekondulu olan, olmayan, formel, enformel tarzı tanımlamalardan hareket ederek açıklamaya çalışmanın ve toplumsal yapıyı bu kadar net ve basit kategorilere ayrıştırmanın olanağı artık ortadan kalkmıştır. Değişen şartlar artık kentsel ortam içerisinde homojen olmayan özellikler çerçevesinde belirginleşen çok geniş kitlelerin **“yoksulluk”** tanımı içerisinde yer alabileceğini göstermiştir. Bununla birlikte çok geniş bir alana işaret eden bu toplumsal katman içerisinde, kentlere özellikle son dönemlerde göç etmiş olan grupların, sahip olduğu özellikler nedeniyle, ayrıcalıklı bir konumda oldukları ve yoksulluğu en keskin biçimde yaşayan kesimler içerisinde yer aldıkları bilgisi, bu çalışma içerisinde elde edilen bulguları aracılığı ile de doğrulanmış bulunmaktadır.

- Sözkonusu özel koşulları ortaya çıkaran en önemli gelişmeler, *1980 sonrasında Türkiye’de izlenmiş olan ekonomi politikalarının, iş bulma amaçlı göç akışının hızlanması ve ayrıca 1990’lı yıllardan sonra Doğu ve Güneydoğu Anadolu’dan, terör kaynaklı, zorunlu ve aileleri topyekün yerinden eden bir göç dalgasının bu*

biçimdeki bir göç oluşumuna eklenmesi ile ortaya çıkmıştır. Çalışma alanındaki bulgular, alan genelinde yaşanan göçlerin ağırıklı olarak Doğu Anadolu ve köy kökenli göçler olduğunu ve bu göçlerin 1980-1995 arası dönemde gerçekleşmiş olduğunu göstermiştir. Yöresel ve dönemsel özellikleri böyle bir temele dayanan göçlerin ise, pek çok yan etmenin yanı sıra, hala ilk başladığı yıllarda olduğu gibi bölgeler arası fırsat eşitsizliğine dayandığı, Onur ve yamanlar mahallelerindeki göstergeler çerçevesinde ortaya çıkmıştır. Onur mahallesindeki göçlerde % 75 düzeyinde “kent in sosyal olanaklarından yararlanma isteği”nin, Yamanlar mahallesindeki göçlerde ise, % 86 düzeyinde “iş bulma ihtiyacı”nın belirleyici olduğu elde edilmiş bulgular arasındadır. Bununla birlikte, “can güvenliği” arayışına dayalı göçlerin oranı da özellikle 1990 sonrasında gerçekleşmiş olan göçler arasında oldukça yüksektir. 1990 sonrası göçlere en yoğun sahne olan bölgelerden biri olan Onur mahallesindeki göç yapısı içerisinde, can güvenliği kaynaklı göçlerin % 40 gibi önemli bir yoğunluk düzeyine sahip olduğu ortaya çıkmıştır.

- *Terör nedeniyle yaşadıkları yörelerden topyekün bir kopuş yaşayan grupların önemli bir bölümü kırdaki mal varlıklarını, arazilerini ve gelir sağladıkları işlerini geride bırakmak zorunda kalmışlardır. Onur mahallesinde % 40 ve Yamanlar mahallesinde de % 27 düzeyinde tespit edilmiş olan terör kaynaklı göçlerdeki en belirgin özelliklerden biri, göçün tüm aile fertleri (eş, çocuk ve/veya anne, baba) ile birlikte gerçekleşmiş olmasıdır. Alan genelinde 1990 sonrasında gerçekleşmiş göçlerin tamamı ve 1980 sonrası göçlerin de büyük bir bölümü böyle bir göç etme tarzına dayanmaktadır. Sonuç olarak, yaşanan göçlerin büyük bir bölümü, yani Onur mahallesindeki göçlerin % 78’i ve Yamanlar mahallesindeki göçlerin de % 88’i kitleleri topyekün yaşadıkları yerlerden, köklerinden koparan ve bu nedenle de daha başlangıç aşamasında kitlelerin çok ciddi sıkıntılar yaşamasına neden olan bir yapıya sahiptir. Zorunlu olarak, tüm aile fertleri ile birlikte gerçekleşen böyle bir kopuşta, ailelerin genellikle kırdaki mal varlıklarının ve arazilerin elden çıkaramamış olduğu da yapılan görüşmeler sırasında elde edilmiş bulgular arasındadır. Dolayısıyla Şenyapılı’nın kırdan kopuşu belirleyen en önemli koşullarından biri olarak nitelendirdiği mülkiyetlerin elden çıkarılması süreci, alan içerisinde ve özellikle de ağırıklı göç yapısı 1990 sonrası göçlere dayanan Onur mahallesinde henüz*

gerçekleşmemiştir. Nitekim Onur mahallesinde halen kırdaki arazileri üzerinde tarımsal üretim faaliyetlerinde bulunanların oranı % 27 olarak tespit edilmiştir. Bununla birlikte karşılıklı görüşmeler, Doğu ve Güneydoğu Anadolu bölgelerindeki kritik yörelerin boşaltılması sırasında, köylerini terk etmek zorunda kalmış olanların halen arazilerine giremediklerini de ortaya koymuştur. Böyle bir göç etme biçimini, kente geliş aşamasında, mülklerin satılması yoluyla maddi kaynak yaratılamamış olması nedeniyle, bir anlamda “**yoksul göçü**” olarak yorumlamak mümkündür. Çünkü kente yeterli maddi kaynakla gelememiş olan kesimler için, kent zor şartları içerisinde yer edinebilme mücadelesi, diğerlerine oranla çok daha ağır koşullarda gerçekleşmektedir.

- *Bu dönemde kente göçenler, eğitim düzeyi düşük, vasıfsız ve genellikle de çiftçilikle uğraşan kitleler olmaları nedeni ile, kentteki iş piyasasında içerisinde yüksek gelir getiren ve sosyal güvencesi olan ve sürekli işlerde yer edinememekte ve bu nedenle de marjinal olarak tarif edilen emek gücüne dayalı ve esnek, örgütsüz iş kollarında çalışmaktadırlar. Kır kökenli göç yapısı içerisinde eğitim düzeyinin genel olarak düşük olduğu bilinmektedir. Ağarlıklı göç yapısı köy kökenli olan çalışma alanındaki genel eğitim durumu da bu nedenle oldukça düşük olduğu ve en yaygın eğitim düzeyinin % 48’lik bir düzeyde “ilk okul mezunu” olma olduğu yapılan görüşmeler sırasında ortaya çıkmıştır. Çalışma hayatında aktif rol oynayan hanehalkı reislerinin durumunun da bu tablo ile uyum gösterdiği, Onur mahallesinde yaşayan hanehalkı reislerinin % 66’sının ve Yamanlar mahallesinde yaşayan hanehalkı reislerinin de % 72’sinin ilkokul mezunu oldukları tespit edilmiştir.*

Ağarlıklı göç yapısı köy kökenli olan ve bu nedenle gelenlerin çalışma hayatı konusundaki tecrübeleri yalnızca çiftçiliğe dayanan çalışma alanında, iş piyasası içerisine girmeyi sağlayacak hüner ve beceri düzeyinin de düşük olduğu açıkça ortaya çıkmaktadır. Böyle bir yapıya paralel olarak, kentsel ortamda sürdürülmekte olan çalışma faaliyetleri değerlendirildiğinde ise, ağarlıklı iş yapısını, özellikle de Onur mahallesinde kendi hesabına ve düzensiz işlerde çalışan “işçi”lerin oluşturduğu görülmektedir. Bu kategori içerisinde yer alan işler ise tamamen inşaat ve yan sektörlerine dayanan, sıvacılık, boyacılık, amelelik ve benzeri işlerdir. Kente ilk

gelenin aşamada gelir sağlamaya yönelik işler arasında çok ayrıcalıklı bir yeri olan “inşaat sektörü”, bu özelliği çerçevesinde belirginleşen yaygınlığını Onur mahallesinde de ortaya koymaktadır. Bununla birlikte Yamanlar mahallesinde kentte kalınan sürenin biraz daha uzun olması kaynaklı olarak, işçi olarak çalışılan alanda daha kalıcı ve daha düzenli bir gelir elde etme olanağı sağlayan “kurumlarda ya da özel sektörde çalışan işçi”lerin oranının da yüksek olduğu saptanmıştır.

Sözkonusu iş kollarının dağılımı, çalışanların kente geldikleri yörelerle karşılaştırmalı olarak incelendiğinde ise, inşaat sektörünü içerisine alan düzensiz işlerde ve kendi hesabına bağımsız olarak çalışanların her iki mahallede de ağırlıklı olarak Doğu Anadolu bölgesinden gelenler oldukları saptanmıştır. Göçle gelen bölgelere detaylı olarak bakıldığında ise, bu sektörde ağırlıklı olarak Muş ve Erzurum ilinden gelenlerin çalıştığı tespit edilmiştir. Yine Onur mahallesinde düşük ücretle geçici işlerde çalışanları da ağırlıklı olarak Doğu Anadolu bölgesindeki illerden gelenler olduğu elde edilen bilgiler arasındadır.

Çoğunluğu, Doğu Anadolu kökenli inşaat işçilerinden oluşan bir yaşama bölgesi içerisinde, gelir yapısının yeterli seviyelerde olmasını beklemek de mümkün değildir. Nitekim çalışma alanında yaşayan ailelerin gelirlerinin, yalnızca yoksulluk değil, açlık sınırı olarak tarif edilen değerlerin de altında kaldığı bu çalışmanın bulguları çerçevesinde ortaya çıkmıştır. Buna göre Onur ve Yamanlar mahallesindeki gelir seviyesinin ağırlıklı olarak 100-199 milyon arasında değiştiği, yine Onur mahallesinde görüşme yapılan kişilerin % 17’sinin ve Yamanlar mahallesinde de % 7’sinin 100 milyonun altında bir gelire sahip olduğu saptanmıştır.

- *Kentteki marjinal iş kollarına yer edinebilmek, akrabalık ve/veya kente yerleştikten sonra kurulan tanışıklık ilişkileri ile mümkün olabilmektedir. İnşaat ve inşaatla ilgili her türlü yardımcı iş kolunda yer edinebilmek, gerek bu mesleklerin özellikleri ve gerekse de bu meslek alanlarında çalışan toplumsal grupların özellikleri çerçevesinde, genellikle akrabalık ve/veya hemşehrilik ilişkileri ile mümkün olabilmektedir. Nitekim, Onur mahallesinde işini akraba ve/veya hemşehri yardımı ile elde edenlerin oranı % 37 olarak saptanmıştır. Bu oran Yamanlar mahallesinde*

%53'lere ulaşmaktadır. Buna karşın Yamanlar mahallesinde işin kişisel girişim ve çabalarla elde edilme oranı Onur mahallesindeki orana daha düşüktür.

Mahalleler arasından ortaya çıkan bu farklılaşmayı, göçün dönemsel ve nedensel olarak değişen içeriği ile açıklamak mümkündür. 1980 öncesinde başlayan, çoğunlukla iş bulma amaçlı göçlerin ağırlıklı olarak bulunduğu Yamanlar mahallesindeki göç yapısı genel olarak zincirleme bir göç niteliğindedir. Böyle bir göç sürecinde, önce gelen akraba ve/veya hemşehrilerin yeni gelene iş olanağı hazırlama konusunda yardımcı olmaları olağan bir durumdur. Oysa özellikle 1990'lı yıllardan sonra yaşanan zorunlu göçlerde böyle bir hazırlık yapabilmenin olanağı bulunamamıştır. Kaldı son dönemin, giderek ağırlaşan yaşam şartları içerisinde iş bulma olanaklarının da zayıflamış olması, bu tür çabaların büyük ölçüde sonuçsuz kalmasını da beraberinde getirmiştir.

Böyle bir ortamın yaratmış olduğu sonuçlar ise kendisini en belirgin biçimde, göçe dayalı yaşama alanlarında ortaya çıkan ve çok farklı temellere dayanan **ilişki ağları** çerçevesinde ortaya koymuştur. İş sahibi olabilmenin ve bu yolla kentsel alan içerisindeki sınıfsal konumu iyileştirebilmenin olanaklarını yaratan sözkonusu ilişki ağları, özellikle ekonomik yetersizlik içerisindeki yaşama alanlarında örgütlenerek yayılma olanağı bulmaktadır. Çalışma alanı genelinde de bu anlamda örgütlenmiş çok değişik temellere dayanan ilişkilerin bulunduğu, yapılan görüşmelerde elde edilmiş bulgular arasındadır. Politik, dinsel ve/veya etnik temellere dayalı ya da etnik ve dinsel unsurları ön plana çıkaran bütünüyle politik olduğu tespit edilen sözkonusu ilişkilerin, yapılan anket çalışması kapsamında genellikle gizli tutulmak istenmesi kaynaklı olarak, cevaplar açısından sağlıklı bir orana, yani sayısal veriye ulaşmak mümkün olamamıştır. Bununla birlikte çalışma alanında sözkonusu ilişki ağlarına bağlı olma düzeyinin çok yüksek olduğu yapılan derinlemesine görüşmeler çerçevesinde elde edilmiş bulgular arasındadır.

• *Kentte kalma süresine bağlı olarak göçle gelen toplulukların iş piyasasındaki konumları ve ekonomik durumları iyileşmektedir. Dolayısıyla en son gelenler ekonomik olarak en kötü durumda olanlardır.* Böyle bir bulguyu desteklemek

amacıyla, iş kolları çalışanların İzmir'e göç ettikleri yıllarla karşılaştırmalı olarak değerlendirildiğinde, Onur mahallesine kendi hesaplarına, düzensiz ve uzun süreli hüner ya da sermaye gerektirmeyen işlerde (inşaat sektörü) çalışmakta olanların ağırlıklı olarak 1985 ve 1995 yılları arasında, yani çok yakın bir geçmişte İzmir'e gelmiş oldukları görülmektedir. Yine Yamanlar mahallesine de 1985 ve 1990 yılları arasında gelmiş olanlarda bu meslek grubunda çalışma oranı çok yüksektir. Bulgular ayrıca Yamanlar mahallesinde bugün kendi hesabına çalışan hüner ve/veya sermaye sahiplerinin ağırlıklı olarak İzmir'e 1980 ve 1985 yılları arasında gelenler olduğunu, kurum yada özel sektörde çalışan işçilerin ise 1975-1980 ve 1990-1995 yılları arasında gelmiş olduklarını göstermektedir.

Mahalleler arasındaki bu farklılaşmanın başka bir nedeni de, gelinen dönemin ekonomik, politik koşulları ve bu koşulların toplumsal yapıya olan yansımalarıdır. Onur mahallesinin hem kurulma ve hem de gelişme dönemindeki politikaların farklılaşan yapısı, Yamanlar mahallesindeki iş yapısı ile belirgin biçimde farklılaşmasına neden olmuştur. Bu farklılaşma kendisini, Onur mahallesinde son beş yıllık göçlerde, yani kırdan henüz gelmiş olan hanehalkı reisleri arasında halen çiftçilik faaliyetlerine devam edenlerin bulunmasıyla da göstermektedir. Onur mahallesindeki henüz kır bağlantılı bu yapıya karşın Yamanlar mahallesi çok daha oturmuş ve çok daha belirgin olan ilişki ağları çerçevesinde kentsel olarak tarif edilen iş yapısı ile ön plana çıkmaktadır.

•*Göçe dayalı yerleşme alanlarında yaşayan topluluklar ekonomik yetersizlikleri nedeniyle kent yaşantısına katılamamakta ve kentin sunduğu sosyal olanaklardan faydalanamamaktadırlar.* Ekonomik koşulların, toplumsal ve mekansal düzlemde ortaya çıkardığı yarıma, kendisini en somut biçimde birbirine değmeyen yaşama biçimleri ile ortaya koymaktadır. Böyle bir çerçevede göçle oluşmuş yaşama bölgeleri, ticari ve sosyal yaşantı açısından kendi içerisine kapalı bir biçimde varlıklarını sürdürmek durumunda kalmakta, ve kentin sunduğu hizmetlerden büyük ölçüde yararlanamamaktadırlar. Çalışma alanında yaşayan hanehalklarının alışveriş için İzmir'le kurulan ilişki düzenine bakıldığında, Onur mahallesindekilerin % 64'ünün ve Yamanlar mahallesindekilerin de % 52'sinin hiçbir şekilde mahalle

dışındaki bölgelerden alışveriş etmedikleri ortaya çıkmıştır. Sözkonusu hanehalkları alışverişlerini küçük çapta ve genellikle veresiye olarak mahalle merkezlerindeki bakkallardan gerçekleştirmekte ve kentin ticari yaşantısına başka bir biçimde katılmamaktadırlar.

Sosyo-kültürel faaliyetler açısından da göstergeler çok benzer sonuçlar ortaya koymaktadır. Ekonomik açıdan zaten zor şartlara sahip olan kesimlerin alan genelinde yaklaşık olarak % 65'inin İzmir kenti içerisinde eğlenme ve dinlenme amaçlı aktivitelerde bulunmadıkları tespit edilmiştir. Düğün, aile toplantıları ve benzeri eğlence aktiviteleri genellikle mahalle içerisinde yaşanmakta, bunun dışında herhangi bir rekreatif yani dinlenme amaçlı bir faaliyette bulunmak da bu bölgede yaşayanlar açısından sözkonusu olmamaktadır. Çok seyrek olarak, bazı ailelerin yakın çevreye, sahil kenarına ya da Fuar'a gittikleri mahallelerde, henüz Konak'ı ya da Alsancak'ı görmemiş olan çocukların yaşadıkları ve hatta bazılarının denizi yakından hiç görmemiş oldukları da yapılan görüşmelerde aktarılan bilgiler arasındadır.

Sağlık konusundaki hizmetlerden yararlanmak üzere İzmir'le ilişki kuranların oranı da çok düşüktür. Tablo 5.51'de de görüldüğü gibi Onur mahallesinde yaşayanların % 72'si ve Yamanlar mahallesinde yaşayanların da % 57'si kentin sağlık olanaklarından yararlanamadıklarını belirtmişlerdir. Özellikle Onur mahallesinde yaşayanların bu konuda çok ciddi sıkıntıları olduğu da karşılıklı görüşmelerde alınan bilgiler arasındadır. Bunun en önemli nedeni, Onur mahallesinde yaşayanların iş yaşamının kurumsal bir temele dayanmıyor oluşudur. Bu nedenle hane halkları SSK ya da Devlet hastanelerin olanaklarından ücretsiz olarak yararlanamamakta ve sağlık hizmetlerinin çok pahalı olması nedeniyle de bu kurumlara dışarıdan gitmeyi tercih etmemektedirler. Mahallede bir sağlık ocağının bulunmayışı da böyle bir çerçevede çok ciddi bir sorun haline gelmekte ve en yakın mahalle olan Yamanlar mahallesindeki sağlık ocağı, ciddi sağlık sorunlarında baş vurulabilen tek sağlık kurumu halini almaktadır.

•*Günümüz koşullarında, ekonomik yeterlilik, kent yaşantısına eklemleme koşullarını belirleyen en temel ölçüt haline gelmiştir. Sözkonusu ekonomik bariyerleri aşabilmenin, iyi gelir getiren işlerde çalışabilmenin koşulları ise yine bazı güç odaklarının etkisi ile gelişen ilişki ağları çerçevesinde belirlenmektedir. Çalışma alanında, hanehalkı reislerinin güç koşullarda kimlerden yardım ve destek sağladıklarına ve değişen ilişki yapısına bakıldığında, yine akrabalık temeline dayanan ilişki biçiminin ön plana çıktığı görülmektedir. Ancak sayısal değerler açısından ortaya çıkan böyle bir sonuca karşın, alan içerisinde himaye gruplarının ve dolayısıyla da himayeci ilişkilerin yer aldığı ve bu kapsamda cemaat temelli ilişkilerin de ön plana çıktığı, karşılıklı görüşmeler sırasında elde edilmiş olan bulgular arasındadır. Sayısal değerler ve fiili durum arasındaki bu çelişki ise, kişilerin genellikle bağlı oldukları bu türden ilişki ağlarını deşifre etmeyi tercih etmediklerini ve hep akrabalık ya da hemşehrilik ilişkileri çerçevesinde ön planda olmayı amaçladıklarını ortaya koymaktadır.*

Hanehalkı reislerinin dayanışma konusunda kendi aralarında geliştirdikleri karmaşık ve farklı temellere dayanan sözkonusu cemaat tarzı ilişki ağları dışında, kullanılan bazı kurumsal ilişkiler de bulunmaktadır. Çalışma alanı bu açıdan değerlendirildiğinde en etkin kurumsal oluşumun siyasal parti temeline dayandığı ve bunun dışında muhtarlığın da ikici sırada yer aldığı ortaya çıkmaktadır. Dolayısıyla çalışma alanında, güç koşullarda devletin kurumlarının yardımına başvurmak konusunda bir tercih geliştirilmiyor olduğu ve özellikle bu tür göçe dayalı yerleşme bölgelerinde kolayca örgütlenmeyi başaran siyasi yapılanmalar çerçevesindeki arayışlara doğru bir yönelimin olduğu araştırma bulguları ile ortaya çıkmaktadır.

•*Formel iş piyasası, ekonomik temelli tabakalaşmanın koşulları içerisinde tek ve en önemli güç olma özelliğini yitirmiştir. İş kariyeri yerini, “Tercih özgürlüğü” ve “hareketlilik” gibi yeni belirleyicilere bırakmış, tüm tercihlere açık, değişebilen, esnek bir kimlik geliştirmek çağdaş yaşama meydan okumanın tek aracı haline gelmiştir. Tercih özgürlüğünü sağlayan ise, elde edilen gelir ve sahip olunan refah düzeyidir. Dolayısıyla artık kişilerin böyle bir refah düzeyine ulaşmayı sağlayacak olan her türlü fırsatı değerlendirmeleri ve bunun için de çok esnek ve hareketli bir iş*

yapısı içerisinde yer almaları gerekmektedir. Çalışma alanındaki bulgular da, değişen şartların, göçle gelen kesimlerin işe ilişkin tercihleri üzerinde etkili olduğunu göstermiştir. Nitekim, alan genelinde sahip olunmak istenen işlerde, tercihlerin “Ticaret” ve “Esnaflık” grubu işlerde yoğunlaştığı ortaya çıkmıştır. Sonuçlar tercihlerin, düzenli gelir getirebilecek, sürekli ve sosyal güvencesi olan işlere (memurluk, Kurum ya da özel sektörde işçi olmak vb.) değil, çok daha fazla gelir elde etme olanağına açık, esnek ve hareketliliği yüksek olan işleri yönelik olduğunu doğrulamaktadır.

Dolayısıyla tercih edilen iş kollarının dağılımı detaylı olarak değerlendirildiğinde, yine tercihlerin büyük bir çoğunluğunun, mesleki açıdan kariyer sağlama, prestiji arttırma gibi hedeflere yönelik olarak gerçekleşmediği ve tamamen piyasa mekanizmasının işleyişi içerisinde idealize edilmiş, hızlı ve çabuk para kazanabilme vaadi sunan işlere yönelik olduğu görülmüştür. Günümüz koşullarında bireylerin sınıfsal konumlarını iyileştirmedeki yegane seçenekleri artık, risk almak ve risk alarak mücadele etmek haline geldiğinden, sosyal güvencesi olan kurumsal işlerin yani risk taşımayan işlerin piyasa içerisindeki geçerlilikleri de ortadan kalkmıştır.

5.5.2. Toplumsal Temelli Varsayımların Değerlendirilmesi

- *1980 sonrası gelişmeler, toplumsal düzeyde, sınıf temelli bir ayrışmayı ön plana çıkarmış, kentler sadece gelir ile temellenen izole ve birbirine hiç değmeyen grupların yan yana yaşadığı ortamlar haline gelmiştir.* Böyle bir gelişme göçe dayalı yerleşme alanlarını kentin diğer bölgelerinden hem fiziksel ve hem de toplumsal düzeyde kopartırken, bu bölgelerde yaşayanlar için kentsel yaşantı ancak uzaktan izlenebilen bir ilişkiler sistemi haline gelmiştir. Nitekim bulgular kent içerisinde özellikle son yıllarda çok yaygınlık kazanmış olan büyük alışveriş merkezlerinden, bugüne dek hiç alışveriş yapmamış olanların oranının, Onur mahallesinde % 59 ve Yamanlar mahallesinde de % 32 düzeyinde olduğunu göstermiştir. Aynı biçimde özel doktorda muayeneye gitmiş olanların oranı da çok düşüktür. Yapılan araştırma Onur mahallesinde yaşayan hanehalkı reislerinin % 70'inin ve Yamanlar mahallesinde yaşayan hanehalkı reislerinin de % 60'ının hayatında hiç özel

muayeneye gitmediğini ortaya çıkarmıştır. Kurumsal ilişkiler açısından bakıldığında, bölge içerisinde, hukuksal gerekçelerle kente gidip gelenlerin oranı da hayli düşüktür. Hayatında hiç noterle iş yapmamış olan hanehalkı reislerinin oranı Onur mahallesinde % 68 ve Yamanlar mahallesinde de % 53 olarak tespit edilmiştir.

Böyle bir yarıma ise doğal olarak, göçle gelmiş olan grupların kendilerini kentli olarak tanımlayamamalarına neden olmaktadır. Çünkü “kentli” olmak, kenttekiler gibi yaşamakla eş anlamlı olarak ele alınmakta ve böyle bir durumda da göçe dayalı yerleşme alanları ile kentin diğer bölgelerinde yaşayan orta ve üst gelir grubundaki topluluklar aralarında, yaşam standardı açısından büyük farklar ortaya çıkmaktadır. Dolayısıyla da kentli olma durumunu belirleyen, kentte sahip olunan koşullar ve bu çerçevede kentsel hizmetlerden ve sosyal olanaklardan yararlanma düzeyidir. Kentsel alanla bu anlamda ilişki kuramayan, dışlanan ve zor fiziksel şartlar içerisinde bulunan kesimler için kentli olmak ve kenti yaşamak ise, her zaman hayali kurulan, ancak ulaşılması oldukça zor olan bir hedeftir.

Çalışma alanı da böyle bir yarımanın fiziksel mekanı ve dolayısıyla da, kendisini kentli olarak tanımlayamayan kesimlerin yaşamlarını sürdürdükleri bir bölge olma özelliği taşımaktadır. Kendisini kentli olarak görme oranı, alan genelinde çok düşüktür. Gerçekleştirilmiş olan anket çalışmasında, yörede yaşayanların büyük bir çoğunluğu kendini kentli ve bununla birlikte İzmirli olarak görmediklerini belirtmişlerdir. Sayısal verilere göre, Onur mahallesinde yaşayanlar arasında kendisini kentli olarak görenlerin oranı yalnızca % 18’dir. Yamanlar mahallesinde ise bu oran biraz daha artarak % 39’a ulaşmaktadır. Mahalleler arasındaki bu farklılaşmayı yaratan ise, kentte kalma süresidir. Yamanlar mahallesinin göç yapısının, Onur mahallesine oranla biraz daha eskiye dayanması ve bu nedenle de bu mahallede yaşayan bazı kesimlerin iş, konut ve benzeri konularda daha formel koşullara kavuşmuş olması böyle bir sonucu ortaya çıkaran en temel nedendir.

Kendini “kentli” ya da “İzmirli” olarak görmeme eğilimi, kişilerin sahip oldukları iş ve konut olanakları açısından değerlendirildiğinde, düzensiz işlerde çalışanların ve konut konfor koşulları yetersiz olanların, kendilerini hiçbir şekilde, İzmirli ve kentli

olarak adlandırmadıkları sonucuna varılmaktadır. Böyle bir sonuç ise, zor şartlara sahip göçe dayalı yerleşme alanlarında yaşayan grupların, kendilerini yaşadıkları yere ait hissedemediklerini göstermesi açısından önemlidir. Hem sosyal hem de psikolojik bir gereklilik olan “aidiyet”, yani kendini bir yere ait hissetme duygusu böylece “kendini yaşadıkları kente ait hissedememe” biçimdeki olumsuz bir sürece dönüşmüş bulunmaktadır. Bu çerçevede gruplar ya kendilerini halen geldikleri yörelerin insanı olarak görmeye devam etmekte, ya da yaşadıkları mahalle ile sınırlı bir aidiyet duygusu geliştirmektedirler.

- *Göçe dayalı yerleşme alanları içerisinde yaşayan topluluklar, sınıfsal ayrışmanın en alt basamağında yer alan yoksul topluluklar olarak kendi izolasyon alanlarını yaratmışlardır.* Ait olunmayan bir kentsel mekan, onun her türden ilişkiler sistemine karşı duyulan bir güvensizliği beraberinde getirmekte ve bu da yeni bir yerel topluluk ve ilişkiler sistemi arayışına yol açmaktadır. Güvensiz bir ortamda yaşamı sürdürebilmek, zor şartlarla mücadele edebilmek amacıyla geliştirilmeye çalışılan her türlü ilişki biçimi ise, yine kentli olmayanları kentli olanların karşısına koyan bir içerikle ön plana çıkmaktadır. Böyle bir ayrışma içerisine dahil olunabilen sürekli, iyi gelir sağlayan bir iş ve iyi bir semtte sahip olunan imarlı bir konut gibi koşulların gerçekleşmemesi durumunda ise sürekli bir hal alabilmektedir. Nitekim, henüz sınıfsal konumu açısından bir sıçrama yaşayamamış toplulukların yaşadığı çalışma alanındaki ayrışma, oldukça keskin bir biçimde varlığını sürdürmektedir.

Kendilerini büyük ölçüde, İzmirli kimliği dışında görenler, yeni ve farklı bir tanımlama yapmak yolunu benimsemekte, bu tanımlamada en ağırlıklı payı ise, gelir ve onun belirlediği sınıfsal ayrışma oluşturmaktadır. Nitekim, Onur ve Yamanlar mahallelerinde yaşayan hanehalkı reislerinin yaklaşık üçte biri, kendilerini “*dar gelirli bir vatandaş*” olma özellikleri çerçevesinde tarif etmektedir.

- *Kente özellikle 1990’lı yıllarda can güvenliği nedeni ile göçen kitleler, tüm aile ve akrabaları ile topyekün bir göç yaşadıklarından, kırla olan tüm sosyal bağları ortadan kalkmıştır. Sosyal yaşantılarının tüm unsurlarını yaşadıkları mahallelere*

taşıyan ve kent yaşantısına hiçbir şekilde katılamayan sözkonusu gruplar kendi içlerine kapalı ve başta akrabalık ilişkileri ile temellenen bir toplumsal yaşantı sürdürmektedirler. Böyle bir yaşantı biçimi içerisinde ise, hanehalklarının ev içerisinde kurdukları özel ilişkiler, hala birincil olan konumunu korumaktadır. Ev kadını olma durumunun çok yaygın olarak görüldüğü söz konusu hanelerde aile, kişinin kendini yeniden ürettiği, ilişkilerini sürekli olarak yeniden kurguladığı bir ortam olarak büyük önem taşımaktadır. Bunun dışında kişilerin içerisine dahil olacakları her türlü ilişkideki temel belirleyici olma rolü de, ev içi yani aile içi ilişkilerin bu düzeydeki önemini canlı tutmaktadır. Bu noktada ev içindeki aile ilişkilerini, mahalle, semt ve hatta kent bütününe yayılan bir ilişki örüntüsün en temel halkası ya da başlangıç noktası olarak yorumlamak mümkündür.

Ev içi ilişkilerle başlayan bu zincirleme ilişki biçimleri içerisinde, akrabalık ilişkilerinin ise çok ayrıcalıklı bir yeri bulunmaktadır. Çalışma alanındaki veriler de, göçle gelenlerin kalkış noktalarından başlayarak, yerleşik hayata geçtikleri mahallelerde geliştirdikleri her türlü ilişkiyi akrabalık ilişkileri çerçevesinde geliştirmiş olduklarını ortaya çıkarmaktadır. Kentte sürdürülen akrabalık ilişkileri, kentte tutunmanın ve kentin zor koşullarına karşı direnmenin bir önkoşulu olarak devam etmektedir, Veriler, her iki mahallede de en çok görüşülen kişilerin akrabalar olduğunu ortaya koymuştur. Onur ve Yamanlar mahallelerindeki görüşmecilerden yaklaşık yarısı yani, Onur mahallesinde yaşayanların % 53'ü ve Yamanlar mahallesinde yaşayanların da % 44'ü mahalle içi ilişkilerinde, en yoğun ilişkiyi akrabaları ile yaşamakta olduklarını belirtmişlerdir.

Bununla birlikte, sözkonusu mahallelerdeki komşuluk ilişkilerinin de akrabalık ilişkileri kadar ön plana çıkmış olduğu görülmektedir. Dolayısıyla, zaten akrabaların ya da aynı yöreden gelenlerin genel olarak bir arada yer seçme eğiliminde oldukları mahallelerde, mekansal yakınlığı temel alan ilişkilerinde yoğun bir biçimde yaşandığı ortaya çıkmaktadır. Başka bir anlatımla, hanehalkları yer seçtikleri yaşama çevrelerinde, birarada buldukları akrabaları dışında, farklı temellerle gelişme ihtimali yüksek olan ancak esas olarak yalnızca birarada yaşıyor olmaktan kaynaklanan ilişkilerini de güçlü tutmaktadırlar. Karşılıklı dayanışma, yardımlaşma

ve yaşam yeri açısından güvenlik sağlayan böyle bir oluşum ise, bu tür yaşama bölgelerinin kentin diğer bölgelerinden ayrışmasını sağlayan temel bir faktör olarak önem taşımaktadır.

En çok güven duyulan ve dayanışma ilişkilerinde öncelikli kanallar olan akrabaların ise genel olarak hanehalkları ile aynı mahalle içinde yaşıyor oldukları da bu çalışmada elde edilen bulgular arasındadır. Bunun dışında, bu güçlü bağı yaratan nedeni mekansal yakınlık ve mekansal yakınlığı sağlayan unsuru da, akrabalar arasındaki güçlü bağ olarak ortaya koymak, sözkonusu karşılıklı etkileşim biçimini açıklamada yardımcı olmaktadır. Çalışma alanındaki bulgular, Onur mahallesinde yaşayan hanehalklarının %23'ünün ve Yamanlar mahallesinde yaşayan hanehalklarının da % 47'sinin bütün akrabaları ile birarada aynı mahallede yaşadıklarını ortaya çıkarmıştır. Bununla birlikte mahalle dışındaki akrabaların da yine büyük ölçüde Karşıyaka ilçesi sınırları içerisinde ve mahallelere yakın bölgelerde yaşadıkları da edinilen bilgiler arasındadır. Nitekim Onur mahallesinde yaşayan hanehalklarının, % 49'unun ve Yamanlar mahallesinde yaşayan hanehalklarının da % 38'inin yakın akrabalarının, Karşıyaka ilçesi sınırları içerisinde ve üstelik yine göçle oluşmuş mahallelerde oturuyor oldukları tespit edilmiştir. Sözkonusu mahalleler arasında ön plana çıkanlar ise, Güzeltepe ve Gümüşpala mahalleleridir.

- *Göç eden kitleler, büyük kentlere ilk yerleşme aşamasında bir gecekondu bölgesinde olmayı toplumsal açıdan güvence olarak görmekte ve bu da göç eden kitlelerin yerleşmek için ilk önce bir gecekondu bölgesini tercih etmelerindeki en temel belirleyici olmaktadır. Çalışma alanı ve çevresindeki gecekondu bölgeleri de böyle bir çerçevede, İzmir'in ve Karşıyaka ilçesinin planlı gelişmiş bölgelerinden ciddi biçimde ayrışmaktadır. Anket sonuçları, çalışma alanında yaşayan hanehalklarının yarıdan fazlasının yer seçiminde "akraba ve hemşehri dayanışması"nın etkin rol oynamış olduğunu göstermektedir.*

Bununla birlikte genellikle ailelerin yer seçiminde birden fazla nedenin eş zamanlı olarak etkin rol oynadığı da çalışmanın bulguları ile ortaya çıkmıştır. Nitekim, alana

akraba ve hemşehrilerinin yakınında olmak amacı ile yerleşenlerin çoğu, aynı zamanda tercihlerindeki ikinci önemli gerekçeyi “alanın ekonomik açıdan aile yaşantısına uygun oluşu” biçiminde ortaya koymuşlardır. Böyle bir gerekçeye temel teşkil eden faktörler ise ev, arazi ya da kira değerlerindeki nispi değer farklılığı çerçevesinde açıklanmıştır. Bunun dışında alanın ailelerin yaşam alışkanlıklarına uygun olmasının da etkili bir gerekçe olarak ortaya çıktığı görülmektedir. Ağırlıklı olarak kırsal özellikteki yörelerden göçen kitlelerin, kente yerleşme aşamasında, kendi kültürlerini ve yaşam alışkanlıklarını sürdürebilecekleri bir yerde olmayı istemeleri, böyle bir olanağı sağlayan gecekondu bölgelerindeki yerseçim isteğinin en temel nedenlerinden biridir. Dolayısıyla da sözkonusu mahallelerin, kentsel ortamın ağır yaşama şartları içerisinde, hem yaşanması daha kolay, hem daha güvenli ve yaşam alışkanlıklarına daha uygun bölgeler olmaları nedenleriyle, potansiyel göçler açısından da öncelikli yerleşme bölgeleri haline gelmeleri kaçınılmaz görünmektedir.

- *Yeni tabakalaşma sistemi içerisinde yer edinebilme ve kentin zor şartları içerisinde ayakta kalabilme mücadelesi, akrabalık ve hemşehrilik temelli ilişki biçimlerinin dışında dinsel, etnik ya da politik temellere dayanan yeni ilişki ağlarının kurulmasını beraberinde getirmektedir.* Hanehalklarının ev dışında sürdürdükleri ilişkiler içerisinde önem taşıyan diğer alanlar, yani hanehalkı reislerince yürütülen ilişkilerin düzeyi incelendiğinde, değişik temellere dayanan gruplanmalar ön plana çıkmaktadır. Sözkonusu gruplanmalar açısından en fazla göz önünde olan ve bu nedenle de en temel birarada olma biçimi olarak algılanan kökene dayalı ilişkiler ve onun fiziksel mekanı olan **kahvehaneler**dir. Her yörenin kendi içine kapalı kahvehaneleri bulunmakta ve bu kahvehaneler kullanıcıları olan grubun yöresel özellikleri ile adlandırılmaktadır. Erzurumlular kahvesi, Vartolular kahvesi ve bunun gibi. Sözkonusu kahvehaneler gerçekten de mahallelerin içerisinde sosyalizasyon açısından en önemli kamusal alan olma özelliği taşımaktadır. Sadece hanehalkı reisleri tarafından kullanılıyor olmakla birlikte, hanehalklarının geliştirdikleri dayanışma temelli ilişki ağları açısından önemli bir konuma sahiptir. Bunun nedenleri kahvehanelerin;

- Kır kökenli, *ataerkil* yaşantının, kente taşınan en önemli *kültürel* öğelerinden biri oluşu ve kente gelen grupların kültürel alışkanlıklarını sürdürmelerine olanak tanınması,
- Sözkonusu ataerkil yapı gereği, dayanışma temelli ilişkilerin geliştirilmesi ve sürdürülmesinde etkin bireylerin hanehalkı reisleri oluşu, yani göçle gelmiş ailelerin toplumsal ve mekansal konumunun, *hanehalkı reislerinin geliştirdikleri davranış biçimleri* çerçevesinde biçimleniyor oluşu,
- Kahvehanelerin göçle gelme aşamasında en önemli dayanışma kanalı olan *akrabalık ve hemşehrilik bağlarının* güçlendirilmesine ve sürdürülmesine olanak sağlayacak, ev dışı bir mekansal olanak oluşu,
- Akrabalık ve hemşehrilik ilişkilerinin dışında, her türlü *politik* ve/veya *dinsel temelli* oluşumların etkileşimine olanak veren bir kamusal oluşa olanak tanınması, biçiminde açıklanabilir.

Bu mekanların, sosyalizasyon açısından hemşehrilik ilişkisi dışında, politik, ya da dinsel temelli etkileşimlere olanak tanıyor oluşu ise, özellikle son dönemin yeni ilişki ağları çerçevesinde çok daha önemli bir kamusal oluşum haline gelmesine yol açmıştır. Böyle bir etkileşim biçimini yani köken temeli dışındaki biraraya gelme eğilimlerini ise özellikle son 10-15 yıl içerisinde gelişmiş olan göçe dayalı yerleşme alanlarındaki kahvehanelerde izlemek mümkün olabilmektedir. Nitekim Onur mahallesindeki kahvehanelerin içerikleri, böyle bir gerekçe ile Yamanlar mahallesindekilerden ayrılmaktadır. Yamanlar mahallesinde çok daha etnik yani yöresel temele dayanan ve keskin olan ayrışmaların, Onur mahallesinde yumuşadığı ve farklı yörelerin aynı kahvehaneleri kullanabildiği yapılan gözlemler ve karşılıklı görüşmeler sırasında tespit edilmiştir.

• *İnanç, köken ya da politik temelli, zaman içerisinde değişebilen, şartlara bağlı olarak da, bir ya da birden fazla kimlik öğesinin çakışmasıyla oluşan ilişki ağları, çeşitli güç odakları tarafından örgütlenmekte ve göçe dayalı yerleşme alanlarındaki kamusal yaşantı üzerinde önemli bir etki yaratmaktadırlar. Çalışma alanında, hanehalkı reislerinin güç koşullarda kimlerden yardım ve destek sağladıklarına ve*

değişen ilişki yapısına bakıldığında da, yine akrabalık temeline dayanan ilişki türünün ağırlıkta olduğu görülmektedir. Ancak sayısal değerler açısından ortaya çıkan bu abartılı duruma karşın, alan içerisindeki dayanışma ilişkilerinde, hanehalklarının içerisinde dahil oldukları cemaat temelli ilişkilerin de çok yaygın olduğu, ve karşılıklı görüşmeler sırasında elde edilmiş olan bulgular arasındadır. Sayısal değerler ve fiili durum arasındaki bu çelişki ise, kişilerin genellikle bağlı oldukları ve gizli koşullarda sürdürdükleri bu türden ilişki ağlarını deşifre etmeyi tercih etmediklerini ve hep akrabalık ya da hemşehrilik ilişkileri çerçevesinde ön planda olmayı amaçladıklarını ortaya koymaktadır.

Hanehalkı reislerinin dayanışma konusunda kendi aralarında geliştirdikleri karmaşık ve farklı temellere dayanan sözkonusu ilişki ağları dışında, kullanılan bazı kurumsal ilişkiler de bulunmaktadır. Çalışma alanı bu açıdan değerlendirildiğinde, en etkin kurumsal oluşumun siyasal parti temeline dayandığı ve bunun dışında özellikle devletin kurumsal mekanizmaları ile muhtarlık dışında hiçbir bağlantının kurulmadığı ortaya çıkmaktadır. Yine sonuçlar, güç koşullarda devletin kurumlarının yardımına başvurmak konusunda bir tercih geliştirilmiyor olduğunu ve özellikle bu tür göçe dayalı yerleşme bölgelerinde kolayca örgütlenmeyi başaran siyasi yapılanmalar çerçevesindeki arayışlara yönelimlerin yaygın olduğunu göstermektedir.

Dolayısıyla ister sadece zor zamanlar için dayanışma arayışı, ister kentin zor koşullarına karşı sürdürülecek sürekli ve zor mücadele için güç arayışı için olsun, son dönemin göç yapısı içerisinde, akrabalık ve hemşehrilik dışında, gelişen inanç ya da politik temelli, ilişki biçimleri ağırlıklı bir konum kazanmaya başlamıştır. Çalışma alanı içerisinde de özellikle 1980-1995 arası dönemde yoğun göç alarak gelişmiş olan Onur mahallesindeki ilişki ağlarının böyle bir çerçevede biçimlenmiş olduğu, ilk oluşum süreci 1980 öncesine dayanan Yamanlar mahallesindeki ilişkilerin ise dönüşerek bu sürece uyum sağladığı, elde edilen bulgular çerçevesinde ortaya çıkmıştır.

Bu tür ilişkiler açısından ortaya çıkan en çarpıcı bulgu ise, bireylerin genellikle birden fazla ilişki ağına bağlanmayı tercih ediyor oluşlarıdır. Yani başka bir ifade ile bireyler yöresel kimlikleri dışında, hem politik hem de inanç temelli oluşumların içerisinde eş zamanlı olarak yer almakta ve böylece yaşanan çevre içerisinde bireyler açısından, hem yöresel yani etnik, hem dinsel, hem de politik tercihlere göre biçimlenen bir “**kimlik**” ortaya çıkmaktadır. Üstelik sözkonusu kimlik oluşumları, böyle bir çerçevede, süreç içerisinde değişebilen, esnek bir yapıya da sahiptir. Birbiri içerisine geçebilen, kaygan, ama kaygan olabildiği ölçüde de keskin sözkonusu ilişkilerin biçimlenişinde yine akrabalık ve hemşehrilik temeline dayalı ilişkiler ve dolayısıyla da “**etnik kimlik**” de önemli bir belirleyici olma özelliğini korumaktadır.

Çalışma alanı bu çerçevede değerlendirildiğinde, yani kimlik yapılanmaları, onu belirleyen oluşumların karşılıklı etkileşim düzeyi çerçevesinde ele alındığında bulgular;

- Kente gelme aşamasında ve kentte yerleştikten sonra **akrabalık ilişkilerinin**, *birincil dereceden dayanışma ilişkileri olarak* her zaman ön planda olduğunu,
- Özellikle iş sahibi olma yolunda içerisine girilen **farklı temellere dayalı ilişki ağlarının**, yine iş sahibi olduktan sonra *mesleki yakınlaşma* biçiminde ön plana çıkabildiğini,
- Yöresel yani **köken temelli ilişkilerin** yani *etnisitenin*, önemini yitirmeye ve yerini başka tür oluşumlara bırakmaya başladığını,
- Ortak coğrafyalarda yaşanan benzer sorunların zaten kırdaki **etnisiteyi** geri planda bırakan bir *politikleşme süreci* yaratmış olduğunu ve bunun kente taşınmış olmasının etnisitenin önemini yitirmesini sağlayan en önemli nedenlerden biri olduğunu, farklı etnik grupların böyle bir gelişme içerisinde birbirlerine karşı olan önyargularının, özellikle 1990’lı yıllardan itibaren ortadan kalkmaya başladığını ve bu çözülme sürecinin etkilerinin aynı biçimde kıra da yansıdığını,
- **Kentte geliştirilen ilişki ağları** içerisinde sözkonusu politikleşme sürecinin önemli bir etkisinin bulunduğunu, ancak bunu yaratan

süreçlerin, artık kentlerde değişmiş olan *ekonomik koşullar* ve dolayısıyla da artmış olan *yoksullaşma* ile biçimlenmiş olduğunu,

- Kentin ağırlaşan şartları içerisinde, göçle gelen gruplar için hayatta kalma mücadelesinin ve dolayısıyla da **ekonomik mücadelenin** tek ve en önemli hedef haline gelmiş olmasının, *cemaat türü dayanışma ilişkilerinin* yaygınlık kazanmasına yol açtığını,
- **Cemaat topluluklarının** dinsel temellere dayanan ve üyesi olan gruplara başta ekonomik olmak üzere değişik türden destekler sağlayan bir oluşum olarak özellikle ekonomik açıdan zayıf bölgelerde *örgütlendiğini*,
- Kırdan yaşanan ortak sorunların ortaya çıkardığı **örgütlenme biçimlerinde**, din temelli bir ayrışmanın (sünni, alevi v.b.) geri planda kaldığı, bununla birlikte kentte yaşanan ortak sorunlara karşı geliştirilen dayanışma ilişkilerinde *inanç temelli*, dinsel cemaat ilişkilerinin ön plana çıktığını,
- **İnanç temelli cemaat ilişkilerinin** birincil sırayı aldığı dayanışma ilişkileri içerisinde, etnik temelli ve politik temelli bir araya gelme biçimlerinin geri planda kaldığını ve dolayısıyla inanç temelli oluşumların bu tür bölgelerde çok daha hızlı ve etkin bir biçimde örgütlenebildiğini göstermiştir.

• *Göçe dayalı yerleşme alanlarında yaşayan toplulukların birbirleri arasındaki inanç, köken ya da politik temelli ayrışmalar günümüzde yerini, ekonomik temelli çatışmalara bıraktığından gerilim, göçe dayalı yerleşme alanları ile kent arasında ya da göçe dayalı topluluklar içerisinde ekonomik sıçrama yaşayan ve yaşayamayan gruplar arasında ortaya çıkmaya başlamıştır.* Farklı toplumsal kesimler arasında giderek artan **yarılma**, yansımalarını mekansal ve toplumsal yapılar üzerinde bulurken, bu yapılar üzerinde ortaya çıkan olumsuz koşullar da kentsel ortam içerisinde farklı biçimlerde ifade bulan bir “**gerilim**”in yaşanmasını beraberinde getirmektedir. Yaşanan yarılmanın düzeyine bağlı olarak biçim ve içerik değiştiren gerilim, bazı koşullarda kentle, onu temsil eden kamusal güçlerle ve bazen de, farklı gruplar arasında ortaya çıkabilmektedir. İzmir kentinin koşulları bu açıdan değerlendirildiğinde, gerilim konusundaki deneyimlerinin, çok keskinleşmiş bir

pratiğe sahip olan İstanbul kentinden büyük ölçüde farklılıklar içerdiği ortaya çıkmaktadır. Böyle bir farklılığı ortaya çıkaran en temel neden ise, İzmir kentinin yaşam şartlarını belirleyen ekonomik süreçlerin, henüz İstanbul örneği kadar keskinleşmiş olmaması ile açıklanabilir. Nitekim, çalışma alanındaki görüşmelerde de, İzmir'in yerleşmek amacıyla tercih edilmesinde, *kentin ekonomik yaşam koşullarının*, etkili olduğunu ortaya koyan görüşlere rastlanmıştır.

Sahip olduğu koşullar nedeniyle henüz gerilimleri büyük ölçüde tolere edebilen İzmir kentinde, göçe dayalı yerleşme alanlarının, gelecekte tolere edilemeyecek türden gerilimler yaşamaya aday oldukları da bu çalışmanın bulguları çerçevesinde ortaya çıkmaktadır. Bunun en açık göstergeleri ise, göçle gelmiş ailelerin birbirleri arasında ve aile içerisindeki farklı bireylerin birbirleri arasında yaşamakta oldukları ekonomik temelli çekişmelerdir. Çalışma alanında yapılan karşılıklı görüşmeler, benzer dönemlerde göç sürecine girmiş hanhalkları arasında ekonomik koşullarını iyileştirmiş, yani başka bir ifade ile ekonomik sıçrama yaşamış olanlarla, hala zor yaşama koşulları içerisinde olanlar arasında belirli düzeyde gerilimlerin bulunduğunu göstermiştir. Hatta gerilimin aynı ailenin üyeleri, yani kente birlikte göç eden kardeşler arasında bile yaşandığına ilişkin örnekler bulunduğu tespit edilmiştir. Yine böyle bir gerilimin, sözkonusu sıçramayı yaşayanların, yaşam çevrelerini ve yaşam alışkanlıklarını değiştirmelerine paralel olarak ortaya çıktığı da, bu görüşmeler sırasında ortaya çıkmıştır.

• *Yalnızca ekonomik farklılığı ön plana çıkaran ve diğer tüm farklılık unsurlarını ikincil plana iten günümüz koşulları kendisini, birbiri içerisinde geçen, karmaşık ilişki ağları biçiminde ortaya koyduğundan, yeni oluşan mahallelerdeki toplumsal ve mekansal yapı çok daha heterojen ve karmaşık bir düzende gelişme göstermektedir.* Yukarıda da ortaya konduğu biçimi ile 1980 sonrasında yaşanan gelişmeler yalnızca kalkış noktasındaki koşulları değil, varılan noktalardaki koşulları da değiştirmiş ve bu gelişmeler kendisini göçe dayalı yerleşme alanlarında, farklı temellere dayalı kimlik yapılanmaları ile ortaya koymuştur. Üstelik böyle bir süreç yalnızca bu dönemden sonra kentsel bölgelere göçenleri değil, aynı zamanda daha önceki dönemlerde gelip kentlere yerleşmiş olanları da etkisi altına almış ve dolayısıyla

bütün göçe dayalı yerleşme alanlarındaki toplumsal yapı bu çerçevede dönüşerek yeniden biçimlenmiştir. 1980 öncesinde **etnisite temelli** ve 1980’li yıllarda da, **politik temelli** bir ayrışmayı ön plana çıkaran ekonomik ve politik süreçler, bu kez yani 1980 sonrası dönemde, **kimlik temelli** bir ayrışmayı gündeme getirmiş ve “kimlik” her türlü oluşum içerisinde yalnızca belirlenen değil, aynı zamanda belirleyici bir yapı olarak varlığını sürdürmeye başlamıştır. Yani başka bir anlatımla, kimlik değişen koşullar ve bu koşulların ortaya çıkarmış olduğu zor yaşama şartları içerisinde, kişilerin kendi pozisyonlarını iyileştirmede kullanabilecekleri bir araç haline gelmiştir. Böyle bir konum içerisinde, **stratejik bir seçim meselesi** haline gelen kimlik, sürekli olarak değişebilen, seçilebilen, birden çok fazla öğenin çakıştırılması ile geliştirilebilen yapısı ile, tüm toplumsal kesimler için, ama öncelikle de bunu en fazla kullanma ihtiyacı içerisinde olan **“yoksul kesimler”** için *belirleyici* olma rolünü üstlenmiştir.

Çalışma alanı da böyle bir oluşumun etkilerini çok çarpıcı biçimde ortaya koymaktadır. 1980 öncesinin etnisite temelli ve yine 1980’li yılların politik temelli ayrışmalarının derin izler bırakmış olduğu Yamanlar mahallesinde toplumsal yaşantı varlığını, hala büyük ölçüde bu temellere dayalı ayrışmalar üzerinden sürdürürken, ağırlıklı göç yapısı 1985 sonrasına dayanan Onur mahallesinin çok daha heterojen olan yapısı hemen dikkat çekmektedir. Onur mahallesindeki bu heterojen yapıyı, göç yapısının çok yeni oluşu ve bu nedenle de toplumsal ilişkilerin henüz yeterli netliğe kavuşmamış olması biçimindeki kaba bir değerlendirme ile açıklamaya çalışmak ise son derece yetersiz ve dolayısıyla yanıltıcıdır. İlk bakışta böyle bir izlenim yaratan mahallede gerçekleştirilmiş olan araştırmanın bulguları, bu yapıyı belirleyen süreçlerin, son dönemin stratejik bir seçim meselesi haline getirdiği farklı kimlik yapılanmalarına dayandığını ortaya koymuştur.

- *Ekonomik olarak son derece yetersiz koşullara sahip olan kitleler günlük hayata katılmanın, kentin formel süreçlerine entegre olabilmenin olanaklarını aradıkları sözkonusu ilişki ağları içerisinde himaye edilip, ekonomik olarak desteklenmekte, ancak bu koşulları yaratan güç odakları tarafından araçsal bir komumda kullanılmaktadırlar.* Yukarıda da ortaya konduğu biçimi ile göçe dayalı

yerleşme alanları, genellikle ekonomik koşulları yetersiz olan kesimlerin yaşadığı alanlar olmaları sebebiyle, değişik güç odaklarının kolayca örgütlenebildiği ve değişik temellere dayalı ilişki biçimlerinin kolayca yaygınlık kazanabildiği yapılar haline almaktadırlar. Böyle bir oluşum ise, sözkonusu bölgelerin değişik güç odakları yani çıkar grupları tarafından araçsal bir konumda kullanıldıklarının açık bir göstergesidir. Çalışma alanında da özellikle ekonomik durumları kötü ve dolayısıyla zor fiziksel şartlarda yaşayan grupların öncelikle bu tür oluşumlar içerisinde yer alıyor olmaları, böyle bir iddiayı doğrulamaktadır. Ayrıca karşılıklı olarak yapılan derinlemesine görüşmelerde, özellikle inanç temelli sömürünün alan genelinde çok yaygın olduğu ve hatta zor koşullarda yaşayan söz konusu hanehalklarının yalnızca ülkesel değil, küresel ilişkiler düzeni içerisinde örgütlenmeyi başarmış, uluslar arası bağlantılar içeren bazı çıkar grupları tarafından sürekli olarak maddi destek gördükleri bilgileri elde edilmiştir.

5.5.3. Mekansal Temelli Varsayımların Değerlendirilmesi

- *1980 sonrası keskinleşen ekonomik parçalanma ve yarıma, kentlerde yaşayan farklı gelir gruplarının, kendi izolasyon alanlarını toplumsal ve mekansal düzeyde oluşturmalarını beraberinde getirirken, kentlerdeki sınıfsal katmanlaşmanın izleri mekansal düzeyde çok açık bir biçimde okunabilir olmuştur.* Yaşanan ekonomik yarıma kendisini son dönemde, kentin göçle oluşmuş yaşama bölgeleri ile üst gelir gruplarının yaşadığı bölgeler arasında çok daha belirgin bir biçimde ortaya koymaktadır. Bunun hem genel, yani ülkenin ekonomik ve politik süreçlerinden kaynaklanan ve hem de yerel, yani İzmir kentinin özel koşullarından kaynaklanan nedenleri bulunmaktadır. Ancak hangi nedenlerle gelişmiş olursa olsun artık İzmir kenti mekansal düzeydeki yarımları gizleyemez olmuştur.

Bununla birlikte yaşanan yarımanın ciddiyetini anlayabilmek ancak sözkonusu yaşama bölgelerinin içerisine girerek mümkün olabilmektedir. Çalışma alanı ve çevresi böyle bir yarımanın çok keskin bir biçimde yaşandığı göçe dayalı yerleşme bölgelerinden biridir. Özellikle Onur mahallesi altyapı konusunda çok ciddi sıkıntılar yaşamakta, konutlarda yazın su ve kışın da elektrik sağlamak mümkün

olamamaktadır. Sağlık koşulları açısından ciddi bir tehdit oluşturan bu durumdan ise en çok Onur mahallesinin dik yamaçlarında kaçak olarak yapılaşmış konutlar etkilenmektedir. Bu çerçevede özellikle Onur mahallesinde yaşayanlar açısından ortaya konan en önemli sorun da altyapı ile ilgili sorunlar olmaktadır. Görüşme yapılan hanehalklarının Onur mahallesinde % 66'sı ve Yamanlar mahallesinde de %54'ü altyapı ile ilgili konuları, mahallelerin en önemli sorunları olarak ortaya koymuşlardır. Yine altyapı yetersizliğinden kaynaklanan, çevresel sağlık sorunlarına işaret edenlerin oranı da Onur mahallesinde % 13 ve Yamanlar mahallesinde de %29 düzeyindedir. Burada kapsamda ortaya konan ağırlıklı konular ise, Onur mahallesinde kanalizasyon eksikliği, Yamanlar mahallesinde de "Yamanlar Deresi"ndeki kirlilikten ve yağış dönemlerinde yarattığı taşkınlardan kaynaklanan sorunlar olarak ortaya çıkmıştır.

Altyapı ve çevresel sağlık sorunlarının çok kritik bir düzeyde yaşandığı mahallelerin, sosyal ve kültürel altyapı olanakları açısından da çok benzer bir durum sergilediği elde edilen bulgular arasındadır. Mahalleler genelinde sosyalleşme açısından kullanılan en yaygın kullanım biçimi kahvehanelerdir. Bunun dışında, park, çocuk bahçesi gibi açık alan kullanımları ile okul, kütüphane ve sağlık tesisi gibi sosyal donatı olanaklarının alan genelinde yetersiz olduğu yapılan karşılıklı görüşmelerde de ortaya konmuştur.

- *Kent mekanı, alt ve üst gelir gruplarının konum olarak yan yana ancak bir o kadar da uzak olduğu, toplumsal ya da fiziksel bariyerlerle ayrılmış bir fiziksel örüntü haline gelmiştir. Yetersiz fiziksel koşullara sahip gecekondü bölgeleri ile, üst gelir gruplarının yaşadığı lüks konut bölgelerinin artık yan yana yer aldığı kent manzaraları yaygınlık kazanmaya başlamıştır. İzmir kentinde de özellikle son yıllarda fiziksel olarak yaşanan hızlı büyüme ve gelişmeye paralel olarak bu tür oluşumlar ortaya çıkmaya başlamıştır.*

Çalışma alanı genel olarak göçle gelişmiş bir yaşama bölgesinin en kuzey ucunda kaldığından, bu anlamda bir çelişkiye sahne olmamakta ve herhangi bir lüks konut gelişmesiyle yan yana, iç içe bir konumda yer almamaktadır. Bununla birlikte

Karşıyaka ilçesinin giderek kalabalıklaşması ve güneyden kuzeye doğru artan imar baskıları ve yerleşme talepleri nedeniyle, özellikle İzmir-Çanakkale yolundan başlayarak kuzeye doğu göçe dayalı yerleşme alanlarının içeriği değişmeye başlamıştır. Karşıyaka-Bornova otoyol projesi çerçevesinde başlamış olan bu değişim kendisini kooperatif gelişmeleri, çok katlı yapılaşmalar ile ortaya koymaktadır. Şimdilik sadece orta gelir grubuna yönelik olarak gerçekleştirilen inşaat faaliyetlerinin bulunduğu bölgeler ile göçle oluşmuş yaşama bölgeleri arasında ortaya çıkan bu farklılaşma, hem yapıların fiziksel özellikleri, hem nitelikleri ve hem de beraberinde gelişen altyapı olanakları açısından ortaya çıkmakta ve yine yeterli düzeyde bir çelişkinin yaşanmasına yol açmaktadır.

•*Kent çeperlerinde gelişen göçe dayalı yerleşme alanlarının konumu ve fiziksel şartları, kamusal yaşantının fiziksel ve toplumsal olarak organizasyon biçimini belirlerken, fiziksel yetersizlik yoksulluğun sürekli bir hale gelmesinin koşullarını da yaratmaktadır.* Göçle oluşmuş yaşama bölgeleri özellikle ilk ortaya çıktıkları dönemlerde, altyapı ve yaşanan konutların fiziksel özellikleri açısından son derece yetersiz koşullara sahip olmaktadır. Zaman içerisinde formel süreçlere entegre olma ile gelen konfor koşulları ise, zor şartların büyük ölçüde aşılmasını sağlamakta ancak, bu bölgelerin geçekondü olarak adlandırılan bir süreçle ortaya çıkmış olmaları kaynaklı olarak, yeterli iyileşme sağlanamamaktadır. Yeterli koşulların sağlanabilmesi ise ancak, planlama çalışmalarının bu tür alanlara biçtiği değer ve dolayısıyla bu alanlar üzerinde oluşturduğu rant çerçevesinde sözkonusu olabilmekte ve ancak planlama faaliyetlerinin tamamlanmasının ardından, uzun bir süreç içerisinde hayata geçebilmektedir.

Nitekim çalışma alanında, Onur ve Yamanlar mahalleleri arasında bu koşulların belirlemiş olduğu ciddi farklar bulunmaktadır. Öncelikle bir konutu yaşanabilir kılan temel unsurlar açısından bakıldığında, yani konutların sahip olduğu elektrik, su, kanalizasyon ve içerde tuvalet olanakları incelendiğinde, yasal süreçler içerisine girmiş ve planlama/uygulama çalışmaları tamamlanmış olan Yamanlar mahallesinde neredeyse tamamının sahip olduğu bu olanaklara Onur mahallesindeki konutların ancak ¾'ünün sahip olabildiği görülmektedir, Konutlar mekan kullanımları açısından

ele alındığında ise yine benzer bir sonuçla karşılaşmaktadır. Yamanlar mahallesindeki konutların neredeyse tamamına yakın bir bölümünün ayrı mutfağı, banyosu ve ayrı yatak odası bulunurken, Onur mahallesinde bu oran % 60'lara kadar düşmektedir. Her iki mahallede de konut kullanımları açısından göze çarpan benzer özellik ise, çocuklar için ayrı oda olanağının tüm diğer donanımlar arasında en alt seviyede oluşudur.

Böyle bir yaşama çevresinde ve özellikle de Onur mahallesi gibi, her türlü altyapı olanağından yoksun bir gecekondu bölgesinde yaşamının yoksulluğun sürekli hale gelmesine aracılık etme olasılığı ise çok yüksektir. İyileştirilemeyen şartlar, sağlanamayan konfor koşulları aynı zamanda içerisine girilemeyen kentsel ilişkiler anlamına gelmekte, bir başka ifade ile **yoksulluk yalnızca toplumsal olarak değil, mekansal olarak da dışlanmaktadır**. Dolayısıyla kentsel yaşantıya yetersiz koşullara sahip bir gecekondu ile başlamak, kentsel yaşantı içerisinde yer edinebilme sürecinde aşılması gereken daha zor ve daha fazla engel olması anlamına gelmektedir.

•*Göçe dayalı yerleşme alanlarında kamusal yaşantısı üzerinde belirleyici olan ilişki ağları kendisini mekansal düzeyde inanca, kökene ya da politik temellere dayalı gruplanmalar biçiminde ortaya koymaktadır.* Böyle bir ayrışmanın izleri, özellikle göç yapısı 1980 öncesi (etnisite temelli ayrışmanın ön planda olduğu) döneme dayanan Yamanlar mahallesinde çok açık bir biçimde okunabilmektedir. Geline dönemin bu özelliği, mahallenin fiziksel örüntüsünün biçimlenişinde çok önemli etkiler yaratmış ve Yamanlar mahallesi kısa sürede, farklı yörelerin yanyana yer seçmesi ile oluşan bir **mozaik** halini almıştır. Birbiri içerisine hiç geçmeyen ve çok net sınırlarla ayrışan bu mozaik, etnisite temelli bir ayrışmanın ürünü olarak ortaya çıkarken, aynı zamanda bu yapı aracılığı ile süreç içerisinde sözkonusu ilişkilerin daha da keskinleşmesini nedenlemiştir. Aradan geçen zaman, ve değişen ilişkiler sistemi ise, bu yapının mahalledeki izlerini belirli ölçüde bozmaya başlamışsa da, yöresel temelli ayrışmaların yarattığı mekansal örüntü, özellikle de merkezlerinde yer alan kahvehaneler çerçevesinde hala temel bir ayrışma biçimi olarak okunabilme özelliğini korumaya devam etmiştir.

Onur mahallesi ise, kente ilk yerleşme aşamasında belirleyici olan akrabalık ve hemşehrilik temelli dayanışma ilişkileri çerçevesinde yine büyük ölçüde yöresel temelli bir ayrışma içerisinde bulunmaktadır. Ne var ki, yapılan derinlemesine incelemeler ve görüşmeler, mahallenin fiziksel biçimlenişinde akrabalık ve hemşehrilik ilişkilerinin gerisinde, etkili başka süreçlerin de olduğunu ortaya koymuştur. Daha önce toplumsal değerlendirmeler içerisinde ifade edildiği biçimi ile Onur mahallesindeki ilişki ağları, kimliğin stratejik bir seçim meselesi haline gelmesine paralel olarak, çok değişken ve birbiri içerisine geçen bir yapı kazanmıştır. Bu yapının mekansal yansıması ise kendisini yöresel anlamda, Yamanlar mahallesi kadar keskin olmayan bir dağılım ile ortaya koymaktadır.

• *Ekonomik mücadelenin ön plana çıktığı günümüz gelişmeleri içerisinde kimlik, stratejik bir seçim meselesi haline geldiğinden ve çok karmaşık süreçlerin etkisi ile gelişmeye başladığından, bu oluşumun göçe dayalı yerleşme alanları içerisindeki mekansal izlerini okumak, artık çok daha heterojen bir biçimde gelişen mahallelerde zorlaşmaya başlamıştır. Ağırlaşan şartların, göçle gelmiş ve kente tutunmaya çalışan kitleler için kente rağmen ayakta kalma mücadelesi olarak adlandırılabilir tek bir temel hedef yaratması, bu toplulukların aralarındaki süreç içerisinde biçimlenmiş, etnik ya da inanç gibi farklı temellere dayalı çatışmaların geri plana düşmesine neden olurken, çok daha karmaşık ve okunması güç, ama herşeyden önce değişen ekonomik koşullar ve onları biçimleyen politik süreçlerin etkisi ile gelişen biraraya gelme ve çatışma türleri ortaya çıkarmıştır. Zaman zaman etnik kimliklerle de çakışma gösterebilen söz konusu karmaşık ilişkiler ve çatışmalar, yansımalarını yaşama alanlarının mekansal düzeni üzerinde de bulurken, yöresel bazda çok daha heterojen yaşama bölgelerinin ortaya çıkmasını da beraberinde getirmiştir. Üstelik böyle bir heterojenlik, yani ilişkilerin birbiri içerisine geçmesi hali, yalnızca yeni gelişen mahalleleri değil, aynı zamanda daha önceki dönemlerde ortaya çıkmış göçe dayalı yerleşme alanlarını da etkisi altına almıştır. Bu çerçevede Yamanlar mahallesinin yöresel ayrışmalar ile temellenen mekansal örüntüsü, belirli düzeyde bozulma ve dağılıma eğilimi içerisine girerken, Onur mahallesi çok daha heterojen olan düzenini korumaya ve sürdürmeye devam etmektedir.*

ALTINCI BÖLÜM

SONUÇ VE ÖNERİLER

Dünyada ve ülkemizde son yirmi yılda ortaya çıkan “**değişim**”, önceki zamanlara ait bozulma ve parçalanmaların yeniden kurgulanışıyla ve yeniden örgütlenişiyle belirginlik kazanan bir proje olarak hayatımızın her alanında ciddi bir dönüşüm süreci başlatmıştır. Bu yeni kurgulanışın ve örgütlenişin merkezinde yer alan, **mekan** ve **toplum** ise, ayrı ayrı ama birbiri üzerinde belirleyici kategoriler olarak önemli bir değişim sürecinin içerisine girerken, mekansal düzlemde “**kent mekanı**” tüm tarihsel, kültürel ve doğal değerleri ve toplumsal düzlemde ise, “**kimlik**” doğal ya da yapay yollarla ortaya çıkmış olan tüm açılımları ile hiçbir dönemde olmadığı kadar ön plana çıkmış, ekonomik sistemin ve onlara hizmet eden politik işleyişin **araçsal** açılımları olarak karşılıklı bir etkileşim sürecinin içerisinde yer almaya başlamıştır.

Böylece “**mekan**” bir yandan tüm ilişkilerin içerisinde eğrildiği bir ana gövdenin parçası, diğer yandan da sürekli olarak parçalanan ve her gün farklı bir içerikte yeniden biçimlenen ilişkiler örüntüsünün bir sonuç ürünü haline gelirken, birbiri üzerinde dönüştürücü projeler üretmeye çalışan bu iki alan sürekli bir gerilimin de ortaya çıkma koşullarını hazırlamıştır. Bu çerçevede ortaya çıkan gerilim ise, artık yalnızca modernitenin kollektif kimlikler ve tarifler üretmeye çalışan bütünleştirici yapısından kaynaklanan gövde-parça gerilimi olmaktan daha öte anlamlar içermeye başlamıştır. “Mekanı” ve “kimlik”i iktidar kurulabilecek bir alan olarak gören her türlü oluşum kendisine giderek bozulan, dağılan parçalar arasında daha kolay hareket edebilme olanağı bulurken, kentsel alan da buna bağlı olarak farklılıkların örgütlenişi ile belirginlik kazanan yeni bir toplumsal ve mekansal parçalanma deseni içerisinde yer alan yapısıyla gözler önüne çıkmıştır.

Böyle bir parçalanmayı ortaya çıkaran koşullar ise, etkilerini hayatın her alanında ortaya koyarken çeşitli disiplinlerin de sorgulayıcı ve eleştirel tavırlar çerçevesinde yeniden yapılandırılmalarını beraberinde getirmiştir. Özellikle de toplumu ve/veya mekanı bizzat uğraş alanı olarak gören disiplinler içerisinde yaşanmış olan bu gelişmeler çerçevesinde Kent Planlaması da yeni bir yapılanma gerekliliği içerisinde yer almaya başlamıştır. Böyle bir yeniden yapılanmada ise, bugüne ait biçimlenişler, modernitenin geleceği kontrol etmeye yönelik yeni stratejilerinin ürünü olmalarının dışında, şüpheli ve sorgulayıcı çözümler aracılığıyla ele alınıp kullanılabilir ve olanaklar deposu haline dönüştürülecek potansiyeller olmaları bakımından önem taşımaktadır. Ancak bizleri bu potansiyele ulaştıracak olan çabanın öncelikle artık hiçbir bildik tanımlama ile açıklayamadığımız kentsel yapılara yönelik okuma biçimlerimizi revize etmekle başlaması gerekmektedir.

Yeni okuma biçimi ise, mevcut sistemin araçsal sınırları içerisinde kalmayacak ve hatta araçsal olarak ortaya çıkmış her türlü gelişme ve tanımlamaları deşifre edebilecek bir nitelik taşımak zorundadır. Çünkü ancak bu kapsam içerisinde, yani bugün sistemin telafi edici öğeleri haline gelmiş olan toplumsal ve mekansal farklılıkların, çoğulcu pratiklerin araçsal unsurları olan bağlamlarını anlamak yoluyla kent plancısı yeniden kurgulayacağı kentsel ilişkiler sistemi için söz konusu farklılıkları bu bağlamların dışında değerlendirmeye olanak sağlayacak verilerle donanmış olacaktır. Söz konusu verilere sağlıklı bir biçimde ulaşabilmek için ise, kentsel mekanın üzerinde her gün hayat bulan pek çok farklı pratik aracılığıyla sürekli olarak değişim gösterdiğini ve değişimin gündelik pratiklerden yeni yerel pratiklerden öte çok daha geniş kapsamlı ilişki ağları ile biçimlenmekte olduğu kabulünü yapmak gerekecektir.

Böyle bir noktadan hareketle çalışma, söz konusu yerel etkileşim düzlemini ve söz konusu geniş kapsamlı ilişkiler sistemini de kapsayacak biçimde dört farklı kademedeki kurgulanmıştır. En üst kademedeki dünyadan başlayarak, dünyada özellikle son dönemde, yeni bir yoksullaşma süreci ile çarpıcı hale gelen değişim ve dönüşümlerden etkilenen Türkiye pratiği, bu pratiğin biçimlediği İzmir kentinin yerel

deneyimleri ve yine İzmir de göçle oluşmuş bir yaşama bölgesinde yer alan Onur ve Yamanlar Mahallelerinin tüm bu gelişmeler çerçevesinde anlam kazanan kendi özgün koşulları ele alınarak aşağıda yer alan dört temel varsayım çerçevesinde incelenmiştir;

-**1980 sonrasının ekonomik ve politik süreçleri**, yaşama koşullarını daha da ağırlaştırarak geniş yoksul kitleler ortaya çıkarmış ve kentsel ortamın yaşanmakta olan yarıma ve çelişkinin fiziksel mekanı haline gelmiştir.

-**Göçe dayalı yerleşme alanları** yaşanan yarıma ve çelişkinin en alt basamağında yer alan parçalardan biri haline gelirken, kentin değişen şartlarına rağmen ayakta kalma mücadelesi, kendisini, bu alanlarda ortaya çıkan dayanışma temelli ilişkiler çerçevesinde ortaya koymuştur.

-**Dayanışma temelli ilişkiler**, kentin zor şartlarına karşı topyekün bir mücadele verebilme amacı üzerine temellendiğinden, bu amaca ulaşmayı sağlayacak her türlü biraraya gelme biçimi farklı kimlik yapılanmaları çerçevesinde ön plana çıkmıştır.

-**Kimlik** sınıfsal bir mücadelenin merkezinde yer alan, inanç sistemi, köken ya da siyasi parti gibi oluşumlar çerçevesinde biçimlenen bir stratejik seçim meselesi olarak araçsal bir hale gelmiştir.

6.1. Dünya Pratiğinin Anlattıkları

- Son dönemde dünyada yaşanan **değişimin** temel dinamiklerini, yeni ekonomi politikaları ve bu çerçevede değişen yerel-küresel ilişkiler, devletin değişen rolü, değişen emek ilişkileri ve ayrıca dünyada meydana gelen demografik gelişmeler ve göç oluşturmaktadır.

- Bütün bu gelişmeler, artan bir **yoksullaşmayı** yalnızca yerel ortamlara değil, dünya geneline taşıyarak mekansal ve toplumsal düzeydeki yarımları ve kentler özelinde de farklı parçalanma desenlerini beraberinde getirmiştir.

- Böyle bir parçalanma deseni, yarımları derinleştiren koşullar, artan etnik ve kültürel farklılaşmalar çerçevesinde bir **dışlanma** sürecini beraberinde getirerek, yoksulluğun yeni açılımını ortaya çıkarmıştır.

-Yoksulluğun kişisel özelliklere indirgenmek yoluyla dışlanması, kente eklemleme ve kentle formel ilişki kurma yollarının engellenmesini sağlayan **güç ilişkilerinin** bir ürünüdür.

- Söz konusu güç ilişkileri içerisinde yoksulluk, altsınıf, sınıfdışı, tehlikeli sınıflar yoksulluk kültürü gibi tanımlamalar çerçevesinde **stigmatize** edilerek (damgalanarak) dışlanmaktadır.

-Yoksulluğun dışlanma özelliği açısından değişen içeriği, kentlerde büyük ölçüde, “getto” , “slum” türü oluşumlarda ya da çeperlerdeki gecekondu alanlarında kendine özgü **yaşama stratejileri** ortaya çıkarmış ve bu çerçevede farklı düzeydeki **ilişki ağları** yaşanan yoksunluk ve korunmasızlık karşısında, kentte ayakta kalabilmenin tek koşulu haline gelmiştir.

- Bu biçimde şekillenen yaşama stratejileri içerisinde, **enformel sektörlere** yönelme ve bu çerçevede de **akrabalık ve etnik kökene dayalı ilişkiler** içerisinde kalma önemli bir özellik olarak ön plana çıkmıştır.

- Söz konusu ilişki ağları, mekansal düzeyde “yerel” aidiyetlerinin ve içe kapalı kent bölgelerinin oluşmasını, kentsel alanın, farklı kimlik özellikleri aracılığıyla bir **mozaik örüntü** haline dönüşmesini beraberinde getirmiştir.

- Böylece kentlerde çok belirgin bir biçimde görünür hale gelen çokkültürlü yapılar ise, siyasal alana çekilerek **kimlik politikaları** çerçevesinde ve farklılıkların temsiline olanak veren bir **çatı görünümünde** toplumsal yaşantıyı biçimlemeye başlamıştır.

- Pazar ilişkileri içerisinde eriyerek bireysel ve toplumsal ilişkileri karşılıklı bir müşteri ilişkisine dönüşmeye başlayan politik süreçler, kimliği **araçsal** bir biçimde kullanarak, alınıp satılabilen, kolayca değiştirilebilen bir meta formuna dönüşmüştür.

-Kimliğin böylece istikrarsız ve kırılğan bir hale gelmesi ise onu sorunsallaştırmıştır. Bu çerçevede ulusal ya da uluslar arası düzlemde paketlenerek, adlandırılan ve gerisinde yer alan politik yapılanmalar aracılığıyla, abartılı formlara dönüştürülen kimlik oluşumları, birer **yanılsama** halini alarak dünya gündemini çeşitli sorunlar çerçevesinde işgal etmeye başlamıştır.

6.2 Türkiye Pratiğinin Anlattıkları

Türkiye’de 1980 sonrası yeni liberal politikalar ve dışa açılmanın yol açtığı yerel ve küresel her türlü etkileşim biçimi çerçevesinde yepyeni bir döneme adım atmıştır. Ne var ki bu adım, Türkiye’nin içerisinde yer aldığı azgelişmişlik pratiği ve henüz tamamlanmamış ama arızaya uğramış bir proje olarak varlığını sürdürmekte olan modernite projesi nedeniyle fazla büyük gelmiştir. Tüm dengelerin altüst olmasıyla sonuçlanan bu yenilikçi dönem böylece, toplumsal düzeyde çok zengin ve çok yoksul olan kesimler, yani toplumsal sınıflar arasında bir kutuplaşmayı ortaya çıkartırken, diğer yandan da daha önce hiç karşılaşılabilen bir kentleşme pratiğinin ve mekansal düzenin ortaya çıkmasıyla sonuçlanmıştır. Bugün çok çarpıcı oluşumlar çerçevesinde izlediğimiz bu dönüşüm süreci ise, temel olarak üç farklı düzeydeki gelişmenin sonuç ürünleri olarak ortaya çıkmıştır;

▪ Kentin sermayenin egemenliğine geçişi çerçevesinde

-1970’li yıllardan sonra ülkenin sermaye birikimi yaratma konusunda içine düştüğü krizin bir ürünü olan **kentsel sermayeye yönelik** özellikle büyük kentlerin fiziksel örüntüsünde önemli değişimlere yol açmış ve bu çerçevede ortaya çıkan en önemli dönüşümlerden ilki metropolitenleşme süreci olmuştur. Bölgeler arası dengesizliklerle beslenen bu süreç bir yandan yoğun göç akınları ile biçimlenirken diğer yandan da yeni göçlerin oluşumunu nedenlemiştir.

-Metropoliten kentlerin görece önemlerinin artması, yönetim birimlerini ve sermaye sahiplerini harekete geçirmiş, böylece özellikle inşaat sektöründeki şirketler aracılığıyla iç ve dış pazarda **yeni sermaye birikim kanalları** oluşturmuştur. Artan sermaye hareketleri ise, ülke genelinde yeni ilişki ağları ve hiyerarşik bir mekansal düzen ortaya çıkarmış, İstanbul bu çerçevede farklılaşan kentleşme pratiği ile, kentler arasında ortaya çıkacak olan yarılma sürecine öncülük etmiştir.

- Ancak sermayeye yeni birikim kanalları oluşturan bu gelişmeler, yerleşmeler arasında yarattığı eşitsizliği, yerleşmelerin kendi iç örüntülerine de taşımış ve bu gelişme, kentlerde sermaye hareketlerinden yeterince yararlanamayan **yoksul kent bölgelerinin** ortaya çıkması ile sonuçlanmıştır.

-Öte yandan 1980 sonrasında bozulmaya başlayan gelir dağılımının, sınıfsal ve mekansal düzeyde en belirgin olduğu metropoliten kentlerde bu parçalanma, bir **gettolaşma** formunda yaşanmaya başlamış, kentlerin mekansal olarak çok büyük refah ile, çok derin yoksulluk alanlarının eşzamanlı olarak yanyana gelmesiyle çarpıcı hale gelen bu gelişmeler, toplumsal düzeyde kutuplaşmaları arttırarak, **kentsel bir gerilim sürecinin** yaşanmaya başlamasına da neden olmuştur.

- Tüm bu gelişmelerle birlikte özellikle metropoliten merkezler, artan önemleri çerçevesinde, tüm yatırımları çekmeye başlarken, konut yatırımları açısından da bir yığılma ile karşı karşıya kalmışlardır. Eşzamanlı olarak yoğun **kaçak konut gelişmelerine** de sahne olan söz konusu kentler için ise, bu gelişmeleri yasal süreçler içerisine çekebilecek ve dolayısıyla taşınmaz piyasası aracılığıyla yeni sermaye hareketleri oluşturacak yasal araçlar üretilmiş ve **ıslah imar planları** aracılığıyla kentlerde ciddi bir entegrasyon ve dönüştürme süreci yaşanmaya başlanmıştır. Böyle bir dönüşüm sürecinde gecekondü bölgeleri yarattıkları rant ölçüsünde, çok katlı yapılaşmalara da sahne olarak, modern kent bölgelerinin görünümelerini kazanmaya başlamışlardır.

▪ İstihdam Yapısı ve Gelir Dağılımındaki Gelişmeler Çerçevesinde

-24 Ocak istikrar kararları Türkiye’de istihdam yapısı ve gelir dağılımı açısından önemli değişikliklere yol açmıştır. Ekonomik liberalizmin tercih edilmesi, devletin üretimden vazgeçmesi ile başlayan bu süreç, sermaye kesimine geniş olanaklar sağlamış, ancak kentlerde ücretlerin düşmesi ve devletin sosyal hizmet harcamalarının azalması ile gelişen aşamalarda, giderek artan oranlarda **yoksul** kitlelerin ortaya çıkmasını da beraberinde getirmiştir.

-Böyle bir gelir farklılaşması ise özellikle 1990’lar sonrasında devletin gelire müdahalesinin tamamen dışlanan politikalar haline gelmesiyle, bölgesel ya da sektörel temelinin yanısıra, toplumsal yapının geneline yayılacak ölçüde etkinlik kazanmıştır. Yarattığı farklı sonuçlar açısından **“yeni kentsel yoksulluk”** tanımlaması çerçevesinde ortaya çıkan bu oluşum, zenginlik ve yoksulluk arasında keskinleşen bir durumu ortaya çıkartmanın yanısıra, geniş orta sınıfların da sahip oldukları pozisyonları yitirmeleri ile sonuçlanmıştır.

-Dünya ekonomisi ile az gelişmiş ülke koşullarında bütünleşme, işçi sınıfının ve çalışan kesimlerin ücretlerinde kısıtlamaları beraberinde getirmiş, böylece kentlerde çalışan işçi sınıfları ağır kayıplara uğrarken, kente yeni gelen göçerlerin iş piyasası koşullarına dahil olabilme olasılıkları da ortadan kalkmıştır. Bu dönemde azalan sanayi yatırımları ile formel istihdam olanaklarının zaten sınırlandığı bu ortamda artık kente göçle gelen işgücü **her düzeyde ücretle**, özellikle de kırdan gelinen ilk aşamada düşük ücretlerle veren dokuma, deri ve metal sektörlerinde çalışmaya razı olan kitleler haline dönüşmüştür.

-Bu çerçevede, enformel sektöre yönelim artmış, üstelik bu artışın tek kaynağı da kırdan kente göç olmamıştır. Artık klasik işçi sınıfı imajının dışına çıkmaya başlayan emekçi kesimi ve ayrıca **kadın ve çocuk emeğini** de içermeye başlayan bu alan ucuz emeğe yönelen firmaların etkinliği ile, Çevre ve merkez işler farklılaşmasını büyük ölçüde değiştirmiştir. Böylece zaten tartışmalı bir hale gelen **marjinallik** Türkiye kentlerindeki geçerliliğini de büyük ölçüde yitirerek ekonomik sistem içerisinde işlevi olan bir yapı halini almıştır.

-Bu dönemde enformel sektörün temel çalışma alanı haline gelen metropollerde (göç buralara yöneldiği için) sayısal arz artarken, sektörlerin bu arzı değerlendirecek yatırımları kentsel topraklar üzerindeki baskıları da artırmıştır. Böyle bir baskıyı ve bu baskı ile oluşan rantı toplayabilmek, koruyabilmek ve paylaşımı denetleyebilmek çabası ise **enformel iç örgütlenmelere** yol açmıştır.

-Bu dönemde içeriği ve niteliği değişen enformel iş piyasası içerisinde göç yine de ağırlıklı pozisyonunu korumuştur. Ancak göçün değişen kaynağı çerçevesinde piyasada hal, pazaryeri ticareti, seyyar satıcılık ve benzeri alanlarda **“türedi işler”** olarak anılan iş yapısını ortaya çıkarmıştır. Söz konusu işlerde, kalkış noktasındaki aynılıklar ve hemşehrilikler önemi bir dayanışma aracı olarak koruduğundan, giderek belirli sektörler belirli yöresel grupların etkinliğinde gelişim göstermeye başlamıştır.

-**Himaye/patronaj ilişkileri** biçiminde gelişen, hemşehrilik ve akrabalık temeli ile başlayarak siyasi örgütlenmelere kadar uzanan bu ilişki ağları giderek kentin sokaklarında satış yapabilmenin, kapıcılık, pazarcılık, hamallık ya da inşaat işlerinde çalışabilmenin koşullarını da belirlemeye başlamıştır. Dolayısıyla artık enformel piyasa ortaya çıkma sürecindeki gibi kolayca giriş-çıkış yapılabilen bir alan olma özelliğini yitirmiştir.

-Enformel sektörde ortaya çıkan böyle bir örgütlenme aynı zamanda kente eskiden gelmiş olan kitlelerin yeni gelenler üzerinden rant elde etmeleri ve zenginleşmelerini sağlayacak bir mekanizma da ortaya çıkarmış ve barındırdığı **eşitsiz güç ilişkileri** aracılığıyla eşitsizliklerin daha da derinleşmesine aracılık etmiştir.

-Özellikle kente en son gelen kesimlerin aleyhine işleyen eşitsiz yaşam koşulları ailelerin yeni **yaşam stratejileri** geliştirmelerine yol açmış, bu çerçevede ailelerde gelirin artırılması için daha fazla kişinin işgücü piyasasına girmesi ya da hanehalkı reisi dışında kadın ve çocuk emeğinin de enformel piyasa içerisine girerek yaygınlaşması söz konusu olmuştur.

▪ Değişen Bölgesel Dengeler Çerçevesinde

-**Devletin sanayi alanından yatırımlarını çekmesi ve KİT'lerdeki kapatılmalar** ile özellikle Anadolu'nun doğu bölgelerinde istihdam olanaklarını sınırlanmış, işsizlik artmış ve yatırımlar serbest piyasa koşulları nedeniyle belirli merkezlerde yığılma göstermeye başlamıştır.

-**Tarımsal teşvikin ortadan kalkması** ve tarımsal faaliyetler için gerekli girdilerin ithalata dayandırılması, tarımsal ve işlenmiş ürün ithalatındaki artışlar nedeniyle yurt içerisindeki tarım ve hayvancılığın çökmeye başlaması ve özellikle Doğu ve Güneydoğu Anadolu'nun fakir köylerindeki üreticilerin durumlarının kötüleşmesi, toprak satışlarının artması ve tarımsal üretim gelir bölüşümünün fakirler aleyhine daha da bozulması ile sonuçlanmıştır.

-Doğu ve Güneydoğu Anadolu'da ortaya çıkan **terör olayları** ile, bölgenin hem can güvenliği, hem de sosyal olanaklar açısından yaşanabilirlik niteliklerini yitirmesi ve köy boşaltmalarının ortaya çıkması ile sonuçlanan siyasi alandaki gelişmeler ile 1980 sonrasında göçün niceliği ve niteliği değişmiştir.

6.3 İzmir Pratiğinin Anlattıkları

İzmir kenti, ilk kuruluş aşamasından itibaren hep göç ile temellenen bir yerleşme pratiği üzerinde gelişme göstermiştir. Sahip olduğu stratejik konum ve yerel ve bölgesel potansiyeller nedeniyle değişik dönemlerde değişik toplumsal grupların ilgi odağı olan kent böylece her zaman çeşitlilik gösteren bir toplumsal yapı sergilemiştir. Bu yapı içerisinde kritik olan ve dolayısıyla bu çalışma içerisinde de üzerinde durulan esas konu ise, bu çeşitliliğin toplumsal tabakalaşma sistemi ile olan etkileşim biçimi olmuştur. Özellikle de bu etkileşim biçiminin 1980 sonrasında değişen ekonomi politikaları ve ülkesel ve yerel koşullar içerisinde aldığı yeni durum değerlendirilmiş ve dördüncü bölümün sonunda ayrıntılı olarak verilen aşağıdaki sonuçlara ulaşılmıştır;

▪ Toplumsal Değişim Çerçevesinde

-İzmir kentinin **toplumsal yapısı**, tarihsel gelişim süreci içerisinde izlenmiş olan ülkesel politikalar, bu politikaların kente biçmiş olduğu roller çerçevesinde sürekli bir değişim ve dönüşüme uğramıştır. Toplumsal düzeyde ilk kırılma 19.yy'da gerçekleşmiş ve kent yabancı toplumsal grupların egemenliği altında kalan **çok kimlikli** bir toplumsal yapı sergilemeye başlamıştır. Ancak etnik özellikler ve inanç sistemleri ile biçimlenen bu yapı, kentin artan zenginliğinin yalnızca belirli kesimlerin elinde toplanması ile birlikte yerini sınıfsal temelli bir ayrışmaya bırakmıştır.

-Kent açısından ikinci büyük kırılma noktası olan Kurtuluş Savaşı ise, giderek keskinleşmiş olan toplumsal yarılmının, farklı milliyetlerle temellenmiş olan yapısını yeniden organize ederek, bu kez **aynı milliyet** içerisinde yaşanacak bir forma dönüştürmüştür.

-Ulusal kalkınmacı politikalar ile, artan emek talebi yeni nüfus hareketlerini beraberinde getirmiş ve kentin nüfus yapısında önemli değişimler ortaya çıkmıştır. Süreç içerisinde işgücü talebinin giderek azalması ve kırsal itici gücü ile gerçekleşen

aşırı yığılma ise, **marjinal emek piyasasının** ortaya çıkmasını beraberinde getirmiştir.

- Marjinalleşen kesimler ise, giderek yetersiz ekonomik olanakların yarattığı düşük yaşam standartları nedeniyle giderek kentsel yaşantının dışında kalmaya başlamışlar ve daha çok **aile içi** ya da **akrabalık** temelli ilişkiler çerçevesinde şekillenen bir yaşam örüntüsü oluşturmaya başlamışlardır.

- Kentte sanayi ve tarımsal üretim alanlarında yaşanmış olan gelişmeler pek çok farklı sektördeki gelişmeleri de beraberinde getirince, ortaya çıkan **yeni iş olanakları** İzmir'i daha fazla **iç göç çeken** bir kent haline getirmiştir. Böylece çepeçevre gecekondulu kuşağı ile çevrelenen kent, yeniden **çok kimlikli** bir toplumsal yapıya kavuşmuş ve süreç içerisinde her yörenin kendi içerisinde gruplandığı bir **toplumsal mozaik** halini almıştır.

- Ağırlıklı göç nedeni **iş bulma** ve **toplumsal konumunu** iyileştirmeye dayanan bu toplumsal mozaik, süreç içerisinde önemli değişimler göstermeye başlamış ve özellikle 1990'lı yıllarda Doğuda ortaya çıkan **terör olaylarının** bölgeyi daha az yaşanabilir bir yer hale getirmesine paralel olarak, **Doğu ve Güneydoğu Anadolu** göçlerinin toplam göçler içerisindeki oranı önemli ölçüde artmıştır.

- Bu dönemden sonra, gerek terörün göçü **zorunlu** hale getiren ve **ağırlaştırılan** yapısı ve gerekse de kentsel yaşantının bu dönemde ortaya çıkan yeni tüketim kalıpları çerçevesinde değişen formu, nedeniyle göçe **dayanışma temelli ilişkilere** her zaman olduğundan daha fazla gereksinim duymaya başlamıştır.

- Toplumsal düzeyde artan yarıлма ve yoksullaşma ise, dayanışma temelli ilişkileri başlangıçtaki, **aile içi ilişkiler**, **akrabalık** ya da **hemşehrilik** temeline dayanan formundan çıkarmış ve çok farklı temellere dayalı yeni **kimlik** yapılanmalarını beraberinde getirmiştir.

▪ Mekansal Değişim Çerçevesinde

- İzmir kentinin mekansal düzeninde ilk büyük değişim ve dönüşümler 19. yy'da etkisini ortaya koyan **dışa açılma politikaları** çerçevesinde yaşanmıştır. Yabancı sermayedarların egemenliği altına giren kent, bu dönemde artan zenginliğine karşın, birikimin yalnızca belirli kesimlerin elinde toplanması ve dolayısıyla bölüşüm

deseninde sıkıntılar yaşanmasına paralel olarak, mekansal düzeyde bir **yarılma** yaşamaya başlamıştır.

- Mekansal kullanım biçiminin kurtuluş savaşına dek üst gelir grubunu oluşturan yabancılar tarafından belirlendiği bu dönemde, kıyının yarattığı rantı karşılayabilen zengin kesimler kıyıya endeksli bir yerleşim düzeni ortaya çıkarırken, kentin **alt gelir grubunu** oluşturan kesimler ise merkezin dışına itilmek suretiyle kentsel ortamdan **dışlanmışlardır**.

- Kurtuluş savaşı sonrası dönemde, ülkesel düzeyde benimsenmiş olan **modernleşme** hareketlerine paralel olarak, başlayan kentin yeniden imarı süreci, fiziksel örüntünün giderek **geleneksel** kalıplarından sıyrılarak **dönüşmeye** başlamasına neden olmuştur. Böyle bir dönüşüm süreci, kentin **sanayi** yatırımları alanında yükselen yapısı ile de körüklenmiş ve bu dönemden sonra kent yalnızca eski kentsel örüntünün **yenilenmesi** ile değil, çepere doğru yayılarak genişleyen **yeni kentsel gelişmeleri** ile de farklı bir görünüm sergilemeye başlamıştır.

- Kentin sanayi alanındaki yükselişinin beraberinde getirdiği **göç** hareketleri ise, kentin mekansal şemasını bütünüyle etkisi altına alacak yeni bir gelişim kurgusu yaratmış ve bu döneme kadar kentin biçimlenişinde egemen unsur olan **üst gelir grubunun** yerini bu dönemden sonra **alt gelir grubunda** yer alan **gecekondulu kesim** almıştır.

- Gecekondu bölgeleri **mekansal tercihlerini**, kent içerisinde gelişen sanayi kuruluşlarına ve dolayısıyla **iş olanaklarına** yakın bölgelerde yer seçerek ortaya koymuşlar, ve yerleşme olanaklarının sınırlanacağı son döneme dek bu çizgide gelişimlerini sürdürmeye devam etmişlerdir. Merkezden çepere doğru sıçrayarak yayılma ise, **belediyeleşme** hareketlerini beraberinde getirmiş, ve bu da aynı dönemde hızı artmış olan göç hareketlerinin **yerseçim stratejilerinin** belirleyicisi olmuştur. Böylece kısa sürede çepere çevre bir **gecekondu kuşağı** ile çevrelenen kent, merkez ve çevre olarak tarif edilebilecek **ikili bir mekansal** yapı sergilemeye başlamıştır.

- Böyle bir ikili yapı içerisinde, göçle oluşmuş yaşama alanlarında, ağırlaşan kentsel yaşamın ortaya çıkardığı ve aynı zamanda göçün doğal olarak ihtiyacı içerisinde olduğu **dayanışma ilişkileri** çerçevesinde ortaya çıkan **yöresel**

gruplanmalar en belirgin mekansal özelliklerden biri haline gelmiş ve kent mekansal bir **mozaik** halini almıştır.

- **Yetersiz fiziksel olanakları** ile merkez kentten ciddi biçimde ayrışan ve bu nedenle de dışlanmaya başlayan bu mozaik, yani kentin **yoksul** kesimleri ise, yine kentin 19. yy'da biçimlenmiş olan fiziksel şemasının izlerini **aynen yeniden üretecek** bir mekansal dağılım şeması içerisinde (çekirdekte ve çeperde) yer seçmek durumunda kalmıştır. Bu mekansal şemanın çeperlerinde yer alan gecekondu bölgeleri, ülkesel düzeyde kendisini ortaya koyan **birikim krizini** aşma yolunda üretilen stratejilerde, kentin bizzat bir sermaye üretim alanı haline getirilmesine paralel olarak ortaya çıkan af yasaları ve **planlama** faaliyetleri aracılığı ile müdahale görmeye ve **dönüştürülerek** kentsel alan içerisine çekilmeye başlanmıştır. Bu süreç aynı zamanda kalabalıklaşan kentin kendisine **yeni yayılma alanları** oluşturmasını da sağlamıştır.

- Doğu ve Güneydoğu bölgelerinde yaşanmaya başlayan **terör** olayları ve ülkesel düzeyde **değişen ekonomik şartlar** nedeniyle farklılaşan göç yapısı ise, kentin yamaçlara doğru genişleyen en dış halkasında ve kent merkezi çevresindeki eski tarihi kent dokusunda kendisine yer seçerken, beraberinde getirmiş olduğu **yoksul göçü** ile çelişkilerin daha da keskin bir hal almasına yol açmıştır.

- Toplumsal düzeyde artan yarıllama ve yoksullaşma ile, eskiye oranla daha **yoksul** olan yeni gecekonduyunun, ekonomik olarak ayakta kalabilme mücadelesi, **dayanışma temelli ilişkilerin** yeniden kurgulanmasını beraberinde getirirken aynı zamanda mekansal örüntünün de yeni **kimlik yapılanmaları** çerçevesinde değişime uğramasını koşullarını hazırlamıştır.

▪ **Planlama Çalışmaları Çerçevesinde**

- Kentin fiziksel örüntüsünü bugünkü kalıplar içerisinde biçimleyen ilk fiziksel müdahale, Rene Danger'nin Alsancak bölgesindeki yangın alanında gerçekleştirmiş olduğu plan aracılığı ile gerçekleştirilmiştir. **Batılılaşma projesini** batılı bir mimarın eline bırakan bu uygulama ise kentin geleneksel dokusu ile hiç örtüşmeyen bir yapı ortaya çıkarmıştır. Kısa sürede tüm kent bütününe taşınan **modern planlama anlayışı**, kentsel ilişkilerin de yeniden biçimlenmesini beraberinde getirmiştir.

- Kentin hem **ekonomik** hem de **demografik** açıdan yaşadığı gelişmeler kentin çevresel ilişkilerinin güçlendirilmesi gerekliliğini ortaya çıkarınca, **bütüncül** bir planlama anlayışı ile temellenen proje çalışmaları gündeme gelmiştir. Ne var ki İzmir kenti bütün bu plan şemalarında öngörülen yapısının hep üzerinde **gelişmeler** kaydetmiş ve dolayısıyla da ortaya konan plan çalışmaları kısa sürede **geçerliliklerini** yitirmişlerdir.

- Böylece özellikle 1970'lerden sonra yürütülen çalışmalar, ancak kentin doğal gelişimini **meşrulaştıracak** belgeler olmaktan öteye gidememiş, bu dönemden sonra, kentin artan sorunları ve yerleşme talepleri karşısında lokal, parçacı uygulamalara yönelmek yolu benimsenmeye başlamıştır.

- Hızlı gelişim süreci ve **taşınmaz piyasasının** sermayenin içerisine düştüğü krizi aşmadaki en önemli **araçlardan** bir olarak ele alınmasına bağlı olarak ortaya çıkan gelişmelerde ise kent fiziksel eşiklere dayanacak biçimde yatayda genişlemenin ötesinde **dikeyde de yükselerek** yoğunlaşmaya başlamıştır. **Göçle oluşmuş yaşama bölgeleri** de bu gelişmeler içerisinde, mekansal yayılma stratejilerini genişleyerek yayılma ve yükselerek yoğunlaşma biçiminde ortaya koymuş, **planlama** ise bunun için gerekli araçları, ıslah planları yoluyla üreterek bu süreçleri meşru hale getirmiştir.

- **Sınırlı gelişme olanaklarına** sahip fiziksel şeması nedeniyle gelişme olanakları sınırlanan kentte, yeni yatırım alanları ve dolayısıyla yeni sermaye dolaşım alanları oluşturabilmek için de, planlama gerekli araçları üreterek **yenileme** projelerini devreye sokmuş ve fiziksel ve toplumsal yapısında önemli değişimlere neden olacak yatırımların hayata geçmesine aracılık etmiştir.

- Bununla birlikte, bir yandan **ıslah çalışmaları** ile kent çeperine yayılan, diğer yandan da **kent içi yenileme projeleri** ile dikeyde yükselen kentin tarihsel gelişim süreci içerisinde en büyük yatırımları hep konut sektörüne yönelmiş ve gecekondularda böyle bir oluşuma kaynak sağlayan çok önemli **araçlar** haline gelmişlerdir.

6.4 Onur ve Yamanlar Mahallelerine İlişkin Yerel Deneyimlerin Anlattıkları

Onur ve Yamanlar Mahalleleri, İzmir kentinin göçle oluşmuş bir yaşama bölgesi içerisinde yer alan ve ekonomik yarılımları en keskin biçimde yaşayan bölgelerden biridir. Söz konusu bölgelere ilişkin gerçekleştirilmiş her türlü araştırma ve anket çalışmasının bulguları, beşinci bölümün sonunda ve her bir varsayım test edilmek yoluyla ayrıntılı olarak değerlendirilmiştir. Ekonomik, toplumsal ve mekansal parametreler açısından yapılan ayrıntılı değerlendirmeler sonucunda ise, kabaca aşağıda yer alan sonuçlara ulaşılmıştır;

▪ Ekonomik Parametreler Çerçevesinde

-Söz konusu mahalleler, 1980 sonrasında Türkiye’de izlenmiş ekonomi politikalarının yaratmış olduğu gelişmelerden ve yine bu dönemden sonra belirginlik kazanmış olan terör olaylarından etkilenerek, ağırlıklı olarak Doğu ve Güneydoğu Anadolu bölgesinden göçle gelmiş kesimleri içerisinde barındırmaktadır.

-Terör nedeniyle zorunlu olarak göçmüş olan kesimler, işlerini ve mülklerini geride bırakarak gelmiş olduklarından, hem göç sürecinde, hem de kente ilk yerleşme aşamasında önemli zorluklar yaşamışlardır. “yoksul göçü” olarak adlandırılabilir böyle bir göç etme biçimi, kentteki iş edinme koşullarını da biçimlemiş ve zaten eğitim düzeyleri düşük olan bu kesimlerin genellikle inşaat sektörü içerisinde ve dolayısıyla, düzensiz ve düşük gelir getiren işlerde yer edinebilmelerine neden olmuştur.

- Ağırlıklı olarak örgütsüz ve türedi işlerden oluşan iş yapısı içerisinde yöresel bazda bir ayırım ve dolayısıyla himaye ilişkileri ortaya çıkmış, aile ve akrabalık ilişkilerinin de etkin rol oynadığı söz konusu ilişkiler içerisinde, inşaat sektörü, Muş ve Erzurum illerinden gelenlerin etkinlik alanı olarak gelişim göstermiştir.

- Mahallelerde yaşayan kesimlerin ekonomik durumları, kentte kalma sürelerine bağlı olarak iyileşme kaydetmiştir. Nitekim kuruluşu Onur mahallesine göre daha eskilere dayanan Yamanlar mahallesinde yer alan kesimlerin ekonomik durumları,

özellikle bölgedeki dolmuş hatlarını ellerine geçirmiş olmaları nedeniyle ciddi biçimde farklılaşmıştır.

- Bununla birlikte, söz konusu mahallelerde yaşamakta olan toplumsal kesimlerin ekonomik koşulları kentin sunduğu sosyal olanaklardan faydalanmalarına olanak vermeyecek düzeyde yetersiz bulunmaktadır. Bu çerçevede, ne sağlık sorunları, eğitim olanakları, hukuksal işlemler ne de alışveriş ve eğlence faaliyetleri için İzmir kentine katılmaları mümkün olmaktadır.

- Mahallelerde yaşayan kesimler, söz konusu ekonomik yeterlilikleri sağlayabilmenin, iyi gelir getiren işlerde çalışabilmenin, kente katılabilmenin önkoşulu olarak, bazı **güç odaklarının** etkisi ile gelişen **ilişki ağları** içerisinde yer almaya başlamışlardır. Söz konusu ilişki ağlarının politik olarak desteklenen içerikleri ise, bağlı bulunan toplumsal kesimlerin bu içerikleri deşifre etmeyecek biçimde kendilerini yalnızca yöresel özellikler çerçevesinde adlandırmalarına yol açmıştır.

- Kentsel ilişkiler sisteminin bugünkü yapısı içerisinde yer edinebilmek, iş kariyerinden daha çok, “tercih özgürlüğü” ve “hareketlilik” gibi yeni belirleyiciler çerçevesinde biçimlenmeye başladığından, bu bölgelerde yaşayan kesimlerin iş tercihleri hep ticaret ya da esnaflık gibi alanlara yönelmeye başlamıştır.

▪ **Toplumsal Parametreler Çerçevesinde**

- 1980 sonrasının gelişmeleri içerisinde Onur ve Yamanlar mahalleleri hem fiziksel hem de toplumsal açıdan İzmir kent bütününden kopmuş ve bu bölgede yer alan toplumsal kesimler için İzmir kentindeki yaşantı ancak uzaktan izlenebilen ve içerisine girilemeyen bir yapı haline dönüşmüştür. Böyle bir yarılma göçle gelmiş söz konusu kesimlerin kendilerini kentli olarak tanımlayamamalarına neden olurken, “kentli olmak” kenttekiler gibi yaşamakla eş anlamlı tutulmaya başlanmıştır. Yine kendini Kentli ya da İzmirli olarak tanımlama eğilimi, kişilerin sahip oldukları iş ve yaşama koşullarına ya da kentte kalma sürelerine göre değişen özellikler ortaya çıkarmıştır. Kendini büyük ölçüde İzmirli kimliği dışında tanımlayanlar ise, ayrışmayı ekonomik bir temele dayandıracak biçimde kendilerini “dar gelirli vatandaş” nitelmesi ile ön plana çıkarma yolunu benimsemişlerdir.

- İzmir'e özellikle 1985-1990 döneminde ve terör nedeniyle gelmiş olan kesimler içerisinde buldukları yetersiz ekonomik olanaklar nedeniyle, katılmadıkları kentsel yaşantı karşısında, kendi aile ve akrabalık ilişkileri içerisine kapanmayı tercih etmişlerdir. Dayanışma formları açısından birincil konumunu hep koruyan aile ve akrabalık ilişkilerinden sonra mahallelerde komşuluk ilişkileri ön plana çıkmıştır.

- Her iki mahallede de yaşayan kesimler için bölge seçimlerinde aile ve hemşehri dayanışması temel belirleyici olmuş, bunun yanında alanın ekonomik açıdan ile yaşantısına uygun oluşu da ikinci bir faktör olarak ön plana çıkmıştır.

- Kentin zor şartları içerisinde ayakta kalabilme mücadelesi söz konusu mahallelerde, akrabalık ve hemşehrilik ilişkileri dışında, ama çoğunlukla da bu kanallarla gelişen, etnik, dinsel ya da politik temelli ilişki ağlarına bağlanma gerekliliğini ortaya çıkarmıştır. Değişen yapılarıyla özellikle kökene dayalı ilişkilerin biçimlenişinde ise, mahallelerde yer alan kahvehaneler sosyalizasyon merkezleri olarak ön plana çıkmıştır. Sosyalizasyon açısından hemşehrilik ilişkisi dışında etnik ya da dinsel formlarla ön planda olan politik içerikli ağların oluşumuna ve gelişimine de olanak sağlamaları, bu oluşumları mahalleler açısından önemli kamusal mekanlar durumuna getirmiştir.

- Söz konusu ilişki ağları mahalleler içerisinde değişen içerikleri ve değişen bağlantıları ile yer alırken, kentin zor şartlarına karşı verilen ayakta kalma mücadelesi çerçevesinde, birden fazla ağa bağlanmak eğilimi ortaya çıkmış, böylece kimlik, etnik, dinsel ya da politik açılımlar çerçevesinde esnek, değiştirilebilen ve birden çok özellikle tanımlanabilen açılımlarda kendisini göstermeye başlamıştır.

-Son dönem gelişmeler çerçevesinde, söz konusu alanlarda yaşayan toplumsal gruplar arasındaki gerilimin ve çatışmanın merkezinde ekonomik süreçlerin yer alıyor olması, her türlü etnik ya da inanç temelli çatışmayı geri planda bırakacak yeni gerilim alanlarının biçimlenmesine yol açmıştır. Böyle bir gelişme mekansal düzlemde de yansımalarını bulmuş ve özellikle son dönemlerde gelişen bölgelerde etnik açıdan önceki dönemlere göre çok daha heterojen sayılabilecek bir yerleşme düzeni ortaya çıkmaya başlamıştır. Mekansal biçimlenişte 1980 öncesinin etnisite temelli ve yine 1980lerin politik temelli ayrışmaları, yerini esnek kimlik yapılanmaları çerçevesinde belirginleşen çok daha karmaşık ve okunması zor bir yapılanma biçimine bırakmıştır.

▪ Mekansal Parametreler Çerçevesinde

- 1980 sonrası gelişmeler İzmir kentinde, mekansal yarılımları artık gizlenemeyecek ölçüde gözler önüne çıkarmış, Onur ve Yamanlar mahalleleri de, söz konusu yarılma deseninin en alt ucunda yer alan yerleşme bölgeleri olarak biçimlenmeye başlamıştır. Özellikle de Onur mahallesi son dönemdeki göçlerle ortaya çıkmış ve hala göç almaya devam eden yapısı çerçevesinde sahip olduğu yetersiz fiziksel koşullar ve altyapı olanakları nedeniyle, İzmir kenti genelinde yarılmayı en keskin formlarda yaşamakta olan bölgelerden biri olarak ön plana çıkmıştır.

- İzmir kentinde özellikle son dönemde fiziksel olarak yaşanan hızlı büyüme ve gelişmeye paralel olarak, üst gelir gruplarının yaşama alanları ile gecekonduların yanyana yer aldığı kent manzaraları yaygınlık kazanmaya başlamıştır. Onur ve Yamanlar mahalleleri de Karşıyaka İlçesinin en kuzey ucunda yer almaları nedeniyle henüz bu biçimde bir üst gelir grubuna ait yaşama alanı ile bitişik bir konumda yer almamakla beraber, İlçenin kuzeye doğru artan genişleme baskıları ile gecekonduların içerisinde yaygınlık kazanan kooperatif tipi lüks konut gelişmelerine yakın bir konumda kalmaya ve özellikle de halen yapımı devam eden Karşıyaka- Bornova çevre yolu nedeniyle görünüm değiştirmeye başlamıştır.

- Onur ve Yamanlar mahallelerinde yer alan farklı içeriklerdeki ilişki ağları, kimliğin stratejik bir seçim meselesi olarak ön plana çıkması, esnek, değişken ve iç içe geçebilen bir özellik kazanması ile, bölgedeki mekansal örüntü üzerinde önemli izler ortaya çıkarmış ve keskin yöresel kapanmaların etkilerini zayıflatmıştır. Bu çerçevede Yamanlar mahallesi 1980 öncesi (etnisite temelli ayrışmanın ön planda olduğu) dönemde gelişmiş olması nedeniyle sahip olduğu keskin kapanmayı büyük ölçüde yitirirken, Onur mahallesi ise zaten yeni gelişen bir bölge olması nedeniyle, çok daha heterojen sayılabilecek bir mekansal düzende gelişim gösteren bir içeriğe bürünmüştür.

6.5 Pratiklerden Hareketle Geleceğe Bakmak ve Kent Planlaması Alanına Yönelmek

Yukarıda dört farklı kademedeki ortaya konan açınımlar, aslında kent planlaması disiplininin, kente ve kentin biçimlenişinde etkili olan süreçlere ilişkin bakışı ve kentsel mekanı okuma biçimi konularında değiştirmesi gereken tavrına yönelik bir yaklaşım oluşturmaya çalışmaktadır. Bunun ise iki önemli nedeni vardır;

- Yaşadığımız değişim süreci dünya genelinden başlayarak bireysel olarak içerisinde bulunduğumuz yerel ortamlara kadar her türlü ilişkisel örüntüyü etkisine alarak eşitsizleştirmiş, çelişkilerle donatmış ve üstelik parçalayarak, meşruiyetini sürekli kılmak üzere kullanmaya başlamıştır. Böyle bir gelişme içerisinde ise, **geleceğe umutla bakmak ve bugüne ilişkin kaygan zeminler üzerinde hareket etmek olanağı kalmamıştır.**
- Diğer yandan bugün dünyada yaşanan değişim her alana yaydığı etkilerinin önemli bir bölümünü de, bu değişimleri açıklamaya çalışan farklı türden disiplinler üzerinde göstermiştir. Bu çerçevede disiplinler arası sınırlar erimeye, parçalanmalar ve iç içe geçmeler halinde yeni bir yapılanmaya doğru gidilmeye başlanmıştır. Bütün bu gelişmeler, Batı ürünü olan her türlü oluşum ve modernitenin kendi meşruiyetini sağlamada geliştirdiği yeniden yapılanma stratejisinin bir ürünü olarak, yine bu yapıların araçsal unsurlarından biri olan **kent planlaması disiplini alanında da bir yeniden yapılanma gerekliliği** ortaya çıkarmıştır.

Bu iki nedenden hareketle geleceğe bakmanın ve bu çerçevede de yine planlama disiplinine yönelmenin ise, çelişkili görünmekle birlikte, sunduğu olanaklar açısından önemli bir konumu bulunmaktadır. Varolan sistemi yerinden oynatmanın mümkün olmadığı bir ortamda, planlama ve ona yön veren her türlü politik yapılanmaların da sahip oldukları araçsal açımların bilincinde olarak, toplum ve mekanı bizzat uğraş alanı edinmiş olan planlama disiplini **yapabilir kılacak** böyle bir bakma biçimi ise, yaşamımızı temellendiren alanları ve dolayısıyla bizzat kendi yaşantımızı yönlendirebilme gücünü herşeye rağmen elimizde tutmamızı

sağlayacaktır. Derida'nın "*metnin dışında hiçbir şey yoktur...*" önermesinin gösterdiği gibi **temiz bir alana ulaşma şansı yoksa, metni bozmak ve yeniden kurmak gereklidir...**

6.5.1. Metni Yeniden Kurabilmek İçin Metni Okumak

Modernitenin geleceği kontrol etme eğiliminin bir sonuç ürünü olsa da, tamamen farklı stratejiler üzerinden kurgulanmış olan bugüne ait yeni durumun, yani her türlü ilişkinin içiçe geçebildiği, yanyana ama bir o kadar da ayrı durabildiği kentsel biçimlenişlerin, şüpheli ve sorgulayıcı çözümlenmeler aracılığıyla bir olanaklar deposu haline dönüştürülebileceği düşüncesinden hareketle, artık hiçbir kent tanımlaması ile açıklayamadığımız kentsel yapılara yönelik yeni bir okuma oluşturma gerekliliği bulunmaktadır. Böyle bir okuma biçiminin;

- öncelikle yaşanmış geçmişi saptaması ve bugünü de sağlıklı bir biçimde belgelemesi,
- egemen söylem alanı ve hegemonik iktidar ilişkilerini çözümleyebilmesi,
- toplumsal sınıflaşmaları ve mekansal oluşumun belirleyicisi olan sermayenin elde toplanma ve el değiştirme süreçlerini, dolayısıyla da sermaye paylaşımının kenti nasıl etkilediğini çözümleyebilmesi,
- eşitsizlikleri, çelişkileri, yarılmaları, gerilimleri, toplumsal ve mekansal hiyerarşiyi doğru bir biçimde açıklayabilmesi,
- kültürel kimlik oluşumlarını "öteki" kimliklerden, sistemin içinde etkinlik ve geçerlilik gösteren açılımlara kadar geniş bir yelpazede deşifre edebilmesi,
- söylem alanının dışlayıcı, çeşitlilikleri ve farklılıkları gizleyici tavrının bilincinde olması ve bu çerçevede de farklılıklara ve içerisinde yer aldıkları araçsal konumlara önyargı ile yaklaşmayan bir tutum benimsemesi gerekmektedir.

6.5.2 Metni Yeniden Kurarken Araçsal Açılımları Kullanmak

Bugünkü ekonomik işleyişin sürekliliğini sağlamada değişik politik oluşumlar araçsal bir konumda devreye girmekte ve gerek toplumsal yapılar üzerinde doğrudan ve gerekse de mekanı biçimlemek yoluyla dolaylı olarak, hayatımızın her alanında

iktidar kurmaya çalışmaktadır. Bu çerçevede araçsal olarak kullanabileceği her türlü oluşum üzerinden yürürken de, egemenliğini meşru kılacak stratejiler ve kurgular ortaya çıkarmaktadır. Nitekim içerisinde bulunduğumuz dönemin politik yapılanmaları, böyle bir çerçevede, her türlü ilişki biçiminin giderek parçalanması ile açığa çıkmış oluşumlar üzerinden kendine yürüme kanalları açarken, söz konusu parçalanmaları meşru kılacak stratejileri ve kurguları da beraberinde üretmektedir. Çoğulcu yaklaşımlar ya da kimlik politikaları bu çerçevede ortaya çıkmakta ve kendilerini parçalanmalar ve farklılıklar üzerinden kuran yapılanmalar olarak böyle bir açılımda yer almaktadırlar.

Araçsallık ise yalnızca bu boyutla sınırlı kalmamaktadır. Çünkü bugünün gelişmeleri ve kentsel yaşantının giderek ağırlaşan yaşama şartları içerisinde ayakta kalma mücadelesi, farklı **kimlik yapılanmalarını** ön plana çıkarırken aslında bu yapılanmaların gerisinde var olan politik iktidar ilişkilerini de araçsal bir konumda kullanmaya başlamıştır. Politik örgütlenmeler, himayelerine aldıkları kişilere ya da küçük gruplara siyasal sadakat karşılığı çıkar dağıtmaları çerçevesinde ön plana çıkarak, yeni toplumsal ilişki ağları içerisinde etkin bir pozisyon kazanmıştır. Bugün Türkiye pratiğinde ya da farklı kentsel deneyimlerde, hemşehrilik ya da dinsel cemaatler biçiminde görebildiğimiz her türlü ilişki düzeni, böyle bir çerçevede işlerliğini sürdürmekte ve gerisinde yer alan değişik politik oluşumlarla desteklenmektedir.

Dolayısıyla yoksul katmanlar arasında yeni tür eşitsizlikler ve hiyerarşik güç ilişkileri ortaya çıkmaktadır. Göç sürecinin ardından, açığa çıkan dayanışma gereksinimi çerçevesinde keşfedilen hemşehrilik, göç etmeden önce fark edilmeyen ve ancak göç ettikten sonra keşfedilen bir kimlik olarak ön plana çıkmakta ve söz konusu hiyerarşik güç ilişkilerinin içerisinde erimeye başlamaktadır. Dolayısıyla genellikle kültürel parçalanmalar ya da gruplanmalar, etnik kimliklerin korunması gibi algılansa da artık bu içeriğinden giderek uzaklaşmaktadır. Himayecilik sistemi bu yapı içerisinde önemli bir belirleyici haline gelirken, bu özelliği ile her türlü kimlik oluşumunu da, etnik ve dinsel cemaat tarzında kolayca siyasal yapılanmalara eklemleyebilmektedir.

- Böyle bir çerçevede karşımıza gelen çoğulcu açılımlar ise, etkinliklerini kimliklerin özgürleşimleri çerçevesinde değil tam tersi entegrasyon ya da asimilasyonları üzerinden gerçekleştirdiklerinden, sorgulayıcı ve eleştirel bir çerçevede ele alınması gereken yapılar olarak karşımıza gelmektedir. Çünkü çoğullaştırmak aslında bir anlamda bugünkü biçimi ile söz konusu **evrensellik-tikellik**, kimlik farklılık kutuplaşması içerisinde kalmak demektir. Böyle bir kutuplaşmadan sıyrılmak ise, öteki ile bütünleşme talebinin gerisinde nasıl bir iktidar arzusu olduğunu çözümlmek, ötekinin haklarının gerisinde nasıl bir işleyiş olduğunu deşifre etmekle mümkün olabilecektir.
- Bunun için ise, önce öteki hakkında bilgi toplayıp onu doğru bir biçimde **öğrenmek**, yani “öteki” kimlikleri tanımak ve bunların politik programların hiç tereddüt etmeden kucakladıkları kimlikler olup olmadıklarını anlamak gerekmektedir. Doğru bir tavır olarak “öteki” hakkında **bilgi toplamaya** yönelirken ise, bunu onu bir nesne olmaktan çıkartacak biçimde kurgulamak ayrıca önem taşımaktadır.
- Toplanan bilgi ışığında planlama eylemi toplumdaki değişik grupların projeler geliştirmesini özendiren, bunların uygulanmasını kendi başarısı gören, dolayısıyla farka tolerans gösteren bir anlayışla biçimlemek zorundadır. Ne var ki farklılıkların bugün kimliklerin sahip olduğu araçsal konum çerçevesinde ayrıcalık ya da marjinallik gibi konumlarda yer alması, ve çoğul, kaygan, sabitlenemeyen esnek bir yapı kazanması bu çerçevede mutlak suretle dikkate alınmak zorundadır.
- Bu çerçevede artık planlama mutlak öngörülebilirliğe götürmeyecek, sonuçların çoğunluğunu ortaya çıkaracak bir politik yapılanmanın ağına takılmayı temel hedef olarak benimsemek durumundadır. Ayrıca **kapsayıcı bir içerikle (inclusive city)**, herkesin kentin işleyişinde söz sahibi olduğu ve kentin de özellikle kendi yoksullarına karşı bir sorumluluk taşıdığı bir içerikte kurgulanma yolunu benimsemelidir.

- Bugünün bölünmüş toplumsal ve mekansal kurgusu içerisinde tek bir kamu alanından söz etmenin mümkün olmayacağını bilincinde olmalıdır. Demokratik bir yapılanma ve demokratik bir kent planlama yaklaşımı bunu mutlaka dikkate almak ve farklı kamusalıkların yan yana durabildiği ve hatta iç içe geçebildiği türden kurgulara fırsat tanımak zorundadır.
- Son derece tartışmalı bir alan olan etnik kültür kavramının, kimlik politikaları içerisinde kullanılan bir malzeme ve kültürel sembollerle kendi sınırlarını etrafındakilerin sınırlarına karşı koyan bir alan olduğunun bilincinde olmalıdır. Zaman zaman dışlamanın, ayrımcılığın temelini oluşturan ve zaman zaman da sistemin dışlamalarını meşru kılan bir oluşum olarak etnik kimliğe sorgulayıcı bir gözle yaklaşmalıdır. Yüceltmenin ve aşağılamanın nerelerde yer aldığını çözümlmek, aynı zamanda, farklı etnik gruplar arasındaki ilişkilerin çatışma kültürü olmaktan çıkarılabildiğini de sağlayacak bir yaklaşım biçimi olarak da önem taşımaktadır.
- Farka tolerans gösteren yapıların çözümlmesini yapabilmeli ve tarihsel olarak kimliklerin ayrıcalık ya da marjinallik gibi konumlarının karmaşık kültürel siyasi ekonomik süreçlere konu olduğunun farkında olmalıdır. Kimliğin, farklı söylemlerin kesişme noktasında oluşan çoğul, kaygan, sabitlenemeyen esnek ve dolayısıyla özsel olmadan gelişen yapısını bilerek, kimlik politikalarının kişi ya da grupları ne kadar temsil edebileceğini, yani başka bir ifade ile “kimliğin temsil gücünü” görebilmelidir.
- Evrensel ve kapsayıcı olmanın gerisindeki dışlamaları görmeye çalışmalıdır. Hatta bunun da ötesine geçerek, dışarıda bırakılanın ne hale geldiğini, yani dışarıda bırakmanın ne tür sonuçlara yol açtığını mutlaka anlamaya çalışmalıdır.

6.6 Bu çalışmadan Geriye Kalanlar...

Başta ortaya konan amaç, varsayımlar ve sorular çerçevesinde dört ayrı kapsamda gerçekleştirdiği incelemelerle her bölümün kendi içerisinde ayrıntılı olarak ve yukarıda da genel açılımları ile yer alan sonuçlara ulaşan bu çalışmanın, elbette hedefine ulaşmadığı ve hedeflediklerini fazlasıyla gerçekleştirebildiği alanlar bulunmaktadır. Nitekim, doğrudan bir örnek alanın içerisine dalarak başlayan ve gerek varsayımlarını gerekse de kuramsal çatısını, mekanı toplumsal pratikler aracılığıyla okumaya başladıktan sonra kuran bu çalışmada, kuramsal çatının kurulmasıyla özellikle mutlak ve görelî yoksulluk ayrımında açığa çıkan bazı parametreler olduğu da görülmüştür. Ne var ki bu çalışma yalnızca bir yoksulluk, yalnızca bir gecekondü, ya da yalnızca bir kimlik araştırması olmayan içeriğiyle son derece geniş kapsamlı bir alanı içerisine aldığından, bazı alanların dışarıda kalma riskini de daha en başında göze almıştır.

Bununla birlikte yine diğeri bir sorun ilişki ağlarının deşifreyonu sırasında ortaya çıkmış ve kişiler ile güven ilişkisi oluşturmanın mümkün olmadığı noktalarda yanıltıcı cevaplar, ya da tavırlarla karşı karşıya gelinmiştir. Bu ise, araştırma sırasında mahallede yaşayan beş ayrı kanalın, beş farklı noktadan hareketle geliştirmeye çalıştıkları birbirinin üzerine kurularak açılan, açıldıkça daha fazla okunabilen ilişki biçimleri ile aşılmaya çalışılmıştır.

Bu çalışmanın kendi bakma biçimi içerisinde ortaya çıkardığı bulguları ve bu çalışmanın açıkta bıraktığı her alanı ise, bu çalışmanın üzerine kurulabilecek başka ve yeni çalışmalar için bir potansiyel olarak düşünmek gerekmektedir. Nitekim Bu tezin önemli bulgularından biri olan, kimliğin yeni durumunun etnik kapanmaları mekansal ve toplumsal olarak eritmeye başladığı iddiasını, gerek İzmir ve gerekse de Onur ve Yamanlar Mahallelerinde 10 yıl sonra yeniden gerçekleştirilecek bir homojenleşmenin profilini okuma çalışması ile test etmek hem bu çalışmanın iddiasını doğrulamak hem de yeni bir mekansal deneyimi yeni bir “an” için okuyor olmaktan ötürü son derece anlamlı olacaktır.

KAYNAKLAR

Kitaplar:

Altınçekiç, F. (1987). İzmir'de Planlama Kavramı, Kentsel Gelişme Dinamikleri ve Sonuçları Üzerine Bir Araştırma, DEÜ, Mühendislik-Mimarlık Fakültesi Yayını, No: ISBN 975 441 001 3, İzmir.

Aydar, E. & Altınçekiç, F. (1988), Şehirsiz Sınıf Sisteminin Mekansal Boyutları, DEÜ, Mühendislik-Mimarlık Fakültesi Yayını, MM/ŞBP-88 EY 166, İzmir.

Baudrillard, J. (1991). Sessiz Yığınların Gölgesinde ya da Toplumsalın Sonu, (Çev. Oğuz Adanır), Ayrıntı Yayınları, İstanbul. (Orijinal baskı 1978).

Bauman, Z. (1996). Yasa Koyucular ile Yorumcular, (Çev. Kemal Atakay), Metis Yayınları, İstanbul. (Orijinal baskı 1987).

Bauman, Z. (1999). Çalışma, Tüketim ve Yeni Yoksullar, (Çev. Ümit Öktem). Sarmal Yayınevi, İstanbul.

Bauman, Z. (2000). Postmodernlik ve Hoşnutsuzlukları, (Çev. İsmail Türkmen). Ayrıntı Yayınları, İstanbul. (Orijinal baskı 1997).

Bayart, J.F. (1999). Kimlik Yanılsaması, Metis Yayınları, İstanbul. (Orijinal baskı 1996).

Best, S., & Douglas, K. (1998). Postmodern Teori, Eleştirel Soruşturmalar, (Çev. Mehmet Küçük). Ayrıntı Yayınları, İstanbul. (Orijinal baskı 1991).

Beyru, R., (2000). 19.yy'da İzmir'de Yaşam, Literatür Yayınları, İstanbul.

- Bilgin, N. (1994). Sosyal Bilimlerin Kavşağında Kimlik Sorunu, Ege Yayıncılık, İzmir.
- Castells, M. (1977). The Urban Question, Edward Arnold Publishers, London.
- Connolly, W.E. (1995). Kimlik ve Farklılık, (Çev. Ferma Lekesizalın). Ayrıntı Yayınları, İstanbul. (Orijinal baskı 1991).
- Çeçen, A., Doğruel, S., Doğruel, F. (1996). Türkiye’de Ekonomik Büyüme, Yapısal Dönüşüm ve Kriz, 1990 Sedat Simavi Vakfı Sosyal Bilimler Ödülü, Ege Yayınları, İstanbul.
- Eraydın, A. (1992). Post-Fordizm ve Değişen Mekansal Öncelikler, ODTÜ, Mimarlık Fakültesi Yayınları, Ankara.
- Erder, S. (1996). İstanbul’a Bir Kent Kondu, Ümraniye, İletişim Yayınları, İstanbul.
- Erder, S. (1997). Kentsel Gerilim, Um:ag Vakfı Yayınları, Ankara.
- Giddens, A. (1994). Modernliğin Sonuçları, (Çev.Ersin Kuşdil), Ayrıntı Yayınları, İstanbul. (Orijinal baskı 1992).
- Gilbert, A. & Gugler, J. (1992). Cities, Poverty and Development, Urbanization in the Third World, Oxford University Press.
- Göksu, E. (2002). 1929 Dünya Ekonomik Buhran Yıllarında İzmir’de Yoksulluk ve Suçun Mekansal Dağılımı, DEÜ Mimarlık Fakültesi Yayınları, MİMF-01-DK-004, İzmir.

- Hall, S. & Jacques, M. (1995). Yeni Zamanlar, 1990'larda Politikanın Değişen Çehresi, (Çev. Abdullah Yılmaz), Ayrıntı Yayınları, İstanbul.
- Harvey, D. (1997). Postmodernliğin Durumu, (Çev. Sungur Savran), Metis Yayınları, İstanbul. (Orijinal baskı 1990).
- Işık, O. & Pınarcıoğlu, M. M. (2001). Nöbetleşe Yoksulluk, Sultanbeyli Örneği, İletişim Yayınları, İstanbul.
- Keleş, R. (1972). İzmir Mahalleleri (Bir Tipleştirme Örneği), Sosyal Bilimler Derneği Yayınları, Ankara
- Karadağ, A. (2000). Kentsel Gelişim Süreci, Çevresel Etkileri ve Sorunları İle İzmir, Ege-Koop. Yayınları, İzmir.
- Kazgan, G. (1999). Tanzimat'tan XXI.yy'a Türkiye Ekonomisi, Bilimsel Sorunlar Dizisi, Altın Kitaplar Yayınevi, İstanbul.
- Keleş, R. (1988). Urban Poverty in the Third World: Theoretical Approaches and Policy Options, Institute of Developing Economies, V.R.F. Series No. 152.
- Keşen, Y. & Yentürk, N. (2000). Türkiye Ekonomisi, Remzi Kitabevi, Büyük Fikir Kitapları Dizisi : 99, İstanbul.
- Keyder, Ç. (1993). Ulusal Kalkınmacılığın İflası, Metis Yayınları, İstanbul.
- Keyder, Ç. (1999). İstanbul Küresel İle Yerel Arasında, Metis Yayınları, İstanbul.
- Kıray, M. (1972). Örgütlemeyen Kent: İzmir'de İş Hayatının Yapısı ve Yerleşme Düzeni, Sosyal Bilimler Derneği Yayınları, Ankara.
- Kıray, M. (1998). Kentleşme Yazıları, Bağlam Yayınları, İstanbul.

- Kıray, M. (1999). Toplumsal Yapı Toplumsal Değişme, Bağlam Yayınları, İstanbul.
- Koç, H. (2001). Cumhuriyet Döneminde İzmir'de Sosyal Konut ve Toplu Konut Uygulamaları, DEÜ Mimarlık Fakültesi Yayınları, İzmir.
- Kongar, E. (1972). İzmir'de Kentsel Aile, Türk Sosyal Bilimler Derneği Yayınları, Ankara.
- Kütükoğlu, M. S. (2000). İzmir Tarihinden Kesitler, Kent Kitaplığı Dizisi I, İzmir Yayıncılık A.Ş. , İzmir.
- Laclau, E. (2000). Evrensellik, Kimlik ve Özgürleşme, (Çev. Ertuğrul Başer), Birikim Yayınları, İstanbul. (Orijinal baskı 1996).
- Martal, A. (1999). Değişim Sürecinde İzmir'de Sanayileşme, Dokuz Eylül Yayınları, İzmir.
- Morley, D. & Robins, K. (1997). Kimlik Mekanları, (Çev. Emrehan Zeybekoğlu). Ayrıntı Yayınları, İstanbul. (Orijinal Baskı 1995).
- ODTÜ, Kentsel Politika Planlaması ve Yerel Yönetimler Anabilim Dalı. (2000). Kentsel Yoksulluk ve Geçinme Stratejileri: Ankara Örneği, 1999 Yılı Stüdyo Çalışması, Yayın No : 4, Ankara.
- Peker, M., Önen, E. & Balkız, B. (1997). Göç, Kentleşme Sorunları ve Yerel Siyaset, Yeni Eğilimler, Yeni Yaklaşımlar, Saray Yayıncılık, İzmir.
- Pınar, İ. (1994). Gezginlerin Gözüyle İzmir I, Akademi Kitabevi, İzmir.
- Politis, K. (1994). Yitik Kentin Kırk Yılı, (Çev. Osman Bleda), Belge Uluslararası Yayıncılık, İstanbul.

- Sarıbay, A.Y. (1998). Siyaset, Demokrasi ve Kimlik, Asa Kitabevi, Bursa.
- Saunders, P. (1981). Social Theory and the Urban Question, Holmes & Meier Publishers, New York.
- Scott, J. (1994). Poverty and Wealth: Citizenship, Deprivation and Privilege, Longman, London.
- Senett, R. (1999). Gözün Vicdanı, Kentin Tasarımı ve Toplumsal Yaşam, (Çev. Süha Sertabiboğlu & Can Kurultay), Ayrıntı Yayınları, İstanbul. (Orijinal baskı 1992).
- Sevgi, C., (1988). Kentleşme Sürecinde İzmir ve Gecekonular, İzmir Konak Belediyesi Kültür Hizmetleri, Uzman Yayıncılık, İzmir
- Sönmez, M. (1998), Bölgesel Eşitsizlik, Türkiye’de Doğu ve Batı Uçurumu, Alan Yayıncılık, İstanbul.
- Şaylan, G. (1994). Değişim, Küreselleşme ve Devletin Yeni İşlevi, İmge Kitabevi Yayınları, Ankara.
- Şengül, T. (2001). Kentsel Çelişki ve Siyaset, Kapitalist Kentleşme Üzerine Yazılar, Demokrasi Kitaplığı, Dünya Yerel Yönetim ve Demokrasi Akademisi Yayını, İstanbul.
- Şenses, F. (2001). Küreselleşmenin Öteki Yüzü Yoksulluk, İletişim Yayınları, İstanbul.
- Şenyapılı, T. (1981). Gecekondu: Çevre İşçilerin Mekanı, ODTÜ, Ankara.
- Tekeli, İ. (1982). Türkiye’de Kentleşme Yazıları, Ekonomik ve Sosyal Araştırmalar: 3, Turhan Kitabevi Yayınları, Ankara.

- Tekeli, İ. (2000). Modernite Aşılırken Kent Planlaması, İmge Kitabevi Yayınları, Ankara.
- Touraine, A. (1995). Modernliğin Eleştirisi, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul. (Orijinal baskı 1992).
- Touraine, A. (2000). Eşitliklerimiz ve Farklılıklarımızla Birlikte Yaşayabilecek miyiz?, (Çev. Olcay Kunal) , Yapı Kredi Yayınları, İstanbul. (Orijinal baskı 1997).
- Ülsever, C. (2000). 21. Yüzyılda Küreselleşen Dünya ve Türkiye Deneyimi, Timaş Yayınları, İstanbul.
- Wallerstein, I. (1998). Liberalizmden Sonra, (Çev. Erol Öz), Metis Yayınları, İstanbul. (Orijinal baskı 1995).
- Wallerstein, I. (1992). Tarihsel Kapitalizm, (Çev. Necmiye Alpay). Metis Yayınları, İstanbul. (Orijinal baskı 1983).
- Yaranga Olaf, 2000, XIX. Yüzyılın ilk Yarısında Fransız Gezginlerinin Anlatımlarında İzmir, (Çev.Gürhan Tümer), İzmir Büyükşehir Belediyesi Kültür Yayını, İzmir.
- Yıldızoğlu, E. (1996). Globalleşme ve Kriz, Alan Yayıncılık, İstanbul.

Makale ve Bildiriler:

- Akkaya, Y. (2002). 80'den Günümüze İşçi Sınıfı, Alacakaranlık Yılları: 80'ler - 90'lar, Birikim, Aralık-Ocak 152/153, Birikim Yayıncılık, İstanbul.
- Alankuş, S. (1995). Yeni Hayali Kimlikler ve Yurttaşlar Demokrasisi, Birikim, Nisan 71-72, Birikim Yayıncılık, İstanbul.

- Arslan, E. (2001). Etnisite, Çokkültürcülük, Diaspora, Praksis Dergisi – Kent ve Kapitalizm, Sayı: 2 Bahar, Üç Aylık Sosyal Bilimler Dergisi, Ankara.
- Ataay, F. (2001). Türkiye’de Kapitalizmin Mekansal Dönüşümü, Praksis- Kent ve Kapitalizm, Sayı: 2 Bahar, Üç Aylık Sosyal Bilimler Dergisi, Ankara.
- Atauz, S. & Atauz, A. (1992). Enformel Sektör, Kentsel İşgücü Pazarları, Sosyo-Ekonomik Yapılanmalar Üzerinde Betimsel Tartışmalar, Planlama 92/1- 4, Sayı: 9, TMMOB Şehir Plancıları Odası Yayınları, Ankara.
- Buğra, A. (2001). Ekonomik Kriz Karşısında Türkiye’nin Geleneksel Refah Rejimi, Toplum ve Bilim, Yoksulluk ve Yoksunluk, Sayı: 89, Yaz, Birikim Yayıncılık, İstanbul.
- CHP, Merkez Yürütme Kurulu, Somut Politikalar Çalışma Grubu, Doğu ve Güneydoğu Ön Raporu. (1999). 75. Yılda Köylerden Şehirlere, Doğu ve Güneydoğu Anadolu’da Zorunlu Göç, Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı Yayınları, İstanbul.
- Clifford, J. (2000). Taking Identity Politics Seriously: ‘The Contradictory, Stony Ground...’, Without Guarantees, In Honour of Stuart Hall, (Ed. Paul Gilroy, Lawrence Grossberg and Angela Mc Robbie), Verso, London.
- Demir, E. (1993). Ekonomi Politikaları ve Kent Emekçi Aileleri, Birikim, Sayı: 48, Nisan, Birikim Yayıncılık, İstanbul.
- Demir, E. (1993). İşgücü Piyasası ve Kent Emekçi Sınıfının Yeniden Kavramlaştırılması, Birikim, Sayı:53, Eylül, Birikim Yayıncılık, İstanbul.
- Doğan, A. E. (2001). Türkiye Kentlerinde Yirmi Yılın Bilançosu, Praksis- Kent ve Kapitalizm, Sayı: 2, Bahar, Üç Aylık Sosyal Bilimler Dergisi, Ankara.

Eraydın, A. (1988). Sermaye Birikim Sürecinde Kentler, Defter, Sayı: 5, İstanbul.

Eraydın, A. (1999). 75 Yılda Çarklardan Chip'lere, Sanayinin Anadolu'ya Yaygınlaşması ve Son Dönemde Gelişen Yeni Sanayi Odakları, Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı Yayınları, İstanbul.

Erdoğan, N. (2000). Devleti İdare Etmek: Maduniyet ve Düzenbazlık, Toplum ve Bilim, Kış 83

Gans, J. H. (1993). From 'Underclass' to 'Undercaste': Some Observation About the Future of the Postindustrial Economy and its Major Victims, International Journal of Urban and Regional Research, Vol.17, Number. 3, Blackwell.

Gilbert, A. (1994). Third World Cities-Powerty, Employment, Gender-Roles and the Environment During A Time of Restructing, Urban Studies, Vol.31, No.4-5, Glasgow University.

Göksu, E. (1996). (Ed. Prof. Oktay Ural, Prof. Doğan Altınbilek, & Dr. Talat Birgönül) A Critical Approach to the Instrumental Character of Urban Renewal in the Context of Society/Culture/Identity, "How to House a Nation: The Challenge for the XXth. Century", XXIV. IAHF Work Housing Congress, May 27-Jun 1, METU, Ankara

Göksu, S. (1999). "Küreselleşme" ve Planlamanın Sonu, 3. Bin Yılda Şehirler: Mekan, Planlama ve Küreselleşme konulu Dünya Şehircilik Günü 23. Kolokiyumu, 8-10 Kasım, İstanbul.

Gürsel, S. (1999). 75. Yılda Düşünceler, Tartışmalar, Cumhuriyet Döneminde Türkiye Ekonomisi, Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı Yayınları, İstanbul.

- Güvenç, M. & Işık, O. (1996). İstanbul'u Okumak: Statü-Konut Mülkiyeti Farklılaşmasına İlişkin Bir Çözümleme Denemesi, Toplum ve Bilim, 71 Kış, Birikim Yayıncılık, İstanbul.
- Güvenç, M. & Işık, O. (1997). İstanbul'u Okumak II : Mahalle Düzeyinde Konut Mülkiyeti – Statü Farklılaşmasına İlişkin Bulgular Nasıl Genellenebilir?, Toplum ve Bilim, 72 Bahar, Birikim Yayıncılık, İstanbul.
- Hall, S. (1992). Modernity and Its Futures, The Question of Cultural Identity, (Ed. Hall S., Held D., McGrew T.), Polity Press, London.
- Harvey, D. (1993). Place and the Politics of Identity, Class Relations, Social Justice and the Politics of Difference, (Ed. Keith M., Pile S.), Roudledge, London and New York.
- Heckmann, I.Y. (1995). Ulus, Millet, Azınlık, Etnik Grup ve Kültür Kavramları Üzerine, Birikim Dergisi, Mart-Nisan Sayısı 71-72, Birikim Yayıncılık, İstanbul.
- Işık, O. (1999). Kenti Düşünmek/Kent Üzerine Düşünmek”, Toplum ve Hekim Dergisi, Mayıs-Haziran, Cilt 14, Sayı 3, Türk Tabipler Birliği Yayınları, İstanbul
- İçduygu A., İbrahim S. & İsmail A. (1998). Türkiye’de İçgöç ve İçgöçün İşçi Hareketine Etkisi, Türkiye’de İçgöç Konferansı, Bolu-Gerede, 6-8 Haziran 1997, Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı Yayınları, İstanbul.
- İçduygu, A. & Sikeci, İ. (1999). 75. Yılda Köylerden Şehirlere, Cumhuriyet Dönemi Türkiye’sinde Göç Hareketleri, Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı Yayınları, İstanbul.
- İnsel, A. (2001). İki Yoksulluk Tanımı ve Bir Öneri, Yoksulluk ve Yoksunluk, Toplum ve Bilim, Yaz 89, Birikim Yayıncılık, İstanbul.

- Kaygalak, S. (2001). Yeni Kentsel Yoksulluk, Göç ve Yoksulluğun Mekansal Yoğunlaşması: Mersin/Demirtaş Mahallesi Örneği, Praksis Dergisi – Kent ve Kapitalizm, Sayı: 2, Bahar, Ankara.
- Kazgan, G. (1999). 75 Yılda Köylerden Şehirlere, 1980’lerde Türk Tarımında Yapısal Değişme, Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı Yayınları, İstanbul.
- Kempen, R. & Özüekren, A.Ş. (1998). Ethnic Segregation in Cities: New Forms and Explanations in a Dynamic World, Urban Studies, Vol.35, No.10, Glasgow University.
- Kepek, Y. (1999). 75 Yılda Çarklardan Chip’lere, Türkiye’nin 1980 Sonrası Sanayileşme Süreci, Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı Yayınları, İstanbul.
- Kıray, M. (1999). Seçme Yazılar, Bağlam Yayıncılık, İstanbul.
- Kıray, M. (1999). Toplumsal Yapı, Toplumsal Değişme, Bağlam Yayıncılık, İstanbul.
- Laçiner, Ö. (1996). Kentte Birlikte Yaşamak Üstüne, Kentlerin Dönüşümü ve Yeni Kentlilik Bilinci, (Ed. Ferzan Bayramoğlu Yıldırım), Dünya Yerel Yönetim ve Demokrasi Akademisi Yayınları, İstanbul.
- Laçiner, Ö. (2002). 1980’ler: Kapan(may)an Bir Parantez mi?, Alacakaranlık Yılları: 80’ler-90’lar, Birikim, 152/153, Aylık Sosyalist Kültür Dergisi, Aralık-Ocak, Birikim Yayıncılık, İstanbul.
- Massey, D. (1993). Power-geometry and A Progressive Sense of Place, Mapping The Futures; Local Cultures, Global Change, (Ed. J. Bird, B. Curtis, T. Putnam, G. Robertson, L. Tickner), Routledge, London.

- Mingione, E. (1993). The New Urban Poverty and Underclass Introduction, International Journal of Urban and Regional Research, Vol.17, Number. 3 Blackwell.
- Özgen, N. (1999). İlegalleşen Kent İstanbul, Bilim ve Ütopya, Kasım, Sayı: 65, Uluslararası Yayıncılık, İstanbul.
- Özgen, N. (2001). Kentte Yeni Yoksulluk ve Çöp İnsanları, Yoksulluk ve Yoksunluk, Toplum ve Bilim, Yaz 89, Birikim Yayıncılık, İstanbul.
- Peker, M. (1999). 75. Yılda Köylerden Şehirlere, Türkiye'de İçgöçün Değişen Yapısı, Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı Yayınları, İstanbul.
- Pınarcıoğlu, M. (1999). Değişen Koşullarda Sosyo-Mekan ve Müdahale Biçimleri, Toplum ve Hekim Dergisi, Mayıs-Haziran, Cilt 14, Sayı 3.
- Roberts, B. (1994). Informal Economy and Family Strategies, International Journal of Urban and Regional Research, Vol.18, Number 1, Blackwell,
- Sassen, S. (1990). Bitişik Zamanlıklar, Yeni Bir Bölge Üretmek, Anytime, Konferans Bildirileri Kitabı 5, Mimarlar Derneği Yayını, Ankara.
- Şenyapılı, T. (2001). Enformel Sektör: Karmaşık Bir Alan, Türkiye Ekonomik ve Sosyal Etüdler Vakfı, www.tesev.org.tr/projeler/yoksulluk_kent_metin_tebliğ3.php
- Taylor, C. (1996). Çokkültürcülük Tanınma Politikası, Kimlik, Sahicilik, Hayatta Kalma: Çokkültürlü Toplumlar ve Toplumsal Yeniden Üretim, (Ed. Amy Gutman), Yapı Kredi Yayınları, İstanbul. (Orijinal baskı 1994).
- Tekeli, İ. (1984). Türkiye'de ve Dünyada Yaşanan Ekonomik Bunalım, Sunuş, Yurt Yayınları, Sayı : 10, Ankara.

- Tekeli, İ., (1988), Kentleşmeye Kapital Birikim Süreçleri Açısından Bakmanın Sağladığı Olanaklar, Defter, Sayı: 5, İstanbul.
- Tekeli, İ. (1993). Postmodernizm Tartışmaları Üzerine Düşünceler, Ege Mimarlık, 93/4, Yıl: 3, Sayı: 11, Mimarlar Odası İzmir Şubesi Yayınları, İzmir.
- Tekeli, İ. (1995). Kentin Biçimlenişi ve Kapital Birikim Süreçleri, Planlama, 95/1-2, TMMOB, ŞPO Yayını, Ankara.
- Tekeli, İ. (1996). Kentte Birlikte Yaşamak Üstüne, (Ed. F.B. Yıldırım), Türkiye’de Çoğulculuk Arayışları ve Kent Yönetimi, WALD, İstanbul.
- Tekeli İ. (1998). Türkiye’de İçgöç Sorunsalı Yeniden Tanımlanma Aşamasına Geldi, Türkiye’de İç Göç Konferansı, Bolu-Gerede, 6-8 Haziran 1997, Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı Yayınları, İstanbul.
- Tekeli, İ. (2000). Kent Yoksulluğu ve Modernite’nin Bu Soruna Yaklaşım Seçenekleri Üzerine, Bölgesel Gelişme ve Kırsal Yoksulluk ve Kent Yoksulluğu İçinde, www.tesev.org.tr/projeler/yoksulluk, Türkiye Ekonomik ve Sosyal Etüdler Vakfı,
- Ünverdi, H. & Dündar, K. (2001). Kent Sahnesinde Varoşlardan Sanata, İzmir Kent Kültürü Dergisi, Mart 2001/ Sayı: 3, İzmir Büyükşehir Belediyesi Yayınları, İzmir.
- Wacquant, L. J. D. (1993). Urban Outcasts: Stigma and Division in the Black American Ghetto and the French Urban Periphery, International Journal of Urban and Regional Reseach, Vol.17, Number 3, Blackwell,
- Yeldan, E. (2002). 1980 Sonrası Türkiye’sinde Makro Ekonomik Uyum Süreçleri, Alacakaranlık Yılları: 80’ler-90’lar, Birikim, 152/153, Aylık Sosyalist Kültür Dergisi, Aralık-Ocak, Birikim Yayıncılık, İstanbul.

Yetkin, S. (2001). Kolera günlerinde İzmir (1910-1911), İzmir Kent Kültürü Dergisi, Mart 2001/ Sayı: 3, İzmir Büyükşehir Belediyesi Yayınları, İzmir.

Tezler

Altınçekiç, F. (1998). Mekan Organizasyonunun Üretiminde Birikim İlişkilerinin Rolü: Kent ve Onun Düzenleyicisi Bir Aygıt Olarak Sanayi Kapitali, Yayınlanmamış Doktora Tezi, DEÜ, Fen Bilimleri Enstitüsü, İzmir.

Sönmez, İ.Ö. (2001). Yapısal Dönüşümler Sürecinde Toplumsal Dışlanmışlıkların Oluşumu “İzmir Tarihi Kent Merkezi Geçiş Alanı, Yayınlanmamış Doktora Tezi, DEÜ, Fen Bilimleri Enstitüsü, İzmir.

Raporlar:

DEÜ, Mimarlık Fakültesi, Şehir ve Bölge Planlama Bölümü. (1996). Habitat II Dünya Deneyimleri Kapsamında İzmir Bağlamına Nasıl Bakılabilir?: Bir Gelişmenin Anatomisi, Yayınlanmamış Araştırma Raporu, İzmir.

İzmir Büyükşehir Belediyesi. (1996). İzmir Kentinde Gündem 21’e Doğru, İzmir Büyükşehir Belediyesi Yayını, İzmir.

İzmir Yerel Gündem 21 (1998), İzmir’in Kentleşme-Göç Sorunları ve Çözüm Önerileri – Göç Raporu 3. Cilt, (Ed: Karaman Z., Kaya İ., Yesügey T., Şenol A., Özer A.), İzmir Büyükşehir Belediyesi Yayını, İzmir.

United Nations Centre for Human Settlements (UNCHS). (2001). The State of the World’s Cities 2001.

World Bank. (2001). (Baharoğlu, D., & Kessides, C.) Urban Poverty.

Gazete Yazıları:

(13.04.1998). Yeni Yüzyıl Gazetesi, Dünyanın Yok Saydıkları.

(25-28.03.2001). Radikal Gazetesi, Öteki Türkiye Yazı Dizisi.

EKLER

12. Bu mahalleyi tercih etme nedeniniz?

1. Akraba ve hemşehrilere yakın olması
2. İşyerine yakın olması
3. Bazı servis ve olanaklara yakın olması
3. Aile yaşantısına uygun olması
4. Ekonomik açıdan uygun olması
5. Diğer.....

13. İzmir'de oturan başka akrabalarınız var mı?

1. Evet.....mahallesinde
2. Hayır

14. Bu hanehalkı en çok kimlere gidip gelmektedir?

1. Komşulara
2. Arkadaşlara
3. Akrabalara
4. Hemşehrilere
5. Hiçkimseye

15. Hanehalkından memlekete hangi nedenlerle gidilmektedir?

1. Hiç gidilmez
2. Hasat için
3. Tatil için
4. Ailevi nedenlerle
5. Diğer.....

16. Memleketinizden size neler gelir?

1. Hiçbirşey gelmez
2. Yiyecek
3. Giyecek
4. Maddî destek
5. Diğer.....

17. Siz memleketinize neler gönderirsiniz?

1. Hiçbirşeygöndermem
2. Yiyecek
3. İlaç
4. Para
5. Diğer.....

18. İzmir'e göç etmek isteyen yakınlarınıza yardım edermiydiniz?hangi konularda?

1. Evet
2. Hayır

- a- Ev bulmaya yardımcı olma
- b- İş bulmaya yardımcı olma
- c- Geçici bir süre yanında barındırma

19. Güç koşullarda güvенеbileceğiniz, fikir danışabileceğiniz, yardım isteyebileceğiniz kişiler var mı ?

1. Evet var
2. Hayır yok

- a- Akrabalar
- b- Hemşehrililer
- c- Komşular
- d- Dinsel cemaat
- e- Siyasi Grup
- f- İş arkadaşları
- g- Diğer.....

20. Güç koşullarda güvenebileceğiniz, fikir danışabileceğiniz, yardım isteyebileceğiniz kurum veya kuruluşlar var mı?

1. Evet var

2. Hayır yok

- a- Muhtarlık
- b- Siyasal parti
- c- Belediye
- d- Sivil Toplum kuruluşları
- e- Valilik
- f- Diğer.....

21. Hangi dernek, cemaat, siyasal parti veya sendikaların üyesisiniz?

22. İzmir'deki ilişkileriniz

	<u>Nerelere gidersiniz?</u>	<u>Ne kadar zamanda bir?</u>
a- Alışveriş için
b- Eğlence/gezmek için
c- Sağlık hizmetleri için
d- Hukuki sorunlar için
e- Eğitim için

23. İzmir'de aşağıdaki kurumlardan hangisine işiniz düştü?

- Hiç mahkemeye gittiniz mi?.....
- Hiç Avukat tuttunuz mu?.....
- Noterle işiniz oldu mu?.....
- Özel muayeneye gittiniz mi?.....
- Bankadan kredi aldınız mı?.....
- Taksitle alışveriş yaptınız mı?.....
- Büyük süpermarketlerden alışveriş yaptınız mı?.....

24. Sizce şehirle köy arasında ne fark var?

25. Kendinizi şehirli olarak görüyorsunuz mu?

26. İzmir'li kimdir?

27. İzmir neresidir?

28. Kendinizi İzmir'li olarak tanımlayabilir misiniz?

29. Kendinizi nasıl tanımlıyorsunuz?

30. İzmir'in en önemli kentsel sorunu nedir?

31. Yaşadığınız mahallenin en önemli kentsel sorunu nedir?

32. Mahallenizde en çok nelere ihtiyaç var?

- 1. Park
- 2. Çocuk bahçesi
- 3. Kütüphane
- 4. Polis karakolu
- 5. Anaokulu
- 6. Okul
- 7. Hastane / sağlık ocağı
- 8. Cami
- 9. Kahve / toplanma yeri
- 10. Diğer.....

33. İzmir'e geldiğinizde ilk olarak hangi işte çalıştınız?

34. İzmir'e geldiğinizden beri aynı işte mi çalışıyorsunuz?

1. Evet

2. Hayır

.....yıl.....işinde
.....yıl.....işinde
.....yıl.....işinde
.....yıl.....işinde

35. İzmir'deki ilk işinizi nasıl buldunuz?

1. Aile, akraba, hemşehri yardımı ile
2. Cemaat/örgüt kanalıyla
3. Kurumsal ilişkilerle, ilan, işçi bulma kurum aracılığıyla
4. Kendi kişisel girişim ve çabalarımla

36. Şu anda çalıştığınız işteki konumunuz nedir?

37. Yaptığınız işten memnun musunuz?

1. Evet 2. Hayır.....nedenleriyle

38. İmkanınız olsa hangi işi yapmak isterdiniz?

39. Hangi sosyal güvence kurumuna bağlısınız?

1. Emekli sandığı 3. Bağkur
2. SSK 4. Hiçbiri

40. Aylık net geliriniz nekadardır?

.....TL.

41. Gelir getirmek amacıyla evde herhangi bir üretim yapıyor musunuz?

1. Evet.....üretimi 2. Hayır

42. Gelecekteki yaşantınız konusundaki beklentiniz nedir?

1. Çok daha iyi olacak 3. Daha kötü olacak
2. Aynı olacak 4. Kararsız

43. Eğer tasarruf yapabiliyorsanız tasarruflarınızı ne şekilde değerlendiriyorsunuz?

1. Tasarruf yapılamıyor
2. Bina, ev, dükkan satın almak/inşa etmek
3. Arsa, arazi satın almak
4. Motorlu taşıt satın almak
5. Altın satın almak
6. Bankada mevduat olarak
7. İşle ilgili yatırım yapmak
8. Diğer.....

44. Oturduğunuz konutun mülkiyeti ?

1. Arsa da ev de bize ait
2. Arsa bizim değil, evi biz yaptık
3. Arsa da ev de bizim değil kira ödüyoruz

(KIRACI İSE)

45. Konutunuz için aylık ne kadar kira ödüyorsunuz?

.....TL.

46. Ev sahibiniz nerede oturuyor?

47. Bu evi nasıl buldunuz?

(EV SAHİBİ İSE)

48. Evin size ait olduğunu gösteren bir belge varmı?

1. Tapu belgesi var
2. Elektrik ve su makbuzu var
3. Özel satış belgesi
4. Noter senedi
5. Hiçbir belge yok

49. Bu evin arsasına nasıl sahip oldunuz?

1. Kamunun arazisinden çevirdim
2. Daha önce çevirenden satın aldım
3. Miras kaldı
4. Akraba-tanıdık-komisyoncudan satın aldım
5. Tahsis edildi
6. Diğer.....

50. Evinizi hangi tarihte aldınız ya da yaptırdınız?

51. Başka bir eviniz daha var mı?

1. Evet var bu semtte
2. Evet var başka bir semtte
3. Hayır yok

52. Ev ya da arsa satın almanızı sağlayacak birikimi nereden buldunuz?

1. Memleketteki mülkleri satmak yoluyla
2. Memleketteki akrabalarından borç alarak
3. İzmir'de çalışarak oluşturduğum birikimlerle
4. İzmir'de kişi yada bankalara borçlanarak

53. Yaşadığınız evde aşağıdakilerden hangileri var?

1. Elektrik
2. Su
3. Kanalizasyon
4. İçerde tuvalet
5. Dışarıda başkalarıyla ortak tuvalet
6. Ayrı mutfak
7. Ayrı banyo
8. Ayrı yatak odası
9. Çocuklar için ayrı yatak odası
10. Odaların dışında hol

54. Oturduğunuz konut hanehalkına yetiyor mu?

1. Evet
2. Hayır

55. İzmir'de nerede(hangi semtte) bir eviniz olsun isterdiniz?

56. Nasıl bir konutta yaşamak isterdiniz?

1. Apartman dairesinde
2. Müstakil bir evde
3. Diğer

ÖZEL NOTLAR: